Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Mn. Antoni M.ª Alcover

per promoure i dur a cap la formació del lèxic

d'aqueixa llengua

TOM X

(1918-1919)

1919

Estampa de N'Amengual y Muntaner

CIUTAT DE MALLORCA

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[1]*

En nom del Pare del Fill i de l'Esperit Sant... (1-2)

Comensam aqueix volum X del BOLLETÍ DEL DICCIONARI. Deu fassa que el poguem acabar, ab gràcia i per be de la nostra amadíssima llengua i de l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*. Hi farem tots els possibles per que sia així; i esperam que no ens ha de mancar mai el costat que sempre han fet els bons *fills de la Pàtria*, sensa lo qual poca cosa, casi res hauríem pogut fer. Els nou volums anteriors, que sumen **3.850** planes, creim que son una prova del desinterès, llealtat, constància i briu, entusiasme i bona fe ab que hem servida la santa causa de la nostra heroica Llengua durant aqueis setze anys de la nostra existència periodística. El mateix carrerany seguirem mentres siguem vius i Deu ens conservi, com fins assí, la salut i el delit, i els suscriptors no ens fassen flaca. Deu, ells i negú pus comanden i disponen de la vida del BOLLETÍ, que comensà a sortir per fer anar endavant l'*Obra del Diccionari*, que, si ha donades moltes de passes, n'hi manquen moltes més ha de donar, i per això ens pertoca aguantar la mestra dins l'estadi periodístic fins i tant que tal *Obra* sia llesta i acabada. ¡Amèn que Deu ens ho deix veure!

* T. X. —Janer de 1918. —N. 1.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una cosa esperam dels amadors de la nostra Llengua: que seguiràn enviant-mos *notes dialectals*, ès a dir, de les especialidats i particularidats llingüístiques de llurs respectives comarques a fi de registrar-les dins les nostres planes perque tothom les puga conèixer i estudiant-les de prim conte, treure'n el suc que pertoca, contribuïnt així a l'aclariment de les qüestions de la nostra fonètica, morfologia, sintaxis i lexicografia, que ens interessa endardellar i aclarir. No passen d'excuses de mal pagador allò de dit: *Jo no sé brot de filologia, i no servirà de res lo que jo envii*. Tots tenim qualque cosa de filòleg, sobre tot envers la nostra Llengua, i per això tots podem dur la nostra pedreta a l'edifici colossal del *Diccionari* i la *Gramàtica*; [2] que, si no serveix per fer cara a part defora, sempre servirà per reble, i el reble ès indispensable per alsar parets-mestres, com cal que ho sien les de la nostra Obra. No demanam an els nostros amics tractats científics dels dialectes de llurs comarques, sino els *materials* dels dialectes, recullits amb tota la fidelitat, exactitud i escrupulosidat del mon, sensa interpretacions ni rectificacions de cap casta, tal com brollen de l'ànima popular en llurs fonts més pures i més netes de tota metàffara forasterenca. Per replegar així materials llingüístics, basta tenir amor i voluntat a la nostra Llengua i conciència clara dels devers que imposa la Pàtria a sos fills. Que hi pensin bé ab tot això tots els qui's tenen per amadors del nostre idioma, i obraràn en conseqüència, enviantmos a luf *notes dialectals*, quiscún de la seua comarca respectiva.

La qüestió ès que el BOLLETÍ seguesca essent, com fins assí, la crònica de l'arxiu de tot el moviment renovellador i enaltidor de la nostra estrènua i gloriosa *Llengua Catalana*.

Aclaració *de re ortograhica* (2-3)

Una cosa hem de fer avinent perque certs esquitarells no ens venguen ab cinc sous quatre sous. Quant dins el febrer de 1913 l'*Institut*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Estudis Catalans publicà les seues *Normes Ortogràfiques*, se comprometé el BOLLETÍ solemnement a observar-les, lo qual ha cumplit tan bé com ha sabut. Però ara en nom de l'*Institut de la Llengua Catalana* ès sortit un nou *sistema ortogràfic* modificant notablement les *Normes*, que ens agrada més que no aquestes, però que, de tan *sabiament* com l'han fet, de tant de predomini que li han donat a l'element etimològic demunt el fonètic, ara resulta massa mal d'observar i per lo mateix poc pràctic, imposant-se per això una simplificació, si no volem que la gent, esglaiada de tants d'emperons com los posa tal sistema per escriure en català, no acabi per tornar an es castellà, que de fet té una ortografia molt més accessible que no la novíssima que en nom de l'*Institut* acaben de publicar.

L'any 1913 se publicaren les Normes ab tota la solemnidat ritual que calia; ab la firma de tots els membres de l'*Institut d'Estudis Catalans*; ara el nou *Sistema Ortogràfic* que reforma i redressa les Nomes, s'ès publicat sensa altra firma que la d'En Pompeu Fabra, firma per nosaltres respectabilíssima, que [3] ens agrada ferm come norma *directiva* fins allà on vulguen els seus admiradors, entre els quals ens contam, mentres no arribin a l'extrem de fer-la-mos *coactiva*, puis la nostra dignidat de sers racionals no admet en matèries doctrinals ni disciplinars altra *norma coactiva* que la veu suprema del Representant de Deu demunt la terra quant defineix *ex cathedra* en matèria de fe i costums. De manera que el nou *sistema ortogràfic* ens sembla doctrinalment admirable, i l'adoptam come norma *directiva*, però no *exclusiva* ni *indefectible*. I ho deim devant devant, perque sempre ens ha corprès la claredat, la llògica i la conseqüència.

Arreconades les *Normes* p'el nou *Sistema Ortogràfic*, el compromís d'observar-les que el BOLLETÍ contregué l'any 1913, romàn capbrevat i desfet, recobrant la llibertat d'acció que tan escau a la nostra nissaga i que ab l'ajuda de Deu i de la Mare de Deu volem que siga per be, profit, enaltiment i glòria de la nostra benvolguda Llengua Catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IV

Representació dels sons alveolars fricatius

§ I

El sonor intervocàlic un cop representat per *s* i un cop per *z*

desobedient CG, f. XIV g.	acuzan(t) CG, f. XV
mal fazent CG, f. XIV g.	tiranizat MI, f. 2 g.
no volga ausir de nos al CG, f. XIII g.	scandalizar MI, f. 3.
per dechauzit e per descominal CG, f. XIII g.	la sizena (part) LCI, f.1.
can(t) plasenz CG, f. XIII g.	senyer siauos plazia… LCI, f.3
acusar CG, f. XV.	sauieza MVI, f. 31 g.
	sobirana pobresa MVI, f. 32.

§ 2

El sord intervocàlic un cop representat per *s,* un cop per *ss*

chans plasenz de sal asaborats CG, f. XIII g.	hac aut misatge MI, f. CCCX g
e com aso (assò) hac dit MI, f. CCCVIII g	missatge hac aut MI, f. CCCX g
hac fet tot aso MI, f. CCCX	e com aso (asò) hac feyt MI, f. CCCXV
	poguesen fer MI, f. CCCXV [4]
e hac gran goyg de so que *ell* hac fet MI, f. CCCXV g.	asatgada (assetjada) fraga DI, c. 6 (assetjada)
feu la uia de Hiuisa MI, f. CCCXI.	asatga (assetjà) DI, c. II.
asetyada la ciutat MI, f. CCCXI.	Roseylo DI, c. 12
anar a iuisa (Eivissa) MI, f. 311 g.	roseylo DI, c. 12
mes da so (d'assò)… no hac cura MI, f. CCCXIII g.	misaiges DI, c. 14
les galeas groses MI, f. 313 g.	la nit passada possat en aquella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

	agonia MI, f. 3.
lo dia pa*s*at MI, f. 314	entra*ss*en (entra-se'n) en la casa de son pare MVI, f. 32 g.
aconsaguisan (conseguissen) MI, f. 314	honoro*ss*a victoria TV, c. 5.
pogue*s*en MI, f. 314.	fustes de co*s*aris TV, c. 5.

§ 3
Confusió de la *ç* ab la *s*

*s*o qui ancor li astaua MI, f. 310 g	començat MI, f. 1 g.
e com a*s*o hac feyt MI, f. CCCXV.	sefforça MI, f. 1 g.
e hac gran goyg de *s*o que ells hac feyt MI, f. CCCXV g.	sinha a ferhi *s*o que ga (ja) he dit EDI, f. 64 g.
*ç*o cobs (que obs) seria CG, f. XIV	que hom los diga nels fa*ss*a EDI, f. 66 g.
comin*s*aments feyt MI, f. CCCXII g.	e pertal *s*o que a Deu no placia EDI, f. 67.
les*f*or*s* MI, f. CCCXII g.	lo iutge seglar faça… EDI, f. 67.
lenca*ls* MI, f. CCCXII g.	e faent a*ç*o EDI, f. 67.
mas da*s*o… no hac cura MI, f. 313 g.	e faent a*ss*o EDI, f. 67.
valen*s*a DI, c. 3.	e lo ter*s* (tertium) de les gents EDI, f. 69.
prohen*s*a DI, c. 1.	la terça (cosa) es determinar iustament EDI, f. 67 g.
*s*o que uos auets dit DI, c. 4.	gran offença de Deu EDI, f. 69 g.
ha tolt tot *s*o del seu DI, c. 6.	per *ç*o que… LCI, f. 1 g.
comen*s*auen DI, c. 7.	per a*ss*o lo cauayler… LCI, f. 1 g.
couinen*s*a DI. c. 11.	e *s*o quey pertany LCt, f. 2 g.
prohen*s*a DI. c. 11.	*s*odix (so dix) lo cauayler LCI, f. 3.
Fran*s*a DI, c. 10.	totes ses forses LCI, f. 3.
Rey de Fran*ss*e, DI, c. 10.	per ay*s*o LCI, f. 3 g.
Rey de ffran*s*e, DI, c. 11.	par*ç*o que… LCI, f. 3 g.
ffran*s*e DI, c. 12.	for*s*a de natura LCI, f. 4 g.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fransa DI, c. 12.	per forsa darmes LCI, f. 5.
per *ço* com… no ha infant DI, c. 13.	fassa a son fiyl mostrar LCI, f. 5
bem plau *so*que deits DI, c. 13.	e per aço lo cauayler… LCI, f. 5 g.
vençuts DI, c. 15.	lansar a taulat LCI, f. 8.
ço que deya ECI, c. 5.	cassar LCI, f. 1.
com aço vaes ECI, c. 5.	totes aquestes usanses LCI, f. 8.
ço que an (han) es lexat ECI, c. 6.	la custuma ela usansa LCI, f. 8.
reforsaren DI, f. 48.	sperança LCI, f. 8.
per *so* com li vullia paguar .c. sous que li deuja (devia) DI, f. 49.	gran força… qui vens (venç) e apodera molts maluats LCI, f. 9.
*s*os (so es) abreuiada doctrina EDI, f. 43 g.	no pusca eser vensut LCI, f. 9.
so que hom veure… hi volra EDI, f. 43 g.	coue quet faça amar LCI, f. 10.
balança MI, f. 1.	perso que mils… MVI, f. 30 g. [5]
per *ço* los homens MI, f. 1. conexença MI, f. 1.	

perço he deliberat MVI, f. 30.	suptilitat de pença, enginy natural e les potencies de la anima ERP, c. III.
content de*sso* MVI, f. 30 g.	habit de pen*ça* ERP, c. IV.
so podets vos be veura C8I, p. 471.	tal parlar es fal*ç* content ho de totas cosas ERP, c. IV.
privadansa MVI, f. 30 g.	estrems morals son… maça dar ERP, c. V.
confiança MVI, f. 30 g.	los *ç*eraffs (serafins) per estrado TM, p. 100.
me forçats de fer *ço*… que no fo… MVI, f. 31 g.	com vull pençar lahors que si merexen TM, p. 156.
viande groçera MVI, f. 32.	ço que pen*ç* esser lapocalipsi TM, p. 156.
per *ço* que agues spetxat *so* que fer auia MVI, f. 32 g.	puniu la offença TM, p. 161.
dolsor MVI, f. 33 g.	fets nos *so* saber CA, p. 247.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

faça… no so que uolria mas *so* que aeyls plaura MVI, f. 34.	*ço* es legir gramaticha CA, p. 247.
començada MVI, f. 37.	
comença scampar MVI, f. 37.	
e comen*ç* mes principal que algun altra ERP, c. 11.	

§ 4

Darrera consonant posen *ss* en lloc de *s*

Rey de Fran*ss*a, DI, c. 10.	los cor*ss*os terrenals LCI, f. 1
diversses ECI, c. I	(son cor*s*os celestials LCI, f. 1)
oppinio fal*ss*a MI, f. 2	comen*ss*ants C(I, p. 470.
pen*ss*ar MI, f. 2 g.	pen*ss*ar C8I, p. 470.
se deuen mostrar a esser balanssa als simple EDI, f. 68 g.	aduer*ss*arl C8I, p. 470
o per esquinsament o len*ss*ament EDI, f. 70	me for*ss*en MVI, f. 38.
	encen*ss*er CA, p. 176
	per haver respon*ss*ions CA, p. 442.

§ 5

Posen *se si* en lloc de *ce ci* i a la man revers

los *C*erafins yls sants TM, p. 145	*s*erta cosa es per forsa darmes uensen e apoderen los infels LCI f. 6. g
nos pertany alhonor *ce*rafina TM, p. 157	la hora es in*s*erta MVI, f. 31.
seruem iames *sci*lenci TM, p. 167.	aquesta trista de an*ci*a MVI, f. 31.
*s*inch milia CC, f. 3 g.	era *sci*tuada un uila MVI, f. 32.
tran*s*endetment e uera TM, p. 114.	en ab*c*encia de son marit MVI, f. 34.
varietats de dignitats per *s*ercle TM, p. 110.	vuyl que tuho con*c*entes MVI, f. 33 g.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

berselona (Barcelona) DI, c. I.	di*ci*mulant ho com mils pogue MVI, f. 35.
Ribera de *S*inca (Cinca) DI, c. II.	mon con*ce*ntiment MVI, f. 36.
parlen fal*ci*a manifeste ECI, c. 4.	la *si*nquena (part) TV, c. I.
e mes en car*s*re (carcere) un dells DI, f. 49.	poder se en*se*ndre TV, c. I0.
feu lo gitar… en lo car*s*re (carcere) DI, f. 49.	tantes besties… de sa espe*si*a LCA, c. 108.
in*se*ssantment MI, f. 1 g.	cantauen sus los *si*ms C8I, p. 465.
se fa men*si*ó MI, f. 3.	yls *Ce*raffins cantaren TM, p. 141. [6]
si… lo iutge uen o *c*ent lo plet esser odios… deu esquiuar totes occasions… EDI, f. 68 g.	

§ 6

Posen *çe çi* en lloc de *ce ci*

gracies e merç*e*s LCI, f. 1 g.	nuç*e*ll EAI, c. V.
ignoranç*i*a LCI, f. 6 g.	endreç*e*n nostres obres ERP, c. II.
reç*i*ta Patrarcha MVI, f. 30.	sia illuminada la *çe*guedat VCV, c. 33.
uianda groç*e*ra MVI, f. 32.	venç*e*nt… lo diable TM, p. 99.
liç*e*s de camp clos TV, c. 3.	los vicis… mencalç*e*n TM, p. 102.
endreç*e* los meus plors TV, c. 3.	Vos los venç*e*s hi tant bel venç*e*u ara TM, p. 106.
e com alaç*e*rada de tal uiure TV, c. 3.	… partis lo cap en peç*e*s TM, p. 163.
venç*e*dor TV, c. 10.	suaus e dolç*e*s CC, f. 2. g.
com son enç*e*ses… com mes aygua hi lançen mes senç*e*nen TV, c. 10.	aquoç*e*s (a cosses) CC, f. 5 g.
la *çe*guedat VCV, c. 33.	ab tota la mia affectio abraç*e* CC, f. 2 g.
lo desig es enç*e*s VCV, c. 38.	

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

V

Un cop posen *i* i un cop no devant la xeix (x) intervocàlica i la final

relacio de sa emba*x*ada VCV, c. 37.	encar fa be assi (a si) mate*ix* EDI, f. 67 g.
los ne la*ix*aren anar DI, f. 49 g.	e si cone*x* si algun daquells… EDI, f. 68.
la gent de xatiua a*x*ir en DI, f. 52 g.	e aquest orde serue*x* EDI, f. 69.
per la cu*ix*a DI, f. 53.	orde non segue*ix* LCI, f. 8 g.
departe*ix* EDI, f. 43 g.	ab ueu ba*ix*a MVI, f. 33.
indue*ix* EDI, f. 43 g.	io pu*x*e interrogar MVI, f. 33.
axi forciuolment ECI, c. 5.	mere*ix*ereu VCV, c. 35.
per si mate*ix*s hi poden molt veure ECI, c. 6.	dins si mate*ix*a VCV, c. 36.
ma convengades de le*x*ar ECI, c. I.	a*x*i aparellada VCV, c. 36.
allo mate*ix* ECI, Tr. I, c. 3.	cone*ix*ent VCV, c. 36.
son e*x*its ECI, Tr. I, c. 3.	de*ix*ant sa merce VCV, c. 36.
deu si mate*ix*a… dirigir MI, f. I.	De sos peccats se pu*yx*a penedir TM, p. 120
cone*x*ença MI, f. I.	nos (no es) algu tan vos pu*ix*a lohar i Quant mere*x*eu… TM, p. 128.
per tal que… pu*ix*ca (puga)… notar MI, f. I g.	prou no si (s'hi) atreue*ix*en TM, p. 128.
regone*x*ença MI, f. 2 g.	be troben e cone*ix*en TM, p. 128.
aba*x*at MI, f. 2 g.	lignorant no pu*ix*ca dir TM, p. 166.
la qual dele*ix*s nostra jniquitat MI, f. 2 g.	fas lo cre*ix*er TM, p. 122.
complayent se de si mate*ix* MI, f. 2 g.	ab tan ba*x*a pensa TM, p. 186.
lo feu a*x*í morir, MI, f. 3.	lauia le*ix*ada VCV, c. 37.
ha volguda sostenir voluntaria pobresa… de la qual a*x*í mateix… fa menció Sent Pau MI, f. 3.	e*x*int del meu ventre VCV, c. 38.
descone*ix*ença MI, f. 3.	descoxe*ix*ença VCV, c. 37.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

E si mate*ix* al pare offerint MI, f. 3.	a*x*í com sere stada VCV, c. 38. [7]
aconsegue*ix* EDI, f. 67 g.	
fa be a aquells e assi mate*x* EDI, f. 67 g.	
axi ma filla pu*ix* sou tan potent VCV, c. 38.	quens fa cre*x*er e nodrir ERP, c. V.
no es e*x*ida paraula VCV, c. 40.	fa la ca*x*a ERP, c. V.
pu*ix* vos dir C8I, p. 465.	els effectes quis segue*ix*en ERP, c. V.
yeu no pu*x* milhor dir C8I, p. 460.	De vos semblant na*ix*que bella figura TM, p. 150.
e de be na*x* tot be C8I, p. 461.	mere*ix*cam fruir lo maior be TM, p. 166.
la qual regesca si mate*x*, ERP, c. II.	Vostres lahors e lo quant mere*ix*eu TM, p. 176.
regiment de si mate*ix*, ERP, c. II:	les coses ba*ix*es CC, f. 2 g.
una mateixa passió ERP, c. II	se emarce*ix*qua CC, f. 2 g.
car le*ix*en la host, ERP, c. II.	presume*ix*en CC, f. 4.
cona*x*ença imperfecta ERP, c. II.	malahe*ix*en CC, f. 5 g.
a*x*i com… son diverses ERP, c. II.	e no s pu*ix*a afollar CA, p. 246.
algu rege*x* dretament so mateix ERP, c. III.	quant fer se pu*ix*a CA, p. 251.
segue*ix*en la regla, ERP, c. III.	al pus tost que pu*ix*ats CA, p. 256.
no obee*x* ala rao ERP, c. III.	a*ix*í com deim CA, p. 230.
deu cone*ix*er la sua fi ERP, c. V.	e a*x*í mateix certificarets nos en CA, p. 236.
elege*ix*en vida de bestias ERP, c. V.	les voluptats segue*ix*en CA, f. 2 g.
no aconsegue*ix*en la fi ERP, c. V.	a*x*i com.. fos CC, f. 2 g.
deu coneixer la sua fi ERP, c. V.	pu*ix*en fer CA, p. 443.
es necessari cone*ix*er ERP, c. V.	novelles que saber pu*x*ats CA, p. 443.
cone*ix*ença de la fi ERP, c. V.	
gran cre*x*iment ERP, c. V.	
lo rey deu cone*ix*er la sua fi ERP, c. V.	
cone*ix*er la felicitat ERP, c. V.	

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mes recapte dels articles personals *EN Na* (7-10)

L'honorable i meritíssim patrici En Fidel de Moragas de Valls, deferent an el prec que endreçàrem an els nostres amics de les diferents comarques de llengua catalana a que ens enviassen les clarícies de tals articles personals que poguessen haver, ens n'envia tota aquesta tracalada, treta dels importantíssims arxius Municipal i Parroquial de Valls. Com veureu, son llistes de noms personals, tots amb l'article personal *En* pels masculins i *Na* pels femenins.

Llibre del Concell

Any

1451 *En* biula es estat asi ab los canalobres.
L'honrat *en* Guarcia Guay Batle
En Guillem Bafarull.
Com *en* Guillem Senat le-e que la an çitada de Serreal.
La filla *den* Pere Armengol.

1452 Per part de la dona *na* Dauradora de Picamoxons.

1454. *En* Guillem de la Bruna, Batle de la vila.

1455. En Guillem Arnau *de* Piquamoxons.

1456. Lo carrer apellat *den* Gombau vaba cuyram al pont *den* Cabrer.
Concell general cridat per *en* Pere Soler.
Sobre *na* Berthomeva com ella sia dona de mala fama [8]

1459 Per mort *den* Guillem Arnau.

1473. *En* Guillem Bofarull, jurat.

1501 *En* Johanot Janer, lloctitent de Batle.

1508. Endrets la casa *den* Joan Pont.

1510. Lo portal *den* Lubets.

1512. *En* Johan Anguere.

1520. *En* Johan de Valelles, cridador públic.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1457. *En* Berenguer de Plegamans donçell batle.

1458. *En* Pere Soler

1552. Lo portal *den* llobets.

1562. La casa de *na* Ferrera.
La casa *den* Escoter.

Obra dels Murs

Any

1375 *En* Joan Alamany, ayxí com a obrer en semps ab *en* Gm. Armengol.
La torra dita d*en* Montagut, a la cequia d*en* Guimerà.
Enderrocaren les tapies d*en* Rich, de Guimerà, ço ès a la adoberia.
Endret la doberia d*en* Ramon Rich, de Guimerà.

1373. Comensant den derrocar a la doberia del Alberch d*en* Pere Alguer.
Una sort de pedres que compraren d*en* R. deç Puig.
Tro a la casa d**en A**. Segura, Costa *en* Gm. Torres que cobri en al primera cuberta de la torre.

1374 Al carrer d*en* Manresa.
Meçions fetes en tancar lo portal de la Font de na rosella.
Serà fet el mur en dret del carrer d**en oriol**.
A enderocar lo moli de na

Any

obra *en* Gm. Maymó Mestre

Aparedar los solaments del colomer d**en omeylla** ves a la porta d*en* Vernet.
Compram d*en* Bernat Vaylles e d*en* Fm. de Manresana volsos e pedres menudes.
3 dotzenes de broques que haja fetes *en* Gm. Ferrer per als piques.
Lo pont del portal d*en* Vernet.

Devant lo molí den Çalada.

1578. Compri d*en* P. Montagut dos claps de pedres.
Fo determinat quels derochasen los calcines i lo moli d**en A**. Çafortea.
Compra *an* bernat ponç.

1390. A *en* Gm. Pasqual,
A na Pivera.
Lo fill d*en* Felip de Sent Johan.
Na Grametga.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

luçana.
Per enderocar lalberch de *na* canosa, per on devía pasar lo mur.
Una dotçena de senales que comprava de **na agosta**.
1375 A obrir solament en la dita A trempar terra al freu de lauberch d*en* Ripoyll.
1406 D*en* Pere Examuç.
D*en* Gm. Frexe.
En Montsarat.
En Grimau. [9]

Llibre d'Estimes

Any
1378 *En* Gm. de Manresana Prohom.
Carrer d*en* Ripoll.
Carrer d*en* Simó.
Carrer de *na* Ripola.
Carrer d***en* Antoni** Mascho.
Carrer d*en* Ramon Guerau.
Carrer d*en* Poculull.
Na Vilana.
Na Gaçulla.
Na Beçona.
Na Ponça.
Na Ruberta.
Na Plana.
Na Pinosa.
Na Vinoves.
Na Argentona de Vallmoll.
1402. *Na* Roals.
Rec de *na* Gomboldona.
Creu d*en* Rilober.
Carrer d*en* P. Bellot.
Carrer d*en* Gm. de Bas.

Any
d*en* Burgueres.
d*en* Nabot.
d*en* Castell Gali.
d*en* P. Armengol.
d*en* G. Arnau.
d*en* Tamarit.
d**en Alamany.**
Mas d*en* Balcebre.
Font d*en* Vila.
Rasa de *na* Verduna.
Carrer d*en* Ballot.
Plana d*en* Berga.
Puig de *na* Gomboldona.
Mas d*en* Salada.
Pont de *na* Pelica.
Mas d*en* Cabot.
Pont d*en* Cabrer.
Creu d*en* Carbonell.
Font de *na* Maria.
Na Blanquina Muler d*en* Jacme Clergue.
Rec d*en* Berenguer de Lu-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Coll d*en* Fulla.

Coll d*en* Martí.

Mas d**en Espaer**.

Mas d**en Adrover**.

Mas d**en Alamany**.

Mas d*en* Nabot.

Pont d*en* Cabrer.

Na Ferigola.

Comes de *na* Marta.

Creu d**en A**. Grimau.

Plana d*en* Berga. [Partida de terra]

La coma d*en* Cardona [lloc de Fonscaldes]

1411

Font de *Na* Pellicera.

Coll d*en* Fulla.

Torrent del Coll d*en* Martí.

Torrent del Mas d*en* Cabot.

Tapies de *Na* Ripolla.

1430

Mas d*en* Balcebre.

Mas d*en* Adrover.

Mas d*en* Conilleres.

Mas d*en* Monistrol.

bets.

Na Cabrera.

Mas d*en* Marçal.

Font de *na* Marçala.

Font de *na* Cuca.

Comes d*en* Soler.

Rec de *na* Magdalena.

Coma d*en* Domenec.

Tapies de *na* Ripola.

Molí d*en* R. Armengol.

Molí d*en* Forçor.

Molí d*en* Gm. de Bas.

Molí d*en* Marc Voltor [Draper]

Creus d*en* Pilotes.

Creus del Mas d*en* Celada.

1435

Creu d*en* Manresana

1445

Rec d***en* Alamany**

Mas d*en* Poculull.

Mas d*en* Gavalda.

Mas d*en* Fonolleres.

Camp d*en* Spitler.

Camp Gausenc. [10]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Any	Any
1460	» d**en Alguer.**
Fonts de *na* Cuca.	**CAPBREU. —- 1655**
Fonts d*en* Vila.	Rec del Pi d*en* Voltor.
Fonts de *na* Montblanca.	Partidadel Pi d*en* Voltor
Mas d**en Oler**	Font d*en* Bosc abans dels Clergues.
Mas d*en* Cervera.	

Notes Bibliogràfiques (10-13)

I.– Los Condes de Ampuries | **Vindicados** | *por* | *D. Francisco Monsalvatge y Fossas* | *Tomo XXV de la colección* | —Olot | Imp. de Ramón Bonet | 1917. —Un volum de 353 planes de 224 x 154 mm.

Agraïm de tot cor an els fills d'En Monsalvatge l'exemplar que ens han enviat d'aquesta obra pòstuma d'ell, que constitueix una nova prova de l'alt enginy del meritissim historiograf gironí, al cel sia. Una advertència que va devant el volum, fa avinent que en sortiràn d'altres que l'autor deixà sens treure a llum. Bé faràn sos fills de publicar tot el pertret aprofitable que deixà, il·lustratiu i aclaridor de l'història pàtria. Aquest volum publicat ès l'història ben espinzellada dels *Comtes d'Empuries*, tan capdals dins el temps de l'avior catalana. El volum va il·lustrat d'una bella partida de gravats de monedes i escuts d'armes dels Comtes i de monuments empuritans. Llàstima que no hi haja més balquena de documents catalans.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2. —La Qüestió de les | **Aigües de Lanós** | *Estudi del projecte del Consell general del Ariège sobre dit llac* | *i del dret a les aigües que en deriven* | *els rius Carol, Segre i Ebro* | *per* | *Francisco Albó i Martí* | *Doctor en dret i ex-diputat a Corts* | -Imp. Elzeviriana de Borràs, Mestres i C.ª | Rambla de Catalunya, 12 i 14. Barcelona. —Un opuscle de 32 planes de 207 x 125 mm.

Grans mercès an el bon amic N'Albó de l'exemplar que ens envia d'aqueix raonat, contundent i llampant al·legat sobre el dret de les aigues del gran llac de Lanós, tan català, com qualsevol altre, immortalisat p'el primer dels nostres poetes, Mn. Jacinto Verdaguer dins son excels poema *Canigó*. Bé ha fet N'Albó d'escriure en bon català la seua al·legació i que l'acredita d'advocat de retxa i de gentil conrador del patri idioma. Que no siga lo derrer que publiqui l'honorable patrici. [11]

3. —Qvaderns d'Estvdi | *Revista especialment dedicada a Mestres i Professors.* —Nombres de juny i octubre.

El de juny ès de 176 planes, el d'octubre de 76; tots dos venen plens d'escorcolls i estudis ben interessants sobre diferents rams pedagògics. Ens crida l'atenció un d'En Karl Vossler, *Positivisme i idealisme de la ciencia del llenguatge* que En Manuel de Montoliu ha girat d'alemany en català. El *Quadern* d'octubre ès tot consagrat a la gloriosa memòria de l'Exm. N'Enric Prat de la Riba, això ès, dues planes d'introducció del *Guaita* i 74 de la biografia d'aquell eminent patrici, que ha engarbullada ab gran cura i reverencial esment En Martí Esteva, esmaltant-la ab un bell aplec de gravats del biografiat, representant-lo en diferents èpoques de la seua honorable vida. Endevant, bona gent de *Quaderns d'Estudi*, per Deu i per la Pàtria!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

4. —Estudis | **Universitaris** | **Catalans** | *Volum VIII* | *Any 1914* | —Barcelona | Tipografia de *L'Avenç:* Massó, Casas i C.ª | Rambla de Catalunya, 24. —328 planes de 239 x 178 mm.

Es sortit a la fi aquest volum VIII dels benemèrits *Estudis Universitaris Catalans*, corresponent a l'any 1914. Sí que ès anar una mica enrera! tres anys com qui no diu res! Però la bondat i excel·lència del contingut fan oblidar prou tant d'enderreriment. Hi ha estudis i endardells molt notables de l'historia catalana, a on poden espigolar a luf el filòleg romanista i l'historiograf; mereixen especial menció els de Mn. J. Serra i Vilaró sobre el *capbreu del monastir de St. Vicens de Cardona*, el de Mn. Pere Pujol (un bon bossí d'un *Flos Sanctorum català*), el d'En Nicolau d'Olwer (*notes i comentaris* d'història literària catalana), el del Dr. Rubió i Lluch (la cultura catalana en temps d'en Pere IV) de que parlàrem dins el BOLLETÍ passat, el de N'Agustí Duran i Sanpere sobre la *Creu de St. Nicolau* i els *argenters de Cervera* i un bell enfilall d'inventaris, documents i escorcolls de noms, ressenyes del moviment cultural català i un *butlletí bibliogràfic* de lo publicat referent a Catalunya l'any 1914, a on fan bona menció de les nostres publicacions. L'enhorabona, bons amics que feis sortir aqueis *Estudis*, ab els quals mereixeu bé de la Pàtria, i en mereixeríeu molt més si us posàveu al corrent. ¿Per què no feis un volum que valga per quatre anys, 1915-1918? Això no vol dir que l'hàgeu de fer com quatre vegades els altres! bastaria que fos com el que acabau de publicar. ¿I el volum V, corresponent a l'any 1911? Ja sabem que el volíeu dedicar a un [12] homenatge an el Dr. Rubió i Lluch. Doncs per què no ho feis? Hala idò! fora vessa! fora sòn!

5. —*Publicacions de l'Institut de Ciencies* | **Treballs de la** | **Societat de Biologia** | *Any I, 1913* | *Publicats sota la direcció* | *de* | *A. Pi i Suñer* | *Membre de l'Institut de Ciencies* | —Institut d'Estudis Catalans |

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Palau de la Diputació | (Taller d'Arts gràfiques d'Henric i C.ª Barcelona). —Un volum de 265 planes de 235 x 157 mm.

D'aquesta publicació segueix sortint ab regularidat un volum cada any, tots més voluminosos que el primer. N'hem rebuts tres, corresponents a 1914, 1915, 1916. Agraïm de tot cor l'atenció que *l'Institut de Ciències* ens ha tenguda. Aqueixa publicació l'honra fora mida i honra Catalunya. Es allà on cal treballar de valent, el camp de la ciència, que era lo que el Reneixement actual havia tengut més descuidat.

6. —*Publicacions de l'Institut de Ciencies* | **Treballs de la** | **institvció catalana d'Historia Natvral** | *Concell de Redacció* | *Josep M. Bofill, de l'Institut de Ciencies, J. Maluqver i I. de Segarra, de l'Institvció* | —Barcelona | Institvt d'Estvdis Catalans | Palav de la Dipvtació | 1915. —Un volum de 280 planes de 240 x 168 mm.

També ens ha honrat i favorit l'*Institut de Ciències* ab aquest gentil volum, que hem d'esperar que serà el precursor d'altres i altres sobre un ram tan interessant com ès l'*Historia Natural* catalana. Sí, estàn els naturalistes catalans i llurs corporacions en descubert devant el mon científic per no haver publicada encara una *fauna catalana.* Hi ha la fauna ornitològica (dels aucells) de la província de Girona, de N'Estanislau Vayreda, fa temps agotada i la ictiològica (dels peixos) del Dr. Gibert de Tarragona; hi ha l'obra d'En Tarré *Els aucells més utils a la agricultura de Catalunya*; ha comensat a sortir l'*Entomologia de Catalunya: Dipters,* del Dr. Josep Arias Encobet. Tot això està molt be; però ens manca la *Fauna Catalana*. Amics de l'*Institut de Ciencies*, tots vosaltres que vos dedicau a l'*Historia Natural* catalana, redimiu-vos i redimiu-mos de tal deute *instanter, instantius, instantissime!*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

7. —*Publicacions de l'Institut de Ciencies* | *Col·lecció de cursos de Física i Matemàtica* | *Dirigida per E. Terrades, Membre de l'Institut* | **Els Elements Discrets** | **de la Materia i la irradiació** | *Conferencies* | *per* | *E. Terradas* | *recullides per* | *J. Pòlit* | *Professor a la Facultat de Ciencies de Barcelona* | —Institut d'Estudis Catalans | Palau de la Diputació | Barcelona. —Un volum de 70 planes de 235 x 156 mm.

Agraïm a l'*Institut de Ciències* el present que ens fa d'aqueix aixerit volum, a on el Dr. Terrades fa llampant mostra del seu [13] sebre fontanal en ciències exactes i físiques; però encara n'hauria de fer més. El qui té suc de cervell i recapte a luf, n'ha de fer part i llegitima an els altres, n'ha de fer present a l'altar de la Pàtria. Dr. Tarrades, calen més conferències! No les mos plangueu! Tot vos sia enhorabona de les publicades!

8. —*Ramon E. Bassegoda* | **Poesies** | **Completes** | *Nova edició* | *corretgida y aumentada* | —Barcelona | Bonavia y Duran. —Carrer de la Boqueria, 20 | 1917. —Un volum de 244 planes de 163 x 99 mm.

Grans mercès a l'autor de l'exemplar ab que ens ha obsequiats de les seues xamoses poesies. Be ha fet d'aplegarles dins un volum, tan galanxó i aixerit. Les dues cordes de la lira d'En Bassegoda que vibren més viu, son la Pàtria i l'amor, dos sentiments altíssims que el poeta ha de venerar come cosa sagrada, si vol tenir propícies les Muses, com les hi té ordinariament En Bassegoda. Ens dol que usi paraules com *emborratxarse* (p. 9), *gonflarse* (p. 70), *hermosura* (p. 71), no prou catalanes, allà on ordinariament brolla net, pur i brinós son llenguatge.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

8. —*Valeri Serra i Boldú* | **Llibre Popular** | **del Rosari** | *Folklore del Roser* | —Foment de la Pietat Catalana | Barcelona | 1917. —Un volum de 208 planes de 183 x 120 mm.

Lo *Foment de la Pietat Catalana* ens fa present d'un exemplar d'aquesta obra que honra en gran manera son autor, benvolgut amic nostre i benemèrit en grau superior de la *sabiduria popular* catalana, que ara anomenen *folklore.* Aquest llibre respira tot devoció an el Santíssim Rosari i fa un estudi d'aquesta devoció a Catalunya, dins el cor del poble català, molt documentat i ben entrebaulat i dit tot ab gran netedat i briu de llenguatge catalanesc que l'Autor posseeix a fondo. Aquest *llibre* hauria d'esser dins totes les llars catalanes i que tothom el lletgís i el remugàs ben remugat per assimilar-se tota la seua vivificant llecor. L'enborabona més coral, amic Serra i Boldú! Escriviu-ne molts de llibres així, tan ablamats d'amor a Deu i a la Mare de Deu, a la nostra llengua i a Catalunya! Per tal carrerany vos fareu ben amunt. Amèn i que nosaltres ho vegem! [14]

Amics morts (14-16)

†

Mn. Bernardí Mateu i Amengual

Nat a Manacor l'any 1850, fets ab gran lluïment sos estudis an el Seminari i ordenat de prevere dia 19 de setembre de 1874, se consagra de ple a l'exercici del Sagrat Ministeri ab gran zel ardor i també a l'estudi de l'història pàtria, arribant a publicar la del seu poble nadiu, fent-ne dues edicions. Quant alsàrem la bandera de l'*Obra del Diccionari*, acudí a afiliar-s'hi ab tant d'entusiasme que arribà a omplir-mos més de 13.000 cèdules de mots mallorquins, que figuren fa anys dins la nostra *Calaixera*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

essent una de les contribucions més quantioses i bufarelles ab que mos som vists honrats. Feia temps que la seua salut anava a terra-tros i se sentia molt des·sustat fins que la derreria de novembre el Bon Jesús el volgué per ell i el passà a l'altra vida. Mn. Mateu era un benemèrit de l'Església, de Mallorca, de Manacor i de l'*Obra del Diccionari.*

Mn. Bartomeu Domenge i Fullana

Nat a Manacor l'any 1847, fets ab gran profit sos estudis an el Seminari i ordenat de prevere l'any 1874, s'entregà ab gran ardor i zel an els Sagrats Ministeris de predicar i confessar i a l'ensenyansa de les primeres lletres i del llatí, per la qual reunia qualidats com pocs n'hi ha haguts a Mallorca. Ho demostrà la multitut de deixebles que acudien a la seua escola, veient-se obligat a cercar ajudants perque no hi poria donar abast ell tot sol. Era un pedagoc consumat; sabia com negú aficar les coses dins el cervell dels deixebles. Per això en tengué tants i tants d'aprofitadíssims, conseguint sobre tot la seua escola de llatí una fama mai vista. A nosaltres ens cabé la sort d'esser deixebles d'ell, i seríem ingratíssims si no rendíem aquest homenatge de rigurosa justícia an el seu talent pedagògic excepcional. Sens dupte se degué an això que lo Rdm. Sr. Bisbe Cervera el volgués de Catedràtic i Superior an el Seminari, però Mn. Domenge, modest i humil com era de cor, s'estimà més seguir a la seua vila nadiua treballant a la seua escola, a la trona i an el confessionari. Mai perdé l'afició a l'estudi sòlid [15] i acorat de la teologia i filosofia, en les quals enfondia una cosa de no dir, com ho deixaven endevinar els seus sermons i la partida d'articles que publicà demunt el diari catòlic *El Ancora*, que cridaren ferm l'atenció dels intel·ligents. Des que conegué les obres caporals del reneixement català, en fou admirador i ensaboridor, i ens feu costat sempre en l'*Obra del Diccionari.* Com hagué doblegats els cinquanta, deixa l'escola primària i de llatí, i emprèn una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altra obra molt mès grossa, de més alè i empenta: la fundació d'una Congregació Relligiosa: *Les Sirventes de la Sagrada Família,* consagrades an el culte de l'Eucaristia, a escampar la devoció de la Sagrada Família reunint els diumenges i festes les donzelles per ensenyar-los de lletgir i escriure i la piedat solidament cristiana. Per via d'una germana seua preparà ab molts d'anys d'antelació el planter de la futura congregació, que implantà definitivament, prèvia l'aprovació diocesana i pontificia, l'any 1907. Molt, però molt li costà tal obra, que el col·loca entre els mallorquins heroics. No sabem com s'ho fe seu, perque ell era d'una família pobre d'allò més. Doncs bè, ell se va sebre enginyar per comprar casi al bell mig de la vila vuit o nou cases per alsar-hi aquella Casa Relligiosa, comensant per bastir-hi una esglesia d'estil ogival primitiu i a poc poc anà enllestint l'estatge per les monges, inaugurant-se la Congregació solemnement dins l'octubre de 1907, com hem dit, i se consagrà exclusivament en el servei d'aquella esglèsia sensa retribució de cap casta, dient-hi la missa cada dia, confessant-hi i donant-hi la comunió predicant-hi, tots els diumenges i festes i sovint els dies feners, extenent dins la vila i fora-vila d'una manera prodigiosa la devoció de la Sagrada Família per via de la Visita Domiciliària de les *Capelletes*. I aquesta vida feu fins que s'acabaren de tot les seues forces, i cumplits els setanta anys passà d'aquesta vida dia 4 de desembre, deixant ben consolidada i pol·lent la venerable *Comunidat de Sirventes de la Sagrada Família* i un nom immaculat i gloriós a la posteridat i un exemple d'abnegació a tota prova, de fe imperturbable en la divina providència i d'un enlairat patriotisme que cal a tots enaltir i imitar.

M. I. Mn. Llorenç Despuig i Fortuny

Nat l'any 1837 d'una de les famílies més nobles de Mallorca, abrassà l'estat sacerdotal, ordenant-se de prevere l'any 1862, [16] entrant de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

beneficiat a la Seu de Mallorca, fent-lo Dignidat d'Arxipreste de la Seu de Ciutadella l'any 1868, i l'any 1880 Canonge de la Seu de Mallorca, i ho ès estat fins dia 4 d'aquest mes, que entregà l'ànima a Deu. Mn. Despuig era exemplaríssim, almoiner, protector de la bona Prensa i estava ablamat del *zel de la casa del Senyor,* com ho demostra lo fet d'haver deixat per obra pia tot quant tenia, que no era cap miquèria. Fou suscriptor del BOLLETÍ desde el primer nombre, i veia ab gran simpatia els avensos de l'*Obra del Diccionari.* D'ell si que's pot dir que passà p'el mon fent bé.

Mn. Bernardí Mateu! Mn. Bartomeu Domenge! Mn. Llorenç Despuig! Quin greu de l'ànima haver-los de posar a la llista dels *amics morts!* Però ¿què hi ha que fer? Acalar el cap perque ès Deu que elze mos ha presos!

¡Que el Bon Jesús les haja trobats en estament de gràcia! i si encara estiguessen entretenguts a les penes del purgatori, ¡que los trega i los admeta a l'etern descans de la Santa Glòria! i doni a llurs respectives famílies molts d'anys de vida per pregar per ells i el conort i conformansa que tant i tant necessiten per suportar una pèrdua tan grossa com ès estada aqueixa! ¡Al cel los vegem tots tres! Amèn.

A la fi és sortit... (16)

Lo Butlletí de Dialectologia Catalana de juny-desembre de 1916. Ens n'alegram de cor, i agraïm la nota bibliogràfica que dedica l'amic G. a les nostres *Contarelles* (2a edició) i an el nostre *Pertret per una Bibliografia Filològica de la Llengua Catalana.* Ens vé molt de nou que l'amic G. diga que la *llengua d'Oc* no ha tenguda mai existència real i que rebutgi de pla la tesi tan sòlidament provada i clavetetjada del gran Milà i Fontanals dins la seua obra caporal *Los Trovadores en España* sobre que el català era

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una de tantes branques de la llengua dels trobadors del mig-dia de França, la llengua occitànica, aquell conjunt de dialectes que entre els Pirineus, l'Atlàntic, el Loira, els Alps i el Mediterrani donaren tants de dies de glòria a les Lletres mig-evals. Les teses d'un home com En Milà i Fontanals no se rebutgen ab una negació rònega, amic G. Se mereixen qualque cosa més, maldement no acabin d'esser avengudes. [17]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1918

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[17][*]

Notes Bibliogràfiques (17-24)

9. —**Mossèn** | **Jacinto Verdaguer** | *Recorts dels set anys darrers de* | *sa vida, seguits d'una impressió* | *sobre la causa dels seus infortunis* | *per* | *Valeri Serra i Boldú* | —Impremta R. Saladrigues: Bellpuig (1815 [sic]). —246 planes de 178 x 117 mm.

Per un descuyt ben involuntari no havíem donat conte d'aquesta *Vida* del gran poeta català, escrita d'un amic seu que l'estimava de cor i el venerava casi com un Deu, i que el tractà intimament. Això fa que tot quant en diga, ofereix grans garanties de veritat i de justicia i que si hi ha d'haver gens de parcialidat, serà sempre inconcient i en tot cas a favor de Mn. Cinto. En torn de Mn. Cinto se formà una llegenda que el desfigurava i el desplassava completament. La llegenda en gran part la formà l'anticlericalisme per poder botxinetjar persones tan altes i benemèrites de l'Església i de la Pàtria com el Bisbe Morgades, el Marquès de Comilles, els Pares Jesuïtes, Mn. Collell. Aqueixa llegenda, si els catòlics catalans no estassen alerta, passaria dins l'història come vera, allà on no ho ès gens, i

[*] T. X. —Febrer de 1918. —N. 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi passaria per vera perque a poetes tan estraordinaris com Mn. Cinto la posteridat casi sempre acaba per donar-los raó contra tots aquells ab qui tengueren entreversos. Lletgiu, doncs, aqueix llibre d'En Valeri Serra i veureu fins an-e quin punt Mn. Cinto tenia o deixava de tenir raó respecte dels seus Superiors Jeràrquics i de qui fou la culpa capdal de sos infortunis i males aygues que va còrrer. Agraim an En Serra l'exemplar que ens envià ab coral dedicatòria i li donam de cor l'enhorabona de tal publicació ab la qual ha prestat un ver servici a la Pàtria. [18]

10. — *Biblioteca Filològica* | *de l'Institut de la Llengua Catalana* | IX | **Estudis Romànics (Llengua i Literatura)** | 2 | —Barcelona | Institut d'Estudis Catalans | Palau de la Diputació | MCMXVII. — (Tipografia de l'Avenç: Massó, Casas i C.ª: Rambla de Catalunya, 24). —Un volum de 319 planes de 248 x 170 mm.

Devem a l'amabilidat de l'*Institut de la Llengua Catalana* un exemplar d'aqueix gentil volum que inclou un floret d'estudis llingüístics d'allò més bufarell i recolat. N'hi ha : *a*) D'En Lluís Nicolau d'Olwer sobre *«Poesies»* d'En Jordi de Sant Jordi, comentades i espinzellades ab bon tranc, fent-mos conèixer més de prop l'obra de tan refilat poeta. —*b*). D'En Manuel de Montoliu *«sobre la redacció de la Crònica d'En Jaume I».* Es un escorcoll interessantíssim, encaminat a fer veure que tal *crònica* se deu a la ploma d'un dels *notaris* del gran Rey que anava ordinariament ab ell i an·e qui el Rey deya i a voltes dictaria les coses que hi havia de posar. En Montoliu analisa ben a fondo la *Crònica* desde tots els punts de vista, sobre tot del lingüístic, espinzellant el demble i encarnadura del llenguatge del gran monument literari, després dels del Bt. Ramon Llull, el més notable que tenim del sigle XIII. Filològicament negú, que sapiguem, l'havia examinat ni esclovellat tan de prim conte ni ab un trabuquet tan fi, posant de manifest la seua especial estructura morfològica. Considera En Montoliu ab gran fonament que l'escriguedor de la *Crònica* fonc En Jaume

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa-Roca, que consta que era clergue i *notari* del Rey i després fonc *Dignidat de Sagristà* de la Seu de Lleida i més tart Bisbe d'Osca. Els judicis d'En Montoliu sobre la morfologia de la *Crònica* les trobam avenguts, si bé consideram que tenen ben poc que veure ab l'aragonès les formes: *ad* per *a* i *feyt, pleyt, treyt* per *fet, plet, tret.* La *ad* ès absolutament catalana, rònegament llatina, i En Montoliu mateix regoneix que l'usa del Bt. R. Llull i que estava estesa dins tot lo domini català. Les altres tres formes no son altra cosa que el resultat de l'influència de l'aplec palatal *-ct-* (ja's sap que els romanistes consideren come palatal tota *c* seguida d'altra consonant, com hi consideren també tota consonant seguida de *i* (A. Zauner, *Romanische Sprachwissenschaft* —Leipzig, 1905 —T. I, § 23, 2), que les tòniques *a o* les fa tornar *e u* respectivament, tramudant-se la *-c-* en *j* i acabant per descomparèixer i devegades lleva del mitx la tònica sustituint-la, com ho demostren els casos següents: *lăctĕ* > *ʎ[é]jt* (viu encara a Andorra) > *ʎ[é]t; făctŭ* > *f[é]jt* > *f[é]t; trāctŭ* > *tr[é]jt* > *tr[é]t; pāctă* > *p[é]jtə, pəjtə* (vius a Mallorca), **plăcĭtŭ* > **plăctŭ* > *pl[é]jt* > *pl[é]t;* [19] *ŏctŏ* > *vújt; ŏctōbre* > *vujtúbre* (viu a Eivissa); *cŏctŭ* > *kújt; *cŏgĭtăt* > *kujdə; *vŏcĭtŭ* > *vŏctŭ* > *vújt* > *bújt* (Grandgent, *Vulgar Latin,* —Boston, USA. 1908 —n. 195 [6]); *nŏctĕ* > *nújt* > *nit; trūctă* > *trújtə* > port. *trútə, dŭctŭ* > balear *dújt* > cat. or. *dút; fructu* > cat. *frút.* Aqueys fets no deixen lloc a dubte sobre l'existència de tal lley en català net i condret. Tampoc no veym que el fet d'usar la *Crònica* els mots *arena, arenal* puga esser indici de castellanidat o aragonisme; a les Balears no n'empram d'altres, essent desconeguts *sorra* i *sorral.* ¿Tal volta *arena* no ès un mot absolutament llatí? —Menys podem admetre que «la mutació de *o* pretònica en *u,* causada per una *i* següent» «sia» cap «fenomen específicament castellà», com diu Hanssen, *Gràmatica histórica de la llengua castellana»,* p. 33, i al·lega En Montoliu (p. 45). Demunt aquest BOLLETÍ (T. IV, p. 235) férem constar quins pobles de Mallorca (entre tots 54) fan sonar *u* tota *o* devant sílaba que duga *i* o *u (mUlí, cUsir, Uir [< audire], CustUm) CustUrə, CunsUm)* ab lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ben intès que tots aqueys pobles que en els altres casos pronuncien *o* la *o* àtona, fora set d'ells que també fan *u* la *o* àtona final. De manera que a tots aqueys 54 pobles de Mallorca diuen *ell se mUrí.* Sols n'hi ha 12 que diguen: *se mOrí.* Tampoc acabam de veure que *pertxa,* com creu En Montoliu (p. 48), sia cap castellanisme. Si de *grămătĭcă* férem *gramatxa (Gramatxes,* llinatge barceloní) i de *praedĭcăt* férem *prètxa* (fer la PRETXA a Mallorca vol dir: passar el temps conversa qui conversa), ¿per quines cinc centes de *pĕrtĭcă* no havíem de fer *pèrtxa?* A Mallorca deym *pèrxa,* i allà on s'usa més ès precisament a la pagesia, que pengen a la *perxa* les *sobrassades* i els *penjoys* de reyms en vermar, per poder-los menjar pansits, que son com un sucre, si no's perden. També serveix per altres coses la *perxa. —b*) De Mr. J. Anglade: *Bibliographie de la Grammaire Provençale.* Es ben interessant aqueixa *relació* dels estudis gramaticals de l'antiga i moderna llengua provençal que hi ha publicats fins avuy. Una cosa hem de fer notar: la *relació* abrassa **155** AUTORS que han enforinyat en gramàtica provensal. ¿Sabeu quants n'hi ha d'alemanys? Doncs **83** i de francesos, inglesos i italians? **72** entre tots; sis d'ells espanyols: Mn. Antoni Bastero i Lladó (1675-1737) per sa *Crusca Provenzale* (Roma, 1724), En Gabriel Llabrés per sa edició de *Poètica Catalana d'En Berenguer de Noya* (Santander, 1909), En Pere Vignau i Ballester per *La lengua de los Trovadores (*Madrid, 1865), En Lluís Nicolau d'Olwer per ses *Notes sobre les regles de trobar (Estudis Universitaris Catalans, 1907),* En [20] Manuel de Montoliu per ses *Notes sobre el perfet perifràstic català (Estudis Romànics,* I, p. 76 i ss.) i En Jordi Rubió i Balaguer per son *Del manuscrit 129 de Ripoll* (Barcelona, 1911). ¿Com així N'Anglade no retreu per res el gran Milà i Fontanals, allà on publicà tanta de cosa de gramàtica «provensal»? Cap dels sis autors catalans que retreu N'Anglade n'ha publicat tant, ni d'un bon tros, com En Milà, segons ho proven els seus tractats, verament magistrals: *De los Trovadores en España. Estudio de poesia y lengua provenzal,* Barcelona, 1861. *—Sobre los orígenes y formación de las lenguas y especialmente de la provenzal, —Gaceta de Barcelona,* 1853. —Cinc anys més tart resumí aquest estudi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demunt *Diario de Barcelona,* i l'any 1869 demunt el mateix *Diario* dedicà un escorcoll molt fondo a la qüestió sobre la *u* catalana i provensal que antigament se destriava en *plenisonant* i *semisonant,* això ès, *llarga* i *estreta.* Sí que ès pecat que a N'Anglade li sien passats per malla aqueys solidíssims estudis gramaticals d'En Milà sobre el Provenzal! Tampoc no diu paraula de les nostres *Qüestions de Llengua i Literatura Catalana* (Abril-octubre de 1903), a on dedicàrem una partida de capítols a la gramàtica de la Llengua d'Oc i antic provenzal. —*d*) De Mn. Pere Pujol: *L'acte de Consagració i dotació de la Catedral d'Urgell, de l'any 819 o 839.* Mn. Pujol en fa un estudi molt acurat examinant el document en sí, que's conserva a l'arxiu de la Seu, i comparant-lo ab altres contemporanis i tenint en conte còpies del mateix antiquíssimes, i fa veure que romàn duptosa la data de 839 o 840 que l'historiador francès Joan Francesc Bladé (*Histoire Générale de Languedoc,* ed. Privat, T. IV, col. 900, nota) creya haver provada come certa. Vé llavò la transcripció de la famosa acta precedida d'una fotografía del pergamí que la du escrita i d'un mapa que el Dr. Barnils ha trassat de totes les parròquies que figuren dins l'acta, que van llavò afilerades en quatre columnes: una tal com figuren dins l*'acta original,* l'altra així com les du el *Capbreu del Cartulari* del mateix arxiu, l'altra tal com les posa la còpia del sigle XII de l'acta, també de l'arxiu, i l'altra que les posa tal com s'anomenen avuy; n'hi ha 289, com qui no diu res. Mn. Pujol ab aquesta publicació ha merescut be de la nostra història i de la nostra Llengua. —*e*) De Mn. Antoni Griera: *Un Diccionari Català d'autor desconegut.* En Torres Amat (*Diccionario de Escritores Catalanes,* —Barcelona, 1836 —p.698) diu que ès un dels manuscrits de la Biblioteca Bisbal de Barcelona i que el regalà En Juan Dorca, sensa donar-ne pus clarícies. Mn. Griera [21] ens diu que ès un volum «enquadernat en pasta i perfectament conservat», de 591 planes de 31 x 20 cm., «escrites en caràcters de la derreria del sigle XVIII i molt llegibles». Fa notar Mn. Griera que «l'objectiu de l'autor» «sembla que era guiat pel desig de donar un mitjà per a escriure la llengua catalana amb estil i correcció», mentres que els altres fedors de diccionaris catalans

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«anaven sempre més encaminats cap a l'ensenyament gramatical i fixació ortogràfica». Mn. Griera, per donar una mostra de lo que ès tal «diccionari» ha feta la bona obra de treure'n 1.197 mots (un escapoló de tots els qui comensen per la mateixa lletra, posant-n'hi de totes lletres) proporcionant un excel·lent cabal per endardellar l'estat del llenguatge català en el sigle XVIII. —*f*) de F. J. Michatsh: *Lexicalische Materialen zu Rosembachs Vocabulari Català Alemany 1502.* Aquest Michatsh se veu que ès un alemany que per circunstàncies involuntàries caplleva devers Barcelona i come bon alemany aprofita el temps per fer estudis lingüístics demunt el famós *Vocabulari* del Mestre Rosembach, estamper alemany que publicà tal obra l'any 1502, que el Dr. Pere Barnils per comanda de l'*Institut de la Llengua Catalana* reedità l'any 1916, com en donàrem conte oportunament demunt aquest BOLLETÍ. En Michatsh dedica el seu estudi an els mots alemanys de tal *Vocabulari,* que resulten interessantíssims perque son un mirall de l'estat de la llengua alemanya la primeria del sigle XVI, allà on curtetgen ferm els monuments escrits de l'alemany de llavò. En Michatsh ens dona una bella mostra de sa gran cultura llingüística i del gros tranc que sap desplegar per aclarir els enfonys i endiumenjats idiomàtics. Hi arriba a endardellar la nerència de 662 mots del vell alemany, com qui no diu res. —*g*) D'En Manuel de Montoliu: *Documents antics de Ribagorça.* En Montoliu ès d'una de les famílies nobles de Catalunya d'allò més antic, i per això posseeix un arxiu pol·lent de documents interessantíssims per la nostra llengua que s'ès resolt a publicar el nostre bon amic, filòleg de cap d'ala, classificats per territoris. Aquí comensa p'els datats a Benasc (Ribagorça) la primería del sigle XVI, procedents de la noble família Erill, que acabà la primeria del sigle XVIII casant-se la derrera hereua Erill. Na Cicília d'Erill i de Josa, ab En Plàcid de Montoliu i de Boixadors l'any 1724. Deu son els documents otorgats a Benasc la primeria del sigle XVI que publica l'amic Montoliu, mereixent bé de la nostra Llengua i de la Filologia romanista especialment. Endevant per tan bon carreranc! —*h*) D'En P. Barnils: *Les vocals finals an* el [22] *dialecte rossellonès.* El Dr. Barnils demostra una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

volta més la seua competència extraordinària en matèries llingüístiques, estudiant les vocals finals del català rossellonès tal com surten dins l'*Atlas Linguistique de France* del gran Gilliéron, afilerant en taringues ben llargarudes els mots segons llur vocal final, fent veure com n'hi ha tres castes de -*a* final dins el català de França: a) la que sona –*[e]* (tancada, castellana), característica de la vila de Oleta (Conflent): ex. *abɛ́ʎ[e], al[e], ans[e]; —b*) la que sona *æ* (més acostada a *a* que a *e*), característica de les villes de Illa i Cotlliure (Rosselló) i Arle (Vallespir): ex. *abɛ́ʎæ, alæ, ansæ; —c)* i la *ę̊* (que tan poc s'acosta a *a* com a *e*), característica de Ribesaltes (Rosselló): ex. *abɛ́ʎę̊, alę̊, ansę̊.* Aqueixes taringues de mots, afilerats segons la casta de la vocal que duen, umplen 24 planes, ben afavorides i atepides, oferint un gros interés a tot romanista que ho ès de ver. —*i*) De N'A[gustí] Duran i Sanpere: *Un fragment de Tristany de Leonis en català.* No coneixíem cap versió catalana d'aquest famós romanç mig-eval. En Duran n'ha trobades vuit planes dins un plec de documents notarials de l'arxiu municipal de Cervera, i elze mos dona, copiades ab tot esment i acompanyades d'una reproducció fotogràfica del manuscrit original; posa després els fragments correlatius de una versió castellana i d'una francesa del mateix romanç, fent avengudes observacions sobre el valor dels tres texts, especialment del català, que confirma allò que diu l'autor de *Curial e Guelfa,* romanç català del sigle XV, que el Dr. Rubió i Lluch publicà l'any 1901 a Barcelona, que retreu «aquells cathalans que trasladaren los llibres del Tristany e de Lançalot e tornaren los de lengua frances en lengua cathalana», desfent allò que el gran Menéndez Pelayo digué (*Orígenes de la Novela española*, I —1905 —p. CLXX-CLXXI) que la literatura cavalleresca no havia arrelat a Catalunya. En Duran retreu dos altres fets ben interessants de que existia el *Tristany* en català: 1r Figura un *Tristany* dins l'inventari de llibres d'En Juan Mitjavila, mercader i ciutadà de València, datat dia 2 de desembre de 1331 (J. Màs: *Notes documentals de llibres antics a Barcelona,* demunt *Boletín de la R. Academia de Buenas*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Letras, any XVI [1916], p. 240) i se considera que seria en català puys tots els altres llibres de tal inventari eren llatins o catalans. —2n Apareix un altre bossí de *Tristany* en català dins un *Inventari dels bens d'En Berenguer de Copons,* senyor del Castell del Llor, escrit l'any 1422 i que's guarda dins l'esmentat arxiu municipal de Cervera. Aqueix bossí ès just la derrera frase en que acaba el manuscrit de que l'inventari dona [23] relació. De tot això col·letgeix En Duran que la versió catalana del *Tristany* ès del primer terç del sigle XIV.

11. —**Promptuari** | **Ortogràfic** | **Català** | *contenint unes 14.000 paraules,* | *escrites segons les normes ortografiques* | *de l'Institut d'Estudis Catalans* | *per* | *En Rafel Monjo i Segura* | *professor de 1a Ensenyança, Batxiller, Oficial de la Marina Mercant i ex-Director de Col·legi Nàutic-Mercantil* | *de Vilassar de Mar* | —Barcelona Imp. Elzeveriana de Borràs, Mestre i C.ª, Rambla de Catalunya, 12 | 1918. —140 planes x 118 mm.

Agraim de tot cor a l'autor de l'exemplar que ens ha enviat ab afectuosa dedicàtoria. Publicant aquesta obreta En Monjo ha demostrada una volta més la seua competència gramatical i ha prestat un bon servey a la ortografia catalana, estenent a dreta i esquerra la bona manera d'escriure i divulgant sana doctrina llingüística, presentant-la clara i llampant i fent-la accessible. Molt hi ha que fer en tal sentit dins el camp de les Lletres catalanes, puys cabalgam massa enrera els catalans en qüestions gramaticals perque en general no hi concedim l'esment i la cura que pertoquen. ¡Endevant, amic Monjo i Segura, per tan bon carreranc!

12. —*Pere d'Alcàntara Mulet Reinés* | **Ramón Lull** | **—**Inca. —1917. —Mallorca | Estampa d'En Miquel Duran. —38 planes de 162 x 109 mm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devem a la fina atenció de l'autor un exemplar ab coral dedicatòria que agraim. El nostre respectable amic, ple de bona voluntat i d'entusiasme lulià, ens dona en vuyt romancets heptasílabs, agradosament versificats, la vida del gran poligraf mallorquí que dona nom a l'obreta, la qual qualsevol pot ensaborir per la forma planera i senzilla ab que l'autor diu totes les coses sensa revolteries ni alambicaments, resultant una obra de divulgació luliana apreciable.

13. —**Clarianes** | *Poesies* | *d'En* | *Juan Ramis* | *d'Ayreflor* | —Ciutat de Mallorca | MCMXVII | —(Imprenta de *L'Esperança)*. —133 planes de 208 x 154 mm.

Les lletres catalanes estàn vertaderament d'enhorabona ab la publicació d'aquest gentil ramell de poesies, que denuncien tot un poeta d'olímpica elegància, de senyorívola esquisidesa. Coneixíem discretes i delitoses proses i qualque cansó d'En Joan Ramis demunt *La Roqueta* quant era aucell de primera volada, però crèyem que *ho havia deixat anar* per la seua vocació evident a la vida periodística a on tan bona feyna ha feta i fa per Deu i per la Pàtria. Per això ens ha sorprès tant que després de tants d'anys i de cop i boley surta al mitx [24] ab un volum de poesies tan interessants, tan enlayrades, tan galanxones, tan amatents, tan íntimament brollades de l'agre de la terra, tan magistrals d'inscripció i de factura. La Musa d'En Ramis ès la genuinament mallorquina que no graponetja p'els baixests llemicosos i mal-sans, sino que sempre se mantén, ales aixamplades amunt, ben amunt, vola qui vola dins la sobirana i sagrada serenor de l'ideal. Tot li sia en hora bona an el novell poeta! i que aviat n'hi hàgem de donar d'altres per noves mostres del seu alt enginy. El felicitam especialment per la puresa, netedat i llegitimidat del seu llenguatge, català i mallorquí fins an el moll dels ossos, sensa postissures forasterandes ni neologismes aubarcoquencs ni

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alambicaments de malalt desvarietjant que tant sovintetgen entre els tenrals del flamant *intel·lectualisme.*

Notes dialectals (24-28)

§ 28
Més sobre el verb *raure*

Hem rebudes dels amics les següents clarícies referent an aqueix verb:

a)

De D. Fidel Moragas, de Valls, ab data de 31 desembre (1917):

«Sobre el verb *raure* dec dir-li que aquí s'usa en el sentit de *anar a parar.* v. gr. ja pots fer lo que vulguis que a la fi ja vindràs a *raure* a mi. — *Raure* també s'usa en agricultura. *Raure* una marjada —vol dir tallar, arrancar l'erba que s'hi cria— més ben dit, erba i brossa que s'hi fa».

b)

De D. Manuel Valls de Barcelona, ab data de 7 de janer: «He llegit l'últim nombre del BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA, i sobre l'us del verb *Raure*, 'm sembla poder afegir-hi alguna cosa.

«Veig que com a us corrent s'emplea en el sentit d'*anar a parar* o *a caure a tal banda* i are ve'l meu cas.

«Al Pla d'Urgell, ont passo llargas temporadas a l'istiu, he [25] sentit usar el verb *raure* com a sinònim d'*arrasar, arrencar* o *extirpar* l'herba o matas de la terra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«En temps de batre qu'es quant les eras han d'esser netas per a poder-hi fer amb comoditat las feinas propias del temps, he sentit dir: *Demà a primera hora RAURAREU l'era* o sigui: *la netejareu, n'arrencareu l'herba.* I amb aixadas o xapes van arrencant-la, deixant l'era neta i llisa.

«*Aquest camí ès mal raurat* i *raureu la plassa!* en sentit imperatiu, que's fassi desseguida, etc.

«Com pot veure per aquets tres exemples, el verb *raure* s'usa en diversos temps i'm plau poder-l'hi comunicar, per aclariment de l'us de dit verb a Catalunya».

c)

De D. Emili Genís i Horta de Pineda, ab data de 30 de desembre:

«Després de desitjar-li feliç any nou, me plau dir-li que aquí usem *raure* en el sentit de «venir a parar, acudir», i en cap més, però sols en forma de modisme: *anar a raure,* mai en forma personal del verb. Veig que algun escriptor modern usa *raure* en forma personal i en sentit de *radicar, provenir».*

d)

Del Dr. Camps des Migjorn Gran (Menorca) ab data de 9 de janer:

«*Raure*, vé del llatí *radere,* RASI, RASUM, «raer, alisar, limpiar, rallar, raspar», (*Dict*. Steph. Xinenez). De aital verb a Menorca, per lo que conec, no queden més que les regastaies: 1) «*no deixar res a* o *per raure» (*No deixar res per verd, emportar-s'ho tot, agafar-ho o robar-ho tot), que se deia molt abans, avui casi no s'usa. De les regastaies (taiadures, purgueres, raïces...), que de *raure* ens queden, esmentaré; — 2) *rau* (tercera persona singular present indicatiu) figura en esta cançó popular. «L'amo'n Nofre, còm no'm dau | un poc de tabac en coca? | Me'l calaré dins sa boca, | que tenc es molí qui *rau*? (el barram o barrabam qui mol); —3) *en rauja,* locució adverbial significant moviment: «ell, idò, va

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en rauja»... o «li va en rauja»; li va molt bé, en popa, en tota pompa; «es molí va en rauja», te bon vent, mol a bon pas»; —4) RAS, RASA, adg. «camp ras, cel-ras, marina rasa, mesura rasa» que li han passada la *rasadora (rasar* a Mallorca; —5) *«ras com es call de sa mà»;* —6) RASADORA, RASADORES, subst. f. boix cilíndric que's passa damunt la boca de la mesura, plena de gra, per a [26] deixar-la *rasa*. —7) *a la rasadora,* locució adverbial: «olla, caldera... que estàn a la rasadora», estàn plenes, a punt de vessar; —8) RAU, RAUS, subs. m. *radi:* = «raus de carruatge»;= «raus de Sol», els de la claror que filtren per el freus de la nuvolada que tapa el sol; = «raus d'aigua», els rams d'aigua que cauen o plouen d'una nuvolada lluny; —9) adgetivat: «ésser un *rau»*, rodar, trescar molt am profit, ésser molt feiner; = «se'n anà depressa, sens destorbar-se. Pens que aquí *rau* no equival a *rayo* castellà, ja que «ésser un llamp» es diu de cosa que passa instantaneament, i fen maig.

«RAÏÇA, RAÏCES s. f. (no li veig en el *Diccionari Ortogràfic* de P. Fabra): pasta que ha sigut arrabassada de la pastera, raspant-la am la «reura» (pala de ferro amb la boca tallant). Per extensió en sentit figurat, *raïça* es sinònim de *porguera, ragastaia, relíquia...»*

e)

De Mn. Josep Valls de Prats de Lluçanès, ab data de 14 de febrer:

«Dieu que es ben viva a Mallorca l'accepció del verb *raure: «no deixar pel a* RAURE, que ès la més propia i connatural a l'etimologia «radere». Amb més de quaranta anys que poso atenta l'orella al parlar del Lluçanès no he tingut la sort de copsar-la ni una sola vegada. Sempre i en tota ocasió diu la gent: *aniràs a* RAURE», «*hi hauràs de* RAURE, en expressió de forçosa necessitat, imposició o coacció. No pot haver estat importat aqueix sentit per gent lletrada, està fondament incorporat a la llengua del poble, que'n fa un us continuat. La forta disparitat de les dues significacions fa molt difícil donar-ne de la darrera una explicació plausible.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Permeteu-me que intenti un esboç de conciliació o aproximació. Suposaré que la llengua catalana restà fixada i plenament plasmada en dies de violències, guerres i extorsions inhumanes. Tots ens figurem al pobre vençut de cara a terra, forçat a besar-la, rascar-la i afinar-la (radere), com encara ara fem fer al gos, per càstic, morrejant i escombrant per força el paviment. Ja n'hi ha prou: la fantasia del poble vivament excitada pel fet inicu, ha vist i perpetuat en la llengua la *rasura del sol* en la subjecció, i diu i dirà: *anar a* RAURE.

«Regonec que aquesta explicació té quelcom de vulnerable i pot dissentir-se d'ella. Es una de tantes teories. Afegiré una cosa: seria un be intentar una investigació metòdica i general, per a saber si per totes les terres catalanes existeix com al [27] Lluçanès, l'incorporació a la llengua d'aqueix empleu de la paraula.

«Una altra cosa: el poble usa exclusivament en infinitiu aqueix verb; no li coneix altra forma d'enunciació. Noteu també que *anar* a RAURE en sentit recte i normal hauria de voler dir: *anar a arranar, a fer la rasuració,* es a dir: forma activa i no passiva.

«Les analogies de *raure* i *rautar*, altre verb aquí molt popular de la mateixa rel i significació (*fregar*, *rascar*) potser mereixerien una disquisició expressa».

§ 29

Peculiaridats llingüístiques de Pineda

Ens en dona aqueixes claricies ab data de 27 de setembre (1917) el nostre bon amic i ferm col·laborador d'allà N'Emili Genís i Horta:

«La *púrria:* la *xurra-mandusca*, per gent baixa i ordinària. —«Aquí no diuen *xurriburri*. Diem la *púrria*, la *xurra-mandusca*, per gent baixa i ordinària.

En, Na, L', La: «Usem sempre *En* i mai *Na* (parlant). Davant de vocal diem *L'* (**L**'*Enric,* **L**'*Anton* **L'***Hilari,)* i sempre La *Pepa,* L*a Isabel.* En noms de casa també: **L'***Ordeig,* EN *Riu.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llom: «ho diem parlant de carn, per menjar; però diem *esllomar-se»*, això ès, sentir una dolorada als lloms, que sol comensar per una gran punxada als mateixos.

Boldró, clap, clapa, erol, estol, gavell, rotllo, colla, grop, gropada. «Usem aquí tots aquests mots, fora del primer, i els usem en igual sentit que a Llofriu (BOLLETÍ, T. IX, p. 341).

Bisaroca: «Usem aquest mot en sentit de *badoc, encantat.*

Sauleda: «Aquí ès un bosc de *saules*, no d'*aules*. *Saula* ès sinònim de *salze*, d'on fem *salzereda*. Noms de llinatge: *Sauleda, Saula.*

Remolí: «ho diem de les fulles que el vent recull i cargola per terra, d'una corrent d'aigua que's balluga i roda en una bassa: ès a dir, sempre du idea de moviment circulatori i per extensió en sentit semblant ho apliquem a una colla de gent, a un ramat de xais que s'acobla, etc.».

§ 30
Recapte lexicogràfic de Menorca

El mos tramet ab data de 8 de novembre lo M. I. Mn. Joan Tudurí, Dignidat de Mestrescoles d'aquella Seu: [28]

«Vaig prometre escriure-li i enviar-li algunes paraules i expressions antigues. Aquí en té vostè una partida.

«Per dir qu'el cel està *ennivolat*, la meua àvia, qu'en gloria sia, deia: *a*) *embirombat.* Quant no més estava poc cobert, deia: *b*) *entrenyinat* o també *entelat*. Paraula antiga per significar lo mateix ès *c*) *empapussat,* si bé aquesta s'aplica encara, a tot lo que està atapit, o espès, i a vegades a lo que està untat o impregnat de *grasa* o *suarda.*

«També deia la meua àvia: *d*) *jo no hi vu anà* en lloc de: *jo no hi vuy anar,* com deym ara: *e*) *Que's vua* (vuya-vulla), això ès qualsevol cosa: *f*) *Com se vua* (vuva-vulla) s'aplica encara als malalts de gravedat, v. gr. *En Pere està* COM SE VUA, ès a dir, molt mal. *g*) *Hi ha tira-amolla,* vol dir que la cosa ès molt difícil o que's discuteix molt fort. *h*) *No té cap ni centener*, això ès, no tè seny. *i*) *Se'n anà de pla en confés*, això ès, sensa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dir res, cop en sec. *j*) *Anar de rota batuda:* se diu d'una cosa que va molt malament. *k*) *Perdre es composol, no sebre torn ni volta:* anar desorientat. *l*) *Cap-selbe, cap-oriol, cap-veriol:* distret, lleuger. *ll*) *Burcanyar*: anar a veure un camp i passar revista. *m*) *No me fas fretura:* no me destorbes per res». *n*) *Desiara:* a vegades

---

Ca-nostra d'Eivissa (28-29)

An en el *Centre d'Acció Social* que funciona a Eivissa baix de la direcció del nostre benvolgut company lo M. I. Mn. Isidor Macabitx i a on donàrem dia 6 de juliol d'entany una conferència sobre la Llengua Catalana d'aquesta xamosa illa, han constituida amics nostres estimadíssims una *secció d'estudis eivissencs*, encaminats a fomentar i enaltir els elements constitutius i característics de la personalidat espiritual d'aquella gent, això ès, la Llengua i l'Història d'Eivissa. La *secció* se destrena en dues branques, la *Llengua* i l'*Història* funcionant ab independència una de l'altra. La *branca* que ha presa per conte seu la llengua se prepara per col·laborar de valent a l'*Obra del Diccionari*, i n'esperam bona cosa. Presideix aqueix ram lo M. I. Mn. Vicenç Serra i Orvay, digníssim Rector del Seminari i Canonge d'aquella Col·legiata, que posseeix dots naturals per la filologia molt distingides i que son garantia i penyora de bon èxit. La *secció* publica dia 8 del corrent febrer demunt el quinzenari N*uestra Hoja* una crida molt sugestiva convidant tots els bons eivissencs a replegar *adagis, comparanses,* [29] *cansons, rondalles, tradicions* i *demés manifestacions de l'ànima col·lectiva* eivissenca, que hi demostra i pantentista la seua alta personalidat ètnica. Es d'esperar que els bons eivissencs acudiràn an aqueixa *crida* tan ben feta i que pronte serà un fet la replega de tot el quantiosíssim cabal de la *sabiduria popular* eivissenca. Amèn que sia així.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A *La Costa de Llevant* (29)

Com comensà a sortir dins el janer de 1894 aquest benemèrit company de causa, ès entrat a l'any **25** de la seua publicació. Resulta que ès el setmanari catalanista més antic de tots els que's publiquen dins terres catalanes, i ès més honorífic i meritòria una vida tan llarga perque may ha viscut *La Costa de Llevant* més que per Deu, per la Pàtria i per la Llengua. Per tot lo qual li enviam ab tota la nostra ànima l'enhorabona més coral i més entusiasta, demanant a Deu que li dobl i li triplic i li quadruplic la vida, fins que els bons fills de la Pàtria diguen: *Prou!* que no ho diràn may mentres *La Costa* sia lo que fins ara ès estada.

Per haver censurat nosaltres l'any 1913 el to d'alguns articles de la *Costa* contra les *Normes Ortogràfiques* de l'*Institut, La Costa* ho prengué tort i ens tornà agrement les pilotes an el joc. Per part nostra donam per no dit allò i no ho retreym sino per fer constar que consideram capbrevat tal incident i que dins la nostra ànima no hi ha per *La Costa de Llevant* més que afecte germanívol i desitx vivíssim de que li venga de tots vents tant de bé com voldríem i demanam a Deu per nosaltres mateys. Amèn.

Amics morts (29-30)

En Josep M.ª Martí

Ens sorprèn dolorosament *La Veu de L'Empordà* de Figueres dia 12 de janer donat-mos la tristíssima nova de la mort [30] d'aquest estimadíssim amic nostre, ocorreguda dins el desembre an els vuytanta anys de la seua honorable vida. Coneguérem el famós i eminent apotecari de Puigcerdà la primeria d'agost de 1900. Ens hi presentàrem ab una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

recomanació del M. I. Mn. Jaume Collell i ens rebé ab palmes d'or, posant-se absolutament a la nostra disposició per lo que hi anàvem, per l'estudi del llenguatge de la Cerdanya i per promoure-hi l'*Obra del Diccionari;* en volgué esser corresponsal, i ens ajudà sempre ardidament en la nostra patriòtica tasca. Repetírem les nostres visites a Puigcerdà i la Cerdanya l'any 1902 i l'any 1906 i sempre trobàrem l'heroic apotecari de peus per fer-nos costat, fent-mos-ne sempre ab entusiasme. La seua apotecaria era el nostre cuarter general, el centre del nostre camp d'operacions llingüístiques. Aquella apotecaria reyalment era el cor de la vida cultural de Puigcerdà i de tota la Cerdanya; allà havia de tocar mare tothom que topava per allà per una cosa o altra d'interés públic, científic, literari, artístic, patriòtic, puys de tot això era En Martí un campió resolt, acorat, incontrastable. ¡Quins vuytanta anys els seus més ben aprofitats per Deu, per la Pàtria, per la seua honorable família! ¡Quin greu de l'ànima d'haver-lo perdut! Sols ens pot consolar la ferma esperansa que tenim que Deu el mos ha pres per premiar-li tantes i tantes bones obres com feu en tota la seua llargaruda vida! ¡Que el Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia! i, si encara estigués entretengut an el purgatori, ¡que el trega i l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria! i doni a la seua respectable família molts d'anys de vida per pregar per ell i el conort i conformansa que tant i tant necessita per suportar un cop tan terrible com ès estat aqueixa mort! Al cel lo vegem! Amèn.

Benvinguts sien (30-31)

Han visitada la nostra Redacció els novells companys: *a*) BUTLLETÍ DEL FOMENT PEDAGÒGIC, *defensor de l'Ensenyament Catalana,* de Barcelona; *b*) BUTLLETÍ DE L'ASOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA CATALANA, també de Barcelona; c) NOSTRA JOVINTUT, *Bolletí de la Congregació Mariana d'Inca* (Mallorca). Consideram que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aqueys tres periòdics poden prestar molt bon servicis a la Pàtria i a la nostra Llengua, i demanam a Deu que los concedesca [31] molts d'anys de vida i bona sort en totes les coses. Ens sabría greu que *Nostra Jovintut* hagués de fer mal a *La Veu d'Inca,* tan ben orientada i benemèrita. Establim amatents el canvi ab els tres novells companys.

¿Tenim ortografia tradicional o anarquia? (31-32)

VI

Grafia del sò velar explosiu sonor (g) i abús de la lletra g

§ I

Posen *gua* per *ga* i *guo* per *go*

que us ho dig*u*a DI, c. 4.	vin*gu*a la mort TV, c. 3.
*gu*arrers (guerrers) DI, c. 4.	lo reple*gu*at stol TV. c. 5
som molt pa*gu*at de uosaltres DI, c. 4.	gloriosa fama aten*gu*a TV, c. 10.
pre*gu*aren DI, c. 9.	pre*gu*ar C81, p. 462.
he gran pahor que nom uen*gu*a ahira del Rey DI, c. 13.	lon*gu*a e gran experiencia EAI, c. VIII
no parla *gu*ayre DI, c. 13	pocha tri*gu*a de temps EAI, c X.
li vullia pa*gu*ar .c. sous que li deuia (devia) DI, f. 49.	lo vil Satan ab la seu cruel ver*gu*a TM, p. 159.
cuydaua *gu*oyar (guanyar) DI, f. 50.	...pa*gu*a soldada TM, p. 161.
e an (En) G*u*arcia Ortis DI, f. 53.	tot lo que vos feu Ihesus nou (no ho) desli*gu*a TM, p. 179.
manas al sant abd que no *gu*osas publicar ECI, c. 5	el vostre mantell nostres mans abri*gu*a TM. p. 179.
per tu se mjti*gu*a (mitiga) la ira diujmal MI, f. I g.	... en si be nonten*gu*a TM, p. 185.
di*gu*am (dicamus) de cascun da	...e molt que sosten*gu*a TM. p.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quests EDI, f. 64 g.	185.
pren*gu*a muyler MVI, f. 31 g.	... los di*gu*a rimant TM, p. 185.
no aia alcun que di*gu*a MVI, f. 31 g.	ple*gu*at CA, p. 173.
perqueus pu*gu*a seruir TV, c. 3.	*gu*astonet... gastonet CA. p. 173.
	li*gu*ada [ligada] CA, p. 174.
	falle*gu*a CA, p. 174.
	per*gu*ami [pergamí] CA, p. 176.

§ 2

Posen *ge* per *gue, ga* per *ge* i per *ja,* i *go* per *jo*

di*ge*s [digues] a madona la Reyna MI, f. CCCVII.	vulria quens... uen*g*assen [venjassen] DI, c. II.
la ver*ga* [verge] molt humil madona Santa Maria DI, cI.	aja assat*g*ada (assetjada) fraga (Fraga) DI, c. 6. [32]
mon*g*o (monjo) DI, c.8.	perque puschatz jut*g*ar C81, p. 467.
tenia assa*g*ada (assetjada) DI, c.10.	agreu*g*ar (agreujar) C81, p. 471.
asat*g*a (assetjà) DI, c. II.	anyoras ne desi*g*as (desitges) MVI, f. 39 g.
los caualls agueren men*g*ada (menjada) la ciuade DI, c. 16.	qualque dia com ne seria u*g*at (ujat) gitaria de casa (la filla) MVI. f.39.
lon*g*e (longa) CG, f. 16 g.	trames missatge an aquell ma*g*ordom (majordom) DI, c.13.
desi*g*ats (desijats) ECI, c. I.	dita... e jut*g*ada TM. p. 93.
linffant en Pere feu jut*g*ar (jutjar) per dret DI, f. 56.	Tal vos for*g*a (forja) que no prenint la forga Ihesus de vos... TM. p. 110.
per mi*g*a (mijà) de gran diuinal inspiratiua MI, f. I.	Elo jut*g*ant vos es prest obehir TM. f. 120.
so que *g*a (ja) he dit EDI. f. 64 g.	Desi*g*a (desitja) ma lengua TM. p. 144.
con asso puxa e de*g*e (dega) per	per tostemps mi*g*ancera TM, p.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

son offici EDI, f. 68 g.	147.
dreturer en iut*g*ar EDI, f. 69.	sen va*g*al (se'n vaja el) pecat TM. p. 162.
uituperi... de... Deu e de la sagrada uer*g*a (verge) mara sua EDI, f. 69 g.	aquella cadena que Ihesu Christ tin*g*e [tingué] la nit que fou pres CA. p. 404.
perço que... li*g*a (llija) e recort LCI, f. 3g.	
ala hora de la mi*g*a nit TV, c.5.	
qui es jut*g*at a perpetual catiueri TV, c. 7.	

VII

Grafia del sò k (c)

§ I

Posen *c* en lloc de *qu* i *qu* en lloc de *c*

ço *c*obs (que obs) sería CG, f. XIV.	exequcio EDI, f. 67.
*c*altracuzan (que altre acusant) CG, f. XV.	ri*qu*a edelitosa TV, c. 2.
mallor*qu*a DI, rubr.	aquesta rao to*qu*a lo philosoph ERP, c. I.
caual*qu*a DI. c.9.	se emarceix*qu*a CC, f. 4.
almjlls que pus*qu*ats DI, c. 13.	Y nous ta*qu*a loriginal peccat TM, p. 127.
gart ans *c*aytal (que aital) no puscom (pusca hom) far de luy CG. f. 15.	la cer*qu*a CC, f. 3.
noy aten pascor (Pasqual) pus canadal (que Nadal) CG. f. 13 g.	diu ri*qu*art (Ricart) CC, f. 3.
*qu*antrells francs CG, f. 65.	que ix*qu*a en obra CC, f. 4.
dia*qu*a MI, f. I.	a*qu*oçes CC. f. 5g.
	a ro*qu*a CC, f. 4. [33]

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1918

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[33][*]

Escorcoll històric i dialectal (33-39)

El sustantiu *agre* < agru i l'adjectiu *agrer, -ra*

Ager en llatí clàssic tenia el sentit general de *camp conrat, terreny conradís, territori que el sembren.* Ara dins el llatí vulgar el prengué un sentit més restret; així ès que Ducange dins el seu monumental *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis (*T. I, p. 139) el defineix: *Terrae seu agri portio, certis limitibus et mesuris definita, quam alii* ACRAM *vocant: tros de terra o camp, tancat per certes partions i canat, que altres anomenen* ACRA.

A Mallorca i Eivissa, ademés de l'adjectiu *ágrə (< ācrĕ, ācrŭ),* s'usa per pa i per sal el sustantiu *ágrə (< ăgĕr, ăgrŭ)* i l'adjectiu derivat d'ell: *əgré, əgrérə. Agrə* vol dir: *terra a on neix i se cria una planta, animal o persona* que hi viuen i caplleven de gust i elze prova. I així hi ha AGRES *de gírgoles (Gírgola: pleutorus Eryngis* Fr.), AGRES *d'esclata-sancs* [a Eivissa: *pebrasus] (Esclata-sanc: cortinarius cinnanomeus* Fr.), això ès,

[*] T. X. —Març de 1918. —N. 3.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

redols de terra a on se fan aqueys vegetals, tan saborosos i tan cercats de la gent devers l'octubre. I no sols hi ha *agres* de vegetals, sino d'animals i de persones, i així els cassadors parlen d'AGRES *de llebres, de perdius* i d'altres *casses*, això ès, bandes que se n'hi crien i se n'hi troben: i la gent també considera com *agre* seu allà on ès nada, allà on s'ès criada, allà on està avesada a capllevar i que s'hi campa bé. I així un dirà: *Vuy estar aquí perqué ès es meu* AGRE; *no vuy estar a tal banda perque no ès es meu* AGRE. —*Allò era* o *no era es seu* AGRE. Un pastor que gent nostra tenia a una *possessió* (masia), deya que no podria estar a una altra possessió, perque aquella era *es seu* AGRE. A dos amics nostres de Manacor los oferiren terra a bon preu, però fora del terme de dita vila, i digueren: «No la volem perque allò no ès *es nostro* AGRE; el tenim aquí». Una família amiga anà a estar a una *possessió* fora terme; i al cap de vuyt anys [34] tornà a la que havia habitada sempre; i els veins llavò deyen an aquella família: —*Ara sou tornats an es vostro* AGRE.

Tot això demostra el sentit exacte d'aqueix mot mallorquí i eyvissenc, que significa: *terra a on neix i se cria una planta, animal o persona.* Es per lo tant el sentit ni més ni pus del llatí *agru*. Confirma això l'adjectiu *agrer, agrera: Lloc* AGRER, *terra* AGRERA *per arbres, per vinya, per blat, per tal o qual conror, per tal o qual bestiar i fins i tot per la gent.*

Això ès lo viu a Mallorca i a Eivissa, i poria esser que també ho fos a Menorca.

¿Son vius a altres bandes del domini de la Llengua aqueys dos mots ab el sentit que acabam d'espinzellar?

Vegem-ho. ¿Què en diuen de *agre* i *agrer, -ra* els diccionaris catalans i els romanistes que hi han cremat oli per endardellar-ne la nerència?

1. Fr. Pere Antoni Figuera (*Diccionari Mallorquí-Castellà*-Palma, 1840) posa: «*Agre o agrer:* m. lloc bo per trobar lo que se cerca, v. gr. cuniys».

2. En Joan Josep Amengual (*Nuevo Diccionario Mallorquín-Castellano-Latín* —Palma, 1858): AGRE «El sitio o paraje donde el animal asiste de ordinario al pasto o donde se ha criado. | Entre cazadores, el sitio por lo común abundante de caza. Como: *Tal paratje ès un* AGRE *de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llebres. | El terreno en que sin concurso de la mano del hombre se crían cosas propias de la estación. Como: *Tal paratge es un* AGRE *d'esclata-sancs.* | Lo que por genio o propensión se hace más comunmente: *costumbre*. | El lugar o casa a donde acude con propensión e inclinación alguna persona porque la han tratado bien o porque tiene allí especial afecto o cuidado. | *Perdre l'A*GRE: no hacer ya lo que por genio o propensión se hacía comunmente: v. gr. *aquell* HA PERDUT L'AGRE *de fer tal cosa.* | *Pendre l'*AGRE: hacer por genio o propensión más comunmente alguna cosa: v. gr. *aquell* HA PRES L'AGRE *de fer tal cosa* | *Allà té es seu* AGRE o *es seus* AGRES: allà tiene su querencia. *Pendre-hi ets* AGRES o *s'*AGRE». —Més avall posa: «AGRER-RA: Que se aplica al sitio o paraje a que tienen querencia los animales. || El animal muy apegado a sus querencias. || Se aplica al terreno y àrbol o planta que comunmente produce abundante fruto. || Entre cazadores se aplica al sitio que por lo común es abundante de caza. Como: "Tal paratge es *agrer* de llebres".

3-11. *Unos amigos (Diccionario manual o Vocabulario Completo Mallorquín-Castellano,* —Palma. 1859); En Jaume Ferrer i Parpal (*Diccionario Mallorquín-Castellano* —Mahón, 1883); [35] N'Aladern (*Diccionario Popular de la Llengua Catalana* —Barcelona, 1904-1906); el P. Magí Ferrer *(Diccionario Catalàn-Castellano,* 2a ed. —Barcelona, 1854); En Jaume Angel Saura (*Novíssim Diccionari i Manual de les Llengües Catala-Castellana* —Barcelona 1894); En Josep Pujal i Serra (*Diccionario Catalàn-Castellano,* —Barcelona, 1911); Mn. Martí i Gadea (*Novíssimo Diccionario general Valenciano-Castellano*. —València, 1891); N'Escrig i En Llombart *(Diccionario Valenciano-Castellano.* —València 1887), Mn. Pere Torra *(Dictionarivm sev Thesavros Catalano-Latinvs,* —Barcelona, 1726); el Dr. Antoni de Lebrija (*Lexicon* —Barcelona, 1585); En Joan Lacavalleria Dulac (*Gazophylacium Catalano-Latinum* —Barcelona, 1696) no fap cap menció del sustantiu *agre* ni de l'adjectiu *agrer-ra.*

12-15. N'Antoni Bulbena (*Diccionari català-francès-castellà.* —Barcelona, 1905); N'Albernia-Salvat *(Diccionari de la Llengua Catalana,* —Barcelona, sensa any d'estampació, de devers l'any 1910); el Dr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Eberhard Vogel *(Taschenwörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache* —Berlín, 1912) i N'A. Rovira i Virgili (*Diccionari Català-Castellà* — Barcelona, 1914) donen a *agre* el sentit de *afició* i *costum* sensa pus clarícies.

16. DICCIONARI ORTOGRÀFIC, *redactat sota la Direcció de P. Fabra* baix el nom de l'*Institut d'Estudis Catalans* —Barcelona. 1917 —just posa *agre* sensa especificar si ès sustantiu o adjectiu.

17. *Un Mallorquí* [Mn. Josep Tarongí] (*Diccionari Mallorquí-Castellà* — Palma de Mallorca, 1878) posa *agre* come sustantiu i *agrer -ra,* adjectiu, just ab el mateix sentit que elze dona N'Amengual, espressant en mallorquí lo que N'Amengual diu en castellà.

18. *Una Societat de Catalans (Diccionari Català-Castellà-Llatí-Francés-Italià* —Barcelona 1839) posa: *«Agre,* s. m. costum o hàbit; i així quant una persona no fa lo que abans solia, se diu que *ha perdut* LO AGRE *de fer aquella cosa.*

19. El *Diccionari Aguiló,* p. 45, du: «*Agre,* subs.: I, *agre* de garrofers, etc.: terrer on se crien garrofers, etc. 2, *querencia, costumbre...* ès precís no perdre l'*agra* del treball; a aquell li falta l'*agre* del treball; «usos i costums tan semblants d'aquests pobles o, com solem dir a la pagesia, l'*agre* del terrer», Jochs Florals, 1870, 30. —*Agrer,* subst.: «m. sólidos de renda entre censals et *agrers* al monestir de Santes Creus...» Doc. Arch. XXXIX, 38; «totes rendes, censes, *agrers* et altres drets», Ardits, I, 159; «censals ne *agrers* ne altres rendes», Quadrado, *Privilegios,* etc. 115. — *Agrer,* adj. (Mallorca): fructífero, feraz, [36] de bona terra: el lloc més *agrer* per a les garrofes, olives, etc. és...; «sols en les parts molt *agreres»*, Tià de la Real, 1750 cobla 32.

20. Mr. Raynouard dins son *Lexique Roman,* T. II, p. 34, posa: «Agre, s. m. essor, vol, élan. "Mais volgri' eu trair pena el desert | on anc non ac d'auzels *agre*". A. Daniel: *En breu briza:* Je voudrais plutôt traîner ma peine au désert où il n'y eut jamais *vol* d'oiseaux" —"Lo colomb sec trop voluntier son *agre,* | per paor d'auzel de cassa, que sia leu a gandida". *Naturas d'alcuns auzels.* Le pigeon, par peur d'oiseau de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

chasse, suit très volontiers son *essor*, afin qu'il soit plus facilement en sûreté». —Se veu que Mr. Raynouard no entengué el sentit d'*agre,* que an els dos passatges que cita ès evident que no significa *vol* ni *enlayrament* ni res que s'hi assembl, sino el punt a on l'aucell sol prendre redòs o sopluig, allà on s'*ajoca*, lo que deym encara a Mallorca: *es seu* AGRE.

21. El Prof. Emili Levy (*Provenzalisches Supplement-Wörterbuch Berichtigungen un Ergänzungen zu Raynouards Lexique* Roman —Leipzig, 1894 —en curs de publicació —T. I, p. 54) tengué mès bon nas i més bon pic que Mr. Raynouard, puys escriu: «AGRE (R. II, 34). R.'s Deutung "essor, vol, élan" ist unrichtig. Vgl. Chabaneau, Revue 16, 180, wo zwei weitere Beispiele (Brev. d'am 32.581 und 32.921) angeführt werden und Canello, Arn. Dan. XI, 23 Anm. *Agre*, bedeulet 1) *Nest*, 2) Familie; Herkunf (El sentit de *essor* [enlayrament], *vol, élan* [fua] que Raynouard dona a *agre*, ès inexacte. Veyau Chabaneau, *Revue,* XVI, 180, a on retreu dos exemples de *Breviari d'Amor*, retxes 32.581 i 32.921; i Cenello, *Arn. Daniel,* XI, 23, que sostenen que *Agre* vol dir: *niu, familia* [*nerència*], *prosàpia*).

Mr. Camil Chabaneau (*Revue de Langues Romanes,* T. XVI, 1879), p. 180, baix del títol AIRE diu: «Ce mot sense de «nid d'oisseau de proie», de «famille» ou «extraction», comme dans les composés «de bonne aire» «de pute aire» etc., ne veient pas de *area*, comme le croit Littré, mais de *ager*, ainsi que Diez l'avait conjecturé. C'est ce que rendent évident les exemples provençaux suivants» (Posa els dos exemples que retreu Raynouard i llavò aqueys altres dos del *Breviari d'Amor,* antic monument llengadocià: «Bos hom donc qu'es de bon *agre*» v. 32.581, «Don greu trairetz de fel dolsor | Ni d'avol *agre* bon austor», v. 32.920.

22. En Frederic Mistral (*Lou Tresor dou Felibrige* —Aix-en-Provence, 1878 –T. I, p. 52 posa: *AGRE* (it. *agro romano,* lat. [37] *ager, agri*), s. m. Territoire, campagne, dans ce vers de Jean de Valès (né à Montech, près Montauban): "E lou païs, per forço à nous, nous cal quita, | E soun *agre* tan dous, nostre loc de naissenço, | Nos fugèn- 17e siècle". —"Lou bos de l'*Agre*, la foret de l'*Agre*, près Saint-Sauveur-des-Poursils (Gard). —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

AGRÉIRO (rom. *agreyra*), s. f. Agrier, ancien droit seigneurial sur la moisson, en Gascogne, v. *tasco, vinten*».

23. El Prof. D. Frederic Diez, *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen*, 5a ed. —Bonn, 1887 —p. 6 i 7, indica que el mot *aire* dins els vells dialectes francesos, sortiria de *agru* per la tramudansa de la *g* en *i*, tal com *flairar* surt de *flagrare*; que *agru* vol dir «camp, casa ab un camp, territori, districte»; que de *agru* resultà *aru*; del sentit de *casa* i *pati* pogué sortir el sentit de «família», «genre», com del llatí *domus* sortí el castellà *solar*. En les frases «de bon aire, de mal aire, de put aire» «aire» vol dir «manera», «genre», «llinatge», «família», lo que succeí dins el provenzal a on encara diuen: «un faucon de bonne aire», això ès, de bon niu, de bona nissaga. Així fila la cosa el Dr. Diez.

24. El Prof. Gustau Körting, *Lateinisch-Romanisches Wörterbuch,* 3a ed. Paderborn, 1907 —n. 362, diu que *campus* dins les llengues romàniques ha guanyat a *ăgĕr, ăgrŭm;* fins i tot dins Itàlia *agru* just substitueix dins qualque dialecte; tan sols el conserva el vell romanès i pot ser en surt el portuguès *aro, ero* [districte, badiu de ciutat]. Dins el n. 828 parlant d'*ārĕă, -am,* se manifesta contrari a que *aire* surta de *agru.*

25. El Prof. W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. —Heidelberg, 1911 —en curs de publicació —n. 276 diu de *ager* (camp, terreny) que ha donat el romanès *agru*, el bergamès *ager*, el vell venecià *agro*, el vell francès *aire* (redòs d'àguila, niu, nissaga, manera. Dins l'italià l'*aire* torna *aria*: manera, melodia; dins el castellà *aire* prengué el sentit de gracia, elegancia, gallardia, gest, capteniment, maneig, proceiment, ufania, prosopopeya. El sentit de «melodia» sembla que's desplegà dins Itàlia i s'estengué an el francès *air*, an el castellà *aire*, an el portuguès *ar*). També *agru* ha donat el provensal *agre* (niu, família, nissaga), el galitzià (rumanès) *agro* [tros de terra tancat, clos] i *agra* [camp].

Tot això diuen del sustantiu *agre* els grans romanistes que acabam de citar. Per parlar en plata, ens fan l'efecte de que los manca *documentació* per fundar llurs explicacions, volem dir, que els monuments

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en que se funden no son prou explícits per poder-ne desentranyar l'idea mare, el tret característic del [38] sustantiu *agre*. Els exemples de N'Arnau Daniel, de *Naturas d'alcuns auzels* i del *Breviari d'Amor* no son tan clars ni tan llampants ni tan espressius com les frases que citam més amunt, vives a Mallorca i a Eivissa. Les clarícies que de *agre* i *agrer* donen els diccionaris de N'Amengual i d'*Un Mallorquí* i el d'En Mistral no deixen lloc a dubtes, baubeigs ni vacil·lacions sobre el sentit del sustantiu *agre* i de l'adjectiu *agrer, -ra,* i espliquen molt millor els passatges citats de N'Arnau Daniel, *Naturas d'alcuns auzels* i *Breviari d'Amor* que no tot quant en diuen Raynouard, Canello, Levy, Baist, Diez i Meyer-Lübke, que per falta de *documentació* no pogueren aglapir ben bé el sentit de tals mots.

En quant a si el francès *aire* (lloc, badiu, situació, ressingle o regruix de penyalar a on les àguiles i altres aus de casa fan el niu) surt d'*ăgrŭ* o d'*ārĕă*, no ens convencen les raons a favor d'*agru*; trobam més fortes les aduides a favor de *area*. I hem de fer constar que a Mallorca un *homo de bona part* vol dir: *de bon natural, bo de manetjar, compartívol, bo de compondre i de contentar:* exactament el *debonnaire* francès; com també, per espressar que una persona assembla de fesomia a un altre, deym que *li dona uns ayres* o *cert ayre*. Lo que no hem sentit a dir may que una persona o animal siga *de bon ayre* per espressar que ès de bona nissaga o desxendència.

De tot això que acabam de retreure, se desprèn:

I. Que el sustantiu *agre* conserva una mica restret el sentit del llatí *agru* a Mallorca i Eivissa, puys no vol dir camp conrat en general, sino el tros de camp a on se cria tal planta, animal o persona i a on estàn i caplleven de gust i s'hi campen bé.

II. Que a la Provença *agre* té un sentit més ample, just el llatí *agru*.

III. Que *agre* a Mallorca i a qualques bandes del Principat també vol dir *avès, costum, consuetut, tranc, pratiguesa*, si bé a Mallorca ja no s'usa gayre en tal sentit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IV. L'adjectiu *agrer, -ra* expressant la bona qualitat d'una cosa per produir-ne una altra, ja només se mantén viu a Mallorca i Eivissa.

V. El mot *agrer,* usat come sustantiu, que el Mestre Aguiló constata dins son *Inventari de la Llengua,* s'esplica perfectament per l'*agrèiro* (agreyra) que posa En Mistral dins son *Tresor dóu Felibrige* en sentit de *dret senyorial* demunt la segada del gra. En Ducange, ed. de Niort, T. I, p. 246, posa que *agrarium* (> *agrer*) era «un dret, vectigal o tribut demunt els [39] camps conrats» (Tributum seu vectigal quod ex agris penditur).

I ara, per posar punt final an aquest escorcoll, pregam a tots els nostres amics i col·laboradors que ens enviin totes quantes de clarícies tenguen de tots aqueys mots per que los poguem posar ben esclovellats, desnossats i espinzellats dins el *Diccionari*.

Notes Dialectals (39-42)

§ 31
Mots especials d'Igualada

Les mos comunicà dins el juliol de 1915 lo nostre bon amic i valent col·laborador En Gabriel Castellà i Raich d'allà:

El mot *llibreter*

«El mot *llibreter* avans s'empleà com a sinònim de comptador, açò ès, l'home encarregat de portar els comptes que té a son càrrec, l'anotament d'entrades i eixides d'un negoci o d'una administració.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«En aquest sentit l'hem trobat usat dins un *Registre* de l'arxiu municipal d'Igualada, corresponent a l'any 1601.

«En aquella època la universitat o Comú de la vila, anyalment designava les persones que's cuidaven de l'administració de la carniceria pública de la vila; així per exemple, per a 1601 designà el conceller Jaume Rossich "comprador de les carns", N'Antoni Ferrer "receptor de les pecunies i dèbits de la carniceria"; En Marc Balaguer "pesador de totes les carns de dita carniceria" i "m.º Carnet, llibrater de tots los comptes de dita carniceria".

«Per a major claredat i millor examen de lo que pogués significar el mot *llibrater,* vègi's el mateix text original del "Liber Universitatis ville Aqualatae anni MDCI", lloc aont l'havem afinat.

"Item elegiren en *llibrater* de tots los comptes de dita carniceria al senyor m.º Cornet, cavaller, altre dels dits elets, los quals haja de continuar i aportar conforme es acostumat e fer totes les pòlices de tots los diners que se hauràn de pagar al [40] receptor de dita carniceria, conforme ès acostumat. E li prometen donar per son salari VII ʃ bars. a Carnestoltes prox. ab obligació dels bens de dita Universitat. E lo dit m.º Cornet ho accepte y promet de fer bé y degudament son offici ab obligació de sos bens i ab jurament largament".

«Seria un bon servei a la filologia lo indagar si en altres indrets de Catalunya usaven el mot *llibrater* en el sentit ab que nosaltres l'hem sorprès.

Igualada i juliol de 1915.

Lo mateix col·laborador mos comunica ab data de 21 de setembre (1917) tot això altre:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bessogra: «Trobo el mot en un llibre o relació de *talles* (repartiment entre'l veins) d'Igualada de l'any 1443. *Bessogra* es veu que volia dir: la mare de la sogra. Vetassí el text copiat de dit llibre:

Madona Museta, sa sogra.... XXXII Ꝇ I ʃ

Miquel Vila..... V Ꝇ VI ʅ

Madona Museta, sa bessogra. XI Ꝇ

Llit de cordes: «Trobo aquest mot en un inventari antic (sigle XVII) del monestir de frares agustins calçats, d'Igualada.

Llit de peu de gall: «En el mateix inventari dels agustins he trobat: "un *llit de peu de gall* ab sa màrfega, matalàs, flassada verda bona i un coixí de ploma".

Pasqua de flors: «En una llibreta que pertenesqué als mateixos frares agustins trobo (sigle XVII) aquell mot en sentit de *Pasqua florida.* El text —referent a pagaments del monestir— diu:

P.mo al Rector de la vila per lo besa ma a la pasqua de flors alias de Resurectio, 3 Ꝇ.

Noms de lloc i *de casa* del partit judicial d'Igualada que ofereixen cert interès.

Esquiva-llops (Ca-N)	Sant-fores [ermita]
Girifaràs [mas]	
Menja-palla [masia]	St. Martí Sesgayoles [vila]
Mata-rucs (Ca'n)	Ca'n Rauret [masia]
Mirambell [redol de cases]	Pons de Samuntà [redol de cases]
Passavant (Ca'n)	Rofes [redol de cases]
Pixà-llits (Ca'n)	Sanahuja (Ca'n)
Serra-Cantis (Ca'n)	Castellolí [vila]
Suca-mara (Ca'l)	Seuba (Ca'n)
Vec-aixut (Ca'n)	Creixà (Sta. Creu de)
Xerra-minis (Ca'n)	Castell-fullit de Riubregós [vila] [41]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Campix (Ca'n)	Matastacs (ca'n)
Diudó (Ca'n)	Pierola [vila] <Piera
Astorres (Les) [Redol de cases]	Montmaneu [vila]
La Llacuna [vila]	Argensola [vila]
Masquefa [id.]	Talló (Ca'n)
Fiterol (El) [mas]	Ventayols (Ca'n)
Marrugat (Maset del)	Creixell (ca'n)
Malloat (El) [mas]	Borrassó (Can) [mas]

§ 32
Qualques mots del Pallars

L'altre bon amic En Serafí Casesnoves de Sort, ab data de 26 d'agost de 1917, ens comunica lo següent:

«Als noms acabats en *-ac* afetgeixque-hi *a*) *Boliac*: la *ratapinyada* en altres llocs; —*b*) *Estach:* cap de districte del partit de Sort; —*c*) *Garric-garrac:* un fòtil de fusta que la maynada (els noys) fan tocar per fer soroll la setmana santa als *fasos per matar els jueus,* segons diuen —*d*) *Frabiol:* la flauta dels cabrers; —*e*) *Cabra ulimama:* que sols té una mamella; —*f*) *Sirro:* lo fem de la cabra.

§ 33
Certs mots de Santa Coloma de Queralt

L'altre coral amic En Josep Ferrer i Esplugues d'aqueixa xamosa vila ens comunica ab data de 22 d'agost d'entany tot això:

a) *Emparrar-se* o *adressar-se.* Ho diuen del bestiar que s'enfila als arbres per menjar-ne el fullam i brostada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

b) *Gormant:* golós, llaminer, afectat del dols. Ho diuen tant dels animals com de les persones: v. gr. «Aquet gos ès molt *gurman*(t) *del sucre.* «Es bona tàctica per amansir» les bèsties donar-lozi sucre.

c) *Teca:* manjua, concert de menjar. «Serró del cassador per portar-hi la *teca*», allò que ha de menjar.

d) *Morralet civader:* «una bossa més llarga que ampla, feta de roba blanca amb uns *elèstics* ficsos per a penjar-ho a l'espatlla; serveix per posar-hi *teca*» i *civada* p'el bestiar.

e) *Auforges: «morralet civader* doble. Les pengen p'el coll de la persona, una bossa per devant i l'altra per derrera; molt usades dels pagesos: hi porten lo menjar per tot lo dia.

f) *Donar morralets:* «donar menjar als animals de treball sens establar-los. [42]

g) *Vessetja:* fona (passetja) per tirar pedres els guardians si pertoca.

h) *Mató:* «preparat de llet de cabra amb herba-col: el *requesón* dels castellans.

i) *Escabot:* remadet, guarda petita de bestiar.

j) *Esquella:* campana petita; ne porten lo moltó i les cabres, bous, vaques.

k) *Picarol:* cascavells: «no en posen a les cabres, sino als gossets petits de mena, a la *fura*, en furanar un cau de cunills per que amb lo soroll dels picarols lo cassador sàpiga a ont ès la *fura*, i als caballs i animals de tartana i cotxe». Els *picarols* que posen en el bestiar gros son més revenguts que els de cabres i fures. —(A Mallorca el *picarol* ès una *esquella* petita, una espècie de campaneta aplanada, no gayre cònica, de costats rectes, no curvats per defora. El *picarol* ès propi de cabres, ovelles, i trutges que menen porcells). —D'una persona molt enraonadora, d'aquelles que may callen, diuen (a Santa Coloma, no a Mallorca): «Té bon *picarol*» («té el tel ben tallat»).

l) *Samarra:* l'abric de pell que altre temps duyen els pastors

ll) *Bot:* odre, de cabuda de 64 porrons: serveix per vi i per oli. —«Tenir lo *bot* o lo pap ple» d'una cosa vol dir estar-ne tip, tenir-ne el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gavatx-ple. —«Fer lo *bot»:* ho diuen de «les criatures si s'enmurrieixen i estàn a punt de plorar: v. gr. aquest nen ja fa lo *bot».*

m) *Bota*: bot menut, de pell, de cabuda de devers quatre porrons, «per vi exclusivament. Al coll hi va una peça d'os, dita *botana,* roscada a la part superior per roscar-li la tapa, també d'os, que s'anomena *xirimina.* —«*Bota*: eina de roure per vi». N'hi ha de diferents cabudes.

¿Tenim ortografia tradicional o anarquia? (42-45)

VII

Grafia del sò k (c)

§ 2

Posen *g* per *c* i per *q*

e tot *g*uant hac MI, f. CCCIX.	aquel nauili *g*ue hac pres MI, f. CCCXIV g.
lo senyor Rey... hac con*g*uest so qui ancor li astaua MI, f. 310 g.	la mayor *g*ue hanc... poguessen fer MI. f. CCCXV.
van tremetre lus darts *g*ue hanc .j. non peçaren *g*ue no metes hom mort MI, f. CCCXII g.	vench amallor*g*e (Mallorca) MI, f. CCCVII. [43]

vench amallor*g*ue MI, f. CCCVII.	lo Senyer Rey mena *gu*e tothom fos... MI, f. CCCVII g.
tro a Mallor*g*ue MI, f. CCCVII.	

§ 3

Posen *cha* en lloc de *c*

En res en uos de ta*ch*a no uolia	la bo*ch*a CG, f. 16 g.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

TM, p. 149.	
en bo*ch*a tulliana (de Tul·li) TM, p.182.	la bo*ch*a dels muts ECI, c. I.
gramati*ch*a CA, p. 247.	to*ch*ats ECI, c. 4.
seda blan*ch*a dargent CA, p. 193.	to*ch*aren ECI, c. 5.
*ch*astics CG, f. 14.	aço prehi*ch*a esser de fet EAI, c. III
no say *ch*antar CG, f. 13 g.	les arts me*ch*anjques EAI, c. V.
*ch*al (cal) que no volgra CG, f. 13 g.	lo dit cors vis*ch*a EAI, c. I.
*ch*anços [cançons] CG, f. 13 g.	no exegues*ch*a obres de vjda EAI, c. VII
Mallor*ch*a DI, rubr.	to*ch*ament EAI, c. IX.
mun*ch*ade DI, rubr.	procurador fis*ch*al EDI, f. 66.
una molt ri*ch*a ciutat DI, c. II.	tren*ch*ar lurs teles EDI, f. 70.
apostoli*ch*a MI, f. I.	Patrar*ch*a poheta MVI, f. 30.
ma fran*ch*a voluntat MI, f. 2 g.	la meua veu notifi*ch*a MVI, f. 30 g.
cosa publi*ch*a EDI, f. 64 g.	fres*ch*a noua fruyta TM, p. 9*a*.
en po *h*a hora DI, c. 15.	molt blan*ch*a VCV, c. 33.

VIII

Grafia dels sons *ele*, doble *ele* (l·l) i *elle* (ll)

§ I

Posen *ll* en lloc de *l* i en lloc de *ll*

Mais daso lalmira*ll* no hac cura MI, f. 313 g.	per ange*ll* de tenebres la muller de Pi*ll*at MI, f. 3.
En G. Ramon Senesca*ll* era DI, c.9.	nes clam de*ll*a eleccio MVI, f. 31 g.
casa*ll* (casal) de rago (d'Aragó) DI, c. 11.	so*ll*ennament MVI, f. 32.
natura*ll* (natural) DI, c. 13.	so*ll*empnament MVI, f. 33 g.
era un de*ll*s (dels) pus honrats	l angel sant gabrie*ll* |... ab altres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

DI, c. 13.	molts del ce*ll* | Ageno*ll*at vos dix gracia plena TM, p. 133.
deyta*ll*s (tals) coses DI, c. 13.	florida com la bri*ll* (l'abril) TM, p. 184.
bo e *l*eya*ll* (lleial) DI, c. 12.	apare*l*at... caua*l*... treba*l* LCI, f. 4.
la dona nou vo*ll* per tal que no sia coneguda DI, c. 13.	cabe*l*s (cabells) LCI, f. 2.
tremeseren misatges el aposto*ll*i DI, c. 14.	cava*l*ers nove*ll*s LCI, f. 3 g.
le postoli (l Apostoli)... trames los seus cardana*ll*s e sos *l*egats DI, c. 14.	nuyll mais ca*l*ar (callar) CG, f. 13 g.
Napo*ll*s DI, f. 49.	be*l*es (belles) vestedures MI, f. 307.
	aque*l* navili MI, f. 314 g.
	reculise*l* (reculli's ell) MI, f. 313 g.
	e per lagu*l*a (l'agulla) de uiats MI, f.313 g. [44]

gue fembra neguna fos despu*l*ada MI, f. 313 g.	es una mu*l*er MVI, f. 33 g.
queus vu*l* (vull) dir DI, c. II.	mame*l*a (mamella) LCA, c. 103.
ab conse*l* e ab voluntat DI, c. II.	pe*l*ucant (pellucant LCA, c. 103.
ens apare*l*assem DI, c. II.	Be*l* fi*l* [bell fill]... amable fiyl LCI, prol.
agueren *l*ur conse*ll* DI. c. 12.	*l*eual [lleve'l] nos dauant CC, f. 5 g.
e ab**e***l*i*l*i (abelli-li) Muntpesler DI, c. 13.	*l*o *l*oc [lloc] de l Almonia CA, p. 188.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 2

Grafien ab *ll* tant el sò de *elle* com de doble *ele* (l·l). La doble *ele* també la representem per *ll*

e faheren ve*ll*a (vel·la) DI, f. 48.	beyla e exce*ll*ent e de be*ll*s ornaments MVI, f. 37 g.
y*ll*a MI, f. 311.	co*ll*ocar les ostes MVI, f. 39 g.
e*ll* tenia MI, f, 311.	disciplina inte*ll*ectiva... de*ll*es alguna conexença sia haguda, car aque*ll*es coses... ERP, c. II.
et entra dins lo caste*ll* MI, f. 311 g.	doctrina inte*ll*ectiva ERP, c. II.
am (m'ha) axe*ll*at DI, c. 3.	specia inte*ll*igible ERP, c. II.
cava*ll*ers DI, c.9.	lo capitol prop a*ll*egat ERP, c. IV.
si *ell* ensinoes (en si no ès) bo EDI, f. 44.	ae*ll* era dada MVI, f. 37 g.
tanta es la virtut e exce*ll*encia (excel·lencia) ECI, Tr. I, c. 3.	e amenantli la donze*ll*a MVI, f. 37 g.
operacions exce*ll*ens (excel·lents) MI, f. I	fugen de la bata*ll*a ERP, c. II.
Inte*ll*ectual (intel·lectual) MI, f. I.	u*ll*s LCI, f. 2.
a*ll*egacions (al·legacions) MI, f. I g.	be*ll*a... acu*ll*i... LCI, f. 2.
inte*ll*igencia (intel·ligencia) MI, f. 2.	viles ape*ll*ades lo marquesat MVI, f. 30 g.
exce*ll*eix (excel·leix) lo millor TV, c. I.	per deu agent infa*ll*ible MI, f. 2.
exce*ll*encia (excel·lencia) vostra TV, c. 8.	los seus u*ll*s desti*ll*ant (destil·lant) vives lagrimes TV, c. V.
senyora exce*ll*ent (excel·lent) VCV, c. 33.	aquesta specia axi i*ll*uminada ERP, c. II.
co*ll*ocar (col·locar) en matrimoni	medu*ll*es (medul·les) de la sua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VCV, c. 37.	anima CC, f. 2.
la co*ll*ocacio mia VCV, c. 38.	ab sue*ll*ats (esvel·lats) u*ll*s CC, f. 2.
exce*ll*ent EAI, c. I.	al dit ba*tl*e general CA, p. 243.
los sants angels a*tl*egats prengues sen vjanda CAI, c. VII.	arch de ro*tl*o CA, p. 208.
exce*ll*encies... son fi*ll* EAI, c. VIII.	en bocha tu*ll*iana (de Tul·li) TM, p. 182.

§ 3

El sò de *ele* (ll) tant el representen just per *l* com per *ll, yl, yll, il, lly, ly*

fos sa mu*yl*er MVI, f. 37 g.	caua*yl*er... ve*yl*... cabe*l*s... LCI, f. 2.
nove*ll*a mu*yl*er MVI, f. 38 g.	nu*il* alt baro LCI, f, 7.
aquesta specia axi i*ll*uminada ERP, c. II.	nu*yl*... be*l*l... LCI, f. 7.
	apere*l*at... caua*l*... treba*l*... LCI, f. 4. [45]

caua*l*ers nove*ll*s LCI, f. 3 g.	fos be*yll* EDI, f. 44.
ape*ll*at cava*yl*er LCI, f. 5.	daque*ll*a art e de aque*yl* offici EDI, f. 44.
qui vol esser caua*ll*er coue que haia maestre que sia caua*yl*er LCI, f. 5 g.	a ma en la qual tenja lo *l*ibe*ll* (li bellum) qui contenja les dites reualacions ECI, c. 5.
nobles caste*yll*s MVI, f. 30 g.	lgeno*l*s clins MI, f. I g.
joue be*yll*... be*yl* parlar MVI, f. 30 g.	aque*ll*s quel a*ll*apidaren MI, f. I g.
uu*yl*es pendre mu*yl*er MVI, f. 31.	transfigurat en angel de *l*um MI, f. 2.
mo*yll*er CG, f. XIV.	ape*ll*ats a la celebracio de aque*ll*es MVI, f. 32.
e caua*l*er quis noa*yll* cant hom	sperança de e*yll*a MVI, f. 31.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

*l*ausberc *l*i apare*yll*a CG, f. XIV.	
perque uu*yll* mais ca*l*ar (callar) que far chanz fats CG, f. XIII g.	be*ll*a de cors mas era pus be*yll*a de bones costumes MI, f. 32.
les pus be*l*es uestedures MI, f. 307.	prouisio dane*l*s daur MVI, f. 32 g.
aque*l* naui*l*i MI, f. CCCXIV g.	donze*ll*a MVI, f. 32 g.
Ma*ll*orge (Mallorca) MI, f. CCCVII.	eren ia ape*yl*ades MVI, f. 32 g.
et antra dins lo caste*ll* MI, f. 311 g.	per e*yl*a eren apare*ll*ades MVI, f. 32 g.
*yll*a MI, f. CCCXI.	es ma mu*l*er MVI, f. 33 g.
e*ll* tenia MI, f. CCCXI.	un fort be*yl* ane*ll* MVI, f. 33 g.
racu*l*ise*l* (recu*ll*i's ell) MI, f. 313 g.	la cara de sa mu*ll*er MVI, f. 35 g.
e per *l*agula (l'agulla) de uiats (viats) MI, f. 313 g.	lo coratge de sa mu*yl*er MVI, f. 35 g.
gue fembre naguna fos... despu*l*ada MI, f. 313 g.	lo seus u*ll*s destillant viues *l*agrimes TV, c. 5.
queus vu*l* dir (vull dir) DI, c. II.	mame*l*a LCA, c. 103.
ab conse*l* e ab uo*l*untat DI, c. II.	pe*l*ucant LCA, c. 103.
ens apara*l*assem de anar gonyar DI, c. II.	com *l*escuder *l*ac (l'hac) *l*est (el llibre) LCI, prol.
am (m'ha) axe*ll*at DI, c. 3.	Bel fil... amabla fi*yl* LCI, prol.
caua*ll*ers DI, c. 9.	noue*l* cava*yl*er LCI, prol.
que e*l* (ell) loli daria DI, c. II.	nove*l*s cava*yl*ers LCI, prol.
Compte de Rose*yl*o (Rosselló) DI, c. 12.	han sperança en e*yll* o e*ll* es... MVI, f. 44 g.
fo comte de rose*yl*o DI, c. 12.	aytant com en e*yl*s sie de treba*ll*s EDI, f. 67 g.
agueren *l*ur conse*ll* DI, c. 12.	preservar de treba*yl*s EDI, f. 17 g.
be*yll* present DI, c. 9.	caua*l*aria... caua*yl*aria... caua*l*er LCI, f. 3.
e *abel*i*l*i (abelli-li) Muntpesler DI, c. 13.	*l*eua*l* [lleve'l] nos dauant CC, f. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

an aquel caste*ll* el les (la se) faya uenir DI, c. 13.	mante*ll*... appare*ly*aments CA, p. 175.
bo e *l*eya*ll* DI, c. 13.	toua*ly*ola [tovallola] CA, p. 176.
la dona nou vo*ll* per tal que no sia conegude DI, c. 13.	cu*ly*era [cullera] CA, p. 176.
vos prega que nu*ll*y hom	aque*ll* paper... lo ve*yll* CA, p. 182. [46]
le postoli... trames los seus cardanalls e sos *l*egats DI, c. 14.	
per e*yl*s (ells) EDI, f. 14.	
si e*ll* ensinoes (en si no es) bo EDI, f. 44.	

Notes Bibliogràfiques (46-48)

13. —*Joan Llongueras* | **Les Cançons de Nadal** | Exhortació poemàtica per | esser dita i predicada | en el temps nadalenc | —Libreria «L'Avenç» | Rambla de Catalunya, 24 —Barcelona | 1917 —195 planes de 166 x 114 mm.

No sabem com agrair en el meritíssim Mestre En Joan Llongueres, bon amic nostre, l'exemplar ab coral dedicatòria de la seua apostòlical «exhortació poemàtica» sobre el Minyonet Jesús de Betlem i les Festes de Nadal. Allò ès un torrental de poesia cristiana d'aquella més genuina i autèntica que la musa catalana haja brollada may. ¡De quina manera el Mestre Llongueres enfondeix dins l'inefable i estupend misteri del Verb de Deu fet carn, fet un tendre Minyonet dins l'establia de Betlem! ¡De quina manera el fa sentir En Llongueres tan dols, tan aconortador, tan agombolador, tan encoratjador misteri! el que més viu, fort i intimament ha impresionada sempre l'ànima popular. ¡Grans mercès i mil enhoresbones, amic Llongueres, del nadalenc present de la vostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

xamosa, eloqüent, afuada, robadora i apostolical *exhortació poemàtica de Les Cançons Nadal!* A dir ver, elzi heu sabut treure tot el suc! tant i tant com en tenen.

14. — **Plants** | **de la** | **Llengua Catalana** | *Discurs en vers, llegit en el «Cir-* | *col Literari» de Vich, pel seu soci* | *fundador, Francesc Aguilar, Prev.,* | *el 22 d'octubre de 1861.* | *Reedició que, com a tribut d'admi-* | *ració i homenatge a tan il·lustre escriptor* | *i excels compatrici, cos-* | *teja un estol de manlleuencs, fer-* | *vents amadors de les glories pa-* | *tries. S'hi ha afegit el retrat, la bibiografia i bibliografia de l'Autor.* | —Barcelona! Est. dels hereus de la Vda. Pla, editors i llibreters Pontificis | Fontanella, 13 —1917. —88 planes de 190 x 122 milimetres.

L'«estol de manlleuencs» que ha publicats de bell nou els *Plants* del Bisbe Aguilar, ha feta una bona obra, rendint homenatge an aquell Bisbe egregi, del qual, francament, no sabíem que fos estat may tan entusiasta apologista de la nostra llengua i fins i tot trancós versificador, i això l'any 1861, quant tot just comensava el nostre Reneixement. Lo «plant» que el Rdm. Aguilar posa en boca de la nostra Llengua, i que té tant d'*al·legat* com de *plant,* presenta trossos de vertadera eloqüència, calents i vibrants de fonda emoció d'amor acorada, i estamanetja de mala manera els descastats que a les hores s'empegueien i s'avergonyien d'aqueixa Llengua llur i nostra, [47] allà on no n'hi ha d'altra de més gloriosa i digna. Així com el Bisbe Aguilar s'acredita ab sos «Plants» d'eminent Patrici i de bon fill de la Pàtria, posa de manifest la penúria de coneixements llingüístics que patia llavò casi tothom. Sols així s'esplica que una persona tan il·lustrada com el Bisbe Aguilar, per demostrar la seua tesis, apellàs a raons tan buydes i tan magres, com ho son algunes de les que adueix dins sos *Plants.* Això demostra lo mal de fer que ès obrir pas a les grans idees dins els enteniments, fins i tot, dins els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

il·lustrats. A mitjàn sigle XIX sols intel·ligències verament superiors com En Milà i Fontanals veyen dins Espanya ab tota la seua magnitud la trascendència científica de la qüestió idiomàtica catalana; sols ell ab sos articles publicats l'any 1853 i 1858 a Barcelona mateix demostrà que veya i capia aquella trascendència. Tots els altres, fins i to els iniciadors i apòstols del moviment de reneixensa catalana, sols veyen, sols atenyien la qüestió de la Llengua p'el cayre patriòtic i sentimental; p'el cayre científic casi no hi veyen dos dits lluny. ¡Que haurien guanyat de molt els *Plants* del Bisbe Aguilar, si ell se fos fet eco, encara que llunyà, dels lluminosos escorcolls d'En Milà i Fontanals: *Sobre los orígenes y formación de las lenguas romances y especialmente de la provenzal,* publicant damunt *Gaceta de Barcelona* l'any 1853 i que resumí brillantment cinc anys més tart demunt *Diario de Barcelona!* Prescindint d'això, el Bisbe Aguilar meresqué bé de la Pàtria i de la Llengua ab sos *Plants,* i pertoca en els malluencs en particular i en general a tots els qui parlen català agrair-li de cor aquella bona obra seua i rendir-n'hi el més coral i joyós homenatge. Contin per aquest vent i per tots els altres ab la nostra més resolta cooperació els amics de Manlleu, que ens ha honrats i favorits enviant-mos un exemplar de l'obra meritòria del Bisbe Aguilar, que Deu tenga ab els altres morts cristians en la santa Glòria. Amèn.

15. —*Antón Vila i Sala, Pvre.* | **Platiques Religioses** | **en català** | *Amb una carta* | *Pròleg del il·lustre Canonge Magistral de* | *la Seu de Vich, doctor Joan* | *Lladó, i la corresponent Lli-* | *cencia Eclesiàstica* | —*Manresa = 1918* | Imprenta i llibreria catòlica de Domingo Vives | Soberroca, 38. —X+209 planes de 215 x 128 mm.

La meritíssima obra de Barcelona *Foment de Pietat Catalana* acaba de publicar aqueix bell volum i ens n'envia un exemplar, que agraim de tot cor i en donam la més coral enhorabona a l'autor, tan bon amic nostre, per aqueys trenta nou *sermons* que dona a llum per bé de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pietat Catalana i p'el bon nom [48] del sacerdoci català. Els *sermons* estàn molt ben concebuts descapdellats ab tranc, enginy, solidesa teològica i llitúrgica i cristiana eloqüència, així com vol el Papa que siguen els *sermons*. Ja que Mn. Vila se veu que hi té la mà trencada, vena pol·lent, bon plom i bon ayre, li pregam que no se planga i que seguesca donant-mos nous volums de *semons*, que prou s'ès mester per constituir la *sermonística catalana* de que tant afretura l'actual Reneixement. El català de Mn. Vila ja ès del pur que corre. Ho fassa de tot sempre Mn. Vila per procurar l'enaltiment, abundor, netedat i catalanidat de son llenguatge.

16. —**Bona llevor:** 36. *Germandat de St. Miquel Arcàngel*. —41. *La Santa Missió.* —42. *La salvació de l'Anima.* —43. *El Pecat mortal.* —44. *El pecador als peus de Jesús.* —45. *Havem de morir.* —46. *El gran dia del Judici.* —47. *L'infern dels condemnats.* —48. *La Gloria del cel.* —49. *Record de la Missió.* —50. *La Devoció de la Mare de Deu i la perseverancia final.* —51. *Entronització del Sagrat Cor de Jesús en la Familia.* —*La Pietat Catalana.*

Aquest enfilall de folletets, quiscún de 16 planes de 135 x 80 mm. (el derrer en té 32) que ha editats *Lo Foment de Pietat Catalana* de Barcelona i ens ha enviats, son un enfilall de pedres precioses per les ànimes feels que elze lletgesquen i elze prenguen per norma de vida. Escrits en català clar i llampant, pol·lents de sana i sòlida doctrina espinzellant els punts més sustancials i més avinents del catecisme, haurien de corre de ma en ma per tot arreu entre la gent senzilla i de bona voluntat, que encara gràcies a Deu n'hi ha re-de molta. Endevant, bons amics del *Foment de Pietat Catalana! i*Això ès fer Pàtria de bon de veres! Això ès fer de valent la causa de la nostra Llengua: fer-la servir per evangelisar els petits, els humils, els qui *demanen pa,* i sovint no hi ha qui los ne tall que sia menjador! Molt bé heu fet d'enflocar dins el folletet

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Pietat Catalana els tres immortals capítols que el gran Bisbe de Vic, Dr. Torras i Bages, dedicà dins la *Tradició Catalana* a la magna qüestió de predicar en català a les terres de Llengua Catalana i escriure-hi els llibres de pietat que per tals terres s'escriguen. La veu de la conciència cristiana, de la raó i del sentit comú parlà per boca del Bisbe Torras i Bages. ¡Quina llàstima que no tenga més efectividat la veu d'aquell home de Deu! ¡Quina responsabilidat més feresta p'els qui en tenen la culpa de que no sia un fet aqueixa *efectividat*! [49]

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1921

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[49][*]

Què ha d'esser el català literari? (49-54)

Dins el *Pròleg a la Gramática Catalana* del Mestre T. Forteza diguèrem: ¿«No regoneix tothom la necesitat de fixar la llengua literària, d'establir-la per tot arreu a fi de constituir tota una literatura con la tenen les altres llengues neollatines? Doncs quina ha d'esser aqueixa *llengua literària* per que tots, catalans del Principat, Balears i del Reyne de València, la poguem acceptar sensa abdicacions ni minves depriments? Quina ha d'esser si no ès la mateixa llengua que els nostres grans escriptors del sigles XIV i XV ens deixaren repastada, recolada, embellida i repolida i tot una dins les obres literàries que s'escrivien per tots els territoris de nissaga catalana? Volem tenir una *llengua literària*? Doncs ha d'esser aqueixa que l'edat d'or de les nostres Lletres ens deixà; ha d'esser aquesta mateixa, salves lleugeríssimes tramudanses que tres sigles d'incultura literària hi han determinades i que no afecten tampoc a la sustància, an el bessó, an el demble, a l'encarnadura, a la fesomia general de la llengua. Consider ilusori tot altre camí per arribar i assolir l'ideal de la nostra *llengua literària,* única dins tot el nostre domini

[*] T. X. —Abril de 1918. —N. 4.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llingüístic (Catalunya, Baleares, Reyne de València). *Et nunc reges* (tots els qui retgiu o influiu poderosament demunt el moviment literari català, *intel·ligite et erudímini...».*

Son passats quatre anys des que publicàrem això, i no se coneix gota que tals *reges* hagen fet gens de cas de la nostra veu amistosa, enamorada i corpresa de la sobirana dignidat de la nostra Llengua, per la qual estam prontes i disposts a fer tots els sacrificis compatibles ab la raó i el bon seny. Si al menys els aludits se fossen dignats pendre en consideració la nostra tesi i l'haguessen discutida o hi haguessen oposades observacions més o manco avinents, no sentiríem dins el [50] nostre cor la coentor que hi sentim per tal actitud superbiosa, despectiva i d'una intenció mortificant, massa manifesta. Parlam p'els qui sostenen la desbaratada i sublevadora tesi de que el *català de Barcelona* ha d'esser la norma i la lley i la cifra del bon català, lo català literari, lo català per excel·lència i tot lo altre que's parla fora de Barcelona, a Catalunya occidental, an el Rosselló, an el Vallespir i Capcir, a les Balears, an el Reyne de València, ha d'esser mirat i dejectat come repussay, come morques, come dialecte pudent, corromput, tirador i que no té per on agafar. Sí, això ès el concepte que tenen del català no-barceloní certs revel·lers de Barcelona. Aixi mateix llur aldèsia ès massa grosa. Si la passió no los tapàs la vista, veurien que han pres ab això el camí més tort i més esgarrat que may porien pendre i que no els ha de dur a cap banda bona, sino an el mancap i minva de les nostres lletres. Ja son desmamats i tenim plena conciència de la nostra situació idiomàtica els catalans que no cap-llevam devers Barcelona; no som babaluets que mos puguem menar a cassar gambosins ni fer-mos servir d'escala d'encortinar. Estam dispost a fer qualsevol sacrifici que el bé de la nostra llengua reclam; però no en volem fer cap ni mitx ni la mitat de mitx per satisfer la bereyola vanidat barcelonina d'aqueys revel·lers gats-vayres. Barcelona ens mereix tots els respectes i l'estimam de cor; Deu ens n'ès testimoni. Però una cosa ès Barcelona i una altra cosa ès, absolutament diversa, la tesi que combatem de que el català de Barcelona haja d'esser la norma i l'ideal del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català, el *català literari.* Tal atrocidat la rebutgen fins i tot la majoria dels escriptors barcelonins; sols la defensen uns quants: ab molt d'enginy i ab certes apariències de raó qualcú, ara els altres desmanyotadament, sensa tocar pilota i mostrant la filassa.

Si la passió no los tapàs la vista, veurien que ab tot això se tiren terra demunt i resten simpaties a Barcelona i a Catalunya devant els balears i els valencians, que formen un contingent llingüístic tan gros; i no sols això, sino que també ofenen moltes de comarques catalanes, que no volen tampoc aqueix predomini de Barcelona demunt elles, duyt a l'estrem tirànic i sublevador d'haver de renegar de llurs característiques dialectals per vinclar l'espinada devant les de Barcelona, tan dialectals i casi may més autorisades que les llurs. De manera que la pretensió d'aqueix escabotell de *barcelonistes,* que may per may hem de confondre ab Barcelona, ès un desbarat ferest, [51] no sols desde el punt de vista llingüístic, sino desde el punt polític. Barcelona, ès ben ver, té un gran prestigi devant les comarques del Principat, a on exerceix una influència inmensa come gran ciutat que ès, la més important d'Espanya, i llavò per la seua gent grossa que dirigeix el moviment *nacionalista* i per sos escriptors i periòdics que s'escampen per tot arreu i los lletgeixen a on-se-vulla. Aqueixa influència fa que el parlar de Barcelona s'escampa dins tot el Principat formidablement i va esborrant i esveint a poc a poc mil especialidats i particularidats dialectals, que eren una riquesa estupenda de l'idioma i que li donaven una importància may vista devant la ciència llingüística. De manera que l'influència de Barcelona demunt les altres comarques catalanes, si d'una banda *uniforma* i *unifica* la Llengua, d'altra banda l'empobreix, l'esmorrella, l'aixala, l'acursa, l'escafeix, la des·susta. L'*uniformació* i *unificació* sols les consegueix una llengua a costa de la seua abundor i opulència, a forsa d'afluixar-se d'especialidats i particularidats, sacrificant-les implacablement. Per això no mos saben entusiasmar l'*uniformació* i *unificació* de la nostra llengua, duytes an aqueix estrem que volen qualques barcelonins. No sols no mos entusiasmen, sino que les detestam, les avorrim, mereixen tots els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostres anatemes; i no sols mereixen els nostres sino els d'altres persones de-qui-fa-fer de les vàries comarques catalanes, més o menys allunyades de Barcelona.

Aquesta influència idiomàtica del parlar de Barcelona, que nosaltres tenim per pesta cernuda dins el nostre domini llingüístic, però que desgraciadament ès grossa i fatal dins el Principat, fora del Principat ès nul·la. D'això s'hauríen de convèncer els *barcelonistes* i no anirien tan esbarrats per llur aldèsia inaguantable. Sí, cap influència exerceix el parlar de Barcelona demunt les Balears ni el Reyne de València; i si no, que ens diguen aqueys *barcelonistes* quina forma dialectal ni quin mot del dialecte barceloní s'ès estès ni s'ès aficat gens dins aqueixes regions? Una vegada un d'aqueys estornells ens deya que dins qualques anys a Mallorca ja dirien: *jo parlu, jo pensu* en lloc de *jo parl, jo pens.* Ens ne riguerem d'ell ab una rialla ben fresca, dient-li que, per molts d'anys que visca (i que consti que no li desitjam la mort, sino llarga vida i molt de seny), els seus ulls no veuràn una tal cosa. No, ni les Balears duen camí de deixar aqueixes formes verbals, que son les primitives de la llengua, les que abans del sigle XVI s'usaven per tots els territoris catalans, ni el Reyne de València presenta [52] cap indici de que vulla pegar cossa a la seua forma actual en *-e (jo parl[e], jo pens[e])* de primera persona singular del present de tants de verbs, forma més antiga que l'actual del Principat i més avinent i acomodada a la Llengua. No, ni les Balears, ni el Reyne de València duen camí de fer-se *barcelonines* en quant an el parlar; i si no, que provin aqueys *xabalets* de *barcelonistes* de venir en aquestes regions a predicar-mos llur merca, i tocaràn ab les mans el rebuig que valencians i balears sentim per tal embarbolladura. ¿Volen aqueys *barcelonistes* engrandir, aixamplar i enfondir la separació de les Balears i del Reyne de València respecte del Principat? ¿Volen que totes aqueixes regions s'escluesquen, s'allunyin, fassin amples an el reneixement català! Que seguesquen en llur pretensió absurda, xameroya, sensa cap ni peus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sí, els que estimin Barcelona i Catalunya, els qui vullen tornar a la nostra llengua a l'antiga glòria, grandesa i predomini, a la seua primitiva sobirania i reyalesa dins tots els territoris de nissaga catalana, —que deixin tota pretensió *barcelonista!* que no hi pensin pus, si hi han pensat may, d'imposar el *parlar* de *Barcelona* a totes les altres comarques i regions de la llengua, sobre tot, a les Balears i Reyne València; si volen contar ab nosaltres, els catalans d'aqueixes regions, per dur endevant l'obra nacional de la restauració, enaltiment i glorificació de la nostra Llengua. May per may allargarem el coll a tal imposició, sino que la combatrem ab totes les nostres forses i la rebrotxarem ab tota la nostra ànima. I direm més: que, si poc dispostes estàn les Balears a ajupir-se a tal imposició, molt menys hi estàn les regions valencianes. Nosaltres que les hem recorregudes totes, parlant-hi de prop ab tota classe de persones, precisament de totes aqueixes coses de l'unidat de llengua entre el Principat, València i Balears, fent nosaltres la defensa, l'apologia de Catalunya; —ens vérem sempre an el cas de protestar de que se tractàs de imposar a negú el *parlar de Barcelona* ni de cap altra comarca catalana. I fèyem tal protesta perque els nostres interlocutors ens retreyen tot d'una tal *imposició* contra la qual sortien come pinyols de cirera de brunents. Nosaltres que hem predicat dins tots els territoris de llengua catalana l'*evangeli catalanista* així com el concebem, porem dir com pocs en quin sentit estàn aqueys territoris respecte de Barcelona i Catalunya: un sentit de reprovació absoluta i de rebuig acorat de tot lo que fassa gens d'olor de voler imposar a cap regió el *parlar de Barcelona* ni de cap altra banda. [53]

I deym això precisament come amics de cor que som de Barcelona i de Catalunya, com creym haver-ho demostrat maixanta vegades; deym tot això perque ab greu dolor de la nostra ànima fa temps que notam dins l'actual moviment literari catalanista una tendència caparruda i tudossa de voler fer passar el *parlar de Barcelona* come *català normal,* come llengua literària, i que tots els altres *parlars* catalans siguen mirats come dialectes corruptes i putrefactes, no fent-ne fins i tot menció dins les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gramàtiques i *diccionaris* que's publiquen ab pretensions de que les haja de rebre tothom barret envant peu enrera i cap cli come oracles infal·libles de bon català, com expressió que cal tenir per llengua catalana. En via neguna podem acceptar ni admetre tal tendència ni tal criteri, que consideram una solemníssima aberració. No, la llengua catalana no ès just lo qu'es parla a Barcelona, sino lo que's parla dins tots els territoris de nissaga catalana no contagiats ni tarats de castellanisme, lo que s'hi parla segons la pura tradició dels nostres grans escriptors dels sigles XIV i XV, desplegat i desinvolt segons el demble i encarnadura de la Llengua, no endogalada ni entabanada ni botxinetjada per influències forasteres, xorques i corsecadores. Aquesta llengua se conserva tant bé dins les regions valencianes fora la capital com dins el Principat inclús Barcelona, i millor que an el Principat i que an el Reyne de València se conserva a les Balears, gràcies a Deu. Per lo tant, per fixar la Llengua literària, per establir lo que ès el català literari, el català genuí, autèntic, de bona mena, no ens basta lo que's *parla a Barcelona;* ens cal imprescindiblement lo que's *parla a Barcelona,* i *fora de Barcelona:* i, si volen aprimar molt el fil, interessa més lo que's *parla fora de Barcelona* que lo que's parla dins la gran urb. Per això cal que les *gramàtiques* i els *diccionaris* que's fassen de la nostra llengua, i més si pretenen llurs autors que siguen l'espressió definitiva i autorisada del bon català, presentin la llengua, no just tal com la parlen a Barcelona, sino tal com se troba dins totes les comarques catalanes, això ès, el Principat, les Balears i el Reyne de València. Si aqueys tres grans boldrons de comarques idiomàtiques no prenen part en la fixació de la llengua literària, si per fer tal fixació no se tenen en conte les especialidats i propiedats idiomàtiques característiques de totes i quiscuna d'aquelles comarques, —estigau-ne segurs, vos ho feym avinent desde ara, io caporals del moviment literari català! tal fixació serà mal feta, esguerrada, esforrallada, mal-fenta, un cent-cames, [54] un bunyol, per bé que vos hi mireu, per oli que li cremeu i per dematí que vos aixequeu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Voleu una llengua literària? un català literari? Doncs o heu d'acceptar el que feren els grans escriptors dels sigles XIV i XV, que enlayrà la llengua a les més eminents sublimidats que les llengües modernes hagen assolides, i a les hores vos heu d'afluixar i desfer de la partida de derivacions i rebordoniments que tres sigles d'incultura literària hi han introduits i que tan re-de-poc l'afavoreixen i que tant i tant la capfiquen i l'afollen; —o bé heu d'acceptar l'estat actual que presenta la llengua dins aquells tres boldrons de comarques idiomàtiques (Principat, Balears, Reyne de València), esporgant-hi i axarmant-hi ab tota cura, esment i seny totes aquelles derivacions i rebordoniments que no escayguen a la dignidat, sobirania i reyalesa d'aquesta llengua cent voltes estrènua i heroica. La segona solució ès la més factible, la més pràctica, la que ha de trobar menys reclaus, sobams i cap-amunts. Siga quina siga la solució preferida, sempre haurà de tenir per base i fonament el bessó, la sustància, els trets característics que constitueixen la fesomia de la llengua, que fixaren ab llurs obres inmortals els grans escriptors dels sigles XIV i XV, que eren tant consemblants de llenguatge i d'encarnadura idiomàtica que costava molt distingir si eren del Principat, de les Balears o del Reyne de València.

¿Que ho sentíu, estimats *barcelonistes?* Deixau anar la varera, la curolla que heu presa, si voleu fer la causa de la llengua catalana, si voleu consolidar la restauració d'aquesta llengua, si no voleu afonar l'obra de l'actual reneixement literari català! Es un amic de Catalunya, un enamorat de Barcelona, un entusiasta de la nostra llengua que vos avisa, que dona el crit d'alerta.

Et nunc reges intelligite et erudimini..!

No vullau esser d'aquells que, quant tenen el cap romput, se posen la cervellera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La z llatina i el sufixe -ίζειν dins el català (54-64)

Discutien ja els gramàtics llatins i discuteixen encara els romanistes sobre el valor de la *z* dins el llatí primitiu (veyau Lindsay, *The Latin Language,* —Oxford, 1894 —§ 5, 120, 121; Grandgent, *Vulgar Latin,* —Boston, 1908 —§ 19, 33, 338). La *z* la trobam ja en el *Carmen saliare* (llatí preliterari) i [55] suposen que representava el mateix sò que dins l'*umbric,* l'osc i dels altres alfabets primitius italians, això ès, el sò de *ts* o *dz,* però que acabà per *genival sibilant sonor* (la *s* de casa, la *z* del *zel* < *zelu).* Però aqueix sò al mitx de vocals passà a *r* dins el llatí, devers l'any 350 abans de Crist, contant-mos Ciceró *Fam,* IX, 21, 2) que *L. Papirius Grassus, Dictador* l'any 415 de la fundació de Roma (339 abans de Crist), fonc el primer que se mudà el nom, perque abans era *PapiSius,* i se posà *PapiRius,* per lo que hem dit, que la *s* sonora intervocàlica tornà *r,* i ab això la *z* deixà d'emprar-se en llatí fins que tragué de bell nou el cap fora de l'aygua ab influència grega que esbroncà més envant incontrastable dins el llatí.

També ès una cosa prou fosca el sò primitiu de la ζ (*dz)* dins el grec. La derreria de la República els mots grecs ab ζ que s'usaven a Roma, elze transcrivien ab *z;* però abans les transcrivien ab *ss* entre vocals i ab *s* si el sò era *inicial* de mot, de manera que posaven *massa* per μαζα, *setus* per Ζηθος. Aixi ho feya Plaute. El gramàtic llatí Priscià, de la primeria del sigle VI, diu que en llatí just empraven la *y* i la *z* p'els mots sortits del grec, que sabien que els antics hi havien fetes tramudanses, i que posaven *u* per ν i *s* o *ss* o *d* per ζ. Blass dins son estudi de la pronuncia grega fa l'història de la ζ dient que la combinació *zd* dins mots com οζός, ΐζω, l'expressaven per ζ (el *sain* semític, la *s* sonora [*z* catalana]), com espressaven per ξ la combinació *ks* (el *samech* semític), essent això l'us primitiu de ζ en grec. Llavó l'aplicaren an el sò de *dz* (provinent de *dy,* v. gr. πεζός per πεδγός). An aqueix entremix lo sò de *dz* torna *zd* i més

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

envant passa a *zs* o *z*; sembla que fou això an el període macedonià. A les hores els romans donaven a *z* el valor de *s* sonora en les paraules manllevades del grec. Els escriptors llatins de la primeria de la República representaven el sò ζ per *s* o *ss* (la *s* sorda) i devegades per *d* ab lo sò de *th.* Veliu Longus, gramàtic de la derreria del sigle I i primeria de II, no admet que *z* equivalga a *sd* i nega que siga cap lletra doble («denique siquis secundum naturam vult excutere hanc litteram inveniet duplicem non esse si modo illam aure sinceriore exploraverit»). L'us indistint de *dy* i *s* an les inscripcions de la darrera època llatina (v. gr. *bapti*DI*ata,* Rossi i. 805, de l'any 459 de Crist i en les grafies *zabulus* per Di*ăbŏlus*) suposa que lo sò fricatiu de *y* que *dy* prengué en llatí (v. gr. *Ma*DI*a* per *Maia)*, s'assemblava [56] an el sò sibilant de la *s* sonora. La *z* no obstant té el valor de *ts* dins alfabets derivats del llatí, com l'antic inglès *Bezabe* "Bathsheba". —Quintilià atribueix la *z* a l'alfabet grec i diu que en llatí no hi havia lletra que hi corresponguès. —*Baptizare,* diu Grandgent (§ 339) equivalía a *bapti(*d)*yare, zelosus* a *(d)yelosus.* La *di* per *z* ocorre sovint: *baptidiare* surt qualque volta dins *Peregrinatio Silviae*, monument de devers la segona mitat del sigle IV; *baptidiatus* dins les inscripcions d'Espanya (Carnoy, p. 163); *oridium* per ὅρυζα (Meyer-Lübke, *Lateinische Sprache in den romanischen Ländern* ap. Gröber *Grundriss,* 2a ed. T. I, 473). D'altre vent la *z* sovint l'empraven per *di*: ZABVLLVS (Schuchardt, *Vocalismus des Vulgärlateins,* I, 68); *zabulus* [DI*abolus*], *zaconus* [DI*aconus*], *Laziz* [*La*DI*is*], *zebus* [DI*ebus], zeta* [DI*aeta*] (H. Rönsch, *Itala und Vulgata*, 1869, p. 457-8). —En les inscripcions de la derrera època llatina ès lo ordinari posar *z* per *j: zerax* [= ἴεραξ] (any 202 de Crist), *zannari* [*januari*] (schuchardt, *Vok.* I, 69); ZESV [Jesu], ZVNIOR [junior]; Ζουλεία [Julia] κοζόυς [conjux]. Entre les inscripcions d'Espanya trobam *septuazinta* [septuaginta] (Carnoy, 163). —Fa constar també Grandgent (§ 33) que el sufixe verbal *-iare* dins Itàlia i les Gàl·lies el sustituia *-izare,* sortit del grec -ίζειν, dins mots manllevats del grec com *baptizare*. Rönsch (ib. p. 248-9) posa una llista de verbs grecs en -ίζειν

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que els escriptors cristians aficaren dins el llatí: v. gr. *allegorizare, anathematizare, catechizare, colaphizare, evangelizare, eunuchizare, Judaizare, prohetizare, sabbatizare, scandalizare, thesaurizare,* i qualques sustantius com *baptizatio, diaconissa.*

Tota aquesta carrera feren la *z* dins el llatí i la ζ dins el grec. Vegem ara quina han feta dins les llengues neollatines, segons els romanistes Profs. Frederic Diez i W. Meyer-Lübke.

En Diez (*Gramm. der R. Sprachen, Lautl. Lat. Cons. Z.)* diu que la *z* ès un sò compost de *d* + *s* sonora, que no té el mateix valor dins les llengues romàniques: en portuguès i en francès (i en català, afegim nosaltres) ès tornada un sò simple, poc sà poc llà com la ζ del grec modern. Dins el provensal *ladre (Lazarus)* la *z*, per amor de la *r* subsegüent, ès passada a *d*. Hi ha casos d'això dins l'italià *sidro,* cast. *sidra,* franc. *cidre (sicera)*. Altres voltes l'ha sustituida la *g* palatal: ital. *geloso,* prov. *gelós,* franc. *jaloux* de *zelosus*, cast. *zeloso;* —ital. *gengiovo,* cast. *gengibre,* franc. *gingembre*[1] (< ζιγγίβεgις: [57] *zingĭbĕr)*; —ital. *giuggiola,* franc. *jujube* (< *zīzyphŭm:* ζιζυφον).[2]

El sufixe *-izare* en francès tramuda la *z* en *s: baptizare> baptiser.* — Dins la Morfologia (L. III, *Der. nom. Z*) diu de *-izare:*«An el grec ίζειν, en quant aquesta desinència inclou una idea d'imitació com dins έλληνίζειν, μηδίζειν, φιλιππίζειν, correspòn el llatí *-issare,* dins *atticissare, graecissare, patrissare*. Els escriptors llatins de la decadència introduiren verbs grecs acabats en *-izare* com *acontizare, baptizare, scandalizare* o han fetes una partida de formacions analògiques com *autorizare*, *judaizare, latinizare, psalmizare*. An aqueix *-izare* s'arremolinen un esbart de mots neollatins, engirgolats casi tots durant el període literari de cada llengua. Les formes son: ital. *-izzare, -ezzare (patrizzare, battezzare),*

---

[1] Nota (1) de l'original: El prof. Gustau Körting, *Lateinisch-Romanisches Wörterbuch*, n. 10.453 posa aqueys altres, que fan p'el nostre cas: rum. *ghimber*, cat. *gingebre*, prov. *gingebre*, port. *gengibre*.

[2] Nota (2) de l'original: Körting, n. 10.459 retreu aqueys altres: ital. *giuggiolo*, franc. *jujubier*, cast. *jujuba*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cast. i port. *-izar (bautizar),* prov. *-izar* (*polverizar*), frac. *-iser (baptiser)*, valac *-ezà (botezà)* i *-isí* de -ίζειν (*afurisí, evanghelisí)*». I tot seguit posa un enfilall de verbs de totes aqueixes llengues acabats en tals sufixes, fent avinent que lo provensal fa també *judaigar (< judaizare)* i que l'italià de *favorizare* fa *favoreggiare*. Lo català fa casi sempre *-isar (organisar, civilisar).*

W. Meyer-Lübke (*Gram.* T. II, § 588, 585) diu que *-izare* ès molt estès dins les llengues neollatines escrites com *-isiren* dins l'alemany, i retreu l'ital. *giudaizzare*, el franc. *judaïser*, el cast. *latinizar*. En quant a *-idiare* diu que en l'època cristiana el grec -ίζειν s'aclimatà dins el llatí prenen la forma *-idiare,* que dins l'italià tornà *–eggiare* (*amareggiare*), dins el francès *-oyer (flamboyer, nettoyer),* dins el provensal *-eiar (aureiar),* dins el castellà *-ear (alborear)*, dins el portuguès *-ear (adejar, alear),* dins el rètic *-ağer (angušağer: acongoixar).*

De manera que la *z* llatina i la ζ grega, com també els sufixes *-izare* -ίζειν, han presos diferents camins dins les llengues neollatines, conservant sols dins l'italià el valor que dins el llatí i el grec tengueren de *ts, dz, -idzare, -ídzein.*

Dins el català la *z* (ζ) ès tornada genival-fricativa-sonora i prepalatal-fricativa-sonora i prepalatal-africada-sonora, com ho demostren els mots *zɛl, zəlós, ʒəlós* (gelós) [< *zelus*]; *ʒinʒol* (*gíngol) de* (ζίζυφον)*; ʒiɲ* (giny) [< alemany *zink]*; mall. *ʒənbla* (gembla), cat. vell *adzembla* < aràbic *az·zémila* (veyau L. [58] Eguilaz, *Glosario etimològico de las palabras españolas de origen oriental,* —Granada, 1886 —p. 22). —La immensa majoria dels caos de *z* catalana (genival-fricativa-sonora) venen de *s* o *c* llatines: v. gr. *rózə* < *rŏsă, kázə* < cāsă, *tránzit* < *trānsĭtŭ, gálzə* < *calĭcĕ, ónzə* <* *ŭndĕcĭm, kətórzə* <*quătuŏrdĕcĭm, kínzə* < *quīndĕcĭm, sálzə,* < *sălĭcĕ, əlzinə* < *ĭlĭcĭnă.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ¿que en direm del sufixe *-izare* (-ίζειν) dins el català? ¿Quant ni a on ha donat *-itzar (-idzar)?* Hem registrat tot el *Léxique Roman* de Mr. Raynouard, cerca qui cerca mots que puguen pervenir de tal sufixe, i vetassí els que hi hem arribats a aglapir:

aguisar: afaytar, arretglar, dispondre.
anatematisar < anathematizare.
assuauzar: suavisar.
assuaviar: suavisar.
assubtilar: sutilisar.
autorizar< autorizare.
autorizans< autorizantes.
avigorar: donar *vigor, vigorisar.*
brisar: esbrellar, trencar, esclafar.
cadissar: cardar.
calpisar: trepitjar.
canonisar < canonizare.
canonisació < canonizatione.
cathezizar < cathechizare.
citarizador < citharizatore.
citharizayre < citharizator.
deguisar: polir.
desbrisar: esbrellar.
desguisar: trasformar, diversificar.
destrizar: deprimir, tudar.
devisar: contar, esplicar, discutir, espinzellar.
escandalisar< scandalizare.
evangelisar < evangelizare.
gargarisar: fer caragolins.
judaysar < judaizare.
judaigar < judaizare.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

martiriar: martirisar < **martyrizare.*

organizar < **organizare.*

paraliticar: paralisar, baldar.

preconisatió < *praeconizatione.*

profetisar < *prophetizare.*

prophetizament: profecia.

rebatejar < *baptizare* βαπτίζειν

rebatizar: batetjar de bell nou.

ressizar: separar, retallar.

reumatizació; cadarn, embromament, costipat.

spermatizar <* *spermatizare.*

suausar <* *suavizare.*

vigorizitat: vigor, forsa; de *vigorisar.*

El Prof. Levy dins son *Provenzalisches Supplement-Wörterbruch* (Leipzig, 1894 —en curs de publicació) posa tots aqueys, que tenen qualcom que veure ab lo sufixe *-izare.*

asuaujar: suavisar.

asuavar: suavisar.

asuvejar: suavisar.

asubtiliar: sutilisar.

baptizar: batejar.

brizador: el qui briza, esbrella, trenca.

deguizable: de *deguizar.* [59]

deguizamen(t): de *deguizar.*

deguizar: diversificar, tramudar.

destriar: distingir, escullir.

devizar: distribuir, repartir.

escandalejar < *scandalizare.*

escandolizar < *scandalizare.*

organizar: sonar l'orga.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

preconizar: publicar.

profetizable < *prophetizare.*

profetizador < *prophetizare.*

profetizar < *prophetizare.*

resizar: des·separar, retallar.

reubarbizat: de *ruybarb.*

suaujar: suavisar.

suauzar: suavisar.

De *baptizo* (βαπτίζω) no sols feu el català *baptisar*, sino *batisar, batiar* (a Mallorca), *batejar* i *batetjar.*

A Barcelona i altres bandes del Principat diuen *əgonitzar,* a les Balears *əgonizar* i a València *agonissar*. Dins les *Trobes en Lahor de la Verge Maria* (València, 1474), p. 94, trobam: «sollempn*itz*ada la puritat».

En quant an els diccionaris catalans, no afinam rastre del sufixe *-itzar* dins el *Lexicon* del Mestre A. de Nebrissa (Barcelona, 1585) ni dins el *Gazophylacium* d'En Lacavalleria (Barcelona, 1696) ni dins el *Thesaurus* de Mn. Pere Torra (Barcelona, 1726) ni dins el *Diccionari Català-Castellà-Llatí-Francès-Italià* d'una *Societat de Catalans* (Barcelona, 1839) ni dins el del P. Matgí Ferrer (Barcelona, 1854) ni dins el de N'Angel Saura (Barcelona, 1894) ni dins el Labèrnia-Salvat, acabat d'estampar l'any 1910 a Barcelona. Dins el de N'Aladern (Barcelona, 1904-1906) i dins el d'En Rovira i Virgili (Barcelona, 1914) just hi hem afinat *agonitzar*; els altres verbs derivats del llatí *-izare,* hi surten ab la forma *-isar,* això ès, ab *s* sonora. El primer lexicograf que se demostra afectat de l'*-itzar* ès N'Antoni Bulbena dins son *Diccionari* (Barcelona, 1905) que posa la forma *-itzar* al costat de *-isar*. Dins els quaderns publicats de l'*Inventari-Aguiló* trobam: *a*) *anathematizat* [sigles XIV i XV]; *b*) *canonització*, Salvador Pons; *c*) *canonitzar* [canonizar]: «E be conech que deuries ésser *canonitzat* per sant», Tirant, IV, 4; Girona, XVII; Certamen Llull, II; *d*) *catequizar, cathezizar; e*) *escandalització:* «que novament per a obviar a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tota *scandalització»*, Toda, *Alguer,* 41; *f*) *escandalitzar* [*escandalizar*]: «però ells estaven *escandalizats* del Senyor... Encara que algú se *escandalitze,* Vita Christi S. B., 79; «... la lengua desenfrenada *scandalitza* grans e pochs», Doc. Arch. XIII, 485; «Perque us dich jo a tots que... serets *escandalitzats* en mi», Génesi Amer, 187; Legend. I, 141, 141; *Unidad Católica,* 1871, 392; *Vita-Christi* Vill., 122». Finalment l'-*itzar* domina absolutament dins el *Diccionari Ortogràfic*, publicat entany a Barcelona «sota la direcció de P. Fabra» baix del nom de [60] l'*Institut d'Estudis Catalans*, sensa admetre-hi la forma -*isar* en vert ni en sec, pegant batcollada a tota la nostra tradició literària.

Fixant-se en tots aqueys derivats del sufixe llatí -*izare,* veurà qualsevol allò que fan notar els Profs. Diez i Meyer-Lübke, això ès, que casi tots son de formació *sàbia*, casi cap n'hi ha de formació popular. Per això els diccionaris antics en posen tan pocs, perque encara no corrien o no eren nats. El fet de que fins i tot la formació *sàbia* reduís la *z* llatina i la ζ grega a *z* catalana, això ès, a genival-fricativa-sonora, demostra que ja dins el llatí popular la *z* quedà reduida de bona hora en aqueix sò, ès a dir, a *z* catalana actual, perdent el valor de *ts dz*, que may se consolidà de tot dins el llatí, segons hem vist. —Tan poc afectat se demostrà sempre el català del sufixe -*itzar*, que no sols el reduí a -*isar*, sino que sovint l'engirgola d'una altra manera, com ho comproven les formes retretes més amunt: *assuazar, assuaviar, asuaujar, asuavar, asuvejar, suaujar, suauzar* per *suavisar; batejar* i *batetjar* per *batizar; assubtilar* i *asubtiliar* per *sutilisar; avigorar* per *vigorisar; escandalejar* per *escandalisar, judaigar* per *judaisar; martiriar* per *martirisar; paraliticar* per *paralisar.*

Ab tot lo que deixam dit, creym haver provat i demostrat que la forma -*itzar* dins la nostra tradició literària ès just *esporàdica*, no ès la *normal*, i que la *normal* ès l'-*isar* [-*izar*]: ella ès la *corrent,* l'*autorisada, la tradicional* dins tot lo domini de la nostra llengua, parlada i escrita.

Per això may porem estar conformes de que s'erigesca l'-*itzar* en lley ni norma *general* i *esclusiva,* foragitant autocràticament la forma -*isar,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que fins ara havia reynat pacíficament per tot arreu; i consideram poc acadèmica i poc científica tal *esclusió,* que rebrotxam i reprovam de tot cor com un acte de sectarisme, absolutament impropi de tota corporació que pretenga representar la cultura literària de qualsevol nació civilisada.

Si rebutjam l'imposició del sufixe *-itzar, ès per lo que acabam de dir, no perque el sò -dz-* siga gens estrany ni esquerrà dins la nostra llengua, puys hi sovintetja prou; però notau que casi may pervè d'una *z* llatina ni d'una ζ grega.

Ventassí un raig de mots que du en tal sò i estàn an aqueix cas.

Adutzir [*adudzir*] < *adducere:* conduir, portar (València).

Asgotzir [əzgodzí]: < *aràbic*

alwazir, Eguilaz, Vocabulario, p. 69 (Mallorca). [61]

atzanet [ə*dz*ənə́t]: ès romàs ATZANET: sensa res, destruit, com un jonc de fulles, despullat, desposseit de tot (Manacor).

atzareta (a l') [ə *lədzərə́tə*]: «romandre a l'*atzareta*»: al serè, sensa redòs, a l'inclemència *(Dicc. Mallorquí-Castellà* de N'Amengual).

atzabeja [ədzəbə́ʒə]: < aràb. *azzabache, sabach,* Eguilaz, ib., p. 135

atzabó [ə*dzəbó*]: remor; nuvolet baix que frega per les muntanyes (Mallorca).

atzar [ə*dzá*]: < aràb. *az·zahr;* id. ib., p. 139.

atzavara [ə*dzəvár*ə] (donarda, pita) < aràb. *as·sabara*, id. Eguilaz, p. 315.

atzagallada [ədzəgəʎádə]: cop d'*atzagaya* (venabulum, azcona) < aràb. *azzagaya*, id. ib., p. 318.

atzembla < aràb. *azzémila,* Eguilaz, p.22.

atzerola [ə*dzərólə*]: < llat. **ăcĕrŭlă* Körting, *Lat Rom. Wörtb*., n. 118; Forteza, *Gramática,* n. 147; Eguilaz, ib., p. 318.

atzep [ə*dzə́p*]: home petit i malfenc, ruec (Mallorca).

atzero [ə*dzɛ́ro*]: < aràb. *as·sifr*, Körting, n. 2.174; *zero*, non-ens, persona despreciable (Mall.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

atzibar [*ədzibà*]: aficar, envergar, pegar (Mall.).

atzufar [*ədzufà*]: esclafar, aplanar, engrunar, aclocar (Mallorca).

atzur [*ədzur*]: < aràb. *lázurd,* Eguilaz, ib., p. 226.

batzer [*bədzé*]: < βάτος, Forteza, *Gramàtica*, n. 147: *rubus fructicosus* L., Thyrsoideus, Wimm.: romaguer.

batzeral [*bədzərál*]: redol de *batzers* (Mall).

batzerar [*bədzərá*]: betzeral (Mallorca).

batzera [*bədzérə*]: canal mestra que replega l'aygua de les altres canals (Mallorca). Creym que ha pres tal nom de la semblansa que té ab lo *batzer*, que fa tantes de cames i reguinyols.

batzegada [*bədzəgadə*]: cop molt fort, de *batzegar*: copetjar (Dicc. Aladern).

batzuc [*bədzúk*]: mica, fragment menut d'una cosa (Dicc. Aladern).

betza [*bə́dzə*]: panxa, ventre (Mall.). Consideram que vé de la mateixa rel que el verb grec βύζω (esser espès, atapit, freqüent). La υ passà an el llatí come *u* i devegades come *i*, v. gr. μύρτος > llat. *myrta* i *murta*, català *murta*, cat. *mirto*. La *y*=*ĭ* tònica, tornà en llatí vulgar [*e*] i en català baleàric tornà ə́, i així resulta *bə́dzə*. L'italià té: *a*) *bizza* [*bidza*]: rabiada, enfadament, sobre tot d'infant; *b*) *bizzoso, -sa:* rabiós, colèric, maleyt, bo de fer enfadar. Consideram que l'ital. *bizza* ès de la mateixa rel que el balear *betza*. [62]

betzà, -na [*bədzá, -nə*]: panxarrut, -da (Mall.)

betzèrria [*bədzɛ́rri*]: ressentiment, odi reconcentrat (Mallorca).

betzo [*bɛ́dzo*]: infant petit, que tot ès *betza* (Mall.).

betzol [*bədzɔ́l*]: beneyt, criat que les monges tancades solien tenir per enviar a part o banda (Mall.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

betzef (a) [ə *bədzə́f*]: «n'hi ha d'això a *betzef*» [baldor, abundància] (Mall.).

Bitzet [*bidzə́t*] o *Bitzec* [*bidzə́k*]: sobre-nom d'una família d'Alaró (Mallorca). Poria esser bellament un diminutiu de *betza*. Ja sabeu que la *e* àtona se confón fàcilment ab la *i* àtona.

bitzoc [*bidzɔ́k*]. Una rondalla mallorquina conta que hi havia unes portes que, per obrir-se o tancar-se, els havien de dir: —*Obri, bitzoc! tanca bitzoc!* L'italià tè: *a*) *bizzoco* i *bizzoca* (hipòcrita), *b*) *bizzochero, -ra* (hipòcrita, beyatul·lo, -l·la).

botzina [*bodzínə*]: < *buccina,* Forteza, Gramàtica, n. 147.

butza [*búdzə*]: panxa, ventre: de βύζω: esser espès, atapit, freqüent, Forteza, ib. (Mallorca).

butzarrut, -da [*budzərrút, -də*]: que té molta de *butza.*

butzeta [*budzə́tə*]: dim.

butzetó, -na [*budzətó, -nə*]: diminutiu.

butzec [*budzɛ́k*]: infant molt tenre, que tot ès *butza* (Mallorca).

dotze [*dódzə*]: <*dŭŏděcĭm.*

dotzena [*dodzə́nə*]: aplec de *dotze.*

Faritzeu [*fəridzɛ́w*]: < *pharisaeus* (Barcelona)

Gabitza [gəbídzə]: abric o capot molt llarg, fins part devall els genolls (Mallorca). Consideram que surt de la mateixa rel que el cast. *gabán,* això ès, de *căbannă* (barraca, casull, auberjó). Recordau que la *casulla* de dir missa no ès altra cosa que el diminut de casa.

Galatzó [*gələdzó*]: puig molt alt d'Estellencs (Mallorca).

Gatzara [gədzárə]: < aràb. *algazara,* Eguilaz, ib. p.179.

Gatzó [*gədzó*]. Segons una tradició mallorquina, Samsó, quant els filisteus l'embarriolaren i li hagueren trets els ulls, se feu menar a un temple filisteu, ple de gent, i, abraonant-se a una columna qui aguantava tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'edifici, la tombà i tot el temple se'n vengué per avall, morint-hi ell i tots els filisteus que hi havia dins; i an el moment de tombar la columna, digué: —*Muyra Sansó i tota la GATZÓ!*

Gatzoll [*gədzóʎ*]: eyna tallant, en forma de ganxo, ab mànec molt llarg, per esporgar oliveres i altres arbres (Mallorca). [63]

guitza [*gídzə*]: *fer la GUITZA a un:* capturar-lo, fastidiar-lo. El Dicc. Aladern diu que *guitza* vol dir *cossa,* sensa pus esplicacions ni clarícies. El Dicc. Amengual (Mallorquí-Castellà) posa: «GUICZA (guitza), m. Se da este nombre al que engaña a otro. || adj. Quisquilloso, delicado en el trato con los demás, el que repara en pelillos. || Malo, maligno. || Travieso, indócil, perturbador de la paz».

guitzar: tirar coses (Dicc. Labèrnia-Salvat). Consideram que surt de la mateixa rel que l'ital. *guizzare*: travessar el peix dins l'aygua, ballugar-se, estamanetjar-se, atxafegar-se, vibrar, brandar, brondar. —Segons Körting, n. 10.409, *guizzaré* surt de l'alemany *witsen* i *witschen* (pegar fues i enfuytes com els peixos dins l'aygua). Sens dubte *witsen* o *witschen* ès la rel de *guitzar, guitza, guitzo* i tota l'altra tracalada de derivats.

guitzaria: [*gidzəríə*]: impertinència, pesadura, fisconada (Mallorca).

guitzero, -ra [*gidzéro –rə*]: adjectiu de *guitza.*

guitzo [*gídzo*]: Sobre-nom d'un missatge de ca-nostra, nadiu de Son Carrió. El Dicc. Menorquí d'En Ferrer i Parpal diu que *guitzu* ès una casta de marisc de Menorca. *Guizzo* [*gwídzo*] en italià vol dir *vibració,* escaravit, fua, enfluyta del peix dins l'aygua.

Guitzoneta [*gidzonə́tə*] (estar a la): arrufat, doblegant tot el còs demunt les cuixes i aquestes dalt les cames, fent capdell (Mallorca). Creym que ès un diminutiu de *gotzó,* a on la *o* àtona tornà ə i la ə tornà *i*. Aqueys canvis de les àtones sovintegen en català una cosa de no dir.

Guitzoll [*gidzóʎ*]: gatzoll.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Gotzo [*gódzo*]: El Mestre T. Forteza, *Gramàtica,* n. 147, creu que vé d'un nom *gŭrdĭtŭs*, que suposa que existia en llatí vulgar. A Eivissa *gotzu* vol dir *panxarrut, butzarrut*. A Mallorca no sabem que s'usi tal mot en cap sentit determinat; a Manacor hi havia un jay que nomia *el sen Gódzə,* que ens contà una partida de rondalles. L'italià té: *a*) *gozzo* (gavatx, gorga gruixada); *b*) *gozzaia* (gavatx ple, pap, odi reconcentrat); *c*) *gozzuto* (de bon gavatx). El nostre *godzo* sens dupte serà lo mateix que el *gozzo* italià. Ho confirma l'expressió: *estar a la GOTZÓ*, que tot seguit esclovellam.

Gotzó (a la) [*ə lə godzó*]: lo mateix que *a la guitzoneta*. A Manacor diuen: *a la GOTZÓ*; a Ciutat, Campos i altres bandes diuen: *a la guitzoneta*. [64]

Gotzenia: Levy, T. IV, p. 154. «Per balas de violas sequas ·III· d.; per bala de *gotzenia* ·III· d.; per barilha de laca III d.» Pet. Thal. Montp. S. 243 Z. 23. —¿Què vol dir *gotzenia?* Levy se'n guarda, com de caure de dir-ho.

Llatze [*ʎàdzə*] < *Lazarus.*

lletzèria [*ʎədzɛ́ri*]: matèria brutícia, podridura, sutzura.

metzina [*mədzínə*] (a la Ciutat), *metgina* [*mədʒínə*] (a Manacor) < llat. *medicina*: truyta del *metzinera*: sinònim de *verí.*

metzinera [*mədzinérə*] o *metzina de pometa:* arbust: *solanum sodomoeum* L.

reguitza [*rəgidzə*]: cosa repetida (Dicc. Labèrnia-Salvat).

reguitzada [*rəgidzádə*]: taringa, enfilall, sèrie de coses que van de una darrera d'altra.

reguitzer [*rəgidzé*]: reguitzada.

reguitzell [*rəgidzəʎ*]: reguitzada.

sutza i *sutja* [*súdzə i súdʒə*] < llat. *sūccĭd*, Forteza, ib. n. 147: brutor, suarda o verrim que la llana sol fer abans de rentar-la.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

setze [*sédzə*] < *sēdĕcĭm.*

tretze [*trédzə*] < *trēdĕcĭm.*

Tutzó [*tudzó*]: llinatge de Menorca.

Totes aqueixes paraules que mos han ocorregut, duen, com veys, el sò *-dz-*. Sens dupte n'hi ha tres o quatre tants més en català ab lo mateix sò. Aqueixes que retreym, surten de 36 rels, això ès, 9 llatines, 9 aràbigues, 2 gregues, 2 hebrayques, 1 alemanya, 13 desconegudes.

Aqueixes rels ¿duen el sò de ζ grega? No n'hi ha més que una que el duga: βύζω:l'altra grega du -τ-. De les hebrayques una du *zain* (z catalana), l'altre *samech* (*s* sorda). L'alemanya du, *ts, tsch* (=*ʧ* [*tx*]). Les aràbigues: 3 duen just *zin* (z catalana); 4, *zin* (< *l)* + *zin;* 1, *zad* [*s* sorda enfàtica] (<*l)* + *zad;* 1, *sin* (*s* sorda, rònega) + *sin.* Les llatines: 2 duen just *c; 2, cc; I, nn*; 4, d + c.

De manera que de totes aqueixes rels, s'entén, les conegudes, just n'hi ha una que duga ζ, això ès *-dz-*. Per lo mateix, la *procedència normal* del sò català *-dz-* pervé de ζ.

¿No ès tal volta això una altra raó poderosíssima contra l'*imposició* de *-itzar* i a favor del *normal* i tradicional *-isar-* (*-izar*)?

Creym haver donades contra *-itzar* raons prou fortes per convéncer qualsevol esperit *dessapassionat.* [65]

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1918

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[65][*]

Eixida filològica (65-76)

Ens embarcàrem cap a Barcelona dia 19 d'abril per veure si arribaríem a treure l'*Obra del Diccionari* de l'encarcallador a on l'han tirada alguns elets de Barcelona ab una inconciència sols comparable a llur aldèsia, i llavò per seguir l'escorcoll de la conjugació catalana actual per la banda de l'Empordà, que comensàrem l'any 1906.

Ens passam quatre dies a Barcelona fent passes i palancatjant a favor d'aqueixa bona d'*Obra del Diccionari*, que segueix en là com la Jaya Miquela.

Abril

Dia 24

Ens espitxam a Girona. Veym el benemèrit Dr. Mn. Josep Pou, antic *col·laborador* i *corresponsal* de l'*Obra del Diccionari*, que ens acompanya a visitar lo Rdm. Sr. Dr. D. Francesc Mas i Oliver, Bisbe de Girona, que ens rep magnànim i bondadosíssim, interessant-se vivament per l'estat i bon

[*] T. X. —Maig de 1918. —N. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

èxit de la nostra *Obra*. Se veu a la clara que ès un gran cor català, ferventíssim de la Pàtria i de la Llengua.

Dinam i ab el Dr. Pou icap an els *Germans de les Escoles Cristianes*! Hi arribam ab una bona ruixada. Ens reben amabilíssims aquells bons *Germans*, posant a la nostra disposició cinc noys nadius de Girona, que fan un cap ben viu, i ab ells comensam l'estudi de la *conjugació gironina* (75 verbs an els quals s'acomoden els milenars de verbs que té la nostra Llengua). Aquells noys resulten fonts abundoses i polents de conjugació de la més pura catalanidat, i en lloc de fastidiar-se ab tant i tant de conjugar, hi prenen un interés i un gust fora [66] mida, deixant-se dir que els agradaria que tal malveig duràs tot un any.

Dia 25

Devers les 8 del matí li estrenyem a *Ca'ls Germans de les Escoles Cristianes*, i hi trobam aquells cinc noys ab les dents que los pruen de *conjugar*, i ells conjuga qui conjuga, i nosaltres escriu qui escriu, com mos ne temem, ens toquen les dotze, i ia dinar manca gent!

El cap-vespre ens presentam en el *Col·legi de la Sagrada Família*, agregat an el Seminari Diocesà; lo Rt. Director ens deixa escorcollar col·legials nadius de Blanes, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Castell d'Aro, Begur, Lloret de Mar, Calonge i l'Escala, referent an el *salar* (us de l'article *ipsum*, *ipsam*: *əs*, *sə*) i altres particularidats idiomàtiques, i en prenim un enfilall de notes, que ens venen com un bunyol dins la mel.

Dia 26

Som a les vuyt del matí a *Ca'ls Germans de les Escoles Cristianes* a on ja ens esperaven aquells cinc noys, ben delitosos de *conjugar*, i mos pegam fins a les dotze, sense cansar-se'n gota cap d'ells. Ab el Sr. Pou ens n'anam a veure la veneranda església de Sant Feliu i l'altre benemèrit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

col·laborador Mn. Josep Riera i Sirvent, i llavò cap al palau bisbal a dinar ab lo Rdm. Sr. Bisbe, que ens ha volgut honrar d'aqueixa manera, encoratjant-mos ferm en la nostra tasca.

Devers les tres compareixem de bell nou a *Ca'ls Germans de les Escoles Cristianes* per fer el *val-Deu* a la *conjugació* dels 75 verbs de la llista, que los acabam d'escabetxar devers les sis.

Quedam agraidíssims an aquells noys i sobre tot an el Germà Director de les *Escoles*, que'ns feya brufar cada tanda de conjugació ab bescuyt (galetes) i un cafetet, que queya de primera an aquells noys i els entonisava una cosa de no dir.

Dia 27

A les vuyt tornam comparèixer a les *Escoles Cristianes*, ab els mateys betzos escorcollam una partida de punts de fonètica gironina, que ens serviràn admirablement per la *Gramàtica Catalana* que preparam.

Dinam i prenim el tren d'Amer, arribant-hi demunt les [67] cinch. Ens feym acompanyar a la *Fonda d'En Soler*, i icap a veure lo Rt. Sr. Rector! que resulta esser Mn. Joaquim Bover, que coneguérem a Vilabertran l'any 1900 i vérem a Figueres l'any 1906, bon amic de l'*Obra del Diccionari*, que posa immediatament a les nostres ordes vuyt noys, lo més xaravel·los i aixarits ab els quals comensam la *conjugada* dels 75 verbs, i l'emprenen ab vertader entusiasme, unint-s'hi ben aviat D. Feliu Rigau i Tarrés, Secretari de l'Ajuntament i del Jutjat Municipal, el propietari D. Josep Llapart i Planiol, l'Organista de la Parròquia i altres, i hi pegam una bona estreta.

Lo Rt. Sr. Rector fa anar a cercar de la fonda el meu equipatge, i fort no't mogues m'hostatja a la Rectoria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 28

Matí i capvespre donam ventim a la conjugació d'Amer, i lo bo ès que tant els noys com els grans hi xalen una cosa grossa conjugant aquella tracalada de verbs, i entre i entre prenim tot un esplet de notes de fonètica d'allò més bufarell.

El cap vespre feym un parèntesis a la conjugació per anar a donar quatre passes, però un ruixadell ens obliga a pendre redòs devall les voltes o porxos de la gran plassa quadrada, gentil ornament de la vila.

Assistim an el Rosari i *Mes de Maria* de la Parròquia, que el fan tot en català, cantant unes *Ave-Maries* i unes cansons en català d'allò més recolat.

Dia 29

Ab aquells vuyt noys acabam la conjugació *amerenca*; un d'ells, just de vuyt anys, que a l'escola encara no ha vist res de conjugació, resulta el més trempat per a la conjugació catalana.

Desiara fa qualque batuda; el cap vespre el temps s'estira una mica, sortim a passetjar, però la pluja ens obliga a pendre redòs a la Rectoria, i replegam la *conjugació* de Mieres, vila més amunt de Banyoles, d'on ès nadiu Mn. Bover, que's presta a conjugar aquells 75 verbs tal com los usen a Mieres.

S'entrega lo Rt. Sr. Rector de Sant Martí Sacalm, que demà ha de fer matanses, i ens hi convida. Sant Martí ès una mica de vila encastellada dalt les muntanyes de les Guilleries, de la diòcesi de Vic, a on se conserva el català admirablement. La [68] proposta ès tentadora, i prometem an el Sr. Rector d'anar-hi, si fa bon temps, lo qual no ès gens provable puix no s'atura de ploure.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 30

Se fa de dia, presentant-se el cel tot núvol, fent mala cara ferm. Seria una temeridat envestir cap a Sant Martí Sacalm. Per això prenim el tren a les set cap a Girona, i plou tot lo camí. A Girona pujam an el tren de Figueres i s'atura de ploure. Devers les deu arribam a Camallera, a on un senyor de Girona ens havia assegurat que hi hauria bona fonda per estar. Demanam an el Cap d'Estació quina era la fonda més bona de Camallera, i ell se gira a un dependent seu dient-li: *—¿I que n'hi ha cap de fonda aquí?*

Aquell dependent m'encamina a un que ès allà, i resulta que no n'hi ha cap de fonda a Camallera, sino just una casa que fan menjar, si passa cap viatjant de comerç o altre passarell per l'estil. ¿Com n'hi ha d'haver de fondes si ès una viletxa de devers trecentes ànimes, tot en gros!

Ens encaminem a la Rectoria, i hi trobam de Rector un germà del Notari Mates, que coneguérem a Besalú l'any 1902 i que ara ès Notari de Reus. Lo Rt. Sr. Rector no ens deixa acabar la contarella de la nostra estranya situació, i ens fa romandre a la Rectoria i ens tracta esplèndidament.

Trepitjant fanc a les totes, ens entregam ab lo Rt. Sr. Rector a l'Escola Pública de noys i a la de noyes, i els respectius professors, D. Joan Major i D.ª Maria Àngela Ferrer, posen a la nostra disposició un escabotell d'alumnes, d'allò més desxondit i escayent, per poder endardellar la conjugació de Camallera.

Se presenten tot d'una tres noyes ab la Sra. Mestra i ¡venga a conjugar verbs! fins prop de la una.

Devers les tres compareixen els noys, un flotó de set, tots ben llevents i ab uns ulls ben esbadellats.

Els esplicam una mica això de la *conjugació*, i al punt ja estàn enostrats i son come canaris per conjugar, i un gust major que hi passen.

Devers les sis posam forqueta, deixant ben envant la feyna, i mos n'anam a veure D. Josep de Ribot i Noguer de S'Agaró, antic *col·laborador*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del Diccionari, persona de gran prestigi en tota la comarca, que ens rep ab paumes d'or, i ab ell trobam un altre vell amic nostre, lo Dr. Mn. Joan Rovira, nadiu del Pla del Bages, antic Vice-Secretari de Cambra del Bisbe Torras i Bages, al cel sia. [69]

Maig

Dia 1

S'entreguen aquells set noys devers les vuyt del matí, tot xaravel·los i disposts a conjugar verbs fins que n'hi haja; i allà dassa qui venga, *conjuga* qui *conjuga*, fins que demunt les dotze esclovellam el derrer verb, i llavò desnossam una mica la fonètica *camallerenca*, de la qual son tan bells exemplars aquells valents noys.

Dinam a Ca'n Ribot, i ab ell i el Dr. Rovira li envelam cap a Saus, pobletxo més menut encara que Camallera, devers vint minuts lluny, a on visitam lo Rt. Sr. Rector, i d'ell i d'altres persones que trobam recollim tot un grapat de clarícies del llenguatge i de la fonètica de Saus, arribant a Camallera a boca de sól·lera. En Ribot i el Dr. Rovira ens proposen una eixida a l'Escala, riolera vila del Golf de Roses, oferint-se a dur-mos-hi i acompanyar-mos-hi. Ja ès de raó que acceptam.

Dia 2

Ab lo Dr. Rovira i el fill majoret d'En Ribot, un noy lo més galanxó, pujam a la tartana i de d'allà cap a l'Escala, a on arribam demunt les deu. *Tris-tras tris-tras* a la Rectoria, deym an el Rt. Sr. Rector l'objecte de la nostra eixida; envia a una Escola relligiosa, i en venen cinc noys, creguts de que els hem d'examinar de conjugació castellana, tot retgirats de por de no sortir-ne ab bon nom. Com veuen que no's tracta de res d'això, sino de conjugar verbs catalans, allò elze vé molt de nou i elze cau ab tanta de gràcia, que hi xalen de debó, conjugant a la vela fins a les dotze i de les dues fins a les cinc, deixant enllestida la *conjugació*. Llavò li

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pegam de fonètica, una hora redona, i an això hi prenen part dos altres noys: un de Ventalló i l'altre de Vilademat, veins de l'Escala. Resulta que a l'Escala s'ès perdut el *salar*, això ès, l'ús dels articles *es*, *sa*, perque ho consideren brossenc i de mal to.

Sabem que la cèlebre i meritíssima Víctor Català (D.ª Catalina Albert), una de les millors plomes del Reneixament català actual, nadiua de l'Escala, ès aquí, i l'anam a veure. Ens rep amabilíssimament i hi feym una conversada de prop de dues hores sobre la nostra llengua benvolguda i les seues [70] nombroses modalidats, i hi xalam una cosa de no dir. Ens promet D.ª Catalina aydar-mos en la gran tasca de l'*Obra del Diccionari*. Se fa hora de tocar soletes, pujam a la tartana, i icap a Camallera manca gent! a on arribam a les deu de la nit, prenint comiat de l'honorable família De Ribot i Noguer de S'Agaró, que tant ens ha distingits i favorits ab la seua magnanimidat.

Dia 3

Devers les set agafam el tren que devalla de Figueres i icap a Flaçà! Prenim el de la Bisbal d'Empordà, que mos hi deixa devers les deu. Un senyor ens afina, ens saluda i fort i no't mogues mos ne mena a ca-seua. Resulta que ès el nostre antic col·laborador D. Jaume Rossich, advocat de la Bisbal, que ens acompanya a l'Escola Pública de l'altre antic col·laborador D. Josep Barceló, el qual ens rep brassos uberts i posa a les nostres ordes sis noys de la seua escola, de dotze a quinze anys, lo més atxaravits i intel·ligents, que al punt ja estàn enostrats, i conjuguen els verbs catalans bil·lo bil·lo, enant-se'n com un cavall an el cós. Ens hi pegam fins a les dotze i de les tres fins a les sis, deixant conjugats els setanta cinc verbs de la llista, sensa que aquella jovenalla se'n sia cansada gota, passant-hi més tost un gust fora mida. Es que per tot arreu elze cau molt de toc an els noys això de conjugar verbs catalans, puys casis tots els noys se senten catalanistes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llavò anam a visitar els Frares Franciscans que hi ha a la Bisbal, fervents i acorats amics de l'*Obra del Diccionari*.

Dia 4

A les vuyt ens entregam a l'Escola Pública i hi trobam els mateys noys del dia abans, ab els quals feym l'estudi de la fonètica bisbalenca, en lo qual els ajuden els amics Rossich i Barceló, que també prenen part en l'endardellament de la *conjugació*.

Endardellam per tot arreu la *conjugació*, no ab persones majors de carrera literària, perque estàn massa tocades d'influències llingüístiques estranyes i no conserven la genuinidat del *parlar indígena i vivent* de cada comarca, que ès precisament allò que cercam i recullim. Les persones majors *analfabetes* no ens serveixen gayre, perque, per més esplicacions que un elzi doni d'això de la conjugació, no se'n arriben a fer càrrec [71] ni en capeixen la importància, això si no se mal-pensen figurant-se que un elze vol embolicar en papers i escrits i comprometre'lze de mala manera. Per això apellam sempre a noys d'onze a quinze anys, que vagen a *estudi*: els quals, avesats com estàn a *conjugar en castellà*, pronte dominen la *conjugació catalana* i no se mal-pensen de res en llur encantadora ingenuidat, i elzi brollen a betzef les formes de conjugació indígenes, que ès un bé de Deu, espinzellant-mos ells mateys les coses que els *vells* no diuen com ells, i així aglapim les formes del jovent i de la vellura. En les nostres llibretes consignam el nom i llinatges de cada noy i la seua edat, i les formes pròpies dels joves i les pròpies dels vells.

Ab això se fan les dotze, i icap a dinar ab D. Josep Barceló! i a les dues icap a Palamós! a on arribam devers les quatre.

Ens reben a l'Estació els bons amics D. Martí i D. Miquel Roger i Crosa (el primer, Diputat Provincial; el segón, un dels bons novel·listes que té actualment la llengua catalana), D. Joan B. Camós i Serra, D. Lluís Barceló i Bou, D. Francesc Torrent i Ros, D. Jaume Costa i Roca. Ens esquitxam ab ells an el *Centre Catalanista*, a on ens esperen set o vuyt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

noys, ben aixarits, i ab tots ells, noys i grans, feym l'estudi del dialecte de Palamós, que ès sobre manera interessant, pegant-mos-hi fins passat les deu, i llavò sopam ab tots aquells senyors, que ens obsequien una cosa de no dir.

Dia 5

Ab en Camós, en Miquel Roger i Crosa i en Lluís Barceló i Bou, nadiu de Sant Cebrià de Lladó, prenim un bon raig de notes de fonètica i morfologia de Palamós i Sant Cebrià, especialment sobre l'us dels articles *es*, *sa*, que difereix prou de l'ús que en feym a les Balears. Aqueys articles a Palamós just els empren els vells i els qui no van a escola; dins vint o trenta anys ja no hi haurà negú que *sali*. Aquí conserven els articles personals *En*, *N'*, *Na* ab tots els noms, tan masculins (*EN Pere*, *EN Bernat*) com femenins (NA *Maria*, NA *Carme*), tan si comensen per consonant com per vocal (N'*Andreu*, N'*Àngel*, N'*Angeleta*, N'*Agneta*), que ès així com ho feyen primer tots els catalans, fins que el dialecte barceloní feu mal-bé la llengua literària, aficant-hi els incongruents *l' la* (*L'Andreu*, *L'Oliver*; *LA Maria*, *LA Carme*).

Prenim comiat dels amics de Palamós, que, entre parèntesis, no ens han deixat fer un cèntim de llayt, i ens esquitxam [72] a Sant Feliu de Guíxols, a on arribam devers les tres del cap-vespre, i ens reben ab paumes d'or els bons amics Mn. Boada i Mn. Piera, l'honorable D. Joan Cases i Arxer ab sos fills D. Agustí [Cases] i D. Lluís [Cases] i llavò D. Marian Vinyes, D. Joan Sabater, D. Julià Bohigues, Director del Col·legi Vidal, i altres, puys los havien avisats per telèfon els amics de Palamós de que veníem.

Anam a visitar tot seguit l'*Ateneu Social*, obra estensíssima de Mn. Boada que ab la cooperació dels bons guixolencs fa un bé incalculable, i ab aquella partida d'amics i altres que en compareixen, comensam l'estudi del dialecte de Sant Feliu, a on s'usen, ben vitencs encara, els articles *es*, *sa*, si bé ab tendència a desaparèixer. Sortim devers les sis a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pasetjar fins a la *punta de Tetuan* (el costat dret del port), replegant una bona ambosta de *noms de lloc*, forsa interessants.

Se fa tart i prenim redòs a la fonda, i ia sopar i ajeure!

Dia 6

Ens despertam a les dues i ja plou; ens llevam a les cinc (hora oficial) i segueix plovent, i plou tot lo sant dia i tota la vel·lada fins lo endemà. Això no obstant ens entregam de bon matí an el Col·legi Vidal, i son Director Sr. Bohigues posa a les nostres ordes sis noys del Col·legi, plens de delit i d'intel·ligència, i el Professor D. Joan Esteva i Vilallonga, i ja som partits a donar ventim a la conjugació *guixolenca*, i son come cadellets de molí aquells noys per conjugar, i llavò que no se'n cansen gota i se veu que hi passen un pler que no ès de dir. Sobre tot, mos hi pegam fins a les dotze i de les dues fins a les sis, deixant conjugats els setanta cinc verbs de la llista. D. Joan Cases i Arxer i son fill D. Agustí [Cases] ens fan costat dues o tres hores, donant-mos clarícies precioses del llenguatge guixolenc antic.

Del Col·legi Vidal mos espitxam ab una brusca ben espessa an el *Centre Catalanista*, a on D. Marian Vinyes ens té quatre o cinc pescadors, d'aquells més trempats per *salar* i que conserven el més pur llenguatge guixolenc; i descapdellen a la vela contant pescades i marors que han corregudes, i la nostra mà cuyda estellar-se d'escriure pel aglapir els bolics de paraules que boteixen brunzents d'aquelles boques marinenques.

Fosca negra, li estrenyem cap a la fonda i a sopar i a jeure. [73]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 7

De bon matí ens entregam an el Col·legi Vidal i ab aquells noys del dia abans acabam de pellucar les notes que ens interessaven del dialecte guixolenc; a les tres prenim comiat de tots aquells bons amics de Sant Feliu, pujam an el tren i icap a Llagostera! per tocar allà el corn cap a Tossa; però se posa a ploure de bell nou, i entre Bell-lloc i Llagostera trobam a un terra-buyt de la via una grandiosa esllavissada, que no ens deixa passar, i ens obliga a recular fins a Bell-lloc, a on estam aturats més d'una hora.

Veym dins l'Estació un capellà, que resulta esser lo Rt. Sr. Rector de Bell-lloc, que se presta amablement a donar-mos totes quantes de clarícies li demanam sobre el llenguatge d'aquella mica de poble, d'aquell reconet de mon. Aquella enquesta ve molt de nou an els passatgers, que ens enrevolten i també elze sometem an el corresponent interrogatori sobre el llenguatge de llurs pobles respectius i ens hi contesten tot amatents, però fent-se'n creus del nostre sistema d'aglapir molts i formes llingüístiques.

El tren fa senya de que pugem. Hi pujam i icap a Llagostera! però, com som an aquell mateix terra-buyt, en lloc de trobar adesada l'esllavissada, n'hi trobam una altra de més grossa. Ab això arriba un tren de Llagostera, i hi transbordam, baix d'una pluja ben espessa i trepitjant un fanquer espantós ab tanta d'aygua com corre a cada banda de via.

Arribam a Llagostera ab tres hores de retràs, i ens diuen que la tartana de Tossa s'ès cansada d'esperar i se'n ès anada, fa més d'una hora. Ab un senyor i una senyora que se'n hi han d'anar, llogam una tartana, i de d'allà cap a Tossa, i plou qui plou i una fosca que la poden tallar a espasades.

Arribam a Tossa a les onze. Les fondes son tancades i tothom colgat. Tocam a una, i los fa peresa ferm aixecar-se i obrir. A forsa de súpliques

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'aixequen i obrin. Sopam d'una llesca de pa ruyat d'oli, i ia jeure manca gent!

Dia 8

De bon matí ens presentam an el Rt. Sr. Rector, que no ens vol a la fonda, sino a la Rectoria, a on ens hostatja esplèndidament. Anam ab ell a l'Escola Pública a cercar noys per fer la conjugació *tossenca*, i mos n'entrega set de ben atxaravits i llevents el Sr. Mestre D. Albert Tries i Salvà. [74] El Sr. Secretari de l'Ajuntament D. Emili Albertí i Mont ens dona cobri dins la Casa de la Vila, i comensam a l'acte l'*ofensiva* contra els 75 verbs de la llista, que aquells noys conjuguen bil·lo bil·lo, sensa baubetjar ni trampoletjar gota. Se presenta el Sr. Batlle, D. Joan Bancells i Xiberta, que ens ajuda, lo mateix que el Secretari i l'Algotzir, donant-mos clarícies precioses sobre el dialecte *tossenc*. Endardellam la conjugació fins a les dotze i busques, hi tornam de les tres fins a les sis, i deixam conjugats els setanta cinc verbs de la llista; i llavò a Ca'l Sr. Batlle seguim l'escorcoll sobre particularidats llingüístiques de Tossa, que també conserva els articles *es* i *sa*. Ens hi ayda ferm D. Manuel Vilà i Dalmau, poeta, nadiu de Manlleu, que fa anys caplleva devers Tossa, *catalanista* fervent. L'Ajuntament se veu que també n'està ben tocat; així ès que els noms dels carrers estàn en català p'els caps-de-cantons. Beníssim!

Casi tot lo dia plou; per això no podem sortir a contemplar els magnífics panorames que els entorns de Tossa ofereixen a la vista dels viatgers.

Dia 9

En bon dia de l'Ascensió, que ès un dia tan sagrat que a Mallorca deym que ni *els aucells duen busques an el riu*, anam a l'Ofici i llavò amb el Sr. Batlle i el Sr. Secretari acabam l'enquesta llingüística de Tossa; prenim comiat d'ells i del Rt. Sr. Rector i d'En Vilà, agraint-los de cor

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tantes d'atencions com ens han tengudes; i, dinats, pujam a la tartana cap a Lloret de Mar, a on arribam devers les tres.

Avisat el Bal·le de Tossa per telèfon lo bon amic i meritíssim *col·laborador del Diccionari*, D. Emili Martínez Passapera, del qual tenim passat de 10.000 cèdules dins la *Calaixera*, ens espera ab tres o quatre capellans, els quals ens mostren la magnífica esglèsia de Lloret ab la seua estupenda sacristía i preciosíssims ornaments. Ens aplegam ab quatre o cinc noys de Lloret i ab els capellans a Ca'n Martínez Passapera, i envestim el setanta cinc verbs de la llista, que acabam de conjugar devers les deu del vespre a forsa de forses, prenent ensems altres notes del dialecte lloretenc, que ès de lo més interessant i també conserva els articles *es* i *sa*, gràcies a Deu, si bé ab tendència molt pronunciada a desaparèixer.

Sopam a Ca'n Martínez Passapera, i devers les onze ¡a posar els ossos de pla! que ja n'ès ben hora. [75]

Dia 10

A les cinc i mitja pujam a la tartana i ¡cap a Blanes son les feynes! a on arribam de bona hora. Veym lo Rt. Sr. Rector, que ens acompanya an el Col·legi del *Pares de la Sagrada Família*, que's fan càrrec tot d'una de lo que demanam, presentant-mos quatre noys de l'ull del vent i d'aquells que no baden boca. Comensam ab ells la conjugació, donant-li matraca fins a les dotze, i de les dues fins a les cinc, que deixam escabetxats els setanta cinc verbs de la llista, la conjugació dels quals a Blanes resulta interessantíssima, i llavò pegam una bona ramatxada a la fonètica i morfologia d'allà, que ès un dels recons llingüístics de Catalunya que demanen més atenció. Aquí també *salen* a les totes, si bé el jovent i la gent instruida en fugen massa.

De les set fins prop de les nou del vespre ens il·lustren sobre el dialecte *blanenc* els ferms catalanistes D. Joan Valentí i Feliu, D. Joan Costes i Alemany i D. Eusebi Andreu i Costes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 11

Ens espitxam a Pineda, arribant-hi devers les set. Els nostres corals amics D. Salvador Genís i son fill D. Emili ens hostatgen a casa llur, i ens troben sis noys, tallats de lluna per fer la conjugació *pinetenca*. Aviat se fan càrrec de la cosa, i ja son partits a *conjugar* tots quants de verbs elze demanam, sensa trampoletjar mica. A les dotze se'n van a dinar, tornen a les dues i abans de les cinc ja hem fet el *val-Deu*, això ès, ja tenim conjugats els 75 verbs de la llista i de més a més contesten un enfilall de preguntes que elzi feym de fonètica i morfologia de Pineda a on s'ès perdut el *salar*, fins que se'n van tot satisfets d'haver prestat tan bon servey a la causa de la Llengua Pàtria. Passam tota la vel·lada ab D. Salvador i D. Emili estudiant el dialecte *pinetenc* i altres dialectes catalans que aqueys senyors coneixen de ben aprop. Ja sabeu que D. Salvador ès un dels primers pedagogs de Catalunya i que té un bell esbart d'obres pedagògiques publicades que flametgen d'amor a la nostra Llengua i constitueixen tot un monument de la Pedagogia autèntica.

Dia 12

Prenim comiat dels amics Genís, i li envelam ab lo tren de les nou cap a Canet de Mar, a on trobam ben trampat i xalest [76] el nostre vell amic Dr. Marian Serra, metge i publicista, director de *La Costa de Llevant*, que consta 25 anys d'existència. Ens hostatja a ca-seua i ens acompanya an el Col·legi dels *Germans Maristes*, que posen a la nostra disposició sis noys ben desxondits i estiragassats en empirreumes gramaticals. Envestim ab ells la conjugació canentenca i en devers hora i mitja conjugam vint i dos verbs. Mos n'anam a dinar per lo que puga esser, i a les tres altra volta a *conjugar* i abans de les cinc ja tenim conjugats els setanta cinc verbs de la llista. Ab D. Marian Serra i sos fills i lo simpàtic Mn. Tarrés, lliturgista de cap de brot i entusiasta de la nostra llengua,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estudiam una partida de punts de fonètica i morfologia del dialecte de Canet, a on ja no s'usen els articles *es*, *sa*.

Dia 13

Prenim comiat de l'amic coral D. Marian Serra i la seua honorable família i ab lo primer tren que passa tocam soletes cap a Barcelona, acabant-se aqueixa eixida filològica, que ja no ens poria dir millor de lo que ens ha dit, havent trobada per tot arreu l'entusiasta i fervent acullida que trobàrem en les eixides de 1902 i 1906, lo qual ens infundeix un coratge fora-mida contra l'escabotell d'estornells *barcelonistes* que ens han declarada la guerra.

Dia 14

Ens embarcam cap a Mallorca ab la *Calaixera del Diccionari*, que dins novembre de 1915 confiàrem a *la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans*.

Dins el BOLLETÍ vinent esplicarem, si Deu ho vol, el bugat i andarivell d'aqueixa tornada de la *Calaixera* de Barcelona a Mallorca. [77]

Notes Bibliogràfiques (77-80)

17. —**Note** | **di dialectologia Corsa** | *di* | *Carlo Salvioni* | —Pavia Premiata Tipografia Succesori Fratelli Fusi | Largo primo di Via Roma | 1916 | (Reale Istituto Lombardo di Scienze e Lettere. Estracto dai *Rendiconti.* —Vol. XLIX). —175 planes de 240 x 172 mm

Devem a l'amabilidat del gran professor milanès, un dels primers romanistes d'Europa, un exemplar d'aqueixa nova mostra del seu alt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enginy. Ni els anys ni els dols de família l'aturen de conrar coratjosament el seu sementer llingüístic, a on cull unes anyades orbes i fora mida profitoses per la ciència. Es una cosa així aqueixa derrera producció seua: un gentil enfilall d'escorcolls del dialecte de Còrsega a propòsit de dues obres molt importants sobre aqueix dialecte: el *Vocabulario dei dialetti, geografia e costumi della Corsica* del Falcucci, que el Prof. Pere Eneas Guarnerio publicà l'any 1915, i llavò l'*Atlas Llingüístic de Còrsega* del gran Prof. J. Gilliéron i Mr. E. Edmont, que comensà a sortir a París l'any 1914. **3.120** mots de la llengua corsa esclovella i desnossa el Prof. Salvioni dins el seu magnífic estudi, aclarint, rectificant o confirmant lo que en diuen l'honorable Falcucci i el Mestre Gilliéron, Pare de la geografia llingüística. El Dr. Salvioni com home de ciència capdal ès molt devot de Sta. Clara, vull dir, proclama tots els mèrits que troba dins les dues obres que estudia, rendint-los fervent homenatge, però ensems puntualisa els defectes i semes de que adoleixen, especialment l'*Atlas Llingüístic* per lo que se refereix a la replega i transcripció del cabal científic, que constitueix la base i el bessó de l'obra, replega i transcripció de Mr. E. Edmont, fent veure el Prof. Salvioni que aqueix respectable col·laborador de Mr. Gilliéron s'ès errat sovint en la manera de percebre els mots corsos, resultant dins els mapes de l'*Atlas* «les coses més inverosímils: freqüents accentuacions de paraules a la sílaba que fa quatre comensant per derrera; mots *esdrúixols* percebuts i transcrits come *plans,* mots *plans* de moltes sílabes percebuts i transcrits come *esdrúixols* i fins come *biesdrúixols* (ab l'accent a la quarta comensant per derrera): «condicions accentuals, diu el Prof. Salvioni, absolutament anàrquiques que cap llengua coneix ni podria conèixer». Arriba l'insigne Professor milanès a dir que l'accent corso de Mr. Edmont «non ha nessuna realtà e poggia solo sul [78] pregiudizio francese del l'indagatore» («no ès cap mica ver i just té per fonament el perjudici francès de l'escorcollador)». Paraules gravissimes que per res del mon voldríem que un sabi com el Prof. Salvioni les pogués dir de cap escorcoll ni endardell nostre. Hi ha que regonèixer que els francesos duen massa encarnada llur fonètica i no se'n

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

saben desprendre per fer escorcolls fonètics dins altres idiomes, ni solen tenir gayre *pratiguesa* d'aglapir els sons de les llengues estranyes. No ens vé de nou que li haja passat això a Mr. Edmont en la replega del cabal corso, puys no fonc gayre sortat tampoc en la del català del Rosselló, Vallespir i Conflent, que plora una mica dins el monumental i meravellós *Atlas Linguistique de France.* Gros ès el servey que el Prof. Salvioni ha prestat a la ciència romanista ab l'aclariment i endardell d'aqueys **tres mil cent vint mots** *de l'italià de Còrsega!* I lo bo ès que tenim carta d'ell de dia 16 del passat febrer, que ens anuncia la publicació d'un nou volum seu que diu que el mos enviarà, consagrat a la memòria dels seus fills (en té dos de morts en aquesta maleida guerra: al cel los vegem Amèn). i El Prof. Salvioni! ¡Deu el mos conserv molts d'anys, si convé! Nosaltres creym que convé a caramull.

18. **—Mireia** | *Poema Provençal de* | *Frederic Mistral.* | *Traducció catalana de* | *Maria Antònia Salvà* | Institut de la Llengua Catalana | —(Igualada. Establiment tipogràfic de Nicolau Poncell. —1917). —262 planes de 206 x 150 mm.

La Prensa catalanista tota ha saludada l'aparició d'aqueixa delitosa versió catalana de l'inmortal poema mistralià. L'estrènua traductora ens fa present d'un exemplar, que li agraim ab tota l'ànima, enviant-li la nostra més coral enhorabona per aquesta obra magna de girar en català el més notable dels poemes que may haja brostat de totes les branques de la Llengua d'Oc. Quant Na Maria Antònia Salvà feu la seua primera sortida an el camp de les Lletres catalanes, ja veren els intensos que allò era una auba ben xalesta que anunciava una poetessa de cap brot, i no de brot qualsevol, sino de brot caporal i d'allò més enlayrat per la opulència i genuinidat de la seua inspiració, per la ardidesa i sobirania del seu vol, p'el seny, tranc i galania ab que sap llambroixar, recolar i endiumenjar irrefregablement totes les seues poesies, distingint-se d'una manera

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

especialíssima per la puresa, netedat i llegitimidat de son llenguatge i la seua fervorosa fidelidat a la sintaxis catalana, tan oblidada i viltenguda i malmesa de casi [79] tots els escriptors del Principat, Reyne de València i Catalunya francesa, sobresortint Na Salvà per aquesta correcció sintàctica entre els mateys escriptors balears, més feels en general que no els del Continent a la gloriosa tradició de l'edat d'or de les Lletres Catalanes. L'auba que saludàrem llavò en la coratjosa poetessa llucmajorenca aviat fou sol ixent i ab aqueixa versió catalana de *Mireia* s'ès posada d'un vol an el mitx-dia. Cap traducció posseeix la nostra llengua que's puga posar an el costat de la de Na Maria Antònia Salvà, en no esser la de l'*Eineida* d'En Virgili que acaba de publicar un altre poeta jovensà de Mallorca, Mn. Llorenç Riber. Es verament una cosa d'esglay la fidelidat de la versió salvanenca i que no resulti gens encongida ni retorsuda ni engalavernada ni violenta ni ravascosa ni enrevisclada, sino senyorívolment desinvolta, falaguera, atesada, llampant, nitidíssima, sensa cap foscura, arruellament, botxa ni mastec de frase, sensa cap sema, reclau ni estarranc. S'ès mester així mateix molt de suc de cervell i molt de recapte llingüístic i un enginy i un tranc fora mida per traduir un poema ab les mateixes estrofes i el mateix metre o nombre de sílabes de l'original, com ho ha fet Na Maria Antònia Salvà ab la *Mireio* d'En Mistral, i que result una obra tan artística, plaent, elegant i galanxona com hi resulta l'obra de la nostra egrègia poetessa.

De manera que les Lletres Catalanes i especialment Mallorca i tots els admiradors de Na Maria Antònia Salvà estam absolutament d'enhorabona per aquesta joya preciosíssima que ella ha engastada a la corona reyal de la nostra Llengua, i que hi llambretja sobiranament i l'enalteix una cosa de no dir.

L'*Institut de la Llengua Catalana* meresqué bé de la Pàtria i de les Lletres acordant fer l'edició d'aqueixa obra caporal. Sobre la manera com s'ès executat tal acort, en parlarem d'asseguts més envant, si Deu ho vol i Maria, ab la claredat i sinceritat que ens caracterisen, sensa mastegar fesols, tot dret, sensa cap revolteria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

19. —**La Carta** | **de Franquesa** | **del** | **Rei En Jaume I** | *constituint el* | *Regne de Mallorca* | *Estudi crític* | *Presentat al Primer Congrés d'Història de la Corona d'Aragó* | *per* | *Benet Pons Fàbregues* | — Palma, Estampa *L'Esperança*. 1917. —47 planes de 182 x 112 mm.

Agraim de cor a l'autor, bon amic nostre, l'exemplar que ens envia d'aqueixa derrera producció que l'honra realment i que resulta d'allò més interessant per tot bon català, especialment si ès mallorquí per tractar-se d'un dels monuments [80] jurídics que més fondament han influida i plasmada la vida mallorquina, ja que ès la base i la raó d'esser del poble mallorquí en tots sos aspectes de teulades en avall. En Pons hi fa un enfilall d'observacions històriques tan afuades com avengudes i lluminoses sobre la famosa *carta de franquesa* del gran Rey En Jaume, que transcriu girada del llatí en pla, tal com obra fa tants de sigles dins l'*Arxiu del Reyne de Mallorca,* carta otorgada dia 1 de mars de 1230, l'història de la qual En Pons espinzella a pedres menudes, donant-mos-ne les fites ben netes. Tot li sia enhorabona an En Pons i Fàbregues d'aqueixa acurada publicació ab la qual ha merescut bé de la Pàtria.

20 —*Non è morte, ma lume di vita* | **In Memoria** | **dei Fratelli Ferruccio ed Enrico Salvioni** | *Schizzo biografico. Scritti.* | *Lettere dalla guerra. Documenti diversi.*— | —Milano, nel maggio MCMXVII. —209 planes de 249 x 117 mm.

El llibre que el Prof. Salvioni ens anunciava, consagrat a la memòria dels seus fills, al cel sien, ja el tenim, i l'hem lletgit ab vera emoció. Consta d'una espinzellada biografia dels dos heroics jovensells, llavò venen tres enfilalls de cartes d'ells i clouen el volum els documents oficials de llur mort exemplaríssima. Vibra tot el llibre de l'amor a la Pàtria que tot ho embelleix, sublima i glorifica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sortat del pare que Deu li ha concedits tals fills. Que Deu els haja acullits a la Santa Glòria i doni an el Prof. Salvioni i a la seua digníssima muller molts d'anys de vida per pregar per ells i el confort i conformansa que tant i tant necessiten per suportar uns cops tant formidables com son sempre unes morts així. Al cel los vegem. Amèn!

Catalana, *revista setmanal* (80)

Ha comensat a publicar-la lo nostre bon amic, estrenu editor i *Mestre en Gay Saber* En Francesc Mateu, havent-mos demanat que hi col·laboràssem, a lo que accedírem ab molt de gust, enviant-li un article folklòric referent a Eivissa.

Desitjam a la novella revista bona sort, molts de suscriptors i molts d'anys de vida. Creym que n'ha de tenir molts més que no la *Ilustració Catalana,* que ab tants de gravats com duya, per forsa havia de costar massa de sostenir.

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1918

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Boletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[81][*]

An els Srs. Diputats del Principat
i a tots els amadors de la Llengua Catalana (81-161)

Així com l'any 1901 m'endressí ab la *Lletra de Convit* a tots els qui estimen aquesta Llengua heroyca convidant-los a prendre part en l'*Obra del Diccionari* i l'any 1902 recorreguí tot Catalunya convidant tothom a la nostra tasca i comprometent-me a viure-hi consagrat fins a dur-la a bon terme, —ara me veig obligat per doloroses circunstàncies a endressar-me an els mateys per donar-los conte de la situació estranya, molesta i enutjosa que alguns que jo sempre havia creguts amics meus m'han creada respecte de l'*Obra del Diccionari* i de la *Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans* i que afecta fondament a la causa de la nostra llengua.

Seré tan breu i tan lacònic com sàpiga i ho faré de tot per mantenir-me sempre dins la raó i la serenitat i no deixar-me dur may de la passió, tan mala consellera sempre.

[*] T. X. —Juny-juliol-agost-setembre de 1918. —N. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I

Resum de lo que he fet per la llengua Catalana

Es públic i notori que ab la *Lletra de Convit,* publicada la derreria de 1901, i ab les eixides que fiu per tot Catalunya la primavera i l'estiu de 1902, vaig motivar un grandiós moviment d'opinió a favor de l'*Obra del Diccionari*, acudint a treballar ab mi an aquesta tasca gloriosa centenars i centenars de catalans, que en sis o set anys arribaren a depositar dins els 33 calaixos de la cèlebre *Calaixera* prop de noucentes mil cèdules; com també ès públic i notori que convidí la gent catalana a celebrar un Congrés internacional en honor de la nostra Llengua, i [82] corregueren a apuntar-s'hi fins a tres mil congresistes, celebrant-se tal Congrés a Barcelona l'any 1906, contrapassant lo seu èxit les esperanses dels més optimistes. També ès ben ver que per sugestió meua aquell gran patrici l'Exm. Sr. D. Enric Prat de la Riba conseguí que la Diputació l'any 1908 enviàs tres joves a formar-se llingüísticament durant tres anys dins les Universidats alemanyes, completant a Suïssa i a París llur formació científica per poder dur a cap l'*Obra del Diccionari i;* i aqueys joves son Mn. Antoni Griera, en Pere Barnils i En Manuel de Montoliu, doctors en filologia En Barnils per l'Universitat de Halle i Mn. Griera per la de Zuric.

¿Quins títols tenia jo per promoure totes aqueixes coses? No tenia més que l'amor i l'entusiasme per la nostra Llengua i la meua voluntat ferma i resolta de fer-ho de tot per dur a cap l'*Obra* magna del *Diccionari.* Aquesta amor, aquesta voluntat, aquest entusiasme no les he sentits mancabar gens may, gràcies a Deu. Ja tot d'una feya avinent a tothom que l'*Obra del Diccionari* seria llarga, que no era qüestió d'un parell d'anys, per lo molt i molt que hi havia que fer, puys havíem de comensar per reunir tot el cabal llingüístic, escampat dins milenars i milenars de monuments escrits, la major part soterrats dins els arxius, i llavò dins tantes i tantes de comarques com s'estenen desde Salses (Rosselló) fins a Santa Pola (prop d'Oriola), desde Calaceit (província de Terol) i les Maleïdes (província d'Osca) fins a Cadaqués, les Balears i Alguer de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sardenya, totes elles fonts polents de llengua catalana, casi gens escorcollades ni aclarides.

Però per fer tal escorcoll, tal aclariment, tal replega no bastava l'entusiasme ni la bona voluntat. Per l'entusiasme i la bona voluntat vengueren d'aquelles comarques les noucentes mil cèdules dins la *Calaixera;* però no hi vengueren d'una manera proporcional ni representant el llenguatge de totes les comarques ni els monuments escrits de totes les regions ni de tots els sigles de la llengua. De moltes de comarques no en vengué casi cap de cèdula o en vengueren molt poques o en vengueren just d'una o d'altra secció, resultant una suma, massa fragmentària. Així ès que les noucentes mil cèdules ofereixen un conjunt grandiós sí, però incomplet, ab molts de buyts i llacunes, tant respecte de les comarques com respecte de les èpoques llingüístiques: degut tot això a la manera com se feu tal replega, sensa altres remeys que l'entusiasme i la bona voluntat, puys a moltes de comarques o no arribà a haver-hi prou entusiasme efectiu per dur a cap la [83] replega, o, si n'hi hagué, els entusiastes necessitaven el temps per guanyar-se la vida per altres vents, sensa possibilidat de dedicar-se a la replega llingüística. Així fonc que les remeses de cèdules plenes que tant sovintetjaven els anys 1903, 1904, 1905, 1906 i 1907, comensaren a desmayar l'any 1908 i 1909, essent ja una mica clares i una mica rares l'any 1910 i 1911. L'any 1908 l'inoblidable Prat de la Riba, ja President de la Diputació de Barcelona, me demanà que presentàs un projecte per acabar la replega del cabal lingüístic català i poder comensar la redacció del *Diccionari*, ab lo ben intès que la Diputació pagaria les despeses de tal replega i de tal redacció, i per lo mateix jo havia de presentar un pla i un presupost de tot això. Me passí uns quants mesos calculant la retribució que convenia assignar a les diferents classes de replega de paraules i la retribució dels redactors. Presentí tal projecte, i la Diputació l'acceptà, però la *desgravació del blat* o *del vi* que l'Estat decretà aquell any, privà a la Diputació d'una partida de cents mils pessetes i aquell pla romangué desgraciadament sensa efecte.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D'altre vent, mort D. Tomàs Forteza l'any 1898 i ferit de gota el Dr. Balari la primeria de l'estiu de 1901 i embarriolat D. Pompeu Fabra ab els mal-de-caps de guanyar-se la vida donant llisons de química i no gosant els altres gramàtics catalans envestir l'*Obra del Diccionari* tal com jo l'havia plantetjada, per falta de qui ho pogués i ho volgués fer, jo haguí d'aguantar la mestra, promovent per tot arreu la gran feynada, escrivint centenars de cartes an els centenars i centenars de col·laboradors que teníem de cap a cap del territori de la nostra Llengua. I haguí de comensar per preparar-me de filologia, de la qual estava en dejú quant alsí la bandera del *Diccionari* la primavera de 1900. Lletgits els estudis dels Mestres Milà i Fontanals, Forteza i Balari i qualque cosa de lo dels filòlegs francesos referent an el català, devant lo grandiós esbart d'estudis publicats dels romanistes alemanys i inglesos, me vaig convèncer de la necessitat imprescindible d'aprendre l'alemany i l'inglès per poder-me imposar de la ciència romanista que havia mester com el pa de cada dia per tirar endevant en l'*Obra del Diccionari*. Me passí anys estudiant aquestes llengues, viatgí quatre mesos l'any 1907 per dins Alemanya, Àustria i Suïssa, per practicar aquella llengua i concòrrer a les càtedres de filologia romànica d'aquelles nacions, creant-me tot una biblioteca lingüística, que me costà mils de pessetes, sensa que negú, absolutament negú, me donàs ni un cèntim per adquirir tants i tants de llibres, per fer tants i tants de [84] viatges, que vaig repetir l'any 1912 i 1913 ab lo mateix objecte durant cinc mesos per França, Anglaterra, Bèlgica, Alemanya, Suïssa, Itàlia, a costes i despeses meues i tot per l'*Obra del Diccionari* i per poder servir millor la nostra Llengua, sensa may haver demanat a l'Estat ni a cap província ni municipi un cèntim per mi, per cobrar-me tanta i tanta de feyna com he feta en tots aqueys anys, per refer-me dels mils de pessetes gastades en tants i tants de viatges d'estudi lingüístic.

Sens dupte atenent a tot això aquell gran geni de la Nacionalidat Catalana, D. Enric Prat de la Riba, quant l'any 1911 conseguí que la Diputació de Barcelona creàs la *Secció Filològica de l'Institut d'Estudis*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalans, volgué que jo en formàs part i que en fos el President, i per tal m'elegiren dia 9 de maig de dit any mos companys de *Secció*, sensa jo sebre'n res, trobant-me ausent de Barcelona.

§ 2

La *Secció Filològica,* captura l'*Obra del Diccionari*

Segons me digué diferents vegades D. Enric Prat de la Riba quant planetjava tal *Secció* i segons l'acort de la Diputació de 14 de febrer de 1911, «la missió de la *Secció Filològica* o institut filològic, serà estudiar científicament la nostra llengua, inventariar el seu lèxic, fer-ne el diccionari y fomentar el seu us y imperi dins y fora de la nostra terra. Podrà usar tots els medis adequats a la realització d'aquest objectiu».

Tan convençuts estàvem els de la Secció Filològica de que aquesta era per fer el Diccionari, que un dels primers acorts que prenguérem, fonc ordenar per orde alfabètic tot el cabal de cèdules que teníem dins la *Calaixera*, i les hi ordenaren quatre o cinc joves a conte de l'*Institut* treballant-hi tot l'estiu i l'ivernada de 1911.

Desde l'any 1908 estava D. Enric Prat de la Riba i jo ab ell que lo primer que hi havía que fer en l'*Obra del Diccionari*, era acabar la replega de tot el cabal llingüístic, l'escrit i el parlat, i que la replega s'havía d'acabar pagant decentment la feyna dels replegadors. Així ho escrivia jo an els col·laboradors i ho deya a tots els que trobava i mos companys de *Secció* demostraven estar-hi del tot conformes sensa fer-hi la més mínima objecció, els primers mesos de funcionar l'Institut.

Ordenades alfabèticament les cèdules de la *Calaixera*, com jo tenía tot una pila de llistes de paraules que m'eren arribades [85] de diferents endrets de Catalunya, i un bell infilall de llibretes meues, plenes de mots recullits a diferents comarques de la nostra Llengua, que calia buydar en cèdules, com també tenia els censos electorals de totes les províncies de llengua catalana, que inclouen tants de milenars i milenars de *noms de casa i de lloc* que conserven un tresor meravellós de paraules catalanes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

moltes d'elles just vivents i subsistents en tals *noms*; de tot això, com també de certs diccionaris catalans, que encara no figuraven dins la *Calaixera,* proposí fer-ne cèdules, pagant-les segons la tassa que la Diputació havía aprovada, com he dit, devers l'any 1908. Els companys de Secció no hi feren dos mots de tot d'una, i una partida de col·laboradors, emprengueren tal tasca, treballant-hi a les totes, fins a l'estrem de que a l'estivada de 1912 ja teníen 160.000 cèdules plenes de tot allò.

Com els de la Secció ho saberen, se'n esglayaren; i, com ja feya mesos que, ara per una cosa suara per l'altra, me posaven dificultats a que's fessen tantes de cèdules, com veren que d'aquelles 160.000 cèdules havien de donar 1.600 pessetes (les cèdules eren a cèntim de pesseta quiscuna), acabaren per dir que's suspengués absolutament la tasca de les cèdules perque no era possible pagar-les, fent-ne tantes, i que més envant ja veuríem que caldria fer. Ab això queda suspesa la tasca, lo qual me contrarià una cosa de no dir, si be confiava de que, passades aquelles circunstàncies que considerava momentànies, podríem empendre de bell nou la replega; però desgraciadament no fonc així, puys els companys de *Secció*, totes les vegades que les proposí de refermar aquella feyna, un cop posant una escusa, un cop posant-ne una altra, may hi arribaren a consentir, i perllongaren tant i tant el pagament d'aquelles 160.000 cèdules, que no les arribaren a pagar fins dins el novembre de 1915.

I no era sols ab això que no ens aveníem de pensament, per tot surgien divergències. Tractàrem de fer una *Revista Filològica* i ho haguérem de deixar anar per massa discrepàncies; intentàrem fer un *Anuari* i fins ho acordàrem la primavera de 1912, i comensàrem l'estampació a una imprenta de Mallorca, per la major economia que aquesta oferia; però els companys no pararen de posar-hi dificultats, fins que comprenguí que era que no volien que jo me'n cuydàs ni que s'imprimís a Mallorca, i me'n vaig desentendre per fogir d'entreversos. [86]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 3

Els senyor de la *Secció Filològica* fan mal–bé el meu pla de l'*Obra del Diccionari* i el dels Drs. Barnils i Griera

Els senyors de la *Secció Filològica* ab llur estranya conducta, en lloc d'impulsar l'*Obra del Diccionari,* la capturaren i me reduiren a l'impotència. Aquesta *Obra* ab la meua *Lletra de Convit* havia brollat a la vida esplèndidament de cap a cap de Catalunya; feya deu anys que funcionava ab aplaudiment universal i segons un pla que jo no pretenia que fos el millor ni fins i tot bo en absolut, sino el que jo havia ideat per falta d'altres i que dins tot el territori de la llengua havia trobada gran acceptació, com ho demostraven les nou centes mil cèdules que havien volat cap a la meua *Calaixera*: un pla a on jo admetia totes les reformes i variacions que me proposaven, per poc que el millorassen, perque per mi la qüestió suprema era tirar en devant en l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* fins a dur-la a cap, i creya que la *Secció Filològica* era nada per això, com espressament ho diu la seua carta de fundació. Si els senyors d'aquesta *Secció* an el meu pla haguessen oposat un altre pla, formal, positiu, ens hauríem poguts entendre; pero llur acció era purament obstruidora, negativa: no feyen; just m'aturaven de fer.

Llests els Drs. Barnils i Griera de llurs estudis a Alemanya, Suïssa i París, l'any 1912 proposaren de completar la replega del llenguatge vivent segons el sistema que el Dr. Gauchat de Zuric ab altres seguia per fer *Le Glossaire des Parlers de la Suisse Romande,* que an el fondo era el mateix que jo havia proposat dins la *Lletra de Convit* ab aquella llista de 583 boldrons llògics, i organisar un cos de col·laboradors dins tot el territori llingüístic, enviant-los cada mes un qüestionari amb uns quadernets de 100 fulles que havien d'omplir dels mots que el qüestionari demanava. La *Secció* accepta tal pla; i baix del supòsit de que se pagaria tal feyna, els Drs. Barnils i Griera se posen a cercar col·laboradors per Catalunya, Rosselló, València i Balears, prometent-los que la feyna los seria pagada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En trobaren 178 dins casi totes les comarques a on eren necessaris, an el meu entendre.

¿Que fiu jo a les hores? Me mantenguí una mica allunyat de tot allò per veure si els dos novells doctors serien més sortats que no jo ab els senyors de la *Secció Filològica*. [87] Efectivament comensen els Drs. Barnils i Griera dins el setembre de 1913 a enviar an els nous col·laboradors un qüestionari cada mes ab sengles quadernets, i fins dia 31 de desembre de 1914 els envien 12 qüestionaris amb 2.821 quadernets. Doncs bé, els col·laboradors sols n'ompliren de quadernets 1.541, un poc més de la mitat dels enviats; i dia 31 de desembre de 1914 ja n'hi haguè 60 de col·laboradors que deixaren d'esser-ho; n'entraren 36 de novells i el mancab fonc de 24, quedant reduits a 154. Vengué l'any 1915; els enviaren 12 qüestionaris i 1.137 quadernets per omplir, i ja només n'ompliren i remeteren 545, això ès, ni la mitat dels que los havien enviats; i dia 31 de desembre de dit any resultà un mancab de 42 col·laboradors, quedant-ne només 112. L'any 1916 els enviaren 14 qüestionaris amb 993 quadernets per omplir; i només n'ompliren i en remeteren 458, això ès, ni la mitad d'un bon tros; 38 n'hi mancareu per esser dels que els havien enviats. En la *Redacció* o *Raport,* com diuen els gal·li-parlants de la *Secció,* que les *Oficines del Diccionari General* donà dels treballs de dit any, apareix un aument de dos col·laboradors; però jo, repassant de prim compte el *Registre de col·laboradors* de 1916 i de la feyna que han feta, hi trobí 128 col·laboradors, i que 25 d'ells no enviaren ple cap quadernet en tot l'any i tres que es donaven de baixa. Per lo mateix són 28 col·laboradors manco, i 19 que n'hi ha haguts de mancab durant l'any 1917; per lo tant just en queden **vuitanta un**. De manera que en quatre anys i quatre mesos, els primers quatre anys de funcionar la nova organisació, hem perduts **97** col·laboradors, més de la mitat. A ne què se deu això? Doncs a que no els han pagada la feina així com los havien promès. En lloc de pagar-los-ho, s'acordà enviar-los i els enviaren a les publicacions de la *Secció.* A alguns elze vengué beníssim rebre aquelles publicacions: els que eren persones riques o de molt de gust

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

literari o que's guanyen la vida per altre vent i elze queda temps per esplayar llur entusiasme catalanesc contestant *qüestionaris.* Però aqueys per desgràcia sòn els menys, una minoria massa reduida, i de fet la major part de les comarques queden sensa contribuir així com s'ès mester a la replega del tresor llingüístic. No sé quantes de vegades ho fet avinent a la *Secció* que això no poria anar, que havíem de pagar la feyna dels col·laboradors si volíem arribar a tenir el *Diccionari* que tothom ens demana; però me són sortits sempre els de la *Secció* amb mil efugis i perllongues, i no he pogut conseguir ni que acordassen pagar tal feyna ni que m'aydassen a sortir d'una situació tan anguniosa. [88]

§ 4

Incúria i ineptitud de la *Secció Filològica* per dur endevant l'*Obra del Diccionari*

Això se desprèn de l'examen dels *Registres de Col·laboradors* de 1916 i dels dos anys anteriors.

Com ès una cosa d'importància capital per tots els catalans, permeteu-me que m'hi estenga una mica per fer-vos-ho tocar ab les mans.

Examinant detengudament el *Registre de Col·laboradors* de 1916, per exemple, se veu el bon esment que tengueren els Drs. Barnils i Griera de cercar col·laboradors dins tot el territori de la llengua i que procuraren cercar-ne a casi tots els punts llingüísticament importants, per més que no n'arribassen a trobar per tot, i no per culpa d'ells, sino dels senyors de la *Secció,* que no els han fet casi gens de costat may.

Pegant una ullada demunt tot el territori de la nostra Llengua, s'hi distingeixen ben clares unes xeixanta comarques Llingüístiques, a on cal replegar el llenguatge vivent, si volem que la replega siga moralment completa. Mirant la cosa amb major rigor, porien considerar-se'n més de cent de comarques dialectals; però deixem anar tals rigorismes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins la província d'Alacant procedeix considerar lo menys les següents comarques: la mateixa ciutat d'Alacant i sa rodalia, Elx, Santa Pola i Crevillent; Novelda ab Monòver; Biar ab Ibi; Alcoi ab Cocentaina i Benifallim; Dénia ab Benissa; Xixona i Callosa d'En Sarrià; Benidorm ab la Vila Joiosa i Altea; la Vall de Gallinera ab Tàrbena. Doncs dins aqueixes vuyt comarques no hi tenim més que quatre col·laboradors, això ès, a Callosa, Altea, Benissa i Pego, casi veins. Un d'ells[,] dels 14 qüestionaris de l'any 1916 n'ha contestats 10, un altre 4, un altre 2, i l'altre cap; i el que n'havia contestats 10, el més actiu de tots, l'any 1917 s'ès donat de baixa. Queden dos qüestionaris sensa contestar en totes aquelles 8 comarques, el 37 i 38, i cinc comarques sensa cap col·laborador i per lo mateix sensa cap contesta dels qüestionaris.

I ¿què en direm de la Província de València? Hi consider les següents comarques: la mateixa ciutat de València ab la seua horta; Gandia ab els pobles de la seua rodalia; Xàtiva ab Vila-Manuel i Montesa; Ontinyent ab Albaida i Bocairent; Alzira ab Carlet i Carcaixent; Sueca i sa rodalia, Llíria ab Olocau. ¿Quants de col·laboradors tenim dins aquestes set [89] comarques? Just 7, i sols un ha contestats els 14 qüestionaris; dels altres, un n'ha contestats 12, un altre 10, un altre 8, i dos cap. Només hi ha contestacions de tres comarques, de quatre no n'hi cap, i són com qui no diu res, la Ciutat de València ab la seua horta, la de Gandia també ab la seua horta, Xàtiva ab la seua ribera i Sueca ab la seua rodalia. ¿Porem dir d'aquesta manera que tenim la representació de la regió valenciana? Consider que no.

Vegem ara la província de Castelló de la Plana. Hi consider aqueixes nou comarques: la mateixa ciutat de Castelló; Benassal; Borriana ab Vila-real i Nules; Atzeneta ab Llucena; Cabanes; Alcalà de Xivert; Sant Mateu; Vinaròs ab Benicarló; Morella. Hi tenim 12 col·laboradors i casi tots ben feyners. Basta dir que 4, quiscún de diferent comarca, han contestats els 14 qüestionaris, dos n'han contestats 12 quiscún; un altre nou, un altre dos i un altre dos. Cap altra regió de totes les catalanes pot dir lo mateix ni la mitat. Doncs bé, encara resulta molt incompleta la representació de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les regions castellonenques. Basta dir que no tenim cap contestació de la capital ni de Sant Mateu; d'Alcalà de Xivert falten 5 qüestionaris a contestar i de Morella dos. I demunt tot això durant l'any 1917 quatre col·laboradors se són donats de baixa, quedant-ne just 8.

Vegem ara la part catalana de la província de Terol, això ès, la comarca de Calaceit, Torre del Comte i Vall-de-roures, una vintena de pobles que parlen català. ¿Quins col·laboradors hi tenim? Cap absolutament. Pot anar això? Trop que no.

¿I la província de Tarragona? Aquí consider jo les següents comarques llingüístiques: Tortosa ab Sant Carles de la Ràpita i Ulldecona; Gandesa ab els pobles de la Ribera d'Ebre; el Priorat; el Camp de Tarragona; la Capital; el Vendrell; la conca de Barberà ab Montblanc i l'Espluga de Francolí. Set comarques. ¿Quants de col·laboradors hi tenim? Vint, però n'hi ha haguts cinc que no han fet res. ¿Han contestats els altres tots els qüestionaris de 1916? Sols dues comarques les han contestats tots; una altra n'ha contestats 12, una altra altres dotze, una altra set, dues cap: i son tan importants com la de Vendrell i la Ribera d'Ebre ab Gandesa. Per lo mateix no tenim ben representades les comarques tarragonines, a on hem perduts l'any 1917 els col·laboradors que teníem a Riba-roja, Vallclara, i els de Tarragona i Tortosa, tan notables com lo Dr. D. Agustí M.ª Gibert i D. Francesc Mestre i Noè.

Vegem ara la regió de Lleida, la grandiosa, la desconeguda [90] regió lleydetana. Hi consider aqueixes comarques llingüístiques: La Ciutat de Lleyda ab la Ribera baixa del Cinca fins devers Tamarit; les Garrigues; el Pla d'Urgell, la Conca de Tremp; Ribagorça català, casi tot dins la província d'Osca; el Pallars tan extens, de la Pobla de segur fins als ports de Tavascan i d'Estaís, desde la vall de Boí, fins a les cuculles de Pallerols i Rubió; la vall d'Àneu ab la d'Alós; la Seu d'Urgell ab Organyà, Pedra-Forca i Bellver; Sant Llorenç de Piteus ab Tuixén i Gósol; Solsona ab la Ribera Salada; la Segarra ab Cervera i Santa Coloma de Queralt. Resulten onze comarques. ¿Quants de col·laboradors hi tenim? Vint i un. ¿Han contestat totes aqueixes comarques tots els qüestionaris de 1916? Sols

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les ha contestats tots els Pallars, això ès, les han contestats els quatre col·laboradors que hi ha, no cada un, sino entre tots quatre. Per una regió tan gran ès massa poca cosa. I les altres comarques ¿què han fet? Entre els vuit col·laboradors que hi ha an el Pla d'Urgell just han contestats 12 qüestionaris. Els dos que hi ha a la Vall d'Àneu i Alós just n'han contestats 10 entre tot dos. En tota la comarca de la Seu d'Urgell, Organyà i Bellver sols hi ha dos col·laboradors i només n'hi ha hagut un que contestàs 12 qüestionaris, i l'altre just n'ha contestats 5. En tot el Ribagorça no hi ha més que un col·laborador a Pont de Suert, que just ha contestats 9 qüestionaris, deixant-ne 5 sensa contesta. Els de Segarra just n'han contestats 11; els de Lleida i Ribera baixa del Cinca just n'han contestats 3. A la Conca de Tremp no hi ha més que un col·laborador, que no ha contestat cap qüestionari de 1916. A les Garrigues tampoc no hi ha més que un col·laborador, que ha fet com el de la Conca de Tremp, no ha contestat cap qüestionari de 1916. A les Garrigues tampoc no hi ha més que un col·laborador, que ha fet com el de la Conca de Tremp. no ha contestat cap qüestionari de 1916. A Solsona i Ribera Salada ni a Sant Llorenç de Piteus, Tuixén i Gósol no hi ha cap col·laborador i per lo mateix no n'ès venguda cap contesta. Ademés dins l'any 1917 hem perduts els col·laboradors que teníem al Pont de Suert, Ivars d'Urgell, la Granadella, Santa Coloma de Queralt, Oliana i Mollerussa. De manera que dins l'estensíssima regió lleydetana just ens queden 15 col·laboradors i dins tot el Ribagorça no mos n'hi romàn cap. Pot anar això? En via neguna.

I d'Andorra, l'únic Estat del mon que té per llengua oficial el català, ¿quins qüestionaris son venguts contestats? cap ni un. No hi tenim cap col·laborador.

A on n'hi tenim ès a Fonz (Osca) i a la Vall d'Aran, i tots dos han contestats els 14 qüestionaris; però ja ho sabeu: a la [91] Vall d'Aran parlen gascó, no català; a Fonz parlen aragonès, això ès, castellà.

Vegem ara la província de Barcelona. Aquí consider les comarques següents: la Ciutat Comtal ab el Pla del Llobregat, Garraf i Martorell; el Penedès; el Pla de Bages ab Igualada i Cardona; el Vallès ab Sabadell,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Terrassa i Mataró; la Plana de Vic; el Lluçanès; el Berguedà ab la Pobla de Lillet. ¿Quants de col·laboradors hi ha an aquestes set comarques?

An el Penedès, an el Pla del Llobregat i Garraf 4, an el Pla de Bages 5, an el Vallès 6, a la Plana de Vic 8, an el Lluçanès 1, an el Berguedà 3. ¿Han contestats tots els qüestionaris de 1916? Senyors, just un les ha contestats tots, un del Berguedà; els altres dos de Berguedà no n'han contestat cap. Els dos de Penedès just n'han contestat 5, deixant-ne 9 sensa contesta. Els de Barcelona i Pla del Llobregat just han contestats 12 qüestionaris. ¡Això els de Barcelona mateix! Entre els 5 del Pla de Bages, Igualada i Cardona, just n'han contestats 12. Entre els sis del Vallès, sols n'han contestats 13. Entre els 8 de la Plana de Vic just n'han contestats 8, deixant 6 qüestionaris sensa contesta. El de Lluçanès n'ha contestats 12. ¿Pot anar això, tractant-se de la regió barcelonina? Trop que no.

Però passem més envant. Vegem la província de Girona. Hi porem considerar totes aqueixes comarques: la ciutat de Girona i la seua rodalia fins a Banyoles i la Selva; la Cerdanya espanyola; la Vall de Ribes; el Ripollès ab Camprodon; Olot i la Garrotxa; l'Empordà; les Guilleries; la Selva. Vuyt comarques. Quants col·laboradors hi tenim? A la Cerdanya 2, a la Vall de Ribes cap; an el Ripollès un; a Olot i la Garrotxa cap; a l'Empordà 5; a les Guilleries cap; a la Selva 3; an el Gironès i Banyoles 3. ¿Han contestats aquestes comarques tots els qüestionaris de 1916? Cap les ha contestats tots: quatre d'elles n'han contestats 12 quiscuna, una altra n'ha contestats 10, tres no n'han contestat cap; i son regions llingüísticament tan importants com la Vall de Ribes, Olot i la Garrotxa i les Guilleries, d'on me confessà l'immortal Mn. Jacinto Verdaguer que havia tret casi tot el vocabulari de l'Atlàntida. ¿Trobau, senyors, que això pot passar? Jo trop que no.

I ara vegem la Catalunya francesa, constituida per les comarques del Capcir, Cerdanya francesa, Conflent, Vallespir i Rosselló. ¿Quins col·laboradors hi tenim? Just tres, ès a dir, dos an el Rosselló i un an el Vallespir, que s'ès donat de baixa, i no ha enviat cap qüestionari contestat. Dels dos del Rosselló el d'Elna ha enviats contestats els 14; ara

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el de Perpinyà [92] just 8. I ¡que no diguen els de la *Secció* que ès molt difícil trobar col·laboradors an aquelles regions! Si se'n fossen cuidats, si hi haguessen posat tant d'esment com en fer obstrucció an el meu pla lexicogràfic, prou que n'haurien trobats de col·laboradors dins la Catalunya francesa, sobre tot pagant-los la feyna, que era lo convengut i anunciat per tot arreu.

I ara ens queda a considerar Alguer de Sardenya, aquell illot català dins el domini sart.

¿Se son cuidats el de la *Secció* de cercar-hi un col·laborador que contestàs els qüestionaris i ens enviàs tot el cabal lexicogràfic d'allà, tan interessant desde tots els punts de vista? ¡Que han d'haver trobat! ni cercat quant i més!

I a les Balears ¿com estam de col·laboradors? A Balears hi ha les comarques obligades de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Dins l'agost de 1913 hi teníem 17 col·laboradors; ara només n'hi tenim: a Mallorca dos, a Menorca dos, a Eivissa 1, a Formentera 1. ¿Quina feina han feta? Els dos de Mallorca entre tots dos han contestats els 14 qüestionaris, tretze per hom.

Dels de Menorca ni el de Ciutadella ni el de Maó, que entany se donà de baixa, no n'han contestat cap de 1916; el de Migjorn Gran just n'ha contestat 10, deixant-ne 4 sensa contesta. El d'Eivissa n'ha contestats 5, i el de Formentera cap. Si trobau que això pot anar, serà que pot anar tot, inclús no fer el *Diccionari*, que seria lo més curt i espeditiu.

De manera que, considerant el domini llingüístic català compartit ab aquestes 62 comarques, en resulten 29 que no han enviada cap contestació dels 14 qüestionaris, i son comarques que, en treure'n quatre o cinc, no hi ha manera de prescindir-ne si un vol abrassar íntegrament la realitat llingüística catalana. ¿Qui gosarà a prescindir de casi tota la província d'Alacant desde Benidorm, Xixona i Alcoi fins a Santa Pola, Novelda i Monòver? ¿Qui pot ometre València i Gandia i Xàtiva i Sueca ab totes llurs rodalies? ¿Qui pot despreciar les regions de Calaceit, Ribera d'Ebre, el Vendrell, tot el Ribagorça, la Conca de Tremp, la Vall de Boí,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Andorra, Bellver, la Seu d'Urgell, Solsona, Cerdanya francesa, Capcir, Conflent, el Vallespir, Alguer?

I que no me diguen que he considerades massa comarques dins el territori de la Llengua Catalana! Sabeu quantes n'hi consideraren els Drs. Barnils i Griera? Doncs 144 com consta del *Butlletí de Dialectologia Catalana*, T. I, p. 67 i 58, i dues més que en dona el Registre de 1916, fan 144. Sí, a 144 [93] poblacions cercaren i trobaren col·laboradors, incluides totes aqueixes poblacions dins les 62 comarques que jo he considerades. ¿Sabeu quantes poblacions d'aquestes no han contestat cap qüestionari de 1916? Doncs 83. No arriben a la mitat les qui han contestat; just son 61. I d'aquestes just n'hi ha 7 que hagen contestats els 14 qüestionaris de 1916; quatre n'han contestat 13, 18 n'han contestats 12, una n'ha contestats 11, 5 n'han contestats 10, dues 9, quatre 8, tres 7, una 6, tres 5, quatre 4, una 3, quatre 2, una 1. ¿Què vos sembla, amadors de la Llengua Catalana? ¡De les 144 poblacions que els Drs. Barnils i Griera esculliren, compartides dins tot el territori de la llengua, l'any 1913, per que ens enviassen la contestació an els qüestionaris, això ès, llur vocabulari, sols 7 poblacions han contestats els 14 qüestionaris de 1916! ¡I 83 de tals poblacions no n'han contestat cap! ¿Es o no un desastre això?

¿Com s'explica que el senyors de la *Secció Filològica* no hagen notat res d'això ni hagen tractat de posar-hi remey? Doncs s'explica per la falta absoluta d'interès en l'*Obra del Diccionari;* sols se son cuydats de obstruir el meu pla, de tallar-me les cames per que no pogués fer res, per condamnar-me a la inacció més completa. —Demostra també lo poc que's preocupen aqueys senyors de l'*Obra del Diccionari* el fet de que no s'acosten per res may a les *Oficines del Diccionari* que l'*Institut* té muntades. No ho proven d'arrambar-s'hi a veure com va la feyna lexicogràfica. No hi ha més que D. Pompeu Fabra que s'hi acost, perque hi té l'*Oficina* de sos importantíssims estudis. Com som a Barcelona, hi faig una passada cada dia i devegades m'hi pas tres o quatre hores. Doncs may n'hi he vist cap dels senyors de la *Secció,* fora d'En Fabra. Ni en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes quantes de sessions jo he assistit recort que may n'hagen tractat de tals *Oficines* ni de la feyna que s'hi fa, si jo no ho he mogut; i, si no ès estat per fer-hi obstrucció, no he pogut conseguir may que en parlassen sèriament, formalment, consumint el temps de les sessions casi sempre en converses estemporànies, que no teníen res que veure ab les tasques pròpies de l'*Institut.*

§ 6
El pas de la *Calaixera*

Ja ben prest volíen els de la *Secció* que jo elze dugués la *Calaixera*, que jo fiu fer i els col·laboradors de tots els territoris [94] de Llengua Catalana la m'ompliren de cèdules confiant-les-me per la fe que tenien en les meues iniciatives. Jo considerava que, mentres no completàssem la replega lexicogràfica, cosa que els de la *Secció* m'aturaven de fer, cap feyna tenia la *Calaixera* a Barcelona, tota vegada que, sensa completar la replega de materials, no poria comensar la redacció del *Diccionari,* i mentres tant jo la poria anar enriquint ab les cèdules que de diferents vents me venien i ab les que jo feya. Sempre diguí an els de la *Secció* que descansassen, que la *Calaixera* vendria a Barcelona el dia que els Drs. Barnils i Griera me diguessen que l'havien menester.

L'any 1913 funda la *Secció* les *Oficines del Diccionari General*, i a les hores un senyor de la *Secció,* sensa mirar bé lo que deya, s'esclamà en *Sessió: Ara ja no caldrà dur la Calaixera, perque ab aquestes oficines pronte tendrem tot el cabal llingüístic que inclou la Calaixera i molt més!* Jo callí esperant poder-li tornar la pilota an el joc. Efectivament, passaren dos anys, i aquell mateix senyor mudà tant de pensament, que dins el setembre de 1915 s'espitxa a Mallorca, i se presenta a ca-meua per dur-se'n la *Calaixera* a l'*Institut*. Sembla que era el mateix dia que me viaticaren (dia 19) per orde del metges. La meua gent donà a entendre an aquell senyor que fins que fossen passades aquelles circunstàncies tan estremes no hi havia que pensar en res d'allò. Supòs que aquell se'n

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

degué tornar a Barcelona, però la primeria de novembre s'entrega de bell nou a ca-meua ab D. Pompeu Fabra per dur-se'n la *Calaixera*. Jo ja comensava a anar bo i ja me deixaven conversar ab la gent, i tenguí molt de gust de rebre tal visita per l'afecte que jo sempre havia professat a mos companys de *Secció,* no obstant la conducta estranya que sovint havien seguida envers de mi. Me digueren que eren venguts per demanar-me la *Calaixera* a fi de poder-la aprofitar per l'*Obra del Diccionari,* i que m'entregarien les 1.300 pessetes d'aquelles 160.000 cèdules (l'any 1912 me'n havien donades 300) p'els col·laboradors que les havien omplides; i que seria una gran oportunidat dur la *Calaixera* llavò a Barcelona, perque, com hi havia d'haver les eleccions municipals, per l'èxit de la candidatura de Retgidors que En Prat de la Riba havia formada, seria una gran cosa poder dir que p'En Prat de la Riba la *Calaixera* era venguda a l'*Institut,* puys això aumentaria el prestigi de D. Enric. A mi ja no'm porien tocar una tegla més sensible que la de D. Enric, al cel sia; i diguí tot d'una que sí, que se'n duguessen la *Calaixera,* i que diguessen de part meua an els [95] electors barcelonins que fessen costat sempre a D. Enric Prat de la Riba, columna i llumenar major de la Pàtria. Se'n dugueren la *Calaixera*, i jo comaní an el meu criat que, en arribar *La Veu de Catalunya*, per espay de dues o tres setmanes, miràs si deya res de la *Calaixera* i m'ho lletgís, puys jo estava segur de que *La Veu* en donaria conte i en parlaria en la campanya electoral que a les hores feya per dites eleccions. Això creya jo ab lo que aquells senyors m'havien dit de que havien d'aprofitar la *Calaixera* per fins electorals.

Doncs bé mirà mon criat i altres de la meua família *La Veu de Catalunya* fins que foren passades les eleccions municipals; però en lloc pogueren ni saberen afinar ni aglapir cap article, notícia ni referència sobre la *Calaixera* ni de que l'haguessen duyta de Mallorca a l'*Institut* per consideració a D. Enric Prat de la Riba ni menys se dignaren aquells dos bons senyors esplicar per escrit ni de paraula una feta tan anormal i irregular. Després m'arribà que els de la *Secció Filològica*, no me signaren quins, escampaven que la *Calaixera* era molt poca cosa i que no serviria

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de gayre. Els centenars de col·laboradors que la m'ompliren, no son d'aqueix parer. Per mi ès una cosa sagrada; ho consider un depòsit sagrat que Catalunya me confià, que l'he de guardar per Catalunya i fer-lo servir per allò que vol Catalunya. Per això, en vista de que no venia la solució que m'havien promesa sobre el conflicte que la *Secció Filològica* m'ha creat, demaní dia 13 de maig la *Calaixera* an el Sr. President de la Diputació de Barcelona, que'm digué que la me'n dugués; i lo endemà m'embarquí ab ella cap a Mallorca; i a ca-meua torna esser, gràcies a Deu, a la disposició(,) de tots els que hi tenen part per les cèdules que m'hi han enviades, a la disposició de tot Catalunya, això ès, el Principat, Balears i Reyne de València. An el meu testament consign que la *Calaixera* ès de Catalunya, Balears i València i que mos mermassors l'han de posar a la disposició de l'*Institut d'Estudis Catalans* si la vol aprofitar per fer el *Diccionari*, si me muyr sensa acabar-lo. Si la *Secció Filològica* hi ha gastades devers 2.000 pessetes, jo n'hi he gastades moltes més per fer-hi venir les cèdules. Ademés que, essent jo President efectiu de la *Secció Filològica, la Calaixera* no ès sortida de la *Secció,* guardant-la a ca-seua el President, i no per fer-la minvar, sino per fer-la créixer. [96]

§ 7

Estranya aplicació de les cantidats consignades dins el presupost de la *Secció Filològica*

Ja fa una partida d'anys que la *Secció Filològica* té consignades anualment en el presupost de la Diputació 20.000 pessetes per gasts generals de la *Secció* i 12.000 pessetes esclusivament per l'*Obra del Diccionari* i llavò devers 6.000 que li consigna l'Ajuntament de Barcelona. La Mancomunidat consignà l'any 1917, si mal no m'err, 7.500 pessetes per l'*Atlas Llingüístic,* ademés d'altres consignacions que la Diputació, l'Ajuntament i la Mancomunidat han fetes a la *Secció* que *hic et nunc* no puc especificar, però que son ben veres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Ha aplicades la *Secció* aqueixes cantidats an aquells capítols per els quals les hi consignaren aquelles corporacions?

Lluny de mi voler suposar que cap dels Membres de la *Secció* s'haja posada dins la butxaca ni una pesseta que no li pertocàs. Això no obstant, crec que la *Secció* no ha invertides aquelles cantidats així com pertocava, segons la voluntat d'aquelles corporacions donadores, conforme el fi per que se fundà l'*Institut.*

Jo lo que puc dir que un subaltern de la Diputació de Barcelona, que ha vist d'aprop el funcionament de la *Secció Filològica* i l'aplicació real que han tenguda aquelles consignacions de la Diputació, Ajuntament i Mancomunidat, m'ha assegurat per cosa certa (i jo el crec incapaç de mentir) que sols una part molt petita d'aquelles cantidats s'ès gastada per l'*Obra del Diccionari,* p'els fins propis i característics de la *Secció Filològica*. I ha d'esser així per forsa perque ès re-de-poquíssim lo que ha gastat la *Secció* en la feyna del *Diccionari* propiament dit.

M'assegura un que ho sap de bona tinta que dins aquella consignació de 12.000 pessetes anuals per l'*Obra del Diccionari,* que data de devers l'any 1912, se senyalaven 3.000 pesetes cada any per pagar la feyna dels col·laboradors que remeten plens de mots els quadernets que cada mes les *Oficines Lexicogràfiques* los envien. Ara bé, fa més de quatre anys que els col·laboradors remeten els quadernets plens, i encara ès l'hora que les hagen enviat ni un cèntim. Per lo mateix, just per aquest vent resulten 12.000 pessetes no aplicades a lo que pertocava.

Estic segur de que, si qualcú s'aficava dins les *Oficines de Contabilidat* que hi ha a la Diputació per l'*Institut d'Estudis* [97] *Catalans* en podria treure clarícies esglayadores i vertaderament… *edificants.*

Es célebre el sistema que té la *Secció* de perllongar i diferir el pagament dels honoraris dels autors que han publicades coses a conte de la *Secció.* Mn. Griera durant l'estivada de 1916 feu una escursió d'Atlas Llingüístic p'el Pallars i altres regions a conte de la *Secció*, gastant-se naturalment una partida de centes pessetes, que hagué de bestreure i no l'arribaren a pagar fins devers l'abril de 1917.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De coses així ¡quantes en podria retreure!

Es famosa la manera que té de celebrar les sessions la *Secció Filològica.* La retribució que tenen els Membres de l'*Institut* per les sessions que celebren, son les *dietes de 25 pessetes* per sessió, que en poden percebre quatre cada mes. Serien molt ben gastades aqueixes dietes si les sessions se consagrassen esclusivament a tractar de les tasques i feynes pròpies i característiques de la *Secció*. Això trobava jo que havien d'esser les sessions, però poc ho vaig poder conseguir, perque sovint comensen casi tots per arribar a la sessió molt tart, i al punt un o l'altre diu que forsat se'n ha d'anar. Si may arriben prest o no frissen d'anarse'n, parlen de mil coses que no tenen res que veure ab les tasques de la *Secció,* o si en parlen, ès per discutir nimiedats o insignificàncies que no pugen un grell d'ou o just satisfan passionetes, ben impròpies de corporacions formals. Discussions de temes llingüístics, formals, serioses, compassades, fruyt d'estudis fets ab tota conciència, no sé si n'he vista cap may dins la *Secció Filològica*. Moltes de vegades ho he intentat de promoure'n; però els altres no son anats de res, sortint-me a un altre tancat o ab verbes i potxes, qualcuna ben enginyosa, però estemporànies i impertinents totes.

Una cosa ben eloqüent puc fer constar en comprovació de que ès així com dic, que mos companys no me negaràn: que moltes de vegades, com prou fil havien embuyat, conversant p'els colzos, llavò no sabíem que havíem de posar a l'acta, perque en net resultava que ab tant de *xerratòrum* no havien aclarit res ni quedàvem a res. Una cosa sí havien conseguida, un títol... *colorat* per poder cobrar les dietes.

¿Qui ho dupta que, essent la *Secció Filològica* lo que hauria d'esser, si feyen sos membres allò per que la fundaren, tendrien cada mes matèria abundantíssima per celebrar quatre sessions de dues o tres hores cada volta, tractant sempre de les tasques de la *Secció* ab gran profit de l'*Institut* i de la Llengua Catalana. [98]

Però els senyors de la *Secció* no van de tal classe de sessions. Així ès que quant jo, llibert i franc de les feynes de la Cúria Esglesiàtica de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mallorca, vaig poder anar a Barcelona cada mes i estar-m'hi quatre dies sencers, i proposí a mos companys de que celebràssem dues sessions aquells quatre dies, i així jo podría esser a la mitat de les sessions de la *Secció,* me contestaren que no podía esser perque no sabrien de que havien de tractar en dues sessions dins quatre dies. Fent les sessions així com les fan, era ben ver que los succeia això.

No puc dir en rudes qui té la culpa directament de que l'estampació de la versió catalana del Gènesis de Mn. Clascar haja costades 5.000 pessetes, segons m'asseguren els qui ho poden sebre. ¡Cinc mil pessetes un volum en en 4t menor d'unes 470 planes, sensa gravats ni composició de llengues orientals! Sí que son moltes de pessetes! ¿Fou per la multitud de proves que feyen treure? perque, una volta tirats els fulls, los feyen mal-bé perque sortien plens d'errades o defectes? No ho he pogut aclarir. Sens dupte a l'imprenta en donarien les fites netes. Si ès ver que tal impressió costà 5.000 pessetes, indica una mala cura major en el qui se'n cuydà en nom de la *Secció,* que, vivint de cabals públics, no los pot tudar ni malgastar d'aquesta manera.

§ 8
Un abús ferest contra la Mancomunidat

Es vertaderament famosa la ètica dels senyors de la *Secció* en punt a gastar les cantidats consignades dins el seu presupost.

O fonc l'any 1915 o l'any 1916 que la Diputació consignà 12.000 pessetes p'el *Laboratori de Fonètica Experimental de l'Institut,* del qual ès Director el Dr. D. Pere Barnils. Adquirits d'aquella consignació una partida d'aparells per poder-hi fer la partida d'experiments que calien, proposava el Dr. Barnils de donar un curs de fonètica, a on poguessen concórrer els joves afectats de tals estudis, per poder-los formar científicament i aprofitar-los després per les tasques llingüístiques. A mi me semblà una idea magnífica; però els altres de la *Secció* sortiren dient que allò no poria esser en cap de les maneres perque aquella consignació de 12.000

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pessetes era per *aparells de fonètica experimental* i que no la porien destinar absolutament a altra cosa més que a aparells perque així estava consignada i votada de la Diputació. [99]

Això semblava molt fundat, molt llògic, molt *purità*, i no hi hagué manera de defugir-ne.

Però al cap d'uns quants mesos aquells mateixos senyors se passen p'el cap de crear unes *Oficines d'Estudis Orientals* per fer versions catalanes de la Bíblia i de les obres caporals de la Literatura grega, idea que me semblà admirable, magnífica i l'aproví ab tota la meua ànima. Posen fil a l'agulla, engarbullen aquelles *Oficines*, que els Drs. Clascar i Segalà havien de dirigir, ab tot el personal corresponent a les ordes d'ells; i, per treballar-hi, proposaren de fer *Adjunt* D. Lluís Nicolau d'Olwer per les ventatges especials que oferia, i jo hi vaig estar del tot conforme.

Demaní si hi hauria diners per sostenir tals *Oficines,* i me digueren que ja en trobarien.

Però el trobar-ne fou que devers el maig (1917), després d'haver celebrada sessió a l'*Institut,* s'acosta un de la *Secció*, crec que era el Sr. Carner i recort que també hi havia D. Pompeu Fabra, i me demanen si vull firmar un albarà per cobrar 10.000 pessetes que diguéren que la Diputació (llavò resultà esser la Mancomunidad) havia votades per l'*Obra del Diccionari.* Vaig firmar a l'acte, tot content d'aquella bona sort que ens venia demunt tan sensa fer-ne contes. —¡Sí que ens dirà en popa, deya jo, ab aquestes 10.000 pessetes que ara podrem aplicar an el *Diccionari!* I aquí un de la *Secció,* crec que era en Fabra, s'esclama: —Bé, però aquestes 10.000 pessetes no han d'esser p'el *Diccionari*, sino per les *Oficines d'Estudis Orientals*. —Però bono, dic jo, no acaben de dir-me vostès que la Diputació havia votades aqueixes 10.000 pessetes p'el *Diccionari*? —Sí, digueren ells; però an els Diputats los digueren que havíen d'esser p'el *Diccionari* perque sempre estàn disposts a votar p'el *Diccionari;* i si els haguessen dit que les 10.000 havien d'esser per unes *Oficines d'Estudis Orientals,* com no els entra això d'*Estudis Orientals* an

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els Diputats, ens haurien enviats a rodar, i no hi hauria hagudes les 10.000 pessetes.

Com vaig sentir aqueix rossinyol, jo romanguí fret i ab els cabells drets, i los diguí ben clar que, si jo no hagués posada la firma, no la posaria, perque allò no era manera de tractar els Srs. Diputats; era abusar de la bona fe i del patriotisme dels Srs. Diputats.

—Bé, me digueren llavò ells, aqueixes 10.000 pessetes tornaràn l'any qui vé a l'*Obra del Diccionari;* les *Oficines d'Estudis Orientals* les hi tornaràn.

Allò m'aturà d'anar-me'n a la Diputació a retirar la firma [100] que havia posada en aquell albarà, per no moure un escàndol. No obstant estava una mica intranquil de tot allò; i un amic de tota confiansa que coneix d'aprop els senyors de la *Secció*, me digué: —¿I que ho creu V. que les *Oficines d'Estudis Orientals* tornin aqueixes 10.000 pessetes a l'*Obra del Diccionari?* No ho esperi que les hi tornin!

Sobre tot, les *Oficines d'Estudis Orientals* devers l'abril ja funcionaven ab lo personal corresponent, i seguiren funcionant fins que feren vacacions demunt l'estiu; tancaren les *Oficines,* i sembla que no les han tornades obrir, i digueren que era perque havien acabats els diners que havien cobrats, gracies an aquella estranya estratagema que he contada de la firma d'aquell albarà.

Lo cert ès que jo demaní a la Diputació una nota del Presupost votat per l'any 1918 a favor de la *Secció Filològica.* Me donaren la nota els oficials de la Caixa de la Diputació, i efectivament no hi ha cap cantidat consignada per *Oficines Orientals.*

Doncs tot li sia enhorabona a la *Secció Filològica!* I digaume, amables companys de *Secció!* ¿com heu de tornar a l'*Obra del Diccionari* aquelles 10.000 pessetes que me diguéreu que els Diputats havien votades p'el *Diccionari* i que les havíen d'aplicar a les *Oficines d'Estudis Orientals?*

Hi ha que convenir en que la vostra ètica ès molt especial i molt acomodatícia. Les 12.000 pessetes que la Diputació votà per lo *Laboratori de Fonètica* no les volguéreu aplicar més que a l'adquisició d'*aparells,* no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a un curs de fonètica ab lo que sobraría després de comprats els *aparells*, perque diguéreu que per *aparells* havia votada la Diputació aquella cantidat.

Doncs ¿per que no aplicàreu el mateix criteri a les 10.000 pessetes que la Diputació, segons me diguéreu, havia votades p'el *Diccionari?* ¿Com fonc que tenguéreu pit per aplicar-les an allò per lo qual no les havia votades la Diputació? Es això que vos he dit, que teniu una ética molt especial per gastar els diners de la Diputació així com vos passa per l'escudeller. El curs de fonètica l'havia de donar el Dr. Barnils, i vosaltres just li feys el mal que podeu. De les *Oficines d'Estudis Orientals* vos n'havíeu d'aprofitar vosaltres... Veutassí tot, cavallers!

Tots aquells que han de formar i votar el presupost de la Diputació i de l'Ajuntament de Barcelona i el de la Mancomunidat, ¡que la tenguen en conte aquesta ética tan especial que manetgen els senyors de la *Secció Filològica* en punt a gastar les consignacions que tals Corporacions els entreguen per l'enaltiment i esplendor de la Llengua Catalana! [101]

Gros fonc que els de la *Secció Filològica* apellassen an aquell enginy per fer anar aquelles 10.000 pessetes a les *Oficines d'Estudis Orientals;* però més gros resulta això altre: que, havent jo contat aquest pas a l'Excm. Sr. D. Josep Puig i Cadafalch, Diputat per Barcelona, Vice-President de la Secció d'Història i Arqueologia de l'Institut d'Estudis Catalans i President de la Mancomunitat, me digué que allò NO TENIA CAP IMPORTANCIA.

De manera que enganar els Diputats demanant-los 10.000 pessetes per una cosa i aplicar-les llavò a una altra cosa, que els Diputats, si ho haguessen sabut, no haurien votat, ¿això, senyor Puig i Cadafalch, no té cap importància? Doncs ¿què ès que té importància per Vossa Excel·lència? Es una sortida que ab l'alt concepte en que sempre havia jo tengut el Sr. Puig i Cadafalch, no m'esplic ni hi sé donar volta.

Ara veurem si els Srs. Diputats seràn del parer del senyor Puig i Cadafalch o del meu. Ja ho veurem, si no mos morim.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 9

Quina casta de Secretari ès el Sr. Carner

Me digué D. Enric Prat de la Riba que havia posat aquest senyor dins l'Institut per que me fes costat, tan amics com érem; i ha resultat el contrari més gros que hi he tengut. En la seua manera especial d'esser, no poguérem conseguir que escrigués actes de les sessions que celebrava la *Secció*, fins que un dels *Secretaris-Redactors* les hi escrigué, posant-les-hi en net després d'aprovades. Fins llavò la *Secció Filològica* no tengué actes escrites, ab tot i cobrar el Sr. Carner 150 pessetes cada més come tal Secretari, cosa que jo no vaig rebre fins prop d'un any de funcionar la *Secció*; i arribà a orelles meues de sentir els companys que's queixaven amargament de l'informalidat de tal Secretari.

Aqueix no escriure actes va donar lloc a no pocs conflictes, un dels quals m'aplegà a mi.

Tornat de París i d'Alemanya el Dr. D. Pere Barnils, acabats sos estudis an aquelles Universitats ab lo Grau Major en filologia, i anomenat *Secretari-Redactor* de la *Secció*, —per poder estudiar la fonètica de les diferents comarques de la Llengua, havia après a París de fer paladars artificials ab una economía tan grossa que, allà on un *paladar* d'aqueys costava a París 50 francs, ell ab 25 pessetes de material que férem venir de París, en pogué fer set o vuyt de *paladars* així.

Proposí a la *Secció* de demanar tal material i que En Barnils [102] fes dits paladars; i com no hi posaren dificultat, escriguérem a París, vengué el material, se feren els paladars, i dins el setembre (1912) enviy a la *Secció* desde Mallorca la *factura* de dit *material*, que pujava, com he indicat, 25 pessetes. Bona la vaig fer! Com els senyors de la *Secció* veren aquella *factura*, s'avalotaren. Si hi hagués hagudes actes de les sessions passades, haurien vist que era una cosa acordada aquell gast de 25 pessetes o el menys que jo havia cregut que era acordada. Però com no n'hi havia d'actes, ho donaren per una *extralimitació* meua, i el Senyor

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secretari se cregué an el cas de posar-me la carta següent, que guart a disposició de tots els qui la vulguen veure.

«8 Oct. (Barcelona). Benvolgut Mn. Alcover: el divendres l'esperam amb molt d'interés. Ha contrariat a la *Secció* el que s'encarreguessin els paladars artificials sensa previ acort de fer-ho i em pens que d'una vegada per totes s'afirmarà un criteri exigent sobre la no extralimitació de cap membre de la *Secció* respecte als acords. Tota iniciativa ha d'esser sospesada, per llei de justicia i de cortesia: aquest es el sentiment de la *Secció* que jo li comunic d'acord amb els companys a fi d'obtenir la seua valiosa cooperació per una segura reglamentació de lo futur. Amb el major afecte soc sempre son at. Josep Carner».

Podeu fer contes quina impressió m'havia de fer aquesta carta, a on un amic i un devot meu com En Carner m'acusava d'«extralimitació» i de «falta de justicia i de cortesia» i total per vint i cinc pessetes, allà on jo ja duya mils i mils de gastades de la meua butxaca per la causa de la Llengua. M'embarc a l'acte cap a Barcelona, me present a D. Enric Prat de la Riba, contant-li la partida de coses desagradables que m'havien passades dins la *Secció*, a les quals feya caramull la carta del Sr. Carner. D. Enric, com sentí allò, s'esclamà: —*No sè com vostè ha tenguda tanta de paciència*. I me pregà que no fes res ni en digués res a negú i ell ho arretglaria. Sensa pujar a l'*Institut* me'n torn a Mallorca; i dins pocs dies rep aqueixa altra lletra del Secretari:

«Benvolgut Mn. Alcover: voldria que les meues paraules tinguessen una resplandor de clares, de fresques, de plenes de bona voluntat: i que previngudes a vostè li donessin aital segurança de la amistat de tots —i sobre tot de la meua, que es indeficient— que tota sospita i tot dol s'esvaissin en son noble esperit». Esforsant-se en desfer-se de la carta passada, me'n deya: «li vaig posar aquella lletra infausta, escrita a correcuita perque no m'escapés el vapor i, per lo tant, sense gran [103] conciència del pès estricte de cada paraula». «Estic segur que V. oblidarà el meu error; però consti de totes maneres, que no s'ha dubtat de la bona fe de V. ni de que tots els seus actes son inspirats de la bella amor al

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alçament de nostra parla ni de que V. per la seua patriarcalidat sobre l'idioma n'es el símbol més lluminós i popular, donant ab la seua presencia autoritzada averanys de triomf a tota empresa en honor del nostre franc parlar. I per la meua especialíssima part, no em cal sino dir que jo tinc els afectes immortals i força més pregons que les vehemències de flor de terra. Estic segur que no té gaires amics més amics que jo. Deu li dongui tota la joia i l'honor que li desig, Mossèn Alcover! s. s. a. y d. Josep Carner. —12 oct. 1912».

Els fets posteriors han demostrat fins a ne quin punt se pot fiar un de les paraules d'aquest senyor, com veurem més avall.

Passaren dies, i ab data de 21 de dit octubre. D. Enric Prat de la Riba m'escrigué, entre altres coses, lo següent: «Mossén Antoni M.ª Alcover. Estimat amich: Tots els membres de la Secció Filològica, enterats de la molestia de V. en raó de la carta den Carner, que cap d'ells coneixia y que per lo tant no vaig creure convenient que haguessin de coneixer, varen espressar d'un modo ple d'afecte per V. el sentiment que en tenien; y que en Carner en primer terme va explicar que inmediatament de saber que V. s'en havia ofès, li havia donat tota mena d'esplicacions y satisfaccions».

De manera que el Sr. Carner dia 8 d'octubre me parlava de «extralimitacions» meues i me deya que «d'acord amb els seus companys» de *Secció* me «comunicava» que me calia guardar la «llei de justicia i de cortesia», essent així que, segons D. Enric Prat de la Riba no hi havia hagut tal «acord» de «sos companys» de *Secció* ni tenien aqueys cap notícia de tal carta del Sr. Carner. ¿Que n'hem de dir d'un Secretari que ab lo seu President i companys de corporació se permet... tals llibertats? Cal dir que «jam judicatus est».

Després d'aquest incident, creguí que el Sr. Secretari mudaria de procedir, comensant vida nova, però seguí poc sà poc llà en la seua habitual incúria, no acostant-se casi may a l'*Institut* més que els dies de sessió i no essent regularment dels més puntuals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La qüestió ès que dels dos anys primers que no tenia qui li escrigués les actes, no hi ha actes de les sesions que la *Secció* celebrava, si no les ha escrites des que jo no assistesc a les sessions, fa un any. Sobre això de no tenir actes d'aquells dos [104] anys hi ha haguts altercats molt cruus dins la *Secció* en ausències meues precisament.

Me diuen que el Sr. Carner l'any 1915, quant jo no podia anar a Barcelona, arribà a l'estrem d'anar-se'n a l'Amèrica del Sur sensa despedir-se de l'*Institut;* tornà d'Amèrica al cap de mitx any i tengué pit per cobrar come *Secretari* les mensualidats de 150 pessetes de tots aquells mesos que no era estat a Espanya. ¿Es vera aquesta? L'Oficial que la Diputació de Barcelona té a l'*Institut* per pagar tot lo referent a l'*Institut,* podria dir lo que hi haja envers d'això.

Una altra me'n contaren que pinta admirablement la manera d'esser d'aqueix insigne *Secretari*. Quant la *Secció Filològica* acordà que D. Manuel de Montoliu passàs a les *Oficines Lexicogràfiques,* el Sr. Carner s'hi oposà ab tal obstinació que hagué de venir D. Enric Prat, al cel sia, a presidir la sessió per que se prengués l'acord; i el Sr. Carner duguè la seua oposició a l'estrem de no voler consignar en acte tal acort, que romangué sensa consignar en greu perjudici d'un funcionari tan digne i tan competent com el Sr. Montoliu, I ¿per qué li feya tanta d'oposició el Sr. Carner? Perque deya que En Montoliu era un *fracassat*, això sensa aduir-ne cap prova ni raó; ademés que, tractant-se de si en Montoliu servia per la feyna *filològica*, el Sr. Carner era absolutament inepte per judicar la aptitud d'En Montoliu perque mai ha acreditat que hi entenga brot en filologia. Aqueixa manera té el Sr. Secretari de cumplir les obligacions del seu càrrec, la primera de les quals ès consignar en acte els acorts de la Corporació.

Quant se tractà devers el mars de 1917 d'admetre D. Lluís Nicolau d'Olwer com *Adjunt de la Secció,* me demanà el Sr. Carner la meua conformetat invocant el parer favorable del Sr. Prat de la Riba. Jo per una altra cosa vaig a veure D. Enric i li parl de lo d'En Nicolau recordant-li el compromís que teníem de fer En Barnils, si no *Membre, Adjunt* al menys

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la *Secció;* i romanguí fret quant D. Enric me digué que trobava que el Sr. Nicolau no tenia encara prou nom literari reconegut per haver-lo de fer *Adjunt* de la *Secció Filològica.* Veig després el Sr. Carner i li dic el judici de D. Enric sobre En Nicolau. I ¿sabeu que me respongué? Que ens havíem d'imposar an En Prat i fer En Nicolau *Adjunt.* Jo li diguí que may me consideraria de talla suficient per voler-me *imposar* an aquell geni superior de la nostra Pàtria. ¡El Sr. Carner imposant-se a D. Enric Prat de la Riba! ¡Es el *summum,* senyors!

Passades les eleccions provincials del mars d'entany (1917), [105] a on l'Exm. Sr. D. Enric Prat de la Riba sortí elegit de bell nou p'el districte de Vic-Granollers, un amic meu que hi anà a fer propaganda a favor de D. Enric, topà a un poble del districte un senyor que li demanà si era ver que a la Diputació de Barcelona hi havia subjectes que hi havia col·locats D. Enric que cobraven bons sous sensa fer-hi brot feyna. Aquell amic ho negà en rudes; però com m'ho contà, tot d'una me vengué a la memòria el nostre *Secretari*. Es molt així mateix que no hi haja pensat qualque poc el Sr. Carner en la coa que la seua estranya conducta pot dur a ell i a la *Secció Filològica.*

Un altre càrrec hi ha que formular a D. Josep Carner, poeta genial i escriptor eminent, que el feren de l'*Institut de la Llengua Catalana* per que enaltís la Llengua produint obres vertaderament acadèmiques i que honrassen l'*Institut* i justificassen el seu ingrés en la *Secció Filològica i d'Expansió de la Llengua,* contant ell encara tants pocs d'anys d'existència. ¿Quines obres ha publicades que l'acreditin de Membre de l'*Institut,* del ram característic de l'*Institut?*

En Fabra n'ha publicades una partida que confirmen plenament l'alt concepte en que el tenen els romanistes nacionals i estrangers. Els Drs. Barnils i Griera i En Montoliu n'han donades a llum que han merescudes grans alabanses de revistes tècniques tan acreditades com *Romania* de París. Mn. Clascar ha publicada la versió catalana del Gènesis i el Dr. Segalà la del poema grec de Museu: *Hero i Leandre,* acompanyada dels hexametres d'Ambròs Carrión i de les traduccions rimades d'En Bertran i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bros i d'En Pellicer i Pagès. Jo he publicats quatre toms del present BOLLETÍ, consagrats tots a la Llengua Catalana i que's veu que han agradat a Catalunya, puys la suscripció, de que's mantén exclusivament el BOLLETÍ, casi no ha tengudes altres baixes que les naturals que hi ha fetes la mort. En canvi, ¿què ha publicat D. Josep Carner del ram característic de la *Secció Filològica i d'Expansió de la Llengua?* Esper... d'assegut que qualcú m'ho diga.

I ara io amadors de la Llengua Catalana! digau-me si pot anar ni ab rodes que la *Secció Filològica,* fundada per dur a cap lo *Diccionari*, ab les consignacions que fa tants d'anys tè de 20.000 pessetes per gasts generals i 12.000 pessetes esclusivament per l'*Obra del Diccionari*, això cada any i just de la Diputació de Barcelona, ademés de la consignació de més de 6.000 pessetes cada any que li dona l'Ajuntament de Barcelona per les tasques pròpies de la *Secció*, essent la caporal la del *Diccionari*; — digau-me si pot anar ni ab rodes que ab tots [106] aqueys milenars de pessetas que entren cada any a la *Secció Filològica*, haja tengudes 250 pessetes cada mes per D. Josep Carner (150 come Secretari i 100 de les dietes de les 4 sessions que cada mes celebra la *Secció*); i no haja tengut ni un cèntim per pagar la feyna dels col·laboradors que cada mes remeten plens de paraules els quadernets que les *Oficines lexicogràfiques* de l'*Institut* los envien? Trobau que pot anar això ni ab rodes? Jo trop que no. Si trobau que sí, mos ne podem anar tots a jeure.

§ 10

El bugat de les *Normes* i sistema Ortogràfic

Tot d'una que's constituí la *Secció Filològica* trobaren els companys que calia fer un sistema ortogràfic per les publicacions de l'*Institut.* Jo elze fiu avinent que això duria molts de disgusts i poc profit pràctic. Els altres cregueren que no seria així, i posàrem fil a l'agulla per engarbullar el sistema ortogràfic. D. Enric Prat de la Riba me digué que presentàs jo un projecte i En Fabra en presentaria un altre; discutiríem i acordaríem lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

procedent. Faig jo el meu projecte, i l'entrec an En Fabra, que, sensa mirar-lo-se ni obrir el plec, el se posà dins la butxaca, i no n'he sabudes pus noves ni me'n ha parlat may. Jo, que sempre he cregut que l'ortografia ès una cosa secundària, puys sensa sistema ortogràfic fixo les llengues sàbies i les neollatines pogueren produir llurs grans literatures, anteriors an el sigle XVIII, —parlant-ne ab En Fabra, me demostrí dispost a totes les transaccions imaginables per evitar divergències i atènyer l'armonia. I lo bo fonc que, parlant-ne jo ab D. Enric Prat de la Riba de que ens érem entesos ab En Fabra, ell me digué tot rabent: —*Sí, perque vosté s'ès entregat a ell.* De manera que a D. Enric li sabé greu que jo m'adondàs a l'ortografia d'En Fabra, allà on jo ho feya *pro bono pacis,* per arribar aviat a l'armonia.

En Fabra formulà el seu projecte ortogràfic, resultant-ne les cèlebres *Normes,* que's discutiren de qualsevol manera, sensa la deguda preparació, sensa madurar ni sospesar la cosa així com calia. Com prou haguérem discutit, se digué que quiscú presentàs per escrit el seu parer, que s'estamparia i tots se'n podrien fer càrrec, i llavò seria la discussió definitiva. Jo fiu mon escrit i el presentí. Crec que no n'hi hagué altre que en presentàs fora del Dr. Rubió i Lluch, l'escrit del qual desaparegué de l'*Institut,* no sabérem com. El meu no desaparegué ni [107] negú, que jo sàpia, li digué: *com va la vida?* Ni l'estamparen ni crec que negú el se miràs. Com vengué la discussió definitiva, després de Pascua de 1912, el trobaren massa llarc per haverlo de sentir lletgir. Ni les honors de la lectura meresqué. Allà molts discutiren dient lo primer que los venia a la boca. En Fabra no prengué part en tal discussió perque era a Bilbao, desempenyant la seua càtedra a l'Escola d'Enginyers d'allà.

Abans de la discussió el Sr. Carner me presentà un *Reglament* que havia de retgir les discussions, a on hi havia una advertència que deya que les *Normes* que se votarien, ens havíem de comprometre a observar-les, no sols en les publicacions de l'*Institut,* sino també en els escrits i publicacions particulars. Jo fiu avinent que, si no llevaven allò, me'n aniria inmediatament de Barcelona, puys en mos escrits i publicacions

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

particulars volia poder usar l'ortografia que'm semblaria bé. Invocant el desitx de D. Enric Prat, me pregaren que acceptàs aquell compromís respecte de les *Normes* que obtendrien les *quatre quintes parts dels vots* de tot l'*Institut.* Per consideració a D. Enric i per no passar per massa aspriu, hi allarguí el coll, assistint a la discussió, aguantant la mestra a forsa de paciència per bé de la Llengua

Prevenia el *Reglament* que les *Normes* s'havien de tornar votar en *segona* i *tercera lectura,* que s'havien de fer quant En Fabra ja seria de tot a Barcelona.

Ab això els senyors de la *Secció Filològica* se figuraven casi tots haver resolta la *qüestió ortogràfica,* com qui no diu res, i així ho manifestà un d'ells formalment dins una famosa *ponència* sobre la manera de fer el *Diccionari,* lletgida en sessió la primeria de juliol d'aquell any (1912). Jo protestí de tal afirmació, i En Fabra hagué de declarar que efectivament la *qüestió ortogràfica* no estava resolta ni d'un bon tros.

Trobant-me jo a l'*Institut* la darreria d'aquell mes, en sessió, hagueren de lletgir una carta que Mn. Griera havia enviada. D. Pompeu Fabra se fixà en que tal carta no observava qualque *norma* de les votades, i ab gran sorpresa meua se deixà dir ab referència a Mn. Griera que no havia de pertenèixer a l'*Institut* el qui no observava les *Normes* de *l'Institut*. Jo fiu avinent que, no estant encara promulgades les *Normes, no eren obligatóries.* Els senyors de la *Secció* hagueren d'acabar per regonèixer aquest principi jurídic; fou ben significatiu que jo els ho hagués de recordar. La darreria d'aquell any i la primeria de 1913 fou la votació de les *Normes* en 2a i 3a *lectura;* i no vaig poder conseguir que dins elles se tocassen els problemes [108] d'ortografia del català balear, ni de l'occidental ni del valencià, dient els altres que allà's tractava just el català literari, entenet ells per tal el català barceloní, contra lo qual sempre he protestat i protestaré tota la vida. ¿Quin dret ni categoria literària té el *barceloní* demunt el català balear, occidental i valencià? Absolutament cap. Donar an el *barceloní* tal dret i tal categoria ¿no ès tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

volta crear un centralisme llingüístic, tan pervers com el polític i administratiu dels de Madrid, contra el qual han clamat i clamen sempre els catalanistes, carregadíssims de raó? De manera que les *Normes* se feren, no per la llengua catalana, la llengua del Rey En Jaume, el Bt. Ramon Llull, St. Vicenç Ferrer i N'Ausiàs March, sino p'el català de Barcelona, M'aturà de pendre una actitud d'oposició resolta la consideració de que les *Normes* no eren un sistema ortogràfic complet, sino una sèrie de *Normes* circunstancials i no definitives i que's podrien i s'haurien d'adicionar ab el temps, i a les hores s'imposaria lo de tocar els problemes ortogràfics del català balear, occidental i valencià.

La primeria del febrer de 1913 se promulgaren les bones de *Normes,* i contreguí el compromís d'observar-les en tots mos escrits, dins l'*Institut* i fora de l'*Institut,* i el meu BOLLETÍ DEL DICCIONARI declarà que les acceptava i les observaria, «reservant-se la facultat d'aduir an el seu temps i lloc proves i raons contra qualcuna d'aqueixes *Normes,* sempre que creguem que no acabin de concordar ab els resultats de la ciència llingüística i que procedesca llur modificació p'el be de la llengua.».

L'*Institut* havia fetes les *Normes* no com un sistema ortogràfic que proposàs a tothom, sino per les seues pròpies publicacions; pero els amics de l'*Institut* les aclamaren com un *sistema ortogràfic* complet i que tothom l'havia d'observar; i a les hores l'acceptació casi general que havien trobada les *Normes*, s'esvaí, esclatant una furiosa reacció en contra, que la lleugeresa de qualques membres de la Secció Filològica enmalaí ab llur exagerat i intempestiu, duguent la questió de les *Normes* dins el *Cos d'Adjunts dels Jocs Florals;* perque, si dia 31 d'octubre d'aquell any conseguiren una votació favorable a les *Normes* (38 vots a favor i 8 en contra), dia 25 de mars i dia 11 d'abril de 1915, los tocà el perdre per 94 vots contra les *Normes* i just 10 a favor, i ademés se'n dugueren una altra der·rota més sensible encara, i fonc que els *anti-normistes* lograren reunir 93 firmes d'autors premiats an els *Jocs Florals* de Barcelona o que n'eren estats *Mantenedors,* manifestant-se oposats a que s'imposasen les *Normes* an els autors premiats [109] an els *Jocs Florals.* Entre aquells

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

firmants hi havia persones tan respectables com l'Excm. Sr. D. Eusebi Güell i lo M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera. Lo qual no favorí gens ni mica el prestigi de l'*Institut,* sino tot lo contrari. Aquell mal cop que l'*Institut* se'n dugué ab tot allò el pot agrair a D. Josep Carner, ànima segons sembla d'aquella enfuyta que pegaren els *normistes* an el *Cos d'Adjunts del Jocs Florals* per imposar-hi les *Normes* dia 31 d'octubre de 1913.

Dins el mars de 1913, com els meus amics de Mallorca acudien a mi demanat-me com havien d'escriure una partida de coses que les *Normes* no determinaven ni tocaven, fiu un projecte de *complement* de les *Normes,* proposant segons l'esperit d'aquestes una solució an aquells problemes del català balear, i el mostrí an En Fabra, el qual n'enterà D. Enric Prat de la Riba, i tot dos me pregaren que no publicàs allò per no fer mal a les *Normes*, perque donaria motiu a que s'alsàs un tortosí o un lleydetà o un valencià i anunciassen unes altres *Normes* supletòries per aquelles regions. Jo vaig prometre no publicar-ho demunt el BOLLETÍ, i en fiu una tirada que just doní a conèixer an els qui me demanaven una solució ortogràfica p'els problemes del català de Mallorca.

Lo *Rat-Penat* de València no tengué tals miraments, i comanà a Fr. Lluís Fullana que engirgolàs unes *Normes* p'el valencià, desentenent-se de les de l'*Institut*. I prou que ho feu Fr. Lluís Fullana ab l'acceptació de casi tots els valencianistes. —Els catalanistes s'hi son acostats massa poc devers València, i no coneixen l'ànima valenciana més que per la clovella i demunt demunt. Jo bé elze vaig avisar els de l'*Institut,* però no me volgueren escoltar, figurant-se que els de València havien de rebre de genollons lo que se dignassen fer-los a sebre de Barcelona. Sí que ès anar tapats i *calsats per aigua!* com deym a Mallorca.

Poc després de publicades i promulgades les *Normes Ortogràfiques,* ja se va veure que algunes necessitaven ma de mestre, i brollà lo pensament de reformar-les. D. Pompeu Fabra prepará la reforma, i m'envià la llibreta a on la proposava, devers el març de 1915. M'ho mirí i casi tot me semblà bé; però, com jo a les hores per mort del Bisbe era Vicari Capitular i no hi veya de feynes i mal-de-caps i ademés me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vengueren aquelles dues greus malalties que he dites, que ab un poc més me'n duen a l'altre mon, no pensí pus en la ditxosa llibreta de la reforma ortogràfica, fins que dins el novembre de 1916, que el Sr. Carner i el Sr. Fabra estaven molt cremats de que jo [110] demunt el meu BOLLETÍ donàs ventim a llurs esveuvats galicismes, En Carner tengué pit per increpar-me en sessió de que jo no observava les *Normes* dins el BOLLETÍ. Li demàn quines *Normes* era que jo no observava, i ja no tengué altra sortida que dir que jo escrivia *aczent* en lloc de *accent*. —I quina *norma* estableix, li dic jo, que s'ha d'escriure -*cc*- i no -*cz*- en aqueix cas? L'home no hi sabé contestar, i a les hores En Fabra, per treure'l de l'encallador, digué: —Això no ès contra cap *norma,* sino contra una de les reformes de les *Normes.* —¿I quant, demaní jo, ha discutida ni acordada l'*Institut* tal reforma? —Ja la durem, digué En Fabra, a la discussió de l'*Institut*. —Doncs, diguí jo, en dur-le-hi, ja la discutirem.

Fora de combat En Carner, ja no badà boca pus respecte d'ortografia, i devers el febrer de 1917 un dia demàn an En Fabra que havien fet d'allò de la reforma de les *Normes* que m'havia enviat devers el mars de 1915, i me diu que la *Secció Filològica* havia acceptada la reforma tal com ell la proposava. Allò naturalment me vengué molt de nou i no me foren bons doblers que els companys de *Secció*, sensa consideració an el càrrec de Vicari Capitular, que m'absorbia tant l'atenció i el temps, i sensa consideració a les meues dues greus malalties que me tengueren tants de mesos rendit i a les portes de la mort, haguessen acordada tal reforma ortogràfica sensa escriure'm ni mitja paraula, demanant-me'n el meu sentit ni notificant-me que l'haguessen acordada. Ni me'n digueren res quant dins el mars de 1916 refermí les meues anades mensuals a Barcelona. Ab tot això no fiu res coneixedor esperant que els de la *Secció* m'exigissen formalment l'observansa de les *Normes Ortogràfiques reformades.*

Passen mesos, i la primeria de maig arrip un dimar[t]s dematí a Barcelona, i me conten a l'*Institut* mateix que el vespre abans hi havia haguda una sessió sobra *Reforma de les Normes,* que era estada una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vertadera batalla entre En Fabra, Mn. Clascar i En Carner d'una banda i N'Ors, el Dr. Rubió i Lluch, En Puig i Cadafalch i En Martorell de l'altra banda. D. Eugeni d'Ors me'n parlà disgustadíssim perque trobava que no s'havien de tocar les *Normes*. Li diguí que jo no en sabia res, i que fins i tot no m'havien convocat, allà on la carta de fundació de la *Secció Filològica* diu que «a les reunions destinades a pendre acords definitius, donant *normes* ortogràfiques o d'altra mena el català» «hauràn d'esser convocats» tots «els membres» de les «Seccions o branques de l'*Institut».* D'això resultava tot una complicació, puys com ès elemental en les corporacions que, si [111] celebren sessió sensa prèvia convocatòria de tots els vocals, els acords que prenguen els assistents, son nuls i absolutament invàlids, resultava que ho eren els que l'*Institut* havia presos en tal sessió del vespre abans perque no m'havien convocat a mí, membre de l'*Institut* i President de la *Secció Filològica,* puys maldament jo fos a Mallorca, m'havien d'enviar a Mallorca la convocatòria, ja que, quant me feren de l'Institut, a Mallorca tenia ja la meua residència obligada, i no m'imposaren l'obligació de tenir jo cap representant a Barcelona per rebre les convocatòries. Ja sé que el Sr. Carner tengué pit per dir en sessió plenària del janer passat, que m'havia convocat per aquella *sessió de reforma de Normes* del maig d'entany. ¿A ne qui entregà el Sr. Carner tal convocatòria? No crec que diga que la m'entregà a mi. ¿A ne qui l'entregà que fos autorisat meu per rebre tal convocatòria i que se comprometés a fer-la-me arribar.

De manera que tal afirmació del Sr. Carner ès absolutament gratuita i tan poc exacta com aquella de la seua carta de 8 d'octubre de 1912, que deya que m'escrivia allò de les meues «extralimitacions» i faltes a la «lley de justicia i cortesia» «d'acord ab els companys» de *Secció,* que, segons testimoni de D. Enric Prat de la Riba (carta de 21 d'octubre, 1912), no en sabien res ni havien pres tal acort.

De manera que els de la *Secció Filològica*, per sortir de la situació estranya en que's trobaven per haver acordada la *Reforma de les Normes* sensa contar ab mi per res, demanaren una *sessió plenària* per que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquesta d'una manera o altra admetès la *Reforma* i llavò poder dir que era cosa de l'*Institut* en ple. Presentar-se ells a la *sessió plenària* ab tal *Reforma* i que jo la contradigués, ja veyen que no elze podia dir gayre bé. Per això volgueren poder-la presentar a les altres «*Seccions* come cosa de la *Secció Filològica* en pes, sensa cap discrepància, per poder-la imposar millor. Així se comprèn que demanassen la *sessió plenària* sensa convocar-me a mi i celebrant-la un dia que sabien que jo no hi havia d'esser (jo arribava a Barcelona el dimars dematí i me'n tornava el divenres a vespre, desde novembre de 1916). Per això la celebraren un dilluns avespre.

Jo devant aquell bugat, resolguí no dir res fins que me comunicassen l'*acord de la Reforma* que l'*Institut en ple* havia pres, cosa que encara no han feta, que jo sàpia.

Per sortir de tal situació, contava assistir a una *sessió plenària* que havia de celebrar l'*Institut* dins el janer. A derrera [112] hora no'm poguí embarcar i envií an el Sr. Secretari General una comunicació ab data de 16 de dit mes, a on, espinzellant breument els antecedents i consegüents de tal *reforma de les Normes* i referint-me a l'acort que deyen que dita *sessió plenària* havia pres envers de tal *Reforma,* feya constar lo següent. «Doncs jo, senyors de l'*Institut,* he de dir que protest de la manera més formal i solemne de tot aquest procediment seguit en la *reforma* de les *Normes Ortogràfiques,* i rebuig i rebrotx terminantment tal reforma per illegítima, illegal i nul·la, per haver-la acordada en sessió convocada illegítimament per falta de convocació d'un dels membres de l'*Institut,* que tenia dret d'esser convocat i no el convocaren.

«I no sols faig això, sino que declar que me consider deslligat del compromís contret dins l'abril de 1912 d'observar les *Normes Ortogràfiques,* fins i tot en mos escrits particulars. I me consider deslligat de tal compromís, així com aqueys senyors s'hi son considerats reformant dites *Normes,* sensa observar el *Reglament de l'Institut*, infringint ubertament el *Reglament de l'Institut.* I no me consider obligat a observar el sistema ortogràfic nou, mentres no l'hàgem discutit i votat així com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

discutírem i votàrem les *Normes* l'any 1912 i 1913. I anunciy desde ara que, quant el nou sistema estiga discutit i votat en la deguda forma, sols me comprometré a observar-lo en les publicacions de l'*Institut*, no en les meues pròpies ni en mos escrits particulars.

«La meua formalidat i lleyaltat m'obliga a fer aquesta declaració i a fer-ne unes quantes mès per bé de l'*Institut.* Som anats massa de pressa en lo de les *Normes* i *Sistema Ortogràfic*, que ès una cosa que cal pesar i madurar molt de temps per no entrecuytar-se i precipitar-se en mancab del prestigi de l'*Institut.* ¿Creys que ha resultat gens de bé p'el prestigi de l'*Institut* que, an els quatre anys d'haver promulgades les *Normes* ab tota solemnidat i haver feta la campanya que's feu perque tothom les acceptàs (recordau entre altres coses la proclama i les passes que donà l'inoblidable Sr. Prat de la Riba), les hàgem hagudes de reformar i capgirar? Una cosa vos puc dir, que a Mallorca els pocs que de cor les volien observar, com han sabut de tal reforma, ho han deixat córrer, i ara ja només n'hi ha qualcún que observ just a redols el nou sistema. Un dels nostres corresponents més egregis, D. Joan Alcover i Maspons, dies enrera me contà que, essent ell a Barcelona, fa devers un any o més, els de la *Secció Filològica* el convidaren a asistir a una *sessió* (jo no hi era). Hi anà i tractaren [113] del *sistema ortogràfic* que duyen entre-mans; i, com los hagué sentits descapdellar, se convencé de que calia mirar-s'hi molt en tot lo que fos llegislar. Llegint el pròleg que va devant el flamant *Diccionari Ortogràfic,* compost i publicat «sota la direcció de P. Fabra». p. 19, he vistes unes paraules deplorabilíssimes. Velestaquí: «El sistema d'accentuació gràfica adoptat provisòriament per l'*Institut*» (això ès, les *Normes*) desconeixia un fet important de la prosòdia tradicional catalana», ès a dir, allò de no accentuar els mots com *memòria, àrdua,* etc. Això ès una manera molt original de dir les coses. i«Un sistema d'accentuació» que «ignora un fet»! ¿Vol dir aquest «sistema d'accentuació» era qualque persona per «ignorar fets»? Parlant en bon català cal dir que l'«ignorant» era l'autor del «sistema» i no «el sistema» mateix. I com, segons tots sabeu, el qui formulà les *Normes* fou D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pompeu Fabra; i encara que, en la discussió n'hi tramudassen algunes, no li tocaren aquella del «sistema d'accentuació», resulta que era D. Pompeu Fabra que «ignorava» per lo vist «un fet molt important de la prosòdia tradicional catalana». Es gros així mateix que D. Pompeu ignoràs que en català *memoria* no son sols tres sílabes, sino quatre, i que «*àrdua*» no son just dues, sino tres. I lo cèlebre ès que ja l'any 1884 la *Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona,* tot publicant la seua *Ortografia*, ja feya constar tal fet, donant tals mots i llurs consemblants lo menys per *semi-esdrújols,* i lo Rt. P. Nonell l'any 1896 publicà lo seu *Anàlisis Morfològich-Ortogràfic de la Llenga Catalana,* a on sostengué i demostrà tal fet, i accentuà desde llavò tals mots, i jo dins mon BOLLETÍ fiu lo mateix constantment, fins que engirgolàrem les *Normes*. I abandoní tal *sistema d'accentuació* precisament perque D. Pompeu Fabra no el seguia; i abandoní el *sistema* per acursar distàncies i anar a l'unificació en materia d'*ortografia.* ¿Com s'esplica que «el sistema d'accentuació» de les *Normes*, més ben dit, l'autor que les formulà, patís tal «ignorància»? ¿Es que D. Pompeu no concedia beligerància ni a la *Real Acadèmia de Bones Lletres* ni an el P. Nonell ni a mí? Crec que no ès res d'això; crec que aquí no hi ha més que això altre: que D. Pompeu Fabra no va veure la forsa que tenien les observacions de la *Reial Acadèmia de Bones Lletres* i del P. Nonell, fins que el P. Nonell les repetí publicant dia 30 d'abril de 1915 son entenimentat article *Algunes consideracions sobre las NORMES ORTOGRÀFIQUES.* Me sembla que creure això, ès el favor més gros que poren fer an En Fabra. [114]

Ara bé, si en Fabra fins l'any 1915 no *va veure* la raó que hi havia per accentuar els mots catalans d'una manera diferent d'així com fins llavò les havia accentuats, d'així com posà a les *Normes* que los havíem d'accentuar, ¿qui ens assegura que demà o demà passat no veja altres coses que calga modificar del *sistema ortogràfic,* que avuy pretenen imposar-mos com ens imposaren les *Normes?*

«Per tot això, senyors, que just apunt i altres coses que me reserv per dir-les dins una sèrie d'articles que duc idea de publicar demunt mon

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

BOLLETÍ sobre el novell *sistema ortogràfic* que han tractat d'introduir-mos de frau, sens referir-me per res a cap d'aqueixes interioridats de l'*Institut*, sino just desde el punt de vista científic, per tot això, respetesc, jo vos prec de tot mon cor que anem més poc a poc, que no anem tan depressa, que no ens atropellem tant a llegislar en materia ortogràfica. ¿S'ès publicat el *Diccionari Ortogràfic?* Molt bé, que valga come norma provisional *directiva,* fins que n'hi haja un altra de més avenguda ¿S'ès publicat el novell *Sistema Ortogràfic,* modificant les *Normes?* Molt bé; ben modificades estàn les *Normes,* que prou ho havien mester. Però no tornem a caure en l'equivocació de voler imposar i fer *obligatori* ni p'els de l'*Institut* el nou *Sistema,* com en mala hora imposàrem les *Normes*. Prenguem el novell *sistema ortogràfic,* no come *norma coactiva,* sino just *directiva;* que l'observi l'*Institut* en les seues publicacions mentres els autors d'elles hi estiguen conformes. No violentem ni tiranisem les conviccions del *Membres* de l'*Institut* que creuen equivocades o improcedents vàries coses de tal *sistema*, com me consta que n'hi ha i que consideren una tirania insuportable que les obliguin a sometre-se an el novell *sistema.* Que s'acabin d'una vegada tals violències i exaccions, indignes absolutament d'homes de llibertat com son i han volgut esser sempre els catalans. Deixem passar uns quants anys per demunt aqueix *sistema ortogràfic* en condició de *lliure* i *voluntari;* i més envant, en haver demostrat l'experiència les sobres i minves que té, que ès ben segur que en té (¡maldement no en tengués tantes!) i en haver-les discutides detengudament i haver madurat bé la cosa, llavò i sols llavò serà arribada l'hora d'establir-lo come *coactiu,* come *obligatori* per les publicacions de l'*Institut,* mai p'els escrits particulars dels *Membres* de l'*Institut* que en qualque especialidat no hi estiguen conformes».

¿Què feu l'*Institut* devant aquestes manifestacions meues? En tenc noticies particulars i confidencials, que no vull aprofitar [115] per bé de tots. ¡Just posaré la carta que'l Secretari General de l'*Institut* me remeté, del tenor següent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Institut d'Estudis Catalans. Palau de la Diputació: Barcelona. —23 gener 1918. —Sr. D. Antoni M.ª Alcover. Benvolgut President i amic. Ahir va tenir lloc la *sessió plenaria* de l'*Institut.* De conformidat amb el desig de vostè, es llegí la carta adressada als Membres del mateix. S'entengué pel contingut d'ella que comprenia diferents extrems que podien considerar-se per separat.

«Un primer extrem es referia a la valor legal de la sessió per la qual vostè no va rebre convocatòria. Interrogats els Secretaris, aquests han afirmat haver cursat la targeta corresponent.[3] Apart d'això un inconvenient formal sembla[4] avui imposibilitar tota reclamació en aquest punt: el temps transcorregut sensa fer-la, temps durant el qual la *Secció Filològica* s'ha reunit repetidament i l'*Institut* en ple ha celebrat noves sessions.[5] [116]

---

[3] Nota (1) de l'original: No basta cursar una «targeta» de convocatòria; cal cursar-la bé, això ès, que arribi an el que han de convocar. I tot secretari que sap desempenyar el seu ofici, per fer una convocatòria, s'assegura sempre de poder provar documentalment que entregà la targeta an el convocat o a un representant del convocand que responga de fer-la arribar an aquest. Feu el secretari convocador res d'això an el cas de que's tracta? Jo no he facultat negú per rebre les convocatòries que cap secretari de l'*Institut* me fés, ni may m'han dit els secretaris de l'*Institut* que me farien a tal punt o a tal altre les convocatòries. De manera que si els secretaris «cursaren» «la targeta corresponent», la cursaren malamentíssim, puys ni arribà a mi ni a cap representant meu; i qui diga lo contrari, falta a la veritat tan alt com ès.

[4] Nota (2) de l'original: «Sembla» an el Sr. Secretari, pero sensa cap fonament sòlid, com demostr més avall.

[5] Nota (3) de l'original: Res d'això invalida la meua reclamació. Primerament, encara ès l'hora que l'*Institut* m'haja de comunicar lo que acordà en aquella sessió a la qual pertocava convocar-me i no me convocaren. No constant-me oficialment res de tal sessió ni sabent en concret lo que havien acordat o deixat d'acordar, ¿com podia jo fer cap reclamació? ¿Quina culpa tenc jo de que qualques coses de l'*Institut* les manetgin certs elets a la biorxa, sensa observar les formalidats, pròpies de totes les corporacions sèries? ¿Que la *Secció Filològica* s'ès reunida repetidament d'ensà d'aquella sessió de reforma ortogràfica? Prou que s'ès reunida; però jo just hi he assistit dues vegades, dins el maig i dins el juny d'entany, i en cap d'aquelles dues sessions negú se dignà notificar-me els acorts de tal sessió de reforma ortogràfica. En quant a les sessions plenàries que l'*Institut* hagués tengudes abans de formular jo la meua reclamació, com tampoc m'hi convocaren, no en sé absolutament res ni podien tenir cap efecte perentori del meu dret, no havent-hi jo pogut concórrer per falta de convocació. Ademés, ni el *Reglament de l'Institut* ni la *Carta de fundació de la Sessió Filològica,* únics texts llegals que me poden obligar, no senyalen cap termini per reclamar contra la validesa de les sessions de l'*Institut,* «destinades a prendre acords definitius, donat normes ortogràfiques o d'altra mena al català», a on prevé dita *Carta* que hi «han d'esser convocats els membres» de totes les «seccions». De manera que no ens esplicam com un filosof de la talla de D. Eugeni d'Ors no comprengué que tan mateix balderetjaven massa aqueys paralogismes ab que tractaren certs elets de l'*Institut* d'invalidar la meua reclamació. No crec que hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Dolent-nos molt a tots el cas, es va acordar que en l'avenir fos fixat per vostè un lloc convencional a Barcelona per rebre les convocatòries i demés;[6] a part de lo qual, oficiosament, i sempre que es tractés d'una sessió important, se li posaria a vosté comunicació telegràfica.[7]

«Un altre punt se referia a l'extensió preceptiva de les inclusions o les omissions em el *Diccionario Ortogràfic*.[8] Es va recordar sobre aquest extrem el conveni ja puntualitzat en una sessió anterior sobre el caràcter informatiu i no preceptiu de l'obra.[9]

«Per últim sobre la qüestió de les *Normes* propiament dites va acordar-se acceptar l'amable oferiment de vostè de donar-nos explicacions en una sessió ulterior, a la qual pogués concorrer personalment, i per els efectes de la convocatòria de la qual, li prec des d'ara que es serveixi anticipadament avisar els seus dies de còmoda estada a Barcelona.[10] [117]

«Me es grat donar-li totes aquestes noticies a temps de saludar-lo i repetir-me com sempre amic afectíssim.

q. l. b. l. m

EUG. D'ORS

---

donàs lo seu assentiment lo Dr. D. Guillem de Brocà, ínclit llumenar del for catalanesc i amic meu coral.

[6] Nota (4) de l'original: Ab molt de disgust meu no puc admetre una tal cosa, puys no està bé que jo haja d'imposar a negú de Barcelona la molèstia de fer-me arribar les convocatòries de l'*Institut.* Com me feren de l'*Institut,* ja sabien que la meua residència era Mallorca; doncs a Mallorca pertoca citar-me, si volen que jo me'n enteri.

[7] Nota (5) de l'original: Telegrama o carta, aqueixa ès la manera de convocar, i que jo ho rebi ab temps per poder arribar d'hora.

[8] Nota (6) de l'original: Que dispens el Sr. Secretari General. La meua reclamació no's referia en res ni per res a «inclusions» o «omissions» «en el Diccionari Ortogràfic», sino an el «sistema ortogràfic» publicat come de l'*Institut* «sota la direcció de P. Fabra».

[9] Nota (7) de l'original: Agraesc an el Sr. Secretari General tal declaració. De manera que tot quant diu tal «obra» en punt a «inclusions» i «omissions» de paraules i manera d'escriure el català no té cap «caràcter» «preceptiu» sino just «informatiu». Tal declaració honra sobre manera l'*Institut d'Estudis Catalans.* Que en prenguen nota els senyors de la *Secció Filològica.*

[10] Nota (8) de l'original: Durant tota la corema no poguí deixar la residència an el chor de la Seu de Mallorca, i de Pasqua ensà no m'ha llegut, essent a Barcelona, aturar-me en coses d'ortografia. Veurem més envant si me lleurà. De totes maneres, grans mercès a l'*Institut* per l'acort de voldre'm escoltar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Que consti mon coral agraiment an el Sr. Secretari General de l'*Institut* i amich particular a ne qui dec tantes d'atencions. Ja sap que pot manar dispondre en coses que jo el puga servir.

§ 11
Quines conveniències m'ha duytes l'*Institut*

L'hauré de tocar aquest punt devant el desenfreiment de qualques estornells que s'han permès retreure el suc que en treya jo de la *Secció Filològica*. Vegem-ho quin suc ès estat aqueix. ¿Què m'ha donat l'*Institut*? ¿Nom, fama i estimació dins Catalunya? En cap manera. Abans de fundar-se la *Secció Filològica*, ès evident que jo era més conegut i més estimat i més *admirat* dins tot Catalunya que no ho som estat des que's fundà la *Secció* i me'n feren President. L'esser de l'*Institut* lo que m'ha duyt, algunes restes d'amistats i simpaties per jo haver defensades certes coses de l'*Institut* i figurar entre els seus caporals.

Però ¿i les *dietes*? ¡les famoses *dietes*! Parlem-ne una mica. Si jo hagués residit a Barcelona, seria estada una vertadera conveniència poder percebre 25 pessetes cada setmana just anant a l'*Institut* a fer la pretxa una estona ab els amics de la *Secció*. Així me podrien retreure les *dietes.* Però jo, per assistir a les sessions, havia d'anar i tornar de Barcelona i m'hi havia de mantenir. Si jo hagués solicitat esser de l'*Institut*, m'haurien pogut dir: —Res, t'hauràs de pagar el viatge cada volta per assistir a les sessions. Si jo m'hi fos conformat, no hauria pogut reclamar; però no hi hagué res d'això, sino que quant D. Enric Prat de la Riba me posà a l'*Institut*, li fiu avinent que, per assistir a les sessions, cada vegada just el vapor me costaria 50 pessetes, sensa el manteniment, i la *dieta* que'm donarien just era de 25 pessetes. D. Enric digué que això seria bo d'arreglar, donant-me les 100 pessetes de les quatre dietes de cada mes, mentres jo vengués una o dues vegades, i els de la *Secció* hi convengueren. Després varen dir que m'obtendrien [118] un *pas franc* an el vapor, i així tendria les 25 pessetes a cada sessió que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

assistiria. Això del *pas franc* no fou possible i posaren que, si venia a Barcelona una vegada el mes, mes donarien 75 pessetes; si venia dues vegades dins un mes, me donarien les 100 pessetes i així ho feren un parell d'anys. Quant deixí d'esser Vicari Capitular, que podia esser més dies a Barcelona, proposí de celebrar durant aqueys dies dues sessions. Digueren que elze venia millor just celebrar-ne una i que me donarien les 100 pessetes per la *dieta* de la sessió i per l'altra feina que faria per la *Secció* durant aquells dies. N'hi solia esser 4, i ès notori que m'estava a l'*Institut* cada dia de les nou del matí fins a la una i el cap-vespre de les 4 fins a les 8, traballant a les *Oficines Lexicogràfiques* o a la *Biblioteca* en coses de la *Secció*. De manera que això de les meues *dietes* ho ha fet tot la *Secció* per no causar-me perjudicis. Si els de la *Secció* m'haguessen dit que just me porien donar les *25 pessetes* per cada sessió a on assistís, jo no hi seria tornat, havent-hi d'anar de Mallorca, i ja no hi hauria haguda qüestió. —I ara ¡que me diguen les persones formals si mos companys de *Secció* me poden fer càrrec d'això de les *dietes*!

Però n'hi ha una altre de càrrec vertaderament *colossal* contra mi: que per ordenar alfabèticament les 900.000 cèdules de la *calaixera* vaig aprofitar quatre nebodes meues i el meu criat, que hi treballaren devers sis mesos, cada dia de sol a sol; i elze donàrem 150 pessetes perhom entre tots: 750 pessetes. Ab lo ben intés que, els de la *Secció Filològica*, com jo elze proposí d'utilisar aqueys *estudiants* (les quatre nebodes i el criat tots anaven a *estudi* i per lo mateix eren vers *estudiants*); com elze diguí que tals *estudiants* romandrien contentíssims si de tal feynada elze donàvem 150 pessetes per hom, no se'n podien avenir i celebraren la gran baratura de tot aquella tasca. Si aquella ordenació de cèdules l'arriben a fer a Barcelona, a les *Oficines* de l'*Institut*, a on els oficials lo menys tenen 100 pessetes cada mes i just hi fan feyna de les nou a la una, ¿quants de mesos haurien haguts menester? Jo responc de que en sis mesos cinc *oficials* d'aquelles *oficines* no haurien feta mes via que la que feren aquells cinc *estudiants* i cada *oficial* d'aquells hauria costades p'el cap baix *sicentes pessetes,* i entre tots: 3.000 pessetes. Gracies en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquells *estudiants* en sortírem ab 750 pessetes. Així explot jo l'*Obra del Diccionari* i el pressupost de l'*Institut*: trobant gent que per 30 pessetes mensuals treballen de sol a sol ordenant alfabèticament cèdules lexicogràfiques. ¡Quina llàstima que a mos companys de *Secció* no els [119] haja pegat may l'idea d'*explotar* d'aquesta manera el presupost de l'*Institut*!

I ¿tendràn cara aqueys senyors per retreure'm això de tals *estudiants*? I encara que els haguessen donades 750 pessetes de qualsevol manera, ¿haurien pogut retreure-hu, essent cosa meua, allà on jo per l'*Obra del Diccionari* m'he gastades tantes de mil pessetes, comprometent-hi devegades la meua salut, el meu pervindre i fins qualque volta la meua vida?

May m'ho hauria cregut que de boques catalanes haguessen de sortir contra mi càrrecs consemblants. Ja sé després de tot quina casta de catalans son aqueys tals; no elze pos an el conte dels altres. Pobre de Catalunya si tots fossen com ells!

Aquells cinc *estudiants* i un quants més foren els qui ompliren les 160.000 cèdules de que parl dins els § 2 i 6, cèdules pagades segons la tassa que la Diputació de Barcelona aprovà l'any 1908, com dic més amunt; i havent sabut que qualcú abusava una mica en la manera d'omplir tals cèdules, el vaig privar d'omplir-ne; i D. Pompeu Fabra recordarà prou bé que, proposí que no se pagassen totes aquelles 160.000 cèdules, llevant-ne un gros contingent per considerar-les no prou importants, i D. Pompeu trobà que, ja que eren fetes, procedia pagar-les, i així se feu tres anys després de fetes.

I això ès tot el suc que he tret jo de la *Secció Filològica.* Figurau si els esperaré ben tranquil tots els càrrecs que mos companys me puguen fer per aqueix vent.

Un altre càrrec sé també que duen idea de fer-me: que demunt el meu BOLLETÍ els he discutits per llur actuació dins l'*Institut.*

Es un dels càrrecs que en nom d'ells aquell bo d'En Nicolau d'Olwer formulà contra mi dins la carta que he dit que tengué la flaquesa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'escriure a D. Joan Alcover i Maspons perque me fés callar. Ja seria curiós que publicassen lo que elze contestà. D. Joan referent an això!

§ 12
Lo conflicte de l'*Atlas Llingüístic*

Per iniciativa dels Drs. Barnils i Griera la *Secció Filològica* acordà devers l'any 1913 fer l'*Atlas Llingüístic Català*.

Ja sabeu que ès un *Atlas Llingüístic*: l'aplec d'un nombre determinat d'idees, espressades ab tals o tals paraules, recullides aquestes paraules dins totes les regions que parlen aquella [120] llengua, i fent un mapa per cada una d'aquelles idees, senyalant tots els punts del territori d'aquella llengua ab la paraula que a tals punts espressa aquella idea. No més hi ha França que tenga un Atlas així, i el feu el gran professor de la Sorbona Mr. J. Gilliéron ab colaboració de Mr. E. Edmont. Els Drs. Barnils i Griera assistiren a la càtedra de Mr. Gillièron, agregada a la Sorbona, a on vaig assistir jo també, la cinquantena de dies que fuí a París la primavera de 1912 i 1913.

Lograt que la *Secció Filològica* acceptàs l'idea acordant la seua realisació, quedaren els Drs. Barnils i Griera encarregats de fer el *Questionari* corresponent, això ès, la llista de les idees ab l'espressió catalana que havien de replegar dins tot el territori llingüístic per fer demunt la replega els mapes corresponents. Compost lo *Questionari* de 2.886 paraules i frases que havíem de replegar dins tots els dominis de la llengua, la *Secció* l'aprovà i l'estamparen formant un volum en 4t de 122 planes. Feren això durant la meua ausència de Barcelona desde febrer de 1915 fins el març de 1916, deguda a haver-me elegit Vicari Capitular per mort del Bisbe de Mallorca (23 febrer 1915) i a les dues greus malalties que m'embolicaren aquell any, que ab un poc més me'n duen a veure Sant Pere. Dic això per que vegeu que, si jo trobí després qualques defectes en aquell *Questionari* ja estampat, no me digueu que los havia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'haver trobats abans d'estampar-lo, quant encara eren a temps d'esmenar-los. Jo no viu lo *Questionari* fins que ja era estampat.

A Mn. Griera comanà la *Secció Filològica* la realisació de l'*Atlas;* i ell, veent-me llibert de la somada del Vicariatge Capitular de Mallorca ab la venguda del novell Bisbe Rdm. Doctor Doménech i Valls (Deu el mos conserv molts d'anys), me pregà ab insistència que treballàs ab ell en lo de l'*Atlas* recorrent el territori llingüistic per fer-hi les enquestes i escorcolls corresponents. Hi convenguí, ho proposàrem a la *Secció*, que ho acceptà i fins acordà la retribució que n'havia de percebre per indemnisar-me del mancap que jo havia d'esperimentar ausentant-me de la Seu mallorquina i de ma casa. Comensí a treballar a l'*Atlas* devers els mars d'entany (1917) ab tot l'entusiasme i acorament que jo solec posar en les coses de la nostra llengua. Aviat sorgiren entre Mn. Griera i jo qualques discrepàncies respecte del sistema de fer les enquestes del cabal llingüístic de l'*Atlas*. Mn. Griera pretenia que a cada una de les 250 poblacions que havíem d'escorcollar, just havíem d'interrogar una persona; jo sostenia que l'escorcoll seria més [121] complet si n'escorcollàvem tres o quatre de persones a cada població. Jo pretenia que en quant a noms d'herbes i plantes, animals, aucells i peixos que hi havia an el *Questionari*, hi posàssem el nom científic i llavò la sinonímia popular, que sovint ès diferent de comarca a comarca, fins dins el Principat. Volia que ho féssem així per poder aclarir a cada població si aquell vivent hi era i com s'anomenava, i Mn. Griera no estava conforme. Jo proposava que an el *Questionari* se dibuixassen tots els objectes materials el nom dels quals figura dins el *Questionari*, a fi d'evitar confusions i que els interrogats de cada població, veyent la figura de l'objecte, poguessen dir si hi era allà o no; i Mn. Griera no arribà a admetre tal proposta. Tampoc ens acabàvem de avenir sobre el sistema de transcripció fonètica dels mots que havíem de replegar. Però jo may pretenguí que prevalgués el meu criteri en definitiva, i confiava de que finis-finis tot s'arreglaria discutint-ho ab D. Pompeu Fabra, el Dr. Barnils i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D. Manuel de Montoliu. Jo estava ben dispost a passar per lo que acordàs la majoria.

En la sessió de 21 de juny presentí l'escorcoll d'Atlas que havia fet a Manacor, Llucmajor i la Ciutat de Mallorca; la *Secció* l'accepta i acorda pagar-me la feyna feta. Anuncií que me'n aniria a seguir-la a Eivissa i després a Menorca. Negú demostrà la més petita desconformetat, i aleshores demàn a Mn. Griera llibretes d'enquesta en blanc perque no entenia. Me promet d'enviar-me'n un paquet. No el m'envia, i comàn an el Dr. Barnils que li diga de part meua que el m'enviy a Eivissa o a Mallorca i tampoc le hi m'envia; i vaig sebre de bona tinta que, si Mn. Griera no me cumplí lo promès, fonc que en parlà a D. Pompeu Fabra, i aquest li digué que no m'enviàs el paquet perque ell volia dur la cosa a la *Secció filològica*.

Podeu considerar quina impressió m'havia de causar aqueixa actitut de D. Pompeu Fabra. El President de la *Secció* mana una cosa a un subaltern seu com Mn. Griera en virtut d'un acort de la *Secció* (això ès, que jo continuàs les enquestes de l'*Atlas*), i D. Pompeu, Vice-President de la *Secció*, revoca i anul·la l'orde del President com si se fos tractat del derrer dependent de l'*Institut.* ¿Què D. Pompeu creya que jo obrava malament? Res que dir hi hauria tengut jo: ell podia acudir a la *Secció* contra l'orde que jo havia donada de que m'enviassen les llibretes; però les llibretes pertocava enviar-les-me. ¿Quin mal irreparable podia pervenir de enviar-me les inofensives llibretes a Mallorca o a Eivissa? El mal més gros just podia esser que jo hi fés feyna cinc o sis dies fins que la *Secció* [122] hagués ressolt, després de sentir-me a mi, que era una de les parts.

Això de primer voler sentir les parts per fer la sentència, ès una cosa que està tant dins el bon sentit del poble català, que n'ha fet un adagi segons el qual *quant les parts son oides, se fa la sentència.*

Jo n'estava seguríssim de que la *Secció Filològica* no voldria resoldre que no m'hagués sentit a mi; però feu tot lo contrari.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rebuda aquella confidència a Eivissa, m'entrà tal avo[r]riment de veure l'actitut de D. Pompeu Fabra que a l'acte suspenguí la feyna de l'*Atlas* i escric a D. Pompeu dient-li que ja estava cansat de l'*Atlas* i que havia resolt deixar-ho i emprendre l'escorcoll de la conjugació catalana actual, que fa tants d'anys comensí i tenc tan envant, i que també treballaria en les altres coses que l'*Institut* me tenia comanades, entre altres, la *bibliografia del Català a les Balears* i que esperava que la *Secció* hi estaria conforme. Fiu això per facilitar la solució del conflicte i que seguíssen les coses en pau i concòrdia.

¿Creys que els meus companys de *Secció* acceptaren aqueixa proposta? Doncs no l'acceptaren, i fins i tot D. Pompeu tengué... l'atenció de no contestar-me, com si no li hagués escrit.

May hauria duyt jo a la *Secció* cap conflicte que En Fabra hagués tengut ab mi o ab un altre, que no li hagués parlat primer a ell reservadament a fi d'arreglar-ho de la millor manera possible, i sensa que els altres se'n temessen. Els fets me demostren que ell no me guarda tal casta de contemplacions, i que, lluny d'evitar-me conflictes, hi aplica el fulminant per fer-los esclatar i llevar-me del mitx.

Escrita la carta aquella an En Fabra, dia 1 de juliol, ja no fiu pus enquesta d'*Atlas*, sino de conjugació catalana a Eivissa, a on ès tan interessant, fins que m'arribà l'infausta comunicació del Secretari de la *Secció Filològica,* del tenor següent:

Barcelona, 2 de juliol de 1917

M. I. Dr. D. Antoni Mª Alcover

Honorable President,

Distingit i benvolgut amic:

«Ens cal després de saludar-vos afectuosament, cridar vostra atenció sobre uns quants fets que han estat aixímateix [123] objecte de nostres reflexions, i que ens han trobat en la més perfecta unanimitat de criteri. L'*Institut de la Llengua Catalana* ha arribat a una positiva saó: tenim en funcionament tots els mecanismes essencials que havien d'integrar-lo; i el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

descapdellament de les seves funcions s'efectua sota un esperit concorde i revestit d'un veritable prestigi públic.

«Pel nostre vot unànim consagràrem ab la dignitat presidencial el vostre llarg i generós apostolat en favor de la llengua catalana. La vostra presidència malauradament, ha hagut d'ésser més nominal que efectiva. A això ha contribuït, en primer lloc, el vostre forçós allunyament de la gran majoría de les nostres sessions,[11] i en segón lloc, una diferència de temperament[12] que ben segur per manca d'ocasion(e)s (encara que també per oblit de nostres precs amistosos)[13] no ha pogut convertir-se en veritable solidaridat. Us demanem que us feu càrrec ab serenor d'esperit de la greu importància que tindria, en detriment de la prosperidat de l'*Institut*, la perpetuació d'aquestes disparitats[14] entre el vostre respectable criteri personal i el també respectable de la unànim resta dels membres d'aquesta branca de l'*Institut d'Estudis Catalans*.

Es improbable que hagueu deixat d'observar que en la qüestió ortogràfica, malgrat l'enverinament que determinà en un sector de la literatura catalana, no hem acceptat proposades controvèrsies. L'*Institut*, per decòrum de la seva autoritat, ha cregut que no havia de devallar a l'arena. S'ha mantingut en un pla afirmatiu de quieta legislació,[15] i aquest

---

[11] Nota (1) de l'original: Me feren President sensa jo demanar-ho i sabent que la meua residència obligada era a Mallorca i sensa exigir-me que m'hagués de mudar a Barcelona per l'«efectividat» de tal presidència.

[12] Nota (2) de l'original: Cadascú té el seu, i may he vist que hagen de tenir el mateix tots els qui formen part d'una corporació; més tost ès una ventatge que el tenguen diferent perque així se poden desplegar més fructuosament totes les energies contrapesant-se les unes ab les altres.

[13] Nota (3) de l'original: Quant ni a on me feren may tals precs? Si me citaven noms i armes podria contestar. Com no me'n citen cap, just puc dir que no me'n recort.

[14] Nota (4) de l'original: I aqueixes «disparitats de criteri» just son estades ab mi? Ells ab ells no n'han tengudes? ¡Si son celebèrrimes les baralles i betzèrries que han tengudes ells ab ells! I per cert que casi sempre hi ha figurat come *beligerant* el Sr. Secretari. Derrerament, he sabut que un d'ells està tan barallat amb un altre, que li ha retirada l'amistat, i just vol tractar ab ell en sessió i en lo indispensable come membre de l'Institut, i precisament ès un dels més culpables del meu conflicte, per no dir el més culpable de tots.

[15] Nota (5) de l'original: Per «llegislar» cal tenir «autoridat», i ¿qui ha donada tal [124] «autoridat» a la Secció Filològica? No la hi han poguda donar els qui la crearen, els de la Diputació de Barcelona, puys ells no la tenien en ram d'ortografia. L'autoridat en aquest ram just la hi podia donar la competència acreditada ab obres dels seus membres i que el públic català la hi hagués reconeguda. Fora d'En Fabra i de mi, cap dels membres de la Secció ha publicada cap obra ortogràfica. An En Fabra i a mi ens ha regoneguda el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

posat ha [124] enriquit sens dubte son prestigi.[16] Entenem, doncs, inoportuna, després de deliberar sobre aquest punt, la publicació de les notes que darrerament tinguéreu l'amabilitat de donar-nos a conèixer.[17]

L'*Atlas Llingüístic*, la direcció del qual ha estat encomanada a un tècnic especialment preparat per aquest treball, Mossèn Griera, ha començat de pendre forma sota la seva responsabilitat i ab mètodes de comprovada eficàcia. Es evident que [125] el susdit Mossèn Griera, si porteu la vostra col·laboració a l'*Atlas Llingüístic*, en perd automàticament la direcció.[18] Es a dir que el tècnic preparat per aquesta tasca i que aplica un sistema de reconeguda valor i fecunditat,[19] es troba en certa manera

---

públic català l'autoridat en ram d'ortografia? Just qualques amics la mos han reconeguda. ¿A on ès per lo tant el «pla afirmatiu de quieta legislació» de que parla el Secretari? Demanau-ho an els 93 autors catalans, premiats o *mantenedors* an els Jocs Florals de Barcelona, que l'any 1915 protestaren contra l'*imposició* de les *Normes* de l'Institut dins els volums dels Jocs Florals. Si haguessen reconegudes les *Normes* com *lleys*, s'hi serien somesos en lloc de rebrotxar tal *imposició*.

[16] Nota (6) de l'original: ¡O el prestigi de la Secció Filològica! ¡Deu me'n alliber de tal *prestigi!* Lo que hi ha, ès un ferest *desprestigi* i un esglayador descrèdit d'ella devant el públic català. A la cara m'ho han dit diferents persones, entusiastes de Catalunya, a Barcelona, a Mallorca, a altres bandes, que la Secció Filològica no feya casi res de bo i que just servia per cobrar alguns subjectes bons sous i prou.

[17] Nota (7) de l'original: Aqueixes «notes» son l'escorcoll que, previ acort de la Secció i segons criteri convengut amb D. Pompeu Fabra, vaig fer durant els primers mesos de 1917, les setmanes que era a Barcelona, demunt diferents codis i incunables de l'Institut, dels sigles XIV i XV referent a l'ortografia que usaven els escriptors d'aquell temps, per fer veure que aquella bona gent no tenia un sistema ortogràfic constant ni llògic, i que per lo mateix no se pot parlar d'un sistema ortogràfic tradicional dins la literatura catalana antiga. Fiu aquest estudi tan bé com vaig sebre, i, quant creguí que ja n'hi havia prou, el vaig sometre a la *Secció*, que el m'aprovà dia 21 de juny de 1917 sensa cap dificultat. Després, segons conta el Sr. Secretari, la *Secció* cregué que no s'havien de publicar les meues «notes» perque «en la questió ortogràfica» la Secció «no ha acceptat proposades controvèrsies» ni ha volgut «devallar a l'arena», sino que «s'ha mantingut en un pla afirmatiu de quieta legislació». Això, senyors, vendria a lloc si les meues notes heguessen tengut caràcter polèmic. Eren senzillament unes notes il·lustratives de l'opinió pública catalana; eren un enfilall de frases d'aquells codis i incunables que demostren com s'escrivia an aquell temps el català. No hi posava absolutament cap comentari. Per lo mateix el publicar-les no era «acceptar» cap «controvèrsia» ni «devallar a la arena». Era senzillament il·lustrar el públic català, així com l'il·lustren els articles que publica la Secció demunt *Butlletí de Dialectologia Catalana*. Per això elze public demunt lo BOLLETÍ DEL DICCIONARI.

[18] Nota (8) de l'original: Doncs ¿per que la Secció Filològica acordà devers el janer de 1917 que jo colaboràs a l'Atlas per que així m'ho pregava Mn. Griera? I ¿com la fenomenal perspicàcia de la *Secció*, fins després de mitx any d'haver acordat que jo colaboràs a l'*Atlas* ab Mn. Griera, no s'adonà de que, colaborant-hi jo, Mn. Griera «perdia automàticament la direcció»? Sí que ès vertaderament fenomenal la perspicàcia d'aqueys senyors!

[19] Nota (9) de l'original: De manera que, segons el Sr. Secretari, Mn. Griera ès «un tècnic especialment preparat per aquest treball» de l'Atlas, i hi «aplica un sistema de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desconcertat per la imposició de mètodes enlloc adoptats,[20] i que constituïrien una provatura almenys arriscada. El nostre parer ès que Mn. Griera ha de continuar en la direcció de l'*Atlas Llingüístic*, fins i tot descomptant les raons de major [126] simplicitat,[21] major urgència[22] i

---

reconeguda valor i fecunditat? Doncs aqueix «tècnic» que el Sr. Secretari diu que està «especialment preparat per aqueix treball» de l'Atlas i que hi «aplica un sistema de regoneguda valor i fecunditat», el Sr. Secretari i sos companys no l'han volgut dins l'*Institut*, ni han volgut que en fos *adjunt* ni *membre*, mentres que hi han admesos el Sr. Nicolau, que a judici de D. Enric Prat de la Riba, no en feya la talla, i el Sr. Bofill i Mates, excel·lent advocat, orador vibrant, poeta selecte, tot lo que volgueu, menys «especialment preparat» per cap tasca pròpia i característica de l'*Institut*, que jo sàpia. I el Sr. Secretari i sos companys, no sols han comesa aqueixa pífia contra Mn. Griera, sino una altra més grossa, l'han tret de *Secretari-Redactor* de la Secció. De poc li ha valgut a Mn. Griera haver passats dos anys a l'Universitat de Halle i un a la de Zuric i cinc o sis mesos a Escoles *Superiors* de París, a costes i despeses de la Diputació de Barcelona; de poc li ha valgut haver pres el Doctorat en Filologia Romànica a l'Universidat de Zuric, pagant-li els drets del Grau lo Rdm. Bisbe de Vic, Dr. Torras i Bages, de venerable memòria; de poc li ha valgut la protecció que en vida sempre li dispensà D. Enric Prat de la Riba: els senyors de la Secció Filològica, que cap d'ells, ni En Fabra mateix, ha fets els estudis ni ha rebuda a cap Universitat la formació «tècnica» i molt menys el «grau acadèmic», ab tot i proclamar el *Secretari*, que Mn. Griera ès «un tècnic especialment preparat per aqueix treball» de l'*Institut*, l'han rebrotxat, li han donades les portes p'els ulls, tot obrint-les a altres, personal i literàriament tan respectables com volgueu, però evidentment sensa els títols que té Mn. Griera per esser, no sols *Adjunt*, sino *Membre* de l'*Institut*. Aquí lo que hi ha en plata, que tots aquells elogis que el Sr. Secretari feu dia 2 de juliol (1917) de Mn. Griera, just elze feu per capxifollar-me a mi. Els senyors de la Secció Filològica son així. ¿I que un d'ells haja d'esser D. Pompeu Fabra! ¡Quina pena, senyors! ¡quina llàstima! ¡Un filòleg com ell, cridat a fer coses tan grans, haver-n'hi de veure fer de tan... *petites!*

[20] Nota (10) de l'original: Es una solemne... inexactitut! i ab això demostra el Sr. Secretari que no sap que son «mètodes» d'enquesta filològica, ni quins «mètodes» són que se segueixen i se practiquen dins el mon de la filologia romanista. Més envant m'estenc més sobre aqueix punt.

[21] Nota (11) de l'original: No ès gens duptós que sí a l'Atlas just hi treballa Mn. Griera, serà un treball més «simple» que sí també hi treball jo. Ja s'ès mester així mateix molta de perspicuidat per arribar a veure això!

[22] Nota (12) de l'original: ¡De manera que, si just hi treballa Mn. Griera a l'Atlas, si jo no hi treball, s'acabarà més prest! Però ¿té fins i tot idea el Sr. Secretari de lo que suposa la tasca de l'Atlas? ¡Son docentes cinquanta poblacions que hi ha que recórrer per fer-hi enquesta a cada una, no d'un ni de dos dies, sino de una setmana p'el cap prim! I ¿quantes n'ha recorregudes i hi ha feta enquesta Mn. Griera? Lo *Raport dels treballs de les oficines Lexicografiques* dels anys 1915 i 1916, publicat enguany, constata que Mn. Griera aqueys dos anys just ha feta l'enquesta de l'Atlas dins quinze poblacions i entre ell i el Dr. Barnils han feta a Barcelona l'enquesta de llus respectius pobles i llavò de Durro ab un subjecte d'allà que's trobava a Barcelona. De manera que en dos anys han escorcollades 18 poblacions. Vé per lo mateix a 9 poblacions per any; i com se tracta de 250 poblacions, amb la «simplicitat» de treball que tant afalaga a la Secció, seràn mester 26 anys més per tenir fetes les enquestes, i llavò les hauràn d'elaborar i recolar, posant-hi p'el cap baix cinc o sis anys més. De manera que tendrem l'Atlas d'aquí a trenta anys, si no mos morim. Deu ens conservi a tots la vida per veure'l llest. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

major economia[23] que abonen el seu estil de treball. El principi de les fortes i tècniques especialitzacions,[24] ès un dels nostres cànons fonamentals.

Per dues vegades ens hem planyut,[25] —aquesta d'ara serà, doncs, la tercera—, de què en el BOLLETÍ de vostra direcció i personalíssima confecció, s'ataquin criteris de l'*Institut*.[26] [127] Comprengueu que no podem ésser desautoritzats públicament per nostre President:[27] això ès incomportable quan s'experimenta el més elemental sentit de convivència acadèmica. Teníeu el dret d'atacar *dins nostres sessions* els conceptes o criteris o proposicions nostres que no us semblessin bé; però mai de combatre'ns des de fora.[28] Ja sabeu el concepte que sempre hem tingut

---

[23] Nota (13) de l'original: Tampoc no ès duptós que, si no m'han de pagar a mi, si just han de pagar Mn. Griera, en sortiràn ab més pocs diners; i encara hi hauria més economia, si tampoc pagassen Mn. Griera.

[24] Nota (14) de l'original: De boca, sí; ara en la realidat ès tot lo contrari: els fets de la Secció en son bon testimoni.

[25] Nota (15) de l'original: Aquest participi analògic, del dialecte «putrefacte» de Barcelona, val un mon. ¿Ignoren el Sr. Secretari i En Fabra també que el participi de *plànyer* ès «plant», de *planctus,* que s'usa encara a Mallorca i l'usaven els nostres clàssics indefectiblement? Però, com el dialecte barceloní, horriblement mestayat i sollat de castellanisme, perdé el «plant» i adoptà el «planyut», el Sr. Secretari sensa comanar-se a Deu ni a Santa María, m'ensivella aqueix participi bàrbar, figurant-se sens dupte fer-me veure estels de bell de dia.

[26] Nota (16) de l'original: Sí que ho ès un pecat ben gros això d'«atacar críteris de l'*Institut*». L'*Institut* ès «inatacable» inviolable! Ni el Papa mateix ha pretengut may un acatament a la seua autoridat com la que pretén la Secció Filològica. Deu, que ès Deu, no me demana ni m'exigeix sumissió d'enteniment a l'autoridat del seu Vicari demunt la terra més que quant aquest defineix *ex cathedra* en materia de fe i costums i fent a sebre que exigeix tal sumissió d'enteniment. ¡I la Secció Filològica pretén exigir-me la més absoluta sumissió d'enteniment an els seus «criteris»! *Risum teneatis, amici!* ¿I se tenen per *lliberals* i son catalans els qui se'n venen ab aquestes neus? Mesquinets! més que mesquinets!
¿I quins «criteris de l'Institut» ha «atacats» may el meu BOLLETÍ? Per [127] que no ho diu el Sr. Secretari? Fa desset anys que surt aquest bo de BOLLETÍ perque Catalunya vol que surti, ja que el sostén ab la suscripció de dues pessetes anyals per cap; i sortirà, si Deu me conserva la vida i el delit, mentres els suscriptors no buydin. I la vertadera ès que no n'hi ha casi cap que buydi en no esser els qui's moren. De manera que va a ma d'haver-hi BOLLETÍ per molts d'anys, insignes *superhomes* de la Secció Filològica! May a Catalunya ni dins d'Espanya s'era poguda sostenir una revista filològica ab vida pròpia. *Inde irae* de qualcú de la *secció* nostra, que se veu que no ha pogut pair may que el BOLLETÍ aguantàs tants d'anys sensa batre els peus ni desmayar gota.

[27] Nota (17) de l'original: ¿I per que no, si s'ho guanyen? ¿Per que han de tenir ells cera del *Corpus?* D'altre vent, oblida el Sr. Secretari que el BOLLETÍ ès una publicació particular meua, no del «President de la secció Filològica». Per lo mateix, just en som responsable come particular.

[28] Nota (18) de l'original: ¡Ja hi va errat el Sr. Secretari! tant de dret tenc d'«atacar-los en sessió» per esser membre de l'*Institut*, com en tenc de d'«atacar-los des de fora»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de que la publicació de vostre BOLLETÍ, un cop completa l'organització de l'*Institut*, era una anomalia;[29] però ara, ja no tenim més remei que dir-vos que entenem del tot incompatible la publicació del BOLLETÍ amb el caràcter de membre actiu de l'*Institut de la Llengua Catalana*.[30]

La incomparecència a la majoria de les sessions, ara que l'*Institut* ja desborda de complexes activitats;[31] la impossibilitat deguda a les dilatades absències, de la continua funció moderadora i assumpció d'altres responsabilitats que pertoquen a la presidència; la creixent discrepància d'esperit i fins d'acció; el [128] cantonalisme[32] incomprensible que suposa el BOLLETÍ posseint l'*Institut* una publicació anàlega i oficial,[33] serien compatibles ab una Presidència Honorària que nosaltres, cas que escollísseu aquesta alternativa, no cal dir que voltaríem de tota l'escaient aureola —que d'altra banda teniu tan merescuda pels mèrits i sacrificis de vostre historial.[34] —Però l'*Institut* en plena saó, necessita pel seu funcionament normal una presidència efectiva.

---

come particular. Ho sàpiga el Sr. Secretari i sos companys! tenc perfectíssim dret de «combatre» qualsevols conceptes, criteris i proposicions d'ells, sempre que a mi no me semblin be! ¿I que s'havien figurat aqueys senyors?

[29] Nota (19) de l'original: *Negro suppositum!*

[30] Nota (20) de l'original: Doncs jo som d'un parer totalment contrari, i estic ben resolt a seguir publicant el BOLLETÍ i essent «membre actiu de l'Institut» i «President de la Secció Filològica i d'Expansió de la Llengua», puys la qualidat de «membre de l'Institut», no sols no la'n poren pendre, sino que ès *irrenunciable,* i la «Presidència efectiva», segons l'art. 7 del *Reglament de l'Institut,* ès «vitalícia». De manera que la meua «Presidència» no la se treuràn tossint o astussegant, lo que s'estimin més.

[31] Nota (21) de l'original: ¡Bones «activitats» ens do Deu! La manera com tenen l'*Obra del Diccionari* i la publicació d'obres d'«expansió de la llengua» demostra admirablement les «activitats» d'aqueys senyors. ¡Deu se'n apiat!

[32] Nota (22) de l'original: *¿Cantonalisme* eh? Doncs me sembla molt be el «cantonalisme» Sr. Secretari! ¡Per qualque cosa som *nacionalista,* fa tants d'anys!

[33] Nota (23) de l'original: Aludia sens dupte el Sr. Secretari an el *Butlletí de Dialectologia Catalana.* ¡I tengué pit per aludir-hi, allà on feya un any que no s'era cuydada la *Secció* de fer sortir tal *Butlletí,* i no sortí fins devers el desembre d'entany (1917) el nombre corresponent a juliol-desembre de 1916. I no sols això, sino que, essent sortit oportunament el nombre de janer-juny de 1916, els senyors de la *Secció* Filològica no se dignaren acordar el pagament dels honoraris que els Redactors acreditaven, i s'hi negaren amb l'excusa de que no hi havia diners. Lo qual no era cap raó, perque lo procedent era acordar pagar-los, i en haver-hi diners, efectuar el pagament. Tot l'estiu i tota la ivernada passaren sensa voler pendre tal acort, i no sé si encara segueixen lo mateix. Portant-se la *Secció* d'aquesta manera ab lo seu *Butlletí,* així mateix se necessita tenir molt... de coratge per anar-lo a retreure com ho fa el Sr. Secretari.

[34] Nota (24) de l'original: ¡Milions de gràcies, home sant de Deu! ¡Seria massa honor per mi la «Presidència» que m'oferiu! ¡Me basta la que tenc, l'«efectiva», «vitalícia» segons el *Reglament* de *l'Institut.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ens dol veure'ns obligats a plantejar d'una manera integral aquest problema,[35] per la unitat i eficiència de l'*Institut*. Creieu que cada un de nosaltres, i tots junts, servem la millor amistat i renovellem els millors homenatges de nostra admiració a l'Apòstol de nostre idioma:[36] i no més el sentiment del bé col·lectiu pot sobreposar-se a nostra tendència, repetidament demostrada, a ajornar tot el que no sigui simple expressió de nostre afecte.

En nom de mos col·legues i propi,[37] s. affm. a. q. b. s. m.

JOSEP CARNER [129]

§ 12

La *Secció Filològica* infringeix lo més elemental de la justícia

Es tan grossa aqueixa infracció, que no me'n sé donar conte. Surgeix una discrepància de criteri entre els qui treballàvem a l'*Atlas Llingüístic*, Mn. Griera i jo; Mn. Griera ho conta a D. Pompeu Fabra; i D. Pompeu, en lloc de demanar-me a mi una entre-vista per parlar-ne i veure si amistosament concordava els parers oposats, revoca l'orde que el seu President havia donada a Mn. Griera d'enviar-li aquelles inofensives llibretes en blanc, i du la qüestió a la *Secció Filològica*; i la *Secció*, tractant-se fins i tot del seu President, ni se digna sentir-lo ni demanar-li inform ni aclarició de cap casta sobre tal discrepància de criteri, sino que de cop i boley fa sentència i condamna el seu President a que no colabor pus a l'*Atlas.*

---

[35] Nota (25) de l'original: Doncs en lloc de «plantejar-lo d'una manera integral», l'heu esgarrat de cap a peus, passant-vos per malla l'art. 7 del Reglament de l'Institut. ¡Ja vos hi mirareu més una altra vegada en «plantetjar» «problemes»! ¿O vos figuràveu que no hi havia més que «plantetjar»?

[36] Nota (26) de l'original: ¡Pobres «apòstols» que cayguin en les vostres mans! Si heu tractat tan malament el de la vostra Llengua, no sols «apòstol», sino «Patriarca», segons m'anomenau a mi (carta del Sr. Carner, de 12 d'octubre de 1912). ¿com tractàrieu els altres? ¡Faríeu bons els jueus!

[37] Nota (27) de l'original: Ja elze me comanareu molt ferm! ¡Ab Deu siau! i Ell vos do tanta de ventura com desitx per mi mateix! Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es això un procediment propi ni admisible d'una corporació d'un poble civilisat? Ni els autòcrates orientals solien usar ordinariament uns procediments tan oposats an els principis més elementals del dret i de la justícia, que no ha desconeguts ni rebutjats cap poble may, ni fins i tot els més primitius i atrassats. No, en lloc del mon, en no esser a la *Secció Filològica i d'Expansió de la Llengua de l'Institut d'Estudis Catalans,* condamnen negú sense sentir-lo primer. Si se fos tractat del derrer dependent de la *Secció Filològica* que el volguessen treure, pertocava primer sentir-lo, i després fer la sentència. Doncs cap d'aquests procediments, que son elementalíssims en dret, ha observat la *Secció*. Se veu que jo feia nosa, me tenien mal a pler, i la primera avinentesa que veren, la volgueren aprofitar, botant totes les barreres i miraments de justícia, d'equidat i de consideració. Mai poria esperar jo un procediment així d'unes persones en lo demés tan dignes, tan correctes, tan atents, tan fines. Per portar-se com homes de lley i de cultura, no s'havien de limitar a sentir una part; havien de voler sentir les dues parts, per allò que fins i tot els infants de mamella saben, que, *com las parts son oides, se fa la sentència.* Havien sentida l'altra part? Havien de voler sentir la meua, i fer-me esplicar lo que hi havia hagut, i en què consistia el conflicte, i els motius i raons que tenia jo per sostenir lo que sostenia. Sentit tot això d'una i d'altra banda, llavò procedia dirme: *El nostre parer ès aquest; això trobam que cal fer.* I lo regular seria estat elevar una consulta an els primers romanistes [130] d'Europa, i seguir el dictamen competent i despassionat que aquelles eminències donassen, i no comanar an el Secretari que ab una sèrie de paragrafs altisonants me descalificàs a mi i el meu «mètode» de fer les enquestes de l'*Atlas Llingüístic,* donant-lo per «no adoptat en lloc» del mon i que «constituiria una provatura al menys arriscada».

I ¿a on son els títols que D. Josep Carner puga haver tenguts may per descalificar-me a mi ni els meus mètodes d'enquesta llingüística? ¿Que sap ell del "mètodes» d'enquesta llingüística que la ciència haja

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«adoptats» o deixats d'«adoptar»? Es evident que no en sap brot de tot això, per bé que s'estir i per demati que se llevi.

§ 13

Dictamen del Prof. P. E. Guarnerio de Milan i del Prof. J. Jud de Zuric sobre el meu metode de fer enquestes d'*Atlas*

El meu «mètode» de fer enquestes llingüístiques no l'he aprés a cap Universidat ni centre científic, però m'ha resultat igual o consemblant an els que ensenyen i practiquen aquests centres. El meu sistema per aclarir quin llenguatge tenen a tal població o comarca, consisteix en anar allà i sentir-hi, no just una persona, sino vàries; i com més, millor. Ab aquest sistema he escorcollades casi totes les comarques de Catalunya espanyola i francesa, Balears, Reyne de València i Alguer; i llavò he publicats gran part de mos escorcolls demunt el *Bolletí del Diccionari* (parlen per mi els NOU toms de més de 400 planes que he publicats i el desè que tenc comensat). I encara ès l'hora que cap filòleg haja provat d'impugnar públicament el meu «mètode» d'enquesta llingüística ni l'haja descalificat com s'ès atansat a fer-ho el Sr. Carner. Aquest sistema meu de fer les enquestes llingüístiques l'han vist una partida de filòlegs de retxa, com el Professor Hadwiger, austriac, Schädel i Holler, alemanys, Saroïhandy, francés, i mai m'han dit que sia defectuós, dolent ni extrany. I no sols això, sino que l'han practicat ab mi casi tots ells, sobre tot el Dr. Schädel, ab el qual recorreguérem, l'estiu de 1916, desde Perpinyà fins a Alós i desde Vilaller fins a Cadaqués, tota la serra pirenenca catalana, durant coranta dies, escorcollant 33 poblacions, casi sempre fent parlar diferents persones: quatre o cinc o més. Si just en consultàvem una, era perque no n'hi havia pus de [131] disponibles. Això feu ab mi lo Dr. Schädel, Professor de filologia de l'Universidat de Halle a les hores, i ara Director d'una Escola d'Estudis Superiors de Hamburg.

Però jo, devant l'arrefoll del Sr. Carner contra el meu «mètode», per més seguredat volguí consultar alguns filòlegs de cap brot per veure que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

me'n dirien. I ¿que faig jo? Escric sobre això an els professors romanistes: Dr. Jud de l'Universidat de Zuric, de qui Mn. Griera ès deixeble, i Dr. Pere Eneas Guarnerio de l'Universitat de Pavia, que, com sabeu, vengué a prendre part en Congrés Internacional de la llengua Catalana l'any 1906.

La carta meua deia així. «Ciutat de Mallorca, 15 de setembre 1917. Amic estimat: Per reunir el material de l'*Atlas Llingüístic* de Catalunya, Balears i València, que l'*Institut d'Estudis Catalans* ha resolt de fer, hem format un qüestionari de 2.886 paraules i frases que han de constituir l'*Atlas* i que les hem de replegar dins 247 poblacions del nostre territori llingüístic. —Per fer aquesta replega se presenten dos sistemes: I. Un sistema ès recullir aqueixes 2.886 paraules a cada localidat d'aquelles, demanant-les just a un subjecte, el que poguem trobar bo per això i fer ab ell tota l'enquesta, i tot lo més interrogar-ne un altre sobre les expressions que aquell no haja sabudes. —II. L'altre sistema ès, en lloc de demanar les expressions del qüestionari just a una persona, demanar-les a tres o quatre persones d'allí, reunides, per que discutint elles ab elles sobre si se diu i com se diu allà tal expressió, poguem averiguar i aclarir millor si allà se diu i com se diu. Perque se dona el cas freqüent de que un, quant li demanen si an aquella localidat se diu tal paraula, tot d'una diu que si o que no; però després de discutir ab aquells altres de la mateixa localidat, rectifica la seua primera afirmació o negació. Ademés, com se tracta de 2.886 paraules i frases, la major part d'elles especials d'arts i oficis o professions, casi mai se troba una persona que les sàpia totes o la major part. Per això aqueix segón sistema demana pluralidat de persones interrogades. —Ara bé, ¿quin dels dos sistemes considerau vos que ès millor per replegar i recullir el material de l'*Atlas Llingüístic*?».

Això deya la carta i sensa indicar qui defensava un sistema ni que defensava l'altre.

Doncs bé, el Dr. Guarnerio, professor de filologia de l'Universitat de Pavia, contestà. «Milano, 26–IX-917. Stimatíssimo amico, mi affreto a rispondere alla sua del 16 cor.^{e} or ora ricevuta. Dei due sistemi mi pare da preferirsi il secondo, i [132] quale presentarà maggiori difficoltà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pratiche di attuazione ed esigerà maggior tempo, ma avrà l'incontestato vantaggio di portare ad una discussione sulle forme piu o meno frequenti di una data parola od espressioni antiche, che sono per essere soprafatte da quelle piu nuove e correnti. Il che se non importa forse per l'*Atlante fonetico,* è invece prezioso pel *Lessico,* de cui acrece il patrimonio... I miei più distinti saluti ai colleghi: Suo affmo. P. E. Guarnerio».

Ja ho veys lo que diu del meu mètode o sistema d'enquesta el doctíssim Professor de Filologia de Pavia, Dr. Guarnerio. Lluny de dir que sia cap «provatura arriscada», lluny de calificar-lo de «enlloc adoptat», com ho fa el nostre Secretari, el creu «preferible» an el de Mn. Griera i que ofereix «incontestables ventatges» demunt el de Mn. Griera.

Vegem ara lo que contesta el Dr. Jud, professor de l'Universitat de Zuric, un dels romanistes de més empenta que's coneixen Europa.

Doncs contestà lo següent «29, IX, 17. Cher Monseigneur Alcover: Ma carte postale venait d'être expédiée lorsque votre lettre arriva dont je vous remercie très cordialement. Je m'empresse de vous répondre à vos qüestions que vous m'avez posées concernant le système d'exploration des patois catalans en vue d'un *atlas linguistique* du pays. —Vous avez exposé d'une manière excellente les deux chemins qui s'offrent à l'enquête qui, au premier abord, semblent avoir d'avantages signalés tous les deux. Cependant, d'après mes expériences personelles ainsi que d'après la connaissance intime de l'*Atlas Linguistique* de la France, je vous conseillerais décidément de choisir la méthode suivante: 1) Demander les mots à deux personnes indépendantes l'une de l'autre, mais d'âge différent: Voilà le moyen le plus sûr possible pour obtenir: 1.º des variantes phonétiques, morphologiques, etc. existantes dans le parler; 2.º des renseignements sur les courants *linguistiques actuels* qui se propagent dans les dialectes catalans de la géneration ancienne aux jeunes; 3.º des mots inconnus aux jeunes et en même temps le mot des jeunes qui est sur le point de l'emporter sur le vieux. Si le village ne permet pas de faire le relevé de deux personnes, il faudra évidemment se borner à une seule, mais celle-ci d'âge moyen. —2) L'idée réunir *plusieurs*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

personnes pour obtenir les resnseignements se heurte toujours d'après les experiénces faites par moi-même sur le terrain, a des obstacles très sérieux. Tout d'abord, des discussions interminables s'engagent où souvent celui qui parle le plus [133] haut et du ton le plus impératif, n'a pas du tout raison toujours: ce sont souvent les «gros bonnets» qui, sachant, "un patois soi-disant plus cultivé", imposent alors leur mot d'orde aux autres et l'enquêteur est perplexe et ne sait quoi décider. Rien ne nous garantit d'ailleurs que ces trois ou quatre personnes sont les représentants authentiques du parler du village: il se peut faire bien qu'elles soient du même quartier, d'une seule famille où certaines particularités se sont développées inconnues à d'autres quartiers, à d'autres familles. Enfin l'intérêt diminue rapidement à mesure que l'enquête se prolonge: ceux de la ronde qui ont été corrigés par les autres se retirent et de là toutes sortes de difficiltés par l'enquêteur. —3) Enfin il est avéré que l'habitude de poser deux ou trois fois la même question à un suget patois *fausse* la spontanéité du patois du suget interrogé dès que l'individu a le loisir de réfléchir, il se propose de donner le mot en la forme "plus cultivé, plus noble, moins vulgaire". Par le systeme de deux interrogatoires simultanés dans le même village, il y a moyen d'éliminer des fautes de l'un de deux sugets. —4) Enfin il me paraîtrait infiniment désirable que l'enquêteur fasse une série de croquis des *choses*, des *objets* qu'il a admis dans son questionnaire: la charrue, le herse, certains instruments de l'agriculture, de la récolte, le fléau, la broie, le dévidoir, certains filets. Il est évident que l'enquêteur n'aurait pas à répéter ces esquisses pour chaque village ; il suffirait de les avoir mises à point pour un certain endroit et de contrôler dans les villages environnants s'il y a de variantes assez importants pour nécessiter une esquisse nouvelle. —Donc deux *faits* nouveaux qui caractériseraint votre *Atlas: a*) sugets de génération différent et par là coup d'oeil sur l'evolution du catalan des dernières 40 années; *b*) *Atlas Linguistique* accompagné de celui des objets... Toujours bien à vous! J. Jud».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Què vos sembla, senyors, d'aquesta altra contesta d'un sabi romanista, tan notable i competent? ¿No ès ver que ès lluminosíssima aquesta contesta? Estic contentíssim d'haver-la ocasionada, i seria molt dolorós que l'*Institut* la vulla tirar dins el cove dels papers dolents. ¿Diu el Dr. Jud que el meu «mètode» no l'hagen «adoptat» «enlloc» ni que «sia» cao «provatura arriscada»? No diu res d'això, sino que ens parla del sistema que ell, demunt les experiències que ha fetes, considera millor i ens recomana. ¿Es tal volta aqueix sistema el de Mn. Griera? En via neguna. Mn. Griera no volia més que un subjecte interrogat a cada població, i per això la primera plana [134] del seu qüestionari ja du el formulari per prendre i consignar la filiació de tal subjecte únic. Doncs bé, el Dr. Jud diu que han d'esser dos, un jove i un vell a cada població. ¿M'havia indicat may res d'això Mn. Griera? May. Ademés, demana el Dr. Jud que's dibuixin *les coses, els objectes*, s'entén, materials, i se consignin les variants que oferesquin a cada localidat. Per ventura En Fabra ni els altres de l'*Institut* admeteren tal modificació quant jo els ho proposava? Si l'haguessen admesa, ¡que de temps no hauríem guanyat i que de saliva no ens hauríem escusada! Si haguéssem posat an el *Qüestionari* el dibuix de cada cosa material que's demana, hauria sabut jo cada nom del *Qüestionari* a ne que's referia; i les persones interrogades, veyent el dibuix, a l'acte podrien haver contestat lo que elze demanàvem.

Els inconvenients del meu sistema que senyala el Dr. Jud, desapareixen casi tots si els subjectes interrogats no son disputadors ni baralladissos ni puntosos ni presumits; si son persones comportívoles, de bon natural, humils, sensa pretensions. Jo lo que puc dir, que, en tants d'anys com hi ha que practic aqueix sistema, casi mai m'ha succeit trobar subjectes que fassen lo que tan pintorescament descriu el Dr. Jud.

¿Qui ho dupta que un *Atlas Llingüístic* fet així com diu el Prof. Jud, seria un Atlas ideal i en geografía llingüística una passa més devant l'*Atlas llingüístique de France* de Mr. J. Gilliéron?

I ara els esperits reflexius de Catalunya que judiquin entre mos companys de la *Secció Filològica* i llur President.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 13

La *Secció Filològica* no admet per catalana la llengua de Balears, Reyne de València, Catalunya occidental ni Catalunya francesa

Si, senyors: la *Secció Filològica* practicament no té per català lo que parlen totes eixes regions, sino just lo que's parla a Barcelona; per ella tot lo que no siga el barceloní, ès un dialecte... putrefacte, que no mereix figurar dins els tractats gramaticals que publica del català literari.

La *Secció Filològica* omet de la manera més absoluta dins el seu *sistema ortogràfic* els problemes d'ortografia característics de les Balears, Reyne de València, Catalunya occidental i Catalunya francesa, com si tals regions llingüístiques no [135] existissen dins el domini català. Lo *sistema ortogràfic* de la *Secció* ès just p'el català de Barcelona o *català central*, com diu En Fabra i companyia. Aquest català es el més tarat i sollat de castellanismes, el més magre, engalavernat, escanyolit i tastanetjador de tots els dialectes catalans. Tot lo que no ès aqueixa casta de català, la *Secció Filològica* ho té per dialecte goterrenc fusellador.

Una prova d'això ès l'edició que ha feta de la meravellosa versió catalana de *Mireya* d'En Mistral que Dª. Maria Antònia Salvà ha enllestida, immortalisant-se.

Dª. Maria Antònia feu aqueixa versió; vengué a Mallorca el Sr. Carner, la sentí, la demana a la Sra. Salvà, aqueixa la hi dona, ell la presenta a la *Secció Filològica*, la qual acordà fer-ne l'edició. Si D.ª Maria Antònia hagués demanat que li fessen l'edició, l'*Institut* li hauría pogudes posar condicions. Essent l'*Institut* el *demanant*, pertocava estampar el llibre tal com l'autora l'havia enviat. Doncs la *Secció* feu tot lo contrari i de la manera més desconsiderada, arbitrària i irregular. Ademés d'haver feta durar tres o quatre anys l'estampació i haver haguts d'inutilisar fulls i més fulls tirats, tudant ab això centenars de pessetes, —someterem l'obra literària a una vertadera tortura, capgirant-hi una infinidat de versos, llevant mots i mudant-ne perque no les semblaven prou dignes per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mallorquins o perque no s'usen a Barcelona o perque an el Sr. Carner no li entraven per l'ull dret. Me consta que D.ª Maria Antònia n'estava ben disgustada i que, sols per no fer un desayre [a] l'*Institut*, no se negà a tots aquells retocs i estisorades tan improcedents. La cosa arribà a l'estrem de que devers l'any 1916 jo me creguí an el cas d'anar a D.ª Maria Antònia a protestar-ne come President de la *Secció Filològica*. De manera que l'obra de D.ª Maria Antònia sortí considerablement esmotxada, llevant-li el Sr. Carner i companyia una partida de formes de llenguatge genuinament catalanes sustituint-les per formes *barcelonines*, absolutament estranyes a Mallorca, resultant ara dins l'obra un *cocòrum* de formes característiques de Mallorca, entremesclades de formes *barcelonines*, repugnant a les orelles balears, i que han d'induir a error an els lectors fent-los creure en la coexistència de totes aquelles formes dins el llenguatge mallorquí, falsetjant la *Secció Filològica* d'aqueixa manera tan irregular la nostra realidat llingüistica, no ab l'idea d'enriquir-la ni aixamplar-la llegítimament, sino just per la pruitja d*'imposar* el *barcelonisme*, baldufenc i baldrumer. I per això en matèria de sons: *a*) me desterra el sò de [136] *l·l*, no procedent de *ll* llatina: i així, en lloc dels catalaníssims *amel·lers, amel·ló, vel·lar, vel·la, vel·lada, rol·lo, rol·let, bal·le, espal·la, respal·lera,* usats dins les Balears, m'hi clava *ametllers, ametlló, vetllar, vetlla, vetllada, rotllo, rotllet, batlle, espatlla, respatllera,* may usats dins les Balears i moderns fins i tot dins el Principat; *b*) desterra el sò prepalatal-africat-sonor de *tj, tge, tgi,* sustituint-lo p'el prepalatal-fricatiu-sonor de *j, ge, gi;* i així en lloc dels catalaníssims *claretgen, negretgen, copetjeven, manotetjaven, festetjar,* usats a les Balears i fora de les Balears, m'hi etziba *claregen, negregen, copejaven, manotejaven, festejaires; c*) el sò *-o* (final àtona) el sustitueix arbitrariament per *-e:* i despres de posar *carro* i *amo,* me posa *verre, cuir* i *morre* per *verro, cuyro,* i *morro,* que deym a les Balears i a moltes altres de bandes fora de Balears; *d*) de l'adverbi *quant* escapsa la *-t* final, que a Mallorca ha sonat sempre ben clara, segons l'etimologia llatina, tant si surt de *quantum* com de *quando*. En quant a formes verbals ès feresta la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

destrossa que la *Secció Filològica* ha feta dins l'obra de la Sra. Salvà, desterrant-ne formes tan clàssiques i tan catalanes com *enviy* (1a pers. sing. pres. d'*enviar*), *duyt, som* (1a pers. sing. del pres. d'*esser*), *duys* (2a pers. plur. pres. de *dur), veys* (2a pers. plur. pres. de *veure*), *veyau* (2a pers. plur. d'imperatiu de *veure), he* (1a pers. sing. pres. d'*haver*), *tornasses* (2a pers. sing. d'optatiu), *me muyr* (1a pers. sing. pres. de *morir-se), tòrcer (< torquere*), *sebre (< sapere*), *jas!* (2a pers. sing. imperatiu), *mirau* (2a pers. plur. imper.), *estau* (2a pers. plur. pres.), *muyres* (2a pers. sing. subj. de *morir-se),* sustituint-les per les formes modernes, may usades a Mallorca, inferiors a les que acap de citar, com *envio, dut, soc, dueu, veieu, vegeu, haig, tornesses, em mor, torçar, saber, te, mireu, esteu, et moris; e*) foragita les formes *feym (< facimus), fasseu (< faciatis)* i *du (< ducit),* que ès lo que deym a Mallorca, i posa *fem, feu,* i *duu,* que no les usam i que no son ni més correctes ni més catalanes que aquelles. En quant a sintaxis arriba la *Secció Filològica* an el punible estrem de desterrar la construcció dels pronoms dobles, tradicional dins tots els monuments catalans anteriors an el sigle XVI, segons la qual el pronoms *acusatiu* va devant i el *datiu* darrera, v. gr. ELZE ME *va fer morir,* ELZE s'*amaga, retornau*-LA-ME, EL VOS *portam, haver*-LA-ME *negada,* sustituint-los per les construccions *castellanes,* desconegudes dins Catalunya abans del sigle XVI i que encara, gràcies a Deu no han invadida Mallorca, això ès: *un mal vent...* M'ELS *va fer morir;* S'ELS *amaga, retornau*-ME-LA, US EL *portam, haver*-ME-LA *negada.* —I ¿què en direm d'haver [137] desterrat també l'article personal *N'* en construccions com *N'Andreuet,* clavant-hi el barcelonisme *l'Andreuet?* com ho fan els desorientats *barcelonins*. —Passen de mida també els atreviments que ha tenguts la *Secció* en lo de foragitar mots tan catalans com *aucell, aucelló, aucellada (< aucellus), ansa (<llat. ansa), coa (< cauda), cos (< cursus), sucar* (pegar-se els bous al front), *corpetó, menar, res, nuu (< nodu), mancar,* que ès lo que s'usa a Mallorca, sustituint-los per *ocell, ocelló, ocellada, nansa, cua, curse, trucar, corbetó, emmenar, re, nus, demancar,* que a Mallorca no ho han dit may.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ¿què en direm d'haver fets masculins els mots *ferratge i fel?* que a Mallorca son femenins. Però lo que traspassa les fites de lo grotesc, per no dir grosser, ès haver sustituit el mot *bes* o *besada* per un mot tan grosser a Mallorca com *petó,* que no ja cap senyoreta com D.ª M.ª Antònia, sino cap persona mitjanament educada usa a les Balears. A les Balears, lo mateix que a casi tot el Principat, tant usen *me, te, se* com *em, et, es,* de manera que tant *inverteixen* com deixen d'*invertir* aqueys pronoms: però la *Secció Filològica* ha declarada guerra d'extermini a *me, te, se*, usant sempre *em, et, es,* i per lo mateix ha desterrades de l'obra de la Sra. Salvà les formes no *invertides,* tan usades a Mallorca, com si a Mallorca just s'usaven *invertides*. —Altres coses podria citar per fer veure els vertaders excesos i atentats que la *Secció Filològica* ha comesos contra l'obra meravellosa de D.ª Maria Antònia Salvà i contra la dignidat de la llengua catalana, conservada a Mallorca com a cap altra regió del domini llingüístic. Crec que ab lo al·legat ja n'hi ha prou per coletgir la sublevadora desconsideració ab que la *Secció Filològica* tracta la llengua de Mallorca, negant-li tan sovint la categoria literària.

Les enormidats que la *Secció Filològica* se permetia contra l'obra de la Sra. Salvà, corregueren de boca en boca devers Barcelona, i se'n entresentí Mn. Llorenç Riber, que, per encàrrec meu, come President de la *Secció,* que li fiu l'any 1911, havia traduida meravellosament en català l'*Eneida* de Virgili i l'havia presentada a la *Secció* per que la hi publicassen segons lo convengut. I ¿què fa Mn. Riber? Per que la *Secció* no cometés contra la seua obra les enormitats comeses contra la de D.ª M.ª Antònia, devers el mars de 1917 demanà a la *Secció* el manuscrit de la seua versió virgiliana, i no hi hagué altre remey que tornar-le-hi. Sens dupte aquesta feta aumentà ferm el prestigi de la *Secció Filològica.*

Però encara hi ha una altra prova més forta del despreci absolut que la *Secció Filològica* sent respecte del català balear, [138] occidental, valencià i de França, despreci que brilla ab llum meridiana dins el *Pròleg, Exposició de l'Ortografia Catalana* i *Advertiments* que van devant el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari Ortogràfic, publicat entany a nom de l'*Institut* «sota la direcció de P. Fabra, membre de la *Secció Filològica».*

Així, parlant dels articles, no sols no fa cap menció dels personals *En, Na, N',* sino que dona per *arcaic* o antiquat *lo* i per corrent *el,* essent així que hi ha molt més territori català que usa l'article *lo* que no *el*. Però com a Barcelona diuen *el*, i p'el Sr. Fabra Barcelona ès lo que fa lley i lo que no's diu a Barcelona, no té dret a l'existència... literària, resulta que *ex cathedra* declara *arcaic* l'article *lo,* i prou.

Parlant dels *pronoms febles*, que diu ell, o *àtones*, que solen dir els filòlegs, no diu mitja paraula dels que s'usen a les Balears i an el Reyne de València, tan llegítims com mai puguen esser-ho els que s'usen a Barcelona i ab tants de títols com aqueys per figurar dins la llengua literària, com son *enze, euze, s·e* (=ens); *s·e* (=eus), *lis, elze, elzi.* I tractant de la «combinació de dos *pronoms febles*» i de les «combinacions de tres o més *pronoms febles*», omet absolutament les «combinacions» usades a Mallorca (EL ME *daràs,* ELZE TE *dirà, du*-LO ME, *treu*-LA-ME, EL-SE *menja, tirar*-LO-SE *derrera,* etc.) i an el Reyne de València (*les caires* ELZE LES *pagarà;* ELZE-LA *vullc donar;* LA LI *regalà;* LES LI *prestà;* ELZI LIS *tancaré;* LI HU *vullc donar;* ME HU *dirà,* TE HU *farà;* SE HU *diràn; anant*-SE-NE; *donar*-LI-LO; *els llibres no puc comprar*-LI-US; *vaig tornar*-LI'U [el llibre]; *torna*-LI-UA [la]; *dona*-LI-LOS), ben diferents de les formes de Barcelona, ab l'agravant de que suposa que les *combinacions* de *li* ab *les*, *la, los, lo,* «son habitualment reemplaçades per les *combinacions* dels dits acusatius amb *hi*» (*les-hi, la-hi, los-hi, l'hi*), — essent així que tal «reemplaçament» no té may lloc en tot el Reyne de València ni dins la major part de Catalunya occidental, puys ès cosa de Barcelona i de les comarques veines. De manera que ens trobam sempre ab lo mateix: el *barceloní* declarat català *normal,* català *literari,* i a lo que no s'hi conformi, una cossa! Hi ha una altra agravant: les «combinacions» de pronoms, les úniques que s'usen a Mallorca, son les que s'usaven dins tot el territori de la llengua desde que aqueixa brollà a la vida fins an el sigle XVI, que li entrà l'influència castellana, que l'ha deixada que no treu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fesomia. De manera que tot el sistema de combinar els pronoms, devant i derrera el verb, nadiu i característic del català clàssic, de l'edat d'or, la *Secció Filològica* per boca d'En Fabra l'arrecona, el foragita de la Gramàtica, [139] senzillament perque a Barcelona ja no s'usa per motiu d'haverse estimat més el sistema castellà. De les combinacions de pronoms i partícules pronominals, característiques del català de França, ni una paraula en diu En Fabra en tot el tractat. —I ¿què en direm de la conjugació? Aquí sí que s'accentua el despreci que fa la *Secció Filològica* de les formes verbals catalanes que no s'usen a Barcelona! Just dins una nota (p. 57) i dins l'*Advertiment* 76 retreu de correguda la forma clàssica de primera persona singular present, sensa desinència vocal (*jo port, jo començ, jo tem*); i la forma característica del valencià, acabada en *-e (jo porte, jo comence, jo teme)*, sense dir res de la forma *-i (jo porti, jo comenci, jo temi*), pròpia del Rosselló, Conflent, Vallespir i casi tota la serra pirinenca desde Cadaqués per Maçanet de Cabrenys, Campmany, Olot, Camprodon, Ripollès i Vall de Ribes. ¿Per què En Fabra ha omesa tal forma, tan llegítima com ho puga esser la barcelonina, que ell dona come *normal*? Les altres *formes* de *present* que s'usen a les Balears i a moltes bandes del Principat i que primer eren generals a tot el territori llingüístic (v. gr. *servesc, traduesc,* etc.), En Fabra les dona per *arcaiques* o antiquades, o ni això en diu, ometent-les absolutament (v. gr. *serveys, tradueys*), com si no existissen. Les formes de subjuntiu que no s'usen a Barcelona, però sí a les Balears o an el Reyne de València, ab tot i esser les tradicionals, les clàssiques, —just les posa a redols, respecte d'alguns verbs, suprimint totes les *primeres i segones plurals,* que altra temps s'usaven per tot arreu i ara estàn localisades a les Balears (*dormiguem, dormigueu; fugiguem, fugigueu*); i posa les que s'usen a Barcelona (*dormim, dormiu; fugim, fugiu*), manllevades an el *present d'indicatiu*. —¿I de les precioses formes d'imperfet en *-iva* (v. gr. *ompliva, dormiva*), en *-eva* (*voleva, feva*), plenes de vida a la Seu d'Urgell, Andorra i dins tot el Pallars, Ribagorça i Tremp, que fan la conjugació catalana tan rica com l'italiana, contrapassant ab això totes les altres llengues neollatines,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿creys que la *Secció Filològica* ni En Fabra en diguen ni mitja paraula? Doncs res en diuen. Es bo de veure. ¡Com a Barcelona son desconegudes tals *formes*, cap dret tenen a la vida literària! —Les *formes* de *present d'indicatiu* i de *subjuntiu* i d'*optatiu* dels verbs anomenats *irregulars, formes* normals an el Reyne de València i a bona part de Catalunya occidental i a Eivissa, d'una importància capital per la vida de la llengua no figuren tret de qualcuna, dins l'obra de la *Secció Filològica* a on s'espinzellen els *models de conjugació* catalana. Ni la *Secció* ni [140] En Fabra les conten per res ni elze regoneixen cap categoria literària, ab tot i esser tan llegítimes com may ho puguen esser llurs correlatives, corrents a Barcelona. Es lo de sempre: les *formes* de llenguatge no usades a Barcelona, no tenen dret a l'existència, *literàriament* no existeixen, i ¡visca la *descentralisació*... literària! —I ara just dos casos més i acap: *havés* i *sebre.* No comprenc com un gramàtic tan eminent com D. Pompeu Fabra puga arribar a l'increible estrem d'ofuscació de calificar de «inadmisibles» aqueixes dues *formes* verbals. L'optatiu *havés* en lloc de *hagués* no ès més que la formació ordinària demunt l'*infinitiu haver* i segons el participi passiu *havut*, que els Professors Bartsch-Koschwitz i K. Appel dins llurs *Chrestomaties* registren del català primitiu; i el Prof. Emili Levy dins *Provenzalisches Suplement-Wörterbuch* (Leipzig, 1890), T. I, p. 112, en retreu aqueix passatge del trovador Izarn, del sigle XIII: «Di me de cal escola as tu aisso *avut* | que l'esperit de l'home cant a lo cors perdut, | se meta en buou, en aze *o* en moto cornut». L'infinitiu *haver* i el participi *havut* imposen l'optatiu *havés,* així com l'altre participi *hagut* imposa l'altre optatiu *hagués*. De manera que *havés* té dos fonaments i *hagués* just un. Sí, així com de *tèmer, fènyer, fer, sortir, fogir* se formaren els optatius *temés, fenyés, fés, sortís, fogís,* així de *haver* i *havut* sortí *havés,* per tort que li venga a D. Pompeu Fabra. *Havés* s'usa a diferents pobles de Mallorca i el trobí a Eivissa, Menorca, Girona, la Bisbal i ès segur que caplleva per moltes d'altres bandes. —En quant a *sebre,* no sols s'usa dins totes les Balears, sino que el trobí ben viu a Cadaqués, Tossa, Lloret de Mar, Blanes, Pineda, Canet de Mar i Vilaller, a on, en lloc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de *sebre*, diuen *sabre.* Fa devers deu anys que lo Rt. Rector de Fulleda (província de Lleida) m'escrigué que allà deyen *sebre* en lloc de *saber* o *sapiguer*. Es cosa sabuda que *sebre* surt de *săpĕre,* d'on, perdent-se la penúltima *e* i sonorisant-se la *p,* com intervocàlica, per força havia de resultar *sabre* i després *sebre*. —Aquesta fonc la forma primitiva dins el català que per això feu el futur *sabré,* que s'usa esclusivament dins tot el territori de la llengua, comensant per Barcelona. I ¿què ès el futur de tot verb més que l'infinitiu del verb encoblat ab el present de *haver*? *Sabre-he* = *sabré*. ¿Com idò D. Pompeu Fabra ès anat tan tapat, cometent la pífia de declarar «inadmisible» una forma d'infinitiu que ès vivíssima dins tot el territori de la llengua, comensant per Barcelona? Aquesta tonversa li ha feta pegar el seu furiós barcelonisme. No la podíem esperar d'un gramàtic com ell una tonversa tan feresta. Sí que ès fatal el *barcelonisme!* [141]

Per no allargar massa, passaré per alt la partida de *formes flexives* i de derivació, característiques del català de França, de les quals no fa En Fabra la més petita menció, ab tot i esser tan llegítimes com les de Barcelona.

Tot això que demunt–demunt toc, demostra que la *Secció Filològica* ab lo seu oracle D. Pompeu Fabra en lloc de anomenar-se *Institut de la Llengua Catalana*, lo propi seria anomenar-se *Institut de la Llengua Barcelonina*, però encara no la usual dels barcelonins sino just així com la s'ha engirgolada D. Pompeu Fabra. Així mateix ès un cas de *sectarisme* com pocs n'hi haja haguts may baix de la capa de Deu!

De manera que aqueix senyors de la *Secció Filològica* seràn tot lo inimics que ells vulguen del centralisme polític, administratiu, llingüístic i literari de Madrid; però ells de fet son els grans *centralistes* de Barcelona: pretenen erigir un centralisme llingüístic a Barcelona tant o més furiós, mal-fent, esquerrà, absurd, sensa cap ni peus i sublavador que el de Madrid. No! els *centralistes* d'allà dessà l'Ebre no son arribats a la feresta atrocidat de centralisar el castellà a Madrid. Els de la *Secció Filològica* resulten més *centralisadors*, pretenint *centralisar* el català a Barcelona ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llur bàrbara teoria de que el català de Barcelona ès el *català normal, literari,* i que el català de totes les altres regions ès dialecte brossenc inadmisible, tirador. ¿Hi poden consentir may en res d'això totes les altres regions catalanes? No i mil voltes no! ¡Guerra, doncs, an aqueix *centralisme* de la Llengua Catalana! La dignidad de totes les regions catalanes rebutja, condamna i anatematisa tal *centralisme!*

§ 14

La meua actitut devant la comunicació de 2 de juliol. Estranya intervenció del Sr. Puig i Cadafalch an el conflicte

M'arribà aquesta comunicació crec que dia 6 de juliol.

En vista de la seua gravetat resolguí no dir-ne res absolutament a negú ni fer-hi res fins que fos passat un mes, a fi de poder obrar ab tota serenitat, indispensable a l'home per no esgarriar-se. Després, per que no m'inculpassen de desatenció, escriguí dia 18 de juliol an els senyors de la *Secció* que *me donava per notificat* i res pus.

Abans de cumplir-se el mes d'haver rebut dita comunicació, se morí per la nostra desgràcia i de tot Catalunya aquell home [142] incomparable, un dels més grans i benemèrits que may haja tenguts la nostra Pàtria l'Exm. Sr. D. Enric Prat de la Riba, al cel sia ell i tots los morts i considerí que llavò no era oportú moure res i que s'imposava guardar lo menys un mes de dol. Així ho fiu. La primeria de setembre agaf tres del meus millors amics, cap d'ells subaltern meu, sino iguals en categoria, elze cont lo que me passava ab els senyors de la *Secció Filològica* i tots tres a l'acte i sensa baubetjar mica me digueren que havia de presentar la dimissió de President de tal *Secció* devant l'*Institut* en ple, i no voler sebre res pus de tal gent que tan inconsideradament m'havien tractat. Durant tot el setembre i octubre compromissos literaris i d'altra casta m'aturaren de donar passa, perque, havent-la de fundar, havia mester una partida de dies per fer-ho.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A mitjàn octubre un amic meu de Barcelona d'aquells més corals, mitx enterat de lo que els de la *Secció* m'havien fet, m'escriu que envia neguna renunciy jo de President de la *Secció* i que vaja a Barcelona i come President de torn reunesca l'*Institut* en ple, i tenguem una acarada els de la *Secció Filològica* devant les altres *seccions;* i que de totes maneres anàs jo a Barcelona per tractar aquesta cosa, ja que casi tots els que n'estaven enterats, m'eren favorables i contraris dels qui m'havien feta aquella endemesa.

D. Josep Puig i Cadafalch Vice-President de la *secció d'Arqueologia i Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, que sempre l'havia cregut un bon amic i a ne qui devia moltes atencions, s'entera a les hores de que jo me vull allunyar de la *Secció Filològica* i me posa la lletra següent:

«*Institut d'Estudis Catalans*. —Palau de la Diputació de Barcelona. —13- X, 917.

«Estimat Mossen Alcover:

«M'han indicat que vostè tenia el propòsit de sospendre la seua col·laboració an els treballs de la *Secció Filològica*. Jo li prego que abans de prendre una resolució de tanta importancia, no sols per a la seua *Secció*, sino per a tot l'*Institut*, tingui la bondat d'informar-me dels motius que hagen pogut originar-la.

«Creguim sempre son afm. amic i s. —J. Puig i Cadafalch».

Contestí dia 17 de dit octubre an el Sr. Puig i Cadafalch que estigués tranquil que havent jo sabut que estava encarregat de la Presidència de la *Secció d'Història i Arqueologia* ell seria el primer que sabria els motius que jo tenia contra la *Secció Filològica* per prendre envers de mos companys una actitut ben resolta, puys com a President de l'*Institut* a ell [143] endressaria el document que duya idea de presentar, tot d'una que les feynes me permetrien redactar-lo.

Escrita la relació de tot lo que havia motivat el conflicte ab mos companys de la *Secció*, m'embarc dia 24 de novembre cap a Barcelona. Hi arrip dia 25; i, com el Sr. President de la Diputació (D. Joan Vallès i Pujals) en carta de dit mes m'havia demanada una entrevista per «parlar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de coses que interessen a ab dos», m'hi present, me mou lo del conflicte meu ab la *Secció Filològica*, me diu que cal arreglar-ho, que vegi el senyor Puig i Cadafalch i n'hi parl per després poder-ne haver raó tots plegats. Demàn hora an el Sr. Puig i me'n dona per lo endemà vespre a ca-seua. Ens hi veym (26 de novembre); li dic que hi vaig per contar-li lo que me demanava ell en la seua carta de 13 d'octubre sobre l'*Obra del Diccionari i la Secció Filològica*. Ab gran sorpresa meua me surt al devant dient que la *Secció Filològica* ès autònoma i que ell no hi pot fer res. Li dic que el President de la Diputació m'havia dit que en parlàssem i que la cosa s'arreglaria, i ell me contesta que creu que el President no hi pot fer res tampoc. A les hores jo li dic: —Doncs si negú hi pot fer res, ja hi faré jo: publicaré un manifest a tot Catalunya donant conte de tot lo que'm passa ab l'*Obra del Diccionari* i la *Secció Filològica*. —Això ès una amenassa me diu En Puig, i a mi les amenasses no me fan cap efecte. —No ès amenassa, li dic jo: ès un avís d'amic. Jo me consider amic de vostès, dels qui comanden dins la Diputació; si jo donava tal manifest sensa primer fer-los-ho a sebre, me podrien dir que havia faltat a l'amistat de vostès. Li dic que per mi la qüestió personal ab els de la *Secció* no tenia cap importància: ells no me volien per President, jo no elze volia presidir; de manera que no hi havia qüestió per aquest vent. Ara en la qüestió de l'*Obra del Diccionari* ja eren altres cinc centes. Li dic que he escrita una relació de tot lo que passa dins la *Secció* respecte del *Diccionari*, i a veure si la vol lletgir o no. Me diu que sí, que la hi enviy, s'ho mirarà i llavò podrem parlar en definitiva.

Molt de nou me vengué que el Sr. Puig me sortís ab que no hi poria fer res ab allò de la *Secció*, allà on m'havia escrit dia 13 d'octubre que «abans de pendre» «una resolució de tanta d'importància» com era «sospendre» la meua «col·laboració an els treballs de la *Secció Filològica*», «tengués la bondat d'informar-lo dels motius» que me «podien» haver «originat» tal «propòsit».

¿Com havia mudat de parer tan radicalment el Sr. Puig? Me contaren a Barcelona que els de la *Secció Filològica*, com [144] saberen que En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Puig m'havia escrita aquella carta, el convidaren a dinar i li posaren de mi un cap com una terrada; i me contaren també que el Sr. Puig dins la *Secció d'Història i d'Arqueologia* havia feta casi impossible la vida an el President d'aquella *Secció*, Dr. Rubió i Lluch, que ha acabat per renunciar tal Presidència, perque el Sr. Puig casi tot el pressupost de la *Secció* el fon en l'arqueologia, deixant poca cosa ferm per l'història.

També me digueren que el Sr. Puig sentint a dir que jo publicaria tot lo que passava dins l'*Institut*, s'esclamà: —El farem callar a Mn. Alcover. —I ¿com? li demanaren. —¿Com? diu ell. Escriurem a D. Joan Alcover i fins i tot an el Bisbe de Mallorca.

An el Bisbe de Mallorca, Rdm. Dr. D. Rigobert Domènech, no ho crec que li hagen escrit. Lo que ès cert que no me'n ha dit res Sa Il·lma. En quant a D. Joan Alcover, sí que tengué la flaquesa d'escriure-li sobre això D. Lluís Nicolau d'Olwer, segons me digué D. Joan Alcover mateix, contant-li jo un dia tot això dels senyors de la *Secció*, i per cert que no crec que tenguen ganes aqueys senyors de publicar la contesta que los donà D. Joan Alcover.

Però ¿i quina idea té el Sr. Puig del Rdm. Sr. Bisbe de Mallorca, de D. Joan Alcover i Maspons i de mi? ¿Com pot creure que el Bisbe i D. Joan han d'estar a las seues ordes per coses així tan arbitràries i fora de lloc?

Ab l'actitut del Sr. Puig que deya que la *Secció filològica* era autònoma i que ni ell ni el President de la Diputació s'hi podien aficar per posar-hi remey, els amics que me aconsellaven que jo come *President de torn* convocàs l'*Institut en ple* per tractar la qüestió, haguerem de regonèixer que no donaria resultat tal convocatòria ni tal *sessió plenària* que s'arribàs a celebrar; perque el Sr. Puig invocaria l'autonomia de la *Secció Filològica*, i mos companys de *Secció* ja se deixaven dir que no hi compareixerien si jo convocava. Es ver que el Sr. Secretari General, D. Eugeni d'Ors, me digué que trobava que era l'*Institut en ple* que havia de tractar i solucionar el conflicte, però no llavò, essent jo *President de torn*, sino més envant, quant ja no ho seria, dins el janer o febrer. Per tot això abandonàrem l'idea de convocar l'*Institut en ple.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquell mateix dia 26 visití l'eminent patrici D. Ramon d'Abadal, el qual enterat, de vàries persones de lo que'm passava ab la *Secció Filològica*, me donà tota la raó i digué que ell parlaria per que tot s'arreglàs. [145]

D. Francesc Cambó també n'estava enterat. Me proposen d'anar-lo a veure, li demàn hora, me'n dona, i dia 28 el matí el veig. Comens a contar-li lo que'm passa ab els de la *Secció Filològica*, i tot nirviós m'interromp, dient: —Es evident això que me diu! Es evident! ¿I qui té la culpa? —La principal, contest jo, crec que la té En Carner. —I ¿qui ho pot arreglar això? demana ell. —Qui? dic jo: el President de la Diputació que ès el qui paga. —Doncs ja diré an el president que ho arregli! contesta ell, i s'aixeca. Jo m'aixec també, donant-li mil gràcies de tot i anant-me'n tot content de l'alt patriotisme de D. Francesc Cambó.

Aquell mateix dia, hora baixa, me crida el Sr. President de la Diputació. Hi vaig tot d'una, i el me trob ab lo Sr. Puig i Cadafalch. tots dos me demanen: —Diga com s'ha d'arreglar això! —Bono, dic jo: ho podem arreglar de tal manera que la *Secció Filològica* de part de fora seguesca com fins aquí, però mudada de part de dins, de manera que ens repartiguem les diferents feynes que la *Secció* té comanades, i que quiscú puga dispondre del pressupost consignat per aquella feyna ab independència absoluta, econòmica i científica, d'uns i altres, i que n'hàgem de respondre tots devant l'*Institut en ple*. Aquí el Sr. Puig digué: —Si de part defora la *Secció* ha de seguir lo mateix, això facilitarà molt la solució. Jo a les hores elze diguí que lo endemà acabaria d'escriure la relació ben especificada de tot lo que havia passat dins la *Secció* respecte de l'*Obra del Diccionari*, per que ells se poguessen fer càrrec de la situació; i que arribant a Mallorca, formularia la proposta de solució ab tots sos detalls, i els ho enviaria immediatament.

Així quedàrem, i dia 29 avespre entreguí an el President de la Diputació aquella *relació* escrita que havia promesa a ell i an el Sr. Puig, i que venia a esser com la del present BOLLETÍ.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Com els senyors de la *Secció Filològica* dia 20 d'octubre m'havien amenassat que, si deixava passar tot el novembre sensa contestar «als exterms de la comunicació» de 30 de juny, firmada dia 2 de juliol, pendrien el meu silenci come «una renúncia tàcita» de President, elze contestí dia 23 de novembre que ni volia renunciar de «membre actiu» ni de «President» de la *Secció* ni volia la «Presidència Honoraria» que m'oferien; i dia 2 de desembre elze fiu avinent que, segons l'art. 7 del *Reglament* de l'*Institut*, el càrrec de *President* de l'*Institut* ès «vitalici» i que por lo tant ni de *President* me podien treure.

Aquest bo d'art. 7 los desbaratà tota la potranca, i això que [146] sembla que el Sr. Carner, per justificar la meua treta de *President*, tenia a punt tota una tracalada de paraules ferestes que havia pellucades curosament dins els meus llibres i periòdics de la meua col·laboració, que segons ell, constituien prova plena de que jo no podia esser pus *President de la Secció Filològica.* ¡Sí que los ne posà de terra a l'escudella aquell bo d'art. 7!

§ 15
La meua proposta per solucionar el conflicte

Havent la diputació de Barcelona enviats, mitjansant concurs, En Barnils, En Montoliu i En Griera l'any 1908, a estudiar *filologia romànica* a les Universidats d'Alemanya, allà feren a costes i despeses de la Diputació tals estudis durant tres anys, i llavò anaren a perfeccionar-los a París, havent obtingut En Barnils i En Griera el grau de Doctor en Filologia, el primer a Halle, el segón a Zuric; essent-se tots tres aprofitats, com tal volta no hi ha haguts altres estudiants espanyols, *pensionats* a l'estranger que s'hi sien aprofitats més ni tant, puys els professors que tengueren en aquelles Universidats me'n donaren les millors referències, i ademés ho confirmen les obres que ells han publicades de filologia catalana, sumament apreciables. Atenent a tot això D. Enric Prat de la Riba elze posà a les oficines de la *Secció Filològica,* la qual elze comanà les feynes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llingüístiques i les han desempenyades sempre admirablement. Jo de tot d'una proposí a D. Enric de fer-los de l'*Institut*, ja que estaven científicament formats per les feynes tècniques, pròpies de l'*Institut*. D. Enric digué que sí, però que primer havíem de deixar passar qualques anys, per que anassen fent mèrits i adquirissen un nom i un prestigi dins el mon de la ciència que justificàs plenament el seu ingrés a l'*Institut*. A mi me semblà bé tal temperament, que D. Enric sempre mantengué, i per això trobava ell entany (1917) que D. Lluís Nicolau d'Olwer no havia d'entrar encara a l'*Institut* per la mateixa raó al·legada per no admetre-hi tot d'una els tres filòlegs, perque encara no tenia prou nom dins el mon científic. Jo proposí que admetèssem per *Adjunts* En Nicolau i el Dr. Barnils; però mos companys, imposant-se a D. Enric Prat de la Riba, just hi feren En Nicolau.

En vista de tot això considerí que no hi havia altra solució per l'*Obra del Diccionari* sino que els tres filòlegs (En Barnils, [147] Mn. Griera i En Montoliu) entrassen a l'*Institut* i que ab ells i En Fabra, si en volia esser, ens encarregàssem de tota la feyna filològica (*Diccionari i Gramàtica*) de la *Secció*, i que els altres membres s'encarregassen de tota la feyna d'*expansió de la Llengua*, ab completa independència científica i econòmica d'uns ab altres.

Per jo poder proposar això an el president de la Diputació i an el Sr. Puig i Cadafalch, ès a dir, a la Diputació, jo havia de sebre primer si els tres filòlegs estaven disposts a fer ab mi aquella feyna. Per això escriguí a tots tres i a volta de correu me contestaren afirmativament. A les hores escric i enviy an el President de la Diputació de Barcelona la següent proposta:

Redrès de l'INSTITUT DE LA LLENGUA CATALANA

«De part defora seguirà lo mateix que fins aquí ab la única diferència de tenir, ademés d'un Secretari, un Vice-Secretari per lo que dic més avall.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«L'*Institut* se compondrà de dues *Seccions o departaments*, tal com ho indica el títol ab que l'instituiren: *a*) *Secció Filològica* i *b*) *Secció d'espansió de la Llengua*.

«Les dues *Seccions* seràn absolutament independents entre sí en llur funcionament, no sols tècnic, sino econòmic, això ès, cada *Secció* obrarà les coses de la seua especial incumbència, aplicant-hi les consignacions senyalades per cada cosa dins el pressupost que la Diputació i l'Ajuntament hagen votades per l'*Institut de la Llengua Catalana*.

«Les consignacions del pressupost per coses especials seràn de càrrec de la *Secció* encarregada d'aquelles coses; les consignacions de caràcter general se repartiràn per parts iguals entre les dues *Seccions* i quiscuna les aplicarà a llurs respectives atencions.

«El *dèficit* que hi haja, serà de càrrec de la *Secció* a ne que perteneixia la cosa que el motivà.

«Les dues *Seccions* contribuiràn per parts iguales a les despeses generals de l'*Institut* i de la Biblioteca, fent entre totes dues la suma que feya fins ara l'*Institut de la Lengua Catalana* per tal conte.

«L'*Institut de la Llengua Catalana* constarà de *a*) *Membres Numeraris*, *b*) *Membres Supernumeraris* i *c*) *Adjunts*.

a) *Membres numeraris*: seràn set entre les dues *Seccions*, com fins aquí. Com ara just són *sis* per mort de D. Joan Maragall, se proveirà la vacant fent *Membre numerari* D. Pere Barnils i Giol, Doctor en Filosofia i Filologia Romànica per [148] l'Universitat de Halle, Director del *Laboratori de Fonètica Experimental de l'Institut,* autor d'una partida d'obres filològiques molt notables, col·laborador de la *Revue de Phonétique* del P. J. Rousselot, fundador de la *Fonètica Experimental,* i de la famosa *Zeitschrit für Romanische Philologie* d'Estrasburg, fundada del gran romanista Dr. Gustau Gröber. L'inoblidable Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba, al cel sia, me tenia promès que el Dr. Barnils entraria a formar part de l'*Institut* a la primera oportunidat que's presentaria. Suposades les circunstàncies especials en que se troba avui l'*Institut,* convendria que la Diputació per aquesta vegada se reservàs la provisió de la vacant del Sr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Maragall a favor del Dr. Barnils, que poria esser Secretari del *Secció Filològica* ab el nom de Vice-Secretari.

b) *Membres supernumeraris.* Seria d'alta conveniència que la Diputació creàs aqueixa classe de *Membres*. Procedeix fer-hi lo Dr. Mn. Antoni Griera i D. Manuel de Montoliu, s'entén, de la *Secció Filològica*. Aqueis dos senyors també han acreditada llur competència llingüística ab les obres que han publicades de tal ram científic i la feina que han feta i fan dins les *Oficines lexicogràfiques*. Els dos ab el Dr. Barnils foren els *pensionats* de la Diputació de Barcelona a les Universidats alemanyes, estudiant-hi ab gros profit, i fa anys que duen el pes de la feyna llingüística de la *Secció Filològica*.

«L'inoblidable fundador de l'*Institut,* Exm. Sr. D. Enric Prat de la Riba en la *comunicació* que come President de la Diputació dirigí dia 14 de febrer de 1911 an el *Departament Central* proposant la creació de les *Seccions de Filologia i de Ciències,* apuntava sabiament que convenia més donar-los el caràcter de «comissió de treball» que el de «Senat d'Eminències a la posta de la vida» i de «glorificació nacional als homes eminents». Segons aqueix criteri, que ès el més fundat, ¿qui com els Srs. Barnils, Griera i Montoliu reuneix tants de títols per entrar a formar part de la *Secció Filològica*? Si ells ja hi fan casi tota la feina sustancial des que vengueren d'estudiar filologia a Alemanya, Suïssa i París, ¿per què no han de formar i constituir ab nosaltres la *Secció Filològica?* ¿Per què no hi han de tenir veu i vot? Si ells no n'hi tenen ¿qui n'hi ha de tenir? ¿Qui hi ha dins de Catalunya ni dins Espanya tan ben preparat com ells per entrar a l'*Institut de la Llengua?* Hi ha que dir-ho tot dret: si aqueys senyors no formen part encara de l'*Institut,* se deu exclusivament a prevencions i ofuscaments llamentabilíssims que val més no retreure i tirar dins l'oblit més absolut per bé de tots. [149]

«Per això proposam que la Diputació declari *Membres Supernumeraris* de la *Secció Filològica* dits Srs. Griera i Montoliu ab veu i vot en tot lo de la *Secció* com els *Membres Numeraris*, ab dret preferent a ocupar les primeres vacants que hi haja de *Membres Numeraris*, senyant-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

los, per la feina filològica que fassen durant les hores d'Oficina, el mateix sou qu'ara tenen per diferents conceptes i ab dret a una retribució equitativa per la feyna llingüística que fassen fora de les hores d'oficina, aprovada prèviament per la *Secció*; i, si ara per ara, no ès possible que percebin *dietes* per llur assistència a les sessions, cal otorgar-los-ho tot d'una que la situació econòmica de la *Secció* ho permeta.

«ADJUNTS: havent-n'hi ja un, D. Lluís Nicolau d'Olwer per suplir la ausència constant de D. Àngel Guimerà, no procedeix posar-ne cap altre, mentres no sobrevenguen circunstàncies que demanin altra cosa.

«Donada la separació absoluta de les dues *Seccions,* i havent de tenir quiscuna les sessions separadament, procedeix constituir per la *Secció Filològica* un Secretari ab el nom de *Vice-Secretari,* puys el *Secretari* que ja hi ha, perteneixerà a la *Secció de Expansió de la Llengua.*

«Aqueis dos càrrecs, de Secretari i Vice-Secretari, hauràn d'esser gratuits, com ho son el de President i Vice-President. Serà obligació dels qui los desempenyin l'escriure les actes de la *Secció* respectiva.

«El Secretari podrà tenir per auxiliar i la *Secció de Expansió de la Llengua* per Secretari-Redactor D. Emili Vallès, ocupat fa anys en les oficines lexicogràfiques a on ha acreditada sòlidament la seua competència en les tasques de l'*Institut.*

«Per evitar molèsties i aufegar dins l'oblit el record de coses passades, tenc el propòsit fet de no anar a presidir may més la *Secció de Expansió de la llengua* en no esser que els que la componen m'ho demanassen per favor; i per lo mateix los presidirà sempre de fet el Sr. Vice-President, que d'aquesta manera serà llur President efectiu.

«Els meus contes son de no presidir may aqueys senyors, en no esser en *sessió plenària* dels tres *Instituts* quant jo siga *President de torn*, si ells hi assisteixen.

«Per assistir a les sessions i poder intervenir més d'aprop en la vida de la *Secció Filològica*, cada mes he de deixar ca-meua, passar la mar i residir qualques dies a Barcelona, quatre o cinc. Això m'ha de dur una sèrie de despeses i mancaps, dels quals es just que l'*Institut* me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

indemnisi. No demàn més que [150] lo d'estricta justicia. Quant entrí a col·laborar a l'*Atlas Llingüístic,* lo qual suposava una sèrie de viatges i llargues estades fora de ca-nostra, l'*Institut* acordà pagar-me les despeses de dits viatges, això ès, locomoció i manteniment i llavò 5 pessetes per cada dia que duràs l'excursió. Aquest criteri se pot aplicar perfectament a les meues vengudes a Barcelona per lo de la *Secció Filològica,* puys hi venc per treballar-hi per la llengua. Per lo mateix demàn que me paguin el vapor i el manteniment durant tals eixides i llavò 5 pessetes per cada dia que sia aqui i treballi a la *Secció* les hores d'oficina, fora els que hi haja sessió, ja que tals dies ja tendré la dieta senyalada per les sessions.

Una volta constituides les dues *Seccions de l'Institut de la Llengua Catalana* en completa independència técnica i econòmica entre sí, cada *Secció* ja resoldrà d'acort ab el Sr. President de la Diputació totes les questions que's presentin per adaptar-ho tot an el nou estat de coses.

Es d'esperar que D. Pompeu Fabra vulla figurar dins la *Secció Filològica*, puis ès el seu lloc natural per la seua indiscutible competència filològica que jo som el primer en proclamar. Si la Presidència de la Diputació creu que ès bo que jo mateix le hi demàni: ho farè ab molt de gust.

Formant part el Sr. Fabra de la *Secció Filològica,* com ès el Vice-President de l'*Institut de la Llengua,* els de l'*Expansió* romandrien sensa qui los presidís en llurs sessions. Això seria bo d'arranjar elegint un altre Vice-President, de manera que hi hagués un Vice-President 1r que seria el Sr. Fabra i un Vice-President 2n, el que aquells senyors s'elegissen. Com se tracta de càrrecs gratuits, això no duria cap complicació.

D'aquests manera l'*Institut de la Llengua Catalana* se compondria dels senyors següents:

President: Mn. Antoni M.ª Alcover.

Vice-President 1r: D. Pompeu Fabra.

Vice-President 2n: el que la *Secció d'Expansió de la Llengua* s'elegís.

Secretari: D. Josep Carner.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vice-Secretari: Dr. Pere Barnils.

Secció Filològica

Mn. Antoni M.ª Alcover, Membre Numerari

D. Pompeu Fabra, Membre Numerari

Dr. Pere Barnils, Membre Numerari

Dr. Mn. Antoni Griera, Membre Supernumerari

.D. Manuel de Montoliu, Membre Supernumerari [151]

Secció d'Expansió de la Llengua

Dr. D. Lluís Segalà, Membre Numerari.

Dr. Mn. Frederic Clascar, Membre Numerari.

D. Josep Carner, Membre Numerari.

D. Lluís Nicolau d'Olwer, Adjunt.

Encara me crec an el cas de fer dues altres indicacions:

1a La consignació de 10.000 pessetes p'el *Diccionari* i l'*Atlas* que la Mancomunitat (els de la *Secció Filològica* me digueren que era la Diputació de Barcelona) votà enguany i feu efectiva, se gastà per les *Oficines d'Estudis Orientals* ab la promesa formal de que l'any vinent aquestes oficines tornarien les 10.000 pessetes. Per lo mateix pertoca que la *Secció d'Expansió de la Llengua* les torni a l'*Obra del Diccionari* i l'*Atlas*; i així, en fer-se el repartiment del presupost de 1918, les han de rebaixar de la *Secció d'Expansió de la Llengua* i entregar-les a la *Secció Filològica* per que les invertesca an el *Diccionari* i l'*Atlas.*

2n Les sessions de la *Secció Filològica* no han d'esser com les que ordinariament celebra l'*Institut de la Llengua*, que casi sempre se redueixen a converses ocioses o impertinents; i de les coses pròpies de l'*Institut* just en solen tractar de correguda. Les sessions de la *Secció Filològica* han d'esser tot una altra cosa: hem de tractar de les feynes de la *Secció*, donant conte cada membre de la feyna que fa, de les dificultats o problemes que troba i com los resol i soluciona, demanant parer an els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altres o discutint ab ells lo que més convenga fer; exposar els projectes de noves feynes, discutir-los, completar-los; arbitrar els medis per dur-los a cap. També pertoca llegir les ponències que hi haja presentades o els articles composts per publicar demunt lo BOLLETÍ o en volums a part, com també els articles que vagen redactant-se p'el futur *Diccionari*; examinar el cabal lexicogràfic que els colaboradors vagen enviant, per veure si ès complet o manxol o si hi cal un nou escorcoll.

Just aqueys punts indicats ja fan coletgir que les sessions de la *Secció Filològica* podràn esser totes plenes i que no estarem may apurats per omplir l'acta a fi de que's veja que hem fet qualque cosa. Tendrem sempre matèria per tres o quatre sessions. Així ès que crec que sería molt convenient que aqueixes sessions, fetes aixi, les tenguéssem en esser jo a Barcelona. Venint-hi cada mes i aturant-m'hi quatre o cinc dies, podríem celebrar lo menys tres sessions, i llavò n'hi podria haver una quant jo no hi seria. Així jo podria intervenir més [152] en la vida de la *Secció* i ademés tots tendriem més temps per preparar els punts que hauriem de tractar en sessió i en resultarien grans ventatges.

Aquesta ès la única solució que veig an el conflicte a on se troba desgraciadament l'*Institut de la Llengua Catalana*. Això ès la solució que tenc l'honor de proposar a la Diputació de Barcelona, i que me la demanà el Sr. President de la mateixa, honrant-me més que jo no meresc. Es la solució que jo demàn i prec que s'accepti per salvar l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* i traballar profitosament per la nostra Llengua estimadíssima tots aquells que hi tenen acreditada llur vocació, entusiasme i competència.

Ciutat de Mallorca, 5 de desembre, 1917.

§ 15

Mala sort del *Redrès*. Paraules del Sr. Cambó. —El senyor Puig i Cadafalch fa impossible tota solució decorosa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Enviat el *Redrès* an el Sr. President de la Diputació la primeria de desembre, hagué de mester el seu temps per fer-se'n càrrec i preparar la solució, fins que m'escriu dia 19 de janer que, en poder, vaja a Barcelona per tractar la cosa ab ell i D. Pompeu Fabra. M'embarc dia 1 de febrer, arrip a Barcelona dia 2 i dia 4 celebram l'entrevista ab lo President de la Diputació i En Fabra. Després d'haver-mos sentits, el Sr. President proposà de que la *Secció Filològica* m'entregàs absolutament l'*Obra del Diccionari* ab totes les seues derivacions (*Laboratori de Fonètica, Butlletí de Dialectologia Catalana, Inventari Aguiló* i altres publicacions de caràcter filològic) ab les *Oficines Lexicogràfiques* i llur personal (Dr. Barnils, Dr. Griera, Montoliu i els altres subalterns), llavò tot el presupost destinat a tot això, per que jo me'n cuydàs i ho dirigís ab completa independència, científica i econòmica, dels altres membres de la *Secció*, com també m'havien d'entregar la mitat de la *consignació general* de 20.000 pessetes que té la *Secció*. En Fabra acceptava això en nom dels altres companys; lo que no volgué acceptar en via neguna, que els Drs. Barnils i Griera i En Montoliu haguessen d'entrar a l'*Institut*, ni come *Membres* ni come *Adjunts*, i no al·legà altra raó de la seua negativa, sino que *no calia que* aquells tals hi *entrassen*. Jo considerí que, després d'haver-los oferit que *entrarien* per treballar tots plegats ab tota la [153] *responsabilidat professional* a ne que tenien perfet dret per llurs estudis universitaris i competència acreditada tants d'anys dins l'*Institut* ab la feyna que hi han feta, —considerí, repetesc, que era fer-los un mal paper abandonar-los a les ires sublevadores de mos companys de *Secció*, que elze volien *sacrificar* d'aquella manera tan... *incalificable*; i lo endemà diguí an el Sr. President de la Diputació que, si els tres filòlegs no havien d'entrar a l'*Institut*, jo no podia acceptar la seua proposta perque no salvava lo sustancial de la *solució* exposada dins el meu *Redrès* a petició d'ell i del Sr. Puig i Cadafalch; puys resultaria que l'*Obra del Diccionari* ja no seria cosa de l'*Institut*, sino just del seu *President* que treballaria ab uns quants de subalterns pagats de la *Diputació* i estranys a l'*Institut* i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sensa que los regoneguessen la *responsabilitat professional* que los pertocava per poder fer dignament aquella feyna devant el mon científic.

M'embarc cap a Mallorca aquell dia mateix, indignat de veure que's tancaven les portes de la *Secció Filològica* an aquells filòlegs, els únics de Catalunya i d'Espanya que hagen fets els estudis universitaris de la facultat, allà on perteneixen a tal *Secció* persones que may han acreditada llur competència en res de filologia, com el Sr. Carner, per no citar-ne d'altres.

Arribat a Mallorca escric una carta a D. Francesc Cambó, espressant-li el meu gran disgust de que no haguessen acceptat la *solució* que ell m'havia promesa i el Sr. President de la Diputació i el Sr. Puig i Cadafalch m'havien demanada dia 28 de novembre avespre.

Vetassí lo que me contestà D. Francesc Cambó:

«Barcelona, 8 febrer 1918. —Rvnt. mossèn Antoni Maria Alcover, pbre. —Benvolgut amic: La seua carta en dóna molta pena, i n'és la part més grossa el no veure clar lo que pugui fer jo, després de lo fet fins ara, per a evitar que es consumi una injustícia amb qui, com V., tant ha fet per Catalunya. —Qualsevol cosa que a V. li sembli pugui fer jo, no té més que manar a son affm. amic F. Cambó.».

De manera que, segons l'Exm. Sr. D. Francesc Cambó, actual Ministre de Foment, no acceptar la meua proposta, fou la «consumació» d'«una injustícia» contra una persona que «com» jo, «tant ha fet per Catalunya».

I lo célebre fonc que al mateix dia 5 de febrer, celebrà l'*Institut sessió plenària*, a la qual me convocaren, i no hi vaig assistir perque el president de la Diputació me digué que no sabia per que era tal *sessió*; i per lo mateix no era cosa d'ell. I en vaig estar molt content de no haver-hi assistit perque [154] an aquella sessió, després d'haver rebutjats els Drs. Barnils i Griera i En Montoliu, tancant-los les portes de l'*Institut*, les obriren de bat en bat per admetre com *Adjunt* mon amic D. Jaume Bofill i Mates. Anys enrera el Sr. Carner proposà per *Membre de l'Institut* mon altre amic D. Joaquim Ruyra, per mi el primer de tots els nostres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prosistes. Jo diguí que an En Ruyra li sobraven mèrits per entrar a l'*Institut* i que hi havia d'entrar, però que primer pertocava que hi entrassen alguns filòlegs, puys dels sets que componiem la *Secció Filològica i d'Expansió de la Llengua*, just n'hi havia dos que'ns dedicàssem a la filologia, i calia que n'hi hagués d'altres. ¿Per què dia 5 de febrer, en lloc d'En Bofill i Mates, no feren entrar D. Joaquim Ruyra o Mn. Llorenç Riber? ¿Qui ho dupta que En Ruyra té més mèrits que no En Bofill i Mates com escriptor capdal per entrar a l'*Institut*? ¿Qui ho dupta que Mn. Riber en té també molts més come traductor del llatí? ja que ès una de les tasques de l'*Institut* girar en català les grans obres de les llengues sàbies, de la venerada antigadat. ¿Qui com Mn. Riber ha acreditat ab la seua versió de totes les obres de Virgili que ès un traductor de cap de brot? ¿En tenim cap altre que li guany ni li arrip? Doncs ¿per què no l'han fet de l'*Institut*, suposat que n'hi volien fer entrar de nous? Ah! ès que això d'entrar a l'*Institut* ès just per aquells que son de la... *cassoleta.*

Dia 11 de febrer m'arriba una carta d'un amic coral meu, de Barcelona, dient-me que ha vist lo Sr. President de la Diputació i D. Pompeu Fabra i que estàn conformes ab la solució que el mateix President havia proposada, i que jo los escriga que també l'accept, prescindint de que els Drs. Barnils i Griera i En Montoliu entrin a l'*Institut*, puys aqueys se'n aconorten ab tal de que la proposta del President s'accepti i s'executi. Jo dia 13 de febrer escric an el Sr. President de la Diputació i an aquell amic acceptant tot allò, demanant que me selietjassen dia per jo anar a Barcelona i comensar el nou estat de coses.

Llavò érem demunt les eleccions llegislatives, i s'imposava una perllonga. Passen les eleccions llegislatives, pero no'm vé cap avís de que vaja a Barcelona; de lo que m'arribaren noves fou de que el Sr. Puig i Cadafalch se deixava dir que la *Secció Filològica* havia de tenir l'inspecció de tot i que no poria esser l'autonomia que jo reclamava per l'*Obra del Diccionari*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arribam a Pasqua de Resurrecció sensa cap contesta de si hi havia solució o no. El President de la Diputació demanà un [155] nou termini per poder contestar. Espirat aquell termini, dia 20 d'abril arrip a Barcelona, veig el Sr. President, li demàn si hi ha solució, i me diu que veja el Sr. Puig i Cadafalch, que ès el qui la té. Demàn hora an el Sr. Puig, me'n dona, i ens veym a ca-seua dia 21 avespre. Ja li havia escrit dies abans oferint-me a fer per l'*Obra del Diccionari* tots els sacrificis compatibles ab la meua dignitat. Lo mateix li vaig dir, manifestant que jo no hi anava en so de guerra, sino de pau i que hi anava ab la presunció de que la solució que ell tenia, havia d'esser favorable i del tot aceptable.

Ell agraí tals manifestacions; però com fonc a puntualisar els termes de la solució, acabà per dir que la solució era que tot havia de dependir dels vots de la *Secció Filològica* i que no poria esser l'autonomia i independència científica ni econòmica que jo demanava per l'*Obra del Diccionari*. De manera que la solució del Sr. Puig era que seguissen les coses com fins aquí ab el mateix desgavell, incúria i obstrucció de mos companys, que havien feta mal-bé l'*Obra del Diccionari*. Anomenant jo els tres filòlegs que la Diputació tengué tres anys a les Universidats de Halle, Zuric i París per que s'hi formassen científicament i que son els únics d'Espanya que tenen els estudis oficials, el Sr. Puig en parlà ab tal aldèsia que digué que, si ell fos de la *Secció Filològica*, ja los hauria trets ab tota llur filologia. Tractant de si era En Fabra o En Montoliu qui se cuydava de la publicació de *L'Inventari-Aguiló*, dient-li jo que era En Montoliu, ell me contesta: —Sí, com els *delineants* que jo tenc, que me posen en net els plans que jo faig. Jo li fiu avinent que En Montoliu respecte d'En Fabra no era en cap manera lo que ès un *delineant* respecte de l'arquitecte que el paga, puys En Fabra no tenia cap títol acadèmic en filologia ni fins i tot tenia els estudis oficials de filòleg, com los tenia En Montoliu; i que, si s'era acreditat de bon filòleg ab les obres que havia publicades, també s'hi era acreditat En Montoliu. Fins i tot arribà a l'estrem de sostenir-me que el fer poesies com En Bofill i Mates i versions de la Bíblia com Mn. Clascar *tot era filologia*. Indicant-li que l'autonomia econòmica que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demanava jo per l'*Obra del Diccionari* era ben conforme a l'esperit del presupost de la Diputació que ja senyalava tant p'el *Diccionari*, tant per les altres coses, i que per lo mateix això ja no havia de dependir del vot de mos companys de Secció; ell me contestà que aquella manera de senyalar partides que tenia el presupost, era obra d'ell, i que lo mateix podia posar allò que una altra cosa; i aquí me tornà repetir que NO TENIA CAP [156] IMPORTÀNCIA allò d'haver aplicades a les *Oficines d'Estudis Orientals* aquelles 10.000 pessetes del presupost de la Mancomunidat, votades per l'*Obra del Diccionari*, i que digueren que havíen d'esser p'el *Diccionari* per que els Diputats les votassen, prevent que, si los deyen que eren per *Estudis Orientals,* no les votarien. Altres coses estranyes se deixà dir el Sr. Puig sobre la *Secció Filològica,* que no recort bé i per això en prescindesc. Les apuntades ja basten per pintar un home. Sentint tot un Vice-President de la *Secció d'Historia i Arqueologia de l'Institut* i President de la *Mancomunidat Catalana,* descapdellar d'aqueixa manera, i sobre tot recordant l'olímpica serenidat i magestàtic equilibri de judici de l'altre President, l'Exm. Sr. D. Enric Prat de la Riba, que comensava sempre per *presidir-se* a si mateix, i que en tants d'anys com el vaig tractar i en tantes de voltes com conversàrem plegats, may per may li vaig poder sorprendre ni mi mitja paraula que no fos de *President,* doncs devant aqueix esglayador contrast del President passat ab el President actual, —vaig compendre que era per demés pensar en solucions, havent-la de donar el Sr. Puig i Cadafalch. Així le hi manifestí en rudes, i despedint-me d'ell, me'n aní fent-me creus d'aquest senyor, que dins l'octubre m'escriu que, abans de separar-me de la col·laboració de la *Secció Filològica,* li espliqui els motius que tenc per separar-me'n; i quant dins el novembre hi vaig a esplicar-li aquells motius, diu que no hi pot fer res perque la *Secció Filològica* ès autònoma; i al cap de dos dies me demana ab el President de la Diputació que diga jo com s'ha d'arreglar el conflicte. Los ho dic, el Sr. President accepta lo principal de la meua proposta i ho accepta també D. Pompeu Fabra en nom de sos companys de *Secció,* i llavò mos surt el Sr. Puig oposant-se a la solució d'aquella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manera tan rònega i absoluta! ¿Qui l'entèn an el Sr. Puig? Per esser llògic i conseqüent, allà on dia 26 de novembre m'havia dit que ell no hi poria fer res envers del meu conflicte perque la *Secció Filològica* era autònoma, li pertocava ara dir lo mateix, desentenent-se de la cosa i inhibint-se'n, en lloc de posar-se al mitx per capturar i esborrossonar la solució convenguda ab el President de la Diputació i En Fabra en nom dels altres de la *Secció* la primeria de febrer. Ell ès el qui ha desbaratada la solució contra el desitx i la voluntat d'En Cambó i del President de la Diputació, dient que aquest no s'hi poria aficar. De manera que negú s'hi pot aficar més que ell, negú més que el Sr. Puig, fundat en que la *Secció Filològica* ès autònoma, s'entén, en quant el Sr. Puig fent-se'n amo i senyor i assumint tota aqueixa *autonomia,* [157] captura i fa impossible la solució, proposada del Sr. President de la Diputació de Barcelona i acceptada de part d'En Fabra en nom dels altres Membres de la *Secció* i de part meua la primeria de febrer.

Dia 22 d'abril doní conte de tot això an el President de la Diputació, i escriguí a l'Exm. Sr. D. Francesc Cambó contant-li lo que me passava ab el Sr. Puig, i fins en parlí a D. Lluís Duran i Ventosa i escriguí a D. Carles de Fortuny, Diputat per Mataró, a l'Exm. Sr. Joan Ventosa i Calvell, an el Sr. Marquès de Camps, a D. Leonci Soler i March, a D. Ramon d'Abadal i fins a l'Exm. Sr. D. Antoni Maura, demanant-los ajuda per l'*Obra del Diccionari*. Tots tots me contestaren prenint-hi gran interés; però a tots resistí la voluntat de l'Exm. Sr. D. Josep Puig i Cadafalch contra l'*Obra del Diccionari* per que seguesca enrocada i feta mal-bé per obra i gracia de la *Secció Filològica.*

En vista de tot això dia 13 de maig demaní an el President de la Diputació de Barcelona la *Calaixera del Diccionari;* me digué que la me'n dugués, i lo endemà m'enbarquí ab ella cap a Mallorca, gràcies a Deu.

§ 16

Mot final

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llargarut me resulta aquest manifest. ¡Es que he hagudes de contar i especificar tantes de coses! Per no haver d'arribar a l'estrem enutjós de publicar tot això, he fet tot quant he sabut i pogut, i ès estat debades i en va. He acudit a totes les persones que tenen influència dins l'*Institut d'Estudis Catalans,* dins la *Diputació de Barcelona,* que ès la que sostén l'Institut, dins *La Lliga Regionalista*, que ès la que dirigeix el *Nacionalisme Català*. A totes aquelles persones he esplicat lo que me passava dins la *Secció Filològica* respecte de l'*Obra del Diccionari* i la situació inaguantable que mos companys de *Secció* m'hi havien creada. Tot lo sustancial que dic aquí, ho deya dins la relació escrita que dia 29 de novembre entreguí an el Sr. president de la Diputació de Barcelona per ell i per l'Exm. Sr. D. Josep Puig i Cadafalch. El Sr. President de la Diputació se veu que se'n feu càrrec. No puc dir lo mateix del President de la Mancomunidat. En vida de D. Enric Prat de la Riba no seria vengut tal conflicte; i si may fos vengut, ell l'hauria conjurat; en tenc evidència. Mort el Sr. Prat de la Riba, no hi ha haguda prou forsa dins el *Nacionalisme Català* per capturar el desgavell que [158] reyna i triunfa dins la *Secció Filològica* per oprobi i mancap de la nostra cultura, de la nostra Llengua i de Catalunya.

En vida de D. Enric Prat, sempre que li manifestava les deficiències que dins l'*Institut* m'entrebancaven, sempre me donava esperansa de que s'arribaria a compondre la cosa a poc a poc, i jo hi confiava sabent l'alt enginy i la grandiosa forsa de voluntat que tant el distingien per aportellar els homes an el cumpliment del dever i per endressar totes les coses. Mort D. Enric i no trobant per solucionar el conflicte que m'han creat, més que bones paraules de tots vents, esbaltides i anul·lades devant la rònega negativa de l'Exm. Sr. D. Josep Puig i Cadafalch, tancant-me les portes a tota esperansa de solució raonable i digna, —me vaig an el cas dolorosíssim de denunciar a tot Catalunya tal desorde, tal desgavell, per que hi posi remey si vol.

Havent-me passat tot lo que m'ha passat, ¿com puc seguir jo treballant per l'*Obra del Diccionari* dins la *Secció Filològica?* que resulta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esser-ne de fet l'inimic més gros que aqueixa *Obra* may hagués tengut. Jo, gràcies a Deu, no som cap mort de fam ni he mester la filologia per viure. Emprenguí això del *Diccionari* no per cap negoci ni per guanyar-m'hi la vida, sino per patriotisme, per l'amor a la nostra Llengua, que ablama el meu cor. Així ès que el tenir-me l'*Institut* treballant an el *Diccionari* no ès cap favor que'm fassa l'*Institut,* sino que som jo que li faig el favor de treballar-hi. I això no ès just una presunció meua; ès el sentit de tot Catalunya. La rebuda que m'han feta totes les comarques catalanes que he visitades desde que alsí la bandera del *Diccionari,* la rebuda afectuosa, entusiasta que m'han feta per tot arreu els catalans conscients i que jo may podré agrair prou, ès una prova incontestable de que respecte dels meus treballs p'el *Diccionari* Catalunya se considera més favorida que no favoridora. Perque cal dir-ho: may entre els catalans conscients, des que comensí lo del *Diccionari,* may hi havia trobat sino afecte, agraiment i entusiasme. La única excepció que he trobada, son mos companys de la *Secció Filològica* i Exm. Sr. D. Josep Puig i Cadafalch. Just ells han demostrat que consideren que tenint-me a treballar an el *Diccionari,* no som jo que faig un favor, sino que el rep, que el me fan ells a mi. Si ells fins aquí han tractat ab gent que, treballant a l'*Institut,* rep un favor en lloc de fer-lo, pràcticament elze vull demostrar que jo no som així. Si l'altra gent ab qui tracten dins l'*Institut* los mena por perque saben les coses que son capaces de fer ells [159] per capxifollar els qui los fan nosa o tenen mal a pler; han de sebre que jo no los ne men gens de por i que me puc afluixar d'ells i de tota llur casta. Se veu que s'havien figurat que jo era un filòleg *de pane lucrando* i que a mi m'havien de poder jugar a la pilota. Sàpiguen idò que l'han bollada de cap a peus.

Se veu que aqueys senyors de la *Secció Filològica* duyen el pla, que executaven obstinadament, de fer el buyt entorn meu fins acabar per soterrar-me en vida ab la irrisòria *Presidència Honorària de l'Institut* ¡Bo estic jo per deixar-me soterrar assetsuaixí! ¡Bo estic jo per deixar-me entabanar per *Presidències Honoràries!* May he cercades honors en tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

això del *Diccionari!* imay he cercat res més que lo *Diccionari!* Per això ès que som una mica mal de capturar!

Secundà i secunda aqueix pla de fer el buyt entorn meu *La Veu de Catalunya,* que primer no podia jo moure un peu p'el *Diccionari* dins Catalunya o fora de Catalunya, que no en fés una crida ben repicada. Fa una partida d'anys que *La Veu* ha perduda la *veu* per cap cosa que se referesca a mi; tot lo més deixa sortir qualque referència d'un corresponsal d'aquí o d'allà que m'anomeni. Dugué les coses a tal estrem *La Veu,* quant se morí D. Enric Prat de la Riba, que ni copià ni cità per res l'article que el BOLLETÍ DEL DICCIONARI dedicà a D. Enric, que contava coses que aquell gran home feu per la Llengua, que cap periòdic, ni *La Veu,* havia contades; i això que *La Veu* copià tota quanta cosa deya la prensa sobre D. Enric, per més que devegades fossen coses de poquíssima sustància. A les hores me doní de baixa de *La Veu*, fent avinent an el Director que, si volia sobre el motiu de tal baixa, le hi escriuria. L'administrador me demanà que le hi escrigués, le hi escriguí clar i llampant, com acostum; però *La Veu* no en feu gens de cas, seguint en la seua actitut. Per part meua, ¡bon vent i tal dia farà un any!

Ab tot això arribí a tèmer que els catalans no m'haguessen tapat el cap i perdut el concepte. Per veure-hu, dia 24 d'abril emprenc una eixida filològica sensa anunciar-la demunt cap periòdic, sensa escriure previament a cap amic de les diferents comarques que duya idea de visitar per veure com me rebrien. Arrip a Girona, hi estudiy la conjugació, m'espitx llavò a Amer, a Camallera, a l'Escala, a la Bisbal, a Palamós, a Sant Feliu de Guíxols, a Tossa, a Lloret, a Blanes, a Canet de Mar, i per tot me reben ab palmes d'or, lo mateix que l'any 1902, 1906 i 1909; per tot trobí el mateix afecte coral, el mateix entusiasme, que [160] no sé com agrair-ho an aquelles heroiques comarques. Dins poc dies n'empendré una altra d'eixida, si Deu ho vol, desde Alacant per tot el Reyne de València i Catalunya occidental fins a Tremp i Organyà, per estudiar-hi la conjugació, i estic segur que per tot arreu trobaré la mateixa acullida, coral i entusiasta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sí, son just els senyors de la *Secció Filològica,* i l'Exm. Sr. D. Josep Puig i Cadafalch que no'm volen treballar per l'*Obra del Diccionari i de Gramàtica.* Però jo sempre seguiré treballant-hi mentres Deu me conserv la vida i el delit, tant si ells volen com si ells no volen.

Ja ho sabeu ara, io Honorables Diputats del Principat i demés amadors de la Llengua Catalana! perque ès que me separ de la *Secció Filològica,* per que deix de treballar dins l'*Institut* per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica!* Me sembla que estic carregadíssim de raó per separar-me'n i treballar per conte meu fins i tant que Catalunya manifesti d'una altra manera la seua voluntat que tantes de vegades m'ha demostrada de que vol i m'agraeix que treballi p'el *Diccionari* i la *Gramàtica* de la seua Llengua.

¡O Honorables senyors Diputats de tot lo Principat! per l'amor que sempre heu demostrada a la vostra Pàtria i a la vostra Llengua, jo vos prec que vos fixeu bé en totes les coses que cont dins aquest *Manifest* i que vos toquen tan d'aprop. ¿D'on viu la *Secció Filològica* més que de les candidats que vosaltres consignau i votau per ella cada any, per que se fassa el *Diccionari* que tothom demana i que vosaltres desitjau? Vosaltres votau aquelles candidats p'el *Diccionari,* i la *Secció Filològica* les gasta ab altres coses! Vos diu que han d'esser p'el *Diccionari* per que hi voteu, sabent que vosaltres sou uns fervents desitjadors de que el *Diccionari* se fassa tan aviat com se puga; i llavò la *Secció* gasta ab altres coses aquelles candidats que ab enganys indignes vos du a votar! ¿Consentireu que continui, que se respetesca un abús tan intolerable i oprobiós? No ho puc creure en cap de les maneres! Estic segur que d'avuy en devant pendreu totes les precaucions oportunes per que la *Secció Filològica,* els diners que vosaltres votau, no elze gasti més que ab allò per que vosaltres elze votau i no en cap altra cosa, sia quina sia. Jo sensa cap cèntim de subvenció de l'Estat, Província ni Municipi he sabudes fer venir dins la *Calaixera* prop de 900.000 cèdules, plenes de mots catalans. ¿Què no faria jo si pogués dispondre de les cantidats que vosaltres votau cada any per l'*Obra del Diccionari?* i les [161] entregau a la *Secció Filològica*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Posau aqueixes cantidats a disposició esclusivament del President de tal *Secció,* que som jo mateix, i jo responc de que dins quatre o cinc anys el *Diccionari* serà fet. Lo que he conseguit fins ara per l'*Obra del Diccionari*, me sembla que ès una garantia de lo que conseguiria si me donàveu els remeys escayents.

Fixau-vos per amor de Deu en les paraules que'm diu l'Exm. Sr. D. Francesc Cambó dins la carta que m'escrigué dia 8 de febrer que transcric més amunt. En Cambó, «per evitar que's consumi una injustícia» contra mi ab això de la *Secció Filològica*, ha fet tot quant li era dable fer. Dins el sistema polític vigent ja no podia fer més. Lo que ell no ha pogut fer, sou vosaltres que ho podeu fer ab lo vostre vot quant se discutesca el presupost de les respectives Diputacions i de la Mancomunidat, posant les cantidats votades a recés dels abusos i enganys de certs elets massa aixerits de la *Secció Filològica.* Si vosaltres per la vostra banda feys per l'*Obra del Diccionari* lo que ha fet per ella l'Exm. Sr. D. Francesc Cambó en son alt i magnànim patriotisme, l'*Obra del Diccionari* serà salvada, i vos ho agrairà Catalunya i Deu vos ho retribuirà en aquesta vida i a l'altra. Amèn.

Ciutat de Mallorca, 7 de Juny de 1918.

Antoni M.ª Alcover, *pre.*

¿Tenim ortografia tradicional o anarquia? (161-164)

IX

Grapat d'anomalies

§ I

Deixen d'escriure la -*t* etimològica

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desobedient (t) CG. f. XIV g.	elements C81, p. 464
mal fazen (t) CG, f. XIV g.	denan(t) tota la gen(t) | en la forma seguen(t) C81, p. 466
chans (cants) plasenz (plazents) CG, f. XIII g.	concordans ab dos C81, p. 466.
car mans (mants) uers ma (m'ha) trobatz CG, f. XIV.	paraules agradans C81, p. 467.
negligen(t) CG, f. XIV g.	als euangelis sans C81, p. 469.
escusan(t) altruy CG, f. XIV.	empetxemens C81, p. 469
turmen(t) CG, f. 15.	far chanz fatz CG, f. XIII g.
naix freig pluges e vens C8I, p.464.	Deu concebes fen(t) uos daquell seruenta TM, p. 102.
	esta feytan(t) lestrado TM, p.110. [162]

§ 2

confonen la *en* i la *ab*

nostra obra no poria esser bona obra, si era ordenada *en* mala fi ERP, c. V.	hac mantengut lorde de caualaria *en* la noblesa e força de son alt coratge LCI, f. I
els mantenen... *en* gran ofença de Deu e diffamacio de la senyoria temporal EDI, f. 69 g.	tingueren *an* el (ell) moltes platiques BVI, f. 220

§ 3

Devant *b* posen *n* en lloc de *m*

sa co*n*panya MI, f. CCCXIII.	e*n*peradiu de paradis e guia TM p. 124.
co*n*panya MI, f. CCCXII g.	Ans que peccant general malaltia | Pel mon se*n*bras lo nostre primer pare TM, p. 147.
et lendema gue le*n*bat se mes MI, f. 314.	volgue de vos pendre lampre*n*pta TM, p. 149.
ella... aquella nyt e*n*prenyas de un	E*n*peradriu de Deu feta germana TM,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fill DI, c.13.	p. 151.
on eren e*n*bargats DI, c.14	yous fas e*n*baxada TM. p. 160.
go*n*pendre CG, f. 60 g.	se*n*bra compassió CC, f. 4.
co*n*pendre MI, f. I g.	a uos me*n*bra CA, p. 214.
i*n*paciencia TV, c.2	
se*n*pre LCA, c. 103.	
ayte*n*be (també) C8I, p. 460	
es i*n*passible EAI, c.II.	
se fiyla... e*n*bolcada en draps MVI, f. 35.	

§ 4

Grafia del sò *ɲ* (ny)

se*yn*or ses (sens) ueritat CG, f. XIV g.	lo fret estre*yn* l aygua EAI, c. VI.
lu*yn*atz CG, f. 17 g.	tota lur virtut e se*yn* e saber EAI, c. VIII.
nones (no n'es) pre*ïn*s ne senats CG, f. XIV	es pus lu*yn* de remey EAI, c. X.
ense*yn*ats (ensenyats) CG, f. 18.	ab rims estra*in*s el lahor de la Verge Maria TM, p.98.
ense*yn*ar CG, f. 18	en l *ayn* MCCCLVII. CA, p.181.
hom noy ate*yn*a CG, f. 65 g.	en l *ayn...* MCCCLVII CA, p.181.

§ 5

La copulativa *et* un cop representada per *hi* i un cop per *he*

batalles campals hon hi hauia Rey o fill de Rey: *hi* de x milia combatents TV, c. 2.	*Hi* com pot esser Senyer que major paor an dels trebayls d'aquest mon... LCA, c. 105.
ious dexe... tot quant he *h*eus prech que... TV, c.3.	puis deuots li som de cor *hi* pensa TM. p. 94.
O entrestit Rey *hi* en tan pocha	*hi* quant mes vull menys dich per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sperança tens ta vida...? TV, c. 10.	molt que vulla TM, p. 194. [163]

Virginal ros *hi* molt reflagant rosa TM, p.105.	Parint deu (Deu) *hi* home lasglesiaus canta de misericordia regina *hi* manta de la mar estela TM, p.143.
Deus fos batut *hi* vos en ell hatuda (¿batuda?) TM, p.105.	Perque fosseu temple *hi* nostra morada TM, p.143.
vos connuida | *Hi* ab dolç acort... vos acorda... TM, p.105.	Volgue Ihesus pendre de vos la figura *hi* daltra part bella TM, p.143.
vos lo vençes *hi* tant bel vençeu ara TM, p.106.	...sou del sol molt ricament vestida | *Hi*ls vostres peus teniu sobre la luna TM, p.145.
Es vos deuot *hi* vos del molt deuota TM, p.106.	Sola sens par *hi* sola sens exemple TM, p.162.
Deu es perfet *hi* vos per ell perfeta TM, p.106.	Que mare fos sanctament elegida *Hi*us consigna tota sa gran amor TM, p.165.
Aquella ques mare de deu (Deu) *hi* verge TM, p.110.	Maren dessemps *hi* verge sublimada TM, p.181.
Leternal Rey ver deu (Deu) *hy* vostre fill TM, f.126.	li prengue lo libre de las mans *hi*l besa BVL, f.210.
Mare li sou *hi* verge sens dubitança, lum dels lums *hi* clareiant espill TM, p.126.	esta en lo arxiu desta Universitat *hi*s diu que tambe en Valencia BVL, f.210.
Sofferis mor lensemps *hi* pena tanta TM, p.126.	quil coneixia be, *hi*l volia molt BVL, f.217.
Mir dret al cel... senyor deu (Deu) nes (n'es) *he*l (e el) ben crehent ladora (l'adora) | Ador *he*l (e el) prech que mort cruel nons fira TM, p.131.	
Atu macost *hi*t prench per aduocada TM, p.135.	

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 6
Xapen malament les paraules a final de retxa

molta ge | nt MI, f.313 g.	quantr | els francs uertaders cortes CG. f. 65.
aua | yl MI, f.313 g.	e querr | ay (querray) do a madona quem dia CG, f. 65.
ala ci | utat dacde (d'Acda) MI, f. 313 g.	parlarem del nob | ble Infant DI, f.50.
almugaue | rs MI, f.313 g.	sar | rayns DI, f.50.
aquestes ·II· cos | es sa retench MI, f.3131 g.	aquesta guer | ra DI, f.51 g.
to | ts temps MI, f. 313 g.	lo segon libre apel | lat pasalipomenon MI. f.3.
aesgl | eya MI, f. 313 g.	E que cauayler caua | lc e senyoreig LCI, f.5.
aconsag | uisan MI, f. 314.	cols o spina | chs MVI, f.32.
tornar | ensen a achda MI, f. 314.	de nost | re senyor deu TV, a ij.
lalmir | al feu reculir MI, f. 314.	Lo comte Guil | lem de veroych TV, c, I.
pog | uesen MI, f.314.	deuria esser m | olt reuerit TV, c. I.
barg | ues e lenys MI, f.314 g.	en lex | ercici deles armes TV, c. 2.
Axi.. del grau dan | arbone (de Narbona) MI, f.314 g.	la vo |stra absencia TV, c. 3.
e lendama deuja esser la batal | la DI, c.15.	
el pa | stor dix suspiran(t) CG, f.60 g.	
uolion far uia | tge CGE, f. 61. [164]	

los seruido | rs uassalls TV, c. 3. gran temp sta perço que lo meu senyor ature TV, c. 3.	com lo trebal | lat mariner TV, c. 6.
de la vost | ra gran discretio TV, c. 3.	libertar tan pob | le cristia TV, c. 8.
a nost | re senyor deu TV, c. 3.	vul | lau senyora VCV, c. 33.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab dolor inefab | le TV, c. 4.	les quals son inecomptab | les VCV, c. 35.
ab los cabells llar | chs fins ales spatles TV, c. 4.	aquella impreciab | le sanch VCV, c. 38.
correr per la il | la (d'Englaterra) TV, C. 5.	aquel | la qualitat ERP, c.V.
e recul | lis dins una ciutat TV, c. 5.	per levar un du | pte que comunament se diu ERP, c. V.
mon seny | or e marit TV, c. 5.	fet caual | ler TV, c. I.
fent aquel | la via... TV, c. 5.	ab la maytat dels almugaua | rs MI, f. 313 g.

§ 7
Consonants dobles conservades sens raó o doblades contra raó

o*pp*ortu MI, f. I g.	en *ff*rancesch burgues MI, f. 2.
su*ff*ragi MI, f. I g.	que vui viu a*pp*artat del Regiment de la cosa publica MI, f. 2.
a*pp*ar MI, f. I g.	pro*ff*essor MI, f. 2.
su*ff*icient MI, f. I g.	*aff*allacia e error de grat no uull consentir MI, f. 2.
grans a*ff*anys MI, f. 2.	*opp*inio falsa MI, f. 2.
bene*ff*ici MI, f. 2.	infalsi*ffi*cable MI, f. 2 g.
pe*cc*ador MI, f. 2 g.	ino*ff*uscables raigs MI, f. 2 g.
o*ff*erint MI, f. 3.	re*ff*ugint lo mort MI, f. 3.
sa*ff*ir MI, f. 3 g.	*aff*ers EDI, f. 64 g.
*ff*on uengut ala *ff*ont LCI, f. I g.	di*ff*ereix lome dels altres animals ERP, c. III.
na*ff*res LCI, f. 4.	lo a*tt*enyer de la fi ERP, c. IV.
coses que a*ff*er auia MVI, f. 30 g.	e a*tt*enyen la fi ERP, c. V.
at*t*endre e complir MVI, f. 31 g.	corrupcio del a*pp*etit ERP, c. III.
el dia de les no*cc*ies MVI, f. 31 g.	santi*ff*icaday closa TM, p. 96.
contri*cc*io de moltes morts TV, c. 2.	mes alt que dels pro*ff*etes TM, p. 96.
reuocat *ff*ou lo clam C8I, p. 462.	*ff*ilant cosint TM, p. 100.
*ff*lors C8I, 464.	fosseu re*ff*ugi *ff*ins que puias TM, p. 101.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

*aff*ermar C8I, p. 469.	*ff*on tan sabut TM, p. 105.
*ff*a jutge C8I, p. 470.	la lluna per cati*ff*a TM, p. 110.
pala*ff*re LCI, proleg.	sera *ff*egir gota dayguanla mar TM, p. 118.
hedi*ff*icacio EDI, f. 45 g.	
*att*enent la fontal pietat EAI, dedic.	
a di*ff*erencia de cinch ERP, c. II.	
afaça a*tt*enta a entendre ERP, c. III.	
la destin*cc*io setena ERP, c. III.	

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1918

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[165][*]

Dietari de l'Eixida pel Regne de València i Catalunya occidental 1918

(165-252)

EN NOM DE DEU NOSTRE SENYOR I DE LA BENAVENTURADA SEMPRE *Verge Maria, del Benaventurat Sant Miquel Arcàngel, Sant del meu Nom i Sants Patrons de les terres que he de trescar, comensa lo present Dietari*

Juny

Dia 20

M'embarc cap a Alacant per acabar l'enquesta de la conjugació vivent dins totes [les] comarques de la nostra llengua.

Mos aturam a Eivissa i me reben an el Moll los MM. N. Srs. Mn. Vicenç Serra i Orvay, Mn. Rafel Escandell i Mn. Isidor Macabitx, Canonges i Catedràtics del Seminari, Mn. Ignasi Serra i D. Bartomeu Grimalt, Mestre Nacional d'allà. Me'n menen cap dret an el Seminari i m'hi fan dinar,

[*] T. X. —Octubre-novembre-desembre de 1918. —N. 7.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

moventme del conflicte que m'han armat els de la *Secció Filològica*, declarantse del tot a favor meu i fiblant aquells contraris meus, que Deu fassa uns Sants. Amèn.

Devers les nou m'acompanyen an el vapor, prenc comiat de tan bons amics, agraintlos de cor llur obsequi, i de d'allà cap a Alacant.

Dia 21

Arribam dematinet a Alacant. A la Col·legiata de Sant Nicolau veig mon antic amic lo M. I. Mn. Manuel Galbis, canonge [166] d'allà, que me dona cartes de recomanació p'els Srs. Rectors de Monòver i d'Elx. Din i icap a Monòver! Hi arribam devers les quatre. Me present an el Sr. Rector, i me diu que a Monòver hi ha devers 15.000 ànimes, i son just set capellans, tots nadius de terres castellanes fora un, Mn. Joan Satorres, de Monòver mateix. Explic an el Sr. Rector l'enquesta de la conjugació que faig per totes les terres catalanes i que he de fer a Monòver i se'n esglaya, demanantme de que me servirà tot això? Com li demàn si'm vol recomanar a qualque Mestre d'Escola d'allà, me diu que just n'hi ha un ara, un tal *D. Fernando*, nadiu d'Elda i per lo mateix de llengua castellana i poc devot ferm del valencià. Me dona una targeta de recomanació per ell, i l'Escolà m'hi acompanya. Lo trobam fent escola: me rep molt bé; però, com li esplic l'objecte de la meua enquesta, no se'n acaba de fer càrrec, puys me surt ab que ell no deixa dir cap paraula que no siga en castellà ni ha ensenyat may altra conjugació que la castellana, i fins considera illegal que allà dins negú n'hi ensenyi cap altra perque, essent una *escola nacional*, allà no's pot ensenyar altra llengua que la nacional. I fins arriba a fer una confessió d'allò més preciós: diu que, com ell allà no diu ni deixa dir cap paraula que no sia en castellà, hi ha xics que deixen d'anar a la seua escola perque no l'entenen ni hi poden parlar. ¿S'ès vista una condamnació més flagrant del sistema de tal mestre? També se veu que ha d'esser un desastre que la predicació evangèlica i l'ensenyansa del Catecisme se fassa tota en castellà i per Ministres castellans a Monòver

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

perque, si n'hi ha que no van an aqueixa escola perque no entenen el castellà, també n'hi haurà que no aniràn a l'esglèsia perque sempre els hi prediquen i els hi ensenyen la Doctrina en castellà. Jo defuig d'entrar en discussions ab lo Sr. Mestre, per no tancarme les portes de la seua escola, i ab les millors paraules que puc li faig avinent que jo no tract d'anar a ensenyar an els seus deixebles cap conjugació sino d'apendre d'ells la que s'usa a Monòver. Ell me replica que els seus deixebles no en sabràn brot perque may l'han estudiada; i, per un desengàn meu, en crida dos o tres i me convida a fer les proves. Jo elze demàn lo verb *acudir*, i a l'acte me conjuguen, un derrera l'altre, come a canaris, lo *present d'indicatiu*. Lo Sr. Mestre romàn sensa paraula, tot atxul·lat. L'home acaba per posar a la meua disposició tres infants: dos de nou anys i un de deu, molt aixerits, sobre tot un. Comensam i al punt ja los tenc anostrats. [167]

S'acaba l'escola, i com veig que el Mestre frissa de tancar, els al·lotets s'ofereixen a venir a la fonda. Hi venen, traballam una bona estona, fins que el Mestre, que rondava per allà, m'envia a dir que ja *basta*. ¡Vaja quin home!

Me'n vaig a l'esglèsia. Ab lo Sr. Rector sortim a passetjar; trobam tres capellans (el de Monòver i dos castellans). Me moven de filologia, i s'esglayen de que jo vaja p'el mon estudiant això. Quedam molt amics. Anam a veure un escrivà molt entès en gramàtica, D. Josep Villalta, molt bon cristià, i s'ofereix a auxliarme en lo de la conjugació. Quedam ab hora per demà.

Dia 22

A les vuyt m'entrec a ca'l Sr. Villalta; fins a les deu conjugam 33 verbs. Ahir aquells betzos en conjugaren 14. Fins a les dotze ab els mateys en conjugam altres 14, i ¡cap a dinar! De les tres a les quatre conjugam els 14 que faltaven; i llavò de boca de Mn. Satorres i de l'Escolà replec una partida de notes de fonètica i morfologia *monoverenca* de lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més interessant. —Monòver ès lo derrer poble que parla valencià anant cap a ponent. Els *monoverencs* se creuen parlar una mescla de valencià i castellà, però no ès tant com se figuren. En punt a conjugació no estàn gayre més *acastellanats* que les altres comarques valencianes més pures de llengua. *a*) Fan els incoatius en -iʃk [ixc] (v. gr. akudíʃk, akudíʃes, akudíʃ, etc. —*b*) No tenen lo perfet simple i en fan un de compost ab l'auxiliar *vaig* (v. gr. *vaig acudí*, *vas acudí*, *va acudí*, etc.) —*c*) Fan l'optatiu en *-ara* (*volien que io anara*), *-era* (*volien que io ascriguera*), *-ira* (volien que io acudira); —*d*) La primera i segona persona plural del present d'indicatiu no ès *-am*, *-au* (v. gr. *anam*, *anau*) sinó *-em*, *-ew* (*anem*, *anew*). —*e*) Dels verbs de la segona, tercera i quarta conjugació uns conserven la primera i la segona persona plural del subjuntiu en *-guem*, *-gueu* (*volen que entenguem*, *que entengueu*) i altres les prenen de l'indicatiu (*volen que ascrivim*, *que ascriviu*). —*f*) Se mengen la *-r* de l'infinitiu (*aná*, *acudí*), fins i tot quan du un sufixe pronominal (*no poden* FEHO, *estic per* DONÁ-NE). —*g*) Hi ha dues invasions del castellà: diuen *eres* per *ets* (segona persona singular del present d'indicatiu d'*esser*) i *n'hi* HAY per *n'hi ha de bacores* (figues flors). Han perduts els verbs *jaure* i *seure*, sustituintlos per *estar gitat* i *estar sentat*. En quant a fonètica la llengua se defensa admirablement del castellà: així ès que: *h*) com dins totes les comarques valencianes, fa els plurals en *es* (pɔ́rtes, kázes, táwles). —*i*) La *-a* dels mots que tenen per tònica una *-ɔ-*, sona *-o-* (dɔ́no [dona], [168] askɔ́lo [escola], rɔ́βo [roba]). —*j*) Lo diptong *-ɔ́w* en certs monosílabs (*bou*, *cou*, *plou*, *ou*) sona *áw* (*bau*, *cau*, *plau*, *au*). —*k*) Distingeixen perfectament la *v* de la *b*. —*l*) Diuen *mozatros* i *vosatros*, *mos* i *vos*, en lloc de *nozaltres* i *vozaltres* i *nos*. —*ll*) En lloc de *els* i *dels* diuen *es* i *ez* i *des* (ES *cavallx*, ES *pels*, EZ *angels*, EZ *homens*, DES *portals*, DEZ *ullx*, en lloc de ELS *cavalls*, ELS *pels*, ELS *angels*, ELS *homens*, DELS *portals*, DELS *ulls*). Moltes d'altres coses he anotades que espinzellaré, si Deu ho vol, dins la *Gramàtica* que fa temps engarbull.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Acabada la feyna, hora baixa de tot lo Rt. Sr. Rector i Mn. Satorres fan la finesa d'acompanyar-me a la fonda, com m'hi acompanya també D. Josep Villalta i Nebleza, a tots els quals agraesc lo costat que m'han fet i lo molt que m'han aydat per endardellar el dialecte monoverenc, i me despedesc de tots.

Dia 23

Dic missa a les sis, prenc el tren-correu cap a Novelda i aquí l'automóvil cap a Elx ab una polseguera horrorosa casi tot lo camí, ple de sutracs. A forsa de sacsades arribam a Elx devers les nou, i hi trop lo Bisbe d'Oriola per la festa *Catequística*.

Me present a Santa Maria, i trop Mn. Pere Javaloyes, que me coneix de l'altra vegada que vinguí (1902) i ne endressa a Mn. Llorenç Torres i Serrano, que té un col·legi. També me recorda de l'altre vegada, i se posa del tot a la meua disposició. Es molt entès en idiomes i coneix de prim conte el dialecte d'Elx: ès el qui en pot donar més enquestes. Quedam per rompre el foc a les quatre. Me'n vaig a ca-seua, i me proposa d'anar a saludar el Bisbe i que jo li demani que el dispens de l'assistència a la processó catequística per poder fer conjugació tot lo sant de-cap-vespre.

Ens espitxam a la Rectoria; ens rep lo Rdm. Sr. Bisbe ple d'amabilidat. Li esplic la meua empresa, la m'alaba ferm i ab molt de gust dispensa Mn. Torres de lo de la processó, per que poguem fer l'enquesta conjugativa; i la comensam ab tal envestida que d'un aixec conjugam 40 verbs, pegantmoshi fins a les 8 i mitja. Es valent Mn. Torres. Jo ja estava més de mitx *enverbat*, i això que som mal d'*enverbar*. Un oncle i un cunyat de Mn. Torres ens ajuden per aclarir certes formes verbals, i consignam les formes de la gent culta i les dels analfabets. —*a*) Aquí conserven el perfet simple en totes les *persones* (*ané*, *anares*, *anà*, etc.) —*b*) Conserven la primera i segona persona plural del subjuntiu en *-gam*, *-gau* (*volen que* BEGAM, *que* BEGAU; *que* [169] ASCRIGAM, *que* ASCRIGAU). —*c*) Fan sonar la *-r* dels infinitius (*cantaR*, *dormiR*). —*d*)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tenen uns infinitius de lo més curiós i interessant: *coneixtre*, *mereixtre*, *naixtre*, *pareixtre* per *conèixer*, *merèixer*, *nàixer*, *parèixer*. —*e*) Fan també l'optatiu no en *-ás*, *-és* (*anás*, *digués*), sino en *-ara*, *-era*, *-ira* com a Monòver i les altres regions valencianes fins a Alcalà de Xivert.

Feym una mica d'enquesta de fonètica i morfologia d'Elx, que ofereix gros interés. Aquí no empren mai l'article *els* ni la contracció *dels*, sino *es* i *des* (ES *caixons*, EZ *homens*, DES *cavallx*, DEZ *àngels*). Fins i tot contrauen l'article *els*, *les* derrera les formes verbals acabades en vocal (PORTA'S *taules*, TANCA'S *portes*, DU'S *caixons*, OBRI'S *finestres* per *porta* LES *taules*, *tanca* LES *portes*, *du* ELS *caixons*, *obri* LES *finestres*). —Els d'Elx son uns inimics formidables de la *-d-* intervocàlica, que la se mengen sempre que no sia postònica d'esdrújol, i així diuen: *vegAEs*, *casAEs*, *vengUA*, *perdUA*, *vIA*, en lloc de *vegADEs*, *casADEs*, *vengUDA*, *perdUDA*, *vIDA*.

A la fonda a on estic, *La Confiansa*, me trop dos entusiastes de la nostra llengua: D. Ildefons Bonells, Arquitecte en cap del *Cadastre Urbà de la Província d'Alacant*, català, i D. Joan Senabre i Sister, enginyer, del mateix servey públic, valencià. Sopam plegats en conversa saborosíssima. El Sr. Bonells me mou de les *Normes Ortogràfiques de l'Institut* i no deixa part sana an els estornells de la *Secció Filològica* i dona una pentinada feresta an el President de la Mancomunidat com home i com arquitecte i se fa suscriptor del BOLLETÍ com li dic de la campanya que hi faig en defensa de la nostra llengua contra els gal·li-parlants i empastissadors del llenguatge.

Ab això se fan les deu, i me'n vaig a posar els ossos de pla per lo que puga esser.

Dia 24

Pateixen els d'Elx del mateix mal que els de Monòver i els d'Alacant: estimen massa poc llur llengua; la tenen per no-res. —El Sr. Senabre me digué anit passada que a València se nota una reacció a favor del parlar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

valencià entre els joves de l'Universitat. ¡Amèn que sia així i que no mancabi, sino que reprenga sempre més! Amèn.

M'entrec a les onze i busques a Ca-Mn. Llorenç Torres, i envestim els verbs que ens manquen, 35; i entre el dematí i el cap-vespre els esclovellam i feym també enquesta d'altres punts del dialecte elxenc, que s'assembla ferm an el de Monòver. [170]

Elx ès també un punt estrem del territori de l'idioma; anant cap a Oriola, ès la derrera població de llengua valenciana, la qual s'hi defensa també prou sobre tot en la part fonètica, tant en la *declinació* com en la *conjugació*, fent *[e]* dins les desinències nominals i verbals allà on lo castellà fa *a* (*térres*, *cértes*, *cánten*, *cánten*, *cantaven*, *cantarien*). Tenen el castellanisme: *n'hi HAY d'homens ruins*.

Prenc comiat dels amics d'Elx, que tant m'han aydat en l'enquesta, i ab lo tren que vé de Múrcia m'esquitx a Alacant, arribant-hi a les nou. Sop i ia jeure manca gent!

Dia 25

Me llev abans d'anar en-lloc, me passeig p'el Moll i a les sis i quart (oficials) m'entrec a Sant Nicolau per dir missa, i encara trop tancada la sacristia. Ve l'escolà, obri, dic missa, berén, enllestesc feynes, agaf a les deu el tren de *la Marina* i a les onze i mitja *aplec* a la Vila Joiosa.

Un de la fonda m'acompanya a la *Abadia* (Rectoria), esplic an el Sr. *Retor* (aquí ho diuen així) l'objecte de la meua venguda; me recomana a un Mestre Nacional, un tal D. Cristòfol Galiana, el qual posa a la meua disposició tota l'al·lotea de l'escola; en triam tres, que fan un cap ben viu; me constituesc a l'escola a les tres del cap-vespre, i rompem el foc contra els *75 verbs de la llista*. Allò crida l'atenció an els xiquets i se'n arramben tres més de ben atxaravits; al punt tots sis ja estàn anostrats, i se'n desfàn tan polit, que, quant cauen les set, tenim *38 verbs conjugats*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es molt notable l'entonació o cansoneta ab que parlen els de la Vila. Allò més que parlar ès cantar.

Aquells xiquets no se'n poden avenir de que puga escriure, ab la meua estilogràfica sensa mullar dins el tinter, fins que arriben a coletgir que du la tinta dedins. Ho troben gros de tot!

Alsam la sessió, cadascú pren per son vent, i jo me'n vaig a la fonda, sop i ia jeure manca gent!

Dia 26

Me llev dematinet, me'n vaig a dir missa, berén, i cap a veure D. Miquel Guardiola, apotecari d'assí, persona molt docte i amiga del valencià, col·laborador que fou del *Diccionari*. Me conta que a la Vila està molt en-terra el valencià, que no conceben un orador en tal llengua, i que vengué aquí el [171] Pare Hiniesta, Jesuita: comensà un sermó en valencià, i fou tal la lulea que l'auditori li feu, que rompé en castellà per sortir de tals emblavins. Això demostra lo pervertit que tenen el gust el de la Vila i lo desorientats que van, per no dir una altra cosa. ¡Pobre gent! ¡Desgraciat de poble que desprecia la seua llengua! ¡Poca carrera farà per dematí que se llev!

Se fan les nou i m'espitx a l'escola del Sr. Galiana. L'al·lotea arriba a comparèixer, i comensam el foc de bell nou, i dassa qui venga conjuga qui conjuga, fins que demunt les onze i mitja acabam els *75 verbs de la llista*.

Per acabarlos hi ha hagudes d'haver raons ferm. Aquells xiquets ja no'n volien pus; ja n'estaven, de verbs, fins a les rels dels cabells i re-de-enverbats. Si no fos estat p'el Mestre que los tenia assocats ab l'escusa de l'escola, me serien fuyts tots. El Mestre ès un senyor ple de bon sentit, que regoneix que trauria més fruyt d'ensenyar el castellà per via del valencià que rebutjant el valencià, el qual troba que hauria d'esser objecte d'un estudi ben sòlid dins l'escola. Aquella al·lotea se veu que ès una mica repelenca i mala d'anar entorn; així ès que el Sr. Mestre per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ferlos posar atents, ensivella desiara un grandiós cop dalt un banc ab una espècie d'espadella o paleta que du a la ma. Un parell de vegades aquells cops tan en sec me retgiraren.

Els xiquets no s'aturen de fer comentaris de que la meua ploma may acabi la tinta sensa mullarla, i com los he fet notar que les formes verbals que ells me deyen les escrivia ab unes lletres especials per que els filòlegs d'Alemanya i França, Itàlia i les altres nacions poguessen lletgirho tal com a la Vila Joiosa les pronuncien, s'acosta el Sr. Mestre, i un d'aquells bordegassos li diu:

—*Sr. Mestre ¿ha vist eixa manera d'escriure? Es que fa una classe de lletres que els alemanys i tot les sabràn lletgir!*

Alsam la sessió, mos n'anam a dinar; i dinats icap a despedirme del Sr. Rector! i a dona[r]li les gràcies. El senyor Rector i també me demana a ne quin fi me prenc jo tantes de molèsties per la conjugació. Com li contest que ès per publicarne un llibre, fa ulls ferm i no se'n pot avenir.

M'esquitx llavò a ca-D. Miquel Guardiola, ab el qual faig el repel a la *conjugació vilera*, consignant aquelles formes que usa la gent granada i els bordegassos no, fenomen que ocorre per tot arreu per l'evolució constant de tota llengua. I no sols me diu el Sr. Guardiola aquelles formes, sino que me'n diu d'altres de fonètiques i de morfològiques, ben interessants. [172]

En punt a conjugació la Vila Joiosa no difereix gaire d'Elx i Monòver; li manca com an aquesta segona vila lo perfet simple i el fa compost ab l'auxiliar *vaig*.

La gent granada demostra una gran preferència per la primera i la segona persona plural del subjuntiu en *-gam* i en *-gau* (*volen que* CONEGAM, *que* CONEGAU); mentres que lo jovent les fa en *-guem*, *-gueu* (*coneguem*, *conegueu*). —No confonen la *v* ab la *b*, i diuen dɔ́no, rɔ́βo, askɔ́lo, tarɔ́ɲjo, kɔ́zo en lloc de *dona*, *ascola*, *roba*, *taronja*, *coza*. —En canvi, fan *-ə* moltes de *-a* com fúʎə, ʎîɣə [*lliga*], manîə, mîkə, táwlə, kázə,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gaʎínə [*gallina*], ánimə. Fan sonar la *-r* dels infinitius (*acudiR*, *anaR*, *feR*, *fugiR*).

Aquí ja no diuen allò *n'hi hay* per *n'hi ha*.

A les sis i mitja agaf el tren de la Marina cap a Benidorm per devant el *Puig-Campana*, molt agullonat, blavenc, ab una formidable cresta, fesa o oscada a un costat. Conten que hi feu aquella osca Rol·lan ab una *coltellada*, i el pedreny que en feu botir, anà a caure dins el mar devant Benidorm, formant l'illot que encara hi guayta, tan prest amoixat com batut de les ones.

A Benidorm deix el tren i puig a la *Diligència de Callosa*, i per amunt per amunt ab molta de costa i pols a voler. Arribam a Callosa per pendre la tartana de Tàrbena; però la tartana no hi ès, i quet a l'hostal: sop i a jeure son les feynes.

Dia 27

Me criden a les 4 (les 3 antigues), puig a la tartana i per dins unes muntanyes molt aspres, però ab molta gruixa de terra rotja ensà i enllà, reblida d'amel·lers, vinya, garrovers i blateres, per amunt per amunt cap a Bolulla, i llavò cap a Tàrbena.

No m'atur a Bolulla perque l'any l902 m'hi aturí i hi fiu enquesta llingüística.

Arribam a Tàrbena prop de les set. Tàrbena ès una vila d'unes 1.500 ànimes, encastellada casi a la cuculla d'aqueixes muntanyes. Llingüísticament ès importantíssima perque la primeria del sigle XVII, quant tregueren d'Espanya els *enmoriscats*, Tàrbena romangué deserta i vengueren a poblarla un bell esbart de famílies mallorquines, que convidà a venirhi un Virrey que tenia Mallorca a les hores que era senyor de tot això.

Dic missa, el Sr. *Retor* me convida a berenar; i, com sap que tinc les maletes a l'hostal, envia a cercarles i m'hostatja a l'*Abadia* (Rectoria),

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tractant-me tan bé com sap. Me mostra els *llibres de batismes* d'aquí i resulta que els llinatges de Tàrbena [173] son: *Cifre*, *Calafat*, *Estalrich*, *Ferrer*, *Ginart*, *Gisbert*, *Jordà*, *Lledó*, *Molines*, *Moragues*, *Marcó*, *Mascaró*, *Monjo*, *Mas*, *Mestre*, *Nadal*, *Planells*, *Ripoll*, *Rosselló*, *Salvà*, *Serra*, *Seguí*, *Sastre*, *Taverner*, *Tomàs*, *Vila*, *Vaquer*. Just se troben sis o set llinatges fora-d'aqueys. ¿Voleu una prova més forta de que la gent de Tàrbena ès nissaga mallorquina?

Expòs an el Sr. Rector el meu pla de campanya i que lo que me cal ès una escola a on puga i aglapir quatre o cinc bordegassos de dotze a tretze o catorze anys que me conjuguin *els 75 verbs de la llista*. Me diu el Rector que l'escola de xics ès tancada perque vengué l'altra diassa l'Inspector i declarà ruinós l'edifici; però que ès uberta la de nines i que, si m'hi conform, avisarà la Sra. Mestra, que creu que's prestarà de bon cor. Li dic que sí, i mos entregam a tal *costura*. La Sra. Mestra D.ª Maria del Remey Esteve i Garcia, nadiua d'Alacant, ens rep amabilíssima, i me presenta, per fer enquesta, tres al·lotelles, modestíssimes, que fan cara de molt intel·ligents.

Elze suplic que me parlin just així com parlen elles ab elles, no dissimulant res de llur llenguatge típic, que fan tot quant saben per dissimularlo en parlar ab gent no *tarbenenca*. La Sra. Mestra i lo Sr. *Retor* les comanen lo mateix, i elles ho cumpleixen fidelíssimament, fins a l'estrem de que me corretgeixen a mi mateix en l'us dels articles es *i* sa, que jo, en sortir de Mallorca, no solec usar per *oportunisme*.

Ab això envestim la conjugació, i hi resulten tan destres aquelles al·lotelles que en tres hores el matí i quatre el capvespre esclovellam els *75 verbs de la llista* sensa que aquelles bones *tarbeneres* perdin gens la paciència ni se desbaratin gota. Si fossen estats al·lots, estic segur que se serien desbaratats, fent-se impertinències i jutipiris, com me succeeix an tots els pobles. Se veu que les al·lotes per tot arreu son més compartívoles i més bones d'anar entorn que no els al·lots.

La Sra. Mestra ès molt il·lustrada i de molt bon sentit patriòtic. No ès com aquelles Mestres ni com aquells Mestres que treuen espires contra la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostra llengua i li fan una guerra a mort. Aixi ès que m'ha confessat que considera indispensable l'estudi de la nostra llengua dins les escoles primàries, precisament per apendre bè el castellà, i m'ha dit que, per preparar les xiquetes per la primera comunió, no té altra remey que parlarlos en *tarbener* que ella ha après molt bé, puys diu que, si los esplica en castellà, les pobretes no entenen res. Les xiques mateixes m'han confessat que no entenen el castellà casi gens. S'ès llamentada la Sra. Mestra de que lo senyor [174] Inspector, que ès murcià, no se fa càrrec de res d'això i exigeix l'exclusiva del castellà dins les escoles.

¡Que en fan i que en fan de mal a la cultura espanyola els Inspectors d'aquesta casta! I per pitjor casi tots els d'Espanya son així! ¡Deu se'n apiat!

El *Sr. Retor* o Rector, Mn. Rufí Garcia i Marco, nat a Andilla i criat a Gestalgar, territori *xurro* (de llengua aragonesa), que aprengué el valencià an el Seminari de València, està tan convençut de la necessitat que hi ha de parlar an el poble en la llengua d'aquest, que s'ès posat a fer en valencià les esplicacions de catecisme a grans i petits i en la meditació que fa públicament a l'esglèsia, comenta en valencià els *punts* proposats: i me diu que li dona tan bon resultat i que la gent demostra estarne tan contenta, que hi acudeix a luf com may havia succeit.

¡Quina llàstima que tots els Rectors i predicadors de les comarques valencianes no siguen com lo Rt. Regent de la parroquia de Tàrbena en matèria de predicació evangèlica i de Catecisme!

Se ta tart, i llest de feynes, per lo que puga esser, me'n vaig a jeure, i ifins demà dematí, si Deu ho vol!

Dia 28

M'aixec de bona hora, enllestesc feynes, berén, i devers les vuyt i mitja icap a la costura! La Sra. Mestra posa a les meues ordes, ademés de les tres xiques d'ahir, altres tres, i totes sis ja son partides a dirme frases i coses que solen dir a Tàrbena, i llavò un bell enfilall de cansons

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

populars d'allà que constitueixen un monument importantíssim del dialecte tarbener, que conserva encara una bona partida de coses del mallorquí, si bé n'ha perdudes moltes més que no en conserva.

De la conjugació peculiar de Mallorca ja no conserva casi res, havent adoptada casi per complet la valenciana. En les altres coses hi ha que notar: *a*) diuen *coranta* i *coresma* per *quaranta* i *quaresma*. —*b*) Conserven l'article personal *En*, que pronuncien *An*, p'els noms masculins que comensen en consonant (*AN Pere, AN Batiste*, *AN Juan*). Ara si comensen en vocal o si son noms femenins, los claven *l*, *la* (L'*Enric*, LA *Maria*, LA *Carme*). —*c*) Conserven l'article *es*, que pronuncien *as* (AS *cap*, AS *llibre*, AS *carrer*, AZ *atres*), i *sa*, fent sonar la *a* ben clara (SA *cama*, SA *dɔ́na*), *i el plural ses* (*ses pilɔ́tes*, *ses lletres*). —*d*) Fan la *g* velar, especialment en les formes verbals, casi *aspirada* [175] o *fricativa*, que s'acosta molt a la castellana. Així ès que no diuen *coneGUem ni beGUem*, sino que casi diuen konexém, bexém, casi ab lo so de la χ grega. —*e*) Fan concordar lo *participi de preterit* ab lo *terme d'acció* si aqueix va devant (v. gr. *ta mare l'has VISTA?*). —*f*) Es ben mallorquina la *de* que claven entre lo negatiu *cap* i lo sustantiu (*no soc* CAP DE GALLINA *per pondre*; *no hi ha* CAP DE PERSONA *que fatja assò*). —*g*) També son espressions ben mallorquines els mots *recapte* (cosa de menjar), *maleyt, maleyte* (curt de geni), *beneyt, benéyta* (poc seny, bàmbol). —*h*) Diuen: *sa mo* (meua) *germana*, *sa mo* (meua) *tia*, *sa mo* (meua) *'miga*; —*as mo germà*, *as mo cozí*, *as mo 'mic*, *as mo vestit*. —*i*) Diuen *mel·la* (amygdala), *mel·ler*, *mel·ló*, *vel·lar* (vigilare). —*j*) Diuen *am* en lloc de *amb* (v. gr. *ha parlat* AM [ab] *al Sr. Retor*; *anava* AM *ella i* AM *ell a missa*). —*k*) Conserven el pronom mallorquí *elze*, que pronuncien *alza*, com se veu per aqueixa cansó que canten: *sa mare que tinga filles,* | *que s'ALZA sapia guardar* | *i que's compra una gerreta,* | *i ALZA comensa a salar.* Aquí *compra i comensa* son subjuntius, puys la *-e* de la primera persona singular del present i la primera i tercera singular del subjuntiu la fan sonar *-a* (*io cantA*; volen que io *cantA,* que ell *cantA*).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Son venguts per un funeral els Rectors de Callosa i Bolulla i m'han dit que son molts que desitgen un Arquebisbe valencià per veure si se restauraria la predicació en valencià, que ells consideren d'alta conveniència. Jo els he dit que això era l'esperit de l'Esglèsia i de tota la llegislació canònica, que condamna terminantment la predicació i catequesis en tota llengua que no sia la del poble a ne qui's predica.

Se veu que el Clero valencià comensa a donarse'n conte de la feresta i monstruosa aberració que ès predicar en una llengua que no ès la que parla el poble i que per lo mateix no l'entén prou bè per aprofitarse de lo que li diuen de la trona, encara que, per no pasar per brossencs i ignorants, la major part diguen, faltant a la veritat, que entenen perfectament el *castellà.*

Lo Rt. Sr. *Retor* d'assí me compromet per fer demà una plàtica en *tarbener* a l'Ofici p'els qui hi han de combregar.

Dia 29

He dit l'Ofici i hi he feta la plàtica de *comunió* en llenguatge *tarbenenc*. Una partida de persones se son acostades a donarme la enhorabona i les gràcies perque m'havien entès perfectament, que era lo que els agradava més: entendre lo que elze diuen de dalt la trona. Els ha agradat ferm que jo elze digués en la plàtica [176] que elze saludava come germans meus per la fe i per la sanc, come desxendents dels mallorquins que la primeria del sigle XVII vengueren a poblar aquesta vila.

Després de l'Ofici son vengudes aquelles xiques de la *costura* a la Rectoria, i fins a *mitx-jorn* (mitx-dia), que diuen aquí, li hem pegat de mots i frases, cansons i rondayes de Tàrbena; i el de-cap-vespre lo Sr. *Retor* m'ha presentats quatre homenets xeixantins, molt atents i atxaravits, per que los sentís descapdellar. Hem feta la pretxa devers dues hores i n'he pogut recullir un bell esplet de notes morfològiques que per mos estudis gramaticals me vendràn com un bunyol dins la mel.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

He donades an aquelles xiques i homonets moltes de gràcies d'haverme contestades tan satisfactoriament les maixanta preguntes que aqueys dies elze fetes; i he manifestat an el Sr. *Retor* mon agraiment més coral per lo molt i molt que ha fet per mi i n'he pres comiat, anantme'n, a dormir a l'*Hostal*, perque demà a les tres m'he d'espitxar a Benidorm, si Déu ho vol i Maria.

Dia 30

Me criden a les tres, la tartana està apunt, i ja li hem estret de d'allà cap avall cap avall. Passam per Callosa prop de les sis i a les vuyt i mitja *aplegam* a Benidorm (set hores lluny de Tàrbena). Me'n vaig a l'esglèsia a dir missa, din a la fonda ab quatre grapades, prenc el tren de les 12 cap a Benissa, a on arrip prop de les dues.

No comprenc perque an aqueixa regió d'Alacant feren les estacions de la via-fèrria tan enfora dels pobles. Monòver n'ès més de mitja hora lluny; Novelda per lo mateix; Benidorm altra tant, i Benissa prop d'una hora. Així resulta molt molestós anar an aqueys pobles.

Una volta a Benissa, de la fonda me'n vaig cap dret an el Convent que hi ha de Franciscans, a on trop el P. Pere Antoni Fortesa, de sa Pobla, i el Germà Antoni Màs, de Maria, mallorquins, que me reben germanívolament: vaig ab ells a la fonda, a dur les maletes, i m'instalen dins una cel·la, tractantme amabilíssimament ells i els altres Pares, especialment el P. Guardià i llavò el P. Berard Lòpez i Atanasi Jordà, nadiu de Beniarrés, devers Cocentaina, entusiastes de l'*Obra del Diccionari* i de la restauració del *valencià*.

Els esplic l'objecte de la meua venguda i posen a la meua [177] disposició tres xiquets ben aixerits, que aviat los tenc anostrats en lo de la conjugació. Basta dir que en menys de dues hores esclovellam *25 verbs*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Se fa tart, tallam caps allà on som *llicenciant* els xiquets, i els Pares me fan contar lo de *la Secció Filològica*, reprovant indignats l'actitut de mos companys de *Secció*.

Sopam i ens n'anam a donar part a la nit.

Juliol

Dia 1

Devers les vuyt i mitja compareixen aquells xiquets d'ahir, envestim de bell nou els verbs que ens manquen, i ens donam tan bon mall de conjugar que a les dotze en tenim ja 59 d'enllestits. Just mos ne manquen 16, que tot d'una d'haver dinat els esclovellam ab dos d'aquells xabalets, fent *val-Deu a* la una i mitja; i llavò envestim la fonètica i morfologia i prenc de tot això un bell esplet de notes, i alsam la sessió a les cinc. De cansons si que n'han sabudes poques aquella gent menuda, just tres o quatre. En canvi han sabudes nou o deu rondalles.

La conjugació de Benissa no se diferencia gayre de la de Tàrbena i la Vila Joiosa: *a*) No tenen lo perfet simple i lo fan ab l'aussiliar *vaig*. —*b*) Claven *-r* an els infinitius que de sí no'n duen, i així diuen: *béwreR*, *cábreR*, *cáldreR*, *cáwreR*, etc. —*c*) Solen fer en *-iʃka* els subjuntius incoatius *(acudiʃca, ascupiʃca)* com a Monòver, Elx, la Vila Joiosa i Tàrbena. —*d*) Sovint fan concordar el participi de pretèrit ab lo *terme d'acció* si aqueix va devant (*eixa civá*[da] *¿com l'han BATUDA*?). —*e*) Hi ha qualque cas d'incoatius en *-isc, -ises, -ís, -isen* (*ascupisc*, *ascupisses*, *ascupís* en lloc de *ascupixc*, *ascupixes, ascupix*). —En quant a morfologia i fonètica tenen els benissencs llurs particularidats. —*f*) L'article *els* tant lo fan *als* com *as* (*ALS bancs i As bancs*, *ALS llibres* i *AS llibres*). —*g*) Fan lo mateix ab lo pronom datiu *els* (*a tals txiquets* AS [*elze*] *direu que vinguen*; *i* AS [*elze*] *donareu dos llibres*). —*h*) Se pert molt la partícula *hi*, i així diuen: *Vens tjuar* [*jugar*]? —*No vaig*! —*¿Tornes a Gandia*? —*No torne*. —*¿Aplegues a Benidorm*? —*No aplegue*. Però encara diuen: —*Eres*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a la plassa? —Sí que HI era! *—¿No HI éreu*? *—No HI érem*. *i*) Aquí els capellans *no* DIUEN *missa*, sinó que *en FAN*: ¡*Fer missa*! Expressió molt llatina: *facere sacrum*. *—j*) Aquí ès [178] viu lo nom sustantiu *si* < (*sinu*), *seno* en castellà (v. gr. *portava el si ple de sinques* (pedretes, macs redonencs).

Més tart hem feta una mica d'enquesta del llenguatge de Beniarrés, d'on ès nadiu lo Rt. P. Atanasi Jordà. Lo dialecte de Beniarrés, entre altres particularidats ofereix la de mudar lo pronom invertit *et* (*te*) en *el*; i així diuen: *AL pas que vas*, *EL (et) faràs molt ric*. *— Si'l* (*et*) *pegue un calbissó*, *EL* (*et*) *destemple*. *—Lo que tu EL (et) menges és massa*.

Els Frares Franciscans de Benissa se llamenten de lo poc que la gent de per aquí estimen llur llengua, i consideren que ès perdre el temps predicar en castellà i que ès una aberració ensenyarhi el catecisme i dirhi les oracions com el *Parenostre*, *Ave-Maria* i demés. Jo els he dit que ab això lo millor ès que aquell que n'estiga convençut, que envesteca, predicant sempre en valencià i ensenyanthi les oracions, i dirleshi sempre. Això ès lo pràctic i així se comensen les restauracions.

Dia 2 juliol

Lo P. Berard me diu que ell i els altres Pares d'aqueix convent aprofiten totes les avinenteses per introduir lo valencià en la predicació.

Els frares franciscans sempre son estats eminentment populars i defensors del bé del poble.

Din devers les nou, prenc comiat del Pare Guardià i dels altres frares d'aquest convent, especialment dels dos mallorquins, agaf el tren que passa per Benissa a la una i mitja, i icap a Oliva! A Oliva puig a la diligència de Pego, que m'hi du per 60 cèntims (hem passada una hora p'el camí, fent via).

Pego pertany a la Marina i ès Cap de Partit de la Vall de Gallinera. Anc que no usin ja l'article *es sa,* el llenguatge que aquí's parla ès interessantíssim.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De la fonda me'n vaig cap dret an el Convent de Frares Franciscans que hi ha nou de trinca; n'ès Guardià lo Rt. P. Francès Llorens, que anys enrera ens omplí prop de dos mil cèdules lexicogràfiques, que tenim dins la *Calaixera*.

Li esplic l'objecte de la meua venguda, i a l'acte posa a la meua disposició sis o set xics lo mes atxaravits i trempats, que ab una exhalació se fan càrrec de la cosa i en devers una hora conjugam 15 verbs, a on surten meravellosament les peculiaritats de la pronuncia pegorina.

Avuy s'ès mort un xic de l'escola dels Frares i el saig fa [179] una *crida* ab una campaneta anunciant el funeral per demà a les vuyt i demanant un *Pare-nostre* p'el mort. M'ès venguda molt de nou tal casta de *crida*, que li diuen: *fer l'andana*.

Dia 3 juliol

Devers les 6 (oficials) m'entrec a l'esglèsia parroquial; dic missa, i ab gran sorpresa meua trop Mn. Bernadí Sastre, meritíssim *col·laborador del Diccionari*, que m'havien dit a Benissa que era passat a València. Resulta que ès un nebot seu que hi ès passat: ell ès vicari d'assí, i m'ha volgut a ca-seua per hoste, obsequiantme fora mida.

A les 9 me plant an el Convent dels Franciscans; compareixen aquells xiquets, ï envestim els verbs ab tant de briu, que de quinze que n'enllestírem ahir, quant cauen les dotze ja som an el 59. Mos hi tornam posar a les tres i ab quatre grapades acabam els 16 que mos faltaven. Aquells xiquets ja estaven cansats de tot.

Hem mudat de feyna, pegant una ramatxada a la fonètica i morfologia de Pego, molt característiques a dir ver. —*a*) Lo que primer hi crida l'atenció ès que tota *-a* la fan sonar *-o (cázo, iglésio, pacénsio, lluérno, térro, vérdo, vengudo* en lloc de *caza, iglèsia, paciència, lluerna, terra, verda, venguda*. —*b*) L'article i pronom *els* lo redueixen a *es,* i així diuen: ES (els) *teus amics* ES (elze) *veus*? ES *teus llibres m'*ES *vens*? —*c*)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Usen sovint l'article *lo*: LO *cap*, LO *braç*, LO *banc*, LO *Govern*. —*d*) Distingeixen, com tots els altres pobles d'aqueixa regió la *v* de la *b*. —*e*) En les formes verbals la *-a* sona sempre *-o* (*io acudio*, *acudirio*, *que acudixco*, *que acudiro*). —*f*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció*, si aqueix va devant (*eixas cansons ¿qui les ha cantaes?*). —*g*) No tenen lo *preterit simple* i lo fan compost ab l'auxiliar *vaig*. —*h*) Conserven molt els subjuntius antics en *-ga* i les formes *-gam*, *-gau* (*que io faiGo*, *que nos fuixGam*, *que vos fuixGau*, *que io ómpliGo*, *que nos ompliGam*, *que vos ompliGau*).

Dia 4 juliol

Replec un sens fi de notes de la fonètica i morfologia de Pego, de boca de Mn. Bernadí Sastre, que resulta una persona molt il·lustrada, sens dupte la que ho ès més de Pego: notable arqueòleg i amador de la nostra llengua, allà on son tan clars devers aqueixes regions, dignes de millor sort. Mn. Bernadí té un nebot, Mn. Carmel, subdiaca, que li manca un any per [180] acabar els estudis del Seminari i dir missa; s'ofereix a acompanyarme a Patró, punt caporal de la Vall de Gallinera. Prou que accept l'oferiment. Es Mn. Bernadí que m'aconsella d'anar a Patró, i mos dona una recoma[na]ció p'el Mestre d'Escola d'allà. Partim a les dues i mitja, ab un sol acaponador i la *diligència* de gom a gom, casi tot dones.

La carretera no ès dolenta, sino polsosa i sempre cap-amunt cap-amunt; anam a pas de bou i dura estones que mos movem dins un núvol de pols acubadora i sofocant. Passam el poblet de l'Atzúvia i entram dins la Vall, casi tota vestida d'arbres i no son gayre els costers pelats. Camina caminaràs, arribam a Beni-Arrama, i llavò a Benialí. Devallen tres dones i un infant, i seguim de d'allà un poc més amplers i lleugers, però no més aviat, fins a Benissivà, a on posam forqueta una bona estona perque En *Diego*, el diligencier, un jovenot d'Albacete, hi té diferents feynes, entre altres, fer una mica la pretxa ab unes quantes *xiquetes*, que's veu que li

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

criden ferm l'atenció. Seguim de d'allà per baix de Benitaia i aplegam a *Carrotja*, una mica de poble, a on les dues passetgeres que queden tenen filles i mos demanen si voldrem deixarlosho anar a veure. Tornen al cap d'una estona les velles, però En Diego trempa conversa ab altres xiques d'una botiga, fins que a la fi seguim per amunt, sempre a pas de bou. Aquelles dues passetgeres duen una conversa rabiosa. Me volien fer tallar caps an el rés del Breviari perque les contàs coses del *Miracle de Gandia*. Acabat el *rés*, los dic que no sé res de tal *miracle*, puys no som de per aquí. Llavò me demanen d'on som. Elze dic que *d'allà dessà la mar*. Me diuen que may havien sentit anomenar tal terreny. Com los dic clar que som de Mallorca, me'n demanen les fites netes, i després volen sebre a on vaig i si a Patró hem de posar a l'*Abadia* (Rectoria) o a on. Elze dic que no ho sé. Son dues velles molt falagueres de llengua, que no volten gota per dir les coses més crues, això sí sens cap mal fel. Son de Benissili, que ès el poble del cap d'allà de la Vall, a on han d'anar a peu desde Patró.

Devora Patró trobam per la carretera tres capellans i dos seglars. Mn. Carmel me diu que un dels capellans ès el *Retor* de Patró i un dels seglars ès el *Mestre d'Escola* a ne qui anam recomanats.

Devallam de la diligència, Mn. Carmel me presenta an aqueys senyors que me reben amabilíssims, unintse el senyor Mestre ab nosaltres, cap a l'Hostal.

Demàn an En *Diego* que val havermos duyts a Patró, i me [181] diu: *Diez quinsets* (10 reals). ¡Cinc hores de diligència per cinc reals per cap! Fent pagar això, bé pot anar la diligència a pas de bou i fer En *Diego* la torniola ab *xiques* ensà i enllà.

Jo trobava que havíem de romandre a l'*Hostal*, però el Sr. Mestre, D. Vicent Mengual i Moltó, d'aquí mateix, mos ne mena a ca-seua. Es una casa molt fresca, neta i que tot està en derc. Fort i no't mogues, mos vol per hostes. Es un senyor d'una xeixantena d'anys, de mitges talles, grasset, sà, xaravel·lo, d'una amabilidat lo més distingida. Té una neboda ab ell, que aqueys dies no hi ès. Ell s'aguia de menjar i fa totes les feynes de la casa, que lluu de neta. No té un moment de repòs triconetjant d'una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

banda a altra. Mos dona un sopar esquisit, abundant. Me vé molt de nou trobar un senyor així dins aqueix recó de muntanyes tan esbarrat.

Com li esplic l'objecte del meu viatge, crida dos xiquets deixebles seus, molt aixerits, i ab ells i ell comensam la conjugació, enllestint catorze verbs, per continuar la tasca demà, si Deu ho vol i Maria.

Dia 5 juliol

M'aixec… abans d'anar en-lloc, enllestesc feynes i devers les vuyt i mitja ab aquells dos xiquets i el Sr. Mestre envestim la conjugació, pegantmoshi fins a les dotze, deixant escabetxats 49 verbs.

Mentres nosaltres donam ventim a la conjugació, Mn. Carmel té esment an els xiquets de l'escola, explicantlos el catecisme; demostrant altes dots de pedagog.

A la una el Sr. Mestre mos té el dinar llest, però un dinar de primera, fent tots tres molt bon cap de taula.

Devers les tres compareixen altre pic aquells dos xiquets i ab ells i el Sr. Mestre enllestim els 26 verbs que mos faltava conjugar, i donam un repàs a la fonètica i morfologia de Patró, que resulta prou diferent de la de Pego: *a*) Aquí la *-a* no la fan *-o*, sino *-a* francament castellana o lleugerament enfosquida, casi -ə o *-a*. —*b*) Entre la gent jove han desaparegut els articles *es sa*, que conserven encara els vells: la gent de cinquanta anys en amunt encara los usen, els de quaranta anys en avall les empren poc ferm; an aquells dos xics de la conjugació no els ho he sentit usar cap vegada. —*c*) Lo que usen tots ès l'article plural *as* en lloc de *els* i *als* i *as* i *az* en lloc dels pronoms *els, elze* (AS [*els*] *llibres* AS [*elze*] *dus*? AZA [*elze*] *dus*? ALZA [*elze*] *dus*?; AZ *amics*; AZ *àngels*; AZ *inglesos*. —*Li pega* [182] *an* SO *peu*; *an* SO *cap*; *ve an* SO *cavall*. SA *cama*, SA *casa*, SA *cara*. —*d*) No tenen lo *perfet simple*. —En lo demés la conjugació varia poc de Pego; això sí claven *-r* an els infinitius que no los ne cal, dient *bátreR, béwreR*, *cáwreR, cáldreR* per *batre*, *beure*, *caure*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caldre. —*e*) Son ben afectats de les formes *-gam,* -gau (*cayGam*, *cayGau*). —*f*) El vells deyen *estudi* an el *dormitori*, i *oncle per tio*, i *sa cambra* per designar els alts de la casa. Altres coses conservaven dels seus antepassats, mallorquins de la primeria del sigle XVII que vengueren a poblar aqueixa vall, quant en foragitaren els *moriscs*. —*g*) Aquí no hi ha l'abundor de llinatges mallorquins que a Tàrbena. els llinatges que hi sovintetgen(,) son *Seguí*, *Mengual*, *Camps*, *Cortell* (Cortey), *Alemany*, *Canet*, *Pons*. —*h*) Es molt notable el cas de construcció antiga que aquí sa conserva dient *La Mare-Deu*, *La Mare-Deu Canelera*, *La Mare-Deu d'Agost*. Es la traducció directa de *Mater-Dei*. Set son els poblets de la Vall de Gallinera, que fan entre tots un sol Ajuntament, i n'ès Bal·le un Retgidor de cada poblet per torn durant un any, i les sesions se celebren an el poblet del Retgidor que fa de Bal·le.

Dia 6 juliol

Mos desxondim dematinet, mos n'anam a dir missa, el Sr. Mestre mos té el desdijuni a punt, el prenim, i cap a la diligència, que ix a les sis i mitja (oficials). El Sr. Mestre mos hi acompanya, i prenim comiat d'ell, donant-li milions de gràcies de lo bé que mos ha tractats, quedant amics corals.

Parteix la diligència; i, com sempre anam cap-avall, ab un poc més de dues hores mos tiram dins Pego. Abans-d'arribar a l'Atzúvia mos compareix un frare franciscà, Fr. Aleixandre Calvo, tot un valencià de cor, ferventíssim de la nostra llengua, que tira trons i llamps contra els menyspreuadors del valencià, que voldria veure restaurar en tot lo seu esplendor. Son molts ja els Frares de la Província de València que senten com el P. Calvo respecte de la nostra llengua.

Arribam a ca-Mn. Bernadí Sastre, i li pegam de fonètica i morfologia fins a hora de dinar, endardellant algunes formes verbals que m'eren passades per alt, i trobant formes sintàctiques tan interessants com *La Mare-Deu* en lloc de *La Mare de Deu*: ès una construcció per l'estil de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mallorquina *Pan-caritat* (*panis-caritatis*) i la francesa *Hôtel-Dieu* (*Hostale-Dei*).

A les dues i mitja puig a la diligència cap a Oliva, i d'Oliva [183] ab lo tren cap a Gandia, a on me present an el Rt. Pare Garrigós, Rector dels Escolapis a ne qui vaig recomanat d'un amic meu estimadíssim, l'Exm. Sr. Conte de Ròtova. Lo P. Rector com sap l'objecte del meu viatge, posa a la meua disposició cinc o sis xiquets, ben trampats, i comensam la conjugació. Me surt la forma de primera persona singular de perfet simple, acabada no en *-í* (*diguí*, *tinguí*, *vinguí*) sinó en -e (jo *digué*, jo *tingué*, jo *begué*), que a Mallorca l'usam encara an el verb *deure* (v. gr. *No'm recorda d'haver dit tal cosa; però jo hu* DEGUÉ *dir si tu dius que m'ho sentire*s). Ab això compareixen dos Pares Escolapis, nadius de Gandia; i, com senten aquella forma, neguen que allà existesca. Els xics s'atolondren i se desdiuen; però un jovenot de Palma d'Ador (l'Horta de Gandia) se sostén fort que allà s'usa. A les hores corretgesc tals anotacions. I a les nou posam forqueta a la conjugació, i mos n'anam a sopar. Lo Rt. P. Rector m'instala dins la cambra del M. Rt. P. Provincial cubrintme d'atencions i obsequis.

Dia 7 juliol

Dic missa dematinet, i devers les vuyt compareixen aquells xics, i envestim de bell nou la conjugació, pegantmoshi fins a les dotze; refermam les amors a les dues i mitja i devers les sis i mitja donam el *val-Deu* an els 75 verbs de la llista. Llests de la conjugació, feym un poc de fonètica i altres punts de morfologia *gandiana* que més m'interessen. Es molt notable la *-a* de Gandia. Derrera *o*, *i*, *u* tóniques (*dona, companyia, venguda*) sona *-o*; derrera les altres vocals tòniques sona *-ə* o *-a*.

Cosa particular: ahir només conjugàrem 12 verbs; avuy, 63. Doncs a la major part d'aqueys els mateixos *xics* que ahir, devant aquells Pares se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desdigueren de la forma en *-é* de la primera persona singular del *perfet simple,* m'han tornada dir la forma, afirmant que ells l'usen i molta altra gent de Gandia també. Ja ho crec que l'he consignada en la meua llibreta, puix la consider ben real i ben existent, i que'm perdonin, aquells bons Pares Escolapis *gandiencs* que no la volen admetre.

Son terribles els prejudi[ci]s de la gent culta en qüestió de dialectologia.

A Gandia parlen *apitxat*, això ès, fan *-tx-* la *-tj-* (*fuTXir* per *fuTGir*) i *ss* la *z* (*cossir* per *cozir*); però no confonen casi may la *v* ab la *b*.

Gandia en materia de conjugació no's diferencia gran cosa de les comarques veines que he estudiades. Demostra [184] preferència per les formes del subjuntiu en *-gam*, *-gau* (v. gr. *diGam*, *diGau*; *moGam*, *moGau*). —Fan sonar la *-r* dels infinitius: *cantaR*, *acudiR*, *lluiR*.

Volia anar a visitar la Santa Casa de Sant Francesc de Borja i la Rda. Comunidat de Pares i Novicis de la Companyia; però no m'ha quedat temps material de ferho ab aqueixa bona de conjugació, que m'ha duyta una feynada massa grossa, sobre tot ab la calorassa que feya, que era aixi mateix massa sobrada.

Dia 8 juliol

M'aixec dematinet, dic missa, prenc comiat del Rt. Pare Rector i demés Pares Escolapis, agraintlos de cor lo molt i molt que han fet per mi, i m'espitx ab el tren cap a Carcaixent on enllestesc feynes atrassades; din i a la una i mitja m'esquitx a Xàtiva i llavò a Benigànim, a on arrip devers les 4 ab una calorassa que no son tot de berbes. El convent dels Frares Franciscans està fora de la població, dalt un turonet. Me'n hi vaig així com puc, i com som allà, trop una fresqueta dins el claustre, vertaderament paradisíaca. Esplic an el Rt. P. Guardià l'objecte de la meua visita i posa a la meua disposició els *choristes* o estudiants que té. Just un n'hi ha d'aquí. Me diu que an el poble hi ha tres seminaristes. Aleshores me'n vaig a veure lo Sr. *Retor* que, com me sent, ès tan amable, que crida

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquells seminaristes, però no compareixen totd'una perque just llavò se'n eren anats an el Convent dels Franciscans a ensayar una missa que hi han de cantar el dia de Sant Bonaventura.

Aprofit aquella tardansa per posar-me al corrent de les feynes que duya atrassades. Com acabava de sopar, se presenten dos d'aquells seminaristes i quedam entesos per demà.

Dia 9 juliol

M'aixec dematinet, dic missa, berén, i devers les nou (oficials) comensam la tasca ab aquells seminaristes i un escolanel·lo de vuyt anys molt galanxò i entremeliat que ès la nata per conjugar. Mos hi pegam fins a les dotze i tres quarts, conjugant 31 verbs a forsa de forses. Just aquell allotó demostra interessars'hi, els seminaristes ja no hi veyen de cap bolla de maretjats i sobraguetjats. Ens tornam aplegar a les dues i mitja i mos hi pegam fins a les set; i els seminaristes hi han pres més interés, gràcies a Deu. Hem acabada la conjugació i hem [185] feta una mica de fonètica i de morfologia, que he pogudes ampliar ab el concurs del Rt. Sr. *Retor*, l'Escolà i un fuster, que per mi, deu esser *cantador*, ja que feya la torniola per dins la sacristia.

Costa molt fer ficsar a la gent granada l'atenció a les qüestions i contestarhi degudament. De cada dia me convenç més i més de que ès ab la gent tenral que hi ha que fer aqueixa casta d'enquestes. Els xics son els grans colaboradors de la filologia.

La conjugació de Benigànim presenta qualques particularidats: *a*) sovint pren del *subjuntiu,* la primera i segona persones plural per formar les de l'*indicatiu* (v. gr. *coneguem conegueu, diguem digueu* en lloc de *coneixem, coneixeu, deym* [*diem*], *deys* [*dieu*]. —*b*) Conserva lo *perfet simple* fora la primera persona singular (*digueres*, *digué*, *diguérem*, *diguéreu*, *digueren*). —*c*) Sovint se mengen la -*v*- o la -*ß*- de l'imperfet dels verbs de la primera conjugació (*cantaes*, *cantàem*, *cantàeu*, *cantaen*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per *cantaves*, *cantàvem*, *cantàveu*, *cantaven*). —*d*) Son afectats encara, sobre tot els vells, dels subjuntius en *-gam*, *-gau* (*caygam*, *caygau*, *conegam*, *conegau*). —*e*) Fan concordar el *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aquest va devant (v. gr. *eixa dóno l'has conegúðə?*). —*f*) Tenen una afició boja a sustituir lo indicatiu p'el *present* d'*estar* i el *gerundi* del verb corresponent (v. gr. *estic baten*, *bullin*, *coen*, en lloc de *io bat*, *bullc*, *coc*). M'hi som vist ab feynes per fer conjugar l'indicatiu d'aqueys i altres verbs, sobre tot els que denoten una acció permanent. —*g*) Per donar un una cosa a un altre, en lloc del mallorquí *Jas*! *jau*! —diuen: *Ias*! *iagueu*! —*h*) Fan *es* l'article *els* devant noms que comensen per consonant (ES *llibres*, ES *caixons*). —*i*) La *-a* el jovent i els qui no son sortits gayre de Benigànim la fan *-o* (paróquio, nîno, dóno, askólo, mîsso, séndro, térro, sérro [parròquiA, ninA, donA, ascolA, missA, cendrA, terrA, serrA]). Moltes d'altres coses podria retreure, però allargaria massa.

Dia 10 juliol

Com lo Rt. P. Guardià me digué que tenia *dos choristes* de Cocentaina i dos de Biar, que estaven a mon manar per estudiar la conjugació de tals regions, m'espitx de bon matí an el Convent. Se presenten aquells quatre *choristes*, de desset a denou, anys, simpàtics, intel·ligents, i ès un pler d'àngels treballar ab ells perque ab un gust fora mida me van dient les formes verbals de llur regió, que jo consign [186] bil·lo bil·lo demunt la llibreta. Mos hi pegam fins a les 12 i mitja i de les 4 fins a les 8 i mitja, endardellant els 75 verbs de la llista, tal com les conjuguen a Cocentaina i a Biar, resultanthi una partida de diferències ben curioses. Es molt notable que a Biar, punt estrem del territori llingüístic, no hi haja cap invasió castellana que no sia dins els altres pobles ja estudiats, casi tots ben allunyats del territori castellà. Hi ha que fer constar que les invasions del castellà dins la conjugació valenciana no son gayre: casi se redueixen a: *a*) la forma *eres* (segona persona singular

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de l'indicatiu d'*esser*) en lloc de *éts*; *b*) usar el verb *estar* en lloc d'ESSER *a tal banda o a tal casa*; *c*) i haver perduts els verbs *seure* (< *sedere*) i *jaure* (<*jacere*).

Aquells bons *choristes* resulten un fervents amadors de la nostra llengua, llamentantse de que la gent de per aquí l'estimin tan poc, puys si elze prediquen en valencià, se donen per ofesos perque se creuen que ès que elze consideren ignorants i bàrbars per lo quant de l'educació que han rebuda han tret en net que la civilisació i la cultura consisteixen en sebre el castellà o entendre'l. ¿S'ès vist res més equivocat i sensa cap ni peus? Bo ès sebre el castellà, però no basta sebre'l per atènyer la cultura que constitueix la civilisació. ¿Tal volta no hi ha a luf regions de llengua castellana que en matèria de cultura cualquen massa enrera?

Dins les regions valencianes, tan enamorades del castellà, ¿hi ha mes cultura i més benestar que dins les regions catalanes més poc devotes del castellà? No hi ha més que fer una passada per dins unes i altres i comparar per convencerse de que ès una aberració feresta el creure que la causa de la civilisació està salvada i assegurada ensenyant a la gent no castellana de mastegar el castellà.

Dia 11 juliol

Quina calamidat per les ànimes la costum general dins el Reyne de València de dir les *oracions* (*Pare-nostre, Ave-Maria*, C*redo,* etc.) en castellà. ¿No parlen els valencians ordinariament en valencià? Això prova que tenen més per ma el valencià que el castellà i que entenen més aquella llengua que mamaren ab la llet que no la que els ensenyaren malament l'escola.

Per parlar ab Deu i enllestir les coses mes íntimes com son les de la conciència, ¿a on treu cap servirse d'una llengua manllevada, que no ès la que brolla del cor? ¿Hi pot guanyar res en tot això la causa sacratíssima de la santificació i salvació [187] de les ànimes? Ja convendria que s'hi ficsassen una mica els qui de part de Deu retgeixen les conciències.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dic això perque me succeeix casi cada dia que, quant acap la missa, dic les *Avemaries* així com mana el Papa que les diguen: *en llengua vulgar*. ¿Quina ès la *llengua vulgar* dins totes aqueixes comarques que he recorregudes? El valencià.

Doncs jo dic les *Avemaries* en valencià, i els escolanets no'm responen, acostumats com estàn a respondre en castellà.

Son molts els capellans i frares que regoneixen que tals oracions s'haurien de dir en valencià, però no gosen envestir. Jo elze dic que no tenguen por, que envestesquin tot dret. ¡Quina llàstima que no tenguen més coratge i que vagen tan orugats!

Llest de la missa i de les feynes per l'estil i berenat, m'espitx an el Convent dels Franciscans per endardellar una mica la fonètica de Cocentaina i de Biar i d'altres bandes ab els frarets que hi ha d'aqueixes regions; però resulta que dels quatre de Biar i Cocentaina n'hi ha tres de ferits de la *malaltia que* diuen de *moda*. Com m'ho han dit, tot d'una he tenguda por que no fos de resultes de la panxada feresta de conjugació que ahir los fiu pegar; però llavò m'han dit que els atacats son no sols ells, sino sis o set més que no tenen res que veure ab la conjugada de ahir.

Per no fer calada buyda se'n son presentats quatre: un de Castalla (prop de Biar), un de Font d'en Carròs (l'Horta de Gandia), un altre de l'Alqueria de la Comtessa (de la mateixa Horta) i un altre de Benitatxell, de devora Xàbia.

Ab ells hem feta una mica d'enquesta de fonètica i morfologia d'aquells pobles, fins que ès arribada l'hora de dinar, i el P. Guardià ha volgut que, com ahir[,] dinàs ab ells; i dinats i feta una mica la pretxa, n'he pres comiat agraintlos de tot cor les facilitats que m'han donades per mon endardell. Prenc el tren a les cinc i mitja cap a València, devall a Silla per anarme'n a Sueca, i me trop que no hi ha tren fins demà a les set. Demàn an el Cap d'Estació quina ès la fonda millor de Silla, i me diu que no n'hi ha cap, sino just dues *Posades* qualsevols. M'acompanya un xiquet a una, i me som escarrufat de veurela tan bruta. Les gallines i polls

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pellucaven per dins la brutor de p'en-terra. Demunt una taula redona no sé quantes de coses hi havia, les més incorentes, i cap d'elles neta ni presentadora; les poques cadires que's veyen, eren velles i esfondrades. M'ha dit l'Amo que segués una estona mentres m'arretglarien l'*habitació*. M'assec a una d'aquelles cadirangues ab vera repugnància i allà [188] està qui està, esperant que'm diguessen de pujar a l'*habitació*, que era dalt el sòtil, a on sentien molta rossegayeta i trull de mobles. Mentres tant l'Amo parlava ab un qui no sé quin pífol tocaria. A estones parlaven en valencià i llavò rompien en castellà. L'Estat an aqueix homo li mostrà de parlar en castellà, però no de tindre la casa decent i presentable i habitadora per persones. Silla ès una població de devers 6.000 ànimes: doncs no hi ha dret dins una població així a tenir una casa tan bruta habilitada, no ja per *Posada*, sino ni per habitarhi sers humans.

¡O la cultura que du en sí el sebre parlar en castellà! He recorreguda Catalunya en tots sentits, i especialment la regió pirenenca de Llançà fins a la Vall d'Aran a molts d'endrets pobríssima, deixada i desvalguda. En lloc trobí may una *Posada* tan poc prenidora, tan repugnant com aqueixa de Silla. Després he sabut que casi tots els pobles aprop de València estàn de fondes i posades poc sà poc llà com Silla, no en tenen, i les persones estranyes que hi han de romandre, les passen molt tristes si no hi tenen un amic que els acobitiy.

En vista de que no arribaven a dirme els de la *Posada* que poria pujar a la cambra, i sospitant que aqueixa no fos tan poc prenidora com els baixos de la casa, m'aixec i me'n vaig a ca'l Sr. *Retor* a veure si'm donava un camí per sortir d'aquell andarivell. Trop la Rectoria tancada; toc, no'n responen. Me mostren les dues casetes dels Vicaris. Toc a una, i res; toc a l'altra; m'obri una senyora velleta, que'm diu que ès la mare d'un dels Vicaris. Li esplic una mica la situació i me diu que vaja a cercar les maletes i que'm donaràn posada per aquella santa nit. Vaig a cercar les maletes, que duen dos xiquets. Ve el Sr. Vicari, Mn. Àngel Garcia i Sedó, d'uns vint i vuyt anys, primet, de mitges talles, simpàtic. Com sap lo que'm passa, me diu que som a ca-meua i que mani i disposi; i, com sent

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que correc el mon per estudiar la conjugació valenciana, no se'n pot avenir.

Se fa hora de sopar i d'anar a jeure, i ifins demà dematí!

Dia 12 juliol

Me llev devers les quatre (oficials), dic missa a les sis, puig a les set an el tren, i icap a Sueca! Hi arrip devers les vuyt, i hi trop una fonda (*Hôtel Cols*) molt bona, me present dins la sacristia de la Parroquia, i resulta que n'ès Regent Mn. Vicent Calatayut i Perales, que era Vicari de Gandia l'any 1902 quant jo hi aní per estudiar el llenguatge gandienc. M'hostatja a la [189] Rectoria, que pareix un palau, i m'hi tracta com un papa. Per fer l'estudi de la conjugació se posen a les meues ordes dos seminaristes molt amables i desxondits i un xiquet de devers onze anys, que ès la nata per conjugar. A ells s'uneix Mn. Gordià Ribera i Pujol, beneficiat que acabava de dir *missa nova* quant jo vinguí aquí l'any 1902 per estudiar el llenguatge suequenc i assistí a l'entrevista que celebrí ab els capellans de Sueca per estudiar llur dialecte. Ab aqueys quatre elements tan bufarells faig l'estudi de la conjugació de Sueca, pegantmoshi de les vuyt i mitja fins a la una, i de les tres fins a les set i busques, demostrant aquells dos seminaristes, aquell xiquet i Mn. Gordià un interés ben viu en la cosa. Ab gent així ès un gust treballar.

Molt hi ha que dir del dialecte de Sueca. Just apuntaré algunes coses: *a*) Tota *-a* sona -ɛ en boca de la gent tenral i dels qui no son sortits de Sueca i -ə en boca dels qui en son sortits qualque poc (v. gr. Suékɛ, pésɛ [*pessa*], dónɛ [*dona*], ʒɛrmánɛ). —*b*) Diuen: *la* MARE-DEU *de Sales*, *la* MARE-DEU *del Rozer*, *la* MARE-DEU *de la Salut* com a Mallorca *pan-caritat* (< *panis-charitatis*) i en francès *Hôtel-Dieu* (< *Hostale Dei*). —*c*) Fan tʃ (*tx*) la *s* derrera *ll*, i per això, en lloc de dir *fillS*, *fullS*, *cavallS*, diuen: *filltX*, *fulltX*, *cavalltX*. —*d*) Fan *es* l'article i pronom *els* i fan *as* la contracció *als*, i així diuen: ES *llibres* ES *dones* AS *teus amics*. —*e*) Diuen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SE *vorem*, SE *trobareu* per MOS *veurem*, VOS *trobareu*. En punt a conjugació: *f*) Fan els incoatius, com dins totes les regions valencianes, en *-ixc* i els subjuntius en -iʃkɛ (*-ixke*). —*g*) Conserven sencer el perfet simple (*aní*, *anares*, *anà*, *anàrem*, *anàreu*, *anaren*). —*h*) Conserven la concordança del participi ab lo *terme d'acció*, si aqueix va devant (*eixa civa*(da) *¿qui l'ha batúðɛ?*). —*i*) Usen molt les formes de subjuntiu antigues i especialment les acabades en *-gam*, *-gau* (*begam*, *begau*, *bullgam* [bulliguem], *bullgau* [bulligueu], *capiam*, *capiau*). —*j*) Demostren preferència p'els *optatius* sense *-gue-* (volien ke acudirɛ, ke cozirɛ, ke consentírɛ, ke korérɛ). —*k*) El *participi de passat* de *riure* no ès *rigut*, sino *rist* (< *risus*+t, com *respost* (< *resposus* + t < *responsus*).

Lo senyor *Retor* de Sueca ès nadiu de Vallada, devora Xàtiva i té ab ell un nebot i una neboda, que se veu que conserven encara lo dialecte valladenc. An el nebodet li demaní què *nomia* i me contesta: —*Vicentet*. Li doní l'enhorabona perque ès el primer xic que m'ha dit lo seu nom en valencià; tots els altres el me diuen en castellà. Aquest xic els plurals en *-ts* (*pareTS*, *toTS*, *plaTS*, etc) los fa en –tʃ (-tx): *paretx*, *totx*, [190] *platx*. Lo seu oncle m'ha dit que era que encara lo minyó no sap parlar clar. Jo crec que a Vallada la gent que no ès sortida d'allà, fan lo mateix. I he notat ademés que la neboda, que deu tenir devers desset anys, fa una lleugera aspiració derrera els mots acabats en *-t o -ns*, deixanthi sentir una mica de *-ə*. Le hi he notat an aqueixes frases: El dinar ja està fetə [fet]; ja eren gránzə [grans]. Lo seu oncle també m'ha dit que era un defecte de la xica. Jo no ho crec gens; sospit que els de Vallada que no han rebudes influències estranyes, fan la mateixa aspiració, si el temps no me curtetjàs tant, jo aniria a Vallada per aclarir aquest fenòmen fonètic.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 13 juliol

Seguim ab Mn. Gordià i aquells seminaristes l'estudi de la fonètica i morfologia *suequenca*, fins a l'hora de dinar. Dinam i devers les cinc prenc comiat del Rt. Sr. *Retor* i de Mn. Gordià i d'aquells seminaristes, donantlos mil gràcies de tant i tant com han fet per mi, sobre tot lo Sr. *Retor*. Puig an el tren, i ¡cap a València! a on arrip horabaixenc, i me reben ab palmes d'or mos bons amics el Sr. Baró i la Sra. Baronesa d'Antella, fills dels Comtes de Ròtova, que m'hostatgen a casa llur esplèndidament.

M'esquitx an el Convent de Sant Llorenç, de Pares Franciscans, a on no trop el P. Fullana, que ès a Barcelona a fer estudis de llengua valenciana, de la qual té una càtedra a l'Universidat d'aquí. Lo Rt. P. Vicari me rep amabilíssimament i quedam entesos per comensar demà de bon matí l'estudi de la conjugació d'aquesta ciutat ab els acòlits i altres xiquets que concorren a la sacristia del Convent.

Dia 14 juliol

Dic missa i berenats, comensam ab aquells xiquets l'estudi de la conjugaciò, tot d'una ab qualques interrupcions, però ab regularidat més tart i unints'hi alguns Pares del Convent. Mos hi pegam fins a mitxdia i el capvespre de les 4 fins prop de les vuyt, arribant a conjugar 41 verbs. Un dels xics, seminarista, de primer any de llatí, molt intel·ligent, nat a València, fill d'una senyora de Sanet i els Negrals, devora Pego, criada ja a València i que sempre hi ha viscut, ès un cas curiós d'*atavisme*: pronuncia la *-a*, diferent de tots els altres xics nadius de València que pronuncien *-a*, castellana, i ell la pronuncia -ə. [191]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 15 juliol

Volia estudiar ab els xics que els salesians tenen aquí, i no m'ès anat bé perque ja tenen vacacions.

Som anat a rendir an el Rdm. Sr. Arquebisbe l'homenatge de mon respecte, acatament i sumissió, i en som sortit molt satisfet.

El capvespre, de les 4 fins devers les 8 dins la sacristia de Sant Llorenç ab aquell seminarista, acòlits i alguns frares acabam la conjugació de València, que resulta prou interessant, i que no ès bona d'aglapir ara que les escoles son tancades, per la poca afició que hi ha a la nostra llengua an aquesta gran ciutat.

Dia 16 juliol

Anantme'n an el Correu, demàn a un home per on he de pendre, i adont la meua pronúncia a la dels valencians. Aquell home així mateix m'entén, però me demana si som espanyol; i com li dic que som de Mallorca, me diu que'l meu parlar i fins i tot el valencià, no son espanyols; i m'ho diu en un castellà desastrós, que, si En Cervantes el sentia, ab una bascollada l'hauria fet pegar de bec.

M'esquitx a ca'l meu amic coral el fervent valencianista Dr. Faustí Barberà, i feym una conversada ben llargaruda i saborosa sobre la nostra llengua, i me fa una caricatura, molt salada dels *xurros*, els de la província de València que parlen aragonès perque provenen dels aragonesos que vengueren a poblar el territori quant el Rey En Jaume el conquistà. Hi vengueren també catalans de la banda de Lleida: els catalans s'establiren a les terres més grosses; els aragonesos a les més primes. Per això la banda de la província de València que parla *xurro* o castellà *ximporrat*, ès la més pobre, i la que parla català ès la més rica. Doncs el Dr. Barberà me contava que els *xurros* son tan afectats de capllevar per la ciutat de València i que hi venen a viure tots quants poden, i pretenen imposar llur castellà baldufenc, essent uns inimics del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

valencià, ab la pretensió d'humiliarlo, negarli l'aigua i el foc fent tot quant saben per foragitarlo i esveirlo.

Parlant de les envitricollades qüestions d'ortografia valenciana i de la mania de casi tots els *valencianistes* d'escriure ab *ch*, com els castellans, el sò *prepatatal africat sort (piTXer),* li he dit que els escriptors valencians del sigle XV ja se ressentien d'eixa mania. Ell repugnava a creurehu, i m'ha invitat a anar a l'Arxiu de Protocols a veure els notaris d'aquell temps com escrivien tal sò. Mos n'anam a l'Arxiu, que el té un notari, *valencianista* per més senyes, i que el té a ca-seua mateix. El notari no hi era ni hi havia d'esser fins cinc o sis dies més tart. He dit en el seu representant que no's tractava de treure trallat oficial de cap document, sino d'estudiarne alguns desde el punt de vista llingüístic; i m'ha dit ab bones paraules que, no essenthi el senyor, no poria jo veure res de lo que desitjava. Es una llàstima que un que vol estudiar, trobi encara dins una ciutat com València tals entrebancs.

D. Faustí m'ha enterat de certes interioridats del *valencianisme*, fins i tot del *militant* i del federat ab la *Lliga Regionalista* de Barcelona, i desgraciadament resulta una cosa massa fluixa, superficial i fantasmagòrica.

El capvespre m'entrec dins la sacristia de Sant Llorenç, i ab alguns dels xiquets d'ahir i despuysahir i uns quants frares, feym enquesta sobre la lley de les vocals *ubertes* i *tancades*, *intensius i derivats,* respecte de lo qual la llengua s'ès empobrida una cosa de no dir per la maleida influència castellana.

Aqueixa influència ha desterrats uns verbs de tant d'us com *jaure* (*jeure*), *seure* (*sedere*) i ha fet perdre la segona persona singular de l'indicatiu d'*esser* (*[e]ts*) sustituintla p'el castellà *eres*, i ha reduit una cosa espantosa l'us d'*esser*, sustituintlo casi sempre per *estar*, just així com ho fan els castellans.

Aqueixes invasions son molt més doloroses i fatals que les de *vocabulari*, que mès fàcilment se poden foragitar i esveir.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En punt a conjugació la ciutat de València, ofereix les següents particularitats: *a*) La *-a* de les formes verbals i no verbals ès *-a* ben clara, casi com en castellà. —*b*) Fan els incoatius en -íʃk (*-ixc*) i els subjuntius en -íʃka (*-ixca*). —*c*) An els *imperfets* de la primera tant se mengen la -β- com la conserven (v. gr. anáβa, anáβes i anáes, anáβa, anáβem i anáem, anáβew i anáew, anáβen i anáen). —*d*) Conserven complet lo *perfet simple* (*cantí*, *cantares*, *cantà*, *cantàrem*, *cantàreu*, *cantaren*). —*e*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* amb lo *terme d'acció* si aquest va devant (v. gr. *eixa áwia qui se l'ha beguda?*). —*f*) Son molt afectats de les formes subjuntives en *-gam*, *-gau* (*begam*, *begau*; *bullgam*, *bullgau*). —*g*) Diuen: *io fas* i no *io faig*; *-io fiu* [vaig fer]. —*h*) Diuen pɛ́ðre en lloc de *perdre* i pɛ́rk, dɔ́rk en lloc de *io pert*, *io dorm*. —*i*) Conserven els infinitius bɔ́ldre [voler] i pɔ́ðre [poder], aqueix sols els xics. —*j*) Diuen *compadèixer* per *compadir* i *rist* en lloc de *rigut*. —*k*) Valencià ès l'agre del parlar [193] *apitxat*, i per això diuen *cossir*, *rɔ́ssa*, *cɔ́ssa*, *txermà*, *montxa*, *Bon Txessús*, en lloc de *cozir*, *rɔ́za*, *cɔ́za*, *germà*, *monja*, *Bon Jesús*, i llavò confonen la *v* ab la *b*. —*l*) Aquí com a totes les poblacions visitades diuen *concència*, *pacència*, *cència*, *Audència* en lloc de *conciència*, *paciència*, *ciència*, *Audiència*. —*ll*) També diuen aquí: *Dia Céndra*, *Dia Gloria*, *Dia Corpus*, *La Mare Deu d'agost*, *La Mare Deu de setembre*, *el Dia Tots Sants*, *el Dia Nadal*, suprimint la *de*, segons la construcció primitiva de la nostra llengua. —*m*) Se mengen la *d* de la desinència *-ada*: *una dona cassa(d)a*, *dos dones cassaes*; però a mitjan segle XIX els vells encara pronunciaven la *d* (*cassaDa*, *cassaDes*). Fan el mateix encara a Cullera, Sanet i els Negrals (devers Pego), que diuen *cazaDa*, *cansaDa*, *cansalaDa*, *vegaDa*.

Per més que he demanat i re-demanat, negú m'ha sabut donar noves de que aquí fassen lo que deya que feyen lo gramàtic En Josep Nebot i Pérez, que convertien en *-s-* la ʃ [x] dels incoatius. Tothom diu: *io*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

servixc, *tu servixes, ell servix*, i no *io servisc*, *tu servisses*, *ell servís*, s'entén, an el present. En Nebot era nadiu de Vila-real, a on sembla que fan tal *conversió*, i l'home se creya que perque la feyen a la seua terra nadiua, la feyen dins la ciutat de València i tot son Reyalme.

Aquí he trobat un xic, que fa -ʃ- [x] la -*s* dels plurals en -*ts*, com aquell nebodet del *Retor* de Sueca, nadiu de Vallada, devers Xàtiva, i per lo mateix, en lloc de *toTS*, *pareTS*, *menuTS*, etc. diu *toTX*, *pareTX*, *menuTX*. No he pogut aclarir quina extensió té aqueix fenòmen dins València. De que hi ès no hi ha dupte.

Dia 17 juliol

Prenc el tren de les 6 cap a Llíria, a on arrip prop de les vuyt. Llíria ès una població històrica; basta dir que hi ha nou o deu esglèsies, entre la parròquia, convents, santuaris i ermites. L'esglèsia parroquial ès magnifica, gran; hi ha Seus que no ho son tant.

Me present dins la sacristia de la parroquial, dic missa, veig lo Rt. Sr. Arxipreste de Llíria, li esplic l'objecte de la meua venguda, i posa a la meua disposició cinc o sis seminaristes i tres o quatre acòlits per endardellar la conjugació d'assí; i surten tots tan trempats, tan destres i tan llevents que, en unes tres hores la banda del matí i altres tres o quatre la banda del cap-vespre esclovellam els 75 verbs de la llista. Llavò pujam a Sant Miquel, una esglèsia romànica interessantíssima, [194] casi tota policromada, però horrorosament emblanquinada. La policromia surt fent botir la camia de cals. Devallam del turó i icap a veure un mosaic grec dels *treballs d'Hèrcules*, trobat dins una vinya, a uns dotze o tretze pams, fent un pou. Mos asseym devora una grandiosa síquia d'aygua molt clara, i estudiam els punts de fonètica i de morfologia que més m'interessen.

Aquells seminaristes estàn entusiasmats en aqueys estudis i me fan mil preguntes sobre la nostra llengua, que contest lo millor que puc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No hi ha qui vaja p'els carrers de Llíria de la calor que hi fa. Així com podem, arribam a la fonda. Sop, i, com ja comensava a desmudarme per posar els ossos de pla, se presenta Mn. Lluís Albert, Rector l'any 1913 del *Col·legi Espanyol de Sant Josep* de Roma, amic de cor, a qui dec atencions sens nombre. Feym una conversada curta, però coral.

Llíria ofereix una modalidat llingüística prou interessant. No difereix gayre de València, però així mateix té les seues particularitats: *a*) Fan w la *v* dels imperfets en *-ia* (*bewia*, *cawia*, *plowia*, *biwia*). —*b*) Sovint fan la primera i segona persona plural de l'indicatiu prenintles del subjuntiu (v. gr. *Què feu?* —BEGUEM. —*Per què* BEGUEU *tant*? —*Perque tenim set*). —*c*) Conserven complet lo *perfet simple* (*diguí*, *digueres*, *digué*, etc.). —*d*) Son molt afectats dels subjuntius en *-gam*, *-gau* (*volen que dorGAm*, *que dorGAu*; *siGAm*, *siGAu*). —*e*) Aquí parlen *apitxat*. —*f*) Diuen *els Reixos* en lloc dels *Reys* (la festa), *La Mare-Deu del Remey, el Dia-Nadal*, *el Dia-Pàskwa*, *el Dia-Corpus*, *el Dia Sant Pere*, *el Dia-Sant Roc*. —*g*) Conserven la preposició *ad* llatina (v. gr. *no li agradava* AD *ell*). —*h*) Tenen *imperfets* tan particulars com *coneguia* per *coneixia*. —*i*) Fan concordar el *participi de pretèrit* amb lo *terme d'acció* si aquest va devant (v. gr. *eixa taula ¿qui l'ha* MOGUDA*?*).

Dia 18 juliol

A les 5 i mitja me'n vaig a dir missa; a les 6 i 40 agaf el tren cap a València, visit mon dols amic En Teodor Llorente i Falcó, fill del Patriarca de l'actual Renaixement valencià, escriptor distingit, Director de *Las Provincias*, a qui don mil gràcies per haverme recomanat aqueix diari a la gent dels pobles valencians que he visitats, recomanació que m'ès estada molt profitosa. Conversam de les nostres coses de llengua i del conflicte que m'han armat els revel·lers de la *Secció Filològica* [195] de Barcelona, fentme avinent En Llorente que els elements del *Rat Penat* reproven lo que aquells revel·lers m'han fet, i me prega que vulla esser *Mantenedor* an els *Jocs Florals de València* d'enguany. Més tart me visita lo President

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del *Rat Penat*, Sr. Pérez Lucia, i me fa lo mateix prec, protestant també de l'actitut d'aquells caps-verjos de Barcelona. —Se veu que *l'excomunió* que En Puig i Cadafalch i els seus escolans de la *Secció Filològica* han llansada contra mi, creguts de que m'havien de capxifollar per a sempre, no ès arribada per assí. Ja veurem a on comensaré a esperimentar els seus efectes.

D. Faustí Barberà me comunica que a les sis del cap vespre estiga a punt per anar a la Llotja, an el *Centre de Cultura Valenciana,* creació novella de l'Ajuntament i Diputació d'assí, que conta entre sos membres la gent més il·lustrada de València, perque me volen rebre solemnement i obsequiarme. Me present ab D. Faustí an aqueix *Centre*. El Sr. Martínez Aloy, President, i els demés me donen la benvenguda més afectuosa, obrint la sessió reglamentaria en honor meu. El Sr. President me endressa un discurs de salutació coral; jo hi contest agraint l'homenatge i elze don conte de la meua excursió llingüística dins el Reyne de València i de les altres que he fetes ab lo mateix objecte, per endardellar la conjugació viva de la nostra llengua dins totes les seues comarques: D. Faustí Barberà en nom de sos companys s'adhereix a les manifestacions del President i m'anima a seguir endevant en mos estudis llingüístics, i per unanimidat m'anomenen *Director Honoris causa del Centre de Cultura Valenciana*, lo qual agraesc ab tota la meua ànima.

Dia 19 juliol

Pres comiat dels bons amics de València, especialment dels senyors Barons d'Antella, que m'han tractat com un papa, ab el tren de les vuyt m'espitx a *Morvedre* (*Sagunt*, que diuen oficialment).

Lo primer de tot me present an el Rt. Sr. *Retor*, demanantli socors de seminaristes i acòlits per fer l'estudi de la conjugació; i, no sols me concedeix això, sino que me vol a l'Abadia, i m'hi tracta esplèndidament, això sensa haverme vist may ni coneixerme mès que d'haver lletgit que me dedic a l'estudi de la llengua valenciana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es que *Diario de Valencia*, avuy publica el meu retrat, i una nota biogràfica, que no sé d'on l'haurà treta, puys res d'això [196] m'han demanat, i per lo mateix ès més d'agrair. El *Diario* dona conta de la recepció d'ahir an el *C,entre de Cultura Valenciana*.

Lo Sr. *Retor* crida quatre o cinc seminaristes i acòlits, ens plantam ab una tauleta i cadires an el cancell de l'esglèsia, que hi fa un estar de reys, i hi corre un embatol que els àngels hi canten; i ja som partits a conjugar verbs. Conjuga qui conjuga, s'entrega l'escolà major, que ès un home molt potxós, i allò li vè molt de nou, i mos fa riure a tots per les butxaques i s'uneix ab nosaltres per conjugar. Mos hi pegam fins prop de la una; llavò mos n'anam a dinar, i a les quatre, mos hi tornam posar, an el replanell de l'escalonada del portal de llevant, a on també fa una fresca major; i arriba a formars'hi un boldró de més de trenta persones que escolten la conjugació que aquells seminaristes i acòlits me donen i jo escric a luf.

I escric fins que hi veig, i me ve tan just tan just acabar l'endardell de la conjugació i punts de fonètica i morfologia que més m'interessen i que acap d'aclarir ab llum a la Rectoria ab el Sr. Vicari Mn. Enric Ruiz i Pitart i alguns seminaristes. Deu elze pagui tanta de paciència com de mi han tenguda.

Té Morvedre les seues particularitats llingüístiques: *a*) Son molts que fan *-s- la* –ʃ- (-x-) dels incoatius, i així tan diuen *acudixc*, *acudixes*, *acudix*, com *acudisc*, *acudisses, acudís* (indicatiu). —*b*) Tenen complet lo *perfet simple* (*coneguí*, *conegueres*, *conegué,* etc.). —*c*) Son molt afectats dels subjuntius en *-am, -au (conegam*, *conegau*; *cuscam* [coziguem]*, cuscau* [cozigueu]; *bebam* [beguem], *bebau* [begueu]. —*d*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aqueix va devant (*la cabra io l'ha mony[i]da*). —*e)* Fan els dos infinitius: *poder* (modern), póðre (antic), d'on surt lo futur *podre-he* > *podré*. —*f*) Devers la Marina, no gayre lluny de Morvedre, n'hi ha que conserven l'infinitiu antic, *sabr[e]* en lloc de *saber*, que a les Balears i molts de pobles de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'Empordà feym sə́βɾə, sə́βɾə, respectivament. —*g*) Aquí diuen *purna* (*espira*, castellà *chispa*) en lloc d'*espurna*, metàtesi del llatí *pruna*. —*h*) Diuen: *la Ma[r]e-Deu-txitaeta* [*la Mare-de-Deu-gitadeta*, això és, *ageguda*, morta], *el Dia-Reixos* [dia dels Reis], *el Dumentge-Rams*, *el Dia-Páskwa*, *el Dia-Nadal*. —*i*) La *-a* uns la fan a la castellana, i altres la fan *-ə* (v. gr. *dɔ́na*, *dɔ́nə*, *nyenya* [llenya] i *nyenyə dewría* i *dewríə*, *kújta* i *kújtə*).

Dia 20 juliol

Prenc comiat de tota aquella bona gent de Morvedre, especialment del Rt. Sr. *Retor* fent li mil gràcies de tant com [197] m'ha favorit, i ab lo tren de les nou i mitja m'espitx a Castelló de la Plana, a on arribam devers les deu i mitja. Me'n vaig tot d'una a veure mon bon amic D. Gaietà Huguet, valencianista de cor, encara que molt prevengut contra allò de que el valencià siga català. No trop D. Gaietà a ca-seua en tres vegades que hi vaig, fins que me diuen que ès a un mas que té a Vilafamés i que no ha de tornar fins dia 29.

Me'n vaig an el Rt. Sr. *Retor* Arxipreste a demanarli qualques seminaristes i acòlits per poder escorcollar la conjugació d'assí. Lo Sr. Arxipreste me rep molt bé i se demostra molt amic de la restauració de la nostra llengua censurant fortment que els castellonencs, fins i tot els llauradors, siguen tan afectats de parlar en castellà, allà on el destrossen horrorosament, i diu que los reprèn perque parlen castellà, sempre que se presenta l'avinentesa, parlantlos ell en valencià. Posa a la meua disposició dos seminaristes, molt *valencianistes* i llavò tots els xics i xiques de la *Casa d'Orfens de Sant Vicent* que hi ha assí. Aquells seminaristes venen a la fonda a cercarme a les quatre i icap a la *Casa d'Orfens!* a on ens rep Mn. Josep Tàrrega i Ramos, *Clavari de la Casa,* l'entusiasta més resolt de la nostra llengua que he trobat en tota la regió valenciana, puys parla sempre i predica en valencià an els xics i xiques de la *Casa* i els ensenya

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en valencià el Catecisme i elze fa resar sempre en valencià. L'he felicitat efusivament p'el seu heroisme.

Ens presenta tres xiquets de deu a dotze anys, que no gosen dir res de retgirats que estàn. Los sustitueixen tres xiques, una d'onze, l'altra de 12 i l'altra de 14 anys, que surten la nata per conjugar, demostrant una d'elles una seguredat meravellosa en donar les formes verbals que li demàn. Ademés ès un gust fer conjugació ab elles perque no's bateguen ni se balluguen ni se punyen ni's barallen, com fan ordinariament els xics, que no saben estar aturats i a voltes posan a prova la meua paciència, però jo ho aguant perque encara seria pitjor si les havia d'haver ab gent gran.

Donam ventim a la conjugació fins devers les vuyt, que aquells seminaristes m'acompanyen a veure el Sr. Ribés i Sangüesa, fervent catalanista i distingit escriptor d'aquí ab el qual trop tres o quatre intel·lectuals castellonencs, que fan grans elogis de la meua obra filològica a favor de la nostra llengua, i s'ofereixen a ferme costat.

Mentres acabava de sopar, s'entrega l'altre bon amic castellonenc, D. Salvador Guinot, que m'havien dit que era an el seu mas, i jo contava demà anar a ca-seua, [198] a veure si hi seria.

En Guinot ès un escriptor valencianista de molta de saba, però una mica indolent, *malfenerando* que deym a Mallorca. I ès una llàstima perque se seria coronat de molts de llorers. Feym una bona conversada; i, com ja ès tardet, tallam caps fins demà per anarmosne a jeure.

Dia 21 juliol

Devers les 8 i mitja m'espitx a la *Casa d'Orfens*, i ab aquelles xiques i els dos seminaristes envestim los verbs que mos falta conjugar, i devers les dotze ja los tenim esclovellats.

He donades mil gràcies a Mn. Tàrrega i Ramos per la seua cooperació fervent i a les quatre mos aplegam ab aquells seminaristes a ca-D. Salvador Guinot, a on compareix també D. Lluís Revest i Corso,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bibliotecari de la Provincial d'aquí, valencianista fervorós, persona molt il·lustrada, que se suscriu an el BOLLETÍ DEL DICCIONARI, com l'enter de lo que ès el BOLLETÍ. Ab aqueys senyors endardell una partida de punts de fonètica i morfologia castellonenca.

Es prou curiós lo dialecte castellonenc en punt a conjugació i les altres coses: *a*) Aquí reyna p'els incoatius lo canvi de -ʃ- (-x-) en *s* en la desinència –*ixc*, i així diuen: *io acudisc*, *tu acudisses*, *ell acudís* (indicatiu), i el subjuntiu en -íske (v. gr. *volen ke io m'atjopíske*, *ke tu t'atjopískes*, *que ell s'atjopíske*). —*b*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* amb lo *terme d'acció* si aqueix va devant (v. gr. *les rozes ja les ha collides o collgudes*). —*c*) An els *imperfets* de la primera tan pronuncien la -*v*- com la se mengen, i així diuen: io cantáve o cantáe, tu cantáves o cantáes, ell cantáve o cantáe, etc. —*d*) Han perdut lo *pretèrit perfet simple* i el fan ab l'aussiliar *vaig* (v. gr. *vaig acudir*). —*e*) An el subjuntiu dominen les formes en -*guem*, -*gueu* en lloc de les antigues -*gam*, -*gau*; i així diuen: *volen que bevem* o *beguem*, *que beveu* o *begueu*; *que cayguem*, *que caygueu*. —*f*) En les formes verbals la -*a* sona -e (*acudiri[e]*, *bégu[e]*, *volien que m'atjupír[e]* (m'ajupís)). —*g*) Els optatius tant los fan tant en –*guér[e]* com en –*ir[e]* (*volien que io fuxguér[e] o futjír[e]*, *que io'm morguér[e] o'm morír[e]*). —*h*) Distingeixen la -*v*- de la -*b*-.

Parlant ab un senyor molt respectable d'aquí, m'ha contat que era an el Congrés de Diputats quant, fa uns quants d'anys, En Puig i Cadafalch volgué haverles ab En Melquíades Àlvarez i feu fetxida, vull dir, se deixà dur del seu caràcter ravascós, violent i destrempat i no tocà pilota, s'embuyà de mala manera i romangué an el siti, sufrint el gran fracàs [199] del sigle, convenint tothom en que era romàs *descalificat* com orador i que ja no tornaria parlar pus dins el Congrés. Sembla que els periòdics de Madrid en parlaren. Jo no en tenia notícia per lo quant a les hores jo no lletgia cap periòdic de Madrid i just m'enterava dels fets polítics d'Espanya per *La Veu de Catalunya*, i aqueixa naturalment se'n

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

guardà com de caure de confessar l'esclat ferest que com orador havia pegat el gran Puig i Cadafalch dins lo Parlament espanyol.

En Guinot i En Revest me mouen lo de la *Secció Filològica* protestant ab termes ben forts contra lo que aqueixa m'ha fet.

Vaja quina calor més soberga que feya avuy a Castelló!

Es una cosa que no comprenc com els de València i de Castelló consenten a suar tanta gota, tenint tancades les habitacions a on estàn. Si obrien les portes, l'ayre correria i faria fresqueta; però menen por a les corrents d'ayre. ¡Figurauvos! ¡corrents d'ayre a mitjàn juliol! ¡Quin mal poden fer tals corrents an aquestes saons! ¡Un bé de Deu fan elles an els pobres mortals que no elze menen por!

Després de sopar a Ca'n Guinot, prenc comiat d'ell i de la seua senyora i dels altres amics castellonencs, donantlos les gràcies de tot lo que han fet per mi. Anant cap a l'estació per pendre el tren que m'havia de dur a Alcalà de Xivert, he notat que D. Salvador Guinot, que m'acompanyava, feya -ʃ (x) -s dels plurals en *-ts.* Le hi he notat primer an el mot *toTS* i després en *sacerdoTS*, que ha pronunciats *toTX*, *sacerdoTX*. Llavò li he demanat que'm fes lo plural de *dret i paret*, i m'ha dit: *dreTX, pareTX* en lloc de *drets, parets*. Li demàn si allò ès una cosa que fassa tothom, i m'ha dit que tant fan -ʃ (x) com *-s*, així com los surt. Per lo mateix les dues formes coexisteixen a Castelló. De manera que si aquell nebodet del *Retor* de Sueca fa tals plurals en *-tx* en lloc *de -ts* no ès que encara no sàpia parlar, com se figura son oncle, sino perque a Vallada parlaràn així els qui no son sortits gayre i conserven lo llenguatge de llur agre. Ja fa molt de temps que no hi crec ab això de despreciar el llenguatge del menuts ab l'escusa de que encara no saben parlar: ordinariament lo llenguatge de tal infanteria ès lo més genuí, molt mes genuí que lo de la gent gran. Els xics son la gran gent p'els estudis llingüístics. Pobre de mi i de mon estudi de la conjugació si no fos p'els xics! Abans d'esser passats set o vuyt dies d'haverlo comensat l'any 1906, ja l'hauria hagut de deixar per inabordable.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A les onze de la nit puig an el tren cap a Alcalà de Xivert, a on arribam devers les dotze i mitja. [200]

M'acompanyen a la fonda Miralles, me donen cambra, i a ijeure manca gent!

Dia 22 juliol

M'aixec de bona hora, me'n vaig a dir missa i demàn an el Rt. Sr. Rector d'Alcalà qualques seminaristes i acòlits per fer la conjugació; en posa set o vuyt a les meues ordes i devers les nou rompem el foc dins la sacristia mateix, que hi fa molta de fresca.

Aquell jovent va molt ajogassat, i jugant ab el tinter l'aboquen, sensa ferho aposta, demunt la llibreta de la conjugació. Gràcies que la taca no ès gayre grossa! Dura una estona que aquella gent guarda més compostura; però no estàn gayre a tornarse desbaratar. Me veig precisat a cridarlos a l'orde i n'abreviy uns quants; i a les hores, restablerta la pau, donam una bona estreta a la conjugació, pegantmoshi fins a les 12 i de les 3 fins passat les 7, i deixam conjugats els 75 verbs que duc en llista i uns quants més.

Dia 23 juliol

Llest de les altres feynes, ens constituim devers les nou a la sacristia de la Parròquia, grandiosa i magnífica esglèsia de creuer, cúpula i tres naus, ab una cúpula a cada trast les laterals (hi ha moltes de Seus d'Espanya que no tenen tanta d'importància). —Envestim ab aquells seminaristes, i acòlits *pacífics* els punts de fonètica i de morfologia que més m'interessen, i mos hi pegam fins prop de les 12. Don les gràcies an aquella bona gent del gros favor que m'han fet prestantse a contestar a tantes i tantes de preguntes meues de coses que, a dir ver, sempre han dites, però que may negú les ho havia demanades.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La conjugació d'Alcalà ès interessantíssima perque hi comensa una característica de la conjugació catalana occidental, que la distingeix enèrgicament de la de les regions valencianes de Santa Pola i Elx fins a Torreblanca, aprop d'Alcalà. Aqueixes regions fan acabar en -*e* la primera persona singular del present de la primera conjugació (*io pénse*, *io baixe*, *io camine*). A Alcalà de Xivert comensa la regió que arriba fins an els Pirineus i que fa acabar tal persona en -*o* (*io penso*, *io baixo*, *io camino*). Els pobles que marquen ab Alcalà la frontera de la -*o* son Vilanova d'Alcolea, Benlloc, Useres, Serra d'En Galceran, [201] la Serratella, Albocàsser, Torre d'En Besora, Benafigos, Xodos, Vistabella [del Maestrat]. I me diuen que Tales, devora Onda, també pronuncien -*o* i no -*e*. —*a*) Però això ès just en los verbs de la primera conjugació, puys fan els incoatius en -*isc* (*acudISC*, *m'ajupISC*) i conserven la forma antiga dels altres (*io bat*, *io* BULLC, *io no* CAP *allà dins*, *io no dórc*, *io pareixc*, etc.). —*b*) Aquí ja's troba lo subjuntiu en -*os*, -*o*, -*on* (v. gr. *volen que io* CANTO, *que tu* CANTOS, *que ell* CANTO, *que ells* CANTON); però se'n donen vergona devant els esterns i se'n amaguen, si bé llavò los escapa. El seminarista més gran que'm deya les formes verbals, ha notat que jo posava a la llibreta tal subjuntiu, i en lloc de dirme: —*Que no hu poze!* m'ha dit tot rabent: —*Que no ho pozo!* —¡Bo estava jo per no posarho! —*c*) Una altra cosa tenen de lo més célebre: prenen la primera i segona persona plural de l'*optatiu* per formar la primera i la segona persona plural del *subjuntiu* (v. gr. *volen que io dugo* o *duga*, *que tu dugos* o *dugues*, *que ell dugo* o *duga*, *que nos* DUGUÉSSEM, *que vos* DUGUÉSSEU, *que ells dugon* o *duguen*). —*d*) Aquí ja no hi ha els optatius en -*ara*, -*guera*, o -*ira* (v. gr. *volien que io hi an*ARA*, i digu*ERA *que ella consent*IRA), sino en -*as* p'els verbs de la primera i en -*és* , -*ís* p'els altres verbs, i per lo mateix diuen: *volien que io hi* ANÁS i *que* DIGUÉS *que ella hi* CONSENTÍS. Les formes en -*ara*, -*guera*, -*ira* son característiques de totes les regions valencianes des de Santa Pola i Elx fins devers Torreblanca, poc abans d'arribar a Alcalà venint de València. Les formes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en *-ás*, *-és*, *-ís* son les característiques de la Catalunya occidental i de casi totes les altres regions catalanes. —*e*) Fan concordar el *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aquest va devant (v. gr. *eixa txica no l'ha* VOLLGUDA *perque ès massa lletja*). —*f*) Han perdut lo *perfet simple* i el fan *compost* de *vaig* i l'*infinitiu* (*vaig moldre*). —*g*) Usen l'article *lo*: *me fa mal* LO *cap*, *vindrà* LO *Rey*. —*h*) Tenen l'infinitiu *haure* (haver). Les partícules pronominals *ne*+*hi* ordinariament se fusionen devant tal infinitiu formant lo sò ɲ [ny, ñ], i així de *ne*+*hi*+*haure* resulta ɲawre [nyaure] (v. gr. *nyan homens bons i nyan de ruins*; *va* NYAURE *un txic molt ruin*; *va* NYAURE *un home que agarrave moltes puntes*; *per* NYAURE *figues*, *té que* HAURE *saó*; NYAVEN(t) *molts diners, se compren cozes*). —*i*) Confirma lo fenomen anterior aquest altre: en lloc de *replaNIol* diuen *replaNYol*.

Din i a les 3 i mitja puig a l'automòvil de Benassal, ple de gom en gom, i ja som partits cap a ponent ab un sol acaponador i una polsaguera horrorosa: de d'allà, totd'una per dins terres conrades i vertides d'arbres i vegetació, però aviat per dins [202] muntanyes pelades, llises, monòtones, que donen l'impressió de la pobresa, fretura i malanansa. En tres hores llargues d'automòvil no trobam més que dos pobles: Coves de Vinromà i Albocàsser i llavò Benassal. Entorn d'aqueys pobles hi ha terra conrada i arbres productius; tot lo altre no son més que muntanyes i muntanyes, planeres, pelades, desoladores.

Arribam devers les set a Benassal, vila riallera, dalt unes muntanyes, llistades de marges i vestides de patateres, blat de les Índies i sembrat, segat i sensa segar, i una garlanda d'eres voltant voltant la vila.

Me present a l'Abadia per saludar lo Rt. Sr. *Retor*. Me diuen que ès fora, i m'acompanyen an el Rt. Sr. Vicari encarregat, un jovenet molt simpàtic, que me rep amabilíssim, i, com li esplic l'objecte de la meua venguda, me posa en relació ab un seminarista, Mn. Eladi Ajado i Sanjuan, nadiu de Benassal, ja Diaca, i ab lo Sr. Mestre Nacional, D. Carles Salvador, valencianista fervent, que me troba quatre xiquets, lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més drestes per conjugar. Comensam a l'acte, i mos hi pegam fins devers les nou, que mos n'anam tots a sopar i a jeure.

Dia 24 juliol

Devers les nou, aplegats a ca'l Rt. Sr. Vicari aquell Sr. Diaca, el Sr. Mestre i els quatre xiquets, emprenem de bell nou la conjugació de Benassal. Mos hi pegam fins a les dotze i busques; mos hi tornam posar a les quatre i devers les cinc la deixam llesta, ès a dir, conjugats els 75 verbs que tinc en la llista, i llavò envestim els punts de fonètica i morfologia que m'ofereixen més interés i devés les set i mitja les hem endardellats tots. Donam mil gràcies an aquells xics que han demostrada tanta de paciència contestant a tantes de preguntes, sensa demostrar gens de cansament ni de fastidi, degut tot a la recomanació del Sr. Vicari i a la presencia del Sr. Mestre i d'aquell Sr. Diaca, ab els quals som sortits a passetjar una mica.

M'han mogut del conflicte ab la *Secció Filològica*, protestantne vivament no sabenthi trobar una esplicació que honri gens els qui m'han feta una endemesa tan indigna.

Mos acompanyants reproven també la tendència francament *materialista* que revelen molts de *Quaderns d'Estudi* que publica la «Direcció d'Instrucció Pública» de la Mancomunidat de Catalunya ab lo Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona. ¡Tot los sia enhorabona an En Puig i Cadafalch, President de la Mancomunidat, a N'Eugeni d'Ors, Director [203] d'Instrucció Pública de la Mancomunidat i an els Diputats Provincials de Barcelona! Tendràn ells completament abandonada l'*Obra del Diccionari*; però lo que ès de verí i de pesta cernuda sí que n'escampen a betzef ab aqueys *Quaderns d'Estudi* que, tudant els diners dels contribuyents, reparteixen de franc a tots els Mestres de Catalunya. ¡Vaja quina manera de fer Pàtria!

La conjugació de Benassal té també les seues particularidats: —*a*) Benassal fa la primera persona singular de l'indicatiu de la primera

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conjugació en *-o* (v. gr. *io canto, io'm passejo*); ara els *optatius* los fa en *-ara*, *-era*, *-ira* com les regions valencianes. —*b*) Fan lo subjuntiu així: *volen que io cantO*, *que'm passejO*, *que tu cant[e]s*, *que ell cant[e]*, *que nos cant[e]m, que vos cant[e]u, que ells cant[e]n*. A Tírig, entre Sant Mateu i Albocàsser, fan lo mateix. —*c*) Fan els incoatius, no en *-isc*, sino en *-ixc*. —*d*) Se mengen la *-v-* de l'imperfet de la primera conjugació, fora en la primera persona singular (*io [e]staβa, [e]sta[e]s, [e]sta[e], [e]stá[e]m, [e]stá[e]u, [e]sta[e]n*). —*e*) No prenen de *l'optatiu* la primera i segona persona plural per aplicarles an el *subjuntiu*, sino que conserven ordinàriament les formes propies de *subjuntiu*, *això* sí, acabades en *-guem*, *-gueu* (*volen que* ESTIGUEM*, que* ESTIGUEU); clares vegades les prenen de l'*indicatiu* (*volen que* FEM *tal cosa*; *que* FEU *tal altra*). —*f*) Tenen subjuntius molt curiosos, com *cuzga* de *cosir*, *cullga* de *cullir*, *fuixga* de *fugir*, *faixga* de *fer*, *munyga* de *monyir*, etc. —*g*) La *-a*, desinència de les terceres persones, sona sempre –[*e*] mentres que la *–a* de les primeres persones se mantén *-a* ben clara (io *anavA*, ell *ana[e]*, io *aniriA*, ell *aniri[e]*, io *acudiA*, ell *acudi[e]*, io *feA*, ell *fé[e]*, io *dujA*, ell *duj[e]*). —*h*) Aquí també hi ha l'infinitiu *aure* i ab ell com ab *haver* se fa la fusió de *ne* + *hi* > *ɲi* (nyí); i així diuen: va NYAURE *un home qui se minjà dos rastres de llangonisses*; NYABIA *una gran cuyta de mostatxons* (panets de farina, sucre i ou); HANYAGUT un *txic que ha dit una mentira*; *va* NYAVÉ *un txic que va caure*; NYÁ *cazes que* NYÁN *molts bacons*; *si io poguera* AURE *tal cosa, estaria satisfet*. —*i*) Conserven la preposició llatina *ad* (v. gr. *li diràs* AD *ella tot assò*; *dilihu AD ell pa que hu sabie!*; *totes les mosques van AD ell*.

Daixonant avuy dematí la conjugació a casa del Sr. Vicari, que ès nadiu de Borriana, una senyora que era allà ha fet un coverbo molt espressiu. Hi havia un xiquet que espiava com jo feya dir verbs an els altres, i aquella senyora cop en sec me diu: *—¿Com no li pregunta a eixe? Ja li pot preguntar ja, que sap mes que'l Govern!* May m'havia ocorregut que lo Govern hagués de servir de terme de comparació en matèria [204]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de sabiduria. Per això he demanat an aquella senyora: *—I lo Govern, ¿que sap mol? —Pa fer mal prou que sap!* m'ha respost ella, sortintme com un pinyol de cirera.

Vetassí la psicologia del poble espanyol: l'idea que té del Govern, ès que lo que més sap, ès fer mal. ¡Anau a governar un poble així!

Acabada la feyna a Benassal he donades mil gràcies an el Sr. Vicari encarregat, a D. Carles Salvador, a Mn. Eladi Ajado, a Mn. Leandre Alcàsser, per lo molt que tots m'han ajudat, fentme possible l'estudi de la conjugació a Benassal. Me som oferit a tots en coses que siga bo.

Dia 25 juliol

Me'n havia de tornar a Alcalà de Xivert, i som romàs assí per compondre lo discurs que he de fer an els *Jocs Florals de* València. M'hi som posat de bon mati i devers la una l'he tengut llest, gràcies a Deu.

Hora baixa som arribat a casa de Mn. Leandre Alcàsser, a on s'eren aplegats alguns capellans per fer una mica la pretxa. Me demanen de mon estudi a Benassal, i elze dic que aquí també els plurals en *-ts* los fan en *-tx*, això ès, en lloc de *praTS*, *plaTS*, *calbOTS*, *cazaTS* diuen *praTX*, *platTX*, *calboTX*, *cazaTX.* Tots m'ho han negat en rudes, i per fermho veure, criden els primers betzos que passen p'el carrer; i los fan pronunciar el plural de noms acabats en *-ts,* i tots pronuncien *-tx* en lloc de *-ts.* Aquells preveres queden de pedra: may se'n eren adonats. —N'hi ha moltes de pronuncies especials per tot arreu que la gent que no s'hi ficsa, no se'n tem.

També he aclarit que aquí els pagesos, en contar, de *nou cents* no passen a *mil*, sino que diuen *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents* i segueixen per amunt fins a dένεw *cents* i llavò diuen *dos-mil*, segons m'han contat; però jo crec que també diuen *vint cents i trenta cents* i tal volta més encara, com fan els pagesos de moltes d'altres bandes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Avuy m'ès arribada una carta de D. Gaietà Huguet de Castelló de la Plana, una de les persones de mès suposició de totes aqueixes comarques per la seua categoria social i fervent patriotisme. La carta ès per esplicarme com fonc que no mos poguérem veure a Castelló com jo en passí. Ell ès un *enamoradíssim* de la nostra llengua, però no vol en via neguna anomenarla *catalana* ni pot sofrir que negú l'anomèn tal. Jo respect aqueixa manera de veure que té ell perque ho sent de cor, i els [205] sentiments del cor son sempre respectables, i mentres no siguen contra la lley natural. Per això i perque convé conèixer la manera de veure i de sentir la qüestió de llengua i de pàtria que domina dins les regions valencianes, i que certa gent de Barcelona té tan poc en conte, allà on afecta tan fondament a lo problema transcendentalíssim de la reconstitució de la nostra nacionalitat llingüística, —consider oportú transcriure un tros de la carta de N'Huguet, que ès d'aqueix tenor: «... Al present ma actuació valencianista... es cuasi nula per mor del fort colpejar dels infortunis demunt de ma pobre llar, amargant mon viure y endolant mon ànima. Si Deu es servit fer que l'horizó se desemboire, tornaré a agafar lo mall, per ço que voluntat no hi manca. Ahir nostres enemichs eren forasters; ahui ne tenim dins de casa; perque los qui mos tenim per bons valencians, si be havem a gran honra dirmos germans dels catalans, sentimmos molt humillats y trists quand ens diuent catalanisats o que nostra llengua siga catalana. Per aqueix darrer camí se va a la guerra i a l'odi de dos pobles que, si be de psicologia molt distinta, son vehins y han segut confederats en la època més brillant de llur historia. Ab pena vaig saber, perque estava absent, que usant actituts de descortesia i d'intolerancia, les delegacions catalanes tant a València com a Castelló no pogueren obrir la boca». Aludeix a la siulada que an aquelles dues ciutats se'n dugueren els enviats de la *Lliga Regionalista* en la derrera campanya electoral per la renovació de les Corts; i segueix dient: «Y deu ser açò una advertencia pera'ls homens de juhí catalans, de que no es prudent ferir les susceptibilidats d'un poble vehí si ab ell no's vol estar en guerra. La fonètica catalana sòne a l'orella valenciana d'una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manera tan malastruga qu'el poble valencià mire com una desgracia en persona culta parlar català. Lo convenciment de que la literatura nostra la crearen los valencians y que los catalans no hi aportaren un brot en son època clàssica, lo fet de que ab lo nom de llemosina y valenciana aplegà fins a nostres dies, fa que els valencians no acceptem may pera treballar conjuntament mes que un camp neutral: llemosina, occitana, llevantina, etc.».

Això m'enfloca una persona tan respectable i prestigiosa com D. Gaietà Huguet, venerable patriarca de Castelló, i en tot quant diu, no fa més que espressar lo sentit de la gent més entenimentada de les regions valencianes. Això ès un fet, que estarà més o menys justificat, però que ès la realidat, que sols gent que tenen el cap a compondre poden desatendre i oblidar. [206]

I ara digaume com han de rebre i calificar devers València i Castelló l'absurda, desgavellada i detestable teoria d'En Fabra i demés gal·li-parlants de que no hi ha més català que el de Barcelona i que totes les modalidats catalanes s'han de sacrificar a la de Barcelona, i lo que no's diu a Barcelona ni ès català ni en fa olor, i que el català de Barcelona ès lo català normal, lo català literari, i que el qui no hi està conforme ès un *rústic*, un *grosser*, que mereix que el pengin i que en fassen quatre quarters, això si En Puig i Cadafalch no se digna capbussarlo fentne un ferest escarment, com lo feu de mi dins la Diputació de Barcelona en sessió pública la primeria d'aqueix mes. Això no obstant, encara me queda delit per correr p'el mon ab aqueixa calorassa que fa, i encalsa qui encalsa *formes verbals.*

Dia 26 juliol

Dic missa devers les 4 i mitja, pec una bossinada, i ab l'automòvil icap a Alcalà de Xivert! Hi arribam demunt les onze, me'n vaig a cercar el seminarista Albert per demanarli qualques clarícies llingüístiques; lo trop, les me dona, din, i ab el tren ia Vinaròs manca gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

També Vinaròs està devers mitja hora lluny de l'estació. M'hi du un carruatge, me present a D. Hilarió Claramunt, colaborador del *Diccionari*, que s'ofereix en tot i per tot. Li demàn de D. Joan O'Callaghan, pare del Notari de Porreres, del mateix nom, i me diu que ès a Mallorca. El Sr. Claramunt me treu de l'error en que estava jo de que el notari d'assí, D. Joan Costes, s'era retirat. Me diu que conserva la Notaria, i que està ben aprop. Conec el Sr. Costes de l'any 1901, que me tractà tan bé, i son oncle igualment, Rector Arxipreste de Castelló.

Me'n vaig a Ca'l Sr. Costes: me rep brassos uberts, i me posa en relació ab Mn. Josep Antolí i Miralles, molt simpàtic, intel·ligent i entès en coses de llenguatge, que té una escola molt concorreguda, i posa a la meua disposició quatre xiquets, lo més desxondits.

Ab ells i Mn. Antolí mateix envestim la conjugació vinarosenca, i deixam escabetxats vint i cinc verbs. Suspenem l'atac i mos n'anam a passetjar ab Mn. Antolí i el notari Costes, que me moven lo de la *Secció Filològica*, reprovant indignats la conducta d'aquells elets assoleyats de la *Secció*. [207]

Dia 27 juliol

Com els automòvils (n'hi ha dos) per anar a Morella ixen a les set o les vuyt del matí i no el cap-vespre, resolc d'anarme'n a Morella aqueix dematí, i dilluns acabar la conjugació *vinarosenca*. De Vinaròs a Morella hi ha setze hores. L'any 1901 hi aní en *Diligència*, posanthi dotze hores. Ara en automòvil n'hi posen quatre llarguetes. En una distància tan grossa just trobam dues viletes: Sant Jordi del Maestrat i la Jana i lo Santuari de la *Mare de Deu de Vallivana*, Patrona de Morella, que hi ha un redol de cases. En una estensió tan llarga tot son muntanyes i muntanyes, planeres, pelades, depriments. Abans d'haverhi la carretera que hi ha ara, militar, ¿qui s'hi podia aficar, sense camins, tot mala petja? Passat les deu aplegam a Morella. Deix les maletes a una *Posada* que hi ha de molt bona gent, i icap a veure Mn. Brunyó! que ès un capellà de devers 64

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anys, que se passa la vida pellucant de tot arreu notícies històriques de Morella i sos contorns (devers 28 pobles), i en té devers 18 volums plens. Es *colaborador del Diccionari*, però molt disgustat de la manera com ho du l'*Institut*. Li expós el meu pla d'enquesta de la conjugació, i a l'acte mos n'anam a cercar els xics que m'han de servir de font. Mos entregam a la *Abadia*, parlam ab lo Rt. Sr. *Retor* Arxipreste (a Morella hi ha tres parròquies); com lo Sr. Rector mos sent, crida quatre o cinc xics ben atxaravits, que venen totd'una i comensam el foc. Quant mos toquen les 12, ja tenim set o vuyt verbs conjugats.

Enviam a dinar aquell jovent, i mos n'anam a l'Escolapia. Mos presentam an el Rt. P. Rector, P. Enric Centelles i Mora, un dels homes més simpàtics que he trobats en tota aqueixa eixida. I ¿què en direm del P. Ramon Pascual i Boix, molt entès en llengues, i del P. Manuel Marín i Colom? Tots son morellans i m'ayden en la meua enquesta, sobre tot posant a les meues ordes uns quants xics, trempats ferm. Me volen an el Col·legi, i m'hi acobitien. Dinam, i al punt compareixen aquells xabalets i envestim la conjugació morellana tan granat, que devers les set i mitja ja tenim esclovellats 59 verbs. Llicenciam aquella bona gent fins demà dematí, i aquells bons Pares ab Mn. Brunyó me moven de l'actitut de la *Secció Filològica* i d'En Puig i Cadafalch i *La Veu* envers de mi, reprovantla absolutament, llamentant de tot cor que l'inconciència de certs homens haja de desvirtuar una institució com l'*Institut d'Estudis Catalans*, cridat a fer tant de bé dins Catalunya. [208]

Dia 28 juny

M'aixec dematinet, enllestesc feynes, i a les nou ab aquells xics d'ahir, Mn. Brunyó i lo P. Pascual tornam envestir els verbs; elze deixam tots conjugats i llavò feym enquesta dels punts de fonètica i morfologia de Morella que més m'interessen, i mos hi pegam fins devers les dotze, fent el *Val-Deu*. Deym an aquells valents jovensans que se'n poden anar,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

donantlos mil gràcies de la paciència que han tenguda de contestar a tantes i tantes de preguntes i re-de-preguntes com les hem fetes.

També ofereixen llur interés la conjugació, declinació i fonètica de Morella. *a*) Aquí també diuen *io pensO*, *io pujO*, *io baixO*, etc., però com a Alcalà de Xivert i Benassal, limiten aqueixa *-o* an els verbs de la primera conjugació; p'els altres conserven la desinència primitiva: *io* ACUDIXC, *io* BAT, *io* BULLC, *io no hi* CAP; *io* CUSC, etc. —*b*) Fan lo *subjuntiu* en *-o* (*volen que io* CANTO, *que tu* CANTOS o *cant[e]s*, *que ell* CANTO o *cant[e]*, *que ells* CANTON o *cant[e]n*). —*c*) Fan els optatius en *-ara*, *-era*, *-ira*, com en les regions valencianes. —*d*) Han perdut lo *perfet simple*, fentne un *compost* de *vaig* i l'*infinitiu*. —*e*) Tenen l'infinitiu *haure* en el sentit d'*agafar*, *atrapar*. —*f*) La *-a* de totes les terceres persones singular les fan *-[e]* i la de la primera persona singular la fan *-a* ben clara (*io enteniA*, *ell enteni[e]*; *volien que io'm mɔ́ɣa*, *que ell se mɔ́ɣ[e])*. —*g*) Conserven la primera i segona persona del plural del subjuntiu; no la prenen casi may de l'indicatiu, però les fan en *-guem*, *-gueu* (*volem que mos* MORGUEM o MORIGUEM, *que vos* MORGUEU o MORIGUEU). —*h*) La gent menuda conserven l'infinitiu primitiu de *sabre*, que els balears feym *sábrə* i certs pobles de l'Empordà *sébrə* i els altres catalans *saber* o *sapiguer*. —*i*) Usen les formes *va* NYAVÉ *un txic que va di mentires*; *ha nyagut un home ruín*; NYAVEN(t) *diners se fan moltes coses*.

Dinam i don també les gràcies an aquells Rts. Pares Escolapis i a Mn. Brunyó, tan entusiastes de la restauració de la nostra llengua, en prenc comiat i puig a l'automòvil, i de d'allà cap a Vinaròs, a on arribam, plens de pols, hora baixa de tot i sensa delit més que de sopar i anarme'n a jeure.

Dia 29 juliol

M'aixec de bona hora, enllestesc feynes, i a les nou m'entrec a l'escola de Mn. Antolí, a on trop aquells xics de dia 27, ab els quals i ab D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vicent Valls i Anglès refermam l'estudi de la [209] conjugació vinarosensa, que a forsa de forses deixam llesta pegantmoshi fins a les dotze i de les 3 fins devers les 5, prenint una partida de notes també de fonètica, morfologia i sintaxis vinarosenca, d'allò més interessant, puys resulta que a Vinaròs els pagesos no sols conten fins a *nou cents*, sino que passen *a deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, *vint i tres cents*, *trenta set cents*, *coranta cinc cents*, etc. etc. etc. Entre els infants ès corrent *el contar per vints*: m'ho han denunciat els xics conjugadors i que allà n'hi havia que contaven així.

Eren tres o quatre betzos de nou i deu anys: els han fet contar, i després de dir: *vint-i-nou*, en lloc de dir *trenta*, han dit: *vint i deu*, *vint i onze*, *vint i dotze*, i son arribats fins a *vint i dénɔw*. I m'han dit els xics més grans que n'hi ha que passen mes envant, i diuen: *dos vints*, *dos vints i u*, *dos vints i dos*, *dos vints i tres*, i que segueixen fins a dir: *dos vints i dénɔw*. I m'han dit que creuen que n'hi haurà que diràn: *tres vints*, *tres vints i u*, *tres vints i dos*, i de d'allà fins arribar an els *quatre vints* dels francesos.

En lloc havia trobat tal sistema de contar, que resulta complet, més que els del francesos. Estic segur que's troba a moltes altres bandes. Hi ha moltes de coses dins les comarques de la nostra llengua, que les ignoram per no haverles endardellades degudament, i que son interessantíssimes, no sols per lo enaltiment de la llengua, sino per l'història de la nostra nissaga.

M'ha ajudat molt en l'enquesta de tot això el jove D. Vicent Valls i Anglès, Mestre Normal, que ha alcansat el nombre 6 en les oposicions fetes a Madrid per poder ingressar an els cursos que's fan allà i donen opció a les Càtedres de les *Normals de Mestres* i dret a esser *Inspector de Primera Ensenyansa*. Es un jove molt desxondit, intel·ligent, aplicadíssim, entusiasta de la nostra llengua.

Gran importància té la conjugació de Vinaròs perque ès un punt intermedi entre Catalunya occidental i lo reyalme de València: *a*) Aquí fan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en *-o* la primera persona singular del present de la primera conjugació (*io pujo*, *jo baixo*), i no sols això sino que donen la mateixa desinència, a qualque verb de les altres conjugacions, com *batre*, dient *io* BATO en lloc de *io* BAT. —*b*) L'imperfet ofereix viu interés en la primera i tercera persona singular, puys el jovent vilà les fa acabar en *-ávɛ*, *-íɛ* (io *anávɛ*, tu *anáves*, ell *anávɛ*, (io *preníɛ*, tu *preníes*, ell *preníɛ*); la gent gran que han corregut fora de Vinaròs les fan acabar en *-ávə*, *-íə* (io *anávə*, tu *anáv[e]s*, ell *anávə*, io *sentíə*, tu *sentí[e]s*, ell *sentíə*; i els pescadors i la gent baixa les [210] fan acabar en *-ávo*, *-ávɛ*, *-ío*, *-íɛ* (v. gr. io *anávo*, tu *anáv[e]s*, ell *anávɛ*; io *m'ajupío*, tu *t'ajupi[e]s*, ell *s'ajupíɛ*). Crec que això no ès més que un cas d'*analogia* ab la primera persona singular del present dels verbs de la primera, que a Vinaròs ès en *-o*. A Blanes i an el Rosselló se dona aqueixa *analogia* i per això diuen: io *pensáßu*, io *pensáßi*, respectivament. Lo mateix fan els imperfets acabats en *-ea*, *-uya*. El jovent vilà diu: *io féɛ*, tu *fé[e]s*, ell *féɛ*; io *dújɛ*, tu *dúj[e]s*, ell *dújɛ*. La gent granada: io *féə*, tu *fé[e]s*, ell *féɛ*; io *dújə*, tu *dúj[e]s*, ell *dújə*. I els pescadors i els pagesos: io *féo*, tu *fé[e]s*, ell *féɛ*; io *dújo*, tu *dúj[e]s*, ell *dújɛ*. —*c*) An el *condicional*, la primera i tercera persona singular ès en -ɛ (v. gr. io *acudiríɛ*, tu *acudirí[e]s*, ell *acudiríɛ*). —*d*) An el *subjuntiu* les desinències singulars son: *-[e]*, *-[e]s*, *-[e]* (volen que io *ascrigu[e]*, que tu *ascrigu[e]s*, que ell *ascrigu[e]*). —*e*) Els incoatius elze fan en *-ixc* (*acudIXC*, *acudixes*) i an el subjuntiu la desinència *-ixqu[e]* (*acudixqu[e]*). —*f*) La primera i la segona persones del plural del subjuntiu no les prenen casi may de l'indicatiu, sino que conserven les formes propies antigues, però acabades en *-guem*, *-gueu* (*moGUEM*, *moGUEU*; *fuixGUEM*, *fuixGUEU* de *fugir*). —*g*) Els *optatius* elze fan en *-és* o *-ís* (*volien que cantÉS*, *que correguÉS*, *que cusguÉS* o *cozÍS*). —*h*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció*, si aquest va devant (v. gr. *eixa*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carn ¿qui l'ha cuytε?). —*i*) Com aquí tota -*a* de final de *frase fonètica* sona ε, en lloc de dir una *vega(da)* com a les regions valencianes de Castelló fins a Elx, diuen a Vinaròs: una *vegáε*, elidint la -*d*- i devegades no la se mengen, dient: una vegádε. —*j*) Usen l'article *lo* en lloc de *el*: LO *cel*, LO *gel*, LO *tel*, etc. A Benicarló fan lo mateix. —*k*) Usen les formes: VA NYAVÉ o VA NYAURE o HANYAGUT *un txic qui va pegar a un atre*. —*l*) Han perdut lo *perfet simple*, fent lo compost de *vaig* i l'*infinitiu*. —*ll*) Tant diuen: *m'hay enrist* de *enriure-se'n* com *me n'hay rigut*. —*m*) Conserven en certes frases l'infinitiu *haure* en lloc d'*haver*, que ès una forma moderna.

A Mn. Antolí, an el Notari D. Joan Costes, a D. Vicent Valls i Anglès, a D. Hilarió Claramunt he donades mil gràcies del bon costat que m'han fet en la meua enquesta de Vinaròs: prenc comiat de tots, i ab lo tren de les set m'esquitx a Tortosa, arribanthi a les nou. Top una mica de bastaix, un betzo d'uns dotze anys, que m'acompanya a la *Fonda Barcelonesa*, a on diu que'm tractaràn bé i me faràn pagar poc. ¡Vaja, quin betzo més estiragassat! [211]

Dia 30 juliol

M'aixec dematinet, enllestesc feynes i cap a cercar mon coral amic D. Francesc Mestre i Noé, benemèrit de les Lletres catalanes i de la Pàtria. Resultà que ès a Barcelona, d'on tornarà demà dematí.

M'acompanyen a veure Mn. Manyà, que el trop a ca-seua, tot trempat i xaravel·lo. Mn. Manyà ès un amic benvolgut, que no mos érem vists may de cos, però d'ànima ¡vaja si mos érem vists! a través de les cartes de Mn. Tomàs Bellpuig i Jou, meritíssim catedràtic del Seminari de Tortosa, com Mn. Manyà que també ho ès, ab alguns altres, que han congriat un planter de seminaristes, entusiastes de la nostra llengua, que estàn cridats a fer un bé de Deu grosíssim dins tota la diòcesi de Tortosa. Jo ho he tocat ab les mans a Castelló de la Plana, a Alcalà de Xivert, a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Benassal. Mn. Manyà estudià tres anys a Roma, fou catedràtic del Seminari i Rector de la parròquia de Sant Blai d'aquí mateix. Anys enrera feu oposicions de canonge, i ara devers el mars en tornà fer, i resultà elegit per unanimidat Magistral de la Seu de Tortosa. Ara té 33 anys. Es molt intès en Sagrada Escriptura i Teologia, humil, simpàtic fora mida, entusiasta de la nostra llengua. Canviam impressions: com sent el meu pla d'enquesta de conjugació, crida dos seminaristes tortosins i quedam ab ells per comensar a ca-Mn. Manyà mateix, perque ell m'ha dit que'm vol a ca-seua i no a la fonda; i jo que m'hi conform de molt bon gust.

Mn. Manyà ès de Gandesa, a on jo contava anar per lo de la conjugació; però com té son pare i sa mare ab ell, i son uns pagesos d'allò més autèntic, amables, fins, —i dels agradables que jo haja trobats may en mes excursions dins el territori de la llengua—, s'ofereixen a conjugarme tots els verbs que jo elze deman, i així m'escusen d'haver d'anar a Gandesa, que hi fa molt mal anar. Dit i fet, envestim la conjugació de Gandesa i enllestim un bon grapat de verbs.

Me'n vaig an el Palau a rendir mon homenatge an el Rdm. Sr. Dr. Pere Rocamora, Bisbe de Tortosa desde l'any 1894, que me rep ple d'amabilidat, i me mou tot d'una de la passada que m'han feta els de la *Secció Filològica*, no deixantlos gens a bon lloc, i animantme a seguir endevant mos estudis filològics.

Ab aquells dos seminaristes emprenem la conjugació de Tortosa, pegantmoshi devers quatre hores, oferint particularidats ben curioses com veurem més avall.

Venen una partida de canonges ab Mn. Manyà a saludarme [212] i a oferirse, i el Sr. President de *l'Ateneu Mercantil* m'envia a dir que ell i tota la junta s'ofereixen a assistirme en tot i per tot per dur endevant mos estudis llingüístics. Mn. Manyà me mou del conflicte meu ab els de la *Secció Filològica*, condamnant la conducta de tals subjectes i del Sr. Puig i Cadafalch, dientme que estiga segur de que, si's celebrava un *plebiscit* a Catalunya sobre això, jo tendria l'immensa majoria a favor meu. En quant a Tortosa diu que casi tothom condamna aquells subjectes, contribuint an

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

això l'antipatia que hi reyna contra Barcelona a causa de la manera especial d'esser i d'obrar de certs barcelonins que sembla que's dediquen, no a fer Pàtria, sino a desferla; i m'ha contat sobre els Directors de l'entitat *Nostra Parla* que caplleven devers Barcelona, que han tractat tan inconsideradament la Delegació o Sucursal de Tortosa, de la qual forma part Mn. Manyà, que aquesta ha renunciat en ple, enviant a passetjar aquells caps-buyts barcelonins, escolans dels revel·lers de la *Secció Filològica*.

Dia 31 juliol

Devers les nou me compareix a ca Mn. Manyà D. Francesc Mestre i Noé, arribat de Barcelona avuy mateix per estar ab mi. Feym una conversada ben coral, protestant En Mestre i Noè contra tot lo que m'han fet els senyors de la *Secció Filològica*, repetintme que els de Tortosa que s'interessen per la llengua, estàn an el meu costat, i que la prevenció contra Barcelona i sobre tot contra el procedir de certs elements barcelonins ès ben forta, i que aqueys elements fan mès mal an el catalanisme que tots els centralistes de Madrid plegats. En Mestre i Noè m'encoratja a seguir endavant mos estudis prescindint absolutament d'aquells treque-trecs barcelonins.

Ab aquells dos seminaristes i En Mestre tornam ensatar la conjugació tortosina, que deixam llesta en tres hores al matí i tres al cap-vespre, i també donam un repas a la declinació i a la fonètica d'assí, prenintne bones notes per la *Gramàtica* que prepar.

Lo P. Rector dels Jesuites del Jesús m'envia a dir que hi vaja a dinar avuy que ès Sant Ignasi i hi ha d'haver el Bisbe. Me'n hi vaig, i aquells bons Pares me moven tot d'una de la *Secció Filològica*, condamnant la conducta que tals subjectes i En Puig i Cadafalch han seguida envers de mi. Al temps del dinar i després descapdellam sobre qüestions de llengua catalana per les quals s'interessen ferm aquells Pares. Els [213] Pares de l'*Observatori de l'Ebre* m'envien un carruatge per que hi vaja a estar un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parell d'hores ab ells puys desitgen ferm saludarme i obsequiarme; i tenc el disgust de dirlos que m'ès impossible arribarhi per absoluta falta de temps, per lo quant me mancaven unes tres hores d'escorcoll del dialecte de Tortosa. Prenc comiat dels Pares del *Jesús* i icap a acabar aquell escorcoll ab aquells seminaristes i En Mestre i Noé! Sop a ca-aqueix, i me'n vaig a jeure, que bon jornal m'espera demà.

Vetassí els punts principals que distingeixen la conjugació i declinació de Tortosa: —*a*) La primera persona singular del present dels verbs de la primera, de tots els incoatius i de molts d'altres ès en *-o* (v. gr. io *batO*, *io cantO*, io *cullO*, *io cuzO*). Els incoatius son en *-ixo* (v. gr. io *acudixo*, io no *mentixo*). —*b*) Molts de verbs rebutgen encara la *-o* de la primera persona singular del present, i així diuen: io'm móric, io ómplic, io córrec, io mólc i válc. Hi ha verbs que admeten les dues formes: io *plányc* i *plányo*, io *múnyc* i *múnyo*. —*c*) Han perdut lo *perfet simple*, fentne un de compost ab *vaig* i l'*infinitiu*. —*d*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aqueix va devant (v. gr. *tal paraula no l'ha dita*). —*e*) Lo subjuntiu té una importància estraordinària a Tortosa. No hi ès arribat encara la forma moderna *-i*, *-is*, *-i*, *-in* (*volen que* TORNI, *que* TORNIS, *que* TORNI, *que* TORNIN); s'hi conserven les formes antigues, predominanthi l'acabada en *-ga* i sovint son dues les que s'usen: una *allargada*, l'altra *acursada*. Ademés la primera i la segona persones plural no les prenen may de l'indicatiu, sino de l'*optatiu*, com a Alcalà de Xivert. Vetassí exemples de tot això: *Vol[e]n k[e] io duga*, *que tu dugu[e]s*, *que ell duga*, que nos. *duɣés[e]m*, que vos *duɣés[e]w*, que ells *dugu[e]n*; volen que io *cúlliga* o *cúllga*, que io *cayga* o *cayguiga*, *conséntiga* o *consentixca*, *cuzga* o *cúziga*, *ayga vist* o *ágiga vist*, *pérga* o *pérdiga*, *dórmiga* o *dórmga*, etc. —*f*) Conserven en el present i a l'imperatiu la *-a-* de les desinències llatines *-amus*, *-atis* (amAMUS, amATIS): anAM, anAU, cantAM, cantAU en lloc de anEM, anEU, cantEM, cantEU, formes *analògiques* modernes. —*g*) També ès notable l'optatiu a Tortosa, que no ès en *-ara*, *-era*, *-ira*, sino

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en *-[é]s* per a les quatre conjugacions ab aqueixes dues particularidats: *1a*) que la primera i tercera persones singular presenten dues formes *-és* i *-ésa*; i *2a*) que an els verbs de la primera conjugació la desinència ès just -és, *-éssa*; ara en les altres conjugacions ès *-gués* o *-guéssa*; i així diuen volien que io *cantés* o *cantéssa*; volien que tu *cantéss[e]s*, que ell *cantÉS* o *cantESSA*; volien que io *dormiGUESSA* o *dormiGUÉS*; *fuygiGUÉS* o *fuygiGUESSA*, [214] que io *pudiGUÉs* o *pudiGUESSA*, que io *mentiGUÉS* o *mentiGUESA*, *munyiGUÉS* o *munyiGUESA*. —També cal fer notar que: *h*) a Tortosa usen l'article *lo* i no *el*: LO *cap*, LO *cel*, LO *bras*, LO *gel*. —*i*) Son molt afectats de contar per cents, prescindint de *mil*, *dos mil*, etc. i així diuen *onze cents*, *dotze cents*, *tretze cents*, *vint cents*, *trenta cents*, *coranta cents*, etc. això els pagesos

Agost

Dia 1

A les dues de la dematinada prenc el tren i ¡cap a València! arribanthi demunt les vuyt.

Me'n vaig a dir missa a Sant Llorenç dels Franciscans, que'm conviden a berenar i tenc una llarga entrevista ab lo Rt. P. Lluís Fullana, que ès estat devers dos mesos a Barcelona, i me conta les impressions que hi recullí del meu conflicte ab els de la *Secció Filològica* i En Puig i Cadafalch, assegurantme que la majoria de la gent que se preocupen de les coses de la llengua catalana, estàn a favor meu i condamnen lo proceir d'aquells senyors i que el descrèdit de la *Secció* ès absolut entre la gent de lletres.

Me conta també lo P. Fullana que caygué tan avall an els de *La Veu* i de la *Secció*, que m'hagen fet *Mantenedor* dels Jocs Florals d'assí, prenintho com una galtada de València a ells, fins an el punt de que alguns de *La Jovintut Valencianista*, que segueixen les inspiracions de *La Veu*, se'n anaren a queixarse an el President de lo *Rat Penat* del meu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mantenedoratge, i el President los digué que València no s'havia d'aficar en res ni per res en les qüestions que certa gent de Barcelona pogués tindre ab Mn. Alcover.

Lo corresponsal fotogràfic de *Blanco y Negro* s'ès presentat per fotografiarme per dit periòdic. Rep visites de significats valencianistes, protestant tots de la conducta dels de la *Secció* i *La Veu*, sensa haverlosho mogut ni haverhi aludit.

El Vespre son els *Jocs Florals* an el teatre Principal. Hi llitx lo discurs sostenint que la llengua catalana se compón de sis *modalidats* (valencià, balear, alguerès, català de França, català oriental i català occidental) i que totes han d'esser autònomes i independents dins lo camp literari, sensa que cap d'elles haja de dominar ni esclavisar les altres, com pretenen certs revel·lers de Barcelona (En Fabra n'ès lo cap de guayta). Això agrada [215] ferm an els valencians que en general la duen tant dels catalans, que en via neguna volen que llur llengua sia catalana, això fins i tot els del *Rat Penat*. Es que's figuren que, si los diuen que llur llengua ès catalana, ès per supeditarla i endogalarla a la llengua de Barcelona, que ells consideren molt gruixada, brossenca, baldrumera i d'allò més ordinari i refuador. Per això dientlos jo que la *modalidat valenciana* ha d'esser autónoma literariament i ha de gaudir de la més absoluta independència de la llengua de Barcelona i de tota altra banda, han estat molt conformes i tothom m'ha aplaudit a luf. Lo teatre era re-de-ple i hi ha hagudes mans-balletes per llarc una bona estona; i com sortíem, tot eren enhoresbones que m'envestien a dreta i esquerra.

No sé si l'escabotell de jovensans *catalanistes* que hi ha per aquí, *acòlits* de *La Veu de* Catalunya, hi eren. Lo que es cert que... no m'han siulat com siularen, no aqueys jovensans sino altres, lo mateix Exm. Sr. D. Francesc Cambó quant vengué aquí devers lo febrer a fer propaganda electoral. I per cert que un que hi era me digué que fou una siulada horrorosa: ell no siulava, sino que aplaudia, puys no eren siulos que mereixia En Cambó, sino aplaudiments o almenys respecte i consideració.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Això vol dir que els catalans en general i els barcelonins en especial han d'esser molt remirats en llurs obres i han de fer bonda per llarc, si volen desvanèixer qualque mica l'atmòsfera que hi ha contra ells a València. Barbaridats com la que *La Veu de Catalunya* i els de l'*Institut d'Estudis Catalans* han feta contra mi, serveixen admirablement per enfondir i aixamplar l'abisme espiritual que hi ha entre València i Barcelona.

Dia 2 d'agost

Enllestesc feynes que duya enrera, i an els *Vivers de l'Ajuntament* els del *Rat Penat* me donen un dinar de germanor. Som una vintena de comensals, lo floret del valencianisme, i tots me diuen que estàn conformes en la meua tesi sobre la llengua valenciana, això es, que come *modalidat llingüística* ha d'esser en absolut autònoma i independent de tota altra *modalidat* germana, Tots aqueys bons senyors protesten ardorosament de l'atrocidat que m'han feta els pocs-cervells de *la Secció Filològica*. Un d'aquells senyors du la representació dels valencianistes de Vila-real i me diu que allà han lletgit lo meu *Manifest* i estàn a favor meu, i contra aquella gent de Barcelona. [216]

Lo director de *Las Provincias* me demana lo discurs dels *Jocs Florals* per publicarlo demunt tal diari, i le hi don a l'acte.

El vespre prenc lo tren cap a Tortosa, arribanthi a les dues de la matinada.

Dia 3 d'agost

Instalat magníficament a ca-Mn. Manyà, llest de les altres feynes precises, envestim ab ell i son pare i sa mare la conjugació de Gandesa, que ès de les interessants que he trobades. Mos hi pegam tot lo sant dematí i tot lo sant de-cap-vespre fins hora baixa de tot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Estic esglayat de la paciència que han demostrada aquells tres cossos; no sé qui n'ha demostrada mes. Mn. Manyà, son pare o sa mare, puys no sols hem remassada la conjugació, sino que també hem espipellada la declinació i la fonètica gandesana.

Dia 4 d'agost

Encara empariolam tot lo dematí ab aquella bona gent, jo demana qui demana i ells respòn qui respòn a coses del dialecte de Gandesa. Dins la *Gramàtica* i l'*Estudi Especial de la Conjugació* que prepar fa temps, sortirà tot si Deu ho vol. Ara just en faré qualques indicacions: —*a*) Lo *present* ofereix vàries particularidats: la 1a persona singular la pren sovint del subjuntiu, fentla acabar en -*o*, fins i tot en els incoatius: io *bàtigo* (de *batre*), io *búllgo* (de *bollir*); io no *càbigo* (de *cabre* = *quebre*) assí dins; io *fuixgo* (de *fugir*); io *acudisco*, però no *m'ajupixco*. Conserven la -*a*- de les desinències llatines -*amus*, -*atis* (*amamus*, *amatis*), i així diuen: *anam*, *anau*; *cantam*, *cantau*, mos *passeijam*, *tos* [vos] *passeijau*. —*b*) *L'imperfet*: an el de la primera conjugació sovint se mengen la -*v*- i la -*a* la fan *ε* en la primera persona singular i [*e*] en les altres persones (v. gr. io *anávε* o *anáε*, tu *anáves* o *anáes*, ell *anáve* o *anáe*, nos *anávem* o *anáem*, vos *anáveu* o *anáeu*, ells *anáven* o *anáen*. En les altres conjugacions la -*a* sufreix los mateys camvis i també en el condicional de totes les conjugacions (v. gr. io mowríε, tu mowríes, ell mowríe, nos mowríem, vos mowríew, ells mowríen). —*c*) Han perdut lo *perfet simple* i lo fan *compost* de *vaig* i l'*infinitiu*. —*d*) Lo *subjuntiu* ès també molt interessant. Reynen les formes primitives en -*ga* o -*xca*, alterantse la -*a* de la primera persona en -*ε*, i la segona i tercera persones singular i la tercera plural acaben en -*os*, -*o*, -*on*, manllevant a l'*optatiu* [217] la primera i segona persones plural i així diuen: volen que io *béguε*, que tu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

begos, que ell *bego*, que nos *beguéss[e]m*, que vos *beguéss[e]u*, que ells *begon*; volen que io *fuixguε*, que tu fuixgos, que ell *fuixgo*, que nos *fugiguéss[e]m*, que vos *fugiguéss[e]u*, que ells *fuixgon*. També s'usen devegades en lloc de les desinències *-os*, *-o*, *-on* les corrents a altres bandes *-es*, *-e*, *-en*. —*e*) L'optatiu ès en *-éssε*, *-éss[e]s*, *-és*, *-éss[e]m*, *-éss[e]w*, *-éss[e]n*, *-íssε*, *-iss[e]s*, *-ís*, *-íss[e]m*, *-íss[e]w*, *-íss[e]n* (v. gr. volien que io *cantéssε*, que tu *cantéss[e]s*, que ell *cantés*; que io *consentíssε*, que tu *consentíss[e]s*, que ell *consentís*). —*f*) Altres formes notables hi ha a Gandesa: lo pronom de segona persona plural *tos*, en lloc de *vos*, que sempre va *afixat* o *sufixat* al verb, que no sols s'usa a Gandesa, sino als pobles veïns com Bot, Corbera, Prat de Comte i altres: v. gr. *Si us hu ha prom[é]s*, TOZ *hu farà*; *ja* TOZ [vos] *hu ha dit*? —*Tot* TOZ *hu hau fartat*? —*Atansau*TOZ *a la taula!* —*AujopiuTOS tots!* —*g*) Aquí usen l'article *lo*, no *el*. —*h*) Conserven a molts de mots la doble *ele*, i així pronuncien: bál·le, *amél·lε* (amygdala), *karretél·lε*, *am[e]l·ló*, *vél·lε*. —*i*) Tota *-a* sona -ε a final de *frase fonètica* (v. gr. una *cázε*, la *térε*, la *pórtε*). —*j*) En contar per *cents*, no s'aturen a *nou cents*, sino que passen més envant: *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, *tretze cents*, i ihala per amunt! fins que tenen alè!

Don milions de gràcies a Mn. Manyà, a son pare i sa mare, a D. Francesc Mestre i Noé i an altres amics de tot quart m'han aydat en l'enquesta llingüística que, gràcies a ells, he poguda fer a Tortosa; i ab lo tren de devers les quatre li envel cap a Tarragona, a on trop mon amic de cor lo Dr. D. Agustí Gibert i llavò compareix l'altre amic estimadíssim Mn. Jaume Bofarull, i ja m'ensaten la cosa de la *Secció Filològica* parlantne a favor meu. Però tallam caps perque he de prendre el tren de Reus per poder aglapir el de(l) Falset anit mateix. Li copam de Tarragona, arribam a Reus, però feym tart: lo tren de Falset ja ès passat, i no tenc altre remey que fer nit a Reus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo bastaix que me du l'equipatge, me mira de dalt abaix i me demana si som el capellà que tresca Catalunya per fer lo *Diccionari*. Li demàn com ès que sap que hi ha un capellà així, i me diu que ès que hu ha lletgit demunt un diari. Segurament no serà *La Veu de Catalunya*, que se'n guarda com de caure, de dir res de la meua escursió, i bella basca'm dona si no'n parla. ¡Si me diuen que no ha dit res dels *Jocs Florals* de València! sens dupte perque jo en fonc *Mantenedor*. Ja m'ho digué lo Dr. Mn. Josep Pou i Batlle, Catedràtic del Seminari de Girona, que *La Veu* era un periòdic *sectari* i que per això se'n era esborrat. [218]

De manera que, maldement *La Veu* no en parl gota de la meua escursió, ja en parlen els periòdics dels punts que recorrec. Fins assí cap falta m'han fet els reclams de *La Veu* que altre temps me prodigava tant i tant.

Dia 5 d'agost

Ab lo bastaix que ès de Reus, esperant el tren a l'estació, faig un poc de fonètica reusenca, fins que arriba el tren, que me deixa a Falset, a on no trop mon bon amic Mn. Josep Delmau, Arxipreste d'assí, que se'n ès anat per feynes a Tarragona i ha de tornar anit o demà. Jo no havia escrit a Mn. Delmau que hagués de venir ni a negú de Falset. La seua germana me diu que romanga a la *Abadia*, i jo trop que, no essenthi lo Sr. Rector, no hi he de romandre. Ve ab això lo Sr. Vicari, Mn. Juan i Llorens, amabilíssim, que's posa a les meues ordes per tot lo que me convenga. Anam cap dret a l'escola de D. Emili Bruno i Baiges, que totd'una se pensava que jo era un enviat de la *Mancomunidat* per visitar la seua escola i donarli una bona subvenció. Li he dit que no hi havia res d'això, sino que era vengut a Falset per estudiarhi la *conjugació vivent*, estudi que el feya ab quatre o cinc noys d'onze o dotze anys, prou aixerits per la cosa. Me'n entrega quatre de ben plaents i que fan un cap ben viu. Ab ells i lo Rt. Sr. Vicari collam cap a la sacristia de la Parròquia per tenir més fresqueta, i hi comensam l'endardell de la conjugació falsetana, que a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

forsa de forses deixam enllestida, pegantmoshi fins a les 12 i mitja i de les 3 fins a les 6, que mos n'anam a passetjar ab lo Sr. Vicari, i li demàn de l'actitut que guarda el Clero de l'arxidiòcesi tarragonina respecte del *catalanisme polític*, i me diu que només n'hi ha qualcún que hi estiga aficat per lo quant el clero de l'arxidiòcesi en general ès carlí o indiferent en política perque no se fia gota dels polítics; i m'ha contat que l'actual Rdm. i Exm. Sr. Arquebisbe de Tarragona, quant posaren la *Mancomunidat*, digué que serien «los mismos collares con distintos perros»; això ès, lo mateix «centralisme» de Madrid ab altres mans. La *Mancomunidat* en mans d'homes com En Prat de la Riba estava cridada a fer molt de bé; en mans d'homes com En Puig i Cadafalch, per forsa ha de resultar lo que digué Sa Excel·lència de Tarragona. ¡Deu se'n apiat! Amèn! [219]

Dia 6 d'agost

Endardell qualques punts de fonètica i morfologia de Falset ab aquells xiquets d'ahir i ab Mn. Delmau, que ja ès aquí i me diu que havia d'haver fet propi de la *Abadia* i m'hi convida; però ja no hi ha lloc perque a la una me'n vaig cap a Riba-roja [d'Ebre]. Me mou del conflicte ab la *Secció Filològica* censurant lo que m'han fet, i me diu que fa temps que s'esborrà de *La Veu de Catalunya* perque no li agradaven certes coses que feya i que deya. Malament li va a *La Veu* ab los Rts. Rectors de Catalunya: en tantes de Rectories com vaig recórrer per l'Empordà i les regions veines dins l'abril i maig passat, cap Rector trobí que tengués *La Veu* ni en fos gens devot. Tots tenien *Correo Catalán* o *Correo Espanyol* o *El Debate* o *El Siglo Futuro*; i, en anomenarlos la *Lliga Regionalista*, tot d'una retreuen la famosa *aconfessionalidat* que alguns caporals seus tant preconisen i tan encapirronadament practiquen.

La conjugació de Falset ofereix les següents particularidats: —*a*) La primera persona singular del present dels verbs de la primera i de molts de les altres conjugacions acaba en *-o* (io *canto*, *cuzo*, *munyo*). —*b*) Els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

incoatius no segueixen lo demble occidental, no acaben en *-ixc* ni *-isc*, sino en -éʃo, -éʃes, -éʃ, -éʃen, segons els sistema de la Catalunya central i oriental (v. gr. io *acudéʃo* [*acudeixo*], *acudéʃes*, *acudéʃ*, *acudéʃen*). —*c*) L'*imperfet* i lo *condicional* fan *-ε* la *-a* (final) de la primera i la tercera persona singular. Les altres persones les fan *–[e]* (*-[e]s*, *-[e]m*, *-[e]w*, *-[e]n*): *cantávε*, *cantáv[e]s*, *cantávε*, *cantáv[e]m*, *cantáv[e]w*, *cantáv[e]n*; *mowríε*, *mowríes*, ell *mowríε*, etc. —*d*) Tenen certs verbs un *imperfet* ben especial: *moure*, *cloure*, *coure* i *ploure* el fan així mójε, clójε, cójε, plójε. —*e*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aquest va devant (*la carn , qui l'ha cuitε?*). —*f*) Han perdut lo *perfet simple* i el fan compost de *vaig* i l'*infinitiu*. —*g*) Han perdut casi de tot lo subjuntiu en *-ga*, dominanthi absolutament lo subjuntiu modern *-i*, *-is*, *-i*, *-in* (volen que *canti*, *que cantis*, que *ell canti*, que *ells cantin*) del català central i oriental, que també va invadint les Balears. —*h*) L'optatiu ès en *-és*, *-ésis*, *-és*, *-ésim*, *-ésiw*, *-ésin*; *-ís*, *-ísis*, *-ís*, *-íssim*, *-íssiw*, *-ísin* (volien que hi *anés*, que hi *anessis*, etc.; volien que hi *acudís*, que hi *acudissis*, etc.) just com a la Catalunya central i oriental, formes que no han invadit casi gens les Balears. —*i*) En matèria de *participis de pretèrit* analògics n'hi ha de notables, per exemple, *cogut* de *coure*, *capigut* de *cabre*, *prometut* de *prometre*, *defengut* de *defendre*, *molgut* [220] de *moldre*, *prengut* de *prendre*. —*j*) Lo subjuntiu sol prendre de l'indicatiu la primera i la persona plural (v. gr. volen que nos *cuzim*, que vos *cuziu*, volem que nos *fugim*, que vos *fugiu*). Així mateix conserven en certs verbs les formes antigues (volen que hi *capiguem*, que hi *capigueu*, que *sapiguem*, que *sapigueu*, que *visquem*, que *visqueu*). —*k*) Aquí la *-a* sona -ε a final de *frase fonètica* (v. gr. una *mentidε*, una *kázε*, una *dɔ́nε*, etc.). —*l*) Usen l'article *lo*: LO *cap*, LO *peu*, LO *dit*. —*ll*) La *a-* (inicial) i la *-a-* (medial) àtones sonen clares com en castellà; la *e-*, la *-e-*, la *–e*(,) àtones sonen tancades. Devegades la *e-* sona *a-* (v. gr. *Ascriure*, *Antendre*, *Ascupir*). —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m) En contar per *cents*, de *nou cents* no passen a *mil*, sino a *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, i arriben fins a *vint cents* i *trenta cents*, això els pagesos. —*n*) Aquí també, com a Vinaròs, la gent menuda conten per *vints*: de *vint i nou* passen a *vint i deu*, *vint i onze*, *vint i dotze*. En esser a *vint i dinou* passen a *vint i vint*, i sens dubte diràn *vint i vint i un*, *vint i vint i dos*; però no he pogut aclarir fins on arriben. En tornar grans perden aqueix sistema de contar perque la gent se'n riu. Els Mestres d'escola son uns inimics formidables d'aqueix inofensiu sistema de contar, que els francesos, que bravetgen tant de cames primes, i els nostres *avensats* elze mos presenten com lo *non plus ultra* de la civilisació, conserven part d'aqueix sistema, allà on diuen *seixanta deu*, *xeixanta onze*, etc. *xeixanta denou*, *quatre vints, quatre vints i un*, etc. De manera que els infants no poden contar per *vints* sensa passar per salvatges, i els francesos hi poden contar sensa gens de mancap de llur civilisació. ¡Vaja quines coses!

Dinam devers les onze i mitja i cap a l'estació, que ès devers tres quarts lluny de Falset. Allà prenc lo tren cap a Riba-roja per anar a Almatret, que dos viatjants de comerç m'havien dit que trobaria tartana o carros a Riba-roja que me durien an aquell altre poble. Arribam a Riba-roja, i me resulta que, per anar a Almatret, no hi ha sino lo *cavall d'En Cama i la Mula d'En Taló*, això ès, que si hi vull anar, haurà d'esser a peu o llogant una bístia. Per resoldre lo que més me convé fer, puig a Riba-roja ab un viatjant de comerç, que, com sap que som mallorquí, me diu que an el poble l'Apotecari també ho ès, de Santanyí per més senyes i Escales de llinatge.

Deix l'equipatge a la fonda, i me present an el Sr. Rector, que està malaltís fa mesos i se troba ben com-se-vulla. Me diu que fassa propi de l'*Abadia*; ara en quant a la conjugació creu que serà malet de fer el trobar xics o xiques bons per [221] això, perque ara tenen vacacions i tots estàn ocupats ab una feyna o altra. Me'n vaig a veure l'Apotecari per coneixerlo i per si me podrà obrir qualque portell envers d'això de la conjugació. Me mostren la casa, hi entr; i, com elze dic qui som, tant D. Jaume Escales,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com la seua senyora, D.ª Antònia Alemany i Salvà, tenen una alegria grossa i llurs fills també, puys no los n'havia comparegut cap may de mallorquí en tants d'anys com son a Riba-roja. Me volen ab ells com si fos de la família; me sembla esser a Mallorca. Com senten lo de la conjugació, posen a les meues ordes tres xiquets i l'esgotzí (el Sr. Escales ès Jutge Municipal). L'esgotzí ès D. Antoni Aguilar, que feu la guerra carlista, i en sortí baldat de les dues cames: camina ab dos bastons, però conserva l'enteniment i la paraula com el primer; fa cara d'home sencer a carta cabal. Mos constituim a *la Casa de la Vila* per més solemnidat, i allà ab N'Aguilar i els tres xics comensam l'ofensiva contra la conjugació de Riba-roja, i dins unes dues hores conjugam bil·lo bil·lo vint i cinc verbs. Vé a visitarme lo Sr. Bal·le, D. Francesc Adell i Pinyol, advocat, lo Rt. Sr. Vicari, Mn. Ramon Pardell i Sentis i altres persones *de qui hi ha dalt*, i totes me fan mil oferiments, que no sé com correspondrehi, i tots me diuen frases i modismes de per aquí dels quals prenc bona nota.

Dia 7 d'agost

Ab N'Aguilar i aquells xiquets mos entregam a la *Casa de la Vila*, un edifici nou, magnífic, ben fresc, i dins una sala que serveix d'escola, refermam les amors ab la conjugació de Riba-roja, i a les dotze, ja tenim 59 verbs conjugats. Mos hi tornam posar a les 5, i ab una hora esclovellam els 20 que mos faltaven; llavò donam un repassó a alguns punts de fonètica i morfologia ribarrojenques que resulten de lo més interessants.

El vespre tornen venir a ferme companyia lo Sr. Bal·le, Mn. Ramon Pardell i aquella altra colla de persones distingides i també en recullesc un enfilall de notes.

Riba-roja pertany de ple a la Ribera d'Ebre; ja no ès gens de la clapa dialectal del Priorat. El dialecte ribarrogenc ès, com Tortosa i Gandesa, *català occidental* entre el valencià i el lleydetà, però més acostat an

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquest. Estic contentíssim d'esser vengut a estudiar aqueixa modalidat llingüística.

La conjugació de Riba-roja ès casi com la de Tortosa, [222] oferint les següents diferències: *a*) La primera persona singular del present de certs verbs com *obrir*, *omplir*, *morir*, *córrer* la fa: *aubríſo, omplíſo*, *moríſo*, *corro*, mentres a Tortosa fan: *ɔ́bric*, *ɔ́mplic*, *mɔ́ric*, *córrec*. —*b*) La -*a* de la tercera persona singular de l'imperfet i del condicional sona –*[e]* (ell *acudie*, ell *anaßе*, ell *pondrie*), mentres que a Tortosa sona -*a*. —*c*) L'optatiu ès en -*essa* i -*issa* (volien que io *anessa*, que io *beguessa*; volien que io *acudissa*; *cuzissa*; *consentissa*), mentres que a Tortosa ès en -*essa*. —*d*) Els fills de D. Jaume Escales m'han dit per cosa certa que han sentit maixanta vegades a Riba-roja lo subjuntiu en -*os*, -*o*, -*on* (volen que tu *pujos*, que ell *pujo*, que ells *pujon*); però lo Sr. Bal·le i els altres senyors d'aquí que son venguts a ferme companyia i a dirme coses del llenguatge d'assí, m'asseguren que tals *subjuntius* no los fan may els de Riba-roja, sino els d'altres viles veines, que venen per assí, i per això els hauràn sentits els fills del Sr. Escales. Me fa forsa [gràcia] aqueixa observació i llavò hi ha el fet que a N'Aguilar ni an aquells tres xics ab qui fiu la conjugació, may els escapà cap *subjuntiu* d'aqueys ni de cop descuyt. —*e*) L'aussiliar *vaig* i lo verb *anar* fan la primera persona singular del present no *batſ* (*vaig*) sino *báj* (v. gr. *me'n* BAY *a domir*; *no'l* BAY *sentir*). Altres observacions cal fer, fora la conjugació: —*f*) Assí diuen *árie* i *gárie* en lloc d'*ayre* i *gayre*. —*g*) Diuen *lleyt* (< lacte) en lloc de *llet*. —*h*) En lloc de *cuyna*, *feyna*, *boyna*, diuen *cunya*, *fenya*, *bonya*. —*i*) En contar, quant arriben a *nou cents*, no passen a *mil*, sino que segueixen: *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, i de d'allà per amunt. —*j*) Els infants conten per *vints*: de *bint i nou* passen a *bint i deu*, *bint i onze*, i segueixen per amunt. En esser a *bint i dénɔu* passen a *bint i bin(t)*, i segueixen: *bin(t) bint i un*, *bin(t) bint i dos* fins que's perden els pobrets.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 8 d'agost

Don milions de gràcies a la família Escales (D. Jaume, D.ª Antònia i sos fills) i an aquells altres senyors que tant i tant m'han favorit i obsequiat: me despedesc de tots ells, i ab el tren que passa a les onze ja li he copat cap a Reus, a on agaf el tren de Tarragona, que m'hi deixa devers les tres. Trop a l'estació mos corals amics lo Dr. Gibert, Mn. Jaume Bofarull i Mn. Josep Porta, colaborador fervent del *Diccionari*, que acaba de pendre possessori de la parròquia de la Santíssima Trinidat d'assí. Mos n'anam a ca'l Dr. Gibert, que vol que sia hoste seu, i ho som. [223]

Me moven tots tres de l'indignidat que m'han feta els de la *Secció Filològica*, i me diuen, que a Tarragona, en treure els que cobren o esperen cobrar per influència de la *Lliga Regionalista*, els altres, la gent que's preocupa de les coses de llengua, estàn a favor meu i contra aquells revel·lers de la *Secció*, i que la meua popularitat encara ha aumentat ab motiu d'aqueix conflicte.

Sortim a preparar l'estudi de la conjugació, això ès, a cercar qualques noys tarragonins que servesquen per la cosa; i una partida de persones m'aturen p'el carrer felicitantme per lo del conflicte ab la *Secció Filològica*, censurant ferm els qui la componen i els amparen. Entre aqueixes persones recort Mn. Lluís Magraner, Catedràtic jubilat de l'*Institut General i Tècnich* d'assí, lo Dr. Antoni Prenafeta, Catedràtic de Llocs Teològics del Seminari de Tarragona i D. Simó Gramunt, Notari de gran fama d'aquí, que m'ha dit que, quant sabé de tal conflicte, ja suposà que jo tenia tota la raó; i, quant hagué llegit lo meu *Manifest*, ho va veure clar de tot i se'n convencé plenament, i m'animen tots a seguir endevant. Casi totes aqueixes persones tenen desconceptuats els de la *Secció* i sos amparadors, i los consideren uns *caciquistes* de la pitjor espècie. Dos dels amics que m'acompanyen m'han dit que estàn ben resolts a donarse de baixa de *La Veu* perque la conducta que ha seguida envers de mi los ha acabada la paciència, que en tantes altres coses los posa a prova. *La Veu* passa per aquí com un periòdic sectari, venjatiu, apassionant, injust,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trequetrec de marca. —Mn. Bofarull mos mostra lo *Museu Arqueològic Diocessà* del qual ès *Conservador* i que ja resulta singularment interessant p'els retaules i estàtues ogivals, per los ornaments sagrats i tapissos, flamencs i fragments esculptòrics, monedes, làpides i mobles que atresora, tot molt ben presentat. Es molt bufarella la colecció de tapissos de la Seu, que'ns ha mostrats l'escolà Armengol, formant part del Museu.

Mn. Bofarull me diu que hi ha assí, que hi estiuetja, don Domingo Miral, doctíssim catedràtic de l'Universidat de Saragossa, molt fort en filologia, que ha lletgit lo meu *Manifest* contra la *Secció Filològica,* i li ha agradat tant que a totes passades vol tindre una entrevista ab mi. Per guanyar temps mos entregam a casa seua, le hi trobam, entram en olivetes i efectivament resulta un senyor que hi diu de prim ferm en ram de filologia, dientme que està esglayat de que una corporació científica que pretenga passar per sèria m'haja [224] tractat així com m'[h]a tractat l'*Institut d'Estudis Catalans*. Ha dit que vol per l'Universidat de Saragossa la col·lecció del BOLLETÍ DEL DICCIONARI, que demanarà en esser allà, i s'ès oferit a ferme costat en tot quant puga. Naturalment hem quedat amiguíssims.

Emparaulam un seminarista i tres escolanets, nadius d'assí, per fer demà la conjugació tarragonina, salietjant l'hora per demà; i, com ja ès tart, quiscú pren per son vent cap a sopar i a jeure.

Dia 9 d'agost

Dita missa i llests de les altres feynes necessàries, mos espitxam ab lo Dr. D. Agustí Gibert a l'*Abadia* de la Trinitat, de Mn. Josep Porta; compareixen aquells escolanets i el seminarista; emprenem la conjugació tarragonina, i entre tres hores lo dematí i quatre lo de cap-vespre deixam conjugats els vuytanta verbs que duc ara en llista.

Tarragona llingüísticament pertany a la Catalunya central i oriental, i en quant a conjugació gairebé no's diferencia de Barcelona. —*a*) La *o*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

àtona hi sona *u* sempre; la *a* i la *e* àtones ordinàriament sonen *ə*, confonentse completament. —*b*) Fan els subjuntius en *-i* (volen que jo *corri*, etc.). —*d*) Els incoatius els fan en -ɛ́ixu (jo acudɛ́jʃu). —*d*) Els *optatius* ès son *-és*, *-éssis*, *-ís*, *-íssis* (volien que *kəntés*, que *kəntésis*, que *əkudís*, que *əkudísis*). —*e*) Conserven les formes primitives del subjuntiu de *cabre* i *sabre* (*saber*) sense la desinència *-i* (v. gr. volen que jo hi kápigə, que tu hi kápigəs, volen que jo hu sápigə, que tu hu sápigəs). —*f*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aquest va de devant (v. gr. *Dàtils*? N'he mənjats de mədús i rə-de-madús). —*g*) Usen l'article *lo* (v. gr. LU cel, LU vel, LU gel). —*h*) N'hi ha que per contar, de *noucents* passen a *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, i de d'allà fins a *vin(t) cents* i *trenta cents*. —*i*) Els infants també conten per *vints* com els de Vinaròs, Falset i Riba-roja. M'ho ha dit un dels *escolanets* ab qui féyem la *conjugació*. Com jo li he demanat si era ben ver, ha guaytat a la finestra, i signantme dos infants que jugaven devant l'esglèsia de la Trinidat: un de cinc anys i una germaneta seua, m'ha dit: —¿Veu aquells dos que juguen? Doncs ells conten així. —Veyam, li dic jo, veslosme a menar, i hu veurem si hi conten. —Devant vostè, m'ha dit el xic, se'n donaràn vergonya. —Res, li dic jo, veshi tu, i prova de ferlos contar fins a 29, i feslos passar més envant, veyam com contaràn. [225]

El xic ha fet això, i al punt es tornat i m'ha dit: —Com han dit 29, els dic que passin avant, i han dit: 20 i 10, 20 i 11, 20 i 12, 20 i 13. I quant arriben a 20 i 19, han dit 20 i 20, 20 i 20 i 1, 20 i 20 i 22, 20 i 20 i 3, i per amunt. Arriben a 20 i 20 i 19, i a les hores s'han perduts ¡pubrets! De manera que a Tarragona també conten per *vints*. Després son venguts uns quants de senyors a visitarme, i els ho he contat, i els ès vengut molt de nou tal *sistema de contar*, i fins i tot un s'ès indignat. He procurat (r)apacivarlo perque no hi havia tant per tant.

¡O que en té lo nostre poble de coses que els lletraferits no les saben ni les sospiten!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segueixen aturantme diferents persones p'el carrer felicitantme per lo de la *Secció Filològica*. Trop mon bon amic En Pere Lloret, President de la Diputació d'aquí, i quedam que mos tornarem veure.

Mon antic deixeble Mn. Rafel Ferriol, mallorquí, Director de l'*Hospici de correcció* de noys d'assí, que ès una obra verament apostòlica, me demana hora per veure'm. Hi anam nosaltres; me conta sos treballs heroics, i en romanc fondament edificat.

Mn. Josep Porta ès estat nou anys Rector de Sant Martí de Maldà, d'on ès vengut assí. Té ab ell una temporada una noyeta de Sant Martí, d'una tretzena d'anys, molt intel·ligent i d'una llàbia preciosa per lo clara, llampant i segura.

Jo contava aturarme a Cervera per estudiarhi la conjugació de la Segarra; i, com Sant Martí de Maldà ès un punt de la Segarra tan bo com Cervera per tal estudi, resolc estudiar la conjugació ab aquella noyeta, i per lo mateix perllonc per un dia més la meua estada a Tarragona.

Dia 10 d'agost

M'entrec a l'*Abadia* de la Trinitat tot d'una d'haver dita missa, berén ab quatre grapades i aquella noyeta també i emprenem l'estudi de la conjugació *santmartinenca*, pegantmoshi més de quatre hores i altre tant el cap-vespre, deixant conjugats els 80 verbs de la llista, i llavò endardell una partida de punts de fonètica i de llenguatge de Sant Martí de Maldà. Aquella noya ès valentíssima; no l'he poguda retre. Encara no li acabava de demanar una cosa, com *plaf*! ja la m'ensivellava.

Vetassí uns quants d'escapolons del dialecte de Sant Martí per mostra: —*a*) Fan en -*ixo* els incoatius (io *m'ajupíxo*, io *lleygíxo*). —*b*) La primera persona singular de l'*imperfet* i del *condicional* [226] acaba en -a̱, la segona en –*[e]s*, la tercera en -*[e]* (io anáβa̱, tu anáβes, ell anáβe; io molía̱, tu molíes, ell molíe; aniría̱, aniríes, aniríe). —*c*) L'imperfet de *beure* ès io bɛ́ja̱, bɛ́jes, bɛ́je, el de *cloure*, *ploure*, *moure* ès io clɔ́ja̱, plɔ́ja̱, io mɔ́ja̱.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—*d*) La primera i segona persones de l'*imperfet*, *condicional* i *optatiu* acaben en -am, -aw àtones (anábam, anábaw; kéjam, kéjaw; akudíam, akudíaw; bewríam, bewríaw; koneguésam, koneguésaw; buʎísam, buʎísaw). —*e*) Han perdut lo *perfet simple*. —*f*) Fan lo subjuntiu en -*a*, -*os*, -*o*, -*on* (v. gr. volen que io kórra, que tu kórros, que ell kórro, que ells kórron. —*g*) Devegades conserven la forma antiga de primera i segona persones plural (v. gr. volen que sapiguém, que sapiguéw, que antenguém, que anteŋguéw, però regularment les prenen de l'*indicatiu* (v. gr. volen que reβém, que kaβém, que korém, que *bullim*, que *fugim*, que *kozim*). —*h*) Els optatius son en -*éssa*, -*éss[e]s*, -*és*; -*issa*, -*iss[e]s*, -*ís* (volies que *conegu[e]ssa*, que *bullissa*). —*i*) La *a*- (inicial) i la -*a*- (medial), àtona, sona clara, casi com en castellà, però de vegades sona *ə*. Ara la -*a* (final), àtona, sona quasi com a -*o* i per això la representen per *a*. —*j*) La *e*- inicial a voltes sona *a*- (v. gr. *Antendre*, *Asta*(r), *Ascupi*(r)[)]. La -*e*- (medial) i la -*e* àtona sona tancada: *[e]*. —*k*) També conten per *cents* els pagesos, i diuen *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, i ihala per amunt fins a 30 i 40 i 50 cents. —*l*) M'assegura aquella noyeta santmartinenca que allà els infants també conten per *vints*, arribant de 20 i 10 fins a *tres vints* i de d'allà, si bé ja no hi arriben gayre perque s'hi perden els pobrets. —*ll*) La *o* àtona no es torna may *u* a Sant Martí de Maldà; s'hi mantén *o*. iAixí m'agraden les vocals com els homes: que's mantenguen ferms[!].

Venen una partida d'amics a visitarme a l'abadia de Mn. Porta interessantse per mos estudis de la conjugació, entre altres, D. Domingo Miral i D. Pere Lloret, President de la Diputació d'aquí, que no m'hi troba, i llavò mos topam baix de casa-seua; hi puig i ab ell i la seua senyora feym una conversada ben coral de quant ells, casats de fresc, vengueren a Mallorca i los fiu l'itinerari per visitar l'illa; i llavò me fan contar de la present excursió p'el Reyalme de València.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Prenc comiat d'ells i de tots els amics de dins Tarragona que tant m'han obsequiat, especialment lo Dr. Gibert i la seua senyora, als quals romanc agraidíssim.

Dia 11 d'agost

A les 5 i mitja prenc el tren cap a Vilafranca [del Penedès]. No me diuen [227] que a Sant Vicenç de Calders haja de trasbordar; i, com som passat Calafell, lo revisor de billets me fa avinent que me'n vaig a Barcelona i no a Vilafranca. Devall a Cubelles; un tren que compareix me torna a Sant Vicenç, per pendre'n un de mercancies que'm duga a Vilafranca, i se presenta l'amic coral N'Alfons Sans i Rossell de Vilafranca, que estiuetja ab la seua família a Torredembarra.

Lo primer, fa constar que envers del conflicte ab la *Secció Filològica* i En Puig i Cadafalch està completament a favor meu i contra aquells subjectes, i que a Vilafranca les persones que's preocupen de coses de llengua, tret dels més fermats a *La Lliga*, també me son favorables i que molts li han demanat i els ha deixat el nombre del BOLLETÍ que du el *Manifest*. Me diu que me'n vaja tranquil a Vilafranca, que lo Dr. Orpí, Vicari de la Parròquia major, m'espera i m'ho té tot preparat per poder fer jo lo meu estudi de la conjugació; però que, si jo consider que convé que ell, En Sans, venga, vendrà. Li agraesc tan bons oferiments, declinantlos tot agrait; i puig an el tren, que me deixa a Vilafranca del Penedès, passat les deu i mitja.

Un escolanet m'espera a l'estació i m'acompanya a l'*Abadia*, a on me diu que he de romandre. De l'*Abadia* me'n vaig a l'esglèsia a dir missa, i hi trop lo Dr. Orpí i els altres capellans de Vilafranca que me reben afectuosament. Dic missa, i icap a l'*Abadia!* a on trop un seminarista i tres noys que m'esperen, ab els quals comensam l'enquesta de la conjugació vilafranquina, fins que se fa hora de dinar. Mos hi tornam posar a les 4 fins prop de les vuyt, deixant 52 verbs conjugats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Parl ab una persona de Vilafranca, catalanista de cor fa estona, persona de singular influència (no l'anomèn per no exposarla a les ires i venjanses dels gats-vayres de *La Veu*), que me conta una partida de coses dels cacics de *La Lliga*, que demostren que usen els mateixos procediments tirànics dels pitjors polítics d'Espanya, i que resulten mes xerecs que el caciquisme d'En Planas i Casals, perque fan totes les atrocidats baix de la capa de *nacionalistes i autonomistes*. Un cas d'aqueys ès estat el meu, lo que han fet ab motiu del conflicte ab els de la *Secció Filològica*. Un de *La Veu* que li demanaren en confiansa perque havien obrat ab mi de tal manera, digué que lo mateix feren ab D. Lluís Domènech i Muntaner, que, com l'hagueren utilisat per lo que les convenia, li pegaren cossa. Un altre digué que havien fet ab mi allò que fan ab una llimona, que, com li han tret el suc, la tiren. Un diputat de [228] *La Lliga* un amic l'increpà per la atrocidat que havien comesa contra mi per favorir En Carner, i contestà: —Efectivament, sembla que aqueix Carner ès un poca.... Lo que diuen d'En Carner els qui el coneixen d'aprop. Aquest diputat havia votat contra mi sabent que votava a favor d'un poca...

Aquesta persona digué que l'indignació que reyna entre els mateixos catalanistes contra aqueix caciquisme que avuy comanda *La Lliga*, ès molt grossa i que per forsa vendrà un esclafit, que'l dimoni se'n durà les *títeres*. I me digué que, si la cosa no's compòn, en venir eleccions, aquesta persona se presentarà candidat per obrir el foc contra tal caciquisme.

Dia 12 d'agost

Devers les nou compareixen aquells noyets d'aquí i aquell seminarista i acabam la conjugació vilafranquina, que ja ès plenament del català central, oferint poques especialidats: *a*) Molts de gerundis se formen demunt del *subjuntiu* i no dalt la rel pura de l'infinitiu. —*b*) L'indicatiu no pren may del subjuntiu la primera i la segona persona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

plural, sino que lo subjuntiu les pren casi sempre de l'indicatiu, però devegades conserven les antigues pròpies en *-guem*, *-gueu*. —*c*) Aquí a lo millor distingeixen la *v* de la *b*, sens dupte per la proximidat del Vendrell, que també se diu Baix Penedès. —*d*) Lo que se nota entre els noys, una tendència ben marcada a fer *-ie* o *-iɛ* i *-ábe* o *-ábɛ* les desinències *-ía -ába* (v. gr. *bullie*, *bulliríɛ, anabe*). —*e*) També hi ha tendència a menjarse la *-e-* de la desinència de segona persona plural de l'*imperfet* i *condicional* (v. gr. *anábu* [*anáßeu*] i *kantábu* [*cantáßeu*], vos *batiü* [*batíeu*], vos kéju [quèyeu], vos *kluíü* [*cluíeu*]. —*f*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aqueix va devant (v. gr. *tals cansons les has cantades*). —*g*) Sovint fan *fricativa* la *-d-* de les desinències *-ada*, *-eda*, *-ida*, *-oda*, *-uda*. —*h*) Els noys son molt afectats de fer *–[e]* la *-a* àtona, sobre tot a final de *frase fonètica*. —*i*) Els pagesos, en contar, de *nou cents* passen a *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, i per amunt s'ha dit. —*j*) Els infants, m'han assegurat un senyor i un noy, que n'hi ha que conten per *vints*, això ès, que de 20 i 9 passen a 20 i 10, 20 i 12, i per amunt fins que se perden. —*k*) Aquí usen la forma *haig* (< *habeo*), això ès, la primera persona singular del present d'*haver* p'els *temps d'obligació* (v. gr. HAIG *de fer això perque el pare hu mana*). —També diuen *hu* en lloc de *heu*, això ès, la segona persona plural del present (v. gr. *vos* HU *vist això!*). —*l*) Aquí [229] i també en els pobles veïns fins devers el Vendrell, se mengen la *-a* de les desinències àtones *-ia* (v. gr. *Vigilanci(a)*, *Almuni(a)*, *pacienci(a)*). Lo mateix fan casi tots els pobles de Mallorca.

Romanc agraidíssim an el Rt. Dr. Mn. Lluís Orpí, Vicari de la Parròquia Major, encarregat d'ella per ausència del Rt. Sr. Degà del Penedès i Rector d'aqueixa Parròquia. Mn. Orpí s'ès desturmellat per obsequiarme, lo mateix que els altres capellans, demostrantme un afecte ben coral, donantme un bell enfilall de clarícies sobre lo llenguatge del Penedès. Lo temps m'ha curtetjat tant per amor del retràs que el tren ahir m'ocasionà, que no he tengut temps ni espay per veure mos amics D. Ricard Fortuny, D. Ramon de Saavedra i lo Sr. Macià de la Cort, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

havien comanat an En Sans i Rossell que els avisàs com jo seria a Vilafranca, puys me volien saludar i testimonietjarme llur adhesió per lo de la *Secció Filològica*. Per poder acabar l'enquesta de la conjugació me som vist privat de visitar tan bons amics. Jo ab aquesta excursió no cerc homenatge ni mostres d'adhesió, sino *formes verbals* i altres fenòmens morfològics i fonètics. Que m'ho perdonin per amor de Deu aquells bons amics de Vilafranca del Penedès.

He pres comiat dels amics de Vilafranca i ab lo tren de les 4 i mitja li envel cap a Martorell i mes tart cap a Igualada, a on arrip devers les nou del vespre, i me reben a l'estació mos bons amics, Mn. Cristòfol Martí i Mn. Lluís Otzet, vicaris de la parròquia de Santa Maria, Mn. Josep Forn, publicista distingit, Mn. Amadeu Amenós, Mn. Josep Gili, capellà de l'Hospital, D. Joan Bas i Jordi, Bal·le accidental, D. Ramon Solsona i Cardona, antic corresponsal de l'*Obra del Diccionari*, i don Lluís Riba, periodista. Me diuen que l'actiu *col·laborador del Diccionari* i bon amic D. Gabriel Castellà i Raich no ès vengut perque està convalescent d'una malaltia que ha tenguda i que encarà no surt de casa seua.

Mos n'anam cap dret a la *Rectoria* de la *Parròquia major* on m'instalen esplèndidament, encara que lo Rt. Sr. Rector no hi siga, que arriba demà. Me mouen totd'una de l'atrocidat dels elets de la *Secció Filològica* i En Puig i Cadafalch, dientne la mala pèsima, assegurantme que aquí com a les altres bandes de Catalunya l'opinió pública m'ès favorable.

Componem les vases per l'enquesta de la conjugació igualadina acordant comensarla a les nou demà an el Col·legi dels Rts. Pares Escolapis, que mos han oferit noys i sales espayoses per podernos riure de la calorota que fa. [230]

Dia 13 d'agost

Ab los amics Solsona i Riba passam per ca'n Castellà i Raich, i el trobam casi bo, gràcies a Deu, però encara privat del metge de sortir de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

casa. Conversam una mica ab ell i li envelam cap an el col·legi dels Pares Escolapis, que mos reben amabilíssimament, sobre tot lo R. P. Josep G. Valls, Vice-Rector (lo Rt. P. Rector ès a Barcelona), que posa a la meua disposició tot el col·legi i m'ofereix sis o set noys de deu a tretze anys per fer l'estudi de la conjugació igualadina. Mos hi posam a l'acte, pegantmoshi fins a les dotze, i el decapvespre de les tres fins a les vuyt, deixant desnossats els 80 verbs de la llista. La conjugació igualadina no ofereix gaire particularidats: *a*) ès completament del català central, oferint la especialidat de la -*a* àtona, que sona com a -*o* unes vegades i altres com -ɵ, un sò entre -*o* i -*ə*, un poc mal d'espinzellar així mateix perque varia en boca d'una mateixa persona. —*b*) Han perdut lo *perfet simple*. —*c*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aquest va devant (v. gr. lə táwlɵ, ¿ki l'ha mogudɵ?). —*d*) Els pagesos, en contar, de *nou cents* passen a *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents* i per amunt! —*e*) He demanat si els infants conten per *vints* i m'han dit que no. —*f*) Tenen l'*infinitiu* hɛ́wɾə en sentit d'*agafar*, *atrapar*, i l'*imperatiu* hɛ́wmə! Lo *futur* i el *condicional* son *huré*, *huràs*, etc. huríɵ, huríə, en lloc de *hauré*, *hauria*. —*g*) Lo present de l'aussiliar *haver* ès molt notable: jo HI vist, tu ɵs vist, ell ɵ vist, nos ɵm vist, vos ɵw vist, ells ɵn. Sí que ès notable!

Lo Rt. P. Valls m'ha dit que, en tornar jo a Igualada, tenc d'anar cap dret an el col·legi d'ells, que alla ès casa-meua. M'han saludat una bella partida de Pares, tocantme lo de l'*Institut*, fent constar que estàn resoltament an el meu costat contra tal institució.

Passam per la *Casa-de-la-Vila* a oferir els nostres respectes an el Magnífic Sr. Bal·le accidental, que mos rep brassos uberts i mos umpl d'atencions, demostrantse ben resolt a ferme costat en tot quant puga.

Lo Rt. Mn. Eudald Ferret, Rector Arxipreste d'assí, arriba de la temporada estiuetjadora. Demostra estar contentíssim de trobarme a la Rectoria. Sopam plegats i feym una gran conversada sobre l'*Obra del*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari, manifestantse indignat de lo que m'han fet els de la *Secció Filològica*, i els qui los amparen. Arriba llavò un capellà d'assí, Mn. Amadeu Amenós, que s'adhereix en tot i per tot a lo que lo Sr. Rector diu, i entren a [231] la questió ortogràfica, pronunciantse tot[s] dos contra el sistema d'En Fabra per massa complicat i enrevisclat, i recorden lo que n'opinava lo gran Bisbe Torras i Bages, que deya devant qui ho volia sentir que hi havia una partida de coses de tal sistema que no li agradaven gayre, però que'l seguia *pro bono pacis*. També condamnen, tant lo Sr. Rector com Mn. Amenós, lo català gropellut i bordissenc de *La Veu de Catalunya* i de la seua cassoleta. A Tortosa, a Tarragona, a Falset, a Vilafranca, per tot he sentides fortes censures de tal casta de català. En tots mos viatges may he trobat negú que el defensi. Dins l'*Institut* ès veu pública que no agrada a negú més que an els qui l'ha engirgolat, En Fabra i companyia.

Dia 14 d'agost

Visit lo famós Sant-Crist d'Igualada, figura petita de tamany, però veneranda d'allò més. Prenc comiat de tots els bons amics que tan m'han obsequiat a Igualada, especialment lo Rt. Sr. Rector Arxipreste, los dos Rts. Vicaris, En Solsona i Cardona i En Riba; puig a l'automòvil, i per Jorba i Copons icap a Calaf! Aquí agaf l'automòvil de la Seu, a on mos encisten come sardines i arribam ab una pols fora mida i una calor horrorosa, devers les dues, a Ponts. No recordava que de Calaf a Ponts hi hagués devers nou hores.

Tot baixant de l'automòvil, me trob dins els brassos de mos corals amics D. Antoni Castellà i D. Francesc Montanyà, metge d'aquí, escritor mèdic i literat distingit, benemèrit de la Pàtria. D. Antoni Castellà ès el Patriarca de Ponts, un dels exemplars més autèntics dels senyors de la muntanya catalana, que formen la vertadera aristocràcia de Catalunya i lo cèlebre de D. Antoni ès que ara sembla més jove de cos i d'esperit que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'any 1902 que el coneguí i m'hostatjà a casa seua, com m'hi ha hostatjat ara, tractantme com un papa.

Dinam per lo que puga esser, i devers les quatre se presenten tres tenrals ponsicans, que els Srs. Castellà i Montanyà me tenen emparaulats, i obrim el foc contra la conjugació de Ponts, que aquells xabalets posseeixen ab gran puresa. Mos hi pegam fins prop de les vuyt, que mos n'anam a passetjar per l'horta i vores del Segre, espinzellantme D. Antoni Castellà una sèrie de teories que té sobre l'organisació integral de l'Estat, la Nació i la Pàtria, ben originals, i que D. Enric Prat de la Riba les hi sentí i li comanà que les posàs per escrit per poderse'n aprofitar, cosa que no arribà a fer D. Antoni per massa modèstia. [232]

D. Antoni Castellà i lo Dr. Montanyà, ja devora l'automòvil m'han manifestada llur adhesió més absoluta en lo de la *Secció Filològica*, retxant les espases contra els qui la formen i els qui els amparen i contra el català contrafet que empren, posantse en ridícul per llurs ínfules i llur infatuament. ¡He de veure a on en trobaré cap de defensor de tal casta de català!

Dia 15 d'agost

Acabat l'ofici major s'entreguen aquells noys d'ahir, i pegam una altra bona espolsada a la conjugació ponsicana fins a les 12 i de les 2 i mitja fins a les 5, que deixam esclovellats els *80 verbs de la llista*.

Aquells xics se'n van a la processó de la *Mare-de-Deu-Morta* perque son *cantadorets* de l'esglèsia, i llavò tornen i tocam una partida de punts de fonètica i morfologia.

Fa una calor feresta de tot. No sortim a passetjar perque per defora s'acuben.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 16 d'agost

Feym lo repel a la conjugació i demés punts del dialecte ponsicà que més m'interesen, a fi de deixar la cosa ben clavetetjada.

La conjugació de Ponts ès completament occidental: *a*) No hi ha res de subjuntiu en *-i, -is, -i*, *-in*. D. Antoni Castellà n'ès un inimic formidable, i també de la *i* llatina come copulativa. —*b*) L'*indicatiu* no pren casi may del *subjuntiu* la primera i segona persones plural, sino que mantén les formes pròpies primitives. —*c*) Conserven les formes de primera i segona persones plural en *-am*, *-au* del present de la primera conjugació i així diuen: nos *anam*, vos *kantáw*, vos *passeijáw*. —*d*) Sols qualque volta l'*indicatiu* pren del *subjuntiu* la primera i segona persona plural. —*e*) L'*imperfet* de Ponts ofereix molt d'interès: el de la primera conjugació devegades perd la -β- i acaba en -ájε (v. gr. io *anájε*, *anájes*, *anáje*, *anájəm*, *anájəw*, *anájen*; me *passeijájε*, te *paseijájes*, etc. —*f*) L'*imperfet* de la segona, tercera i quarta conjugacions conserva ordinàriament les formes primitives en *-íβa*, *-éβa* de les quals, perdent la *-β-* resultaren les formes *-ía*, *-ea* [-éja], generals i esclusives dins la majoria del territori de la llengua (v. gr. io dormíβε, dormíβes, dormíβe, io féβε, féβes, féβe, etc.). Les formes modernes en *-ia*, *-éja* s'usen també a Ponts. —*g*) Han perdut lo *perfet simple*. —*h*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció*, si aquest va devant [233] (v. gr. *¡Bona l'hem fétε!; la pilótε me l'han prézε*). —*i*) Fan el subjuntiu en -ε, -os, -o, -on (volen que io béguε, que tu bégos, que ell bégo, que ells bégon. —*j*) Conserven la primera i segona persona plural del *subjuntiu* en *-guem*, *-gueu* (v. gr. volen que nos *akudiguém*, que vos *akudiguéu*; que nos *fugigu[e]m*, que vos *fugigu[e]w*). —*k*) L'*optatiu* lo fan en *-éssε*, *-ésses*, *-és* i en *-íssε*, *-ísses*, *-ís* (volien que io *akudiguéssε*, *akudiguésses*, *akudigués*, *akudiguéssəm*, *akudiguéssəw*, *akudiguéssen*. Volien que io *m'ajupissε*, que tu *t'ajupisses*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que ell *s'ajupís*, etc. —*l*) Aquí tota -*a* sona -*ε* o –*[e]* (v. gr. *alzinε*, *kázε*, *móntje*, *grántje*). La *a*- i la -*e* (inicials) i la -*a*- i la -*e*- (medials), àtones, sonen casi com en castellà, però un poc desmayades i enfosquides: poquíssim en boca dels infants i dels que no han sortit gens de Ponts, moltíssim en boca dels qui en son sortits molt. —*ll*) La *o* àtona se mantén *o*, no sona *u*. —*m*) Els pagesos, en contar, de *nou cents* passen a *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, etc. M'asseguren que els infants compten per *vints*: de *20 i 9* passen a *20 i 10*, *20 i 11*, *20 i 12*, però no m'han sabut dir fins on arriben.

Com me'n tenc d'anar a Organyà per tornarne demà passat, dinam prestet, i devers les dues prenc l'automòvil de la Seu cap a Organyà per Bassella i Oliana.

De Ponts a Organyà se conten unes dotze hores, i hi arribam demunt les cinc.

M'espaum una mica la roba i icap a la Rectoria manca gent! Com lo Rt. Sr. Rector, Mn. Anfós Callén, de Fontova d'Osca, entre l'Èssera i l'Isàbena, sent de la meua boca l'objecte de la meua venguda aquí, envia a dur les maletes de la Posada, m'hostatja esplèndidament a la Rectoria i me cerca quatre xicots de dotze a quinze anys, lo més aixerits. Tots o han estudiat llatí an el Seminari o a l'Institut. Els esplic lo de la conjugació, i envestim a l'acte la d'Organyà, que resulta interessantíssima per la seua situació intermèdia entre Ponts i la Seu. Suspenem lo foc devers les set i mitja, quedant ab hora per demà, i ab lo Rt. Sr. Rector i dos capellans sortim a fer quatre passes, fins a hora de passar lo Rosari, sopar i jeure.

Dia 17 d'agost

Devers les nou compareixen aquells quatre valents estudiants i refermam l'ofensiva contra la conjugació organyenca, pegantmoshi fins a les 12 i busques, que la deixam desnossada de tot, i presenta moltes de particularidats dignes d'estudi. Després de dinar tornen aquells quatre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

valentíssims estudiants [234] i aclarim una partida de punts de fonètica i morfologia organyenca.

Vetassí lo més característic del dialecte d'Organyà: *a*) Forma ordinàriament el *participi de present* demunt la rel pura de l'infinitiu (v. gr. *dien(t), kaien(t), mereʃen(t), balen(t)* [de *valdre*]; però també devegades el fan demunt la primera persona singular del subjuntiu. (v. gr. *siguen(t), duguen(t), bulguén(t)* [de *voler*]. —*b*) Fan els *incoatius* en -*íʃo* (-íxo) (v. gr. *akudíʃo, tussíʃo* [de *tossir*]. —Conserven les desinències -*am*, -*au* en la primera i segona persona plural del present (v. gr. *anam*, *anaw*; *cantam*, *cantau*), però també admeten les modernes desinències *analògiques* en -*em*, -*ew*. —*c*) L'*imperfet* ofereix particular interés: el de la primera conjugació ès en -*àβε*, -*àβes*, -*àβe*, -*àβom*, -*àβow*, -*àβen* (v. gr. kantáβε, kantáβos, kantáβe, kantáβom, kantáβow, kantáβen). El de les altres conjugacions ès en -*íβε*, -*íβes*, -*íβe*, -*íβom*, -*íβow*, -*íβen* (molíβε, molíβes, molíβe, molíβom, molíβow, molíβen) i en -*éβε*, -*éβes*, -*éβe*, -*éβom*, -*éβow*, -*éβen* (féβε, féβos, féβe, féβom, féβow, féβen [de *fer*]; dúβε, dúβes, dúβe, dúβom, dúβow, dúβen [de *dur*]. —*d*) El condicional sí que hu ès interessant; el fan en -*ríε*, -*rís*, -*rí*, -*rím*, -*ríw*, -*rín* (fugiɾíε, fugiɾís, fugiɾí, fugiɾím, fugiɾíw, fugiɾín). *e*) El *subjuntiu* el fan en -*ε*, -*os*, -*o*, -*ám*, -*áw* [o -*ém*, -*éw*], -*on* (volen que astíguε, astígos, astígo, astigám, astigáw [astiguém i astém, astiguéw i astéw], astígon). —*f*) L'optatiu ès en -*ssε*, -*ésses*, -*és*, -*éssom*, -*éssow*, -*éssen* (volien que konsentiguéssε, konsentiguésses, konsentigués, konsentiguéssom, konsentiguéssow, konsentiguéssen). —*g*) Fan concordar lo *participi de pretèrit* ab lo *terme d'acció* si aqueix va devant (v. gr. la *kabrε*, qui la *munyidε*?). —*h*) La *a e* àtones, inicials o medials[,] no sonen ə, sino com a València, a la castellana; ara la -*a* final sona -*ε*, i la -*e* sona tan tancada, tan prima, que resulta -*i* (v. gr. kórri

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[*córrer*], káβri [cabre < *capere*], moldri [*moldre*]. Per això diuen: *pari*, *mari* [pare, mare], *naltris* (*nosaltres*), *baltris* (*vosaltres*). —*i*) No pronuncien *amb* sino *am*: (v. gr. *anaβε* AM un amic; *beîβe* [bevia] AM *un cánte*, *as ba kazá* AM *una dɔ́nε de Françε*). —*j*) Usen l'article *lo*[,] no *el* (LO *Rey*, LO *cap*, LO *Bisbe*). —*k*) La *o* àtona se mantén sempre *o*. —*l*) Els pagesos, en contar, diuen: *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, i segueixen acaramullant *cents*. —*ll*) Els infants en esser a *20 i 9* passen a *20 i 10*, *20 i 11*, *20 i 12*, i se fan amunt per aqueix carreranc fins que se perden.

Acabada la tasca, llicenciy aquells quatre heroics estudiants, que son dels bons conjugadors que haja trobats en tota la present eixida, i los don milions de gràcies del gros favor que m'han fet. [235]

Resulta que lo Sr. Vicari d'assí, Mn. Salvador Foz i Ramonet, d'uns vint i set anys, ès nadiu de Sant Salvador de la Conca de Tremp, i ben afectat de la llengua catalana i de son enaltiment. Lo convit per fer la conjugació de Sant Salvador, diu que sí, i mos hi posam a l'acte (devers les cinc del cap-vespre), i *tris-tras tris-tras* i *dassa qui venga,* trompitxant i debanant a la vela, devers les vuyt i quart deixam conjugats els 80 verbs de la llista, s'entén, les formes caporals, que deixen endevinar les altres. La conjugació de Sant Salvador vé a esser com la d'Organyà; les diferències son poqueta cosa. Per exemple, allà on Organyà fa *-ε* (sò final, àtone), Sant Salvador fa *-ə,* i a l'*imperfet* fa *-ibε*. —Els pagesos de Sant Salvador conten per *cents*: *deu cents*, *onze cents*, *dotze cents*, etc. i els infants conten per *vints* i diuen: *20 i 10*, *20 i 11*, *20 i 12*, etc. No recorda Mn. Foz si passen de *20 i 19.* De totes maneres tenen el sistema.

Dia 18 d'agost

Prenc comiat dels amics d'Organyà, fent mil mercès a los Rts. Srs. Rector i Vicari de lo bé que m'han tractat. Ab l'automòvil de la Seu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'espitx a Ponts, a on m'espera lo bon patrici D. Antoni Castellà, i ab ell pas lo dia mirant documents del seu arxiu, i trec notes precioses de cartes familiars dels anys 1833-1836 que inclouen formes verbals que ja s'usaven an aquell temps i que son fites ben significatives del parlar de llavors.

Fa una calorassa d'allò més ferest: no poden anar per defora, perque fa un baf com una boca de forn... encès, no apagat.

Dia 19 d'agost

Prenc comiat dels grans amics D. Antoni Castellà i D. Francesc Montanyà, donantlos mil gràcies de tot lo que han fet per mi; puig a l'automòvil de Lleida, i de d'allà cap a Balaguer, a on arrip a les vuyt.

M'espera a l'estrep de l'automòvil l'altre amic coral D. Joan de Porcioles, notari avuy de Balaguer, que el coneguí l'any 1902 a Santa Coloma de Queralt, d'on era notari. Me'n mena a casa seua, i me diu que com ell a totes passades me vol hostatjar i lo mateix volia fer lo Rt. Sr. Rector de Balaguer i los Rts. Pare Guardià del Franciscans i P. Rector dels Escolapis, ho han arratglat que menjaré a ca'l Notari, dormiré a la [236] Rectoria i faré els estudis an el Col·legi dels Escolapis i an el Convent dels Franciscans.

Dit i fet mos esquitxam an el Col·legi dels Escolapis ab l'amic Porcioles i un altre amic coral D. Josep Vila de Rocabruna. Lo Rt. P. Llorenç Guardia, Rector, m'instala en la seua cel·la rectoral, venintme a saludar els altres Pares del Col·legi; me presenta quatre o cinc noys molt aixerits, i ab ells rompem el foc contra la conjugació balaguerina, esclovellant ben esclovellats dotze o tretze verbs, fins que posam forqueta, i mos n'anam a dinar per lo que puga esser. A les quatre, tornam envestir, i mos hi pegam fins prop de les vuyt deixant enllestits prop de xeixanta verbs. Ab l'amic Porcioles prenim els atapins cap an el Convent dels Franciscans, a on mos reben germanívolament los Rts. Fr. Antoni de Bellayre, Guardià, Fr. Francesc Agustí, Vicari, i altres Pares, i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

me mouen de l'*Obra del Diccionari*, censurant fort l'actitut dels elets de *la Secció Filològica*, ancoratjantme a seguir l'*Obra* venga lo que venga, i quedam ab hora per demà celebrar una conferència filològica ab els noys *seràfics*, aspirants a frares, que tenen aquí de diferents pobles de Catalunya.

Dia 20 d'agost

Los Rts. Mn. Marc Comes, Rector, i Mn. Mateu Baraut i Mn. Joaquim Borrell, Vicaris de Balaguer, m'obsequien extraordinariament, sobre tot lo Sr. Rector, que ès, de lo més agradable.

Me'n vaig an els Escolapis devers les nou, i ab aquells noys refermam les amors enllestint els verbs balaguerins que mos faltaven, i llavò pegam una ramatxada a uns quants punts de fonètica i morfologia que m'interessaven de prop. A les hores llicenciy aquells xicots *conjugadors*, donantlos mil gràcies per lo bé que se'n han desfet. La conjugació de Balaguer ès casi com la de Ponts, si bé ofereix les seues particularitats: *a*) Els incoatius son en -*isso* (io akudísso, -ísses, -ís), i també en -*ixo*. —*b*) Els optatius son en -*guésse* i -*ísse* (v. gr. volien que kuziguésse o kuzísse[)]. —*c*) La primera i la segona persona plural de l'*imperfet*, *condicional* i optatiu son en -εm, -εw (v. gr. anábεm, anábεw, bullíεm, bullíεw, batríεm, batríεw, kapiguéssεm, kapiguéssεw, bullíssεm, bullíseεw). —*d*) En lloc de *baig* (vaig) i *faig* diuen, com a Ponts i Organyà: *baj* i *faj*. —*e*) L'*imperfet* de la primera conjugació ès en -àβe, -áje. —*f*) El subjuntiu ès en -*ε*, -*os*, -*o*, -*on*; però hi apareix també la forma -*i*, -*is*, -*i*, -*in* dels dialectes centrals i [237] orientals. Aquest *subjuntiu* en -*o* -*o*s aquells noys no el me deyen totd'una, però ha succeit que jo els he demanat si l'usaven, i m'han dit que no. I an aquell mateix moment un dels noys tocava un paper de demunt la taula, i un altre li ha dit: —*No'l* TOCOS *aquet paper*! ¿Voleu una prova més evident de l'existència de tal *subjuntiu* a Balaguer. Es que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

un ha d'anar ben ulls espolsats per aglapir les formes dialectals, perque sovint els qui les usen, se'n amaguen com si fossen un pecat. —*g*) Aquí diuen *árie* [ayre], *bórje* [boyra], *pescárie* [pescayre], *Bellcárie* [Bellcayre], *Alguarie* [Alguayre]. —*h*) Diuen: anáβe AM *una germana*, AM *un amic*. —*i*) La *a* i *e*, àtones, *inicials* o *medials* sonen clares, a la valenciana. A voltes la *e* sona *a*- (*astÀ*, *Antendre*, *Ascupí*). — La *a* final de *frase fonètica* sona -*e* (glórje, féjne [feyna]). —La *e* (final) devegades s'aprima tant que resulta *i* (v. gr. *batrI* [batre], *cabrI* [cabre < capere), *nozaltrIs*]. —Demanava an aquells xabalets conjugadors l'*imperatiu* d'*esser*, això ès, que'm diguessen frases a on hi entrassen formes d'*imperatiu*. —¿Com t'ho faries, he demanat a un, per dir an aquests companys teus que fassen bondat? I ell ha respost: —*Els dirie*: ¡Sigueu *bona canalle!* (La *canalla* a Catalunya vol dir els infants, la gent menuda). M'ha fet una gràcia fora mida tal exemple d'exortació.

Acabat l'escorcoll de lo que més m'interessava lo Rt. P. Rector i altres Pares del Col·legi m'han mogut del conflicte ab la *Secció Filològica*, reprovant lo que aqueixa i l'*Institut* han fet contra mi, manifestantse completament a favor meu, i m'han dit que, en tornar jo a Balaguer, tenc d'anar cap dret an el Col·legi perque aquí ès ca-meua. Jo els agraesc de cor tals manifestacions i les don mil gràcies de tot lo que han fet per mi, i me despedesc de tots, sabentme un greu de l'ànima no poder estar més temps ab ells.

Ab l'amic Porcioles li estrenyem cap an el Convent dels Franciscans. Lo Rt. Fr. Carles Costa, Mestre dels jòvens seràfics, me'n presenta un flotó de Montblanc, Valls, Vallfogona de Riucorb, Coll de Nargó, Artesa de Segre i Castelló de Farfanya, i me donen clarícies de llurs respectives terres nadiues. Llavò se presenten a saludarme els Frares estudiants de Teologia, tots molt entusiastes de l'*Obra del Diccionari*, demostrantme viva adhesió. Més tart veig lo Rt. P. Guardià, i conversant ab una partida de Pares torna sortir lo del conflicte que els de la *Secció Filològica* m'han armat, censurantlos fort tots los circunstants, no deixant part sana an el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català baldufenc, empeltat de francès i contrafet que aquells caps-verjos volen introduir. [238]

Prenc comiat d'aquells bons Frares, i especialment del P. Guardia i del P. Vicari, que me preguen que, en tornar a Balaguer, fassa propi del Convent, puys allà ès ca-seua. Los ho agraesc de cor, com ès natural.

Dia 21 d'agost

Me despedesc del Rt. Sr. Rector i Srs. Vicaris de Balaguer, donantlos mil gràcies de tant com m'han distingit, i sobretot en don de gràcies a milenars a D. Joan de Porcioles i a la seua digníssima senyora i filla Maria de Montserrat de tant i tant que han fet per mi. Me'n despedesc coralment i ab l'automòvil de Ponts icap a Lleida manca gent!

Arribam devers les nou i mitja. Trop lo criat del Rdm. Sr. Bisbe, En Martí, que's constitueix per orde del seu Senyor *fidus Achates* meu. Collam cap al Palau bisbal i m'hi rep, com un vell amic meu que ès, lo Rdm. Sr. D. Josep Miralles i Sbert, Bisbe de Lleida, instalantme dins una cambra magnífica, tractantme esplèndidament. Tench també la satisfacció de trobarhi ben trempats i xaravel·los lo Secretari de Cambra, Mn. Joan Bibiloni, i Mn. Pere Jaume, Majordom, i Mn. Bernat Suau Familiar.

Lo Rdm. Sr. Bisbe posa a les meues ordes son page, D. Ramon Macarulla, seminarista teòleg, molt desxondit, llevent i entusiasta de la llengua i de sa restauració. En Macarulla se'n va a cercar altres seminaristes més tenrals que no ell, que m'han de dir la conjugació lleydetana. Tots fan un cap ben viu i rompem el foc, pegantmoshi fins prop de la una i de les 4 fins prop de les vuyt, i deixam 31 verbs conjugats.

En materia de conjugació Lleida ès de les comarques més riques i polents que may haja trobades; ho ès més que Eivissa; ho ès més que totes les comarques veines de Lleida. Es un fenòmen especialíssim que la capital conserv més especialidats llingüístiques que les altres poblacions mes arreconades. —*a*) Aquí l'*indicatiu* no pren casi may del subjuntiu la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primera i segona persona plural. —*b*) Si el terme d'acció va devant, el participi de pretèrit hi sol concordar. —*c*) Els incoatius son en -iʃo. —*d*) Hi ha la forma especial de l'imperfet de molts verbs (jo konejséjɛ, konejséjes, etc.), cosa que may havia trobada en lloc. —Abunden els imperfets *forts*, puys no sols diuen: féjɛ, kréjɛ, tréjɛ, sino que diuen béjɛ (bevia), klɔ́jɛ (clovia), kɔ́jɛ (covia), plɔ́jɛ (plovia). —*f*) Lo subjuntiu ès riquíssim: hi predomina la forma en -*ga* (conegueɛ, kreɛgueɛ, i la esdrújula (*sápigue*, [239] *rómpigue*) i la sincopada sápgueɛ, romgueɛ, kúzgueɛ, kórgueɛ. —*g*) Les formes subjuntives en -*os*, -*o*, -*on* fan cara a les –*[e]s*, -*[e]*, -*[e]n*. —*h*) Se conserven les formes -*gu[e]m*, -*gu[e]u* (primera i segona persones plural), que son les antigues, i casi may les prenen de l'indicatiu. —*i*) Hi ha també les formes en -*íʃɛ* (akuðiʃɛ) i -*íʃkɛ* (akuðiʃkɛ). —*j*) L'optatiu el fan en -éssɛ, -éss*[e]*s, -és, -éssɛm, -éssɛw, -éss*[e]*n. —*k*) L'imperfet de la primera lo fan en -áβɛ i -ájɛ (anáβɛ, anájɛ). —*l*) Lo subjuntiu en -*i*, -*is*, -*i*, -*in* dels dialectes centrals i orientals ès casi desconegut; sols l'usen qualques presumits que volen fer lo parlar de Barcelona, escapollantse llur pròpia personalidat lingüística. Ab una paraula: la conjugació lleydatana ès de les mes riques.

S'acosten una bona partida de capellans, entre altres, lo M. I. Sr. Degà de la Seu i uns quants catedràtics del Seminari i també lo M. I. Sr. Rector, oferintne llurs respectes felicitantme per mos treballs llingüístics, encoratjantme a durlos endevant.

Dia 22 d'agost

Devers les nou se presenten aquells seminaristes d'ahir: rompem foc contra els verbs que mos manquen, i de 31 que en deixàrem de conjugats ahir, arribam an els 71 abans de la una; posam forqueta per anar a dinar. Dinam i icap a la Granadella, capital de les Garrigues, manca gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Me'n hi vaig ab mon coral amic Mn. Ferran Esteva, Ecònom de Alcarràs, un dels bons colaboradors que tenc a Catalunya.

De d'allà ab l'automòvil, feym una estació a la Roca, i venen a saludarmos lo Rt. Sr. Rector, lo Metge i l'Apotecari llavò lo propietari Sr. Vilaplana, pare de Monsenyor Vilaplana, notable publicista del clero militar. Me preguen que romanga ab ells uns quants dies, i me feliciten per les meues campanyes a favor de la llengua, fent vots p'el meu triunf. Elze promet aturantme [*sic* per *aturar-me*] la primavera qui ve, quant passi per aquí tot fent l'eixida d'enquesta per la ribera del Cinca i de l'Isàbena fins a Benasc, si Deu ho vol.

Devers les sis arribam a la Granadella i ens rep germanívolment Mn. Josep Vilaplana, Rector d'aquí, i Mn. Balcells i Mn. Guiu, Catedràtics del Seminari de Lleida, nadius d'aquesta vila i que hi estiuetgen. Lo Sr. Rector ès un vell amic meu, que vengué a Mallorca per la consagració del Bisbe actual de Lleida. Es per demés dir que me vol a la Rectoria i que m'hi tracta esplèndidament. Com li havíem escrit que ens tengués qualques seminaristes i xiquets a punt per conjugar, mos ne [240] presenta tres de ben aixerits i trempats, i comensam a l'acte, pegantmoshi fins devers les nou i mitja, deixant conjugats 31 verbs. La conjugació resulta just la de Lleida en casi tot, però sensa la profusió de formes d'allà; té come característica els optatius en *-issε* en lloc dels en *–gu[e]ssε*.

Dia 23 d'agost

Devers les nou rompem el foc ab aquells jovensans d'ahir contra els vers que mos falta conjugar i a la una ja los tenim tots escabetxats, això ès, els 80 de la llista.

Dinam per lo que puga esser i devers les quatre pegam una estreta a la fonètica i morfologia de la Granadella i devers les sis ja tenc escorcollats els punts que més m'interessen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les Garrigues, si hem de jutjar per la Granadella, son llingüísticament una dependència de Lleida ab la particularitat de que a la capital hi ha més baldor de formes verbals, allà on an el parèixer havia de succeir tot lo contrari. Aquí se nota més que no a Lleida l'invasió dels dialectes centrals, sobre tot del barceloní; així ès que els qui volen parlar polit, no usen casi may els subjuntius i imperatius en *-os*, *-o*, *-on*, sustituintlos p'el modern *-i*, *-is*, *-i*, *-in* o p'el *–[e]s*, *-[e]*, *-[e]n*.

De vel·lada vé a visitarme D. Emili Galceran, metge d'aquí, entusiasta de la llengua i colaborador del *Diccionari*, però que ha refredat de la seua colaboració per la mala cura de la *Secció Filològica* envers de l'*Obra del Diccionari*.

Me mou del conflicte que la *Secció* m'ha plantat, condamnant de la manera més absoluta lo que m'han fet mos companys de *Secció* i el qui los ampara i *La Veu de Catalunya*, dientme que estiga ben descansat, que aqueys subjectes no'm despullaràn del prestigi que tenc come filòleg i defensor de la llengua devant l'immensa majoria dels catalans *concients*, que tampoc no's deixen du come xotets de cordeta, ni son tan bons d'abeurar com això, els quals may desconeixeràn lo que jo he fet per Catalunya i per la llengua, puys està massa a la vista.

Lo doctor Galceran acabà per oferirse en tot i per tot per dur endevant l'*Obra del Diccionari*.

Dia 24 d'agost

Quant estàvem per a partir cap a Lleida la *Majordona* de la Rectoria me retreu lo imperatiu negatiu que aquí fan, prenent la forma de l'optatiu dient per exemple: —*No baixés[e]s! no't* [241] *moguéss[e]s!* en lloc de: *No baixis! no't mogues!* imperatiu que aquells seminaristes no pensaren a dirme. Llavò li he demanat si també fan la primera i segona persona plural del subjuntiu, aplicanthi les de l'optatiu (v. gr. *bolen que baix[é]ssεm* i mos *mogu[é]ssεm*, que *baix[é]ssεu* i *bos mogu[é]ssεu* en lloc de: *bolen que baixem i que mos moguem*, *que baixeu* i *vos mogueu*),

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i m'ha dit que sí. Per anar més a lo segur, per quant aquesta *Majordona* no ès de la Granadella, sino devers Balaguer, ho he demanat an el Dr. Balcells, nadiu d'assí, i ha confirmat tot quant m'ha dit la *Majordona*. Aquest fet demostra lo difícil que ès i malet de fer l'endardellar les formes especials de llenguatge d'una comarca, sobre tot si son molt especials i diferents de les ordinàries de les altres comarques, puys els nadius d'allà se'n amaguen d'emprarles devant els externs perque no se'n riguen; i sovint, si un les ho demana, neguen come carreters i devegades, si de cop descuyt los escapa qualque forma d'aqueixes, i un la consigna fentlosho notar, fins i tot s'enfaden. —Ja ès necessari anar ben ulls espolsats per fer enquestes dialectals!

Don mils de gràcies an el Rt. Sr. Rector de Granadella i a la *Majordona* per lo bé que m'han tractat i també an els altres amics d'assí, especialment an el Rt. Vicari Mn. Pio i els Drs. Balcells i Guiu; pujam ab Mn. Ferran Esteva a l'automòvil i icap a Lleida son les feynes! Hi arribam devers les vuyt i mitja. Enviy a pendre lloc a l'automòvil de Fraga per anarhi a estudiar la conjugació, que me diuen ques ès tan i tan interessant, i tornen ab la contesta de que no hi ha lloc a l'automòvil ni a la tartana, perque avuy ès la fira d'allà i ahir quedaren 25 passatgers sensa quebrehi. Perllonc per demà l'anar a Fraga; crit aquells valents seminaristes lleydetans de despuysahir per acabar la conjugació i pegar una fregada a la fonètica i fonologia d'aquí. Venen tots ben aixarmats i mos hi arremolinam fins a la una, deixant aclarida tota la cosa que més m'interessava. Som estat molt sortat a Lleida de trobar uns joves tan entesos i tan polents de les formes lleydatanes: ès lo caporal D. Ramon Macarulla, paje, com vaig dir, del Rdm. Sr. Bisbe, fill(s) de pagesos d'aquí i irrefregable fervent de la nostra llengua tal com se conserva a Lleida.

Dia 25 d'agost

Torn algunes visites que persones principals m'havien fetes, dinam, i ide d'allà cap a Fraga! a on arribam demunt les cinc. Fraga se troba a uns

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

30 kilometres de Lleida, a la vora [242] del Cinca, dins la província d'Osca. Es cap de partit, de devers set mil ànimes, i del tot catalana, encara que els fragatins diuen que son aragonesos, no catalans. No ès duptós que civilment, administrativament, son aragonesos; però ètnicament son catalans, com ho demostra llur llenguatge, català de cap a peus. Lo qui feu la divisió de províncies se veu que era un inimic de Catalunya i del català. Tots els pobles de les províncies de Terol, Saragossa i Osca que parlen català ès que pertanyen a Catalunya, que son catalans de rassa. Això no obstant, los separaren de les províncies catalanes per descatalanisarlos a poc poc, constituintlos en minoria dins aquelles províncies per que més fàcilment s'enamorassen de la llengua de la majoria i abandonassen la pròpia, que aquells *buròcrates* caps-esflorats volien raure de la terra.

Fraga ès molt mal-pla i de carrers torts i estrets i envitricollats, però molt ben empedregats. Duya una carta del Sr. Bisbe molt expressiva per lo Rt. Sr. Ecònom. Don la maleta a un xic i li dic que m'acompany a l'*Abadia* o *Rectoria*, arribam devant l'esglèsia, i resulta que aquell xic no sap l'*Abadia* ni la *Rectoria*. Allò me vé denou. S'acosta un altre xic i una dona i resulta que a Fraga no diuen *abadia* ni *rectoria*, sino a *ca'l Sr. Vicari*. Aquells xics m'hi acompanyen. Lo Sr. Ecònom ès a l'esglèsia que canten *vespres*; me'n hi vaig; don la carta del Bisbe an el Sr. Ecònom, que la llitx i ell i tots els capellans i escolans se posen a les meues ordes. Acaben *vespres* i *completes*, i dins la *sala capitular* comensam l'enquesta de la conjugació fregatina. Com s'acaba la claror de dia, seguim la cosa a la Rectoria fins devers les nou i mitja del vespre, resultant la conjugació fregatina casi la mateixa de Lleida, però més pobre de formes.

Dia 26 d'agost

Devers les nou envestim la conjugació ab un escolanet molt trempat i un seminarista també prou destre i llavò Mn. Andreu Ruiz, *Secretari de visita* que fonch del Sr. Bisbe i molt entès en llenguatge fragatí; y feym

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tan poques llobades i ho duym tan arreu, que a la una deixam conjugats els 80 verbs *de la llista.* Mn. Ruiz mos té a dinar i dedicam lo capvespre a la fonètica i a alguns punts de morfologia de Fraga, resultant que l'invasió casi només afecta an el vocabulari: *a*) Han perdut els verbs *jaure*, *seure* i *batre*, substituintlos per *estar gitat*, *estar sentat* i *trillar*. —*b*) Ara en punt a fonètica sí que se defensa la llengua, puys tota *-a* final la fan *-ε* i qualque [243] pic *-[e]*, i els plurals *-əs*, les fan *-[e]s*. —*c*) Així ès que la desinència *-ada*, la fan *-áε* (una dɔ́na kazáε, dɔ́n*[e]*s cazá*[e]*s), suprimint la *-d-* com els valencians, i decantantse ab això del lleydetà, que mantén, com tots els altres dialectes occidentals aqueixa *-d-*. —*d*) Fan -tʃ la desinència plural *-ts* (-tx), i així pronuncien *totx*, *pratx*, *dretx*, *pitx*, en lloc de *tots*, *prats*, *drets*, *pits*. —*e*) Aquí, com dins casi tota la Ribagorça[,] fan *elle* [ʎ] la *l líquida* dels aplecs *bl*, *pl* i *cl*: *pllat* [pʎát], *bllat* [bʎát], *cllau*, *pllɔw* [pʎɔ́w], *pllé* [pʎé], *bllank* [bʎáŋk], *pllá* [pʎá]. Tal procès dels aplechs *pl*, *bl*, *cl* dins lo català s'aturà aquí. Ara dins lo castellà passà més envant, perdentse lo primer element *p- b- c-* i resultà la *elle* (*LLueve*, *LLeno*, *LLave*, *LLano*). P'el mateix procediment, de *plorare*, *clamare*, *planctu*, *plaga*, etc. resultaren *llorar*, *llamar*, *llanto*, *llaga*. —*f*) Tenen l'infinitiu *haur[e]* (haver) i les formes *banyabé* (hi va haver), *banyáwre* (hi va haure), *hanyagut* (hi ha hagut), *nayb[e]n*(t) (haventhi) *dinés tot se fa*. —*g*) La tercera persona del present d'*esser* ès *[e]* (v. gr. *¿a un é lo diari?*). —*h*) Tenen la forma *lis*, datiu de *els* (v. gr. *digaLIS que entren!*). —*i*) No tenen el subjuntiu en *-os*, *-o*, *-on* sino en *-ε*, *-[e]s*, *-[e]*. —*j*) Usen l'article *lo* com a Lleida i a la Granadella. —*k*) An els capellans los diuen *Mossén* rònec, en lloc de *Mossényer* de Batea i Calaceit (v. gr. *Bon dia Moss[é]n!* i no hi afigen nom ni llinatge). —*l*) Aquí no diuen *llet* sinó *lleit* (< lacte).

Quet agraidíssim a Mn. Nicolau Jiménez, l'Ecònom de Fraga, i a Mn. Andreu Ruiz i an els altres capellans, seminaristes escolans, per haverlos posada tant a prova la paciència ab tantes i tantes de preguntes i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

repreguntes sobre verbs i noms i demés ensiam fregatí. Grans mercès a tots per lo bé que m'han tractat i per lo molt i molt que m'han favorit.

Dia 27 d'agost

Li envel ab l'automòvil cap a Lleida, a on arribam de bona hora fent la maleta per prendre lo tren fins a Binèfar i allà l'automòvil fins a Benavarri, per cloure la present enquesta. Lo Rdm. Sr. Bisbe ha escrit al Rector de Binèfar que m'acompanyin de l'estació a l'automòvil i an el Rt. Ecònom de Benavarri que jo hi vaig i que me tenga preparats uns quants noys per fer l'enquesta de la conjugació.

Jo don milions de gràcies an el Rdm. Sr. Bisbe de Lleida que tant i tant m'han facilitat l'escorcoll de la conjugació dins la seva diòcesi i tan magníficament m'ha hostetjat dins son [244] Palau, cubrintme d'atencions i fineses ell i tots sos familiars, amics corals meus.

Din i pren lo tren de les dues cap a Binèfar, poble de llengua aragonesa. Quant devall a l'estació, ja ho crec que hi trop lo Rt. Sr. Rector d'allà, Mn. Víctor Tenez ab son Vicari Mn. Justinià Garcia, que m'acompanyen amablement a l'automòvil de Benavarri. Els agraesc de cor l'atenció i la bona companyia, i ab aquell vehicle, al tip de gent icap a Benavarri son les feynes! Hi arribam devers les sis. ¡Tres hores d'automòvil fent molta de via! Benavarri ès una vila riolera de les primeres estribacions dels Pirineus; ès cap de partit, molt mal-plana, de carrers no gayre ben empedregats, que just hi poden caminar a forsa d'equilibris. M'espera lo Rt. Sr. Ecònom (Mn. Fernando Isanta i Pomar, de llengua aragonesa) i l'Escolà. Me'n menen a l'*Abadia*, i me tracten magníficament. De xics per fer la conjugació n'hi ha re-de-poquíssims perque tots estàn emprats p'el camp i altres coses. En venen dos, prou atxaravits, especialment un, de devers deu anys, i comensam la tasca, conjugant quatre o cinc verbs. Llavò se presenta Mn. Medard Cossialls i Llena, Vicari, i Mn. Francesc Pociello i Font, beneficiat, molt entesos, en conjugació benabarrenca, i plens d'amabilidat i de paciència per aguantar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la meua furia conjugativa. Conjugam ab ells uns quants de verbs més, i quedam ab hora per demà, quant ells estiguen llests de feynes de llur Ministeri.

Dia 28 d'agost

Enllestesc prestet les feynes precises per posarme a la conjugació totd'una que's presentin aquells xics; però se fan les nou, i no se'n presenta cap. Me diu lo Rt. Sr. Ecònom que la gent aquí ès molt dormidora i grandiera i que no frissen gens de pegar cossa an el llensol. Jo comens a estar intranquil. Devers els tres quarts per les deu se presenten un xic i una xica: envestim la conjugació i al punt s'entreguen Mn. Medard i Mn. Pociello, ben aixarmats i delitosos de conjugar. Comensam a desplegar, i ens hi pegam fins a la una, i de les cinc fins devers les set, i deixam conjugats els *80 verbs de la llista* i estudiats els punts de fonètica i morfologia que més m'interessen.

He fet un alè molt llarc perque a unes hores tenia por d'haverme'n de tornar de Benavarri sensa haver acabada tal enquesta, que ès de les més interessants de tota l'excursió per [245] l'importància excepcional que té el llenguatge de Benavarri. Just en faré unes quantes d'indicacions per donarne una idea aproximada: —*a*) La fonètica de Benavarri ès casi del tot aragonesa: tenen poques *oo ubertes* i casi cap *e* que no sia *tancada*. Tota *a*, tant *inicial*, com *medial*, com *final*, ès a la castellana. Lo plural dels noms acabats en *-a* no ès en *–[e]s* com en tot lo Reyne de València i Catalunya occidental, sino en *-as* (*portA-portAS*, *donA-donAS*, etc.). —*b*) Mantenen clara la *a* llatina de les desinències verbals àtones del *present*, *imperfet*, *condicional*, *imperatiu* i *subjuntiu*, no fentla may *-e-* com la hi fan casi sempre les altres comarques de la llengua; per lo mateix diuen: *cántAs*, *cántAn*, *cantaßAs*, *cantáßAm*, *cantáßAw*, *cantaßAn*, *cantariAs*, *cantaríAm*, *cantariAn*; volen que *cajgAs*, que *cajgA*, que *cájgAn*. —*c*) Tenen molt pocs incoatius i els fans en *-isco*, *-íxes*, *-ix*, *-ix[e]n* a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'indicatiu; i an el *subjuntiu* los fan en *-isca*, *-iscas*, *-isca*, *-iscan*. —*d*) Conserven la *-a* de les desinències llatines del present *-amus*, *-atis*; i per això diuen: *cantAm*, *cantAu*, *anAm*, *anAu*. —*e*) La primera persona singular de *fer* ès *fay* no *faig*; i la d'*ana*r ès *bajc* i *baj* (BAYC *allà*; BAY *sempre allí*). —*f*) L'*imperfet* té una importància estraordinària: ofereix la particularidat de no menjarse may la *-ß-*. Aquí tots els *imperfets* o son en *-aßa* o en *-eßa* o en *-ißa* (v. gr. anáßa, féßa [feya], bullíßa [bullía]. —*g*) Els *participis de present*, els *presents* i *imperfets* que inclouen l'aplec *e+g+e* despleguen lo diftong egwé; i així diuen begwém, begwéw, begwéßa, en lloc de *beguen(t)*, *beguem* , *beguew*, *begueva* [bevía]. Se troben an el mateix cas els verbs *creure*, *caure*, *deure*, *ploure*, *coure*, etc. —*h*) No tenen lo *perfet simple*; lo fan compost de *vaig* i l'*infinitiu*. —*i*) La primera i segona persones plural del *subjuntiu* ès sempre en *-am*, *-au* (volen que *conegam*, *conegau*) fora en la primera conjugació que son en *-em*, *-ew*, segons l'etimologia llatina (volen que *cantem*, *cantew*). —*j*) L'optatiu ès en *–éss[e]* o *-és*, *-éss[e]s*, *-és*, i en *-íss[e]*, o *-ís*, *-iss[e]s*, *-ís* (v. gr. volien que io *conegués[e]* o *conegués*, que *consentíss[e]* o *consentís*). —*k*) Usen lo verb *estar* en lloc d'*haver* per denotar *existència*, i així diuen: *est[e] an* (any) *hi ha 'stat (hagut) bona cullita*; *je* (hi) *ba 'tà* (va haver) *un hóme que ba di una mentira*. —*l*) La partícula *hi*, inicial de frase i devant un mot que comença per consonant, o *sufixada* a una forma verbal se diftonga en *jé* (v. gr. *¿j[é]* tornaràs o no hi tornaràs?, *¿jé baixaràs?*; Cabénje [cabenthi] *hi aniré*; cabémj[e] [cabemhi!]. —*ll*) La partícula *ho* en les mateixes situacions se diftonga en *-we*; i així diuen: *we* (ho) *sabeßas o no hu sabeßas? ¿we faràs o no hu faràs? No caldrà féw[e]* (ferho: fehu); *dîw[e]* [246] (digues-ho) tot!; *antengámw[e]* (antengamho!). —*m*) Tenen també lo pronom personal de segona persona plural *tos* en lloc de *vos*, *afixat* i *sufixat* a el verb (v. gr. *a tos batres* [vosaltres] TOS [vos] *buic* [vull] *molt*. —*Si sou bons txicots* TOS [vos] *donaré un premio*. —*¿No* TOS [vos] *doleu de tal desgràcia*? —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

*Apartau*TOS [apartauvos] *txiquets*! —*Anáw*TO*n[e]*! [anauvosne]. —*Defengau*TOS! [Defengauvos]. —*n*) Fan *ll* [ʎ] la *l* líquida dels aplecs *bl*, *cl*, *pl* i per lo mateix diuen: *bllat*, *bllanc*, *cllau*, *cllaró*, *pllassa*, *pllanta* i també *parllar*, *burlla*. —*ny*) Aquí parlen *apitxat* com a València; això ès, la ʃ (x) inicial de mot i la *j* i *ge*, *gi* les fan sonar tʃ (tx), i per lo mateix diuen: *Txessús* [Jesús], *Txaume* [Jaume], *txemec* [gemec], *txipó* [gipó], *montxa* [monja], *mintxá* [menjar]. No fan cap *s sonora* [z], sino que les fan totes *sordes*. També confonen la *v* ab la *b*. —De manera que lo parlar *apitxat* de la ciutat de València i la seua *horta* no ès esclusiu de València: pertany a tota la comarca de Benavarri.

Dia 29 d'agost

Don mils de gràcies al Rt. Sr. Ecònom, Vicari i Beneficiat de Benavarri p'el gran servey que m'han prestat fentme possible l'enquesta de la conjugació de tal comarca; prenc comiat de tots ells, i puig a l'automòvil cap a Binèfar ab una colla d'advocats, escrivans i lo Jutge de Benavarri que se'n van a cassar. Un d'aqueys advocats, D. Pio Ribera, amic de Mn. Medard, jovenet, molt simpàtic, me diu que ès un regionalista convençut i resolt defensor de la nostra llengua, i me convida per passar ab ell lo menys una setmana, oferintse a acompanyarme a recórrer tots aquells pobles de llengua catalana de la província d'Osca, i que ell se cuydarà de durm'hi, i de tot lo altre a fi de que puga estudiar a fondo el llenguatge de tots aquells varals. Jo li promet de tornar la primavera vinent, si Deu ho vol. —Ell i sos companys devallen abans d'arribar a Alcampell, essent la despedida molt coral, i jo cap a Binèfar, a on m'acompanya una estona Mn. Justinià Garcia (lo Rt. Sr Rector se'n anà ahir per feynes a Lleida); i llavò li estrenc ab lo tren cap a Manresa, arribanthi hora baixa de tot devers les set.

Trop a l'estació que m'esperen mos corals amics D. Oleguer Miró i D. Josep Esteva, acompanyantme a La *Santa Cova* a on me diuen que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'espera lo degà dels gramàtics catalans, lo venerable P. Jaume Nonell, i que allà m'han d'hostatjar per voluntat espressa del Rt. P. Rector de la *Santa Cova*. Canviades [247] ab En Miró i N'Esteva les salutacions de rúbrica, ja me moven la qüestió de la *Secció Filològica*, demostrantse del tot a favor meu, no comprenent com l'*Institut* ha abandonada de tal manera l'*Obra del Diccionari*, resultantne lo contrari més gros que may tal *Obra* hagués tengut, i lo que manco comprenen ès l'actitut inverosímil d'En Puig Cadafalch en tota aquesta cosa.

Arribam a la *Santa Cova*, aquells venerables Pares Jesuites me reben i m'aculleixen amabilíssims, lo primer de tots lo Rt. P. Rector. Llavò mos compareix l'heroic P. Jaume Nonell i son company lo Pare Pastoret: me fan contar de la meua escursió per les regions valencianes i catalanes, i tornen tocar el conflicte ab la *Secció Filològica*, condamnant i reprovant lo procedir d'aqueixa envers de mi; i tots, especialment lo Pare Nonell, m'encoratgen a seguir endevant la campanya en defensa de la puresa i dignidat de la Llengua i per l'*Obra del Diccionari* contra tots els contraris d'una causa tan noble i tan alta.

Jo els agraesc ab tota la meua ànima lo coratge i conort que'm donen, i prenc comiat de tots perque ja s'ès fet tardet, i demà li he d'envelar de bon matí cap a Barcelona.

Dia 30 d'agost

Dic missa a la Santa Cova, a les set (oficials) prenc el tren cap a Barcelona i hi arribam devers les nou. Arregl feynes; una partida d'amics que volia veure, son fora de Barcelona, que estiuetgen a diferents bandes i per lo mateix fas calada buyda.

Aixi meteix en veig uns quants que m'enteren de la situació que En Puig i Cadafalch i els elets de la *Secció Filològica* han creada contra mi, apellant an els medis mes taliquins, saltant totes les barreres, oprimint, vexant, coaccionant, per aufegar l'opinió pública que los condamna i reprova i contra la qual, be poren esparonetjar, pero no prevaldràn. Els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amics m'han enterat del[s] *especials* remeys a que aquells han apellat perque els periòdics de Barcelona no parlassen del meu conflicte ab ells ni del meu *Manifest*, perque n'haurien parlat els periòdics, ¡vaja si n'haurien parlat! i no a favor d'En Puig i companyia. Per això se donaren la partida de passes per tapar la boca en els periòdics per fer creure a la gent que efectivament Mn. Alcover era romàs mort i espoltrit ab la enrabiadíssima i comiquíssima *excomunió* que En Puig, *La Veu de Catalunya* i els pifolers de la *Secció* llansaren contra mi. Conseguiren tapar la boca a casi tots els periòdics barcelonins, però no la dels [248] centenars, dels milenars de persones que se son entre-sentides de lo que passa, i condamnen En Puig i sos *sogueus*.

Dels que m'han enterat de tot això no n'hi ha cap que cobri de l'*Institut* ni de la *Diputació*, puys an els qui hi cobren, abans de publicar el *Manifest*, sabent de lo que son capaços En Puig i sos escolans, per que no incorreguessen en les ires i venjansa d'aqueys, elze vaig comanar que'm deixassen fer tot sol i que no badassen boca en res ni per res en tota aquesta cosa, perque no volía que per mi els hagués de venir gens de mal. De manera que no he sabut res pus d'ells.

I això son els únics efectes que he esperimentats de l'excomunió d'En Puig i Cadafalch en tota la meua excursió de setanta dies p'el reyalme de València i Catalunya occidental i central.

Hora-baixando prenc redòs an el vapor *Rey En Jaume I*, a les vuyt i mitja li envalam cap a Mallorca; i a la fresca demunt cuberta me pas una bona estona pensa qui pensa en la magnífica i polent replega de formes verbals que he feta durant els 70 dies d'excursió llingüística p'el Reyalme de València i Catalunya occidental. Cap gramàtic català ha tengut espay ni delit per fer la partida d'excursions que gràcies a Deu he pogudes fer jo dins totes les comarques de llengua catalana, a on he pogudes recullir tantes i tantes de formes verbals, totes d'ara, polents de vida, llampants d'espressió, que me donen la clau per endardellar, esclovellar i espinzellar casi tots els problemes de la nostra conjugació, com esper ferho dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'obra que publicaré, si Deu ho vol, donant el fruyt de totes aqueixes excursions de desset anys.

Per via d'exemple faré una breu indicació dels resultats obtinguts durant aqueixa derrera excursió respecte del *pretèrit imperfet* de la nostra llengua. Les formes que he trobades vives, mos donen el procés complet de la formació de tal temps.

Ja sabeu que en llatí l'*imperfet* oferia les desinències -ābam, -ēbam, -iēbam, ībam (amABAM, habEBAM, legEBAM, audIEBAM, IBAM). Com fa notar lo professor de Llengues Romàniques de l'Universitat de Harvard (Estats Units), C. H. Grandgent, *An Introduction to Vulgar Latin* —Boston, USA, 1908— § 420, la desinència -iēbam de la tercera conjugació es tramudà en -*ēbam*, així com de -*ientem* es feu -*entem*, i de *faciebam* > **facēbam*. Recorda també Grandgent que la quarta conjugació llatina desde els temps més remots tenia dues formes d'*imperfet*: una que quedaba en -*iēbam*, i l'altra en -*ibam*, que ocorren tant en la primera com en la derrera època del llatí, com fa notar l'altre Professor de filologia, de [249] Oxford, W. Mr. Lindsay, M. A. *The Latin Language. An historical account of Latin sounds, stems and flexions*. L'altre Professor, A. Dubois, *La Latinité de Ennodius*, 1903 —p. 277-278, fa constar que la desinència -*íbam* va prendre tal forsa dins el llenguatge popular que arreconà de tot la desinència -iēbam, que desaparegué, i així en lloc de *vestiebam*, *audiebam*, etc. digueren *vestibam*, *audibam*. Prova Grandgent (ib. § 318) que la -*b*- entre vocals acabà en el sigle III per sonar *ß* (*billabial fricativa*), confonentse ab la *v*, dient *deVere*, *deVitum*, *proVata* per *deBere*, *deBitum*, *proBata*. I afitx Grandgent (ib. § p. 421) que de *habēbam* llatí resulta *aßeßa*, i passà la cosa més envant i sortí **aßea*, perdent-se la segona *ß*, probablement per dissimilació. D'assi resultà una desinència –[e]a en lloc de –[e]ßa, que's va estendre a luf dins les llengues romàniques i afectà totes les conjugacions, això ès, que de -

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aβa(m) [ja sabeu que la -*m* els llatins no la pronunciaven], -*ēba*(m), -*ība(*m), resultaren les desinències -*aa*, -*ea*, -*ia*. De manera que tot això ja succeí dins el llatí vulgar.

Doncs bé totes aquestes formes he trobades dins els dialectes que he estudiats del reyalme de València i de Catalunya occidental. Unes formes viuen a una banda i les altres viuen a altres. Per la lley de l'*hiatus* s'ès encletxada una *j* en les desinències *aa*, *ea*, resultant *ája*, *éja*.

Així han resultat aquestes desinències en les quatre *conjugacions*:

I conjugació *áva* (-*aβa*) i -*ája*.

II, III i IV conjugació -*éβa*, -*éja* i -*ója*; -*úβa* i -*úja*; -*íβa* i -*ía*.

Quant a la primera conjugació la desinència -*áva* (-*aβa*) domina esclusivament dins tot el domini llingüístic català, fora lo reyalme de València, Ribera d'Ebre, Ribera baixa del Cinca, les Garrigues i lo Pla d'Urgell. An aquestes regions occidentals i valencianes caplleva la forma -*aja*, tota sola o ensems ab l'altra -*ava* (-*aβa*). I se dona el cas de que no hi encletxen *j* al Patró, Gandia, Benigànim, Cocentaina, Biar, València, Morvedre, Castelló de la Plana, Alcalà de Xivert, Benassal, Morella, Gandesa, Riba-roja i Fraga, on diuen: tu *anáes*, nos *anáem*, vos *anaéw*, ells *anáen*; —i a les altres bandes, com Ponts, Balaguer, Lleida i la Granadella, hi encletxe[n] la *j*, i diuen: *anájes*, *anáje*, *anájem*, *anájew*, *anájen*. —I aquesta forma ès tan preciosa perque demostra l'existència dins el català de la lley que ja era dins lo llatí vulgar, de la pèrdua de la -b- o -β- de l'*imperfet*, lley que no prevalgué dins els verbs de la primera conjugació desapareixent de la major part del territori llingüístic català, [250] però que prevalgué dins els verbs de les altres conjugacions, fora en la regió nort de la província de Lleida i nort-est de la d'Osca.

Les formes -*eba* i -*iba* predominen a la Seu d'Urgell, Andorra, Organyà, Ponts, Pla d'Urgell, Conca de Tremp, Pallars, Ribagorça i Benavarri. Benavarri ès el fort d'aquestes formes. Allà tots els verbs acabats en -*ir* fan l'*imperfet* en -*iβa* i els acabats en -*er* tònica, i en -*er* o -

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

re àtones fan l'*imperfet* en -*eßa*. I així de *acudir*, *obrir*, *dormir*, *dir*, etc. es fa *acudißa*, *obrißa*, *dormißa*, *dißa*, i de *beure*, *cabre*, *conèixer*, *córrer*, *defendre*, *esser*, *ploure*, *pondre*, *rompre*, etc. se fa *begweßa*, *coneixeßa*, *correßa*, *defeneßa*, *éba*, *plogweßa*, *poneßa*, *preneßa*, *rompeßa*, etc.

Perdent-se, per la lley que hem vista més amunt, la -*ß*- de la desinència -*ißa*, resulten els imperfets en -IA (*acudIA*, *obrIA*, *dormIA*[)], dominants en la major part del territori llingüístic català. —Del *dißa* (*deja*) de Benavarri, per la pèrdua de la -*ß*- resulta el *día* (deja) de totes les regions valencianes, Ribera d'Ebre, Ribera baixa del Cinca, les Garrigues, la Segarra i Lleida.

De la pèrdua de la -*b*- en la desinència –*[e]ßa* resulta la desinència -*ea*, -*eja*, tan estesa a Lleida i restreta en les Balears, Catalunya francesa, Catalunya oriental i Catalunya central, a l'*imperfet* de certs verbs molt usats, com *caure*, *creure*, *fer*, *jaure*, *riure*, *seure*, *treure*, *veure*, que resistiren l'onada esbroncadora i casi incontrastable de l'*analogia*, que imposà a tots els altres verbs de la segona, tercera i quarta, la desinència -*iba*, -*ia*. I per haver resistida tal onada aqueys verbs fan l'*imperfet*: *queja*, *creja*, *feja*, *jeja*, *reja*, *seja*, *treja*, *veja*.

A la Ciutat de Lleida fou més forta la resistència de la desinència -*éia*, i per això la conserva l'*imperfet* de molts més verbs, que a les altres bandes han pres -*ía*. Per això a Lleida diuen: *coneixéjε*, *corréjε*, *merejxéjε*, *najxéjε*, *parejxéjε*, *planyéjε*, *soléjε*, en lloc de *coneixia*, *corria*, *mereixia*, *naixia*, *pareixia*, *planyia*, *solia*, formes analògiques. Es per demés dir que a Benavarri aqueys imperfets son en –*[e]ßa*: *mereixeßa*, *naixeßa*, *pareixeßa*, *planyeßa*, *soleßa*, *coneixeßa*, *correßa*.

A diferents endrets del Pla d'Urgell, Segarra i Lleida els verbs *cloure*, *coure*, *moure*, *ploure*, tant l'*imperfet cloja*, *coja*, *moja*, *ploja*, resultat d'una contracció de les formes llatines *claudebam*, *coguebam*, *movebam*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pluebat. La desinència -*eßa* se reduí a -*eja*; la primera síl·laba se feu tònica i matà l'àtona, aplegantse la tònica ab la desinència -*ja*, resultant aquelles formes, a primera vista estranyes, però ben regulars i llògiques. [251]

Lo verb *dur* no s'usa a Benavarri, i per lo meteix no s'hi troba l'*imperfet*; però s'usa a Organyà i Sant Salvador de la Conca de Tremp i fa l'imperfet així: a Organyà: *dúßε*, a Sant Salvador *dúßə*.

Elidint-se la -*ß*- segons la lley que la retgia dins el llatí vulgar, com hem vist, resulta la forma *duja*, que s'usa dins tot el domini de la llengua, fora an aquelles bandes que conserven la forma primitiva *dußa* (< *ducebam*).

Per endardellar i espinzellar les formes de l'*imperfet*, ja ho veys, no he hagut d'arbitrar cap teoria ni fer cap suposició. M'ha bastat recordar les formes que's ballugaven dins lo llatí vulgar i arremolinarhi les formes que he pellucades a forsa de córrer i de suar i de palanquetjar des de Monòver i Elx fins a Organyà i Benavarri, passant per Benassal i Morella.

Soberc i costós ès lo sistema; però crec que no n'hi ha altre per aclarir la cosa.

Qui en sàpiga un altre, que als el dit.

Sobre tot, ja n'hi haurà prou de formes verbals, i treurà més anar an el camarot a posar els ossos de pla fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 31 d'agost

Me desxondesc dematinet, a punta d'alba. Pec cossa an el llensol, me vest, me rent, puig demunt cuberta, i me trop devant les muntanyes d'Andratx i Sa Dragonera, cap gentilíssim de la nostra benvolguda *Roqueta*, que així com ès i ab tots els seus defectes i emperons, no la barat ab cap altra terra del mon.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Ja vaig fer bé de no acceptar la magnífica prebenda que En Prat de la Riba, al cel sia, m'oferí, a Barcelona la primavera de 1912! Me'n seria penedit tota la vida!

Al punt voltam lo cap de Calafiguera i aviat som dins lo moll de la Ciutat de Mallorca.

Desembarc, i ho trop tot així com ho havia deixat, poc sà poc llà, gracies a Deu.

I s'ès acabada aqueixa bona d'*eixida* de setanta dies p'el Reyalme de València i Catalunya occidental, que he poguda fer ab bona sanitat i completa satisfacció de la meua ànima.

Es que Deu i la Mare de Deu i els sants i santes de la meua especial devoció i les oracions de moltes d'ànimes piadoses que'm volen bé, m'han assistit una cosa de no dir, i per això tot m'ha dit en candela.

Me pertoca i doncs i m'estableix donar milions de gràcies [252] de tot a Deu nostre Senyor i a la Benaventurada sempre Verge Maria i al Benaventurat Sant Miquel Arcàngel, al Sant del meu Nom i a tots els sants Patrons de les terres que he corregudes, puys massa se veu que tots m'han assistit i guardat de mal contra tots els meus contraris, que Deu fassa un[s] sants i a mi també. Amèn.

ANTONI M. ALCOVER, *pre*.

¡Escoltau! (252)

No contàvem tot d'una que fos tan llarc lo *Dietari* de la derrera *Eixida* llingüística, i per això hi volíem posar, derrera, la contesta a les raons foradades que els estornells de la *Secció Filològica* i el qui los guarda les espal·les, digueren la primeria de juliol desde les croixides columnes de *La Veu de Catalunya* i desde la sala de sessions de la Diputació Provincial de Barcelona, contesta que tenim escrita fa setmanes; però l'epidèmia de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la *grippe* que tan fort ha patxucats els ciutadans de Mallorca i especialment els caixistes nostres, mos ha capturats de poder fer arribar an els nostres suscriptors tal contesta que farà p'el cap prim quatre o cinc fulls de 16 planes. Per això hem resolt que surta ara mateix lo present BOLLETÍ ab lo *Dietari* de la derrera *Eixida* i devers Nadal, si Deu ho vol i Maria, sortirà la contesta an els caps-esflorats de l'*Institut* i serà un BOLLETÍ que valdrà per tres mesos: *janer, febrer* i *mars* de l'any qui vé.

Lo present BOLLETÍ se ven, separadament dels altres, **a pesseta**.

Com lo BOLLETÍ que du lo *Manifest* s'agotà, en feym segona edició, per poder servir les moltes de demandes que de diferents bandes de Catalunya, Balears i Reyalme de València mos n'han fetes.

La Veu de Catalunya, la gran bajana, i els xabalets de l'*Institut* poden donar Mn. Alcover per definitivament mort i *sebollit* o soterrat tant com vullen, però Catalunya, les Balears i lo Reyalme de València el tenen per ben viu, com se desprèn evidentment de *Dietari* que umpl lo present BOLLETÍ, que creym que farà torsons de ventre a més d'un quern dels nostros contraris, Deu els ajut allà on son. Amèn. [253]

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1918

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[253][*]

A tots els amadors de la Llengua Catalana (253-337)

Era d'esperar que devant lo *Manifest* que vos vaig endressar demunt lo penúltim BOLLETÍ, devant la partida de càrrecs gravíssims i acusacions formidables que formulava jo contra la *Secció Filològica* de l'*Institut d'Estudis Catalans*, els inculpats i acusats tractassen de defensarse provant de contestar tots aquells càrrecs i acusacions per quedar bé, devant Catalunya. Això seria estat lo regular, lo llògic, lo formal, lo raonable. Però precisament perque seria estat tot això, els acusats i inculpats se'n son guardats com de caure, de ferho. No me volgueren donar tal importància, que uns *superhomes* com creuen esser m'haguessen d'immortalisar ab llur indignació esbroncant come lava olímpica per demunt les planes dels periòdics. Ells se figuraven que la gent ja no's recordava de mi i que tots mos escrits ferien fetxida, negú los se voldria mirar ni pararhi gens d'esment. Però lo *Manifest* meu corregué de cap a cap de Catalunya i interessà l'opinió publica de bon de veres, especialment a Barcelona, condamnant tothom els acusats i inculpats, tothom fora la *carn venuda*, aixó ès, els qui *cobren* o esperen *cobrar* de la

[*] T. X. —Janer-febrer-mars de 1919. —N. 7.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diputació de Barcelona i de la Mancomunidat, a on En Puig i Cadafalch fa de Rey-Herodes, coneixent, tots els qui el tenen gens tractat, els seus mals arrambatges i les moixonies que ès pàtric de fer an els qui estàn baix d'ell i no li van amèn! amèn! Fins i tot l'immensa majoria d'aqueys, interiorment, me donaven la raó a mi, però ¡ben alerta a ferho gens coneixedor! per por de mosques i de perdre'l tros de pa que tenen de la Diputació o de la Mancomunidat. Tanta era la pressió que l'opinió pública feu demunt En Puig i Cadafalch i els balitres de la *Secció Filològica*, que no tengueren altre remey que fer qualque cosa per arruixarse aquelles mosques que de tots vents els acoraven tan endins el fibló. Me cal donar [254] conte de tot l'estabeig que feren dits *superhomes* tan debades, per que result més clara i llampant llur culpabilidat, llur inescusabilidat.

I no ho he fet més prest, no ho fiu tot d'una perque creguí que era de major interés p'els amadors de la nostra llengua no interrompre l'excursió filològica, que comensí dia 20 de juny i acabí dia 31 d'agost per estudiar la conjugació vivent dins tot lo reyalme de València i Catalunya occidental que deix descrita i espinzellada dins lo *Dietari* que sortí demunt l'altre BOLLETÍ, excursió que no podia perllongar pus, puys no tenia altre temps hàbil per ferla. D'altra banda, me convenia més que passassen uns quants mesos per poder fer més patent la falta de raó de mos contraris i la reprovació que Catalunya els ha fulminada per llur tudossaria i desaprensió.

Hala idò si elze repartim una mica de bescuyt per que no's queixen ni gremoletgin pus.

§ 1
Quin cas fa del *Manifest* la Prensa

Lo *Correu Català* dia 17 de maig ja havia posat, sobre la tornada de la *Calaixera Lexicogràfica* a Mallorca, un solt ben bofegant que trobà eco dins la prensa catalana no mercenària de *La Lliga Regionalista* i dins la valenciana, alsant la veu a favor meu un diari tan acreditat com *Las*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Provincias de València que el dirigí tants d'anys lo patriarca del reneixement En Teodor Llorente i ara lo dirigeix son fill del mateix nom. En Josep Aladern demunt lo setmanari *Catalunya* dia 31 de maig havia tronat fort ferm contra l'*Institut d'Estudis Catalans* retreguent de que jo «estava disgustadíssim del procedir del Institut fins al punt de» esserme «negat a colaborarhi». La prensa *radical* també destraletjava ferm per lo de *La Calaixera*. Dia 19 de juny lo diari mallorquí de més circulació, *La Almudaina*, dedicà en el conflicte ab l'*Institut* un article a favor meu, acabant per dir: «Mal camino el tomado por los miembros del Institut para conquistar el afecto de las regiones hermanas; el Sr. Alcover velando por la realidad lingüística de Mallorca, verá crecer las simpatías a su alrededor, simpatías que acrecentará el despego de aquellos de quienes sólo gratitud y reconocimiento debiera recibir». Lo endemà, dia 20, lo periòdic de Vic *Ausetania* dona una enfuyta ben afuada an els de l'*Institut* per l'endemesa que m'han feta, dient que «en bona hora els he posats en solfa» [255] i que llur «paper ès ben petit i lleig» en tota aquesta cosa. Dos dies mes tart sortí *Llibertat* de Igualada, demostrant «la seua indignació per la tasca perturbadora i antipatriòtica de la *Secció Filolòfica* de l'*Institut*», no deixant part sana an els estornells que la componen i an el qui elze guarda les espal·les. Tres dies més tart, die 25, romp el foc *La Gazeta de Vich* contra la tropa de la famosa *Secció* anti*filològica*, donantli un bon encals, fentse seu lo *Manifest*, copiantne una partida de trossos. Lo mateix dia lo diari barceloní *Gaceta de Cataluña* ensivella un article que alsa terreta a favor meu i contra la mateixa anti*filològica*, estamanetjantla de mala manera després de transcriure un enfilall de bossins del meu *Manifest*. Aquell mateix dia 25 l'altre diari barceloní *Correo Catalan* obri un foc granetjat contra els revel·lers de la *Secció* anti*filològica* i el que los ampara, esponsantlos la murta granat ferm, publicant articles i més articles baix del titol: *Mn. Alcover en defensa de l'Obra del Diccionari*, dia 25 mateix; *La Actitud de Puig y Cadafalch*, dia 26; *El amparo de los filólogos*, dia 27; *Armonias filològicas*, dia 29; *D. Antonio M.ª Alcover*, dia 30; *D. Pompeyo Fabra* dia 2 de juliol; *D. Federico*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Clascar dia 7 i dia 8 següents, *Por Cataluña. Por la cultura Catalana* dia 9, publicant aqueix dia una carta interceptada del *President* de la *Diputació* que deixà a molt mal lloc l'*Institut* i en situació ben trista el mateix autor de la carta, segons veurem més envant. Aqueys articles acabaren de treure del solc els elets de l'anti*filològica* i llur amparador, que feyen flamada, duyen de mi un dimoni a cada cabell i se serien tornats a un puat. Amparant un caporal de *La Lliga* com En Puig i Cadafalch la *Secció* anti*filològica*, era natural que els *radicals* se declarassen a favor meu. Així ès que llurs periòdics desparaven també bala rasa contra l'*Institut* i *La Lliga*, la responsable i culpable de tot en últim terme; i *El Radical*, entre altres, dedicà a la questió dia 28 i dia 29 de juny uns articles flametjants, fent mostrar la filassa en els revel·lers anti*filològics* de l'*Institut*, i an el qui los cubria ab la seua capa, feta tota un pelleringo. Lo mateix dia 29 de juny prengué les messions per ella *La Costa de Llevant,* degà de tots els setmanaris catalanistes, cantant una lletania de pinyol vermell an els anti*filològics* copiant un enfilall de fragments del meu *Manifest*. Arriba a orelles d'En Puig i Cadafalch que el diari barceloní *El Tiempo*, anava a publicar uns articles sobre lo conflicte de l'*Institut* que eren una defensa meua i una planissada arrenyonadora an els anti*filològics*, sobre tot En Fabra, i feu pressió de tot demunt dit periòdic per que no sortissen tals articles. No fa gayre que [256] el qui los havia escrits, D. Bernat Obrador i Billon, fill de l'inoblidable i meritíssim lulista D. Mateu Obrador i Bennàssar, al cel sia i tots los morts, me contà l'*intringulis* de tot això, ès a dir, que lo director de *El Tiempo* li havia comanat que escrigués tals articles, i, com estaven per a publicarse, s'hi presenten dos dependents de l'*Institut*, coneguts come *germanófils* i amics meus particulars, de part del President de la Mancomunidat, furiós aliadòfil, per que *El Tiempo*, germanòfil, no publicàs aquells articles. Aqui's veu lo refinament de malícia, d'aldèsia i de betzèrria d'En Puig, fent donar an aquells dependents seus aquella passa, que era tot una vexació incalificable a la conciència d'aquells dos dignes funcionaris, puys si no conseguien aturar els articles, los havien d'acusar de poc zel per l'*Institut* i de traició an el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

president de la Mancomunidat per favorirme a mi, lo qual avuy per avuy ès p'En Puig lo crim més ferest que un mortal puga cometre.

§ 2
Una monigunada de *La Veu de Catalunya*

En vista del porro formidable que la opinió pública arrambava an En Puig i an els anti*filològics*, fent un gros cas del meu *Manifest* i descalificantlos a ells en tots conceptes, varen compendre els malanats que aixi mateix feyen un paperet massa trist, desayrat i ridícul, si no badaven boca, si d'un vent o d'altre no feyen qualque cosa per defensarse dels càrrecs formidables que ab mi los feya tothom. Però ¿com resignarse ells, colossals *superhomes*, a haver de contestar a un *pigmeu* com jo? ¿Era concebible que se dignassen devallar de l'olímpica altura en que se figuren capllevar, per tornarme les pilotes en el joc? Per això optaren per entafarrar dia 2 de juliol demunt la *Veu de Catalunya* un articletxo fusellable, que negú tengué pit per firmarlo, sortint com un vertader *genet,* depositat a l'*Inclusa*, avergonyintse'n lo mateix autor com s'avergonyeixen els fornicaris del fruyt de llur crim. L'articletxo deya per títol *Un espectacle trist, però lleig*. Efectivament fou ben *trist* i ben *lleig l'espectacle* que donà l'*Institut*, que pretén passar per una corporació científica de fama *europea*, que el seu president l'acusa d'un sens fi d'atrocidats, senyalant *noms* i *armes* i *fets*, i la corporació no té pit per sortir al mitx i contestar, desfent tots els càrrecs que li feya, no un qualsevol, sino lo seu mateix *President*, que, si no era digne d'esserho, ells no l'havien d'haver elegit per tal [257] càrrec. Sí, fonc un *espectacle* ben *trist* i *ben lleig* el que donà l'*Institut* no gosant obrir boca devant tot Catalunya que'l condamnava de la manera més espatarrant, i confiar la seua defensa a un diari polític tan desacreditat, tan sectari i tan ignorant en ram de filologia com *La Veu de Catalunya.* I ¿qui ès *La Veu* per judicarme a mi come filòleg? Es evident que la seua competència en filologia està baix zero. Aixi ès que l'articletxo resultà un carreranc de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mentides, ximpleses, insolències i barbaridats, sense contestar a cap dels càrrecs que lo *Manifest* fa a l'*Institut*. Es una solemne mentida que jo haja sostenguda may la teoria que *La Veu* m'atribueix sobre lo que ha d'esser la llengua literària; i, si no, que diga a on i quant jo he sostenguda una tal cosa. Es una solemne mentida lo que diu *La Veu* de «l'incompatibilidat» del meu caràcter ab lo dels altres membres de l'*Institut*; i, si no, que citi fets que ho provin o ho indiquin. La «incompatibilidat» que existí entre ells i jo, fonc que ells no volien dur avant l'*Obra del Diccionari* així com la carta de fundació de l'*Institut* marca que s'hi ha de dur. La «incompatibilidat» que existí entre ells i jo, fonc que jo no volia galicismes ni neologismes baldufencs i ells no volien altra cosa; que ells volien i jo no volia que la modalidat llingüística de Barcelona hagués d'esser la *llengua literària* sacrificant bàrbarament, estúpidament les altres modalidats, com la *valenciana*, la *balear*, la *catalana occidental*, tant si no més dignes que la de Barcelona, i sovint més conformes ab los nostres grans clàssics dels sigles XIV i XV. Es una solemne mentida que jo may haja combatut demunt lo BOLLETÍ del DICCIONARI ni fora del BOLLETÍ cap «solució lèxica de l'*Institut*»; i, si no, diga *La Veu* quina. Segons *la carta de fundació de l'Institut* de 14 de febrer de 1911, per «donar normes ortogràfiques o d'altra mena al català», pertoca «convocar» tots «els membres» de les «seccions o branques de l'*Institut*». Ara be ¿quina «solució lèxica» ha dada l'*Institut* convocat així com diu la carta, que jo l'haja combatuda en lloc del mon? Veyam, me'n citi una *La Veu*! Ni ella ni qui prega per ella me'n citaràn cap. Es una solemne mentida lo que diu *La Veu* que «la pràctica unanimitat de Catalunya» «reverencia» «la tasca de l'*Institut*». S'ès mester molta de barra per afirmar una tal cosa. ¡Si un no pot donar una passa dins Catalunya que no li escarrinxin les orelles els clams d'indignació contra la tasca» de la *Secció* anti*filològica*! ¿Tal volta no la combaten l'immensa majoria dels escriptors catalans? ¿Tal volta l'any 1915 no protestaren 93 autors premiats en els *Jocs Florals* o que n'eren estats *Mantenedors* contra l'imposició de les *Normes* [258] de l'*Institut* an els escrits premiats en dits *Jocs*, figurant entre aquells 93

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manifestants patricis tan ínclits com l'Excm. senyor D. Eusebi Güell, al cel sia, i lo M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera? ¿Tal volta no se formà, contra «la tasca de l'*Institut*» i per esborrossonarla, *L'Acadèmia de la Llengua Catalana*, aplegantshi un bell esbart d'escriptors catalans, meritíssims de la Pàtria i de la Llengua? ¿O no son part de Catalunya tots aqueys prohoms de les Lletres catalanes?

§ 3

Per que no he volgut dimitir de President de l'*Institut*

Digué *La Veu* que «enlloc del mon» «mai» «cap persona» «ha mantingut en el sí de cap corporació la reivindicació d'una presidència contra la voluntat unànime i repetida dels presidits» com ho he fet jo ab la Presidència de l'*Institut*. Doncs jo no he fet més que correspondre a la ind[el]icadesa i grolleria del membres de l'*Institut* que sense cap contemplació, consideració ni urbanidat m'exigiren la dimissió de President, allà on lo *Reglament* de l'*Institut* declarava «vitalicia» la meua Presidència. May he tengut per norma fer el gust dels qui'm declaren i me fan la guerra, sino que solec fer tot lo contrari de lo que ells voldrien que fés. El mateix Puig i Cadafalch me digué dia 25 de novembre a ca-seua que els ho havia dit a mos companys de *Secció* que ho havien fet molt malament de volerme llevar de President d'aquella manera. Si ells haguessen procedit ab la correcció, delicadesa i bona criansa que les persones decents tenen per norma, no seria estada gayre mala d'arreglar la cosa. Lo meu primer impuls quant rebí l'imperiosa comunicació de dia 2 de juliol (1917), fonc de no tornarme acostar pus may a l'*Institut*, però llavò els amics barcelonins m'escrigueren que en cap de les maneres dimitís de President, puys això seria fer la causa dels balitres que volien tirar a fons l'*Obra del Diccionari,* i que no oblidàs que el gran Prat de la Riba, sempre que hi anava qualque *nacionalista* a demanarli si havia de renunciar cap càrrec que tengués, contestava indefectiblement que may per may havien de renunciar cap dret ni cap càrrec, si no mantenirshi ben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ferms per servirhi coratjosament la Pàtria. Per això no he volguda renunciar jo la Presidència de l'*Institut*, ni la renunciaré en tots els dies de la meua vida, mentres la renúncia no haja d'esser per be de l'*Obra del Diccionari*.

¿Ho saben ara per que no he renunciat de President les persones i els periòdics que tant han demostrat estranyarse'n? [259]

§ 4
Les 5.000 pessetes del Gènesis de Mn. Clascar

Just dues coses tracta *La Veu* de rebatre del meu *Manifest*: allò que jo dic que l'estampació del *Génesis* de Mn. Clascar costà 5.000 pessetes, i allò altre de les 10.000 pessetes que els de l'*Institut* me digueren que la Diputació de Barcelona havia votades per l'*Obra del Diccionari* i que llavò les havien d'aplicar a les *Oficines d'Estudis Orientals*. En quant a l'estampació del *Génesis*, diu que no ès res gros aquell cost per «tractarse» «d'un llibre voluminós, una part considerable del qual ès en tipus petits en text polilingüe i ab eventuals composicions hebraiques». Donc bé, lo «volum» son 476 planes de 202 x 148 mm.; de manera que no arriba a tamany *en quart*. L'immensa majoria del text ès català; sols hi ha bocins una mica llarcs en francès i en castellà, i llavò una partida de trossets en llatí, qualque retxa en alemany, inglès i italià, 44 paraules en grec que omplirien unes *quatre retxes* si estaven totes plegades, i finalment 68 paraules hebraiques, que, posades seguides, farien tot en gros *set o v*uit retxes. I una estampació així costà 5.000 pessetes! Si me'n enterí, fonc perque els dependents de l'*Institut* n'estaven escandalisats i indignats, senzillament perque sabien la partida feresta de *proves* que se demanaven a l'imprenta atepintles cada volta d'innumerables correccions; i sovint, com havien tirat un full, l'inutilisaven perque resultava massell de punts escapats, i l'havien de tornar compondre, i ¡venga altra vegada tot un carreranc de proves, farcides sempre de correccions i d'esmenes! Això deyen els dependents de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Institut* que hi navegaven. Per això, i no per lo que diu *La Veu*, costà tant l'estampació del *Génesis* de Mn. Clascar.

§ 5
Les 10.000 pessetes espampolades a l'*Obra del Diccionari,* enganant els diputats come negres

I ¿què en direm de lo de les 10.000 pessetes que els de l'*Institut* me digueren que les havien demanades a la Diputació de Barcelona i aquesta les havia votades per l'*Obra del Diccionari* i que les havien d'aplicar a les *Oficines d'Estudis Orientals*? ¿No diu *La Veu* que té «les dades precises» de com mentres aquelles 10.000 eren «un reintegre» de lo que «en anteriors [260] anyades» l'*Institut*» havia bestret a l'*Obra del Diccionari*? ¡Quina mentidassa! Doncs ¿per que no publica *La Veu* aqueixes «dades precises» que diu que té? ¿Que les 10.000 eren «un reintegre»? Si ho eren, ¿com no m'en digueren res els de l'*Institut* quant tractaven de justificar que s'aplicasen a les *Oficines d'Estudis Orientals* i no a l'*Obra del Diccionari*? ¿Com no'm digueren que havien d'esser per rescabalarse l'*Institut* de les bestretes que havia fetes a l'*Obra del Diccionari*? Es una solemne mentida que l'*Institu*t haja fetes may tal[s] bestretes! ¡Si casi may ha destinat a l'*Obra del Diccionari* lo que tenia per obligació de destinarhi! Res, ¡que me confonga *La Veu* publicant aqueixes «dades precises» que diu que té! ¡Tant com el moix les té ella!

Ab la pavorera que *La Veu* i En Puig i En Bartrina i N'Estapé mogueren contra mi sobre aqueixes 10.000 pessetes, se veu lo molt que les ha cogut a tots que jo les tiràs a la cara i tregués a la pública vergonya aqueix fet tan escandalós i tan indigne, que els mateys elets de l'*Institut* me confessaren, això ès, que, per treure an els diputats aquelles 10.000 pessetes (ells foren que'm digueren que eren 10.000), eren anats a demanarlosho per l'*Obra del Diccionari*, perque els diputats sempre s'abonaven a votar per tal *Obra*, però que havien d'esser per les *Oficines d'Estudis Orientals*, que no eren gens del gust dels diputats, segons

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també me contaren aquells balitres anti*filològics*. ¡Així tracten els diputats de Catalunya! enganantlos come negres! ¡I un engàn així diu En Puig i Cadafalch que «no té cap importància»! ¿Que deu esser que té importància per ell?

§ 6
Escàndol farisayc de *La Veu*

¡I s'escandalisa la gran hipòcrita de que «els lerrouxistes» i *La Gaceta de Cataluña* i «alguns jaumins» me defensin! ¿Tal volta els «jaumins» no son els aliats actuals de *La Lliga*? ¿Tal volta no ho foren «els lerrouxistes» entany en tot aquell marruell de l'*Assamblea de Parlamentaris*? ¿Tal volta no hi ha caporals de *La Lliga* coneguts per llurs *idees* i *obres* ben anticatòliques? ¿Tal volta no sostén En Carner que l'*Institut* ha d'esser *aconfessional*? Un dia que jo no hi era, proposà qualcú en sessió an els anti*filològics* de que la *Secció* assistís a l'ofici o missa solemne que la Diputació de Barcelona dedicà a Sant Jordi en la [261] seua mateixa esglesieta el dia del sant. Doncs sortí En Carner oposants'hi perque digué que l'*Institut* era *aconfessional*. I no sols això, sino que, quant Mn. Clascar, per justificarse de certes til·les que els Censors posaven a la seua versió del *Gènesi*, hagué d'escriure una defensa de tal versió, aduint un enfilall de proves i raons teològiques i apologètiques, En Carner no volia que l'estampació de tal defensa la pagàs l'*Institut* p'el caràcter *confessional* que tenia la defensa de Mn. Clascar. En Carner fonc l'únic que no volia tal *confessionalisme*, puys En Fabra mateix trobava que l'*Institut* havia de pagar tal estampació. ¡En Carner rebutjant la *confessionalidat* catòlica i En Fabra defensantla! ¡Quin espectacle més... *edificant*! Duyt del mateix esperit *aconfessional* més ben dit, *anticonfessiona*l, el gran Carner aficà dins l'*Institut* come llibreter de la casa En Lopez de *La Campana de Gracia* i de *L'Esquella de la Torratxa*, aqueys dos paperots tan rabiosament anti-clericals. Això no's tractà devant mi ni may me'n donaren conte... ¿Ah idò? ¿que no ho senten els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

timorats de *La Lliga Regionalista* que ja hi comensen a fer un paperet ben trist? ¡Que en prenguen nota aquells relligiosos, poquíssims gràcies a Deu, que m'atacaren perque mon *Manifest* tocava una mica l'escarpó an En Carner! Que'n prenga nota certa revista catòlica barcelonina que cometé la pífia d'insultar-me perque m'era permès fer unes quantes xicotines an aqueix *immortal*. ¡O si lo Dr. Sardà i Salvany fos estat viu! quina grandiosa manballeta se'n duya l'autor de tal atrocidat... ¿Que ho senten aquells relligiosos i aqueixa revista catòlica barcelonina? El *gran* Carner acaba de romandre *descalificat* i *La Veu de Catalunya* i *La Lliga Regionalista* també per llur política *aconfessional*, i qui los descalifica ès tot lo Bisbat Català, tots els Bisbes de Catalunya ab la *Pastoral Colectiva* que publicaren dins el setembre a on, recordant la condamnació terminantíssima que el gran Dr. Torras i Bages fulminà dins la seua *Tradició Catalana* contra l'*aconfessionalisme*, condamnen també de la manera més absoluta i capxifollant això de l'*aconfessionalidat*, com ho anatematisà ja fa anys la mateixa Santa Seu Apostòlica, Autoridad Suprema i infal·lible. ¡Que hi meditin qualque estona demunt aqueixa *Pastoral Colectiva* els relligiosos aludits i la revista catòlica aludida i veuràn quin paper desempenyen devant la conciència cristiana de Catalunya defensant un *ens aconfessional* com el gran Carner! No li valdràn a *La Veu* ni a *La Lliga Regionalista* els teòlegs *àulics* que tenen per un cas de casos, ancque siguen de l'embalum de Mn. Clascar, que *La Veu*, no fa gayre, el mos donà [262] per un dels sacerdots més sabis d'Europa...! Però res, seguiguem. ¿Tal volta no hi ha dins l'*Institut* persones públicament separades de la Relligió catòlica! Quina ès la relligió d'En Fabra? ¿Qui no sap que ès un *esquerrà* d'allò més esquerrà? ¿O ha conseguit En Carner ferlo de qualque congregació relligiosa? ¡Bo està el frare per uns quants billets! Que ès lo que està més bé? ¿que els lerrouxistes defensin un capellà o que *La Veu* tracti de rossegarlo, posantlo com un pedàs brut? ¿Tal volta som jo cap capellà sensa llecències o tengut per sospitós o descalificat dins cap Cúria Esglesiàstica? Ja li tendria més conte a *La V*eu fer més obres de cristià que no ha fetes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fins assí i que li han valguda la tristíssima celebridat de que gaudeix entre el clero català! Jo lo que puc dir que ab tantes i tantes de rectories i cases relligioses de Catalunya que he visitades o m'han hostetjat de l'abril ensà per la banda de Girona, Tarragona, Tortosa, Lleida, Penedès, Igualada, Ponts i Organyà, sols a una rectoria he vista *La Veu* i encara me digueren que la rebien per compromís. El clero en general la té per sectària, venjativa i de mala rel. Una prova de que la consideren així ès que, ab tot i ella haver publicat aquell articletxo, tan desenfreit i verinós contra mi, trobava jo an aquelles rectories i cases Relligioses la més coral acullida durant aqueixa derrera eixida filològica que he feta p'el reyalme de València i Catalunya occidental i central. ¡Ja ho pagaria ell ab bons doblers de trobarhi la que hi trobava jo, sensa demanarla, com se desprèn del *Dietari* que umpl l'anterior BOLLETÍ. No, l'articletxo de *La Veu*, oferint tan «trist» i «lleig» «espectacle», tractant de descalificar i vilipendiar un home que *La Veu* se passà onze a dotze anys posantlo part-demunt els núvols, fentne les mil alabanses, com ès notori a tot Catalunya, —aquell articletxo vergonyós no convencé negú; i les insolències i els vilipendis que m'entafarrava, caygueren de ple demunt l'*eyna*, demunt la *mala ànima* que havia escrit tal cocòrum, més pudent que'l més pudent dels gossos.

Dia 15 del mateix juliol per acabarme d'afonar i referintse a mi, digué que s'imposava dins lo catalanisme una «revisió de valors», per no tornarne concedir pus an els que no en tenen. No li canta mala «revisió de valors» a *La Veu* ab la que li han feta tant el clero català com moltíssims de catalanistes! Ja fa temps que l'han «revisada», i l'han trobada *minus habens* come defensora de la *causa catalana-cristiana*, i l'han descalificada de rel. Tan desconceptuada està *La Veu* devant el clero català i la majoria de seglars catalans de tendències relligioses, que un dels Pares Jesuites de Barcelona de més suc de cervell [263] per les obres que ha publicades i p'els sermons que ha predicats, i catalanista fins en el moll dels ossos que ès, me digué no fa gayre que, si per bona sort sortia un altre diari català de caràcter francament catòlic, *La Veu* se'n duria una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mala esmorcada, la deixarien moltíssims que ara la tenen, senzillament perque no hi ha altre diari en català més prenidor.

Sí, torra-pipes de *La Veu*! «ravisau» a la vela els «valors» que volgueu! que ja vos han «revisats» a vosaltres i ha resultat que no treys romana, no feys el pes. Anys enrera un dels més il·lustres poetes i escriptors mallorquins, que vosaltres, en anomanarlo, el posau part demunt els núvols, fentli completa justicia, digué a Barcelona i a Mallorca que *La Veu* era molt inferior an els diaris de vertadera altura, que volava massa baix i que allò no era volar, sino graponetjar. Voleu més «revisió de valors», caps-closos de *La Veu*! ¡Bona «revisió» vos canta!

§ 7

Els anti*filològics* no'm concedeixen l'alternativa. Quina la feren an el prof. Gauchat

I tengué *La Veu* la poca alatxa de dir que jo, de «bosquerol» i «rústic» que som, no'm podia «entendre ni armonitzarme ab els alts filòlegs com En Fabra, En Segalà, En Nicolau d'Olwer», «representants» colossals «de l'assabentament tècnic». Sí que ho han de ser horrorosament «alts» aqueys calops per jo no podre'm entendre ni armonisar ab ells! I mirau lo que son les coses! Essent jo tan «bosquerol» i tan «rústic» com diu ara *La Veu*, els **tres mil congresistes**, aplegats a Barcelona l'any 1906 per glorificar la Llengua Catalana, ja no trobaren per *presidirlos* més que aqueix tros de «bosquerol»! ¡Aquest malanat «bosquerol» En Prat de la Riba l'aficà dins l'*Institut* i de cop i boley el feu elegir President de l'*Institut*! Però ¿i a on tenia el cap En Prat de la Riba? Ara no m'estranya tant lo que me contà un amic meu de Barcelona, no fa gayre, que un dia se trobava a l'ante-sala del despatx presidencial de la Diputació en temps de la Presidència de D. Enric, i en vé sortir del *gran* Carner, plorant de ràbia i dient fet una fúria: *—¡Hi ha que fer acabar aqueix caciquisme!* I tots els qui'l sentiren, entengueren que se referia an En Prat de la Riba, que acabava de despedirlo. Doncs jo fa molts d'anys

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que m'he pogut entendre i armonisar perfectament ab Professors de Filologia de la talla dels Drs. Schädel i Suchier de l'Universidat de [264] Halle; ab lo Dr. Holle de Berlín, el Dr. Gauchat, i el Dr. Jud de l'Universidat de Zuric, ab el Dr. Hadwiger i Dr. Spitzer de Viena; ab el Dr. Carles Salvioni, Professor de Milà, ab el Dr. Guarnerio de l'Universidat de Pavia, ab el Dr. Crescini de l'Universidad de Pàdua, ab el Dr. Merlo de l'Universidad de Pisa, ab el Dr. Zanardelli de Bolonya, i el Dr. Todesco del Liceu de Bassano, escrivintme ab aqueys Professors, casi tots dels més famosos del *romanisme* europeu, que m'han obsequiat fora mida en mos viatges per Alemanya, Àustria, Suïssa i Itàlia. Jo m'he «pogut» «entendre» i «armonisar» perfectament ab els grans Professors de París, Mn. Gilliéron, lo fundador de la Geografia Llingüística, i el P. Rousselot, lo fundador de la Fonètica Experimental, que no sols se dignaren, durant les meues estades a París l'any 1912 i 1913, admetre'm dins llurs càtedres, sino que varies vegades me demanaren coses de filologia catalana devant llurs deixebles, i fins i tot Mr. Gilliéron, lo primer dia que m'introduí dins la seua càtedra me presentà a sos deixebles com un representant de la filologia catalana, endressantme elogis que jo may hauria esperats d'un Professor tan eminent. I no sols això, sino que tant el P. Rousselot com Mr. Gilliéron me convidaren vàries vegades a dinar, obsequiantme fora mida a casa llur. Mr. Gilliéron fins i tot me comprometé a anar a estar ab ell uns quants dies a la seua caseta de Twan de Suïssa, a on me viu tractat magníficament. I ¡que en direm de l'altre *romanista* Mr. Saroïhandy, l'encarregat de refondre lo tractat de la Llengua Catalana que figura dins la célebre obra del Prof. Gustau Gröber, *Grundriss der Romanischen Philologie*? Mr. Saroïhandy vengué a Mallorca l'any 1904 per tenir una entrevista ab mi i de llavò ensà som amics corals. Ab tots aqueys m'he pogut «entendre» i «armonisar». Ells i altres com Oiva Tallgren de Helsingfors (Finlàndia), m'han citat i me citen sovint dins llurs estudis llingüístics referents al català, figurant lo meu nom come tal filòleg dins *Grundriss* de Gröber i dins revistes romanistes d'Itàlia, França, Suïssa i Alemanya. Ab tot i això En Fabra, En Segalà i En Nicolau d'Olwer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

se senten tan «alts filòlegs» i tan «representants de l'assabentament tècnic» que me troben massa poca cosa per haver d'alternar ab mi. Tots aquells grans professors de filologia de França, d'Itàlia, de Suïssa, d'Alemanya m'admeten a alternar ab ells germanívolment, m'obsequien en veure'm, m'escriuen contestant a les meues consultes per les meues produccions llingüístiques. Ara En Fabra, En Segalà, En Nicolau d'Olwer, Mn. Clascar i En Carner me consideren el [265] *Cucut de la filologia*, una caricatura, un burot, que farà una obra de misericòrdia qualsevol que me llevi del mitx. I ¿com s'esplica que aquells grans Professors de Filologia de fama mundial fassen tant de cas de mi, i els «alts filòlegs Fabra, Segalà, Nicolau, d'Olwer, Clascar i Carner en fassen tan poc? S'esplica perfectament. Més envant espinzell el caràcter d'En Fabra, i dic que ell se figura esser el primer filòleg del mon. Tots els altres filòlegs d'anomenada europea mundial, En Fabra los se mira per demunt l'espal·la, i casi no los veu de menudoys i petiteus que los troba; ni si fossen formigues. En Fabra ès així; i com En Segalà, En Nicolau d'Olwer, En Clascar i En Carner juren *in verba Magistri*, això ès, estàn identificats ab En Fabra a forsa d'entonarli el *Tu solus dominus! tu solus altissimus!* —tenen de tots els altres filòlegs del mon lo mateix concepte que en té Fabra, això ès, los tenen tots per inferiors per una mica de cosa de no res. I per que no aneu a creure que jo elze pos cap *fals testimoni*, ara vos contaré un fet d'ells que demostra palmàriament que tenen dels altres filòlegs, fins i tot del[s] més capdals, el concepte que vos dic. Vetassí el *fet*: moltes de vegades m'heu sentit anomenar demunt el BOLLETÍ lo gran professor de filologia romànica, Dr. Lluís Gauchat, de l'Universitat de Zuric, Director de *l'Obra del Diccionari de la Suïssa francesa*, que ha publicats estudis llingüístics a betzef de lo més notables, tant que l'*Institut d'Estudis Catalans* li comanà unes conferències sobre l'història literària del francès del sigle XVII, que vengué a donar a Barcelona, a l'*Institut* mateix dins lo març d'entany. Jo no poguí esser a Barcelona, i ell vengué a Mallorca a fer un parell de dies ab mi. Essent ell un professor tan capdal, jo estava segur que els de la *Secció Filològica* l'haurien obsequiat a té qui té, i no l'haurien deixat, com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquell que diu, tocar ab los peus en terra, acompanyantlo per assí i per allà. Doncs quant li vaig demanar dels subjectes de la cèlebre *Secció*, me digué que no n'havia vist cap més que En Fabra un dia. Qui me digué que l'havien acompanyat sempre, foren En Barnils, En Montoliu i Mn. Griera. I me digué una altra cosa que havia notada i deduida de tot lo que havia vist, sentit i reparat dins l'*Institut*: la postergació i opressió inesplicables en que els de la *Secció Filològica* tenien aquells tres joves filòlegs, deixebles seus tan entesos i tan dignes de totes les consideracions, no comprenent lo Dr. Gauchat com els Membres de l'*Institut* elze tractaven tan malament. Després vaig sebre que els anti*filològic*s ni a sentir les conferències del Dr. Gauchat anaren. De manera [266] que ni per saludarlo s'hi arrambaren, ni menys lo convidaren a dinar ni a un modest *vi d'honor.* Just En Fabra se deixà veure una volta del Professor de Zuric! Els altres «alts filòlegs» Segalà i En Nicolau d'Olwer ni això i tot feren. Mn. Clascar i En Carner, els colossals literats mundials de *La Veu*, degueren trobar que ni a *Cucut de la Filologia* arribava aquell bo de Professor de Zuric. En rudes: que els «als filòlegs» i els espatarrants literats de la *Secció Filològica* no regonegueren beligèrancia an el Dr. Gauchat, Professor de Filologia de Zuric. I si, en lloc del Prof. Gauchat, fos vengut lo Prof. Jud o el Prof. Salvioni o qualsevol dels Profs. Guarnerio, Crescini, Saroïhandy, Gilliéron, Rousselot, Meyer-Lübke, Schuchard, Lindsay, haurien fet exactament lo mateix que feren ab lo Prof. Gauchat: los haurien fet amples; no s'hi serien acostats per res, puys los haurien considerats molt(s) inferiors a llurs Sum Pontific Fabra i los haurien considerats come uns *non-ens*. ¡Veyès com no m'hi han de considerar a mi! ¡Veyès com no m'ha d'esser impossible «entendre'm i armonitzarme» ab ells, els «alts filòlegs» que digué *La Veu!* Entre parèntesis, dos escrúpols tenc: 1r ¿A on deuen haver publicades les obres de filologia romanista En Segalà i En Nicolau d'Olwer, que els acreditin d'«alts filòlegs»? Qui ho sàpia, que fassa la caritat de dirm'ho per poderles adquirir i embadalirm'hi. Lo Dr. Segalà el conec com un bon Professor de grec, i En Nicolau d'Olwer com autor apreciable d'alguns doctes estudis

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'història literària. D'obres filològiques o llingüístiques propiament dites no les conec cap. ¿A on dimoni les hauràn publicades? —2n. escrúpol: ¿dins quines obres de filologia o de crítica literària de França, Itàlia, Suïssa o Alemanya figuren lo Dr. Segalà, En Nicolau d'Olwer, Mn. Clascar, En Carner? I les vegades que son estats per aquelles nacions sàbies ¿quins homenatges les han rendits els grans Professors que hi ha de Filologia i de Crítica Literària? ¿Me'n sabria donar La *Veu de Catalunya* quatre diners d'informs?

§ 8

Una carta del Prof. Guarnerio de Pavia sobre la meua actitut i el concepte que li mereix l'«alt filòleg» F.

Ja sabeu qui ès lo Dr. Pere Eneas Guarnerio, Professor de Filologia Romànica de l'Universidat de Pavia, autor d'un bell enfilall d'estudis llingüístics, entre altres, un sobre lo català d'Alguer, [267] alguns sobre els dialectes sards, editor i anotador del *Vocabulario dei Dialetti, Geografia e Costumi della Corsica*, Redactor caporal de l'*Obra del Diccionari de la Suïssa Italiana*, que ha donats varis cursos de català dins la seua càtedra i que vengué a pendre part an el Congrés Internacional de la Llengua Catalana (any 1906). Doncs aqueix eminent romanista m'ha escrita la següent carta:

Stimatissimo Monsignor Antoni M.ª Alcover

Milano, 3 X, 918

Amico stimatissimo, di ritorno dal lago Maggiore, dove ho passato felicemente le vacanze, trovo qui a casa la vostra gradita del 16 p. p. stt.bre. Mi rallegro con voi delle escursioni linguistiche che avete fatto ultimamente nell' Empordà, in Alacant, Valencia, e Catalunya occidental com grande vantaggio, certamente, degli studi sulla coniugazione. Mirabile tempra di lavoratore la vostra, che si vendica delle ingiurie degli

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

uomini, dandosi con maggior vigore a nuove e più profonde indagini scientifiche! —Mi hanno molto interessato le notizie che mi date sulla controversia con l'*Institut*; e i giudizii che pronunciate su alcuni uomini, corrispondo a quelli che io stesso avevo fatto, quantumque cosi lontano ed interamente fuori causa. Anche a me aveva fatto questa impressione il F.; certamente acuto e colto, ma non cosí addentro agli studi glottologici da credersene unico pontefice massimo; perche ormai non può restringersi entro i confini di una sola lingua neolatina, e non si può essere profondo catalanista si non si è altretanto profondo romanista! Mi sarà caro se mi darete di quando in quando notizie. State sano e continuate e voler bene al vostro[38]

affmo.

P. E. Guarnerio [268]

Es tan espressiva i tan aclotelladora i cap-xifollant aqueixa carta p'els caps-verjos i babaluets que inspiraren l'articletxo de *La Veu* contra mi, que no hi calen comentaris meus de cap casta. Els lectors ja hi faràn els que creguen del cas, rientse a la descosida de la fatuidat d'aquells caps-xeringanys de marca.

---

[38] Nota (1) de l'original: P'els qui no dominen l'italià donam una versió catalana d'aqueixa carta.

A l'estimadíssim Mn. Antoni M.ª Alcover

Milà, 3 d'octubre, 1918

Amic estimadíssim, tornant del *lago Maggiore* a on he passades feliçment les vacacions, trop a casa meua la vostra agraida de dia 16 del prop passat setembre. M'alegr ab vos de les excursions llingüístiques que heu fetes derrerament per l'Empordà, Alacant, València i Catalunya occidental, ab gran ventatge, sens dupte, dels estudis sobre la conjugació. Admirable trempe de treballador ès el vostre, que se venja de les injúries [268] dels homes, donantse ab major briu a nous i més fondos endardells científics! —Molt m'han interessat les noves que me donau de la controvèrsia ab l'Institut; i els judicis que pronunciau sobre qualques homes, corresponen an els que jo mateix havia formats, encara que tan lluny i tan enfora de la causa. També a mi m'havia feta aqueixa impressió En F.; sens dupte ardit i culte, però que tampoc no ha enfondit tant en estudis filològics, que se'n puga creure únic pontific màxim; perque avuy no se poden tancar dins el clos d'una sola llengua neollatina, i un no pot esser acorat catalanista si no ès ensems acorat romanista! Vos agrairé que de tant en tant me fasseu arribar noticies vostres. Estigau sà i bo i seguiu volent bé an el vostre

afectíssim

P. E. Guarnerio

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 9

En Puig i Cadafalch s'imposa p'el terror an els Diputats de la Majoria. Famosa *Sessió* de dia 9 de juliol a la Diputació

Seguint la relació de lo que resultà del meu *Manifest,* he de dir que, essentli sortit a *La Veu* lo tir per la culassa ab lo seu destrempant i desvergonyit articlango de 2 de juliol, i duguent els lerrouxistes i altres diputats la qüestió a la *Diputació* de Barcelona, se trobaren En Puig i Cadafalch i els... *herois* anti*filològics* molt endidalats perque veyen que tothom los era contrari i que molts de diputats regionalistes no s'amagaven gens dir que s'era mester posar remey a tot allò de la *Secció* anti*filològica*, obrint una informació en regla, depurant, totes responsabilidats i treure defora tots els qui s'ho haguessen merescut.

Aquí En Puig i Cadafalch, segons relació fidedigna d'un amic meu de Barcelona que en sap la prima de tot això, hagué de jugar el tot p'el tot: aplega els diputats regionalistes i llurs aliats, i elze diu tot dret que, si no se posen resoltament an el seu costat contra Mn. Alcover, els lerrouxistes los bolcaràn, en faràn un tap de pica*, La Lliga* se'n anirà per avall i el dimoni se'n durà les títeres. I aquells senyors diputats foren prou fluixos i vincladissos per abandonar a les ires d'En Puig [269] la causa del *Diccionari* i de la llengua i el bon nom de la Diputació, adondantse come xotets de cordeta an els desiys exorbitants i destrempats d'En Puig, consentint come novells Pilats a firmar la meua sentència de mort, oblidant lo senyor President de la Mancomunidat que la *mort i la via Deu la té* i només se moren els que Deu vol, no els que En Puig vol fer morir. I se celebrà a la Diputació la famosa sessió de dia 9, a on just actuaren de catalans *concients* els Srs. Puig d'Asprer, Micó, Palet i Torres, que sensa jo haverlosho demanat ni haver parlat may ab ells, tret del Sr. Torres, que el coneguí a Granollers dins lo maig de 1909, me defensaren tan desinteresadament i ab tanta dignidat i bona punteria. Sí, ells foren els únics que's demostraren an aquella sessió catalans *concients,* amadors corals de la Llengua Catalana i de l'honor de Catalunya, no pagant ab una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cossa els grans sacrificis de suc de cervell, comodidat, salut i diners que jo pretenc haver fets per Catalunya i que fins ara tothom havia regoneguts i confessats, fins i tot els talla-nassos i esparvers de la *Secció Filològica* i llurs abrigadors i testaferros. Que consti, doncs, mon agraiment coralíssim, de tota la meua ànima an els senyors Puig d'Asprer, Micó, Palet i Torres! ¡Milions de gràcies, molt senyors meus! i que Deu nostre Senyor vos ho pagui, Ell qui té bona bossa, així com jo vos ho agraesc de tot cor!

Sí, an aquella sessió de dia 9 de juliol just els Srs. Puig d'Asprer, Micó, Palet i Torres demostraren esser vers Diputats de Catalunya, vers representants de l'opinió catalana, tota a favor meu i contrària an En Puig i Cadafalch ab tots els seus *sogueus* i *escolans d'amén*, posats estúpidament, ignominiosament an el servici de l'aldèsia i betzèrria d'En Fabra i d'En Carner. Sí, an aquella sessió vergonyosa tots els que la celebraren, fora En Puig d'Asprer, En Micó, En Palet i En Torres, feren el més trist, el més desayrat paper, tant En Puig i Cadafalch i sos companys d'inconciència i de desaprensió En Bartrina i N'Estapé, com llurs comparses que callaren, però votaren ab ells. Aquella *famosa* sessió no fonc per aclarir les coses de l'*Institut*, sino per embuyarles; no fonc per destapar lo que hi pogués haver d'irregular, illegal i monstruós, sino per tapraho de qualsevol manera i treure del fanc, d'un vent o d'altre, la *Secció* anti-*filològica*, fentse trons els senyors Diputats de l'*Obra del Diccionari* i de la causa de la Llengua Catalana, demostrant ab això que l'amor que pretenen tenirli i de que tant s'umplen la boca, pràcticament, inconcientment, no ès per ells un fi ni una aspiració suprema, sino un *medi,* una *arma* per apoderarse de la cosa pública i ferhi trucs i baldufes. [270]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 9
Recapte an el diputat Sr. Bartrina

¡Quina llàstima no havia de fer lo Sr. Bartrina, afirmant an aqueixa sessió que «la Diputació entregà a l'*Institut* 40.000 pessetes» per «fer lo *Diccionari».* «I no obstant en la depuració de les inversions resulta que s'han pagat despeses per valor de 70.000 pessetes». ¡70.000 pessetes gastades per l'*Obra del Diccionari!* ¡Quina inexactitut més feresta! ¡De quina manera l'enblanquinarem an el Sr. Bartrina els elets anti*filològics*! Jo elze defiy a especificar la despesa d'aqueixes 70.000 pessetes. ¿En què i com se gastaren tals 70.000 pessetes per «fer lo *Diccionari*»? ¿Què va que no tenen cara d'expressarho en públic i en conferència contradictòria? ¡Jo me compromet a fer mentiders i deixar sensa paraula els que s'atansin a dir que la *Secció Filològica* ha gastades 70.000 pessetes per «fer el *Diccionari*!». Els elets anti*filològics* se veu que digueren an En Bartrina que havien gastades aquelles 70.00 pessetes per fer lo *Diccionari*; però l'enganaren com un negre, com enganaren els diputats quant elze demanaren les 10.000 pessetes p'el *Diccionari* per gastarles llavò ab les *Oficines d'Estudis Orientals.* ¿Ha vist En Bartrina els comprovants de l'inversió de tals 70.000 pessetes? ¡Tant com lo mànec de la granera els ha vists ell! ¿Tal volta l'altre diputat Sr. Estapé no va dir an aquella sessió que l'*Institut* presentava sí els contes, però **sensa els comprovants**? ¡Ara anauvos a fiar d'uns contes *sensa comprovants* que presenta una gent que té per norma enganar els diputats tot quant pot! ¡I això ès manera de fer una informació sobre inversió de fondos públics, Sr. Bartrina? ¡Vaja quin aclaridor de contes hi ha en vos! ¡Deu se'n apiat! — ¡Quina llàstima no ha de fer el Sr. Bartrina sostenint que no foren *10.000 pessetes,* sino just *quatre mil* les que destinà la *Secció Filològica* a les *Oficines d'Estudis Orientals.* Doncs jo, senyor Bartrina, may he dit quantes de pessetes se destinaren a tals *Oficines*, sino que els de la *Secció* anti*filològica* me digueren que havien demanades 10.000 pessetes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

an els diputats per l'*Obra del Diccionari,* per que els diputats los ho concedissen, puys eren bons de ginyar a concedir cantidats p'el *Diccionari;* i que, si los haguessen demanades aquelles 10.000 pessetes per *Oficines Orientals,* los haurien enviats allà on no plou. De manera que la meua acusació no se refereix a la cantidat que s'aplicà a les *Oficines Orientals,* sino a que els revel·lers [271] de la *Secció* anti*filològica* abusaven indignament de la bona fe dels diputats, enganantlos com uns negres, saupantlos 10.000 pessetes, que els diputats no haurien concedides si les ho haguessen demanades per lo que aquells revel·lers les volien gastar. Qui la m'ha desfeta aqueixa acusació? Absolutament negú. Una altra cosa diguí sobre això, que tampoc la m'han desfeta: diguí que devers el maig de 1917 ja funcionaven les *Oficines d'Estudis Orientals*, però que, com hagueren gastades les pessetes percebudes de la Diputació (no espressí quantes eren perque no ho sabia), se tancaren les *Oficines*, i no n'han tornat resar pus, sens dupte perque an el presupost de 1918 no figurava ni un cèntim per tals *Oficines*. I diguí i repetesc: ¿com han de tornar aqueixes *Oficines* a l'*Obra del Diccionari* els mils de pessetes que gastaren, si no hi ha cap consignació per elles? An això no hi ha respost negú: ni En Puig ni En Bartrina, ni N'Estapé. —¡I tengué cara lo Sr. Bartrina per dir que «l'extranya molt com he esperat tant de temps a publicar» lo meu *Manifest!* Si el Dr. Bartrina l'hagués lletgit detengudament, no ab esperit *caciquista,* sino així com era d'esperar de la seua rectitut, hauria vist que moltes de vegades manifestí a D. Enric Prat de la Riba les deficiències que dins l'*Institut* entrebancaven la meua acció a favor de l'*Obra del Diccionari,* i D. Enric sempre m'escoltava amablement i me prometia posarhi remey i n'hi anava posant a poc a poc i així com poria. Si el Sr. Bartrina hagués lletgit lo meu *Manifest* desapassionadament, hauria vist que totes les acusacions i càrrecs que formul contra la *Secció* anti*filològica*, estaven formulats ben tot dret i sensa cap revolteria dins l'escrit que dia 28 de novembre d'entany entreguí an el President de la Diputació de Barcelona, D. Joan Vallès i Pujals, per que ell i En Puig i Cadafalch i tots els altres diputats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que volguessen s'enterassen de lo que passava dins l'*Institut*, i hi poguessen posar remey. Lletgiren aquells senyors mon escrit? El Sr. Vallès i Pujals crec que sí; En Puig i Cadafalch ho dificult. Qui se veu que no se'n enterà, fonc el Sr. Bartrina ni cap dels altres diputats. Si el Sr. Bartrina hagués lletgit serenament lo meu *Manifest*, hauria vist que la primeria de febrer lo President de la Diputació proposà una solució que tallava de rel tots els abusos de la *Secció* anti*filològica* respecte de l'*Obra del Diccionari,* solució que jo acceptí, però que no tengué efecte per la fluixedat inconcebible del Sr. President de la Diputació, que deixà lo camp lliure an En Puig i Cadafalch, el qual dugué la seua intransigència i sublevador despotisme, dia 21 [272] d'abril, a l'estrem de voler que jo me subjectàs a que mos companys de *Secció* haguessen de votar totes les despeses que's farien per l'*Obra del Diccionari,* a la qual destinarien les cantidats que los passaria p'el cap, i llavò havien de revisar i aprovar la feyna que En Barnils, Griera i Montoliu i jo faríem. I com aquest sistema havia duyts tots els inconvenients i conflictes que jo denunciava dins mon escrit de 28 de novembre a la Diputació, jo no poguí dignament acceptar tal solució. Si el Sr. Bartrina se fos fixat bé en mon *Manifest* i en la carta meua de 14 de maig a mos companys de *Secció,* que en Puig feu publicar, figurantse afonarme per a sempre, hauria vist el Sr. Bartrina que jo encara m'oferia a no publicar lo *Manifest* si s'acceptava la solució que el President de la Diputació havia proposada dia 4 de febrer, solució que's veu que ni En Puig ni cap altra diputat dels qui votaren contra mi, se'n feren càrrec i que oblidà llamentablement lo mateix que l'havia proposada, D. Joan Vallès i Pujals, de qui no podia esperar may una tal informalidat. Sí, en fa molta de llàstima al Sr. Bartrina «extranyantse molt» que jo «esperàs tant a publicar» lo *Manifest.* ¡Lo publiquí, Sr. Bartrina, quant En Puig i el revel·lers de la *Seccio* anti*filològica* m'hagueren tancades totes les portes i feta impossible tota la solució digna! —¡I tengué pit lo Sr. Bartrina per dir que «els defectes» que jo «not» i denunciy de l'*Institut* «han d'esser imputats a tots» els de la *Secció,* «perque» jo «en som tan responsable com els altres»! ¡Quina

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

atrocidat, Sr. Bartrina! ¿I a on heu apresa ni estudiada vos ètica ni moral? ¿Jo «responsable» tan «com mos companys de *Secció* d'aquelles coses que jo sempre vaig combatre, que sempre m'hi vaig oposar, acudint moltes de vegades a D. Enric Prat de la Riba per que hi posàs retgit, i ell n'hi posava així com podia? ¿Tenia tal volta jo dins la meua ma el vot de mos companys, per ara poderme «imputar» els desgavells que ells duyen i agravaven ab llur conducta incalificable? ¡Vaja quin sentit jurídic demostrau tenir, senyor Bartrina! ¡Vaja quin criteri més esgarrat! Vos sereu tot lo honorable que vullgau, però per oidor de contes o per jutge heu demostrat que no valeu un gafet ni una agulla escossada.

§ 10
Escarpida an el diputat Sr. Estapé

I ¿què en direm d'aquest altre Sr. Diputat? Se veu que també lletgí mon *Manifest* a la xisclera, sensa enterarse'n. [273] ¿A on dic jo lo que N'Estapé m'atribueix: «L'*Institut* em va demanar la calaixera, en la qual hi tenia 160.000 cèdules de noms catalans recullits arreu de Catalunya, «que no vaig voler entregar». Es una solemne mentida que jo dins lo *Manifest* diga res d'això; i, si no, que me citi el Sr. Estapé la plana i les retxes a on diga jo una tal cosa. De manera que el Sr. Estapé, tot d'una que obrí la boca contra mi, ja digué una mentida. Bon comensament! I en lo altre que digué, tampoc no tocà pilota, puys s'atansà a dir «Si mossèn Alcover, al venir a encargarse de la Presidència de la secció de l'*Institut*, hagués vist que no's cumplia l'obligació científica i moral i no se n'hagués volgut fer còmplice, hauria tengut molta trascendència la seua actitut; però que publiqui el fullet fent aquestes acusacions, quant ha vist que era impossible arribar a una intel·ligència, treuen el 80 per 100 del valor de les seues acusacions». Que'm dispens lo Sr. Estapé! però això no ès manera de raonar ni de jutjar les coses. Això ès parlar per parlar, Sr. Estapé! Desde el primer moment d'esser dins l'*Institut* alsí la veu contra tots els desordes i desgavells que notava; i quant mos companys no'm

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

volien escoltar, me'n anava an el President de la Diputació, D. Enric Prat de la Riba per que hi posàs remey, i may me solia desatendre. Quant D. Enric fonc mort, vaig acudir a tots els caporals de *La lliga Regionalista* per que salvassen l'*Obra del Diccionari* i el mateix *Institut*. Tot d'una me prometeren solemnement d'arreglar la cosa, però En Puig i Cadafalch los feu faltar a la paraula i capturà tota solució. ¿A on està, doncs, la meua tolerància, la meua complicidat en els desordes i desgavells de l'*Institut?* I ¿què s'embolica lo Sr. Estapé dient que lleva el 80 per 100 del valor des meues acusacions lo fet que jo «publiqui» lo *Manifest* «quant he vist que no era possible arribar a una intel·ligència»? Doncs ¿quant l'havia de publicar? ¿Quant els caporals de *La Lliga*, inclús En Puig i Cadafalch dia 27 de novembre, me prometien que tot s'arreglaria? ¡De manera que N'Estapé ni càrrec se feu de «l'intel·ligència» que jo cercava! «L'intel·ligència» que jo volia, era la solució que'l President de la Diputació proposà dia 4 de febrer, que tallava de rel tots els desordes i desgavells de la *Secció*, que jo havia denunciats a la Diputació per l'escrit que dia 28 posí en mans de son President lo Sr. Vallès i Pujals. Permeteume, Sr. Estapé, que vos recordi que lo primer que ha de fer un home per parlar d'una cosa, ès enterarse'n, cosa que vos no cuydàreu de fer en la sessió de dia 9 de juliol. Si vos fósseu enterat bé de lo que era [274] «l'intel·ligència» que jo cercava, no hauríen escupit fora de la trona, així com hi escupíreu una mica massa ab mancap de la vostra seriedat. — I digué lo Sr. Estapé que els diputats just poden fiscalisar els comptes de l'*Institut* i que los han fiscalisats ab lo dictamen de la Comissió d'Hisenda. Tal «fiscalisació» no passà d'un embolic *caciquista;* no serví per destapar, sino per aufegar la veritat. Dins lo meu *Manifest* hi ha enfilalls de proves de que l'*Institut* no destina ni aplica les cantidats de son presupost an allò per lo qual la Diputació i l'Ajuntament les hi entreguen. La política *caciquista* de *La Lliga* no volgué aclarir ni endardellar res d'això, sino embolicarlo de qualsevol manera per fer impossible l'aclariment de les coses i salvar així En Puig i Cadafalch de l'empenyalment ferest en que's veya per la seua boja destrempansa i piramidal aldècia. —May m'hauria

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cregut que aqueix bo d'Estapé fos tan... desembarassat, puys arribà a dir que «la subvenció» que la Diputació de Barcelona «concedeix a l'*Institut*, ès en concepte de donació i no té per lo tant cap necesitat de justificarla». Aqueix senyor Estapé se veu que ès... la mar de deliciós. ¿I a on ha trobat ell que la Diputació puga «concedir» «subvencions» «en concepte de donació» i no per tal o tal cosa determinada, sensa cuydarse pus de lo que fassa el donatari de tal cantidat? ¡Ja hi va ben errat el Sr. Estapé si creu que la Diputació pot tirar els fondos públics d'aqueixa manera tan irracional! ¡Vaja quin administrador de fondos que mos ès sortit aqueix Sr. Estapé! ¡I també s'atansà a dir que «els diputats» «no poden fiscalitzar».I també s'atansà a dir que «els diputats» «no poden fiscalitzar» «l'acció cultural» de l'*Institut* «per manca de coneixements». ¡Ja hi va errat N'Estapé! Si l'*Institut* no endressa la seua «acció cultural» segons el fi que's proposà la Diputació creant l'*Institut*, si fa tot lo contrari de lo que la Diputació li comanà que fés, ¿la Diputació no hi pot posar retgit? no té obligació de posarhi retgit? ¿A on s'ès vist may que un Poder que funda una institució per un fi determinat, no tenga facultat per fer cumplir aqueix fi? I si l'institució no el cumpleix. ¿com no ha de tenir aquell Poder la facultat d'obligar l'institució a cumplir tal fi? ¿Que els Diputats «per manca de coneixements» no poden «fiscalitzar l'acció cultural» de l'*Institut?* Si la Diputació come tal Diputació no té tals «coneixements», s'ha d'assesorar de persones tècniques; i, an el nostre cas, comanar a Professors de Filologia, nacionals o estrangers, un dictamen sobre l'«acció cultural» de l'*Institut,* i resoldre i sentenciar segons aquell dictamen. Això ès lo que dicta la sana raó lo sentit comú, Sr. Estapé. I ès molt estrany [275] que vos no hàgeu vist res d'això. Es que la passió *caciquista* vos tapa la vista. Convé an el *caciquisme* de *La Lliga* que la Diputació no «fiscalitzi» «l'acció cultural» de l'*Institut?* Doncs vos defensau tot xarpat que no procedeix tal «fiscalització». Si convengués an el *caciquisme* lo contrari, vos també tot xarpat defensaríeu lo contrari... Vos conec, erbeta *caciquista, poriol vos deys!* —I ¿que mos veniu a contar, Sr. Estapé, que ès «difícil d'esbrinar» si la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«impressió del Gènesis» de Mn. Clascar costà 5.000 pessetes? Es la cosa més bona d'esbrinar del mon per un que la vol esbrinar, i no li tanquen les portes a on hi ha lo *cos del delicte.* I a vos ès ben segur que negú les vos pogué tancar. Bastava examinar les factures de l'estampar o impresor per aclarir, per «esbrinar» què era lo que havia costat l'estampació de tal llibre. ¿Per que no donàreu tal passa? ¿Per que ab tal «esbrinada» se'n havia d'anar a fons allò que a tota ultransa volíeu treure p'els cabells? ¡Que en fa fer de paperets... desayrats lo *caciquisme,* Sr. Estapé! ¡I tenguéreu pit per dir que «els càrrecs» que «es fan contra l'aplicació de les 10.000 pessetes, empleades en estudis orientals, que havien d'esser destinades a l'*Obra del Diccionari»,* «no son veritat»! ¿Que ès això, Sr. Estapé? Els càrrecs que jo he fets sobre aquesta cosa son la pura veritat; i, si vos ho negau, faltau a la veritat, tan alt com sou! ¿Que ho heu sentit, Sr. Estapé! Vos dic i vos torn dir que, si vos negau «la veritat» dels càrrecs que jo faig a l'*Institut* sobre aquelles *deu mil pessetes,* vos faltau a la veritat tan alt com sou. ¿Estam, Sr. Estapé?

§ 11
Pentinada an En Puig i Cadafalch

Derrera En Bartrina i N'Estapé, s'amollà En Puig i Cadafalch, però tan violent, tan destrempat, tan ferest contra mi, que *La Veu de Catalunya,* que lo endemà (dia 10 de juliol) anuncià que havien «pres taquigràficament» el discurs i lo publicarien lo dia següent, no gosà publicarlo sencer, sino just alguns bossins, llevantlos tot lo penable que inclouien, en vista de la notícia que lo *Correu Català* donava de que jo anava a posar *querella d'injúria* an En Puig i Cadafalch per tal discurs. De l'estracte que en donaren lo *Correu Català* i *La Gaceta de Cataluña* se desprenia que tal discurs queya de ple baix de l'acció de *Còdic Penal*. Un amic meu que era an aquella [276] sessió i el sentí de cap a cap, me diu que fonc una cosa tan salvatge, tan injuriosa, tan infamant contra mi, que ni ab unes pinces me porien agafar, i que hi havia mèrits de sobra per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entaular contra el discursant l'acció criminal. ¡Quina honor per tot un Sr. President de la Mancomunidat! ¡I quant un pensa que ès el sucessor de l'Ecxm. Sr. D. Enric Prat de la Riba! de qui té lo valor de proclamarse deixeble! ¡Quin deixeble, Senyor! ¡Pobre Prat de la Riba si no'n tenia d'altres més... prenidors! Ell s'avanà d'haverme *capbussat,* d'haver afonat lo meu *prestigi científic* i *moral* ab aquell carreranc d'oprobis, insolències i vilipendis, que vomità contra mi; però, tota aquella immunda verinada caygué de ple demunt ell, no demunt de mi, que seguesc gaudint del mateix prestigi *científic* i *moral* que abans, com se va veure en l'excursió que llavò feya i vaig seguir fent p'el reyalme de València i Catalunya occidental i central. Però vegem en sustància que vengué a dir En Puig ab aquell discursot contra mi, segons se desprèn de la relació que en donaren *La Veu* mateixa i *Gaceta de Cataluña.* En Puig, come bon polític *caciquista,* conta a la seua manera l'intervenció que ha tenguda en lo conflicte de l'*Institut,* i calla coses que li pertocava dir, en desfigura d'altres i n'inventa una partida, com anam a veure. —Digué En Puig que ni la Diputació ni l'*Institut* acordaren may pagar els *colaboradors.* I ¿a on he dit jo may lo contrari? Jo lo que dic dins el *Manifest* que D. Enric Prat de la Riba estava conforme ab mi de que havíem de pagar an els colaboradors la feyna de completar la replega del vocabulari vivent, i que així ho prometérem an els colaboradors que cercàvem, i que quant la Diputació consignà les 12.000 pessetes anyals per l'*Obra del Diccionari,* els qui feren aquell presupost n'hi posaren 3.000 per dits colaboradors. Això ès lo que dic dins el *Manifest,* que l'*Institut* no ha fet may ni ho ha volgut fer, faltant an el fi de la seua institució. ¿Que diu la *Carta de fundació* de l'*Institut* sobre quina ha d'esser la seua tasca primordial? Ventassí lo que diu: «La missió de la *Secció Filològica* o *Institut filològic,* serà estudiar científicament la nostra llengua, **inventariar el seu lèxic, fer-ne'l diccionari**».Per això fundà la Diputació la *Secció Filològica.* ¿Que ho senten En Puig, En Bartrina, N'Estapé i els altres diputats que votaren ab ells contra mi i l'*Obra del Diccionari?* ¿Com ès possible «inventariar el lèxic» de la llengua si no fan primer la replega del vocabulari vivent dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes les comarques catalanes? ¿Quin possible ès fer tal replega, si no hi ha colaboradors que la vullen fer de franc? [277] ¿A on son, Sr. Puig i Cadafalch, els colaboradors que vullen fer tal feyna si no els ho paguen? Per lo mateix, les cantidats que la Diputació entrega a l'*Institut,* son primordialment per «inventariar el lèxic» de la llengua, per «ferne lo *Diccionari*».

Per lo mateix l'*Institut* té estrictíssima obligació d'aplicarles an això; té estrictíssima obligació de pagar la replega del vocabulari si no troba que la hi fassa de franc. Per lo mateix, si deixa de pagar tal replega, que no's farà si no la paga, falta l'*Institut* an el fi primordial de la seua institució; deixa d'aplicar les cantidats del seu presupost an allò per lo qual la Diputació les hi entregà. Això ès l'acusació que jo faig a l'*Institut,* i encara ès l'hora que negú haja provat de contestarhi, ni En Puig, ni N'Estapé, ni En Bartrina, ni *La Veu*. ¡Si no n'hi ha de contestació! ¿com me'n han de donar? De manera, Sr. Puig, que si l'*Institut* may «acordà» «pagar els colaboradors» ab tot i no trobarne de gratuits, faltà gravíssimament an el fi de la seua institució, que ès, segons resa la seua *Carta de fundació*, «inventariar el lèxic» de la llengua i «ferne el *Diccionari*». ¿No ès tal volta de repropis i d'irracionals tenir obligació de fer un cosa i no voler posar els medis adequats i indispensables per fer aquella cosa? Doncs això ès el cas de l'*Institut*. —An En Puig i Cadafalch se veu que li ha cogut molt que jo an el *Manifest* retregués converses d'ell i cartes confidencials d'altres; i digué que ab això faltí an el sigil «que un sacerdot més que ningú ha de tenir l'habitut de guardar». Es una solemne mentida que jo haja publicat cap secret que come tal me confiassen; i, si no, que me diga En Puig quin! Les converses i cartes que retrec no cauen baix de cap secret: son ben veres, i el qui diu una cosa en conversa particular o l'escriu a un altre sensa exigir la reserva, no té cap dret a queixarse si llavò le hi estampen devant Deu i tot lo mon. I pot fer En Puig tots els estufornos que vulla, però això ni ès contra la justícia ni contra la moral ni contra l'urbanidat que professen i professaren sempre les persones decents, i sols pot esser contrari a la *justícia* i a la *moral*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caciquista, vertadera *lley de l'embut,* que ho permet tot en el *cacic* i res a la seua víctima. —Sembla que En Puig va perdre els estreps d'enrabiat que estava de mi, arribant an el punible estrem de dir que lo meu «llivell moral» ès ben «baix» i que «no ès més alt» lo meu «llivell científic» i que «tants d'anys de teologia com vaig estudiar no pogueren imprimir en mon caràcter la delicadesa que s'ès mester per tractar ab els companys». I ¿què li he de contestar an En Puig i Cadafalch, que me tira a la cara tals [278] glopades de fel i de verí? ¿Que me faria En Puig si jo li digués que ès ell que no té dignidat moral ni científica? que ès ell que no sap que ès «delicadesa» «de tracte ab les persones ni sap per on hi van? ¿No ès ver que faria el tro contra mi i demanaria que'm penjassen per primera providència? Així son els *cacics*: ells poden insultar, vilipendiar i capxifollar les persones; però ¡alerta a pertocarlos a ells en res ni per res! Lo que sí li vull dir an En Puig ès que no li regonec cap autoridat per descalificarme ni *moralment* ni *científicament*. ¿Ell m'ha de donar a mi llisons de moral ni d'ètica? ¡ell que sostén que «no té cap importància» enganar els diputats, saupantlos 10.000 pessetes ab l'escusa del *Diccionari*, i ab l'idea de gastarles ab una altra cosa que, si els diputats ho haguessen sabut, no les haurien concedides? ¡Un home que considera lícit tal engàn i tal abús de la bona fe dels diputats, m'ha de donar a mi llissons de moralidat ni d'ètica? ¿Un home qui empara i sostèn l'horrible desgavell de la *Secció* anti*filològica* i altres abusos per l'estil dins les altres *Seccions* de l'Institut i dins la neixent *Universitat Industrial*, —un home així no pot dedicarse a expedir patents de «baix llivell moral», si no vol que li recordin allò de *medice, cura te ipsum!* o allò altre del *Maestro Ciruela, que no sabía leer y puso escuela*, que ancque siga castellà, hi escau com l'anell al dit. —¿Que jo no sé tractar ab les persones? ¿I això m'ho diu un home com En Puig, que els mateixos dependents seus no s'amaguen de dir que està barallat ab mitx mon? Un dependent seu no fa gayre que me confessà que a Barcelona negú el pot veure an En Puig. ¡Un home així vé a donarme llissons de «delicadesa»? ¿Com no l'he d'enviar a pastar fanc? —I ¿què en direm del «baix llivell científic» que també

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'atribuí En Puig aquell memorable dia 9 de juliol? ¿Que faria En Puig si jo li digués, no tot, sino just la mitat de la mitat de lo que diuen de la seua originalidat i competència com arquitecte persones competents de Barcelona i de fora-Barcelona? Lo menys que'm diria, que som incompentent per jutjarlo com arquitecte perque no en tenc lo títol; i tendria molta de raó. Per lo mateix jo li puc dir altre tant. ¿Quant ni a on ha acreditat En Puig que sàpiga brot de filologia? ¿A on son les obres que n'ha publicades? Si no ès a la Lluna o a Ses Arasses, no sé a on puga esser. De manera que En Puig me pot jutjar come filòleg tan poc com jo el puc jutjar a ell com arquitecte. Per això ¿què he de fer més que una rialla ben fresca, tot un esclat de rialles quant el veig que s'encamella demunt la càtedra que en cap de les maneres li pertany i d'allà d'alt [279] m'entaferra l'anatema negantme la condició de filòleg, atribuintme una teoria sobre lo que ha d'esser el *diccionari* i la *llengua literària* que jo may he professada? En Puig sabrà d'arquitectura tot quant arquitectes respectables i competents diuen que no sap. Ara en ram de filologia, lexicografia i llengua literària ha acreditat sebre'n tant com el famós Pep de Na Santema o En Sem, qui *donava pau a vespres*. Per això oferí dins la Diputació, dia 9 de juliol, aquell espectacle tan sobiranament grotesc, tan colossalment ridícul de volerme *capbussar* i afonar come *prestigi científic*. Efectivament, tret de la *carn venuda*, això ès, els qui *cobren* o *esperen cobrar* de la Diputació, tota l'altra gent del Principat, Balears i Reyalme de València que abans me tenien per un *prestigi científic en filologia*, segueixen tenintm'hi, lo mateix que si En Puig no m'hagués feta l'aborronadora *capbussada* de dia 9 de juliol. De manera que no resultà *capbussada* altra cosa més que la seriedat i la formalidat d'En Puig i Cadafalch.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 12
Mentides, inexactituts i inconveniències d'En Puig i Cadafalch

I l'home seguí destraletjant i fent flamaradeta contra mi, això sí, travelant a cada passa, escapantli ara un mentida, suara una inexactitut, després una inconveniència. Diu que la «conversa» «preliminar» que tengué ab mi fonc «amb ànim de cercar una solució al conflicte». Lo qual no ès ver, puys aquesta conversa fonc dia 25 de novembre (1917); i, com li diguí que hi anava per parlar del conflicte suposat que ell m'havia escrit dia 13 d'octubre que no prengués cap resolució sobre separarme de l'*Institut* que no haguéssem parlat plegats, —ell me sortí ab les neus de que «no hi podia fer res perque la *Secció Filològica* era autònoma». ¿S'atansarà En Puig a negarme que me digués això tot d'una de jo ensatarli la qüestió? —Conta llavò que me manifestà que, no volentme per President els de la *Secció*, no hi havia manera de poder continuar jo presidintlos, i que a les hores jo, indignat, llansí «l'amenassa de l'escàndol», això ès, la publicació del *Manifest*. Tot això ès una solemne mentida, puys amaga lo principal de lo succeit. Com me digué que ni ell ni lo president de la Diputació podien fer res en aquell conflicte perque la *Secció* era autònoma, jo contestí: —Assí hi ha dues qüestions: la qüestió de la Presidència [280] i la de l'*Obra del Diccionari*. La qüestió de la *Presidència* no ès qüestió per mi, perque, si aqueys senyors no volen que jo los presidesca, jo tampoc los vull presidir; i per lo tant ja està acabada la cosa, i no importa parlarne pus. Però hi ha l'altra qüestió, l'*Obra del Diccionari*, que jo he predicada per tot Catalunya, comprometentme solemnement a treballarhi tota la vida. I com entrí a l'*Institut* per dur a cap tal *Obr*a, per separarme de l'*Institut*, jo no he d'esplicar devant tot Catalunya, espressant per que ès que me'n separ i que no per això abandón l'*Obra*. I assí fonc que En Puig me sortí que allò era una amenassa, i que les amenasses no l'intimidaven. Jo li diguí que allò no era cap amenassa, sino un avís d'amic, perque com ab la publicació del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Manifest havien de patir ferm persones que *La Lliga Regionalista* patrocinava, considerantme jo amic de *La Lliga*, la meua llealtat m'obligava a donat aquell avís. ¿S'atansarà En Puig a negarme que fos així com dic? Si m'ho negava, faltaria a la veritat com un qualsevol. —I seguí En Puig contant i abscondint la veritat ab aqueys termes: «Aquí hauria acabat la meua mediació si Mn. Alcover no m'hagués demanat una entrevista». ¡Quin enfilall de mentides, Senyor! ¡No ès ver que acabàs «aquí» «la mediació» d'En Puig fins que jo li demaní «una entrevista», que fonc dia 19 d'abril! ¿Negarà En Puig que me prometé que lletgeria l'*escrit* que jo tenia a punt d'acabar a on contava fil per randa tot el desgavell de la *Secció Filològica*, i que m'oferia a durli? ¿Negarà En Puig que dia 27 de dit novembre, com lo President de la Diputació, complint la promesa que l'Exm. Sr. D. Francesc Cambó m'havia feta el dematí de que tot s'arretglaria, me cridà i jo vaig comperèixer an el *Despatx de la Presidència*, hi trobí lo President i En Puig, i tots me digueren: *Diga com s'ha d'arretglar* lo de l'*Institut?* ¿S'atansarà En Puig a negarme res d'això ni a dirme que ell posàs cap dificultat a la solució que allà mateix los indiquí de establir una independència absoluta, no sols científica, sino econòmica, entre els *filòlegs* i els *expansionadors de la llengua*, encara que de part-defora seguíssem formant un sol *Institut*? ¿Me negarà En Puig que me digués, com sentí tal proposta meua: *això facilitarà molt la solució*? No, an aquella entrevista no retregué res de que els altres de la *Secció* no volguessen que jo los presidís ni que les amenasses no l'intimidassen! De manera que En Puig aquell vespre se presentà tot un altre home del de dia 25 a ca-seua. —I se comprèn que acalàs el cap i allargàs el coll a les ordes d'En Cambó, tan terminants com eren de que allò s'arretglàs [281] així com jo volia i prou. Lo endemà o lo endemà passat havia d'esser i fou l'elecció de *President de la Mancomunidat*; En Puig era lo *candidat de La Lliga*, i, per ferlo surar, diuen que En Cambó ho hagué de fer de tot, perque eren massa els diputats que no volien En Puig. De manera que En Puig acceptà humilment la meua proposta, acatant les ordes d'En Cambó per poder esser *President de la*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mancomunidat, per que allò no li dificultàs tal Presidència! Si En Puig fos qualque cosa més que un home violent i destrempat, si fos... un caràcter, per aquella presidència ni cent presidències no hauria abandonada l'actitut que dia 25 havia presa respecte del meu conflicte. Però ¿acabà aquí «la mediació» d'En Puig fins que jo li demaní l'entrevista dia 19 d'abril? ¡Que havia d'acabar! Ja he dit que no sé si ell arribà a lletgir l'escrit que entreguí an el President de la Diputació dia 28 de novembre, endressat a la Diputació a on contaven totes les acusacions que fa lo *Manifest*. Lo que puc dir, que, quant dit Sr. President me cridà la derreria de janer per solucionar lo conflicte i celebràrem les entrevistes de dia 4 i 5 de febrer, me digueren que En Puig era devers Andalusia a dirigir la campanya electoral de diputats a Corts, i que, fetes les eleccions, tornà a Barcelona i comensaren a venirme'n notícies de que En Puig s'oposava a la solució que ens havia proposada el Sr. Vallès i Pujals an En Fabra i a mi. I com lo President de la Diputació no arribava may a dirme si tal solució seua l'havíem de posar en planta o que, acabí la paciència, me'n vaig a Barcelona dia 18 d'abril me present dia 19 a la Diputació i demàn an el President si hi havia solució o no, i el President me contesta: —*Es el Sr. Puig i Cadafalch que té la solució. El veja i tot s'arreglarà. El senyor Puig lo que no vol son amenasses*. A les hores demaní l'entrevista an En Puig. ¿Ho veys com les paraules d'En Puig, citades més amunt, son un enfilall d'inexactituts i de mentides? ¡Que s'hi atans En Puig a negarme que no sia així com dic! —En quant a l'entrevista de dia 20 d'abril En Puig enfloca una altra mèna d'aquelles més grosses allà on diu que jo estiguí conforme en que la *Secció* hagués de votar tot el gast que's faria per *l'Obra del Diccionari* a la qual se destinarien les cantidats que la *Secció* cregués i que la *Secció* havia de «revisar els llibres» que els filòlegs haguéssem de publicar; però que, com jo ho vaig veure escrit, «torní a la insensata actitut que ha produit el públic escàndol», ès a dir, vaig rebutjar tals condicions. Això ès una solemníssima mentida. Com En Puig me digué de paraula tals condicions, li diguí que en via neguna [282] les podria admetre jo. Es ben mentida que ell les me mostràs escrites. Lo que feu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ell, comensarles a escriure, però jo li trenquí el devant dientli que era ben per demés escriureles, tota vegada que jo me veya obligat a rebutjarles de la manera més absoluta perquè seria estat sobiranament ridícul que jo, després de tot lo que hi havia hagut, tornàs a la *Secció* en les mateixes condicions d'abans, que havíen produit lo conflicte, i que, donada la idiosincràcia de mos companys de *Secció*, els conflictes se reproduiríen per pa i per sal. Això ès lo que passà en aquella entrevista de dia 20 d'abril, i no lo que faltant a la veritat, afirmà En Puig dia 9 de juliol devant la Diputació. May m'hauria cregut que En Puig fos capaç de faltar a la veritat tan rònegament. —Però no foren just aquestes les mentides que etzibà en aquella sessió de tan trista memòria p'els qui tan fort destralejaren contra mi. Vetassí lo que també gosà dir: «Ell (Mn. Alcover) presideix i conviu durant anys a l'*Institut* de filologia i no se li acut ni un escrúpol. Ell presideix unes sessions i les troba regulars i avala pagaments i distribucions de despeses. No profereix ni una queixa ni al President General de l'*Institut* ni en les reunions plenàries del mateix, ni al President de la Diputació ni a mi come President de la Comissió d'Instrucció Pública. Els escrúpols no apareixen en la seua conciència, fins que llansa l'amenassa a fi de fer coacció en el nostre esperit». Casi res ver hi ha de tot això que digué En Puig; casi tot ès fals de tota falsedat. Es fals que en tots els anys de la meua presidència a l'*Institut* «no m'acudís ni un escrúpol» sobre la llegitimidat de la via que feya la corporació. Mil vegades ho diguí a mos companys en sessió i fora de sessió, que no anàvem bé, que no cumplíem els fins per que's fundà l'*Institut*. ¿Quantes de vegades no promoguí la qüestió de pagar la replega del vocabulari vivent a totes les comarques de la llengua, com una cosa absolutament indispensable per conseguir tal replega? ¿Quantes de vegades no vaig dir a mos companys que aquelles sessions que celebràvem sensa ocuparmos casi gens de les coses de l'*Institut*, sino d'altres coses impertinents, no podien anar? Vejam! ¡que me diga En Puig quins «pagaments» i «distribucions de despeses» vaig «avalar», que jo censuri dins lo *Manifest*? isi no n'«avalava» casi may de «pagaments ni

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

despeses»! ¡Si casi tots los «avalava» lo Vice-President com jo no hi era! ¡Si les coses que veyen els anti*filològics* que jo hi havia de posar emperons i dificultats, casi sempre les tractaven i resolien quant jo no hi era, i llavò se'n guardaven com de caure de [283] donarme'n conte! I ¿quina persona que tenga el seny cumplit una mica de vergonya, s'atansarà a ferme responsable a mi de les coses que feyen els anti*filològics* d'amagat de mi i per donarme el porro? I si qualcú me diu que tot aquest mal venia de no residir jo a Barcelona, jo li contestaré que jo may demaní que me fessen de l'*Institut* i molt menys que me'n elegissen *President*. M'hi feren sensa jo sebrehu i sensa dirme que jo m'hagués de mudar a Barcelona. De manera que's contentaren en que jo anàs a Barcelona de tant en tant, quant podria. ¿Com poden, idò, mos companys invocar aqueixes ausències meues com una dificultat per jo presidirlos? «Queixes an el President General de l'*Institut*», si no en vaig «proferir», fonc perque tots me deyen que cada *Secció* era autònoma i que una no podia obrar demunt l'altra. «En les sessions plenàries» de l'*Institut* tampoc formulí may cap «queixa» perque no recort haver assistit a cap may, puys les celebràven sempre com jo no era a Barcelona, sensa convocarme prèviament; o, si may me convocaren, m'arribava la convocatoria quan la *sessió* era ja celebrada o no hi havia vapor per jo comparèixer a Barcelona. ¿M'haguessen enviat un aereoplà! En quant a que «no vaig proferir cap queixa an el President de la Comissió d'Instrucció Pública» de la qual diu En Puig que ès President, mal podia jo anarhi a queixarm'hi, si no sabia que existís tal Comissió d'Instrucció Pública» ab jurisdicció demunt l'*Institut*. En quant a que jo «no'm vaig queixar may» de l'*Institut* an «el President de la Diputació», ès una mentida més grossa que'ls Pirineus! Tantes de vegades m'hi vaig queixar, que, si no hi hagués hagut camí a la Diputació jo n'hi hauria fet d'anarhi contra els anti*filològics*. Això en vida D. Enric Prat de la Riba. Mort ell i fet President En Vallès i Pujals, tan bé sabia ell les queixes que jo tenia dels anti*filològics* que dins el novembre d'entany m'escrigué demanantme una entrevista per parlarne, entrevista que celebràrem dia 24 de dit mes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prometentme que tot s'arretgaria, però que ves En Puig i n'hi parlàs primer. ¡I té pit En Puig per dir que jo no'm vaig «queixar» an el President de la Diputació fins an el moment de poder produir l'escàndol? ¿Tal volta dia 28 de novembre no entreguí jo an el President de la Diputació mon escrit a on denunciava tot lo que diu lo *Manifest*? ¿Tal volta el dia anterior no m'havia demanat humilment En Puig ab lo President de la Diputació que digués jo com s'havia d'arreglar la cosa? ¡Dia 27 i 28 de novembre ¿I quant fonc l'entrevista de ruptura ab En Puig? Dia 20 d'abril. ¿Com idò té cara En Puig per dir que jo no vaig [284] «proferir may cap queixa de la *Secció* devant lo President de la Diputació de Barcelona? —Però lo grollerament còmic de la famosa sessió fonc lo repartir an els diputats ma carta *confidencial* de dia 5 de febrer an el President de la Diputació de Barcelona (se veu que només som jo que no puc publicar *cartes confidencials*. En Puig sí que pot. ¡Visca la lley de l'embut!). També los repartiren mon escrit de 14 de maig a mos companys de *Secció*. ¡Com si aquelles dues cartes tan inofensives i mansuetes, m'haguessen hagut d'afonar par a sempre!

§ 13

P'En Puig ès una «indignidat» la proposta de solució del President de la Diputació, Sr. Vallès i Pujals. —¿Per què me feren President de l'*Institut*?

Tan tapat anava En Puig i Cadafalch ab aquelles dues cartes, que arribà a calificarles de «indicació de venda», ès a dir, que jo tractava de comprarlos, de que's venessen. Que les lletgesca qualsevol aquelles cartes serenament, ab lo cap clar, no trastornat de la passió, i no hi veurà res de lo que suposa En Puig. Jo estava conforme de no publicar la partida d'atrocidats de la *Secció* anti*filològic*a, si hi posaven remey, si tallaven l'arrel de totes aquelles atrocidats, així com jo havia proposat dins mon *Redrés* de 5 de desembre, així com havia proposat lo President de la Diputació dia 4 de febrer. ¿Demanar jo tal solució era voldrelos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comprar? era cercar que se «venessen»? *Risum teneatis amici*! Lo que jo demanava dia 14 de maig ¿no era lo que havia proposat lo President de la Diputació dia 4 de febrer? ¿Com idò En Puig califica de «exigència fora de mida de Mn. Alcover» la proposta del President de la Diputació de dia 4 de febrer? I diu que lo que jo los «demanava» «era indigne d'ells». De manera que lo President de la Diputació dia 4 de febrer **proposà una cosa indigna** d'En Puig i de la tropa anti*filològica*! I acabà En Puig dient que ell no acceptar la meua proposta, que era la mateixa del President de la Diputació, «era una qüestió d'*ètica*»! ¡Ja ho sap idò l'Exm. Sr. D. Joan Vallès i Pujals, President de la Diputació! Lo que ell proposà ès contrari a l'*ètica*, segons En Puig. Que's consol En Vallès i Pujals, recordant que la seua proposta no ès contrària a la *ètica* que la lley natural formula dins la conciència de tothom; ès [285] just contrària a l'ètica especialíssima que En Puig i els anti*filològics* tenen per llur us particular i esclusiu, sempre que'ls convé capxifollar el proisme. —Però ¿i com esplicà En Puig que, essent jo de tan «baix llivell moral», de tan «baix llivell científic» , tan «rústic», tan «bosquerol», tan ravascós de caràcter, que a Catalunya ho havien de sebre, allà on feya deu anys que hi navegaba i era conegut de casi tothom, —¿com esplicà En Puig que me fessen de l'*Institut* i m'hi elegissen President? Fins i tot no ho provà de donar cap esplicació de que m'haguessen fet Membre de l'*Institut*; lo qual no s'esplicaria si jo fos tal com En Puig me pintà dia 9 de juliol. Lo que tractà d'esplicar, fonc que me fessen *President*, però l'esplicació, senzillament perque era falsa, li sortí esguerrada i absurda. Digué que lo *President* de l'*Institut* havia d'esser En Maragall; però que En Maragall no ho volgué esser perque se veya venir la mort. M'ès nou això i no ho trop verosímil. Si En Maragall se veya tant la mort devant, que no hagués volguda la Presidència, lo llògic era, que tampoc hagués volgut esser *Membre* de la *Secció.* Ademés, vaig assistir a una partida de sessions ab ell, i may vaig conéixer que ell se vés tant la mort demunt. ¿No va empendre tal volta per l'*Institut* la publicació de les seues *Homèriques*? I per cert que vàries voltes se manifestà molt contrariat dels anti*filològics* per les coses que li tocaven i tramudaven de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la seua obra. I digué En Puig, que, no volent En Maragall la Presidència, la me donaren a mi perque «era el de més edat». I l'home s'oblidà de que hi havia i hi ha encara l'*Institut* N'Àngel Guimerà, que, quant jo mamava, ell ja era home fet. De manera que ès una solemne mentida que a mi'm fessen president «perque era el de més edat». *La Veu de Catalunya* en son vergonyós article de dia 2 de juliol donà una altra esplicació de la meua Presidència, dient que la me donaren a mi perque En Fabra, l'indicat per President, no residia a les hores a Barcelona. ¡I m'hi feren a mi, que tenia la residència obligada a Mallorca come Vicari General i come Canonge! Es allò dels testimonis falsos, que no s'avenen may perque la veritat no ès més que una i ells atenten contra la veritat. —Altres barbaridats ensivellà En Puig en son discursot, fusellable en tots sentits, que *La Veu de Catalunya* se guardà prou de publicar, per més que tenia, segons digué dia 11 de juliol, taquigrafiat lo discurs, però que's trasllueixen de la relació sumària que en donaren els altres periòdics barcelonins. Sembla que digué que jo en una de les entrevistes havia tenguda la desgràcia d'amenassarlo», això ès, que jo li volia [286] pegar. Si digué això, mentí com l'ànima de Judes. Lo famós fou també l'esplicació que tractà de donar an el fet de que En Carner cobràs les 150 pessetes mensuals come Secretari el temps que fogí de Barcelona cap a Amèrica per casars'hi i tornar, mesos després . ¿Sabeu idò com ho esplicà En Puig que En Carner cobràs come Secretari sensa ferhi, durant tots aquells mesos, devers sis, pujant la cosa set centes o vuy[t]-centes pessetes? Donc[s] digué que fou allò «un migrat regal de boda» que li feu l'*Institut*! ¡Vuytcentes pessetones de cabals públics, tretes de la pell dels contribuyents, per un *regal de boda*! ¿No ès això un abús incalificable? ¡No tenir un cèntim p'els colaboradors que repleguen lo vocabulari vivent a totes les comarques, sensa la qual replega no se pot fer lo *Diccionari!* ¡i tenir 800 pessetes per un «regal de boda», i encara calificarlo de «migrat»! —Sembla que En Puig s'embolicà una partida de coses més, molt carregades d'espícies contra la meua honorabilidat moral, recordant les teories criminalistes de Lombroso a propòsit del meu crani: coses tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gruixades, tan barbatxes, tan infamioses, tan ofensives, que queyen de ple baix de l'acció del Còdic Penal, segons lo dit més amunt. ¡Deu li perdò an En Puig tals barbaridats i tals otenses, més que contra mi, contra la seua pròpia honorabilidat, que oblidà tan llamentablement i d'una manera tan feresta an aquella sessió de dia 9 de juliol! ¡Que Deu le hi perdón tot, així com le hi perdón jo, perque massa se veu que no estava bé del cap aquell dia i que no sabia que's metgencava. Més nosa li farà a ell que no a mi aquella pútrida i nefanda verinada que tengué la mala hora de llansar contra mi en la per ell infausta sessió de dia 9 de juliol.

§ 14
En Puig no toca pilota ni en ram d'administració ni de filologia

En la segona part de la sessió, celebrada a la mala hora de la nit, En Puig tornà parlar, no per insultarme, sino per defensar els anti*filològics,* i la defensa li sortí un cocòrum que Deu se'n apiat, puys sostengué que la *Secció Filològica* pot aplicar les cantidats del presupost que li vota la Diputació a coses diferents de les senyalades per la mateixa Diputació. De manera que, segons En Puig, la Diputació dona els diners per una cosa, i la *Secció* les pot gastar ab una altra cosa. [287] Doncs ¿per que la Diputació pert el temps en senyalar destí a les candidats que *presuposa* per l'*Institut?* ¿No ès això una barbaridat la més colossal que's puga concebre en ram d'administració? ¿Quin Estat, quin Poder, quina corporació administrativa pot admetre ni ha permés may, sensa faltar an el seu dever, que una institució seua, els diners que entrega an aquesta per tal cosa, aquesta institució los gasti ab una altra cosa, prescindint absolutament del destí per el qual se donaren tals diners? ¿I això ès l'autonomia i la regeneració que *La Lliga Regionalista* ha de dur a Catalunya? ¡Deu mos ne guart! —Sembla que En Puig, per convéncer els Diputats de que els anti*filològics* han feta feyna ferm, elze presentà les obres que la *Secció* ha publicades. Lo bo ès que just n'hi ha dues que no siguen d'En Barnils, d'En Montoliu, de Mn. Griera i d'En Fabra una de Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Clascar i una del Dr. Segalà i cap d'En Carner. La major part eren d'En Barnils, Mn. Griera i En Montoliu, els tres filòlegs que En Fabra i sos companys *expansionadors* no poden veure pintats, que no els han deixats entrar de Membres a l'*Institut,* que només els han fet el mal que han pogut, i que En Puig me digué dia 21 d'abril a casa seua que los hauria trets de l'*Institut*, això ès, de les *Oficines Lexicogràfiques*, si ell fos de la *Secció Filològica.* Be se veu que En Puig té cara per tot. —També digué que «el diccionari Aguiló val totes les quantitats otorgades» a l'Institut per part de la Diputació i l'Ajuntament. ¡El *Diccionari Aguiló!* Això prova que En Puig no en sap brot de filologia. Si en sabés just una micoineua com un cap de agulla, hauria parlat de l'«Inventari Aguiló», may del «diccionari» que no existeix. El venerable Mestre Marian Aguiló deixà una calaixera ben reblida de cèdules que ell i altres havien replegades de monuments antics i de diferents comarques de Catalunya. Aquesta *Calaixera,* tal com la deixà el Mestre Aguiló quant se morí, sensa gayre orde i ab moltíssimes de cèdules incompletes, la donà lo fill de D. Marian a l'*Institut* ab lo compromís de publicar aquell cabal lexicogràfic; i això ès lo que publica l'*Institut,* pero que encara està ben enrera d'haver-ho acabat de publicar. ¡I digué En Puig que això que ell anomena «diccionari Aguiló» val més que totes les cantidats que la Diputació ha «otorgades» a l'*Institut!* ¡Quina altra mentida! Ab la mitat de les cantidats que la Diputació ha entregades a la *Secció Filològica*, me compromet jo a replegar un tresor lexicogràfic més gros i més important que el que deixà el Mestre Aguiló. Repartint la tasca entre la partida de gent entesa que hi ha avuy per tot Catalunya i [288] pagant bé tal feyna, i prou que la podria pagar ab aquelles cantidats, ¡vaja si replegaria més cabal que no deixà D. Marian, i llavò més important! ¡Si jo tenc anotades centenars de paraules just de Mallorca que no son dins els dos primers quaderns que l'*Institut* ha publicats de tal «inventari». Estic segur que dins els altres quaderns també n'hi falten centenars i centenars de mots just de Mallorca. ¡I an això diu En Puig «diccionari Aguiló»! Però ha publicat l'*Institut* tot l'*Inventari Aguiló?* ¡Que ha d'haver publicat! Quant En Puig

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

digué totes aquelles barbaridats contra mi devant la Diputació, just hi havia sis quaderns publicats, això ès, 341 + 276 = 617 planes de 250 x 170 mm., no havent acabat la lletra E. ¡Just això havia publicat l'*Institut*, no de cap obra seua, feta d'ell, sino del Mestre Aguiló! Doncs be, just el fet d'haver publicats aqueys sis quaderns, que just sumen 617 planes, sostén En Puig que «val totes les cantidats otorgades a l'*Institut* per part de la Diputació. Es així que la Diputació, des que's fundà la *Secció Filològica* li ha «otorgades» més de 150.000 pessetes (20.000 de la consignació general i 12.000 p'el *Diccionari,* cada any); ergo En Puig sostén que la publicació de 617 planes de 250 x 170 mm., sensa gravats de cap casta, tot català i lletra corrent, val més de 150.000 pessetes! Si ell les hagués hagudes de pagar de la seua butxaca, no trobaria que valguessen tant aquelles 617 planes; però com ès la Diputació que paga, com aquelles 150.000 pessetes sortiren del cuyro dels contribuyents...!!! Res, el dia que l'*Institut* acabi de publicar lo «diccionari Aguiló», per pagarho no hi haurà més remey que vendre el mateix palau de la Diputació i amparar tots els bens i persones dels diputats...¡Ja ho val ab aquest Puig i Cadafalch! Després de tot, no ès estrany que un arquitecte que du la seua presunció i aldèssia a voler parlar i entendre de tot, escupa fora de la trona d'aquesta manera i ensivelli aqueys rays de doys i despropòsits. *Dau l'art al qui l'ha!* deym a Mallorca, i a Mallorca i a fora Mallorca: *Qui ès sabater, que fassa sabates.* ¿Que no ho sentiu, Sr. Puig i Cadafalch ¿A vos sí que vos vé clavada aquella dita d'un predicador an En Joanot Colom, caporal de la *Germania de Mallorca*, que se'n anà dins la Seu a seure an el banc dels Jurats; i el predicador de dalt de la trona li digué: —*Mestre Colom, això no ès vostro lloc!* ¿Qui vos ha fet io colossal Puig i Cadafalch! estimador ni visurador d'*obres filològiques?* ¿Com no ho veys que no hi enteneu palada ni sabeu per on hi van? No ès rar que llavò pegueu tomverses tan ferestes com la que pegàreu dia 9 de juliol ab aquell discursot que m'entafarràreu per *capbussarme in aeternum et ultra.* [289]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 15
Una carta del President de la Diputació sobre la mala administració de l'*Institut*

Lo *Correu Català,* que havia seguit fent foc contra En Puig, els anti*filològics* i l'*Institut,* estamanetjanlos de mala manera, arribà a l'estrem de publicar la famosa carta del Sr. Vallès i Pujals, President de la Diputació, que escrigué dia 20 de novembre an el President de l'*Institut* fentli càrrecs perque desde l'any 1911 l'Institut no cumplia lo que manen els articles III i IV del seu Reglament sobre rendir contes cada any a la Diputació. Aquesta carta sembla que En Vallès i Pujals la mostrà an En Puig, En Puig se'n apoderà i no li donà curs, però hi hagué qui la hi copià i una còpia d'aquestes arribà a mans d'un redactor del *Correu Català*, que la tirà a la publicidat. En Vallès i Pujals negà en la sessió del dia 9 l'existència de tal carta. Jo lo únic que puc dir que, quant arribí a Barcelona dia 24 de novembre, amics del President de la Diputació me contaren de la carta aclaparadora que el President havia escrita an el de l'*Institut* sobre rendició de contes. Aqueixa carta ¿era la que publicà lo *Correu Català* dia 9 de juliol? Deu ho sap i qualcú altri també. —Jo crec que En Vallès i Pujals l'escrigué; però, com no arribà a port per una de tantes llibertats com se pren En Puig dins la Diputació de Barcelona, En Vallès i Pujals cregué poder negar l'existència de tal carta. Tenc En Vallès i Pujals per un home sencer, formal i ben intencionat, però que pateix d'una fluixetat de caràcter massa grossa. Té la primera envestida ben orientada i nobilíssima; però llavò li manca lo coratge, pert el braó, i... En Puig en fa un tap de pica.

Vetassí la famosa carta tal com la publica el diari jaumí de Barcelona:

«Barcelona 20 Novembre de 1917.

«Sr. President de l'Institut d'Estudis Catalans.

«Honorable senyor:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«L'article tercer del Reglament interior de l'Institut d'Estudis Catalans, aprovat per la Diputació en la sessió del 31 de juliol de l'any 1907, disposa que de la custodia dels cabals propietat de l'Institut, lo mateix que de les subvencions cobrades n'estarà encarregat un vocal Tresorer qui portarà un llibre d'entrades i sortides dels diners i administrarà la venda de les obres publicades per compte de l'Institut.

«I l'article quart afegeix qu'a fi d'any el Tresorer presentarà [290] una liquidació d'ingressos i despeses, facilitant les factures, crèdits i diners als altres membres de l'Institut que vulguin examinar-los. De la liquidació aprovada se n'enviarà copia a l'Excma. Diputació Provincial.

«Examinades les dates que obren a la Contaduria de la Diputació, resulta que l'Institut va complir amb aquesta obligació d'enviar còpia de la liquidació de ingressos i despeses, sols durant els anys 1908, 1909 i 1910. Després d'aquell any no s'ha complert dit precepte.

«El suscrit, que té obligació de vetllar per a que tenguin el mes exacte cumpliment tots els acords de la Corporació que l'ha enlairat a la seva Presidència, se veu en el cas de demanar que el precepte recordat es compleixi INELUDIBLEMENT.

«I, aprofitant aquest moment, vol afegir alguna consideració a propòsit d'aquest punt econòmic de l'Institut.

«L'Institut ha de fer abans de l'any un pressupost general d'ingressos i de despeses, sistema seguit en aquest país per gairebé totes les Corporacions; segons el Reglament abans mentat, tot ço que signifiqui despeses —i no tingui forma de pagament assenyada en el mateix, es farà previ acord de l'Institut amb aprovació d'un pressupost EN REUNIÓ EN LA QUE SERA CONVOCAT EXPRESAMENT L'EXCM. SENYOR PRESIDENT DE LA DIPUTACIÓ, el qual podrà assistir a la sessió amb veu i vot decisiu, personalment o per delegació. Així ho disposen els articles quint i II del Reglament repetit, i ho preceptuava ja la base setena de les de creació de l'Institut aprovades per la Diputació el 15 de Juny de 1907.

«En virtut d'aquest sistema establert, l'Institut pot, durant l'any, anar acordant les despeses que tingui per convenient, mentre compleixi amb la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

obligació de convocar al President de la Diputació per si vol assistir a les sessions en que de dites despeses deu tractar-se. Aquest sistema té la ventatja de deixar molta amplitut a la Corporació; però exigeix en canvi, el gran cuidado de no acordar despeses per mes import que aquell a que s'elevin els ingressos de l'Institut; perque si això succeía es produiríen déficits impossibles d'extinguir, lo que fora en desprestigi de l'Institut i de la Diputació i faria que no vinguessin per a aquell els donatius en que es pensava quan se li concedí capacitat jurídica per a rebre-ls, i com els reben corporacions similars d'altres paissos.

«No té coneixement el soscrit de si això ha succeit o nó, per faltar-li les relacions anyals a que més amunt es referia, pero creu que no es per demés cridar l'atenció de vosté sobre aquets [291] extrems. Es el gran amor que sento per l'Institut el que em mou a fer aquestes observacions, i crec, per altra part, que ès obligació meva el fer-les, doncs el President de la Diputació, qui no intervé per a res en la tasca científica de l'Institut, té confiada, en canvi, la presidencia i el vot decissiu, com abans he fet remarcar en les sessions en que es tracta de despeses. Això es prova de que es va creure que aquesta era tasca que li estava especialment encomanada.

«Concretant, doncs, el meu pensament, son els següents els punts sobre els que he d'insistir:

«Primer. Necessitat imprescindible de enviar les relacions anyals d'ingressos i despeses de tots els anys a partir de 1911 inclusiu.

«Segón. Necessitat de complir el precepte d'acordar totes les despeses en sessió de l'Institut, a la que previament es convoqui al President de la Diputació.

«Tercer. Necessitat de no acordar cap despesa si no es compta amb el ingressos corresponents per a atendre-la.

«Queda son affm. s. s. —Joan Vallès i Pujals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 16

La Prensa i lo *Manifest* després de 9 de juliol. —En Puig tapa la boca an el *Correu Català*

Lo *Correu Català* i *La Gaceta de Cataluña* donaren conte de vergonyosa sessió de dia 9 en termes ben espressius que deixaven a molt mal lloc En Puig i la tropa anti*filològica*; casi tots els diaris barcelonins en l'estracte que donaren de la célebre sessió, deixaven traslluir la violència desenfrenada i la boja destrempansa del discurs d'En Puig. *La Gaceta de Cataluña* dia 11 glosa la ridiculesa d'En Puig ab allò que digué que se veya obligat a desfer un *prestigi català*, lo prestigi de Mn. Alcover. —*La Costa de Llevant* dia 14 (juliol) tornà pegar una bona andanada a l'*Institut* i a la *Diputació* per l'atentat que contra mi acabaven de cometre. Devers aquells dies *Acció Integrista de Manresa,* fentse eco de les acusacions del meu *Manifest,* en formulà una partida més, no sols contra l'*Institut,* sino contra *La Lliga Regionalista,* denunciantla com un perill imminent contra Catalunya i la causa catòlica. —També elze pegà una mala costerada an En Puig i a la seua tropa anti*filològica La Tradició Catalana,* revista d'Olot, que dia 20 del mateix juliol, després de condemnar enèrgicament la manera indigna [292] ab que m'havien tractat *La Veu,* En Puig, En Bartrina, N'Estapé i els altres diputats regionalistes, comentant aquelles paraules d'En Puig i Cadafalch: *Desgraciadament hem de capbussar un prestigi que teníem,* referintse a mi, —deya el periòdic d'Olot: ¿Qui ès que l'ha de capbussar a Mn. Alcover? La Diputació? El President de la Mancomunidat?… Mn. Alcover no pot esser arreconat, perque, —digui lo que vulgui En Puig i Cadafalch, —ès dels que més han traballat per Catalunya. Si s'arribàs a consumar aquesta malatreta, Catalunya s'hauria de vestir de dol». —Fins i tot l'important diari de Madrid *El Debate* sortí en defensa meua, publicant de mon amic D. Ferran Montilla, professor d'aràbic vulgar de l'*Escola de Comerç* de Mallorca, un article molt ben orientat filològicament, fent veure la trascendència de l'*Obra del Diccionari* que duc en revolt fa tants d'anys, i censurant fort l'*Institut* per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haverme entrebancat en lloc de secundarme com pertocava. Quant arribí de la meua eixida filològica p'el Reyalme de València i Catalunya occidental, trobí una felicitació ben coral que la sociedat *Fomento del Civismo,* de Mallorca, dia 7 d'agost m'havia endressada, «por haber defendido en el seno del *Instituto de Estudios Catalanes* la personalidat lingüística mallorquina, que intentaban anular algunos elementos que, a pesar de mostrarse partidarios del regionalismo más absoluto, no tenían al parecer inconveniente alguno en sacrificar a una unidad en que no debieran haber ni pensado, las formas dialectales que nuestro idioma natural toma en cada una de las regiones que lo hablan». —De la prensa mallorquina se declararen a favor meu, ademés de *La Almudaina*, que ès el diari de Mallorca de més circulació i de més importància, *La Tradición*, setmanari tradicionalista de Felanitx, *La Vanguardia Balear,* setmanari independent, de Sóller, i Sa *Marjal* que surt cada mes a Sa Pobla, de caràcter relligiós i regionalista molt llampant. —*La Vanguardia Balear* els dies 14, 21 i 28 de setembre i dia 5, 19 i 26 d'octubre ab la firma de D. Jeroni Massanet dedicà an el meu conflicte ab l'*Institut* una sèrie d'articles molt espressius i arrenyonadors contra lo centralisme barceloní i a favor de la personalidat ètnica i llingüística de Mallorca, posant de relleu l'enfilall d'injustícies de la tropa anti*filològica* contra mi. I aqueys articles son tant més d'agrair per lo quant estàvem barallats ab D. Jeroni per polèmiques que havíem tengudes demunt diferents periòdics. I després D. Jeroni en nom de la Junta Directiva del *Foment del Civisme* me convidà a donar una conferència a dita sociedat sobre l'orientació que jo pens pendre ara que estic deslligat de l'*Institut* [293] respecte de l'*Obra del Diccionari* i de la personalidat llingüística balear. Prou que he acceptat l'oferiment i faig contes de parlar clar ferm en tal conferència, si Deu ho vol. —S*a Marjal* també fonc molt espressiva contra els estornells anti*filològics,* espolsantlos la murta fort ferm i ab molt de motiu per desagraits i caps-esflorats que son ab mancap del bon nom de Catalunya.

L'actitut del *Correu Català* tan resolta a favor meu, tenia fets unes fúries els anti*filològics*. La primeria de juliol, segons me contaren a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Barcelona, s'entrega a la Redacció del diari jaumí Mn. Clascar i envest lo Director dientli la mala-pèssima de Mn. Alcover, calificant mon BOLLETÍ de «*Cucut* de la filologia» i que la *Secció Filològica* no podia aguantar pus per President el qui escrivia tal paper. Lo Director no'n feu gayre cas per la poca o nul·la competència de Mn. Clascar en ram de filologia, que may ha acreditat que en sàpia brot ni que n'hi tenga una péntola dins la closca. Però llavò hi anà En Puig i Cadafalch ab la massota grossa, amenassant rompre en rudes l'aliansa de la *Lliga Regionalista* ab lo partit jaumí, si lo *Correu Català* no tallava aquella campanya que feya a favor meu. I a les hores la Junta dels Jaumins s'estimà més l'aliansa ab *La Lliga,* que elze dona els diputats i senadors, que no l'*Obra del Diccionari* i la *Causa de la Llengua pàtria* que tots aquells dies lo *Correu Català* tan resoltament havia sostenguda i defensada. Això me contà un amic meu de Barcelona, que el crec ben enterat. Jo de totes maneres agraesc de bon cor la generosa i brillant campanya que va fer a favor meu quant casi tots els altres periòdics barcelonins estaven boca closa per obra i gràcia d'En Puig i Cadafalch. Per això me pertoca guardar an el diari jaumí un agraiment d'allò més coral.

§ 17

Les causes del meu conflicte ab la *Secció Filològica* no foren l'incompatibilidat de caràcters, sino altres més acorades

La Veu, En Puig, En Bartrina i N'Estapé, tots, per esplicar mon conflicte ab l'*Institut*, retregueren «l'incompatibilidat de caràcter» entre mos companys de *Secció* i jo, allà on no hi ha hagut may res de tal cosa. La *Secció Filològica* era un niu de baralles: un cop se gatinyaren En Carner i Mn. Clascar, un altra cop el Dr. Segalà i En Carner. Un que capllevava per l'*Institut* i veya totes les [294] coses que s'hi succeíen, una volta me deya: Mn. Alcover, a vosté també li tocarà el torn; també l'empendràn contra vostè. —Ara derrerament En Fabra retirà l'amistat a un company de *Secció,* declarant que just tractaria ab ell per les coses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

indispensables de l'*Institut,* i En Carner i Mn. Clascar anaven tan romputs que corria la veu de que se volien pegar i tot; i pocs dies abans de sortir lo meu *Manifest*, per reconciliarse, feren una dinada tots plegats. Els disgusts que jo he tenguts dins l'*Institut* may son estats de caràcter personal, sino perque jo volia que l'*Obra del Diccionari* anàs endavant i mos companys no feyen més que posarmhi emperons i entrebancs; que ells volien neologismes i galicismes bordissencs i jo no en volia; que ells volien que lo català de Barcelona fos lo català normal i literari, i jo volia que's regoneguessen els mateixos drets de modalidat literària a totes les modalidats actuals: la balear, la valenciana, la catalana occidental, lo mateix que la de Barcelona. Ells adoptaven neologismes i galicismes, i els etzibaven dins els documents de la *Secció;* i perque jo los combatia demunt lo meu BOLLETÍ, llavò deyen que combatia les «solucions de l'*Institut*»*,* oblidant els grans balitres que, per esser «solucions de l'*Institut*», elze mancava una condició essencial, segons la *Carta de fundació* de l'*Institut,* ès a dir, que fossen *acordades* en sessió a on fossen estats convocats tots els «Membres» de totes les *Seccions* i llavò que les haguessen promulgades en forma. ¿Quina *solució lèxica* o *morfològica* acordada així i promulgada de l'*Institut* vaig combatre may demunt mon BOLLETÍ? Ni una ni cap. Ja me digué l'any 1912 lo Rt. P. Ignasi Casanoves que aqueys subjectes de la *Secció Filològica* se figuraven esser els amos i senyors de la Llengua. Elze passava per l'escudeller un neologisme o galicisme? Doncs l'enflocaven a les sordes dins un document de la *Secció,* i ja pretenien llavò que era «una solució de l'*Institut*». Sabien ells massa que jo no anava de tals neologismes ni galicismes. Per deferència an el President s'haurien pogut abstenir qualque poc de farcir els documents de la *Secció* de tals sutzures, però les deferències les volien totes per ells i cap per mi . Així ho fan els *superhomes*. La rel de totes aqueixes divergències era doble: 1a la betzèrria que casi tots els literaris professen an els filòlegs, no sols a Barcelona, sino dins tota Espanya i fora d'Espanya; i 2a la idiosincràcia tan especial d'En Pompeu Fabra, que's figura esser el *non plus ultra* de la filologia, lo primer filòleg

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del mon i que negú més que ell, o un del tot somès a ell, pot parlar de filologia. Doncs sí, els literats no poden sufrir may els filòlegs per [295] lo que me digué una vegada l'eminent Professor de l'Universidat de Zuric, Dr. Jaume Jud; perque els literats primer tallaven i cosien en qüestions de llenguatge, com amos i senyors absoluts sensa que negú s'atansàs a *ferlos el per que.* Però vengueren llavò els filòlegs, que desnossen i desentranyen i endardellen les qüestions llingüístiques , deixant confusos i atxul·lats els literats, que no troben la llivanya per safalcar els filòlegs ni per desfer les raons que aqueys los al·leguen; i per això en van tan morrotosos i engronyats i en duen tanta de betzèrria. Els altres de la *Secció* me miraven ab mal ull p'el meu entusiasme per la Filologia, com hi miraren sempre En Barnils, En Montoliu i Mn. Griera, fentlos sempre tot el mal que han pogut. I per allò de que, si vols véncer els teus contraris, divideixlos, —desde el principi tiraren a dividirme de l'altre filòleg que hi havia dins la *Secció*, En Fabra. I coneixent el cayre flac d'En Fabra, la gelosia que té de tots els altres que s'ocupen de filologia, que no vol que n'hi haja cap que li embrut la pesquera ni que se permeti pensar ab el propi cervell i sensa subjectarse cegament an el pensar d'ell, del gran Fabra, —se posaren tots an el costat d'En Fabra per no deixarme xorar a mi i tenir sempre postergats En Barnils, En Montoliu i Mn. Griera. Per això En Fabra estigué sempre lligat ab els literats de la *Secció* contra mi i els tres filòlegs que la Diputació de Barcelona tengué tres o quatre anys a Alemanya, Suïssa, i París per formarse en filologia i poder així servir a la Pàtria enaltint científicament la Llengua. Aquesta ès estada an el fondo la causa de totes les causes dels disgusts que he tenguts dins l'*Institut,* que acabaren ab lo conflicte final. Això fonc la causa de tot, i no «l'incompatibilidat de caràcter» entre els anti*filològics* i jo, que invoquen *La Veu,* En Puig, En Bartrina i N'Estapé. ¡Bona «incompatibilidat de caràcters» mos do Deu! La manera d'esser d'En Fabra ès la causa principal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 18

Idiosincràcia d'En Fabra, Pontific Màxim de la Filologia, però sevillà

D. Pompeu Fabra sempre ha volgut esser el gallet en ram de filologia dins les Lletres Catalanes. May ha alabat cap altre gramàtic ni filòleg català: ni el gran Milà i Fontanals, ni l'eximi Dr. Balari, ni l'egregi D. Tomàs Forteza. A Mn. Grandia no l'ha volgut pendre may en serio; an el P. Nonell no li ha [296] concedida casi may beligerància. An el benemèrit D. Antoni Bulbena l'ha tengut sempre com un... *home que té coses,* això ès, com un pobre errat de contes. A mi casi may m'ha guardat quarter. Quan vaig iniciar l'*Obra del Diccionari* me feu la bona una micoineua, poca cosa ferm; fins i tot m'envià un article p'el BOLLETÍ sobre la grafia de la *ele* palatal (ll). Havia dit ell dins una conferència a l'Ateneu de Barcelona devers l'any 1890 que el català s'era acostat tant an el castellà, que el castellà i el català eren una mateixa llengua ab dos jocs de paraules. Cregut jo de que ell volia la *descastellanisació* del Català i seguríssim de que ell l'havia d'afavorir a tota ultransa i havia d'estar conforme en que lo més urgent era *descastellanisar* la sintaxis catalana, proposí una sèrie de temes de sintaxis an el *Congrés Internacional de la Llengua Catalan* l'any 1906, defentsanthi lo M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera que no cabia posar la preposició *a* en el *terme d'acció (jo veig En Pere; conec lo Rey);* defensant Don Bernat Obrador i Billon l'us de l'auxiliar *esser* en los temps composts dels *reflexius* i certs verbs de moviment local: defensant jo la concordansa del participi ab lo terme d'acció. ¿Qui havia de creure que En Fabra sortís a fermos la cuantra? Doncs sí senyor! An aqueys tres temes presentà esmenes, sostenint que lo que nosaltres defensàvem come pura sintaxis catalana, era just propi d'alguns dialectes catalans, i que per lo contrari no se poria considerar come castellanisme, sino una evolució, una tendencia natural de la llengua. De res serví ferli notar que aquelles lleys que defensàvem de bona sintaxis, s'observaren sempre ordinariament dins les Lletres Catalanes mentres no hi hagué influència castellana, i que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

allà on fou més forta l'influència castellana, més desaparegueren aquelles leys, i allà on fou més fluixa, més se conservaren. Si no fos estat per ell, el Congrés se seria declarat a favor d'aquelles lleys i hauríem redimida més de mitja sintaxis catalana. I ¿com s'explica que En Fabra fés això? Per lo que he dit: que ell no concep que negú puga tenir cap iniciativa ni idea sobre depuració ni dignificació de la llengua catalana, en no esser ell mateix. L'*Obra del Diccionari* ja adolia d'aqueix defecte: no l'havia iniciada ell, i per lo mateix no valia una malla. Aquella depuració de la sintaxis que intentava jo dins mon llibre *Questions de Llengua i Literatura catalana* i dins el Congrés ab Mn. Costa i N'Obrador, tenia lo mateix defecte: no era una pensada d'ell, d'En Fabra, sino de Mn. Alcover i Mn. Costa i N'Obrador, i per lo mateix ja no valia ni un dobler de mac en dia de bona fira. En Fabra es partidari de [297] *descastellanisació* del català, però si la fa ell; si la fa un altre, n'ès contrari. Ell ès així: si no li entonau el *tu solus dominus! tu solus altíssimus!,* ja hi sou a bons i ja la teniu armada. Lo meu BOLLETÍ el va veure ab bons ulls molt poc temps. Aviat el prengué en vensó, i quant se fundà la *Secció Filològica* volia que jo el matàs. ¿Un *non-ens* com jo haver de sostenir tants d'anys una publicació filològica just contant ab la suscripció del públic català, allà on ell, el colossal Fabra, el Sum Pontífic Fabra, no havia pogut sostenir més que un parell d'anys *L'Avenç,* que se va haver de morir per que els suscriptors li donaven les portes p'els ulls? Això era intolerable p'En Fabra; això no m'ho podia perdonar en cap de les maneres. Jo be el vaig defensar demunt el BOLLETÍ en lo que era defensable contra els atacs que de diferents endrets li dirigien, perque això sí, les seu[e]s teories sempre han trobats molts més contradictors que no seguidors. Ab la seua dialèctica es molt bo per confondre els que discuteixen ab ell, pero no los convenç casi may; i ja que no se sap guanyar la gent per la persuació, se treu mil enginys, que, per illegítims i deslleals que siguen, posa en planta per imposar les seues teories gramaticals sensa cap contemplació, tiànicament, bàrbarament. Això ha fet dins l'*Institut*, a on, casi tot-hom la flamada contra la seua esquerrana ortografia; pero els ha sabuts enjoncar i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

embarriolar dins el filacs de la seua estratègia, que tots ab llur malignant lleugeresa han contribuit a consolidar i ara els hi té tots empantanegats i endidalats de mala manera, que no saben com n'han de sortir ni desllapissarse'n, per més que esparonetgen i branquetgen desiara. Ab una paraula, a forsa d'enginys i de pocs escrúpols, ha conseguit fer passar la seua ortografia, que a tothom repugna, per *ortografia de l'Institut.* Els qui més han contribuit a que conseguís tan intolerable com ignominiós despotisme gramatical, son els anti*filològics,* mos companys de *Secció,* per lo que he dit: per tenirlo sempre ab ells contra mi i els tres filòlegs, formats a Alemanya, Suïssa i París, no han parat un moment d'entonarli a tota gorga i en tots els tons el *tu solus dominus! tu solus altíssimus!* Sols Deu del cel sap les tauletes de clorat de potassa que han consumides per reforsarse lo carcabòs i poder mantenir ben vibrant i ben aixordador tan embafós cantussol. Fentli de comparses i d'escolans d'amèn tots els anti*filològics*, ès arribat a imposarse a les altres *Seccions de l'Institut*, essentse demostrats els qui les componen, prou cuques-molles per baixar bandera devant ell, i arrufats i biduins per deixarse safalcar tan desayradament. Després de tot, s'ho tenen massa guanyat! [298] ¡Si sembla que's fan convidar per *anar a cassar gambossins!...* ¿I son catalans tots aqueys honorables Membres de l'*Institut,* que han allargat el coll a un jou tan humiliant i del qual abominen casi tots? Els catalans pretenen tenir per distintiu l'*independència de caràcter,* que ha brillat per la seua ausència dins l'*Institut* en la *qüestió ortogràfica* i *gramatical.* I ¡que no m'invoquin la *disciplina!* puys així com hi ha una *disciplina* que ennobleix i sublima, la que s'acala devant l'*autoridat llegítima,* hi ha una altre *disciplina* que envileix i degrada, la que se vincla devant l'usurpador de l'Autoridat que se deshonra exercitantla contra dret; se deshonren també mateix els qui s'hi someten contre raó, fent mal-be la pròpia dignidat, tan indispensable a l'home com la mateixa vida. ¡Qui havia d'anar a pensar que la independència de caràcter de l'*Institut* hagués de prendre redòs a Mallorca!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 19

En Fabra, usurpador de l'Autoridat gramatical suprema. Lo que li manca per tenirla de bon just

Dic an En Fabra *usurpador de l'Autoridat gramatical* perque ho ès. Del mateix Deu vé an el Papa l'Autoridat Esglesiàstica i an el Sum Imperant temporal l'Autoridat Civil. Ara l'Autoridat Científica no pot venir a negú, tant si ès un particular com si ès una corporació, més que de les obres que fassen un i altra, que els acreditin devant la multitut que els ha d'acatar com Autoridat, i que els acreditin de tal manera, que s'imposin no per la forsa ni per la violència, sino per la persuació, fins an el punt de que l'immensa majoria elze regonega com autoridat. ¿Ha succeit res d'això ab En Fabra? Es evident que no. L'immensa majoria el rebutja i l'avorreix com Autoridat Gramatical. ¡Si fins el rebutgen casi tots els *Membres de l'Institut,* que per minva de caràcter s'hi son deixats junyir! Li manquen una partida de coses an En Fabra per esser una Autoridat suprema, inapellable, infal·lible. Li manca la *visió justa de les coses gramaticals,* visió que ès lo distintiu indefectible dels *genis superiors* que s'imposem com autoridat. Si ell tengués aquella *visió justa,* no hauria fetes la partida de *pifies* que se registren dins la seua *fulla de servicis*. En retreuré unes quantes per mostra: —I. Dins la seua *Gramàtica de la Llengua Catalana.* —Barcelona, 1912 —p. 459 i 460 tracta d'esplicar perque son *ubertes* la *e* i la *o* tòniques de milenars de paraules, i diu que son *ubertes* perque [299] aquelles paraules son *erudites* o de *formació sàbia,* però llavò se veu obligat a confessar que dins altres paraules derivades d'aquelles o que aqueixes se deriven d'elles tal *e* i tal *o* tòniques, enlloc d'esser *ubertes*, son *tancades,* per més que's tracti de paraules *erudites.* De manera que dona una *esplicació* que no esplica res. Cita v. gr. *evidència, eloqüència, excel·lència* que tenen la tònica *uberta,* però llavò confessa que *evidEnt, eloqüEnt, excel·lEnt* la tenen *tancada,* essent aqueys mots tan *erudits* com llurs derivats. I ¿com esplica ell que *evident, eloqüent,* i *excel·lent* tenguen la *tònica tancada?* Diu que «el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hecho de que todos los nombres populares en *-ent* tenguen *[e] (d[e]nt, g[e]nt,* etc.) es causa de que las voces eruditas en *-ent* adopten *[e]».* ¡Ca, home! No hi ha un tal! La causa ès que la *e* tònica d'aquells mots *erudits,* com la de *dent* i *gent* i dels altres mots populars se fixà come *breu* per la tramudansa que la *cantidat* llatina patí devers el sigle V, segons constaten Meyer-Lübke, *Einf.* n.103; *Lat. Spr.* n. 467, i Grandgent, *Vul. Lat.* n. 176, tornat *breus* totes les vocals devant dues consonants. I com la *e* llatina *breu* en català ès tancada, com sap En Fabra, per això la tònica de *evidEnt, eloqüEnt i excel·lEnt* ha d'esser *tancada.* I ¿per que ha d'esser i ès *uberta* la de *evidència, eloqüència, excel·lència,* etc.? Senzillament, per influència de la *i* post-tònica que aqueys mots duen, que *obri* la *e* tònica. I si no, que me citi En Fabra dins el català una *e* tònica tancada que duga una *i* derrera! I la mateixa influència exerceix la *i* post-tònica demunt la *o* tònica *tancada* dins els mots *coadjutOr, ilusiÓ, calOr, sucessOr, escultOr,* que ès *uberta* dins llurs derivats *adjutòri, ilusòri, calòric, Honòri, sucessòri, escultòric,* senzillament per la influència de la *i* post-tònica que duen aqueys *derivats*. ¿S'atansarà En Fabra a dir que aquells mots d'on se deriven aqueys, no son *erudits* o de formació *sàbia?* Es evident que ho son. Doncs aqueixa lley de que la *i* post-tònica *obri* la *e* i la *o* tòniques, que un tros de «bosquerol» i «rústic» com jo he afinada i aglapida dins el català (¡guardauvos d'ulls de... *bosquerol!)*, els Sum Pontífic Fabra no l'ha sabuda afinar ni aglapir, i per això trampoletja tan fort dins la seua *Gramàtica* demunt aquest punt. —II. Una altra falta de *visió justa* patí En Fabra dins son notable estudi *Les E toniques du Catalan*, publicat demunt *Revue Hispanique,* T. XV (1906), tractant d'esplicar per una *reculada d'accent* «els imperfets forts (*creya, seya, veya, reya, deya, feya, queya)* i les formes mallorquines *deym, deys,* etc.». I l'home patí una altra equivocació ab lo dir que les formes *creía, caía, jaía* son més [300] antigues que *creya, feya, queya*. ¡Ja hi va calsat per aygua En Fabra en tot això! Ni hi ha tal *reculada d'accent* ni lo altre que s'embolica D. Pompeu sobre aquelles formes que dona per més antigues. ¿D'on surten

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

deym, deys, deya, creya, seya, reya, veya, feya, queya, més que de *dícimus, dícitis, dicebam, credebam, sedebam, ridebam, videbam, faciebam, cadebam?* ¿D'on surten *creía, caía, jaía* més que de les formes del llatí vulgar **credibam, *cadibam*, **jacibam*? per esser passats aqueys *imperfets* de la 3a i 2a conjugació a la 4a, com tants d'altres. Naturalment que la llengua catalana per arribar d'aquells *imperfets* llatins an els actuals catalans, hagué de donar una partida de passes, de les quals queden encara fites ensà i enllà dins el nostre domini llingüístic. Si En Fabra, en lloc d'estar reclòs dins la petxina de Barcelona, se posava les cames an el coll i s'espitxava a l'Urgell, Pallars i Ribagorça, les trobaria casi totes aqueixes fites. Trobaria com jo mateix (¡mesquinet *bosquerol*!) a Benabarri *f[e]ßa* (< *faciebat*), *f[é]B[ε]* a Ponts, Organyà i Balaguer; *b[é]ßa* (< *videbam*), *kaw[é]ßa* (< *cadebam*), *krew[é]ßa* (< *credebam*), a Benabarri; *dúß[ε]* (< *ducebam*) a Organyà, *kr[e]iß[ε]* (< *credebam*), *kaíß[ε]* (< *cadebam*), *jaíß[ε]* (< *jacebam*) a Organyà, Balaguer i Sant Salvador (Conca de Tremp). No ès dubtòs que cercant bé tots els recons d'aquelles comarques, trobaríem totes aquelles *fites*, antecedents de les formes actuals, que En Fabra, del tot desorientat, ha pretengut esplicar per la *reculada de l'accent*, que no existeix més que dins la seua esquerrana closca, sino que s'esplica evidentment: primer per la cayguda de la *-c-* respecte de *dicebat, faciebat* i de la *-d-* respecte dels altres casos; 2n per la *monoptongació* o *contracció* de les dues vocals contigües que resultaren de la cayguda de la *-c-* i *-d-* i per lo mateix l'accent no's va moure; i tercer per la pèrdua de la *-ß-*. De manera que tenim tots aqueys processos, vius casi tots encara: FACIEBAM> **facebam> faebam> f[e]ba> feya*; VIDEBAM> *vedebam> veebam> b[e]ßa> bea* i *vea> beya* i *veya*; KADEBAM> *caebam> kawéba> ka[é]ßa> k[é]ßa> k[e]a> k[e]ya*; CREDEBAM> *creeßam> krew[é]ßam> kr[é]ßa> kr[é]a> kreya*; — CREDEBAM> *credibam> kreißa> kreía*: CADEBAM> *cadibam> kaíßa>*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

kaía; JACEBAM> *jacibam*> *jaíßa*> *jaía*. ¿Ho veys, D. Pompeu, com *creía, caía* i *jaía* no son més antics que *creya, queya, jeya*? ¡Son sincrònics o coetanis, home sant de Deu! i posteriors a les formes en *-eßa, -ißa*, com los imperfets *anae* i *anaya, cantae* i *cantaya*, existents a l'alt-Maestrat, Ribera d'Ebre i bona part del reyalme de València, son posteriors an els imperfets en *-aßa, -ava*. I ¿que en direm de la reculada d'accent que suposau en *deym*, [301] *deys* de Mallorca? ¿Vol dir perque a Barcelona feys *dy[ɛ́]m, dy[ɛ́]w*, plaf! *reculada d'accent*? ¡No estau mal reculat vos, o insigne D. Pompeu! Però ¿com hi ha d'haver *reculada d'accent* si *deym* i *deys* surten de *dícimus, dícitis?* Vaja! creysme, D. Pompeu, heu perdut l'*oremus*! —III. Un altre *pifia* de D. Pompeu. Dins la *Contribució a la Gramàtica de la Llengua Catalana* de 1898, p. 99, califica En Fabra de «datiu viciós» la forma *elzi*, escrivintla *els-hi* confonentla baldrumerament ab *els* + *hi* (pronom de 3a pers. + partícula pronominal *hic*), com la hi han confusa llamentablement tots els altres gramàtics catalans: forma que's troba a Eivissa i dins casi tot Catalunya, existint la seua correlativa *elze* a Mallorca i a l'Empordà. ¿Com no ho veren els gramàtics catalans que eren casos ben diferents el dir: v. gr. *¿son tos germans? Diga*LZI *que entrin! ¿Cerques tos germans? Vés al Born* i ELS HI *trobaràs*. Lo primer ès un *datiu* i d'una *sola relació*; lo segon ès un *acusatiu* d'una *doble relació*; als germans i al lloc a on son. Doncs En Fabra no va veure res d'això, i, sensa comanarse a Deu ni a Santa Maria, come bon *esquerrà,* llansa l'anatema de *viciós* an el pobre pronom datiu *elzi*, que no obstant segueix florint ben esponerós en boca de tots els catalans, rientse del còmic anatema d'En Fabra. I han fet molt bé els catalans de no escoltarse aqueix Sum Pontific... sevillà, puys si la raó que dona per «rebutjar» «elzi» servís, també haurien de «rebutjar» lo datiu singular «li», ja que també se confón ab la forma barcelonina *l'hi* (v. gr. LI *diràs això?* —L'HI *diré*) que no l'usam els balears ni els catalans occidentals. De manera que, segons la teoria del Sum Pontífic Fabra el *li* seria «viciós» perque se confón ab *l'hi* (li + hi)! —IV. I ara, per acabar, una altra *pífia* del piramidal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D. Pompeu. Es la *falta* absoluta *de visió* que patí fins devers l'any 1915 en lo de no accentuar els mots com *gloria, especie, materia*, etc. i accentuar *moría, follía, actúa, falúa*, etc. segons establí ell dins les ja mortes i sepultades *Normes Ortogràfiques* de l'*Institut (terra sit eis levior!).* Dins l'actual *sistema ortogràfic*, batiat falsament ab lo nom de l'*Institut*, obra esclusiva de D. Pompeu, s'estableix que han d'accentuar *glòria, espècie, matèria*, etc. i *moria, follia, actua, falua* han d'anar sensa. I estar molt millor així que no així com estava dins les *Normes*. Però lo salat ès la raó que dona lo Sum Pontífic Fabra dins el *Pròleg del Diccionari Ortogràfic* d'haver feta tal tramudansa; puys diu que «el sistema d'accentuació gràfica» de les *Normes* d'«accentuar els mots com *refia, traspua* i deixar d'accentuar els mots *memòria, àrdua*, desconeixia un fet important de la prosòdia tradicional [302] catalana», que aqueys mots derrers «son» «esdrújols en català». I, com el qui establí dins les *Normes* la no-accentuació de tals mots, fonc En Fabra mateix, resulta que ell l'any 1911, 1912 i 1913 «desconeixia» «un fet important de la prosòdia tradicional catalana», això ès no *el veya* ab tot i tenirse ell per Sum Pontífic, suprem i infal·lible; i això que tal fet ja l'havia mitx senyalat la *Reyal Academia de Bones Lletres de Barcelona* l'any 1884 dins la seua modesta sí, però entenimentada *Ortografia*; i l'havia senyalat ubertament lo venerable P. Jaume Nonell l'any 1896 dins son preciós *Anàlisis Fonològich Ortogràfich de la Llengua Catalana*, i jo l'havia practicat sempre dins lo BOLLETÍ. I ab tot això lo Sum Pontífic Fabra no se'n era adonat de que hi hagués tal «fet important de la prosòdia tradicional catalana». Això ja se diu badar, sobre tot per un que pretén esser i que tothom lo regonega Sum Pontífic, Suprem, Infal·lible, de l'*Ortografia Catalana*. Encara en podria retreure més de *pífies* de l'insigne, del piramidal D. Pompeu, que no retrec per no ferme interminable. ¿Vol dir això que don Pompeu no ès un bon filòleg i un dels notables que ha tenguts may la Llengua Catalana? ¡Deu me'n guart de negar cap dels mèrits de D. Pompeu come filòleg capdal! Som el primer en regoneixerlos i proclamarlos. Lo que vull dir que no en té abastament per haverlo de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

proclamar, com ha fet *La Veu de Catalunya* i els anti*filològics*, l'Autoridat Suprema, inapel·lable i infal·lible en ram de Llengua i Gramàtica Catalana. I han conseguit ab manganetes indignes i repugnants aportellar tot l'*Institut* a regonèixer de fet i sometre-se, *si us plau per forsa*, a tan denigrant despotisme, a tan vergonyosa usurpació d'*Autoridat Suprema*, com ès la que manyucla avuy D. Pompeu demunt tot el mansueit ramat que pastura resignadament baix del garrot, tan formidable per molts, de la *Lliga Regionalista*. Bon profit elze fassa!

§ 20

L'*Institut*, xotet de cordeta d'En Puig i Cadafalch

Creys que En Puig i Cadafalch romangués assaciat de fer de Rey Herodes contra mi en la famosa sessió de la Diputació de Barcelona de dia 9 de juliol? Antigament, com penjaven qualcú, hi prenia part lo *Mata-rates*, que se penjava a les cames del penjat per acabar-lo d'aufegar a forsa d'estirades. En Puig no volgué que a la meua *execució* faltàs aqueix *preciós* i [303] pintoresc detall. ¿Qui trià per tal mester? Doncs l'*Institut d'Estudis Catalans en ple.*

¿Què li era an En Puig haver sentat come principi suprem l'autonomia absoluta de la *Secció Filològica,* pretenint que cap de les altres *Seccions* s'hi poria aficar en res ni per res? Això s'havia d'entendre d'aquesta faysó: les altres *Seccions* ni l'*Institut en ple* no se podien aficar en las coses de la *Secció Filològica,* sempre que convengués an En Puig que no s'hi aficassen; ara, en convenirli, ¡prou que s'hi porien i s'hi havien d'aficar! Es allò de la *lley de l'embut,* l'arma tot temps preferida dels cacics, dels sultans, dels dèspotes. Per això s'aplega l'*Institut en ple* dia 28 de juny i dia 19 de juliol per ocuparse del meu *Manifest,* resultantne la següent inverosímil, monstruosa i espatarrant comunicació que transcrit assí per vergonya dels que la feren firmar i dels que la firmen i per que els amadors de la Llengua Catalana i de l'*Obra del Diccionari* vegen lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que's pot esperar de certs... *homes de ciència* p'el triunf de la Pàtria. La comunicació ès del tenor següent:

«Institut d'Estudis Catalans. Palau de la Diputació: Barcelona. —Honorable senyor:

«En sessions plenàries hagudes els dies 28 de juny i 19 de juliol ultims, l'*Institut d'Estudis Catalans,* en vista de l'escrit que vareu comunicar particularment als seus Membres, prengué el següent acord:

«Unanimament s'acorda que consti en acta la reprovació de l'*Institut en ple* respecte de l'acte comés per D. Antoni M.ª Alcover, prevere, cenyintse la declaració a aquesta forma de «reprovació» per la dificultat de trobar altre mot més propi, dintre del termes de respecte acàdemic i particular que mereixen tots els senyors de l'*Institut.*

«En les mateixes sessions, i havent manifestat el Sr. Fabra, en nom(s) de la *Secció Filològica,* que s'ha produit en la mateixa una situació d'excepció per haver manifestat el fins avui President de la mateixa, D. Antoni M.ª Alcover, propòsit de no tornar a presidir les seves sessions i treballs, l'*Institut* acorda per unanimitat, la suspensió de les funcions, atribucions i dignitats que come President de la mateixa tenia el Sr. Alcover.

«S'acordà en la primera d'aquestes sessions que els anteriors acords fossin novament votats en una reunió ulterior, que de seguida d'aprovats novament, us fossin comunicats, cessant, a partir d'aquest dia, amb vos i l'*Institut* la relació de correspondència.

«Deu vos guardi molts anys. —Barcelona, 23 de juliol de [304] 1918. —Josep M.ª Bofill, President. —Eug. d'Ors Secretari General. —Sr. D. Antoni M.ª Alcover prevere».

Moltes de coses criden l'atenció dins aqueix document, que me cal comentar una mica. Primerament, brillen per llur ausència els noms del Membres de l'*Institut* que s'aplegaren dia 28 de juny i dia 19 de juliol per calarme la clotellada que En Puig i Cadafalch exigia. ¿Foren tots? Me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consta que n'hi hagué que no s'hi deixaren veure. ¿Quants foren els assistents? No ho he pogut aclarir. Era per demés demanarho a la *Secretaria General.* Lo document m'arribà just ab dos noms, el del *President de Torn,* i el del *Secretari General,* D. Josep M.ª Bofill i D. Eugeni d'Ors, molt senyors meus. No podia esperar de la ma d'ells una tal matafolada. Com just ells dos han mostrada cara, que no estranyin si els arriba qualque esquitx. No se fossen posats a tir! —En segón lloc, ès així mateix molt gros que aqueys dos... *immortals* tenguen... pit per afirmar dia 23 de juliol que jo hagués «comunicat particularment» cap «escrit» «als Membres» de l'*Institut.* Això ès mentida, senyorets! i si no, digau de quant i d'on era tal «escrit» , quantes les planes i retxes tenia i de quin tamany i casta de lletra era. No, no ès ver que jo a les hores hagués «comunicat particularment» «als Membres» de l'*Institut* cap «escrit». Sens dupte volíeu dir que reberen aqueys «Membres» lo meu *Manifest,* que no era cap «escrit», sino un «imprès». No deixa d'esser estrany que uns homes de ciència com vosaltres dins una comunicació oficial barregeu cols ab caragols confonent un «imprès» ab un «escrit». Pero ¿i com sabeu io immortals! que era jo i que no pogués esser bellament un altre, que vos havia fet arribar lo *Manifest*? ¿Aon teniu la prova de que era precisament jo? En-lloc la teniu! De manera que sou un *President* i un *Secretari General,* que, actuant de tals, confoneu un «imprès» ab un «escrit» i donau per cert un fet sensa tenirne la deguda prova. Doncs això, permeteume que us ho diga, no fa *President* ni *Secretari.* Pero aquí lo notable ès que els «Membres» de l'*Institut* se pasassen mesos i mesos sabent que llurs companys de la *Secció Filològica* s'eren rebel·lats contra llur President, dient per tot arreu que no se deixarien *presidir* pus d'ell, i que el tal President les acusava d'un enfilall de coses ben lletges, entre altres, d'haver feta mal-bé l'*Obra del Diccionari*, deshonrant ab llur desgavell lo nom de l'*Institut;* lo notable ès que an els Membres de l'*Institut* no els ocorregués donar qualque passa per veure si aturarien aquell conflicte i si hi posarien remey, i no se moguessen fins que reberen lo meu *Manifest,* celebrant per [305] amor d'ell dues *sessions plenàries*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿per posar retgir an aquells rebel·los anti*filològics*, per capturar aquells desgavells anti*lexicogràfics?* Per res d'això, per tot lo contrari: per acordar la «reprovació» del *President,* víctima de sos «presidits» i deixar an aqueys lo camp lliure per fer totes quantes de barbaridats se passin per l'escudeller contra l'*Obra del Diccionari* i la dignitat de la nostra Llengua. També ès notable el modo temorec, equívoc, trampoletjant, propi del qui té conciència de que fa lo que no hauria de fer, el modo, dic, que teniu d'espresar lo que me «reprovau»: «l'acte» de Mn. Alcover. I quin «acte»? ¿L'«haver comunicat particularment als Membres» de l'Institut allò que, faltant a la veritat, anomenau un «escrit», allà on no era més que un «imprès»? Sí que ho sou esquitarells! si que hi estàveu ponyits i mal-aixamussos aquells dies que rebéreu lo *Manifest* que just per creure a la babal·lana que era jo que'l vos havia «comunicat particularment», celebràreu com qui no diu res dues *sessions plenàries* per «reprovarme». Si just m'haguésseu «reprovat», encara vos seria romàs una mica d'indici d'independència de caràcter. Desgraciadament ni això vos queda. En Puig i Cadafalch no en tenia prou ab tal «reprovació»; vos exigia banyarvos les mans en la meua sanc; no sabéreu resistir io immortals! a tan herodiana pressió, i no tenguéreu altre remey que abrigarvos així com poguéreu la *toga de jutges,* que vos feya una botxa feresta de tan ample que vos venia, vos clavàreu el berretó de sis cayres i vos encamellàreu dalt la càtedra pretoriana, i, constituits en jutges meus, me *sustanciàreu* la causa come vertaders *superhomes,* això ès, trepitjant i capxafant atolondradament totes les formalidats jurídiques que observen i han observades sempre tots els tribunals de la terra, fins i tot els més deixats de la ma de Deu. Per això serviu els superhomes, per ferho tot a la biorxa com madò Tamborinera. ¡Vaja si ab aqueixa feta vos acreditàreu de jutjadors del cap-curucull més curucull! Vosaltres mateixos io formidables President i Secretari General! donau la relació de tota la feta, dient: «En les mateixes sessions (28 juny i 19 juliol), i havent manifestat el Sr. Fabra, en nom de la Secció Filològica, que s'ha produit (castellanisme massa groller per un cap-pare de la llengua) una situació d'excepció per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haver manifestat el fins avui (i demà i demà passat) President, D. Antoni M.ª Alcover, propòsit de no tornar a presidir les seves sessions i treballs, l'Institut acorda per unanimidat, la suspensió de les funcions, atribucions i dignitats que com President de la mateixa tenia el Sr. Alcover». Vetassí io immortals! lo *cos del delicte*, no el [306] meu, el vostre. *Quod sic probo.* Constituits vosaltres *pro tribunali* contra mi, se presenta lo Sum Pontífic Fabra; i com si no hagués romput cap plat mai en tota la seua esquerrana vida, m'acusa de «haver manifestat» «propòsit de no tornar a presidir» les «sessions i treballs» de la «Secció Filològica», posantla ab això en «una situació d'excepció». Aqueixa *acusació* patia de dos vicis gravíssims que la feyen inadmisible devant qualsevol tribunal que conservàs just una micoineua de dignidat. Aqueixa *acusació* era *subreptícia* i *obreptícia* ensems. Era *subreptícia* perque callava i amagava un fet, que desfeya tota l'acusació, deixant fora de combat i en ridícul l'*acusador*. I ¿quin era aqueix *fet?* Que, si jo havia dit que no volia presidir mos companys de *Secció,* era perque ells escampaven per tot que no se deixarien *presidir* pus de Mn. Alcover; i el qui comensà a dirho sembla que fou lo mateix Sum Pontific Fabra. I fonc ell i sos companys que comensaren a dir això, obligantme a mi a dir que, si ells no volien que jo elze presidís, tampoc elze volia *presidir* jo. ¿No ès evident aquí la *subrepció* de l'*acusació* d'En Fabra?, que per lo mateix resulta *vana, foradada, fútil,* del tot inadmisible. Però no ès sols *subreptícia,* sinò que també ès *obreptícia* per més burla i afronta, puys m'atribuia lo «propòsit de no tornar presidir» els «treballs» de la *Secció Filològica.* I ¿a on ni quant he «manifestat» may jo tal «propòsit»? Es una solemne mentida que jo haja «manifestat» may tal «propòsit de no tornar a presidir els «treballs» de la *Secció!* Eren els *membres* rebel·los de la *Secció* que vaig dir que no los «tornaria presidir», mentres ells no m'ho demanassen que los «presidís», puys estava dispost a «presidirlos» si ells me demanaven que los «presidís», com diguí an En Fabra dia 4 de febrer devant l'Exm. Sr. President de la Diputació de Barcelona, dins lo despatx d'aqueix, asseguts tots tres an aquell sofà com entram a ma esquerra. De manera que may diguí ni doní

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a entendre a negú que jo no volgués «presidir» els «treballs» de la *Secció.* I el Sum Pontífic Fabra no obstant tengué... pit per dir en la sessió plenària de referència que jo «havia manifestat» «propòsit de no tornar a presidir» tals «treballs», ab lo qual faltà a la veritat a dretes. Per això la seua *acusació* contra mi fou *obreptícia* perque donà per ver un fet fals. —I ¿que feu l'*Institut en ple,* constituit en tribunal contra mi, devant aquella monstruosa i atentatòria *acusació* del Sum Pontific Fabra? An el jutge municipal més curt de tey del derrer poblet de Catalunya i de tota altra banda del mon, devant una *acusació* així, lo primer que li hauria ocorregut, seria estat cridar l'*acusat* [307] per que *contestàs*, per que se defensàs*,* donant els seus descàrrecs, al·legant totes les raons que li poguessen assistir. Aqueix *tràmit* l'han observat sempre els Tribunals dignes de tal nom. L'*audiència,* el *descàrrec* i la *defensa* de l'*acusat* no se nega en lloc del mon ni an els majors criminals. Doncs això me negàreu vosaltres io immortals! come *superhomes* de casta grossa que sou. No vos donà la gana sentirme ni ferme dir lo que tenia que respondre i oposar a la acusació d'En Fabra i per lo mateix no aclaríreu que no era més que una monstruosíssima falsedat una *subrepció* i una *obrepció* d'allò més irritant, salvatge i escandalós. Perque veyam: si jo era culpable per no voler *presidir* mos *companys* de *Secció* i per això mereixia treure de *President,* més culpables eren ells que assetsuaixí comensaren a escampar que no se deixarien *presidir* pus de Mn. Alcover, i el qui comensà, com he dit, sembla que fou En Fabra. De manera que, si jo mereixia treure de *President* perque no los volia *presidir,* també mereixien *treure ells* de la *Secció* perque no se volien deixar *presidir* de llur *President.* Pero vosaltres oblidant i trapitjant i botant totes les formalidats i ritualidats, principis i normes de dret, vigents en tots els tribunals i corporacions dignes i sèries de tots els pobles del mon, per poc civilisats que siguen, sensa comanarvos a Deu ni a Santa Maria, me dictàreu sentència de mort, fundada tota demunt una *obrepció,* demunt una solemníssima mentida. Si fósseu estats homes de lley o just n'haguésseu feta una mica d'olor, si n'haguésseu tenguda una péntola de sentit jurídic,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

abans de fer sentència, hauríeu *oides les parts,* hauríeu discutides i examinades les raons i les proves i les al·legacions d'una i altra banda, hauríeu sospesats ab lo trabuquet de la justícia més estricta els càrrecs i descàrrecs meus i dels contraris; i llavò, i sols llavò, i després de pensarhi i tornarhi pensar, hauríeu dictada la sentència, que així hauria tengut pleníssim dret an el respecte i consideració de tothom. No com ara que, per no haver fet res d'això, vos sou posats en evidència; i les persones de cara i ulls que vos han vista tal fantasia, vos han tapat lo cap, puys mentres per un vent no vos sou moguts per condamnar, sino per defensar les atrocidats científiques, literàries i econòmiques dels revel·lers anti*filològics* contra l'*Obra del Diccionari* i son iniciador i llur President, vos sou alsats com uns picats d'aranya, com uns escorpins contra la víctima d'aqueys pifolers i d'En Puig i Cadafalch, el *Cacic* major de Catalunya, que tant vos pot tatxar els ciurons com petgellarvos el reol per que puga dingolendetjar ben falaguer an el vent. Contra Mn. [308] Alcover, que sabeu que no us ha de fer mal, tret de les costerades que vos arrip a pegar desde lo BOLLETÍ, vos sou demostrats molt valents, molt coratjosos. Ni a les formalidats més elementals de l'equidat i de la justícia heu menada por; tot ho heu botat i saltat, fentvos trons de l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica,* que tantes de voltes havíeu protestat estimar i voler ab tota la vostra ànima. Tot ho heu botat i saltat per donar gust an el *Cacic* major de Catalunya, En Puig i Cadafalch, que vos ha duyts a l'estrem humiliant i comprometedor de penjarvos a les meues cames, com me véreu a la forca, pegantme bones estirades per que no n'hi romangués gens d'ànima dins la meua còrpora, i no pogués tornar pus a fer la torniola per Barcelona ni per Catalunya, atacant tots els nirvis d'En Puig i fent tallar claus an els vostres bons companys anti*filològics*. An això vos prestàreu io immortals! immortalisantme a mi ab la fantasia vostra. I ja que no'm podíeu treure de *Membre* de l'*Institut* ni de *President,* vos dignàreu *suspendre'm* i *reprovarme.* Aqueixa *reprovada* me valdrà l'*immortalidat.* ¡Jo que no sabia com ho havia de fer per besquetjarme l'immortalidat! ¡No sé com agrairvosho! De totes maneres. Deu vos ho

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pac!... Però ¿i qui sou vosaltres, bons senyors, per *suspendre'm* de *President?* Come *membres de* l'*Institut,* que ès el concepte ab que obrau, no teniu més que les facultats que vos senyala lo *Reglament de l'Institut.* ¿Vos dona el *Reglament* facultat per *suspendre'm?* Es evident que no, allà on l'art. 7 declara *Vitalici* lo càrrec de *President.* ¿Vos ha donada la Diputació tal volta facultat fora del *Reglament* per decretar tal *suspensió?* ¿A on consta que vos n'haja donada? Si no ho provau que vos n'ha donada, i no sé que ho hàgeu provat, vos heu arrogada una autoridat que no teniu, heu comesa una *usurpació d'autoridat,* que per homes de ciència i de lletres que tots pretenieu esser, ès una cosa massa lletja, massa repugnant, massa fora de lloc. De manera que aqueixa *suspensió* que heu decretada contra mi, ès nul·la de tot dret, absolutament illegítima i illegal, un aprobi per la vostra honorabilidat. L'article 7 del *Reglament de l'Institut* declara *Vitalícia* la meua *Presidència.* Doncs vosaltres io immortals! sereu tan homes de ciència i de Lletres com voldreu; pero no teniu cap autoridat, veu ni dret demunt la meua *Presidència:* així com no la'm podeu *llevar*, tampoc no la'm podeu *suspendre,* per dematí que vos lleveu i per més que vos enraveneu!. I no sols me *suspenguéreu,* sino que'm *reprovàreu!* Deguéreu dir: —Si just el *suspenem,* se tornarà *presentar.* Lo més curt i més segur ès *reprovarlo*, i així li feym perdre el curs. Féreu una mica tart, [309] io immortals! Me reprovàreu dia 19 de juliol i no m'ho comunicàreu fins dia 23, i ab aquella calorassa que llavò feya, vos sortí una *reprovació* niala, massella de xètiga, tota esforrallada. Per això ha fet tan poc xeu devers mi, i lo que heu conseguit ès el despreci i la «reprovació» de casi tots els catalans concients que se'n son temuts. Vosaltres m'heu «suspés» i «reprovats», pero Catalunya vos ha «suspesos» i «reprovats» a vosaltres. Això se desprèn de les cartes i clarícies que tenc de Barcelona, de Vic, de Sant Feliu de Torelló, d'Olot, de Girona, de Sabadell, de Vallvidrera, de la Bisbal, de Palamós, de Blanes, de Canet de Mar. Això ho poguí comprovar personalment jo mateix a Benissa, a València, a Castelló de la Plana, a Borriana, a Benassal, a Vinaròs, a Morella, a Tortosa, a Falset, a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tarragona, a Vilafranca del Penedès, a Igualada, a Ponts, a Lleida, a Granadella, a Manresa. Sí, de tots aqueys endrets de Catalunya s'alsa contra vosaltres un crit d'indignació per lo que heu fet contra l'*Obra del Diccionari*, i contra mi. No, devant Catalunya no som jo el *suspès* ni el *reprovat;* sou vosaltres io immortals! —I tancau la vostra monstruosa, inverosímil i indigna comunicació de dia 23 de juliol dient que «cessa d'aquest dia» ab mi i l'*Institut* «la relació de correspondència». Doncs ital dia farà un any! io immortals! i ifins a la Vall de Josafat o una mica més enllà! ¡Esperau que jo venga a cercarvos! Molt honrat me considerava ab la vostra bona amistat, pero ja que me donau les portes p'els ulls, ibon vent i la barca nova! ¡Ni vosaltres ni mal any! Gràcies a Deu no us he mester per res per fer mon cap envant per Deu, per la Pàtria i per la Llengua. Sensa vosaltres comensí l'any 1901 l'*Obra del Diccionari* i *de la Gramàtica,* i sensa vosaltres la seguesc i la seguiré, ab la ajuda de Deu i el bon costat de molts catalans, valencians i balears que no m'ha de mancar, i ab ells podré fer molt més bona feyna que no ab vosaltres, que'm tenieu reduit a una inacció casi absoluta, i tan arreconat que en tots aqueys anys d'esser President de l'*Institut,* en tants d'actes públics que féreu a on preníeu part tots, may vos recordàreu del *President de la Secció Filològica,* per ferli dir un mot ni un fòtil mort. Ho dic dins el *Manifest* i ho repetesc assi: l'esser de *Institut* no m'ha duyt més que ronya. Tenia més anomenada i més simpaties dins Catalunya abans d'esser de l'*Institut* que després d'esserho. Per la maleida qüestió de les *Normes* perdí alguns amics ben corals i no sé que en cobràs cap. Les famoses dietes me venien tan just tan just per pagarme els viatges que feya a Barcelona. Ademés, tots aquells anys estiguí cohibit d'ànima per que tal o qual revel·ler de [310] l'*Institut* no prengués tort tal cosa o tal altra que volia dir demunt lo BOLLETÍ o conversant ab aqueix ab aquell altre. Des que'm fiu frons de totes aquestes neus publicant lo *Manifest,* gaudesc d'una tranquilidat i llibertad d'esperit que no la barataria per res del mon... Sensa vosaltres io immortals! he pogudes recòrrer varies vegades totes les comarques de la Llengua Catalana, de Salses a Santa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pola i de Morella i Ribagorça fins a Andorra, Formiguera, Cadaqués i Alguer de Sardenya, cosa que cap de vosaltres ès estat capaç de fer, per amor d'allò que deym a Mallorca, que *allà on no hi ha sanc, no fan botifarrons.* Sensa vosaltres, com s'ès vist aquest estiu passat, podré seguir recorrent aquelles comarques, sempre que'm convenga per mos estudis de llengua, i estic seguríssim que hi trobaré germanívola acullida, com vosaltres ni podeu somiar. Ab una paraula, vos faig avinent que, si vosaltres tallau «tota relació de correspondència» ab mi, jo vull mantenir sempre els vincles de caritat que ens uneixen devant Deu, considerantvos proismes, a pesar de tot lo que hi ha hagut; i demàn a Deu que vos don tanta de ventura com desitx per mi matex, i que mos fassa a tots uns sants i bons. Ja que no mos sem poguts entendre en aquesta vall de lladres i de llàgrimes, al menys mos poguem trobar tots plegats en la Glòria. Amèn.

§ 21

Tres Profesors de filologia de fama mundial a favor meu i contra l'*Institut*

Ja hem vist com els anti*filològics, La Veu de Catalunya,* i En Puig i Cadafalch m'han volgut presentar com un *Cucut de la filologia,* com un *bosquerol, rústic,* de «mòdica preparació científica», d'un *llivell moral* i *científic* d'allò més baix, que no tenc per on agafar. Per tot lo qual els «alts filòlegs Fabra, Segalà i Nicolau d'Olwer» i els colossals literats Clascar i Carner se rebaixaven massa d'haver de tractar ab mi, i En Puig i Cadafalch no tengué altre remey que *capbussarme* dalt abaix del cap-curucull de la Diputació de Barcelona, aborronant tots els circunstants ab els horrors may vists desplegats en la execució de la cruenta sentència, inconfundiblement *puig-cadafalquera.*

Però vetassí que jo arrip a Mallorca dia 31 d'agost, i dalt la taula del meu despatx trop tres cartes de tres grans professors de filologia, arribades feya setmanes d'Itàlia i Suïssa. ¿Qui son [311] aqueys

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

professors? Lo Dr. Carles Salvioni, Professor de Filologia Romànica de Milà, Director de l'*Obra del Diccionari i de la Suïssa Italiana* i autor d'un sens fi d'estudis llingüístics que umplen una partida de toms ben afavorits; lo Dr. Pere Eneas Guarnerio, els superiors mèrits del qual retrec més amunt; i lo Doctor Jacob Jud , Professor de Filologia Romànica de l'Universitat de Zuric, autor també de tot un esbart d'escorcolls i endardells llingüístics que publica demunt les revistes filològiques de Suïssa, Alemanya, Itàlia i França i que fa ara un estudi etimològic del català, d'allò més intens, precisament demunt lo meu BOLLETÍ, per lo qual s'ès suscrit per dos exemplars, que li enviam fa temps. Que en prega nota Mn. Clascar que se'n anà an el Director del *Correu Català* a ferli el cuc de l'orella malalt contantli que el BOLLETÍ DEL DICCIONARI era el *Cucut de la Filologia.* —Lo Dr. Salvioni se considera lo primer *romanista* d'Itàlia i un del més notables d'Europa. Lo Dr. Guarnerio lo segueix ben de prop, lo mateix que lo Dr. Jud respecte de tot lo domini romànic, puys no concreta sos estudis a l'italià, sino que los estén an el francés, an el català i demés branques occitanes. Lo Dr. Jud ès una de les grans esperanses de la filologia romanista mundial. Doncs be, aqueys eminents Professors fa molts d'anys que reben lo BOLLETÍ, fentne un gran apreci, com s'ès vist les voltes que los he hagut d'escriure demanantlos de parer an questions llingüístiques, que sempre m'han contestat amables i efusius; com s'ès vist les vegades que som estat a Suïssa i a Itàlia, que m'han rebut sempre ab rams i palmes, acompanyantme per tot, convidantme a dinar a casa llur i a altres llocs d'honest i pintoresc esplay.

Doncs aquells grans professors Salvioni, Guarnerio i Jud reberen lo BOLLETÍ de *juny-setembre*, lletgiren lo *Manifest,* i sensa jo haverlos demanada llur opinió ni haverlos escrit per que'm diguessen lo que hi trobaven, me posaren aqueixes cartes ab les quals honr les planes d'aqueix BOLLETÍ i crec que ensaboriràn i celebraràn tots els amadors de la *Llengua Catalana* i maleiràn En Puig i Cadafalch ab tota la seua tropa anti*filològica.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carta del Prof. Salvioni[39]

«A Mr. A. M. Alcover —Palma de Mallorca (Spagna). —[312] Illustre Signore: Ho letto com summo interese l'último num. del BOLLETÍ. Vedo con dolore le noje che le procura il Suo illuminato ed operoso ardore in pro della Sua Lingua. Non è certo bella la figura che vi fà il Corpo Accad. di Barc., nè quella del segretario Carner. Ma Ella sa che, anche fuori degli studi, ogni buona impresa deve passare per una via cooperta de triboli e spine. Ma alla fine si trionfa, si deve trionfare. Ed Ella certo trionfarà, e con Lei trionfarà il ben intenso interesse degli studi nostri. Sarebbe troppo triste altramente, per chi a tante fatiche s'è sobbarcato al fine di essere moralmente, intellettualmente e materialmente utile. Lo auguri anche per quegli eccellenti giovani che sono Griera, Barnils e Montoliu. Che l'infausta cattura cessi.

«Con rispettosissimi e cordialissimi sensi

suo dev.

C. salvioni

Milano (Via Ariostro,4).I. VII-1918.

¿Que heu sentit siular, passarells de l'*Institut d'Estudis Catalans?* ¿Ho veys quin paper ès lo vostre devant la més alta intel·lectualidat llingüística d'Itàlia? ¿Que ho senten l'empiuladíssim Puig i Cadafalch i En Bartrina i N'Estapé i els altres diputats, que en tot aquest conflicte no els ha ocorregut més que treure p'els cabells la *Secció Filològica*

[39] Nota (1) de l'original: P'els que no posseeixen be l'italià gir en català tan enlayrada missiva:
Il·lustre senyor: He lletgit ab sum interés lo derrer nombre del BOLLETÍ. Veig ab dolor les molèsties que li procura lo seu allumat i sobraguetjant ardor en defensa de la seua llengua. Certament no ès gens bella la figura que fa el Cos Acadèmic (l'*Institut)* de Barcelona, ni la del secretari Carner. Ara vostè ja sap que fins i tot fora dels estudis, tota bona empresa ha de passar una via reblida de reclaus i d'espines. Pero finis finis se triunfa, s'ha de triunfar. I vostè sens dupte triunfarà i ab vostè triunfarà lo ben-entès interés dels estudis nostres. Seria massa trist si succeia d'altra manera per qui s'ha imposades tantes de fatigues ab l'idea d'esser moralment, intel·lectualment i materialment útil. Ho desitx també an aquells excel·lents joves Mn. Griera, En Barnils i En Montoliu. Que l'infausta maror cessi. Ab respectuosíssimes i coralísimes comandacions son devot. —C. Salvioni.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capbussantme a mi dins tot lo prestigi que han sabut? ¡Ja ho senten lo que diu de la *Secció* una de les primeres eminències del mon romanista! Diu que la «Corporació de Barcelona» «això ès, l'*Institut*» i «el secretari Carner» en tot aquest conflicte meu no «fan» cap «bella figura», ès a dir, la fan ben lletja! ¡Tot los siga enhorabona a l'*Institut* i an En carner per aqueixa bona fama que corre d'ells per Itàlia entre els caporals de la filología! I ¡l'enhorabona també an En Puig i Cadafalch, Bartrina, Estapé i demés [313] diputats companys, màrtirs de la disciplina *caciquista,* per la part que los toca en tal glòria! ¡O la *bella figura* de l'*Institut* i del *Secretari Carner!* ¡com vola! ¡com vola devers Itàlia! ¡Deu ne guart a tota persona nada de volarhi tan llastimosament!

Carta del Prof. Guarnerio[40]

«Monsignor Ant. Maria Alcover. —Milano, I.º Iuglio 1918.

Stimatissimo Amico:

«Non so dirvi se sia stata maggiore in me la sorpresa o l'amarezza nel leggere la particolareggiata ed esauriente relazione, che avete fatta delle dolorose vicende dell'Opera del Dizionario della lingua catalana, da voi inaugurata e condotta avanti per tanti anni. Certo che molti fatti da

---

[40] Nota (2) de l'original: Mn. Antoni Maria Alcover. —Milà, 1 Juliol, 1918
Estimadíssim amic:
No sé dirvos si ès estada més grossa la sorpresa o l'amargor que he sentida lletgint l'espinzellada i agotadota relació que heu feta dels dolorosos soscayres de l'«Obra del Diccionari de la llengua catalana», que vos inauguràreu i duys endevant fa tans d'anys. Massa se veu que molts de fets que vos denunciau son molt greus i ofereixen un aspecte de tal delicadesa, que jo de lluny i essent un estern no hi puc pronunciar judici. Ara per lo que mira an el mètode de dur avant la memorable «Obra del Diccionari», bellament puc dir que, si hi havia divergències entre vos i els vostres col·legues, se podien i s'havien d'haver eliminades ab una madura i franca i lleal discussió, recorrent fins i tot a un judici arbitral per compondre les deconcòrdies. Posar ostacles i capturar el procès i via de l'*Obra*, quant no se desplega segons el propi modo de veure, no significa cercar la millor manera de durla a port. Respecte del sistema dels interrogatoris i de la replega del material llingüístic hi ha diversos sistemes; i així com qualcú ja l'han posat a prova o a la Suïssa francesa o a la Suïssa italiana, podien conseguirne bona clarícia. Envers d'aquesta cosa jo me pos a la vostra disposició, si volíeu conèixer fil per randa tota l'organisació de l'Obra del Vocabulari dels dialectes de la Suïssa italiana. Renou l'espressió del meu condol, i ab una paraula de fe en el pervindre vos saluda vostre
P.E. Guarnerio

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

voi denunciati son molto gravi e toccano tasti di tale delicadezza, che io da lontano ed estraneo non posso pronunciare giudizio. Ma per qual que riguarda il metodo di portare avanti la memorabile Opera del Dizionario, posso ben dire che se v'erano divergenze tra voi e i vostri colleghe, si dovevano e potevano eliminare con una matura e aperta e leale discussione, ricorrendo anche ad un giudizio arbitrale per comporre i disacordi. L'ostacolare e l'impedire il procedere dell'Opera, quando non si svolga secondo suo propio modo di vedere, non significa cercare la [314] miglior via di portarla in porto. In torno al sistema degli interrogatori e della raccolta del materiale linguistico ci sono diversi sistemi, e siccome qualcuno è gia stato messo alla prova, sia nella Svizzera Romanda, sia nella Svizzera Itliana, si poteva prendere esatta conoscenza. A questo riguardo io mi metto a vostra disposizzione, se vorrete conoscere precisamente tuta l'organizzazione dell'Opera del Vocabulario dei dialetti della Svizzera italiana. Rinnovo l'espressione del mio rammarico e con una parola de fede nell'avvenire vi saluta vostro

P. E. Guarnerio

¿Que l'heu sentit, ¡o amadors de la Llengua Catalana! aquest altre gran professor de filologia, glòria de l'Universidat de Pavia? ¡Es aquell mateix que vengué a Barcelona l'any 1906 i parlà ab tanta d'eloqüència en l'inauguració del *Congrés Internacional de la llengua Catalana* i dins les sessions de la *Secció Filològica-històrica,* i que tots tan de bon cor l'asplandíreu! ¿Que l'heu sentit lo Professor de Pavia? ¡o Membres de l'*Institut!* que en tot aquest conflicte tan vergonyós de l'*Obra del Diccionari* no vos ha acorregut res res de lo que tan eloqüentment indica lo Professor de Pavia que s'hauria pogut i s'havia d'haver fet per arreglarho p'el bon nom de tots? En lloc d'aparellar a un *judici arbitral,* que era lo que la més elemental prudència aconsellava, fundantvos en una acusació *subreptícia* i *obreptícia,* això ès, falsa, pegàreu cossa a una de les *parts, suspenentla, reprovantla,* sensa haverla oida, tallant *ab irato* «tota relació de correspondència» ab ella, això ès, ab mi! ¿Que l'heu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sentit aquest altre eminent representant de l'Intel·lectualidat llingüística italiana? io colossalment piramidals senyors Puig i Cadafalch, Bartrina, Estapé i demés diputats de Barcelona que dia 9 de juliol per desset vots contra quatre me cap-ficàreu i me capbussàreu a mi i encamallàreu demunt el capcurucull de l'imdemnidat i de l'impunidat els inimics jurats, els inimics més grossos i més repropis que may hagués tenguts l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica?* Res, res féreu neguns de tot quant indica el gran professor de Pavia que hauria solucionat el conflicte per be de tots! ¡Tota la responsabilidat de tan odiosa i inconcebible actitut la teniu exclusivament vos, Exm. Sr. President de la Mancomunidat Catalana, per la vostra intransigent i inaguantable altivesa, que feu impossible tota solució de concòrdia, que no's podia fundar may, com vos preteníeu, demunt lo sacrifici de dignidat personal d'una de les parts, precisament la part ofesa! La veu tan austera com autorisada del Professor de Pavia, autoridat [315] altíssima en coses filològiques, vos endobla, vos fibla i vos condamna io revel·lers de l'*Institut* i de la Diputació de Barcelona! i més que a tots, a vos, Exm. Sr. D. Josep Puig i Cadafalch! ¡Deu vos ajut allà on sou! ¡Amèn!

Carta del Professor Jud[41]

Monseigneur Antoni Alcover. —2 VIII, 18. —Gug Gisberg (Bern).

En lisant votre rapport sur l'Obra du dictionnaire catalan je me suis demandé s'il ne vaudrait pas la peine de constituer (par l'ordre des autorites compétants) en conseil d'experts étrangers destinés à soumetre

[41] Nota (3) de l'original: Mn. Antoni Alcover. —2 agost, 1918. —Greg Gisberg —Berna (Suïssa)
Tot lletgint la vostra relació sobre l'«Obra del Diccionari Català» m'he demanat si valdría be la pena de constituir (per orde de les autoridats competents) un consell d'homes experimentats estrangers que sometessen a la Diputació de Catalunya una proposta ben espinzellada per donar una millor organisació a la «Secció» encarregada de preparar la gran empresa. Això seria sens dupte lo remey més segur per sortir d'un tal envitricollat de coses, a on un no troba cap sortida. A vosaltres pertoca veure si la proposició ès o no ès acceptable.

Sempre tot per vos
Jud.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a la diputació de la Catalogne un rapport détaillé sur la meilleure organisation à donner à la Section chargée de préparer la grande entreprise. Ce serait sans doute le moyen le plus sûr de sortir d'une impasse où il semble qu'on ne retrouve plus la sortie. A vous de décider si la proposition est acceptable ou doit être rejetée.

Toujours bien à vous

Jud.

¿Que hi diràn an això els Membres de l'*Institut,* En Puig i Cadafalch, En Bartrina, N'Estapé i demés diputats de Barcelona que votaren contra mi sensa voler aclarir si tenia raó o no en tenia, donant mostres d'un apassionament monstruós i d'una desaprensió poques voltes vista envers d'una obra d'un interés tan capital per Catalunya com ès l'*Obra del Diccionari?* ¿Res diu en el cor dels Membres de l'*Institut* i dels diputats de Barcelona la idea que el professor de Zuric indica per arreglar lo conflicte? [316]

§ 22

L'*Institut* no ha volguda cap solució de concòrdia. —Lo judici arbitral o lo dictamen d'una Comissió de grans filòlegs estrangers

Sempre que esclata un conflicte entre persones respectables, sol sortir qualcú a veure si hi haurà manera de compondrehu cercant una solució de concòrdia, que's troba casi sempre afluixant una mica cada part, cedint i concedintse recíprocament qualque cosa les parts, restablintse així la perduda armonia.

En aquesta qüestió casi no hi hagut en definitiva més que aqueys professors extrangers que hagen proposada cap solució de concòrdia, que hagen feta cap proposta d'arbitratge. En Puig i Cadafalch tengué la primera envestida generosa dins l'octubre d'entany, com s'enterà de que havia esclatat lo conflicte; però pronte hagué mudat el cayre a la pedra, inhibintse de la qüestió quant dia 25 de novembre vaig acudir a ell,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

deferint an el prec que dia 13 d'octubre m'havia fet de que parlàs primer ab ell abans de separarme de l'*Institut.* Dia 27 de novembre se demostrà resolt a arreglar la cosa ab lo President de la Diputació segons les meues indicacions. Passaren mesos, i prengué una actitut tan intransigent fentse *part* en la qüestió contra mi, que resultà i segueix essent l'ostacle més irreductible i més enfabiolat contra tota solució de concòrdia. L'Exm. Sr. D. Francesc Cambó en son alt patriotisme, com sabé la cosa, me donà paraula de que tot s'arreglaria, i totd'una semblava que seria així; però se trobà ab la oposició d'En Puig i Cadafalch tan forta i obstinada, que ho deixà còrrer i no se'n ha preocupat pus, cosa que jo may podia esperar d'ell: s'estimà més sacrificar l'*Obra del Diccionari* que no fer estar En Puig a coses de dret. Lo president de la Diputació de Barcelona, Sr. Vallès i Pujals, ple de bona voluntat i d'altesa de mires, envestí la solució del conflicte; cridant les *parts contendents* i celebrant devant ell En Fabra en nom dels altres companys de *Secció* i jo dues entrevistes, convenint tots en unes bases, que el President proposava, haventhi just una divergència (lo de que En Barnils, En Montoliu i Mn. Griera passassen a Membres de l'*Institut,* que En Fabra no volgué admetre), divergència que dins sis o set dies desaparegué perque jo *pro bono pacis* renuncií an allò a ne que En Fabra s'oposava. Doncs bé, En puig se torna aficar [317] en la cosa, i arrecona de tot la solució del President Sr. Vallès i Pujals, que no comprenc com le hi comportà an En Puig. ¿Quin paper feu En Vallès i Pujals, després d'haver proposada tal solució i haverla acceptada les dues *parts,* ¿quin paper feu ell, abandonantla completament a les ires i a la inaguantable destrempansa d'En Puig i Cadafalch? Un paper tristíssim, un paper desayradíssim. Així vengué la ruptura d'En Puig ab mi dia 21 d'abril. I havia de venir per forsa perque En Puig no'm concedí res absolutament a mi; no'm donava absolutament cap garantia ni seguredat de que les coses de la *Secció* no seguissen com fins llavó, dins lo més gros desgavell. Massa clar m'ho digué que tot dins la *Secció* i en la via de l'*Obra del Diccionari* havia de dependir del vot del Membres de la *Secció,* que havíen de poder dispondre també a llur albir fins i tot de les cantidats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que la *Diputació* consignava senyalantlos un destí determinat. Això era mantenir i consolidar lo desgavell de la *Secció*, provinent de que mos companys may volien ni arribaven a votar l'inversió de les cantidats corresponents per l'*Obra del Diccionari,* destinantles a altres coses. Si lo conflicte era vengut d'això ¿com podia jo dignament, formalment acceptar aqueixa consolidació de l'arbitrariedat obstinada, antipatriòtica, absurda, sublevadora i irracional de mos companys de *Secció* que feya impossible i irrisòria la via de l'*Obra del Diccionari?*

Notifiquí dia 22 d'abril an el President de la Diputació la ruptura meua ab En Puig i Cadafalch; escriguí aquell dia an En Cambó, a N'Abadal, an En Ventosa, an el Marqués de Camps, an En Soler i March, an En Fortuny, lo Diputat per Mataró, ès a dir, a tots els caporals de *La Lliga*, donantlos conte del conflicte, implorant llur socós perque conjurasen la cosa, i deixí passar més d'un mes per veure si vendria una solució de concòrdia. En Cambó contestà que no hi podia fer res, i els altres contestaren manifestant els millors desitjos de que la cosa s'arreglàs, i res pus. Se veu que En Puig i Cadafalch los envià a tots a pastar fanc, ben resolt a ferme sentir la fortor del seu caràcter i que tocàs jo ab les mans que les amenasses no l'intimidaven.

De l'octubre d'entany, que's feu públic lo conflicte de la *Secció* fins la primeria de juny d'enguany, mirau quants de mesos passaren sensa que hi hagués una ànima devota que prengués el paper de *mediador* i s'hi sostengués formalment. Tots els qui demostraren ganes de compondrehu, se'n cansaren casi totd'una, aviat ho deixaren córrer, i imassa que corregué la cosa! ¿Que feren tots aquells set mesos les altres *Seccions* [318] de l'*Institut?* Prou que n'estaven enterades del conflicte! ¿Com així no donaren cap passa? ¿Com així no els ocorregué res de lo que era tan obvi i que indiquen els grans professors de filologia de Pavia i de Zuric, Dr. Guarnerio; Dr. Jud? ¿Com a cap de les persones capdals de Catalunya ni de Mallorca que n'estaven enterades, no els ocorregué, per arreglarho, el medi que proposen aquells insignes professors? ¿Com cap d'aquelles persones sortí el mitx proposant un *arbitratge,* un *judici arbitral?* Cap n'hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hagué, negú hi va haver que donàs tal passa. I això ès encara lo més trist del cas: que hagen hagut d'esser sabis estrangers que hagen proposat tal remey per curar tal mal. Vertaderament això diu molt poc a favor del bon seny de que tant s'avanen els catalans; diu ben poc a favor del bon seny de Catalunya i sobre tot dels seus capdavanters.

Per això no ès venguda la solució de concòrdia. Jo tenc la conciència tranquila d'haver donades totes les passes possibles per arribarhi, per conseguirla. No ès venguda la solució per que mos companys de *Secció* tot ho volien fora tal solució, ès a dir, volien la ruptura a totes passades, sortís del llevant, sortís del ponent; demunt tot i sobre tot volien la ruptura; i en sortiren ab la seua perque trobaren l'home que'ls ho feu possible: En Puig i Cadafalch. L'*arbitratge! i*lo *judici arbitral!* ¡Be demostren els grans professors de Pavia i Zuric llur bona fe, llur ingenuidat, tan característica, tan pròpia dels homes de ciència, que ho son de ver! En canvi ¡bons estàn per arriscarse a un *judici arbitral* els «alts *filòlegs»* de *La Veu de Catalunya,* En Fabra, En Segalà, En Nicolau d'Olwer, ni els colossals literats Clascar i Carner! ¡Bons estàn ells per admetre cap *judici arbitral*, si ells no cercaven ni volien ni somiaven altra cosa may sino la ruptura!

De manera que els grans Professors de filologia Dr. Salvioni, Dr. Guarnerio, Dr. Jud, posats allà a Milà, a Pavia, a Zuric, tan allunyats de les passions que per aquí ens poden tapar o enterbolir la vista, no son gens del parer ni del sentit dels anti*filològics* ni d'En Puig ni de *La Veu,* sino tot lo contrari: son la condamnació i la desautorisació més completa, absoluta i terminant de tot lo que han fet contra mi tals revel·lers de la *Secció* ab tots els qui els amparen. Pretenen els anti*filològics* que jo som indigne de tractar ni alternar ni colaborar ab els homes de ciència de la talla d'En Fabra, Segalà, Nicolau d'Olwer, Clascar i Carner, i per lo mateix meresc *capbussar*, estimbar, afonar irremisiblement i per a sempre. En cambi aquelles eminències de la ciència filològica, que ocupen ab tan d'honor [319] per Itàlia i Suïssa les càtedres de Milà, Pavia i Zuric, me consideren tan digne de tractar, alternar i colaborar ab ells, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'escriuen sensa jo demanarlosho ni acudir a ells per res; m'escriuen proposant el *judici arbitral* per arreglar lo conflicte, proposant que un *consell d'homes experimentats extrangers* proposin a la *Diputació de Catalunya* una millor *organisació de l'Institut* per dur avant i a port l'*Obra del Diccionari.* Lo qual ès dir que l'*Institut* està *mal organisat* per dur a terme l'*Obra* per la qual principalment el fundaren. Lo qual ès dir que mos companys de *Secció* ho han fet lo més malament que podien, que no n'han tallat tros, que ho han esgarrat de cap a peus, com si ho haguessen fet aposta per impossibilitar tota solució de concòrdia per a sempre. De manera que elze poràn absoldre *La Veu de Catalunya,* En Puig i Cadafalch, En Bartrina, N'Estapé i demés diputats que votaren per ells dia 9 de juliol; però elze condamnen les eminències de la ciència filològica, com son lo Dr. Salvioni de Milà, lo Dr. Guarnerio de Pavia, lo Dr. Jud de Zuric, i confirmen la sentència tots els catalans concients.

§ 23

Una indignidat de l'*Institut* contra els Profs. Crescini i Todesco, filòlegs italians

Però encara n'he rebuda una altra de carta d'un altre professor i filòleg italià, que deixa la *Secció Filològica* i en Puig i Cadafalch completament en ridícul.

Escoltaula per un gust! Velatassí:

Carta del Prof. Vicens Todesco[42]

[42] Nota (4) de l'original: Rdmo. Sr. Antonio M.ª Alcover.
Molt reverent senyor:
La guerra ha feta més rara la nostra correspondència, perque naturalment jo he tengut sens dupte manco temps i manco ganes de dedicarme an els estudis.
Per això crec que vostè voldrà escusar lo meu llarc silenci
.....
Voldria ara demanarli un concell, fins i tot en nom del Prof. Crescini. Quant fèrem lo contracte per l'estampació del codi ambrosià de l'Enquesta del Sant Graal, En Massó i Torrens dins una carta ens comunicà que la *Secció Filològica* de l'*Institut d'Est. Cat.* ens pagaria *quatre pessetes* per cada plana de text i *cinc* per cada plana de l'introducció, comentari, etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Rdmo. Sing. Antonio Mª Alcover.

Molto Riverendo Signore:

«La guerra ha reso più rara la nostra corrispondenza, poiche naturalment io ho havuto certo meno tempo e meno voglia de dedicarmi agli studi...

«Per questo credo Ella vorrà scusar il mio lungo silenzio.....

[320]

«Vorrei ora chiederle un consiglio, anche a nome del prof. Crescini. Quando facemmo le trattative per la stampa del codice ambrosiano dell' Inchiesta del San Graal, il Massó y Torrens, in una sua lettera ci comunicò che la *Secció Filològica* de l'*Institut d'Est. Cat.* ci avrebbe pagato *quatro pesetas* per ogni faciata del testo e *cinque* per ognuna de quelle dell' introduzione, del commento ecc.

«Ormai si compie quasi un anno che la stampa del volume è compiuta, e noi abbiano avuto soltanto due esemplari di esso per ciascuno. In questa maniera, io che volevo mandarne qualche copia in omaggio a parecchie persone, ho dovuto rinunziare al mio desiderio e tenere per me le due che ho ricevuto, perchè dovró servirmene nei concorsi.

«Ho scritto un paio de volte anche al Dr. Barnils, ma nom ho mai avuto alcuna risposta.

«Sarà forte questa una consequenza del disordine da Lei giustamente deplorato nell' ultimo numero del BOLLETÍ DEL DICCIONARI?

Ara bé, ja fa casi un any que l'estampació del volum ès acabada, i nosaltres just n'hem rebuts dos exemplars per hom. D'aquesta manera, jo que en volia enviar alguns per homenatge a diferents persones, he hagut de renunciar a tal desitx i retenir per mi els dos que he rebuts per poderme'n servir en els concursos.
He escrit una partida de vegades fins i tot an el Dr. Barnils, pero may m'han contestat.
Serà tal volta això una conseqüència del desordre que vostè tan justament deplora dins lo derrer nombre del BOLLETÍ DEL DICCIONARI?
Li agrairia que me volgués favorir ab qualque contestació, mentres tant que ab les més respectuoses comandacions fins i tot de la meua família me repetetesc devot seu.

Venanci Todesco.

R. Gimnasi de Montepulciano (Sena).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Le saró grato se mi vorrà favorire una risposta e intanto coi più rispettosi saluti anche a nome della mia famiglia, mi dico

Suo dev.

Venanzio Todesco

«R. Ginnasio di Montepulciano (Siena).

«Montepulciano li 28 agosto 1918. [321]

¿Que l'heu sentit aqueix altra rossinyol d'Itàlia sobre la *Secció* anti*filològica?* ¿Ho veys quina fama té l'*Institut* entre els sabis italians? Lo professor Vicens Crescini ès de lo més fort que té Itàlia en filologia, i lo Dr. Todesco ès un de sos deixebles predilectes. Per això l'*Institut* los comanà l'edició de la versió catalana de l'*Enquesta del St. Graal* que's conserva a la Biblioteca Ambrosiana. Ells feren la feyna ab tota puntualidat, pulcritud, esment i competència que saberen, aprofitant la meua estada de dos dies a Bassano l'any 1913 per consultarme una bella partida de coses de tal versió que ells no sabien endardellar i jo els ho vaig aclarir, segons confessen dins l'*Introducció* que han posada an el *text* ambrosià, demostrant ab això que no'm tenen cap *bosquerol* ni cap *rustic,* indigne de tractar i alternar ab homes de ciència, com m'hi tenen En Fabra, En Segalà, En Nicolau d'Olwer, Mn. Clascar, En Carner, En Puig i Cadafalch i *La Lliga*; —feren, repetesc, els Professors Crescini i Todesco llur feyna, l'entregaren llesta fa devers un any; i l'*Institut,* en lloc de pagarlos relligiosament aquella feyna, segons el compromís contret per via d'En Massó i Torrens ab dits professors italians, just els envia dos exemplars de l'*Obra* per-hom i cap diner ni un salabre de res ni un trist mot d'esplicació d'una conducta tan estranya, incorrecte, desatenta, barbatxa. I aquells professors italians escriuen a l'*Institut* sobre tal deute, i l'*Institut* iben alerta a contestar! Sens dupte serà que els «alts filòlegs» Fabra, Segalà i Nicolau d'Olwer i els piramidals literats Clascar i Carner consideren els Professors Crescini i Todesco indignes d'alternar ab ells ni de rebre'n cap contesta. ¿Que hi diuen an això els Membres de les altres *Seccions* de l'*Institut?* ¿No els ha ocorregut aplegarse en *sessió plenària*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per defensar el bon nom de l'*Institut* contra la deshonra i el descrèdit que elze du la *Secció Filològica* negantse a pagar allà on deu i no contestant a sabis estrangers que li reclamen lo compliment d'una cosa tan sagrada com ès un contracte? ¿No se varen reunir ells per *reprovarme* i *suspendre'm* de President perque cregueren que jo els havia enviat lo *Manifest* i perque elze digué En Fabra que jo no volia presidir pus la *Secció Filològica? Cur tam varie,* Srs. Membres de l'*Institut*? ¿Que hi diuen an això En Puig i Cadafalch, En Bartrina, N'Estapé i demés diputats que votaren ab ells dia 9 de juliol? ¿Que hi diuen an això de l'*Institut* que se nega a pagar allà on deu? En Puig i Cadafalch ès segur que dirà que això *no té cap importància,* com digué que no en tenia l'enganar de 10.000 pessetes els diputats de Barcelona, fentlosho votar per una cosa i aplicantles [322] llavò a una altra cosa que els diputats no haurien volguda si l'haguessen sabuda. —Aquesta feta de la *Secció Filològica* contra els Professors Crescini i Todesco ès una de tantes salvatjades com comet sempre que li passa per l'escudeller. N'ha comeses d'altres d'indignidats per l'estil contra altres sabis estrangers que no volem retreure per no perjudicar més les víctimes ab la venjansa que en pendrien els elects de la *Secció.*

§ 24
Atrocidats de la *Secció de Ciències*

I no ès sols la *Secció* anti*filològica* que va desgavellada; també van ben rancasega les altres *Seccions* de l'*Institut.* ¿Què en direm de l'indignidat que feu la *Secció de Ciències* an el Dr. D. Agustí M.ª Gibert de Tarragona? Dia 11 de novembre de 1915 comunicà la *Secció* an el Dr. Gibert que quedava acceptada i «prenia torn» de publicació la obra de dit naturalista: *Crustacis de Catalunya o Fauna Carcinològica* lo manuscrit de la qual estava en poder de la *Secció*. Lo Dr. D. Josep M.ª Bofill, President, havia examinada l'obra i dictaminat favorablement. A Catalunya ni a Espanya no hi ha res publicat de tal ram de ciència que valga la pena.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Passaren mesos i mesos, s'acabà l'any 1915 i tot l'any 1916 sensa fer res en l'estampació de *Crustacis de Catalunya,* fins que dia 23 de janer de 1917 la *Secció de Ciències* escriu an el Dr. Gibert tornantli lo manuscrit de l'obra dientli que per «una pila de dificultats entre altres d'ordre econòmic» se veyen «obligats» a suspendre tal publicació *ad kalendas graecas.* Firma la comunicació lo mateix Dr. Bofill que havia dictaminat a favor de l'obra, com també firmà la meua «reprovació» i «suspensió» de «President». Se veu que ès un home que té molt de pit per «suspendre». ¿Que vos sembla, amadors de la ciència catalana, d'aquesta... finesa que la *Secció de Ciències* de l'*Institut* ha feta a un home de ciència com lo Dr. Gibert ab una obra de fauna carcinològica catalana? allà on Catalunya no en té cap de publicada d'obra així. D'aquesta manera tracta l'*Institut* els homes que's sacrifiquen per conrar els rams de ciència que ell té completament abandonats. ¿No revela tal volta això un gros desgavell dins la *Secció de Ciències?* Doncs encara n'hi ha de més grossos. Me consta que fa algún temps que l'*Institut* celebrà *sessió plenària* a on qualcú proposà que un Membre de la *Secció de Ciències*, que ja reunia una partida de sous per [323] diferents conceptes que li pujaven **quinze mil pessetes cada any**, en tengués **deu mil més** de pessetes, reunint així **vint i cinc mil pessetes anyals**. Romangueren esglayats casi tots els assistents de que un *Membre de l'Institut* hagués de percebre cada any tal cantidat dels fondos de l'*Institut*; però cap d'ells més que el Dr. Turró tengué pit per badar boca contra tal barbaridat. Lo Dr. Turró se'n indignà fins a l'estrem de protestarne ab gran energia i se'n anà a l'acte. Sembla que per unes observacions que hi feu D. Pere Coromines l'afitx de 10.000 pessetes se reduí a 7.000, resultant així **22.000 pessetes cada any** per un sol *Membre* de l'*Institut*. I tots els altres callaren i... votaren. S'alsa la sessió, surten defora aquells que l'havien celebrada, clamant casi tots contra l'atrocidat que los havien feta fer, que la se sentien horriblement engrumantlos la conciència, puys ells i no altres son responsables en definitiva...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Que vos sembla, amadors de Llengua Catalana, d'aquesta *fantasia dels Membres* de l'*Institut?* **Vint i dues mil pessetes cada any just per un subjecte de** l'*Institut,* i pels colaboradors del *Diccionari,* per aqueixa replega, **iiini un cèntim!!!** ¡¡¡Per pagar la feyna just d'un home 22.000 pessetes cada any!!! ¡¡¡Per pagar la replega del vocabulari català, indispensable per fer lo *Diccionari,* **ni un cèntim!!!**

¿Pot anar això, catalans? ¿ Pot l'*Institut* tudar i tirar així els cabals públics, trets de la pell dels contribuyents? ¿Es això la bona administració de la Diputació de Barcelona? ¿Es això la regeneració que sempre ens havia promesa *La Lliga Regionalista?* ¿Tampoc *no té això cap importància*, Sr. Puig i Cadafalch? **¡¡¡22.000 pessetes per un sol** *Membre* de l'*Institut* **cada any i cap cèntim per la replega del** *vocabulari català,* **indispensable per fer lo** *Diccionari!!!*

Per forsa ha de caure demunt tal abús i tal escàndol la reprovació i l'anatema de tot Catalunya.

Una altra cosa he de denunciar de la *Secció de Ciències,* que la deixa en descubert devant tot Catalunya. Com feynetjava jo en l'*Atlas Llingüístic* a conte de l'*Institut,* per poder posar els peus ben plans respecte dels noms de plantes i d'animals en català, m'ocorregué consultar lo secretari de la *Secció,* lo mateix D. Eugeni d'Ors, per veure quins estudis feya o havia fets la *Secció* sobre la *Flora* i la *Fauna catalana,* que me poguessen orientar. Respecte de la *Flora* me digué que lo tenien, era lo que publica la *Secció* del Dr. Cadevall de [324] Terrassa, i que en quant a *Fauna* els *Membres* de l'*Institut* no s'hi dedicaven, tret d'alguns que estudien els *insectes.* De manera que romanguí casi tan a les fosques com abans. Ja sabeu la partida de branques que té la *Fauna,* tota l'escala formidable dels *vivents sensitius,* els de la mar, els de la terra, els qui volen. Doncs an els *Membres* de l'*Institut de Ciències* no elze preocupa gayre l'estudi de tants i tants de *vivents;* just alguns se preocupen dels *insectes,* i hi ha que alabarlosho perque al cap i a la fi se preocupen de qualque cosa. De manera que l'*Institut de Ciències* l'any 1917 no havia emprès tan sols l'estudi de la *Fauna Catalana.* ¿Doncs per què ha de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

servir tal *Institut* si no envest una obra tan necessària i tan indispensable per la cultura i l'honor de Catalunya? Si comensant p'el seu President i acabant p'el seu Secretari, demostràs l'*Institut de Ciències* tan de zel per la ciència catalana com per fer la barbeta i ballar l'aygua devant En Puig i Cadafalch, *reprovantme* a mi i *suspenentme de President* de la *Secció Filològica,* —no viuria l'*Institut* dins el descrèdit i desprestigi en que està dins tot Catalunya.

§ 25

Desgavell i enormidats de la *Secció Històrica-Arqueològica* que En Puig i Cadafalch presideix

I n'hi ha més de desgavells dins l'*Institut* encara, dels quals ès directament responsable l'Exm. Sr. D. Josep Puig i Cadafalch. Es públic dins Barcelona que ell feu impossible an el Dr. Rubió i Lluch la Presidència de la *Secció Histórica-Arqueològica* no deixant aplicar les cantidats corresponents a les publicacions de la *Secció* de caràcter històric, destinant casi tot lo presupost de la *Secció* a les de caràcter arqueològic. En Puig no s'ha volgut escoltar raons may, imposant tirànicament lo seu criteri, trepitjant el fi de la institució de la *Secció,* que no ès just d'*arqueologia,* sino que també i en primer terme ès d'Història. Per això son tan poques les obres d'Història que ha publicades la *Secció,* donantse el cas de que, mentres per una banda la *Secció* casi no ha gastat un cèntim per aclarir ni il·lustrar la civilisació ni la vida que el Rey En Jaume dugué i consolidà a Mallorca constituint l'actual poble mallorquí, branca esponerosa de la soca catalana, que conta tants de sigles d'existència, —per altra banda l'*Institut* ha gastades mils i mils de pessetes per aclarir i il·lustrar la prehistòria mallorquina, els *talayots,* [325] que son uns monuments d'una rassa desconeguda, ab la qual tan pocs vincles ens uneixen. ¿A on treu cap gastarse tants de mils de pessetes per estudiar els *talayots* fenthi escavacions, i no dedicar ni una pesseta a l'estudi de tants de sigles de civilisació que ens dugué lo Rey En Jaume? ¿No ès això

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

un desequilibri, un desordre? ¡Tants de mils de pessetes gastades an els *talayots*, que mos atanyen ben poca cosa, i no haver pogut la *Secció* encarregarse de publicar les obres del Bt. Ramon Llull, tal com ell les escrigué, en català? Aqueixa publicació la comensà D. Jeroni Rosselló, i l'hagué de deixar ben aviat. Emprenc ab D. Mateu Obrador la continuació de tal empresa l'any 1899. Se mor D. Mateu l'any 1909, deixant *cinc toms* publicats i seguesc jo la cosa, presidint la *Comissió Editora,* publicant *vuyt toms* més. La *Secció Històrica-Arqueològica* devers l'any 1912 ens proposa d'encarregarse ella de tal publicació; jo hi convenguí ab la *Comissió Editora,* però en desistí la *Secció* al·legant la *falta de fondos,* prometentmos una *subvenció* cada any d'unes 500 pessetes, que ens ha costat Deu i ajuda d'arribarhi els anys que mos han feta efectiva tal subvenció. Basta dir que devers dia 28 de novembre d'entany me digué En Jaume Massó i Torrens que la *Secció* havia votada tal subvenció per l'any 1917; però encara ès l'hora que la m'hagen de pagar. De manera que la *Secció Històrica-Arqueològica* **no té fondos** per publicar les Obres del Bt. Ramon Llull ni per fer efectiva la subvenció que hi votà; però en canvi té mils i mils de pessetes per estudiar els *talayots;* **tengué 18.000 pessetes** per publicar lo derrer *Anuari,* de l'any 1913-1914. ¡Sí, 18.000 pessetes costà tal *Anuari*, segons me digueren els mateixos de l'*Institut* que se'n havien cuydat! ¡Tants de mils i mils de pessetes p'els *talayots* i p'els *Anuaris,* i tan poc per la publicació de les *Obres* del més gran escriptor que ha tengut may Catalunya! que estarien sensa publicar, si no fos per nosaltres mallorquins. ¿A on son les edicions crítiques de les grans cròniques catalanes d'En Desclot, d'En Muntaner, dels Reys En Jaume I i En Pere III, d'En Tomich i tantes altres? ¿A on ès l'edició de la grandiosa enciclopèdia de Fr. Eiximenis i de tants d'altres monuments catalans, vergonyosament inèdits? ¿Ha començades l'*Institut* aqueixes edicions que l'honor i la dignidat de la nostra Llengua reclamen? ¿Gasta l'*Institut* per publicar els grans monuments inèdits de la nostra Llengua, la mitat de la mitat de lo que gasta per la prehistòria de les Balears i del Principat? Doncs tot aquest desequilibri, tan irritant i irracional, en la manera de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gastar els fondos que té la *Secció Històrica-Arqueològica,* [326] de la que ès Vice-President En Puig i Cadafalch, se deu esclusivament an el mateix Puig i Cadafalch: ell té la culpa de tot, ell i cap altre *Membre* de la *Secció.* Ell ab aqueixes arbitrariedats seues acabà la paciència an el Dr. Rubió i Lluch, que per sortir-ne d'una vegada, renuncià de President de la *Secció,* segons veu pública que vaig recullir a Barcelona, fa devers un any. Així manetja En Puig i Cadafalch la *Secció Històrica-Arqueològica* sensa atendre a raó ni a justícia ni a cap consideració de lo que dessitgen sos companys, sino manant i ordenant a lo dèspota, com un Czar de Rússia o un *Bajà de tres cocs.* I ianauli derrera ab un pa calent! I ¿què en direm de l'altra fantasia de l'*Institut* ab En Fabra-Ribas? el famos company del famosíssim Ferrer i Guardia, fusellat dia 13 d'octubre de 1909 per haver promoguda i dirigida la vergonyosa *Setmana Tràgica,* una de les taques més lletges i més infamioses de l'història de Barcelona i d'Espanya, que fa pujar les colors a la cara de tots els catalans i espanyols just el recordar tal crim de lesa humanidat. Doncs per les columnes dels periòdics catòlics de Catalunya devers el maig corregué la extranya nova de que l'*Institut* havia comanat an En Fabra-Ribas, el company de glòries i fatigues d'En Ferrer i Guardia, l'àcrata, l'anarquista de marca, un curs de conferències no sé de que; pero que els periòdics catòlics en protestaven irritadíssims. ¡L'*Institut* amparant En Fabra-Ribas i obrintli una càtedra per que il·lustri i anostri Catalunya! En Fabra-Ribas fou un dels que el tribunal espanyol condamnà a mort per la part que prengué en la *Setmana Tràgica.* L'home fogí a temps d'Espanya, i hi pogué tornà[r] gràcies a una amnistia a que s'acullí. A un... subjecte així l'*Institut* i En Puig i Cadafalch, En Puig i Cadafalch i l'*Institut* li donen una càtedra. ¿Que vos sembla, catalans? — Encara en podria retreure més desordres i desgavells de l'*Institut* per culpa principalment d'En Puig i Cadafalch; però ab aqueys que acap d'indicar, que son ben vers, massa vers per desgràcia, ja n'hi ha prou per coletgir que l'*Institut* ès un greu desordre, un ferest desgavell, tot un atentat contra l'entenimentada direcció i impulsió de l'actividat cultural de la nova Catalunya, que té homes que servirien i farien admirablement,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gloriosament, tota aqueixa feynada de preparar i publicar críticament tots els grans monuments de la Llengua nostra. Sí, l'*Institut,* per culpa principalment d'En Puig i Cadafalch, ès un greu desordre, un ferest desgavell, tot un atentat contra la recta administració dels cabals públics, una deshonra per *La Lliga Regionalista,* que ès la forsa política que el sostén i l'aguanta. An això ha [327] reduida En Puig i Cadafalch la gran institució d'En Prat de la Riba, l'*Institut d'Estudis Catalans!* ¡Tot li siga enhorabona a l'Exm. Sr. President de la Mancomunidat de Catalunya! Ell s'ès alsat amo i senyor i dèspota de l'*Institut,* de la Diputació de Barcelona i de *La lliga Regionalista*, fentse el *cacic* major de Catalunya, d'un caciquisme tant o més odiós que el d'En Planes i Casals, per capxifollar els qui no li entren per l'ull dret, els qui se resisteixen a rebre de genollons les ordes d'ell, els qui s'arrisquen a preferir els dictats de la pròpia conciència a les estemporànies exigències de tal *cacic.* Ab la complicidat, honestament inesplicable, de tots els caporals de *La Lliga Regionalista,* En Puig i Cadafalch s'ès erigit i constituit *cacic* suprem de Catalunya per afonar i esmicolar el primer que no li entoni a tota veu el *Tu solus Dominus!,* per capxafar i fer mal-bé l'*Obra del Diccionari* que tot Catalunya vol i demana, pero que té el pecat imperdonable d'esserne jo l'*iniciador* i l'*encarnació.* Es cosa de Mn. Alcover? Doncs ¡que la se'n duga el dimoni!

§ 26

La Lliga Regionalista girada contra l'*Obra del Diccionari* i reduida a un odiós i sublevedor *Cacitat*

¡Quina vergonya que *La Lliga Regionalista* haja de servir per afonar i per impossible la realisació de l'*Obra del Diccionari!* Els elements de *La Lliga Regionalista* sempre m'havien fet costat per dur endevant tal *Obra.* Per amor de *La Lliga* tenia jo tanta d'entrada a la Diputació de Barcelona. Ab el costat de *La Lliga* poguí organisar i presidir lo *Congrés Internacional de la Llengua Catalana* l'any 1906. *La Lliga* celebrà actes públics, entre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altres, dins el mars de 1904, en honor meu, per impulsar l'*Obra del Diccionari.* Per fer costat a *La Lliga* doní l'any 1907 aquella *conferència* sobre la *conducta política* que s'imposava an els catòlics devant lo fet de la Solidaridat, conferència donada an el *Centre de Defensa Social de Barcelona*, que En Prat de la Riba i En Junyent s'encarregaren de presentar a la *Censura* i de publicar-la, repartintne mils i mils d'exemplars per tot Catalunya. Per l'influència de *La lliga* entrí jo a l'*Institut* i me'n elegiren President, i tot per la *bandera del Diccionari* que arborava ab les meues mans. Doncs tot això ho ha oblidat *La Lliga Regionalista* per imposició d'En Puig i Cadafalch, de tot això ha renegat *La Lliga* pegant cossa a l'*Obra del Diccionari* [328] i a son iniciador, que tantes de vegades honrà i glorificà. De tot això ha prescindit *La Lliga* fentse trons de l'*Obra del Diccionari* i de la causa de la Llengua Catalana, pedra fonamental de Catalunya i de tot lo que Catalunya significa i representa. I *La Lliga* ha comeses totes queixes atrocidats i atentats sencillament per no contradir an En Puig i Cadafalch. Es una indignidat que han comesa els Caporals de *La Lliga*, que may poria esperar ni creure jo que arribassen a cometre. *La Lliga* conjurada contra l'*Obra del Diccionari,* amparant i protegint els contraris més grosos que haja tenguts may l'*Obra del Diccionari!* amparant i protegint els qui en sis o set anys no han deixada donar casi cap passa a l'*Obra del Diccionari* contra l'espressa voluntat d'En Prat de la Riba, al cel sia, contra l'espressa voluntat de tot Catalunya! Ab això *La Lliga Regionalista* ha demostrat que ès tornada un odiós *cacicat*, que s'ès convertida de fet en un gros *cacicat* a on En puig i Cadafalch fa trucs i baldufes, talla i cus així com li dona la real gana i ique se'n vaja an el dimoni l'*Obra del Diccionari* i *de la Gramàtica!* i que's fassa trons la restauració i l'enaltiment científic de la Llengua Catalana! Sí, catalans! *La Lliga Regionalista* resulta esser un gros *cacicat* polític, un organisme *caciquista,* no per regenerar, reconstruir, redressar, ni enaltir Catalunya, sino per que una colla d'aixerits i de gats-vayres baix la capa *autonomista* i *nacionalista* fassen i desfassen de les coses de Catalunya segons llurs conveniències particulars i a la Pàtria ique li pegui un llamp!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—Ab motiu d'això que m'ha fet *La Lliga* he sabudes una partida de coses que hi passen. He sabut que dins la jovintut de *La Lliga* hi ha una indignació fora mida contra els elements directors, per lo malament que la dirigeixen, perque la dirigeixen no segons raó i justicia, sino a lo cacic, de la manera més arbitrària, antipatriòtica, irracional; i m'asseguren per cosa certa persones que n'estan ben enterades, que hi vendrà un dalt-abaix, un cataclisme dins *La Lliga* que's desfarà i caurà estrepitosament en mitx de la reprovació universal. No ès sols això de l'*Obra del Diccionari* que *La Lliga* ha obrat contra mi a lo *caciquista;* sembla que ès en moltes d'altres coses que hi ha obrat i hi obra continuament. Senyors caporals de *La Lliga Regionalista,* això no pot anar ni en rodes! Si estimau Catalunya i vos estimau a vosaltres mateixos, heu de fer acabar aqueix estat de coses tan vergonyós i escandalós! Això no pot durar pus, molt senyors meus!... Mirau que jo, que fa tants d'anys que per activa i per pasiva, a Mallorca, a Menorca, a Eivissa. a Catalunya i an el reyalme de València, defensava [329] *La Lliga Regionalista* com un organisme meravellós per salvar la Pàtria, perque creya honradament que ho era, perque era l'obra d'En Prat de la Riba, que no tenía altra aspiració ni idea que la restauració, redrés, engrandiment i glorificació de la Pàtria i de la nostra Llengua; i en mans d'En Prat *La Lliga* prestà grans servicis an aqueixes dues altíssimes causes, que s'inclouen en una sola; jo que perque creya tot això defensava per tot arreu *La Lliga regionalista,* —ara me veig an el cas dolorosíssim d'haverla de denunciar a tots el bons catalans que la componen, com un perill, com un gros perill per la causa de Catalunya i de la Llengua Catalana, com un gros perill per la causa de la Pàtria. No vos dic io catalans! que vos n'aneu de *La Lliga!* Això may, mentres hi pogueu influir decisivament. *La Lliga* ès lo que la majoria dels qui la componen, volen que siga. No, catalans, no vos n'heu d'anar de *La Lliga,* sino que vos heu de posar demunt els retalons i vos heu de fer valer els vostres drets i fer acabar ab lo vostre vot aquest estat de coses tan vergonyós i escandalós que domina avuy dins *La Lliga Regionalista,* i que hi ès perque vosaltres ho tolerau. Pensauhi bé: si no posau remey (i sou

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els únics que n'hi podeu posar), en sereu consents i els més culpables de tots, puys tot el poder que hi té En Puig i Cadafalch, le hi té perque vosaltres voleu: sou vosaltres que le hi sosteniu ab lo vostre vot, ab lo vostre beneplàcit. Pensauhi bé, catalans sencers, en tot això, que vos toca massa de prop!

§ 27

Forsat havia de publicar lo *Manifest.* No podia callar sensa fer traició a la Pàtria

Abans de cloure aqueix al·legat he de fer constar una cosa. Per publicar lo *Manifest* no me'n aní del meu cap, sino que demaní de parer a una partida de bons amics meus de Barcelona i fora-Barcelona. Uns me digueren que havia de publicar lo *Manifest,* contant tot quant m'havia passat sensa amagar res, perque el mal era tan gros que no's poria compondre, en no esser ab aqueix remey tan estrem. Altres me deyen que no publicàs lo *Manifest,* sino que dugués la qüestió devant la Diputació de Barcelona, donant conte an els diputats de tot quant passava dins l'*Institut.* Altres me deyen que en vista de tot lo que havia passat, me'n anàs de l'*Institut,* renunciant de President, sensa esplicar perque me'n anava, així com s'en anà En [330] Miquel dels Sants Oliver i renuncià de President lo Dr. Rubió i Lluch. Altres me deyen que, si volia publicar el motiu d'anarme'n, just contàs lo que m'havien fet mos companys de *Secció* sensa tocar en res ni per res En Puig i Cadafalch perque, essent aquest un element tan poderós dins la Diputació de Barcelona i dins *La Lliga Regionalista* i *President de la Mancomunidat,* pegantli a ell, tots aquells organismes s'havien de girar contra mi i per forsa m'havien de capdellar, engrunar i espoltrir. Prou que vaig atendre a tots aqueys parers, sospesant de prim conte els inconvenients i les ventatges de quiscún. Anarme'n de l'*Institut* sensa donarne conte a negú, jo no ho podia fer sensa romandre en descubert devant Catalunya. Jo havia trescada tot Catalunya predicant l'*Obra del Diccionari,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comprometentme a treballarhi tota la vida, i era entrat a l'*Institut* per dur a cap tal *Obra* espressant la *carta de fundació* de l'*Institut* que tenia per objecte primordial fer lo *Diccionari.* ¿Com me'n podia jo anar de l'*Institut* a les sordes, sensa dir a Catalunya perque me'n anava, separantme de la Corporació que tenia per fi primordial el fer lo *Diccionari?* No, no me'n podia anar a les sordes sensa passar per informal, cap-lleuger, i home sensa paraula. Per anarme'n, havia de donar el motiu; i no l'havia de dir a mitges ni mastegant fesols, sino que ho havia de dir tot dret, de tot i sensa amagar res. Si només hagués denunciats mos companys de *Secció,* m'haurien pogut dir: —¿I perque, en lloc de fer públic tot això, no sou anat a contar-ho an els qui estàn part demunt aqueys subjectes, que los paguen i per lo mateix les comanden? ¡De manera que vos heu estimat més moure un escàndol que cercar el remey allà on lo podíeu trobar! —Tot això m'haurien pogut dir ab tota la raó del mon. De manera que o no havia de dir res, o ho havia de dir tot. Havia de dir qui era que havia amparats i sostenguts mos companys de *Secció* contra l'*Obra del Diccionari,* i ho havia de dir, per alt, potent i empiulat que fos el qui els havia emparats i sostenguts, perque ho sabés tot Catalunya qui era la causa de tot. —En quant a dur la qüestió a la Diputació de Barcelona, prou que la hi vaig dur, posant dia 28 de novembre d'entany en mans del President de tal Diputació una denúncia en forma de tot lo que succeia dins l'*Institut* per que la Diputació hi posàs remey. I no sols fiu això, sino que la primeria d'abril escriguí an el President de la Diputació, proposantli que me cridàs qualsevol día devant tots els diputats per esposarlos jo de paraula tot lo que passava dins l'*Institut* i que cridassen també mos companys de *Secció* per acararmos i fermos esplicar les coses que mos [331] dividien per que, sentintmos a tots, poguessen formar judici. ¿Per que no admeté el Sr. Vallès i Pujals tal proposta meua? Això ès lo que jo no he pogut aclarir. De manera que el dur jo la qüestió a la *Diputació de Barcelona* no serví absolutament d'altra cosa més que per demostrar que allà negú comanda de res més que En Puig i Cadafalch; i que ell talla i cus i fa trucs i baldufes i tot quant li dona la gana, fenthi lo President de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diputació i els altres diputats tan de paper com una fulla de col, tarada, d'aquelles que tiren perque ja no son bones a res a res. Els fets demostraren que aqueix parer que un amic estimadíssim me donà, no era pràctic, sino ilusori, no resolia ni solucionava res. ¿S'arreglà ni se compongué res ab la retirada silenciosa de N'Oliver i del Dr. Rubió i Lluch? Conseguiren ells salvar llur responsabilidat, pero les coses de l'*Institut* seguiren tan malament com abans, millor dir, seguiren pitjor perque desaparegueren aquells obstacles que dificultaven lo desgavell. No som tampoc tan beneyt ni tan cap-clos que no vés jo que atacant En Puig i Cadafalch, m'havia de crear molts de contraris i que molts que m'eren favorables, s'havien de girar contra mi i a favor d'En Puig i Cadafalch, que ès el qui pot cap-turar el roy d'escayola i fer salvatges els ciurons.

§ 28

Lo que ès el règim autonòmic en mans d'En Puig i Cadafalch: la mort per aufegament de la llibertat personal

Si el tros de pa que tenc, així com dependeix de l'organisació *centralista* de l'Estat Espanyol, hagués dependit de la Diputació de Barcelona o de la Mancomunidat, per no romandre al mitx del carrer i ab les mans demunt el cap, hauria hagut d'invocar aquell conegut apotegma: *Primum est vivere!* i deixarho córrer tot això de la defensa de l'*Obra del Diccionari,* perque an el mateix moment d'obrir boca contra el seu inimic més gros, En Puig i Cadafalch, —ja m'haurien despullat com un Sant-Crist, m'haurien escorxat com un Sant Bartomeu, m'haurien deixat com un jonc de fulles, això ès, hauria perdut el tros de pa que tenia, m'haurien tret de la col·locació que hauria tenguda, m'haurien fet botir cent llengues lluny. Massa proves han donades dels pocs escrúpols i pocs miraments que tenen els elets de la *Lliga Regionalista* per capxifollar i esbaltir sensa cap consideració ni contemplació tots els qui los fan [332] nosa. ¡Ab quin gust i quin pler m'haurien arronsat, cap-xafat i fet una coca! això si no m'haguessen cremat de viu en viu i ventades les cendres! Gràcies a Deu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la meua posició econòmica està fora de l'alcans de l'artilleria d'En Puig i Cadafalch i companyia! Venturosament la meua posició econòmica no dependeix de la Diputació de Barcelona ni de la *Mancomunidat.* Això ès estat la meua sort. Si n'hagués dependit i public lo *Manifest,* ja estava llest, no m'hauria valgut anarme'n a penedir a Roma. I ès això un fet que convida regionalistes i nacionalistes a meditar i reflexionar sobre les ventatges i desventatges del *règim centralista* que tenim a Espanya i del *règim autonòmic o nacionalista* que's tracta d'implantarhi i que En Puig i Cadafalch pretén encarnar genuinament. Mirau io catalans autonomistes i nacionalistes! lo que m'ha passat a mi, i que ès un mirall viu de lo que ès pràcticament lo *règim centralista* vigent dins tot Espanya i el règim *autonomista* i *nacionalista* en mans d'En Puig i Cadafalch, vigent dins lo clos de la Diputació de Barcelona! Jo m'he passats anys i anys combatent desde les columnes de varis periòdics lo règim *lliberal* i *centralista* que domina i oprimeix Espanya fa tants d'anys. He pogut fer contra tal règim tot lo foc que he volgut *opportune et importune,* per activa i per pasiva, a dreta i a esquerra; però may ha ocorregut a cap caporal d'aqueix règim *lliberal* i *centralista* llevarme el tros de pa que tenc jo dins aqueix *règim,* que me'n podria despullar en absolut saltant per demunt la Lley, just així com En Puig i Cadafalch ab l'*Institut d'Estudis Catalans en ple,* saltant per demunt lo *Reglament* que la Diputació de Barcelona donà a l'*Institut,* m'ha *suspès* de President i de totes les «funcions, atribucions i dignidats que com President» de l'*Institut* jo tenia. A pesar de tants anys d'haver jo atacat tan fort com sabia lo *Lliberalisme* i lo *Centralisme*, may ocorregué a cap caporal d'aqueys *sistemes de govern*, vigents dins Espanya, privarme ni desposseir-me de la posició econòmica de que gaudesc dins tal sistema. En canvi, just per haver publicat lo *Manifest,* atacant En Puig i Cadafalch i els elets de la *Secció Filològica,* conjurats indignament contra l'*Obra del Diccionari* i la dignidat de la Llengua Catalana, per haver trets llurs pedassets anti*filològics* a la vergonya pública per salvar l'honor de Catalunya, En Puig i Cadafalch ab l'*Institut en ple* han pogut saltar per demunt lo *Reglament* que la Diputació de Barcelona donà come lley i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fonement a l'*Institut;* i allà on tal *Reglament* establia come *vitalícia* la meua *Presidència,* En Puig i Cadafalch ab tot l'*Institut,* contra tota lley i tota raó m'han [333] *suspés* de President i de totes les «funcions, atribucions i dignidats» que come tal President me perteneixíen, sensa que la Diputació de Barcelona se sia dignada sortir a defensar ni ampar[ar] lo seu *Reglament* contra l'atentat d'En Puig i de l'*Institut*, que així trepitgen, trespoletgen i anul·len l'obra de la mateixa Diputació. ¡Bona mostra de règim autonomista i nacionalista mos dona la Diputació de Barcelona deixant cometre aqueys atentats, aqueixes atrocidats an En Puig i a l'*Institut*! ¡Bella, encoratjadora, brillant perspectiva p'els partidaris del règim autonomista i nacionalista! ¡De manera que dins tal règim no hi hauria cap socòs, redòs, defensa ni garantia de seguredat contra les arbitrariedats, geniades i destrempanses d'un Puig i Cadafalch i de tota la tropa d'aixerits i desenfreits que li puga anar derrera! De manera que sortir del règim *centralista* que tenim i entrar an el règim *autonomista* i *nacionalista* que tant demanam, seria sortir del foc per tirarmos dins les brases, seria sortir del purgatori per tirarmos de cap dins l'infern. ¡Pensauhi bé, catalans autonomistes! ¡fixauvoshi bé en aqueys fets que vos denunciy i que pinten tan en el viu lo que seria el règim autonomista i nacionalista en mans d'homes com En Puig i Cadafalch! ¡seria molt pitjor que el règim *centralista* de que tant abominau! ¡Seria un règim de despotisme i de tirania infamant! seria la mort de la llibertat i de la dignidat! ¡Deu n'alliber tota persona nada!

Si el tros de pa que tenc, hagués dependit del règim *autonomista* que impera dins la Diputació de Barcelona i dins l'*Institut d'Estudis Catalans* i dins lo clos de la *Lliga Regionalista*, seria estat una temeridat meua el publicar lo *Manifest*. Som franc: no ho sé si l'hauria publicat an el cinquanta sis anys de la meua vida, perque ho hauria trobat probablement un poc massa tart per haverme de besquetjar una altra manera de viure. Gràcies a Deu, el tros de pa que tenc dependeix del règim *centralista*! ¡Quina vergonya per tots els autonomistes de cor que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

un autonomista de tota la vida haja de donar gràcies a Deu d'una tal cosa!

§ 29
Lo que faig jo an els homes com En Puig i Cadafalch

I ara donant una passa més, per justificarme devant alguns amics d'haver publicat lo *Manifest* dirigint la punteria tot dret an En Puig i Cadafalch, President de la *Mancomunidat* (bon dia tenga!) i *cacic major* de Catalunya (¡bona nit tenga! tant si [334] colga com si no's colga!), — he de fer avinent que ab tants de viatges com he fets a Barcelona i per tot Catalunya, may n'he fet cap per cercarm'hi una bona posició social ni econòmica ni per tenirhi una influència ni ferm'hi roba *negra* ni *morada* ni *virada*, ni perque m'hi fessen canonge cap fill meu, puys no entenc cap, ni perque m'hi col·locassen cap altre parent, propí ni llunyà. Tots aquells viatges a Barcelona i per Catalunya no elze fiu més que per l'*Obra del Diccionari*, per promourela per tot arreu, per dur la gent a treballarhi, per arribarla a bon port. Essent això el fi suprem de tots aquells viatges i estades a Catalunya, havia d'afalagar i amoixar tots els qui m'aydassen a dur endevant aquella *Obra*, i havia d'atacar i combatre tots els qui s'oposassen en aquella *Obra*, tots els qui hi fessen la guerra, tots els qui la combatessen o li posassen emperons, reclaus, sobams, entrebancs, fossen els qui fossen que fessen això. ¿A on se'n seria anada la meua conseqüència, la meua formalidat, si només hagués hagut de defensar l'*Obra del Diccionari* dels atacs dels petits i dels mitjancers i no dir res an els grossos, an els del cap-curucull, ancque estiguen ben encastellats a la Presidència de la Mancomunidat de Catalunya? De manera que an els petits i mitjancers ¡tronc i més tronc! i ¡fora dir res an els del cap-demunt, com En Puig i Cadafalch perque ès lo President de la Mancomunidat! Si a Barcelona passa tal criteri, no passa a Mallorca. ¿Tendrem els mallorquins més sang i més... dignidat? ¿Que pegant an el President de la Mancomunidat, tots els organismes i elements que en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dependeixen, que son tants i tants i tan poderosos, s'havíen de girar contra mi? I ¿que m'importa a mi de tots aqueys organismes i elements, quant hi ha p'el mitx la vida o la mort de l'*Obra del Diccionari*, quant se tracta de salvar l'*Obra del Diccionari*? Per res l'he mester an En Puig i Cadafalch, per res he mester *La Lliga Regionalista* ni la Diputació de Barcelona ni l'*Institut d'Estudis Catalans* ni tots quants d'organismes ni elements dependeixen de la Mancomunidat, de la Diputació ni de *La Lliga Regionalista*, si no m'han d'ajudar a dur endevant l'*Obra del Diccionari*. I si en lloc d'ajudarm'hi, se conjuren tots contra ella per obra i gràcia d'un Puig i Cadafalch, —tenc reguinyols per fer cara a tots, pararlos clot i despararlos bala rasa! ¡Bo estic jo per arrufarme devant els inimics de l'*Obra del Diccionari*, per molts i per empiulats i arreveixinats que siguin! I ¿que s'havien figurat aqueys senyors de la Mancomunidat, de la Diputació de Barcelona i de *La Lliga Regionalista?* ¿Que perque eren... ells, havien de tenir *cera del Corpus?* [335] Doncs anaven ben errats! Devant negú baix jo bandera, tractantse de l'*Obra del Diccionari*; per negú recull ni ablanesc la partida, sino que envest pit ubert. I no me'n solec penedir may. Dia 21 d'abril me digué En Puig i Cadafalch que me'n penediria si publicava lo *Manifest*. Doncs fins avui, lluny de penedirme'n gens, n'estic de lo més satisfet i ben convençut d'haver fet ab tal publicació un acte d'alt patriotisme, que tornaria fer si se presentava altre cas. No, encara no me'n he hagut de penedir de res de lo que he fet ab aqueixa qüestió de l'*Institut* i del *Manifest*. Es En Puig i Cadafalch que se'n ha hagut de penedir de lo que feu contra mi dia 9 de juliol dins la sala de sessions de la Diputació de Barcelona. Se'n hagué de penedir de les atrocidats i barbaridats que digué contra mi, que *La Veu* mateixa no s'atreví a publicarles per alliberarlo de l'acció del Còdic Penal. Jo tot quant he dit d'En Puig, ho he dit baix de la meua firma i no me'n destorn. ¡Que diga per escrit En Puig lo que digué de mi de paraula dins la sessió de la Diputació de Barcelona dia 9 de juliol! ¿Que va que no li basta el pam de cara que té per repetir per escrit lo que llavò digué de paraula contra mi! I jo an aqueys homes que diuen una cosa, i llavò se'n destornen per por

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la por... ¿que els he de fer? més que entregarlos a la llàstima i a la compassió de les persones formals, puys no se mereixen altra cosa.

§ 30
Lo que hauríen de fer els Diputats de Barcelona per esser homes d'homes

Just els diputats de Barcelona podríen si volíen posar retgit a l'horrible desgavell de l'*Institut d'Estudis Catalans* i salvar l'*Obra del Diccionari*. Ells podríen fer aqueixa obra d'altíssim patriotisme, negú pus més que ells. Si no ho fan, ès perque no volen, perque s'estimen més deixarho córrer que no cumplir llur dever de columnes de la Pàtria. Els diputats son els qui voten el presupost de l'*Institut*. Sensa llur vot no hi hauria vida ni funcionament de l'*Institut*. Per tenir els diputats tranquila la conciència de que no's tuden ni's fan mal bé els cabals de la Província de que ells son responsables, obrint una informació veritat, aclariríen tot lo que passa dins l'*Institut*, tocaríen ab les mans tot lo desgavell que hi reyna. Perque tal informació fos veritat, haurieu de donar solidíssimes garanties a tots els dependents de l'*Institut* de que, declarant tota la [336] veritat de lo que allà dins passa, no haguessen de perdre la col·locació que hi tenen. Sensa unes garanties ben sòlides ¿quin dependent s'atansaria a declarar la veritat de lo que sap, de lo que ha vist i tocat ab les mans en matèria de desgavells i d'abusos?

I no sols s'haurien de donar tals garantíes an els *dependents*, sino fins i tot an els mateixos *Membres* de l'*Institut*, puys n'hi ha que son pares de familia o se troben en tals i tals circunstàncies que necessiten per la vida lo que guanyen a l'*Institut*, i declarant moltes coses que saben massa, sortirien perjudicats els *cacics* que ara manyuclen l'*Institut*, que en pendrien feresta venjansa, com està en la conciència de tothom. Per coletgirho, basta veure lo que han fet ab mi, que, si no m'han desxuiat i treta l'ossa, ès perque la meua situació econòmica no està a l'alcans de llurs urpes de tigre. Tota informació que no se fassa ab aqueixes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

garanties per part dels qui han de declarar, serà un simulacre d'informació, una solemne farsa, que més tost embullarà i enterbolirà la cosa que no l'aclarirà, com succeí ab la que feren ara per la sessió de dia 9 de juliol. Una informació feta ab tota la lleyaltat que escau a la Diputació i ab totes les garanties indicades a favor dels qui han de declarar, posaria en evidència les coses de l'*Institut*, brillaria com la llum del mitx dia la veritat de les coses, apareixeria ab tota la seua cruesa i coentor la culpabilidat de cada qual, i s'imposaria el remey que els Profs. Guarnerio i Jud proposen: un judici *arbitral*, un *dictamen tècnic* de sabis estrangers que proposassen una millor organisació per dur a cap i a bon port l'*Obra del Diccionari*, que ès per lo que sospiren tots els bons catalans. —I sols els Diputats de Barcelona podrien fer i cumplimentar tot això, que seria la salvació de l'*Obra del Diccionari* i del bon nom de l'*Institut*. Els Diputats de Barcelona son els únics demunt la terra que poden fer això, senzillament perque ells son els qui voten lo *presupost* de l'Institut, puys si ells no el votaven no hi hauria *presupost*, i sensa *presupost* s'acaba cop en sec tot el desgavell i desorde i escàndol de l'*Institut*. Que s'hi fixin bé els Diputats de Barcelona: ells i negú pus que ells son els responsables en definitiva de tot quant passa dins l'*Institut* en be o en mal, perque ells ab llur vot donen els remeys indispensables i insustituibles per fer allà dins lo que s'hi fa o s'hi deixa de fer. Aquí com per tot arreu, el qui paga, mana, i no hi ha *autonomies* ni *centralismes* que hi valguen. Desconèixer i negar això, ès desconèixer i negar la evidència. [337]

I ara que he dit lo que en conciència he cregut que me pertocava dir, pos punt final a tot aqueix procès, entregantme i sometentme an el judici imparcial, inflexible i serè dels amadors de la llengua Catalana per que vegen si m'han de fer costat en l'*Obra del Diccionari* o si m'han d'enviar allà on no hi plou. Resolguen lo que resolguen, mentres Deu me conservi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la vida i el delit, seguiré treballa qui treballa p'el *Diccionari* i la *Gramàtica* de la nostra Llengua, cent voltes gloriosa i benvolguda.

Ciutat de Mallorca, 30 de octubre de 1918.

ANTONI M.ª ALCOVER, *pre*.

Amics morts (337-340)

†

En tenim una partida feresta del juny ensà. Un se'n escarrufa just de pensarhi. La primeria de juliol lo Bon Jesús ens prengué l'eminent patrici l'Exm. Sr. D. Eusebi Güell, benemèrit en grau màxim de la Pàtria i de la cultura social; i dins l'octubre volaren d'aquesta vall de llàgrimes cap a l'eternidat En Josep Pella i Forques, En Gaietà Pareja, En Josep Morató i Grau, En Joan Poblet de Montblanc, En Cosme Vidal i Rossich (Josep Aladern), En Guillem Reynés i Font, En Guillem Maria de Brocà i Montagut i D. Antoni Frates i Sureda, tots singularment benemèrits de la Pàtria i de la llengua sobre tot N'Aladern, l'escriptor vibrant, l'enamorat de la Llengua Catalana, que tantes de dots havia rebudes de Deu per la filologia, com ho demostren les obres llingüístiques que publicà, entre altres, lo *Diccionari popular de la Llengua Catalana* (—Barcelona, 1904-1906 —tres toms), *Lo Català ¿ès idioma o dialecte?* —Barcelona, 1903, —i altres estudis ben apreciables.

D. Antoni Frates i Sureda

Nat a St. Ildefonso (Segòvia) dia 8 de juliol de l'any 1829, de pare castellà de nissaga italiana, i de mare mallorquina, se fixa ab sos pares a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mallorca d'edat de cinc anys, fenthi les primeres lletres, cursant la segona ensenyansa a Madrid i els estudis de Lleys a les Universidats de Valladolid i València, a on prengué la Llicenciatura en Dret i Jurisprudència dia 17 de [338] juny de 1853. Entra per oposicions an el Cos de la Magistratura, i el fan Promotor Fiscal de Manacor l'any 1857. L'any 1871 passa ab lo mateix càrrec a Inca i poc després an el Tribunal del Districte de la Llonja d'aquesta Ciutat. Lo fan jutge especial l'any 1874 en causes de furts comesos contra les esglèsies de Pollença i Campanet, i quant creen les *Audiències de lo Criminal* l'any 1882, lo fan Magistrat de la de Tremp, actuanthi de President durant sis mesos, fins que demana i obté la jubilació dins lo maig de 1885, establintse definitivament an aquesta Ciutat, exercint d'advocat ab una competència, honradesa i prestigi fora mida, com pocs n'hi haja haguts a Mallorca. Era un dels homes més sencers, equilibrats i dreturers que hàguem vists i de balanses més fines per sospesarho tot i fixar lo just valor a totes les coses i donar a cadascú lo que pertoca. L'ànima de tot això era la seua fonda, la seua solidíssima, la seua coral relligiosidat, no de paraules volanderes i d'exhibicions ufanoses, sino d'obres positives, permanents, incontrastables. En Frates era una glòria de la sanc castellana i de la sanc mallorquina que corria per les seues venes; i com se passà casi tota la seua vida a Mallorca, resultà més mallorquí que no castellà. Sensa bravetjarne d'amor a Mallorca (ell no bravetjava de res may, per modèstia, per dignidat), demostrà estimar Mallorca i honrà Mallorca ab obres, no just ab paraules, molt més que la major part dels que's diuen *mallorquinistes.* De manera que En Frates era un gran valor com advocat, come home de lleys, come ciutadà, come home de ca-seua, come cristià i d'una devoció d'allò més autèntica i infalsificable, i llavò un escriptor de pura rassa, d'un *humorisme* delitosíssim, allumadíssim, merevellòs d'enginy i gràcia, llampant de doctrina i bon seny, i quant era hora i escayent, fiblador i bofegant, sensa trevelar may an el *ne quid nimis.* Colaborà de bona hora a la *Revista Balear* (1872-1874), an el *Museo Balear* (1875-1877; 1884-1888), a L'*Ignorancia* (1881-1883) de Mallorca i a la *Revista Contemporánea* de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Madrid (1897-1900). Aplegà part d'aquest esplet d'articles dins lo volum: *Impresiones* —Palma, 1880. —436 planes de 193 x 123 mm. Abans habia publicats dos gentils volums de *costums i vida íntima* de Mallorca, ès a dir: *Escenas Balears. Los dos amores. Un destajo a media noche. Las mejoras.* —Palma de Mallorca, 1876. —331 planes de 130 x 126 mm. i llavò: *Géminis, novela original,* —Palma de Mallorca, 1878. —276 planes de 173 x 109 mm. Per esplayar la seua fervorosa pietat, desitx del bé de les ànimes i zel de la glòria de Deu, desprès de molts d'anys de no publicar res, donà a llum: *Consideraciones* [339] *Vulgares sobre la Religión Católica, Apostólica, Romana*. —Palma de Mallorca, 1909. —97 planes de 148 x 106 mm. Aquest opuscle respira tot ell una unió de lo més playent i exhala una bona oloreta del Bon Jesús d'allò més edificant i corprenidor.

¿Quin cas feren a Madrid d'aquest escriptor tan robust de encarnadura i tan enlayrat d'enginy i tan notablement castellà? Se pot dir que en feren ben re-de-poc. Ni lo títol d'*Acadèmic Corresponent* li espedí la *Reyal Academia Espanyola,* i may vàrem sentir a dir que els crítics literaris de la *gran* Prensa en fessen la més petita menció. Un detall molt eloqüent: envià exemplars de dits volums a qualques llibreters de Madrid, i may pogué aclarir ni si les hi havien venut o si elze tenien sensa vendre. Així agraeix la crítica madrilenya an els *provincians* tan esbarrats com els de Mallorca que escriguem en castellà. Desprès de tot, ès una llisó que ens tenim ben guanyada. *Cadascú que prec p'el seu Sant i Deu per tots,* això ès, cadascú que escriga en la seua llengua pròpia, que serà sempre la qui li donarà més bon esplet. Hi ha que dir que En Frates en tenia dues de llengues pròpies: una de son pare, la castellana, i una de sa mare, la mallorquina. Si hagués posat tant d'esment en escriure en mallorquí com en posà en escriure en castellà, per nosaltres ès evidentíssim que seria estat molt més lletgit, sobre tot a les Balears, Catalunya i València. ¿Qui ho dupta que les seues *Escenes Balears* i lo seu *Géminis* en bon mallorquí haurien fetes les delícies del gros esbart de mallorquins humils i modests (son els humils i els modests que compren llibres i elze lletgeixen, si els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entenen, naturalment), els mateys que lligen les nostres *Rondayes Mallorquines.* Hi ha que ferho constar. *Escenas Balears* i *Géminis* son una sèrie de retaules de costums mallorquines i de vida mallorquina de lo més intens i acorat que negú haja escrit may, perque ¡vaja si la coneixia En Frates la vida mallorquina! Però patí la gravíssima equivocació d'escriure tot això en castellà; i ¿que resultà? Que an els ulls dels mallorquins, que eren els qui més ho havien de lletgir, la nostra vida pagesa, tan vibrant, de tant relleu, tan típica, dins els llibres d'En Frates ens fa l'efecte d'una cosa cap-girada, sembla una traducció, una espècie de desfrès. Ab tota la nostra ànima de mallorquins i d'amics corals i d'admiradors fervents d'En Frates ho llamentam i mos planyem d'allò més que no posàs en bon mallorquí *Escenas Baleares* i *Géminis,* que haurien resultat un be de Deu en grau superlatiu. *La capa española* y *La plaza de toros* que valen a [340] pes d'or i que hi ha pocs articles tant de cap de brot en la literatura castellana actual, feu molt be d'escriurelos en castellà; ara *Escenas Baleares* i *Géminis* pertocava a totes passades escriureles en mallorquí. Pero ¿i que en sabia En Frates d'escriurehi? Prou que en sabia! massa ho demostrà ab els articles que ab lo pseudònim de *Nemo* posà demunt *L'Ignorància.* Ventassí els títols: *1881* (t. II, n. 51); *Revista del mes de Jané* (ib. n. 86); *Bromes de L'Ignorancia* (ib. n. 89); S*'Estiu d'enguany* (ib. 116); S*a primera volada i sa derrera surada* (ib. n. 98, 99, 100); *Quin estiu!* (t. III, n. 162). Resulta una vertadera llàstima que el qui sabia escriure aqueys articles, tan salats, tan llampants, tan a ferir, tan sucosos i xerevel·los, n'escrigués tan pocs. Els qui estimin Mallorca i la tòria literària de S*a Roqueta* estam be an el cas de doldremosne ab tota l'ànima.

L'opuscle *Reflexiones Vulgares,* que no tenien res de *vulgar,* sino que eren d'allò més acorador, foren lo derrer que publicà En Frates, puys ja no pensà pus sino en comanarse a Deu, consagrantse esclusivament a la santificació i justificació de la seua ànima per poder fer un bon viatge a l'eternidat, i le hi feu dia 29 d'octubre, confortat ab els sants sagraments i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la Bendició Apostòlica, edificant tothom ab la seua fervent resignació i tranquilidat de conciència. Morí així com havia viscut.

¡En Güell, En Pella, En Pareja, En Morató, En Poblet, N'Aladern, En Brocà, En Reynés, En Frates! Quin esbart d'amics desapareguts cap a l'eternidat!

¡Que el Bon Jesús els haja trobats tots en estament de gràcia! I si encara estiguessen entretenguts an el purgatori, ¡que los trega tot d'una i els admeta a l'etern descans de la santa glòria! i doni a les famílies de tots ells molts d'anys de vida per pregar per ells i el conort i conformansa que tant i tant necessiten per suportar un cop tan fort com son estades totes aqueixes morts! ¡Al cel elze vegem tots! Amèn!

Atenció (340)

Lo BOLLETÍ de juny-setembre, el del *Manifest,* ja està editat de bell fresc. **N'hi ha a pesseta** per tots els qui en vullen. Hala idò! ¡Ara que n'hi ha!

Lo present BOLLETÍ també lo venen separadament **a pesseta**. [341]

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1919

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[341]*

¿Tenim ortografia tradicional o anarquia? (341-342)

IX

Grapat d'anomalies

§ 8

Com escrivien l'adverbi *on* < *unde*

o*n*enaxi con los clergues… han orde... LCI, f. 5.	Y en lo conuit li fes cuytar miracles d*on* (d'on) clar se veu nunqueus dona repulsa TM, p. 100.
o*n* perayso aquest... LCI, f.6.	Muntesa d*on* (d'on) mestra sou TM, p. 101.
o*n* enaxi com nostre senyor... LCI, f. 6.	Da aquest palau H*on* deu Ihesus... vos eguala TM, p. 103.
o*n* per aço Deu te honrats en est mon... LCI, f. 6 g.	d*on* (d'on) peccat no rebeu TM, p. 114.
o*n* qui ha fe e es contrari a fe... LCI, f. 6 g.	D*on* (d'on) se conclou peccat auos no plega TM, p. 114.
o*n* amar T orde a desemar altra orde no es mantenir orde LCI, f. 7.	En los trons alts portant reyal corona | *H*on pietat a vos prest sabandona TM, p. 120.

* T. X. —Abril de 1919. —N. 9.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o*n* menys par la custuma ela usansa... LCI, f. 8.	del gran tressor... D*on* (d'on) se paga rescat TM, p. 125.
Do*n* en axi com totes aquestes usances... LCI, f. 8.	O font de gran saber | *On* per guarir los peccadors occorren TM, p. 135.
te coue que o*n* pus fortment auras defayliment... LCI, f. 9	Delalta cadira *hon* dangels la festa rebeu tan sollempne TM, p. 143.
do*n* uendria la uostra MVI, f. 32 g.	D*on* (d'on) vos creas de vostra carn humana TM, p. 146.
ho*n* era son pare MVI, f. 32 g.	Oric vexell d*on* (d'on) tot lo be sespera TM, p. 146.
no sabia hom *h*on eren MVI, f. 37.	Port de virtuts no perillosa plaia *on* sens temor los peccadors sormeien (s'ormetgen) TM, p. 162.
ho*n* hi hauia Rey TV, c. 2.	Per *hon* obriis la inmortal deuesa TM, p. 181.
ho*n* sera (s'era) trobat TV. c. 2.	...lanyell... *on* vos cremas de caritat encesa TM. p. 181. [342]
ho*n* es la mia... sperança TV. c. 3.	
D*on* meresque obtenir la sancta perdonança TV. c. 4.	
per ho*n*... es pujada VCV. c. 34.	
car *on* ha composicio ERP. c. III	
on no ha sino sols acte ERP. c. III.	
la viha pobre d*on* (d'on) meresques que fos vostre subiecte TM, p. 100.	

§ 9

Mots escrits un cop d'una manera i un cop de l'altra

escrit... scrit per sants doctors EDI, f. 44. g.	aquesta r*ao*... les ra*h*ons morals ERP, c. I.
antor*ch*a... met*x*a... VCV, c. 33.	per ra*h*o despeculacio... e com les ra*o*ns... ERP, c. I
exequcio de ban*t*s e calumpnies... en penes e en bans... partida del ban... EDI, f. 66.	la real ma*g*estat... la real ma*i*estat ERP, c. III.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

plets e contrats... plets e contrasts EDI, f. 67.	contestino*bb*le (Constantinopla) DI c. 13
proce*h*ir... proceir... ERP, c. I	

§ 10

Us indegut de *ch* i *h*

desempa*ch*ada VCV, c. 36.	en *ch*iquea ni en granea VCV, c c. 13.
en lo por*ch*et hon lo parre (pariré) VCV, c. 38	pus ri*ch*a restareu VCV, c. 38.
	quantitat molt *ch*ica VCV, c. 36.

§ 11

Mots mal escrits

del teu *sc*ilenci EAI, c. III.	ine*x*timable caritat MVI, f. 32.
son a*b*tes (aptes) a ensenyar EAI, c. VI.	dom*p*nes (dones) C81, p. 464.
e*x*timatiua ERP, c. II.	Com*p*te del Roseylo DI, c. 12.
propi*j* (propi) MI, f. I.	i*m*formacio EDI, f. 43 g.
misteri*j*s (misteris) MI, f. I g.	stima (aestimare) MI, f. 1.
co*n* (com) ne en qual manera EDI, f. 66.	sollem*p*nitzada la puritat TM, p. 94.
cassar cers (cervs) LCI, f. 8.	Colr*r*e CC, f. 3g.
	colum*p*na llisa TM, p. 105.

X

Els enclítics pronominals tant els escrivíen units an els verbs com separats

van tremetre *lus* darts gue hanc .j. non pecaren gue no metes hom mort MI, f. CCCXII g.	tremeteren *los* al Rey DI, c. 13.
barayaren (barra*j*aren) *ho* tot MI, f.	e dix *li* DI, c. 13.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

314.		
manaren *lo* denant lo comte DI, c. 9.	prech *vos* que... mi ajudets DI, c. 13.	
e los porters e daltres cauallers reheberen *lo* DI, c. 9.	sdeuench *se* quell Rey estech DI, c. 13.	
e tench *lo* DI, c. 11.	e fets *ho* en tal guissa DI, c. 13.	
feu *se* uenir los prohomens DI, c. 12.	anats *uosen* DI, c. 13.	
	e romperen *ho* e manaren *ho* tot amall DI, c. 16.	
	maliciosament impugnen *los* fins a la mort ECI, c. 4. [343]	

Un altre vot de calidat contra l'*Institut* (343-345)

Un amic coral nostre ens pregà que enviàssem lo *Manifest* contra la *Secció Antifilològica* i la *Réplica* contra *La Veu de Catalunya* i els diputats Puig i Cadafalch, Bartrina i Estapé an el Director de *Revue des Langues Romanes* de Montpeller, Mr. P. Grammont, un dels caporals de la filologia del Mitx-Dia de França, essent la *Revue* la publicació romanista més antiga d'Europa, de les que encara surten, puys comensà l'any 1870, i la més important, tret de *La Romania* de París, per l'història de la nostra llengua.

Enviàrem dits BOLLETINS (juny-setembre 1918 i janer-mars 1919) a Mr. P. Grammont, que ens ha favorits i honrats ab la carta següent:[43]

---

[43] Nota (1) de l'original: P'els qui no dominen el francès, giram en català aqueix gipó que envien de Montpeller an els *antifilològics* de Barcelona i que elze ve tan emplomat:
Montpeller, dia 30 janer de 1919.
MONSENYOR:
«He llegits els vostres BOLLETINS que heu tengut a bé enviarme. A redols ès devertit tot això; però resulta sempre fondament trist. ¡Quin desgavell! ¿A on ès l'Hèrcules que fassa nets aqueys estables d'Augias? Mon amic X... m'havia fet pressentir qualcom; però jo no'm pensava que les coses fossen arribades a tal punt. Es descoratjador!
«Jo fos farè enviar franca la col·lecció completa de la *Revista de les Llengues Romàniques;* però vos no la rebreu abans de quinze dies o tres setmanes, car encara no som sortits de la crisis dels transports...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Montpellier, le 30 janvier, 1919.

Monsieur:

J'ai lu VOS BULLETINS que vous avez bien voultu m'adresser. C'est amusant par endroits, mais c'est toujours profondément triste. ¿Quelle petaudière! Où est l'Hercule qui nettoiera ces écuries d'Augias? Mon ami X... m'aviat fait pressentir certaines [344] choses, mais je ne pensais pas qu'on en fût venu à ce point. C'est écoeurant!

Je vais vous faire expédir franco la collection complète de la *Revue des Langues Romanes.* Mais vous ne la recevrez sans doute pas avant 15 jours ou trois semaines; car nous ne somnes pas encore sortis de la crise des transports...

Je reviens à vos eminentissimes philologues qui me trottent par la tête et vont sans doute m'occasioner des mauvais rêves. Ce qu'il y a de plus remarcable, c'est qu'ils sont profondément nuls et qu'ils n'ont pas l'air de s'en douter. Ou bien cherchent-ils par ces manoeuvres à masquer leur incapacité? Ils ont sans doute une petite cour qui les encense, et le parfum qui leur monte au nez leur fait croire qu'ils sont autant de Jupiters.

Veuillez agreér, Monsieur, mes salutations les plus distinguées.

P. GRAMMONT.

Tot los siga enhorabona an els passarells *antifilològics* i a tot l'*Institut d'Estudis Catalans en ple* d'aquestes.... indirectes que els enfloca una persona tan autorisada com lo Director de *Revue des Langues Romanes*

«Tornem an els vostres eminentíssims filòlegs, que no'm puc treure del cap i que sens dupte m'ocasionaràn somnis malavidosos. Lo que hi ha més notable ès que ells (tals filòlegs) son fondament nuls i no tenen l'ayre de donarse'n conte. ¿O ès que cerquen ab aqueixes maniobres dissimular llur incapacidat? Ells tendràn sens dupte una petita cort que els encensa; i el perfum que los puja an el nas, elze fa creure que son altres tants de Júpiters.
Vulgau acceptar, monsenyor, més comendacions més distingides.

P. GRAMMONT.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Montpeller, que ès tot un filòleg de patent. Elze diu que, si a redols fan rialles, lo que fan sobre tot ès *tristor.* Per Mr. Grammont, l'*Institut d'Estudis Catalans ès* la *boval d'Augies,* fill del Sol i rey d'Elida, que hi tenia tres mil bous, feya trenta anys que no l'havia escurada; i hi arribà a haver tanta de brutícia, sutzura i llebrosia, que se declarà una pesta per tot allò, fins que Augies ginyà N'Hèrcules, el Samsó dels grecs, que li escuràs aquella bona de boval; i per ferlehi neta, hi hagué de girar el riu Alfeu aquell Samsó. Ja ho sap idò Catalunya lo que li espera si no fa escurar aqueixa *boval* de l'*Institut d'Estudis Catalans:* una pesta d'aquella *cernuda,* que no fa pont i no deixa res per vert, o d'aquella *grumayosa* que no volta ni p'el foc i no hi ha res que la captur... De manera que per aqueix caporal de la Filologia del Mitx-Dia de França l'*Institut* ès un... desgavell, un bordell (*¡Quelle petaudière!),* un espectacle altament *descoratjador* (C'est écoeurant!). ¡Ja ho veys quina impressió han feta a Mr. Grammont els gat-vayres *antifilològics* de l'*Institut* («vos éminentissimes philologues»)! No los se pot treure del cap, segons diu. Es que elze troba «fondament nuls», unes «nul·litats», per lo qual els espedeix la credencial, la mar d'honorífica, de «incapacitat» (cherchent-ils... à masquer leur [345] incapacité?). Res, tot los siga enhorabona an els *antifilològics* de Barcelona i a llurs amparadors. Sobre tot, molts d'anys de ventatge i aqueix que no cont! Amèn!

D'on surt "raure"? (345-350)

¿De *rādĕrĕ* o de *ruĕrĕ?*

Fa algun temps que certs escriptors i oradors catalanistes que pretenen de cames primes, afiquen per tot arreu la fota *rau* (tercera persona singular de present de *raure*) sensa comanarse a Deu ni a Santa Maria, sensa atendre ben bé an el sentit radical de tal mot. Per ells la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qüestió ès enflocar el *rau* per donarse to de sabuts i lletraferits i fer badar els ulls a la gent. Per amor d'això, demunt lo BOLLETÍ de febrer d'entany, dins la secció de *Notes Dialectals* obrírem una *enquesta* sobre lo verb *raure* a fi de que els amics de les diferents comarques catalanes ens replegassen les formes vives que de tal verb romanguen assí i allà. Ens hi contestaren de Valls D. Fidel de Moragues, de Pineda D. Emili Genís i Horta, del Migjorn Gran (Menorca) lo Dr. D. Francesc Camps, de Prats de Lluçanès Mn. Josep Valls (al cel sia), del Pla d'Urgell D. Manuel Valls de Barcelona, que passa els estius devers aquell Pla.

Lo Rt. P. Jaume Nonell lletgeix aquell BOLLETÍ, i comana a son germà d'hàbit i *fidus Achates* la R. P. Pastoret que ens enviy a dir que ell creu que *raure* surt de *ruĕrĕ* i no de *rādĕrĕ* an el sentit que li donen avuy a moltes de comarques en l'espressió *anar a raure* (=anar a parar).

Ens vengué de nou aqueix parer del P. Nonell, i escriguérem an el P. Pastoret que li digués que no compreníem com de *ruĕrĕ* pogués sortir *raure,* puys no coneixíem cap cas de tramudansa de *u* tònica en *a* tònica.

El P. Pastoret cumplí la nostra comanda, i lo P. Nonell tengué l'amabilidat d'endressarnos la lletra següent:

Manresa 4 de abril de 1918

Rvnt. Mossèn Antoni Alcover

«Molt estimat amic: El P. Pastoret va llegirme la postal, en que vostè li respòn a la qüestió del *raure*. Encara que mon cap ni ma vista estàn per escriure i ficarme en exos assumptes; [346] faré un esforç per satisfer el desitj de vostè, que, com diu, «no acaba de veure com la *u* de *ruere* ha tornat *a».* Anem per graus.

«1. Gran part dels verbs de la nostra segona conjugació fan l'infinitiu en *aure, eure, iure, oure.*

«2. Ex diftong lo formen la vocal de la radical i una *u* adventícia en substitució de una consonant de la radical *(pla-C-ere, cre-D-ere,* etc.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«3. Si la vocal de la radical ès ja *u* (com en *du-C-ere),* segons la formació anterior resultaria un diftong de dues *uu:* en ex cas s'ès fet *dUr,* per *dUUre o dUre.* Emperò els composts no han admès aquexa irregularitat, i han passat a la tercera conjugació fent *prodU-ir, redU-ir,* etc.).

«4. Igual formació han adoptada els verbs que tenen *u* en la radical sense consonant entre ella i la terminació, com *llU-ir,* de *lU-c-ere; dis-minU-ir,* de *minU-ere*, etc.

«5. Un verb, *plu-ere,* s'ès resistit a aquesta formació i ha adoptada la de diftong. Per axò ha ficada una *o* antes de la *u* radical, resultantne l'infinitiu *pl-Ou-re.* Idèntica formació oferexen el castellà *ll-Ou-er,* l'italià *pi-O-uere,* i'l francès *pl-EU-uoir.*

«I ès ben de notar que tots aquests verbs trameten els seus derivats la vocal radical i no la adventícia. Axí diem: *pl-U-ja, pl-U-jós, plU-visquejar: ll-U-via, pl-U-ie.* Per altra part: *pl-A-er,* de *plaure; cr-è-dit,* de *creure, ras, rasar, rasó, rasurar,* etc. de *raure (radere).*

«Ara vé'l bò. El *ruere* llatí s'ès declarat per la formació del *pluere,* ficant la *a* entre la *u* de la radical i la terminació *ere,* resultantne el *raure* de *anar a raure.* I ¿què trobam en sos derivats? Tots conserven la *u* de la radical, com se veu en *runa, enrunar, ruina.* De *enrunar o endrunar* (com *cendra* per *cenra)* pot molt bé haverse fet *engrunar,* de significació semblant.

«Consti, doncs, que la *u* de *raure (ruere)* no ès tornada *a.*

«Poso punt final, perquè ja no m'hi veig. Dispensi les correccions.

Me repetesc son affm. S. en Crist.

JAUME NONELL, *S. J.*

Ja està ben filat i ordit ja l'al·legat del P. Nonell. No obstant ens permetrem ferhi unes quantes d'observacions, ab tot lo respecte que tan benemèrit filòleg ens mereix: [347]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1a Envers § 2. Consideram evident de tot evidència que els diftongs *–aure, -eure, -iure, -oure* dels nostres infinitius resulten de la tramudansa o conservació de la consonant postònica en *w.* D'aqueixa tramudansa n'hi ha dins lo català milenars de casos.

2a Envers § 3. Consideram perfectament *regular* la formació de l'ininitiu *dur* per tots aqueys graons: *dūcĕrĕ* > *duure* > i *duyre* > *dure* > *dur.* La forma *duyre* dins els monuments primitius de la llengua d'oc la constata Appel, *Provenzalische Chrestomathie* (—Leipzig, 1902 —plana 14, v. 94; Raynouard, *Lexique Roman,* III, 81; E. Levy, *Prov. Suppl. Wörterbuch,* II, 307. Appel constata l'existència dels composts *aduyre, conduyre, esduyre i perduyre* (ib. p. XXXI), que consideram formats baix de l'influència de *ductu* per lo quant dins lo català de *–ct-* resulta *–yt-* *(coctu* > *cuyt, factu* > *feyt* [antic], *lacte* > *lleyt* [viu a Andorra], *pacta* > mallorquí *p[ɔ́]yt[ə]). —Produir* i *reduir* les tenim per formacions *erudites* o *semi-erudites,* provinents d'esser passats *producere* i *reducere,* com tants d'altres verbs, ja dins lo llatí vulgar de la 3a a la 4a conjugació, perdent la *–c-* radical, que descomparegué casi sempre en esser intervocàlica.

3a Envers § 4. En quant a *lluir* < *lucere* i *disminuir* < *minuere* deym lo mateix que de *produir* i *reduir,* que passaren respectivament de la 2a i de la 3a conjugacions a la 4a, perdent *lucere* la *-c-,* i *minuere* no la perdé perque no en tenia.

4a Envers § 5. Per nosaltres ès evident que *ploure* no surt directament de *pluere,* sino de la forma llatina-vulgar *plŏvĕrĕ,* que constaten dins el llatí vulgar Meyer-Lübke, *Gramm.* I, § 130 i C. H. Grandgent, *Vulg. Latin* —Boston, USA, 1908 —§ 169, 208. Per defugir del *hiatus*[44] *ue [plŭĕrĕ]* s'hi va encletxar, entre i entre, una *v* i resultà *plŭvĕrĕ;* i llavò l'influència de la llabial *v* obrí tant la *ŭ,* que no sols la feu [o] *(*la *u* tornà [o] ja dins el llatí vulgar ordinariament), sino que li feu donar una passa més fins arribar a [ɔ]*,* i ja tenguérem *plŏvĕrĕ.* La

[44] Nota (1) de l'original: Els filòlegs anomenen *hiatus* l'aplec o topada de vocals, si una d'elles ès *ĭ, ĕ, ū.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

penúltima vocal dels *esdrúixols* per via ordinària se perdé dins lo llatí vulgar, i dins la català la *v* se vocalisà, tornà *w* per lo que hem dit més amunt (Obs. 1a) i tenguérem *pl[ɔw]r[ə].* Lo canvi de *ŭ* en *[o]* ès lley general dins lo català, v. gr. *sŭrdŭ* > *s[o]rt, plŭmbŭ* >*pl[o]m, lŭpŭ* >*ll[o]p, jŭgŭ* >*j[ow].* Lo canvi de *[o]* en *[ɔ]* devant o derrera llabial *(b, p, m, v, f)* ès també [348] lley general dins lo català: v. gr. *ōvŭ* > *[ɔw], flōrĕ* > *fl[ɔ]r, plōrŏ* > *pl[ɔ]r, nōmĭnĕ* > *n[ɔ]m, vōtŭ* > *v[ɔ]t, pōnĕrē* > *p[ɔ]ndr[ə], pōndŭ* > *p[ɔ]nd[o]l, spōnsŭ* > *[ə]sp[ó]s.* L'influència de les llabials que *obri* sempre la *[o]* procedent de *ō* llatina, com demostren els anteriors exemples, devegades no ès prou forta per fer tornar *[ɔ]* la *[o]* procedent de *ŭ:* v. gr. *jŭvĕnĕ* > *j[o]v[ə], nŭmĕrŭ* > *n[ó]mbr[ə], bŭllă* > *b[oʎə]* [*bolla*], *bŭrsă* > *b[o]s[ə] (bossa),* —però a voltes la hi fa tornar: v. gr. *rŭbĕŭ* > *r[ɔtʃ] [roig], cŭprŭ* > *c[ɔ]wr[ə], sĭrŭpŭ* > *[ʃə]r[ɔ]p, nŭcĕ* > *n[ɔw]* (per influència de *w,* Grandgent, ib. n. 167; —Zauner, *Romanische Sprachwissenschaft,* I, § 31, diu que ès influència del *hiatus –w,* procedent de *–c-.* Veyau *Obs. 1a).* —Quant la *ó* va entre dues llabials, l'influència d'una mata l'influència de l'altra i la *ó* queda *franca* fent la seua via *espontània,* mantenintse *[o]* si procedeix de *ō* o *ŭ,* llatines: v. gr. *pōmŭ* > *p[o]m, pōmă* > *p[o]m[ə], plŭmă* > *pl[o]m[ə], plŭmbŭ* > *pl[o]m, pŭppă* > *p[o]p[ə].* Qualque pic les dues influències llabials no se destrueixen i obrin la *o* procedent de *ō* llatina: v. gr. *mōbĭlĕ* > *m[ɔ]bbl[ə], mōvērĕ* > *m[ɔw]r[ə].* I lo bo ès que, si se tracta de una *ŏ* llatina, que en català ès sempre *espontaniament [ɔ],* les llabials veines la *tanquen,* la fan *[o]:* v. gr. *tŏmŭ* > *t[o]m, dŏmĭnŭ* > *dŏmnŭ* > *d[o]n* (a Biniaraix-Mallorca hi ha una casa principal que li diuen *Ca's D[o]n), pŏlĭpŭ* > *p[o]p, fŏlĭcŭ* > *f[o]ll, dŏmĭtŏ* > *[ə]d[o]nt, cŏmpŭtŭ* > *c[o]nt[ə].* A les hores ¿com s'esplica que de *cŏmĭtĕ* no resultàs *c[o]nt[ə],*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sino *c[ɔ]nt[ə] (comte)?* Consideram que o bé fou per *dissimilació* ab *c[o]nta* < *cŏmpŭtŭ* o bé perque la *-o-* de *comite,* que era *ŏ* (breu) en llatí clàssic, passàs en llatí vulgar a *ō* (llarga) quant se perdé l'antiga *quantidat silàbica* i se'n establí una de nova entre els sigles IV i V (Meyer-Lübke, *Lateinische Sprache in der romanischen Ländern* dins *Grundriss* de Gröber, I, 2a edició, pàg. 467; Grandgent, *Lat. Vulg.,* § 176-177), segons la qual foren *breus* les vocals devant dues consonants, que els poetes clàssics feyen *llargues per posició,* i *llargues* les que no anaven devant dues consonants. Per això a la *o* de *comite* li pertocava esser *llarga* i a la *o* de *computu* li pertocava esser *curta o breu,* que ja ho era *a natura.* — Tornant ara an el nostre cas, ens sembla indiscutible que, per tot això que deixem apuntat, ès per aqueixa via que de *plŭĕrĕ* se feu *pl[ɔw]r[ə]* en català, i no per la via que proposa lo Rt. P. Nonell. Això de que *pluere* se «ficàs una *o* antes de la *u* radical, resultantne l'infinitiu *ploure*» no veym manera de poderho acceptar mentres no mos justifiquin la compareixensa de tal *o.* Hi ha que provar ab fets que dins el català comparega la *o* assetsuaixí. Lo que diu lo P. Nonell del «castellà *ll-ou-er,* l'italià *pi-o-vere* i el francès *pl-eu-uoir*» no prova gayre, puys [349] existint dins lo llatí vulgar la forma *plŏvĕrĕ,* ja tenim el fet de la *o* dins el mot per desplegament *condicionat* de la *u* radical, que torna *o* per amor de la llabial *(v)* següent, i tal *o* dins les diferents llengues neollatines se desplega de totes aqueixes faysons: rumanès *ploà;* italià *piovere,* logodurès (Sardenya) *pioere,* friulès (nort-est Itàlia, entre el Piave i l'Isonzo) *plóvi,* ladí (Engadina) *plover,* vell-francès *plovoir,* francès actual *pleuvoir,* castellà *llover,* portuguès *chouver,* provensal *ploure;* valencià i català occidental *pl[ɔw]r[e];* balear, català oriental i central i català de França; *pl[ɔw]r[ə]* (Veyau Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch,* —Heidelberg [en curs de publicació]— § 6.610). —Allò que diu lo P. Nonell, que «tots aquests verbs *(ploure, plaure, creure, raure)* trameten als seus derivats la vocal radical i no la adventícia», d'on resulta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«pluja», «crèdit», «plaer», «ras», «rasa», «rasar», «rasó», «rasurar», —fretura de qualque aclaració. «Crèdit» ès un mot de formació *erudita* i que no acaba de poder entrar en conte. «Ras», «rasar», «rasó», «rasurar», come sortits directament de *rasus,* cap vocal adventícia elze podia trametre llur *tema* per allò de que *nemo dat quod non habet;* cap «vocal advertícia» té *rasu. Plaer* no ès gens duptós que surt de *plăcērĕ* per la pèrdua de la *–c-* intervocàlica (veyau obs. 2a) i de la *-e* àtona final, que's pert normalment en català com en rètic (ladí, rumanx), francès, provensal, castellà i portuguès, segons comprova Zauner, ib. § 37 (Si la *-e* ès final de esdrúixol, com en català du un *accent secundari,* ja no la podem considerar come àtona). De *plaer* resulta *pler* per la contracció de *ae.* —En quant a *pluja;* ès ben ver que en català just tenim *pluja* (a la Ciutat de Mallorca ès *pruja: aygo d[ə] pru[ʒə],* això ès, *de cisterna* que's proveeix de les teulades) i en castellà *lluvia;* però l'italià té *pioggia,* lo sard *pioza,* lo rumanès *ploaie,* lo rètic *plivja,* lo provensal *ploja* (körting, *Lateinisch-romanisches Wörterbuch,* —Paderborn, 1907 –n. 7.272). —D'altre vent, si en català tenim *plujós, -sa,* també tenim *plover, -ra, ploguer, -ra, ploguera, ploviscar, plovisquinetjar.*

4a De totes aqueixes premises que acaben de comentar lo P. Nonell treu per conseqüència que el *raure (anar a raure* en sentit d'*anar a parar)* surt de *ruere* i no de *radere,* per motiu d'esserse aficada una *a* entre la *r-* i la *-u-.* No ès gens duptós que, si entre aqueixes dues lletres s'afica una *-a-,* de *ruere* resultarà *rauere;* però ¿com pot provar el P. Nonell que hi hagué en *ruere* tal aficament de una *a?* ¿Ha citat cap exemple d'una *a* aficada entre *r-* i *-u-*? Cap n'ha citat ni creym que'n puga citar. [350] Ja hem vist quin valor té l'aficament de *-o-* que ell atribueix a *pluere.* Les hipòtesis son la pesta i l'escull dels filòlegs si no les funden en *fets* ben certs i ben llampants i ben variats. No convé may fer hipòtesis, en no esser en un cas estrem de tot, i encara hi ha que *anarhi ab seny de bístia vella* per allò que deyen els escolàstics, espressant una veritat de sentit comú: *non sunt multiplicada entia absque necessitate.* ¿Per què hem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'anar a suposar ni imaginar *vocals adventícies* si tenim la font de la nostra llengua, lo *llatí vulgar,* que de deu vegades nou ens dona els mots fets, i no hi ha més que *arribar i moldre?* I lo bo ès que sempre surt una farina d'allò més avengut i recolat i un pa que els àngels hi canten.

Es per demés dir que oferim an el Rt. P. Nonell les planes del BOLLETÍ per fermos totes les *rèpliques* i impugnacions que vulla, puys ens honrarem molt de publicar qualsevol cosa que ens enviy.

Consideram el P. Nonell una glòria de Catalunya i ademés el tenim per Mestre. Moltes de coses hem apreses dins els llibres que de filologia catalana ha publicats i ademés sempre ens ha tractats coralment, distingintmos fora mida, per lo que li estam agraidíssims. Si dissentim d'ell, no ès per ofendre'l ni menys per pegarli cap ponyida ni tirarli cap pedra amagant la ma. May hem tenguts per *inimics personals* els qui en coses opinables no pensen com nosaltres. Tal enormidat just concebem que la se permeta un que's tenga per Sum Pontífic i oracle suprem i infal·lible, com s'hi té En Pompeu Fabra en ram de llengua catalana, i per això an el discurs que aquest estiu passat endressà an els Jocs Florals de Mataró, declarà *inimics personals* seus tots els qui no estàn conformes en les baldufenques i enrevisclades xirimindangues del seu *sistema ortogràfic-fonètic-morfològic-sintàctic* que s'ha tret de la closca per formetjar, engarbullar i encitronar tot una *llengua catalana* p'el seu us particular i per la tracalada de babaluets, xotets de cordeta i escolans d'amèn que li serven el tafatà per minva de caràcter i per l'estella que esperen treure'n. ¡Mesquinets!

Lo Prof. Meyer-Lübke, enganat com un negre (350-352)

Ja ho sabeu que aqueix professor de filologia romànica de l'Universidat de Viena ès un dels calops més calops del romanisme; pertany a la categoria sobirana dels Drs. Frederic [351] Diez i Huc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Schuchardt. No som nosaltres que ho deym; son les obres que ha publicades, que ho testimonietgen.

Doncs bé, aqueix gran professor dins la seua monumental *Grammatik der romanischen Sprachen,* T. II, § 128, diu: «Una altra particularidat ofereix lo MALLORQUÍ; que consisteix en afegir una *-r* an els infinitius acabats en *-re: káurer (cadere), klóurer (claudere), kóurer (coquere), kréurer (credere), mólrer (molere), léurer (licere), móurer (movere)* etc.; i lo català continental sembla que fa lo mateix afitx, però no a Barcelona, Alguer (Sardenya) i Menorca».

Lo Prof. Meyer-Lübke no ès estat may a Mallorca, que sapiguem, ni a Catalunya. Lo que diu del *mallorquí* i del *català,* ho ha d'haver tret de les fonts que per tals modalidats llingüístiques ha utilisades. ¿Quines son? Cita ell la *Gramàtica de la Llengua Mallorquina* d'En Joan Josep Amengual, edició de 1872 (la 1a ed. ès de l'any 1835); la *Gramàtica de la Lengua Menorquina* d'En Juli Soler —Maó, 1868—; lo *Diccionari Mallorquí-Castellà* del P. Antoni Figuera, —Palma, 1840—; lo *Diccionari de la Llengua Catalana* d'En Pere Labèrnia; lo *Diccionario Valenciano Castellano* de N'Escrig i Martínez —València, 1887. —De manera que aqueys autors son els responsables de lo que Meyer-Lübke diu sobre el «mallorquí» i el «català continental». Ara bé, N'Amengual dins la seua *Gramàtica* i lo P. Figuera dins lo seu *Diccionari* afigen tal *-r* an els infinitius en *-re,* i suposam que En Labèrnia feya lo mateix (nosaltres tenim l'edició rejovenida de la Casa Salvat-Barcelona —a on no apareix aqueixa *-r).* Es un fet que ni a les Balears ni a Catalunya pronuncien cap *r-* final dels *infinitius* (just la pronuncien qualques comarques valencianes); ara pertoca escriurela quant l'etimologia ho demana. De manera que, si may hi ha haguts gramàtics que han etzibada *-r* an aquells *infinitius* que retreu Meyer-Lübke, no ès estat més que per desorientació ortogràfica, perque els pobrets no en sabien pus, perque confonien els *infinitius* que segons llur etimologia rebutgen tal *-r* ab els que, segons llur etimologia, la demanen, perque no eren capaços de distingir uns verbs dels altres, cosa que encara ignoren l'immensa majoria dels escriptors catalanistes, fins i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tot molts que's tenen per mestres. De manera que no ès ver que a Mallorca ni a Catalunya diga negú nat del mon *càurer, clóurer, cóurer, créurer, mólrer, lléurer, móurer,* sino que tothom diu i han dit sempre: *caure, cloure, coure, creure, molre o moldre, lleure, moure;* i així ès com pertoca escriure-hu, senzillament perque tals *infinitius* surten dels llatins *cadere, claudere, coquere,* [352] *credere, molere, licere, movere;* i en sortiren perdent, no la *-e* final, sino la *penúltima, -e-.* Si haguessen perduda la final i no la *penúltima,* —com lo futur de tots els verbs catalans se forma de l'*infinitiu* del verb que's conjuga i lo *present* d'*haver* farien el futur així: *caurer-he (caureré), cloure-has (cloureràs), clourer-ha (courerà), creurer-hem (creurerem), moldrer-heu (moldrereu), lleurer-ha (lleurerà), mourer-han (moureràn),* així com *córrer, parèixer, merèixer, pertenèixer* fan el futur *correr-han (correràn), parèixer-heu (parexerheu), merèixer-hem (mereixerem), pertenèixer-he (perteneixere).* —Ara bé, quin mallorquí ni quin català que estiga bo del cap, s'atansarà a dir que a Mallorca ni a Catalunya fassen aquells infinitius així com les hem posats? Aquells infinitius ab tots els altres anàlegs d'ells son i s'han d'escriure aixi: *caure, cloure, coure, creure, molre o moldre, lleure, moure,* com indiquen llurs futurs: *cauré (caure-he), clouràs (cloure-has), courà (coure-ha), creurem (creure-hem), moldreu (moldre-heu), lleurà (lleure-ha), mouràn (moure-han).* —¿Ho veys com aquells bons de gramàtics P. Figuera, Labèrnia i Amengual s'enganaren a ells mateixos i enganaren l'egregi Meyer-Lübke en la manera d'escriure aquells ditxosos infinitius en *-re?* A molts de perbocs està esposat un romanista que vol endardellar els diferents dialectes romànics, perque sovint s'ha de fiar de clarícies esgarrades i manxoles de gramàtics i lexicografs de forat, que devegades li peguen alt i mort i, sensa voler, donen figues per llenternes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Benhaja la Diputació de Balears

i l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca! (352-353)

La Diputació dia 17 de janer votà 5.000 pessetes a raó de 1.000 cada any per acabar la replega del vocabulari de Mallorca, Menorca i Eivissa i dur a cap lo *Diccionari* de la nostra llengua que fa tant de temps que tenim entre mans.

Idò sí, la Diputació de Balears, per unanimidat, ab visible entusiasme, mos ofereix 5.000 pessetes i mos fa avinent que podem alsar els diners en voler. ¿Ah idò? Beníssim! ¡Milions de gràcies a l'Exma. Diputació de Balears! ¡Que Deu le hi pac! Amèn!

L'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca desitja fer lo mateix [353] que la Diputació per l'*Obra del Diccionari;* però ho ha hagut de perllongar p'el presupost vinent perque el d'ara el té agotat en motiu del gros llayt que la feresta *grippe* li ha duyt (Deu n'alliber tota persona nada). Totes les fraccions polítiques que componen l'Ajuntament, se son oferides a fermos costat i a votarmos l'any qui vé aquelles 5.000 pessetones per acabar la replega del vocabulari balear que ens calen per dur a cap lo nostre *Diccionari.*

¡Tant de bò que a les altres Diputacions i Ajuntaments del territori de la nostra Llengua (Catalunya, Balears i Reyne de València) els agafàs enveja, i cada Diputació i cada Ajuntament ens votassen un recapte per l'estil a recta proporció! ¡Amèn que els agaf aqueixa enveja! ¡Amèn! ¡Amèn! ¡Si mos ho votaven, que d'aviat seria un fet lo *Diccionari!*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amics morts (353-355)

†

Mn. Josep Valls

Entregà l'ànima a Deu dia 18 de juliol d'entany a Prats de Lluçanès d'on era Professor Oficial de Llatí, i nadiu d'Igualada, a on deixa germans, cosins i nebots, un d'ells el nostre estimat amic i fener colaborador En Gabriel Castellà. Mn. Valls devia tenir una cinquantena d'anys, poc sà poc llà; el coneguérem ab motiu de l'*Obra del Diccionari,* que acullí ell ab ver entusiasme replegantmos tot amatent lo vocabulari del Lluçanès, ès a dir, lo més característic d'aquella comarca, unes *cinc mil paraules,* que figuren dins la nostra *Calaixera* i en son preuadíssima joya. Poques vegades ens vérem ab Mn. Valls: la primera a Barcelona, la segona a Prats de Lluçanès dins lo juny de 1902, tot anant de Vic a Gironella i Berga. Hi férem una returada d'un dia, i Mn. Valls ens volgué a casa seua, obsequiantmos fora mida. No el tornàrem veure, i ens fonc un clau an el cor la funesta nova que ens donà un altre amic entany de que Mn. Valls havia aplegada una pipida de la qual no s'aixecaria; i efectivament dins pocs mesos ens arriba la nova de que era mort. Mn. Valls era un esperit superior, home de gran cultura, observador intens de tot lo que s'estrevenia [354] entorn seu i dins el mon de la Relligió, de la ciència i de les lletres, consignant les seu[e]s impressions en articles curts, pero ben sustanciosos, que publicava si els hi demanava cap amic per qualque periòdic de bona part. Si en lloc d'esser tan modest, fos estat una mica ambiciós ¡prou que se seria fet ben amunt! come crític i come publicista per bé de l'Església, de la Pàtria i de la Llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

N'Aladern (Cosme Vidal i Rossich)

Nadiu del Camp de Tarragona, feya bona aquella dita de *gent del camp, gent del llamp,* per l'amor incandescent i l'entusiasme avalotat envers de la nostra llengua que l'ablamava i el dugué en revolt tota la vida. El pobre corregué molta de fortuna per la gran fretura de remeys econòmics que sempre passà desgraciadament. Per això ès més d'admirar i d'agrair que arribàs a publicar tanta de cosa per bé, profit i glòria de la nostra llengua. Vertaderament N'Aladern havia rebudes de Deu grans dots per la ciència llingüística, i fou una gran llàstima que no atenyés la formació científica indispensable per poder donar tot lo fruyt que estava cridat a donar, com ho demostren les obres que publicà, entre altres, lo *Diccionari Popular de la Llengua Catalana* (—Barcelona, 1904-1906— tres toms), *Lo català ¿ès idioma o dialecte?* (—Barcelona, 1903—), i tot un esbart d'articles periodístics de matèria llingüística i de bella literatura que aplegà en varis volums. Bé se mereix N'Aladern que tots els amadors de la llengua Catalana se recordin d'ell fentne lo cas que pertoca, imitant lo seu exemple de bon fill de la Pàtria comanant a Deu la seua animeta.

Altres amics de l'*Obra del Diccionari* i amics nostres benvolguts mos han deixats anantse'n a l'eternidat: lo M. I. Mn. Ròmul Hevia i Maura, Canonge de la Seu de Mallorca, dia 4 de febrer; dia 28 D. Sebastià Domenge i Rosselló, el degà dels metges mallorquins, i dia 6 de mars D. Faust Orlandis i Melià; tots tres escel·lents persones.

La caritat cristiana també ens obliga a fer menció de que Mn. Frederic Clascar passà d'aqueix mon a l'altre dia 21 de febrer.

¡Mn. Valls! ¡N'Aladern! ¡Aquells altres amics! ¡Que lo Bon Jesús els haja trobats tots en estament de gràcia! I si encara estiguessen entretenguts an el purgatori ¡que elze trega i [355] admeta a l'etern

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

descans de la Santa Glòria! I doni a tota la gent llur molts d'anys de vida per pregar per ells i lo conort i conformansa que tant i tant necessiten per suportar uns cops tan terribles com son estades aqueixes morts. Al cel elze vegem tots plegats! Amèn!

Notes Bibliogràfiques (355-356)

21. –Les Confidències | **d'En Joan Bonhome** | *publicades segons el manuscrit original* | per | R. Miquel i Planes | —Barcelona, 1918. —116 planes de 160 x 114 mm.

Agraim de cor l'exemplar d'aqueixa obreta ab que ens ha obsequiats i favorits l'autor. Coneixíem En Miquel i Planes come meritíssim divulgador i il·lustrador dels texts clàssics de la nostra llengua, facilitant ab tan acurades i plaents publicacions poderosament llur estudi i coneixensa; però no el coneixíem com *humorista* insinuant i fiblador. No talla ab xorrac ni ab destral ni esqueixant tenrums i popes, sino que talla ab raor i ab tota la dolsor i suavidat del mon, però talla que ès un gust... p'el qui no rep la talladura ni se'n du les tornes. ¡Quin vestit nou més ben assetjat a certs pinsans de l'*Institut,* que's tenen per *superhomes* i ho son tant com lo mànec de la granera! Després de tot, s'ho tenen ben guanyat per llur embafosa aldèsia.

L'enhorabona més coral, amic Miquel i Planes! Ja que el sabeu manetjar tan bé lo bisturí, feysli fer feyna! que aposta el vos ha donat Deu, per ferne segons raó i conciència.

22.- **Les Corones** | *Llorenç Riber, Prevere* | —Barcelona, MCMXVII. —98 planes de 210 x 147 mm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devem a l'amabilidat de Mn. Riber un exemplar ab coral dedicatòria d'aqueixa producció seua, que l'honra en gran manera. Sempre hem cregut que Mn. Riber estava cridat a volar molt amunt dins lo cel de la nostra poesia; té unes ales de primera per surar sempre triunfant dins les sobiranes sublimidats de la inspiració. Ens agrada que capllevi devers Barcelona, consagrat a reproductives tasques literàries; lo que no ens agrada gota que s'hi oblidi del bell catalanesc que mamà ab la llet materna, rebutjant les formes tradicionals i genuinament [356] catalanes per endiumenjarse de *barcelonismes* baldufencs, que li escauen tan poc com un joc de pistoles a un Sant-Crist. No, Mn. Riber, no vos escau mica enflocar dins les vostres galanxones i gentils estrofes «me'ls daria» «me'l dareu», «sentau-vos», «ametller», «espatlla», en lloc de «elze me daria», «el me dareu», «asseysvos», «amel·ler», «espal·la». ¿Quina ventatge tenen aquelles formes demunt les mallorquines? Absolutament cap; les mallorquines son les genuinament catalanes, que se son conservades a Mallorca, perdentles casi totes les regions catalanes continentals. En boca d'un català continental poden passar come *tolerades,* come *fets consumats,* aqueixes formes tan taliquines, perque per allà s'usen desgraciadament i ja no hi ha manera d'esveirles; però en boca d'un mallorquí com Mn. Riber, no poden passar ni tolerarse en cap de les maneres, com tampoc pot passar el dir «quan» per «quant» i fer concordar «mon» ab «front», «gran» ab «gemegant». Si el català de «grandis» ha fet «gran», de «quando» ha fet «quant», com ho proven tots els monuments clàssics, continentals i insulars, com ho prova el llenguatge viu de Mallorca, Menorca i Eivissa. Si casi tots els catalans continentals se mengen la *-t,* ès una desgràcia com qualsevol, que may els bons escriptors d'allà l'han volguda dur a l'ortografia; sempre han escrita la *-t,* ancque no la pronunciin. Es ver que el mot «quant» ara En Fabra, per una de tantes d'arbitrariedats seues, ha establert que l'escriguen sensa la *-t* per distingir del «quant», sortit de «quantum», el «quant» que surt de «quando». Però si la nostra tradició clàssica i la llengua viva de les Balears, que ès allà on se conserva més pur lo català,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ens donen «quant» de «quando» ¿qui ès En Fabra ab tots sos *escolans d'amèn* de l'*Institut,* per imposarmos el gotarrenc «quan»? ¿No seria... una bogeria escriure «pon», «fon», «malal«, «al» en lloc de «pont», «font», «malalt», «alt», perque els catalans continentals no hi fan sonar la *-t?* Creysme, Mn. Riber! ¡no vos ne fieu massa d'En Fabra! Come filòleg ès un bon filòleg que cal tenir en conte. Ara come Sum Pontífic de la Llengua Catalana que pretén esser ell, ès... una colossal calamidat! La vostra mareta! Modesta i humil *campanetera,* Mn. Riber, era un guia més segur en matèria de llengua que no En Fabra! Si no vos voleu esbarrar, Mn. Riber, no abandoneu may la llengua de la llet materna! ¡No deixeu may les *carreres velles per les novelles,* i anireu dret, i vos estalviareu moltes de sótoles, que, creysme, no vos convenen gens gens! [357]

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1919

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Boletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[357][*]

¿Tenim ortografia tradicional o anarquia? (357-361)

X

Grapat d'anomalies

Els enclítics pronominals tant els escrivien units an els verbs com separats

reuelant *los* alguns actes ECI, c. 5.	e pens *me* que... placia a tu MVI, f, 33.
donchs guarnescam *nos* DI, f. 48, e vestigam *nos.*	fe*u l*a amenar MVI, f, 33.
trobaren una barquetha e muntaren *hi* e faheren vella (vela) DI, f. 48.	e tant sol... crid*ale* e... di*xl*i MVI, f, 33.
per destrujr *los* e per tolre *los* la terra DI, f. 49 g.	bene*yl*a e fe*nl*i lo senyal de la creu MVI, f, 35.
departeix *se* en dues parts EDI, f. 43 g.	pre*c t*e de una cosa MVI, f, 35.
la figuera... talla *la* car que occupa la terra MI, f, I.	faen*tl*i... beneyn*tl*o... besan*tl*o MVI, f, 36 g.
acompanyant *uos* lo molt	si fer *se* pot MVI, f. 36 g.

[*] T. X. —Maig de 1918. —N. 10.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

honorable... en ffrancesch burgues MI, f, 2.	
complanyent *se* de si mateix MI, f. 2 g.	e dix *los* semblants paraules TV, c. 2.
e assec *se* en lo bel prat LCI, f, 2	e fe*u s*e traure TV, c. 2.
per ayso portats *uos* aquest llibre.	fe*u l*i principi ab paraules de semblant stil TV, c. 2.
e mostrats *lo* atots aquells LCI, f, 3 g.	diga*u m*e senyor TV, c. 3.
e digats *me* quals son aqueyls LCI, f, 3 g.	Pres lo petit fill per los cabells e tirals *h*i... dientli: TV, c. 3.
e dona*lo* alhome LCI, f, 4.	e uolen*t l*a aconortar... TV, c. 3.
tornan*t s*en acasa MVI, f, 32.	los meus mals fahen*t u*ostres ab mius dolgau TV, c. 3.
interrogan*t l*a hon era son pare MVI, f, 32 g.	semblant cas... segui*r u*os pugua TV, c. 3.
man*al*i que vinga MVI, f, 32.	per esser *me* uos marit TV, c. 3.
prenen*t lo* per la ma MVI, f, 33.	e fe*u l*i fer les obsequies TV, c. 4.
entre*m n*osen (entrem-nos-en) MVI, f. 33.	demana*r l*i almoyna TV, c. 4.
	e fuiar lo ab molt gran armada TV, c. 5.
	ajusta la mes gent que pogue per resistir los TV, c. 5. [358]

lo... Rey... mes (misit se) se en un pas TV, c. 5.	empatxant lo a altre sperit EAI, c. IV.
e detingueren se fins que fonc lo dia clar, donaren los molt cruel batalla TV, c. 5.	per mostrar se a nos EAI, c. VI.
posaren li siti TV, c. 5.	era pendre vianda e consumir la EAI, c. VII.
e donaren hi prestament vn bon combat TV, c. 5.	Dich te que parlant... EAI, c. VII.
seguiren lo fins que saberen que sera recullit... TV, c. 5.	noy basta... a entendre ho acabadament EAI, c. VIII.
vehent se ab la sperança perduda...	ha menys... ocasio... a fer lo (el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

TV, c. 5.	pecat) EAI, c. X.
pui*a s*en alt en un torre TV, c. 5.	confermen ho encara... cant dien EAI, c. X.
aquest teu poble... defe*n l*o e sia reduyt al teu sant seruey TV, c. 6.	faent raons al altre inclinant lo al que vol ERP, c. I.
e don*a l*i de parer que ues entrar TV, c. 6.	com ben viure e ben regir se no poguen esser fi primer... EAI, c. II.
e posa li la ma sobre lo cap TV, c. 6.	diu se enteniment passible ERP, c. II.
recordant li tot que uist hauia TV, c. 6.	reb aquestes species aturant les en si ERP, c. II.
e vehen*t l*o molt prop de si TV, c. 6.	mostrant li EAP, c. III.
recordant li lo somni aidal a leuar a besal en la boqua e pres *lo* per la ma TV, c. 6.	ajustant se lo esser racional ERP, c. III.
lo proposit seu fou de subvenir *los* TV, c. 9.	segueix se ordenadament ERP, c. IV.
trobant *me* en la ciutat de Barut TV, c. 11.	es necessari obrar les iustament ERP, c. V.
ne la sua cara alegrar *se* id. ib.	transmudant se de la imperfeta ERP, c. V.
dau li posada VCV, c. 35.	faent ne comparacio ERP, c. V.
acceptau lo senyora alegrament VCV, c. 35.	e esdeue se per accident ERP, c. V.
e leuan*t s*e la senyora de peus.	gratant me lo cap ERP, c. V.
prengue*n l*a per lo braç VCV, c. 36.	traballant e ginyant se les coses utils ERP, c. 5.
ixque *l*o a recibir VCV, c. 37.	moderant uostras operacions portant les al mig ERP, c. V.
portan*t l*o devant la presencia de la divina magestat VCV, c. 37.	entement ho de totas cosas ERP, c. V.
acceptan*t l*a per filla e fe*u l*a seure VCV, c. 38.	prenent la en quant be ERP, c. V.
besan*t l*a ab molt plaer VCV, c. 38.	es en nostra libertat fer lo o no fer lo ERP, c. V.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lo major que demanar se pot VCV, c. 38.	inflamant los amar... fent los auorrir VCV, c. 33.
Lo qual obrin*t* *l*a, present*a* *l*a a sa senyoria VCV, c. 41.	siau nos senyora confort e solaç VCV, c. 33.
per notificar ho a la sancta esglesia reuela ho al dit sent Dionis EAI, c. II.	e acostant se a la senyora VCV, c. 34.
e posar la com a Deu regent EAI, c. III.	declarats noso (nos ho) tot EDI, f. 45 g.
	Deu concebes fen(t) *uos* daquell seruenta TM, c. 102. [359]

dau *nos* espill de la lum queus espilla TM, p. 104.	Ornau *me* la pensa TM, p. 142.
si amar *vos* nons auisa TM, p. 106.	Mirant *vos* beneyta... Volgue Ihesus pendre de vos la figura.
Qual mes confus que dir *vos* may confusa TM, p. 106.	E fent *nos* reviure lo cel nos concerta TM, p. 144.
Donau lisforç (li esforç) que los vicis obmeta TM, p.120.	Guiau *me* vos TM, p. 164.
Gir *se* vers mi vostra pietat TM, p. 132.	Als seus deuots haiau *los* pietat / saluant *los* vos qui sou ver saluador TM, p. 172.

XI

Paraules escrites confeg des o separades contra raó

*l*enemich CG, f. XIII g.	*l*encals (l'encalç) MI, í. CCCXII g.
can*c* (que anc) n*om* pag. CG, f. XIII g.	raculisele (reculli's ell e) sa gent MI, f. 313 g.
*n*entendat*z* CG, f. XIII g.	per *l*agula (l'agulla) MI, f. 313 g.
doncs que *na* (n'ha) emparatz tres ot mays CG, f. XIV.	alesgleya (a l'església) MI, f. 313 g.
*l*albercs que far queria CG, f. XIV.	et trobay (trobà-hi)... XX carregats MI, f. 314 g.
*d*auol (d'avol) homen alt loch CG, f.	*ah*iujssa (a Ivissa) DI, rubriques.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XIV.	
e caualer qu*is* noayll cant hom *la*usberc li apareylla CG, f, XIV.	*de*rago (d'Aragó) DI, c. 9.
ne noy atén CG, f. XIII g.	*nou* (no ho) dich DI, c. 9.
n*ou*s diran CG, f, XIII g.	*de* rago (d'Aragó) DI, c. 9.
nones (no n'es) pre*ins* ne senats CG, f, XIV.	*ma*n trames (m'han tramès) DI, c. 9.
ço *c*obs (que cobs) seria CG, f. XIV.	ac nom *N*amfos (N'Anfós) DI, c. 10.
no*y* bastaria CG, f, XIV.	aquest Rey *na*ndfos (N'Anfós) DI, c. 10.
mans uers (versos) ma (m'ha) torbatz CG, f. XIV.	*dela m*anya (d'Alemanya) DI, c. 10.
paubrergoyllos (paubre ergullós) CG, f. XIV.	casall *de r*ago (d'Aragó) DI, c. 11.
caltracuzan (que altre acusant) CG, f, XV.	el *l*egues (ell l'hagués) DI, c. 13.
les XX galeas foren armades *en* (e n') hac fet capita lo dit... MI, f. 308 g.	que no*y* aja hom DI, c. 13.
fo molt pagat dasso (d'assò) MI, f. CCCX.	la dona n*ou* (no ho) uoll.
so qui ancor (en cor) li astaua MI, f. CCCX g.	*le p*ostoli (l'Apostoli) DI, c. 14.
hanc j. n*on* peçaren MI, f. 312 g.	ans *c*aytal (que aytal) no pu*sc*om (pusca hom) far de luy CG, f, 15.
prop *d*acda... (d'Agda) tornarense a Achda MI, f, CCCXIV.	*cau*sit (que ausit) ay dir CG, f. 15.
axi que be *ni* (n'hi) hac mes de CCC MI, f. CCCXIV g.	no*y* (no hi) es ECI, c. I.
vench *a*mallorge (Mallorca) MI, f. CCCVII.	ho reuoch *eu* (e ho) he per no dit ECI, c. 2.
si *ad*eu (a Deu) plau MI, f. 308.	que no*y* hage alguns ECI, c. 4.
*les*fors (l'esforç) MI, f. CCCXII g.	la gent qu*ilho*ya (qui l'oia) ECI, c. 5.
	*na*ch (n'hac) en son temps translat ECI, c. 5.
	sos (so es) abreviada doctrina CDI, f. 43 g. [360]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

si ell *ensinoes* (en si no es) bo EDI, f. 44.	quals (que als [aliud]) no volgretz ausir C81, p. 165.
a jenollat (agenollat) ECI, c. 5.	be maresch quaxi sia C81, p.470.
destinar *af*felicitat (a felicitat) MI, f, I.	causes (causa ès) justificada C81, p. 471.
sefforça (s'esforça) MI, I, g.	noyha alguna proporcio MVI, p. 38.
aquells *quel* allapidauen MI, f. I g.	com lor (l'or) de ques fa la moneda ERI, c. I.
si moyses nos fos *ad*eu per ell (Israel) interposat MI, f, I g.	Delarbrentich (de l'arbre antich) de uida vos sou rama TM, p.104.
les seues virtuts *lanfet* (l'han fet) present *ala* mja memoria MI, f, 2.	Lalunals (la lluna als) peus TM, p. 104.
noya home... ab mj MI, f. 3 g.	Qualtri (que altri) nohattes (no ha atès) ni apres deu (Deu) nes pus attesa... TM, p. 105.
dixeren queu farien EDI, f. 44 g.	may pecar poguen (pogué en) neguna guisa TM, p. 104.
*ena*ytals coses EDI, f. 44 g.	vos sou lara (l'ara) en quadoram (que adoram) loforment (lo forment) de vostrera (vostra era) TM, p.106.
*enes*deuenidor EDI, f. 44 g.	Daços (d'aço ès) yrat lo diable TM, p. 106.
sinha (si n'ha) e ferhi so que ga (ja) he dit EDI, f. 64 g.	Vos lo vençes hi tan*t* be*l* vençeu ara TM, p. 106.
entres*sí* (entre si) EDI, f. 64 g.	Ma (m'ha) derrochat ferint *m*ab mortal fletxa TM, f. 111.
fa be aquells e a*ss*i (a si) matex EDI, f. 67 g.	daquellaternal (d'aquella eternal) vista... qui dir pot... TM, p. 121.
noyha res de asso EDI, f. 69.	Conjunctab (conjunta ab) Deu Tm, p. 128.
exi del cami e messe (mes-se) per lo boscatge LCI, f. 2.	Ab quantamor vos plaguesser (plagué esser) venguda TM, p. 129.
siauos plazia quem dixessets... LCI, f, 3.	qui es Iust nob (no ab) sospita TM, p.132.
auia acostada assi (a si) mateix MVI,	preserua daus (preservada us) tenia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

f, 34.	TM, p. 149.
la mia tornada mes (m'es) inserta TV, c. 2.	Ya rab (y ara ab) lo fill regnau la mes contenta TM, p. 184.
lo bon seruir que fet m*a*ueu (m'haveu) TV, c. 2.	darego [d'Aregó] DI, c.9.
e portan (porta'n) tant (de sofre) que lo Rey ne fonch molt content TV, c. 11.	dela manya [d'Alemanya] DI, c. 10.
e nolie (no li he) sabuda fer la honor TV, c. 11.	
contrentudela (contra En Tudela) C81, p. 460.	
la causesprovada C81, p. 460.	

CONCLUSIÓ

¿No ès ver, lectors benvolguts, que no cal retreure pus cosa dels nostres clàssics i monuments de l'edat d'or de les nostres lletres, per coletgir que aquella bona gent, ni més ni pus que els altres pobles europeus, no tenien cap sistema ortogràfic establert, així com ara entenem els sistemes ortogràfics? Tenien si un bell conjunt de normes ortogràfiques, especialment els escribes de la Cancilleria Reyal d'Aragó i les seguien més o [361] menys, faltanthi sovint quant a ma los venia. I això ès tota l'ortografia tradicional que tenim. ¿L'hem de despreciar i passarhi una retxa per demunt? En via neguna. N'hem de fer gran cabal i millorarla tot quant poguem, però no tropell tropell ni pegantli alt i mort ni ab la pretensió de resoldre cop en sec tots els seus nombrosos i envitricollats problemes, sino ananthi a poc poc, donant temps an el temps, fogint, com el dimoni de la creu, de tota coacció, entre altres motius, perque la *raó no vol forsa.* L'ortografia no ha d'esser res violent ni que fassa olor a guerra; no ha d'esser cap desconcòrdia, sino una concòrdia i una armonia de germans, que fassen tots un cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bon *sigut* mos do Deu! (361-364)

Uns quants de confrares mallorquins amb certa freqüència usen el participi moderníssim *sigut* en lloc del clàssic *estat,* ple de vida venturosament a Mallorca. ¿Per què fan nassos a *estat* i ens donen *sigut* per activa i per passiva? Sens dupte perque no veuen altra cosa dalt la Prensa Catalanista. Que an el Principat diguen *sigut* pot passar fins a cert punt; que ho diguen periòdics mallorquins no pot anar ni en rodes. ¿No hem quedat que cal anar a la dignificació de la nostra llengua? que cal escriure, no les formes *dialectals,* sino les *literàries* i anar resoltament a la *llengua literària?* Això ès lo que diuen a dreta i a esquerra. Lo que hi ha, que sovint els mateixos que ho diuen, no tenen idea clara de la que ha d'esser en català la *llengua literària* ni fins i tot de lo que son les formes *dialectals,* com ho demostren usant dalt periòdics mallorquins el participi *sigut* en lloc de *estat,* com també etziben la desinència *-em, -eu,* a la primera i segona persona plural *del present* de la primera conjugació *(caminEM, caminEU)* i *-és -éssis* a *l'imperfet subjuntiu (caminÉS, caminÉSSIS),* en lloc de les desinències clàssiques i plenes de vida encara a Mallorca i dins uns gran part del territori català *-am, -au, -as, -asses (caminAM, caminAU, caminÀS, caminASSES,* etc.).

Concretantmos a la forma *sigut,* ¿d'on mos surt aqueixa forma? ¿Com l'han engarbullada els catalans? ¿Se troba dins els grans escriptors catalans, anteriors an el sigle XIX? Pot esser que la trobin dins qualque monument del sigle XVIII; no creym que negú siga capaç d'aglapirla dins cap monument del sigle XVII. ¿Quin participi d'*esser* feren sempre els escriptors del bon [362] temps de la nostra llengua? Los poreu consultar tots, i trobareu sempre el participi *estat,* tant an el Principat, com an el Reine de València com a les Balears.

¿No ens retreys continuament lo de la *llengua literària?* Doncs vetaquí la forma literària del participi d'*esser: estat!* la forma acceptada de tots i usada de tots, sigles i més sigles, viva plenàriament a Mallorca i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Menorca, de manera que no se'n usa d'altra en el llenguatge vivent. Viu trobam encara el participi *estat* a Barcelona, Vilanova d'Escornalbou, Granollers, Arbúcies, Sant Hilari, Vic, Alguer (Sardenya), Canet del Rosselló, Arle, Argelers, Prats de Molló, Noedes (Conflent), Mosset (Conflent), Prada (Conflent), i dins la Cerdanya a Montlluís, Sallagosa i Santa Llocaia, Angostrina, Portè, Martinet, Puigcerdà, Formiguera (Capcir), la Seu d'Urgell, Andorra la Vella i Ordino, dins el Pallars a Sort i Llavorsí; Esterri d'Àneu, Isavarri, Alòs, Vilaller (Ribagorça), Boí, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur, Tremp, Manresa, Crespià, Berga, Sant Llorenç de Piteus, Bagà, la Pobla de Lillet, Ribes, Ripoll, Parròquia de Ripoll, Sant Bartomeu del Grau, Camprodon, Rocabruna, Olot, Campmany, Maçanet de Cabrenys, Figueres, Cadaqués. A tots aqueis punts hem recullit nosaltres mateixos aqueix bo de participi *estat,* que a moltes de bandes conviu amb *sigut* i a altres amb *set (s[e]t).* De manera que la forma tradicional, *literària,* derivada directament del llatí, viu encara dins la major part del territori de la nostra llengua. ¿Per què, doncs, l'han abandonada l'immensa majoria dels escriptors catalans actuals? Per no tenir idees clares de lo que ès i ha d'esser la llengua catalana literària, per falta d'estudis llingüístics; per no esserse preocupats gaire d'escorcollar el llenguatge català vivent an els seus agres més purs i abundosos; per la frèvola i obstinada pretensió d'alguns escriptors barcelonins, encapirronats en que el llenguatge de Barcelona ha d'esser la norma del català, el *català literari,* i que allò que's separa del *barceloní,* s'ha de considerar come rotam dialectal, putrefacte i foragitador.

Tal criteri mereix tota la nostra reprovació perque el consideram sensa cap ni peus, desbaratadíssim.

En quant a les formes analògiques *-em, -eu, (anEM, anEU) -és, -éssis (anÉS, anÉSSIS)* per *-am, -au, -às, -asses (anAM, anAU; anÀS, anASSES),* hem de dir que aqueixes derreres, les clàssiques, les dels grans escriptors catalans, valencians i balears dels sigles XIV i XV, son vives dins Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, si bé a Mo (Maó) i Aló

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Alaior) comensa a brollar la forma *-[é]s, [é]ssis* del *subjuntiu imperfet ([ə]n[é]s, [ə]n[é]ssis).* [363]

Fora de les Balears hem trobades:

a) Les formes *-am, -au (cantAM, cantAU)* dins Capcir a Formiguera; dins Cerdanya a Puigcerdà, Angostrina, Sallagosa i Portè; a Ordino, Sant Julià i Andorra la Vella; dins el Pallars a Sort, Enviny, Llavorsí i la Torre de Cabdella; dins la Vall d'Àneu a Esterri, Bisavarri i Alòs; dins el Ribagorça a Benavarri, Vilaller i Caldes de Boí; dins la Conca de Tremp a la Pobla de Segur i Tremp; dins la Pla d'Urgell a Ponts, Lleida i Balaguer; dins l'alt-Urgell a Organyà; dins les Garrigues a la Granadella; dins la Ribera d'Ebre a Tortosa, Riba-roja i Gandesa. Ensems que *-am, -aw,* usen també *-[é]m, -[é]w,* especialment els joves a Andorra, Sort, Enviny, Llavorsí, Organyà, Ponts, Balaguer, Lleida, la Granadella, la Pobla de Segur, Tremp, la Torre de Cabdella. A Campmany (alt-Empordà) usen *–àm, -àw i –[ɛ́]m, -[ɛ́]w.*

b) Les formes *–às, -àss[ə]s (cantàs, cantàss[ə]s)* no les hem trobades vives més que a la Seu d'Urgell, raríssimes, convivint ab les formes *-[é]s, -[é]ss[ə], -[é]ss[e]s (mir[ɛ́]s, mir[é]ss[ə], miràs; mir[é]sses i mirass[e]s,* etc). –A Alguer de Sardenya s'ès perdut *-am,* però conserven *-au,* i així diuen: *muzaltrus cantém, vuzaltrus cantáw.*

Les formes *-em, -ew, -[é]s, -[é]ss[ə]s i -[é]ssis* son moderníssimes. Dels *Goigs* dels sigles XVII i XVIII que lo meritíssim Valeri Serra i Boldú posa dins son *Calendari Folklòric d'Urgell,* Barcelona, 1915, procedents de comarques que avuy usen *-em, -eu* duen encara *-am, -au.* Ventassí uns quants casos: *a*) *amparAU a qui us aclama. Goig del Bt. Maurici Proeta* de Torroella de Montgrí, p. 61; *b*) *los preservAU cuidadós, amparAU la cristiandat, Goigs de St. Pere Tomàs,* de Sta. Madrona de Barcelona, p. 60; *c*) *conforme acostumAU, vos nos ho procurAU, Goig de la Mare de Deu de la Pau,* parròquia d'Hospitalet, Bisbat de Barcelona, estampats l'any 1675, p. 42; *d*) *guardAU, mirAU, Goigs de St. Nazari i St. Cels,* Patrons de Serra de l'Empordà, Bisbat de Girona, p. 208. Dins l'aplec de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Goigs Valencians dels sigles XV-XIX, València, 1917, de F. Almarche Vázquez, n'hi ha una partida que usen les formes *–am, -au.* Ventassi uns quants: *a*) REGNAU, *Goigs de la Gloriosa Llongitut de N. S. Jesucrist,* estampats l'any 1765, p. 47; *b*) DAUNOS, *Llaors a la Pietat i Plagues de Nostre Senyor Jesucrist,* estampats l'any 1587, p. 55; *c*) ABRAÇAU, AMAU, LLEVAU, *Oració a les Plagues de Jesucrist,* de l'any 1535; p. 57; *d*) MIRAU, MIRAULO, *Cobles de la gloriosa Verge Maria contemplant son fill mort e posat sobre les seues faldes,* p. 68-71; *e*) CONTEMPLAU, *Cobles de la Verge Maria de la Soledat,* del sigle XV, [364] p. 75-77; *f*) PASSAU, COMTEMPLAU, *Los Dolors de la gloriosa Mare de Deu,* p. 78, 79; *g*) VOS LLOAM, *Goig de la Sacratíssima Verge Maria de la Misericordia* de la Font del Abellà, terme de Catí del Reyne de València, p. 100-102; *h*) AMPARAU, AMPARAUNOS, MIRAU, *Gochos de Nostra Señora dels Desamparats,* del sigle XVI, p. 104-105; *i*) MIRAUNOS, CONFIAM, *Goigs de la Mare de Deu del Carme,* p. 128; *j*) DESLLIURAUNOS, *Goigs de la Verge de la Assumpció* en la vila de Elg (Elx), p. 130-131; *k*) MOSTRAU, *Goig del Roser,* atribuits a St. Vicenç Ferrer, p. 142-144; *l*) PRESENTAU, *Llaors de St. Miquel,* de l'any 1519, p. 168; *ll*) RESTAUNOS, *Goig de St. Feliu,* Patró de Xàtiva, p. 179; *m*) PREGAMVOS, *Goigs de St. Pau,* de l'any 1752, p. 181; *n*) DEJUNAU, REPOSAU, *Goigs de St. Nicolau de Tolenti,* p. 184.

Conclusió de tot lo que acabam d'al·legar: que lo *dialectal* ès *sigut, anem, aneu, anés, anéssis;* i lo *literari* ès *estat, anam, anau, anàs, anasses.*

¿Què ho senten aqueys mallorquins que s'estimen mès esser cotorres de les llengues de pedàs de Barcelona que no mallorquins de rel i mantenedors del pur català de Mallorca?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Notes Dialectals (364-368)

§ 34
Lo present de l'ausiliar *haver* a la Conca de Barberà

Trobam entre els nostres papers una nota del nostre plorat amic En Joan Poblet i Teixidor, de Montblanc, escrita dia 6 de mars de 1914, del seguent tenor:

«Lo fenòmen de que's parla dins la plana 5 del derrer BOLLETÍ (janer, 1914), no ès exclusiu, ni de molt, de Vilanova d'Escornalbou. A Montblanc i a tota la Conca de Barberà tampoc no diem *[e] bist, AS bist, A bist,* etc. sino que diem: *[ə]j bist, [ə]s bist, [ə] bist, [ə]m bist, [ə]w bist, [ə]n bist.* —Crec que son moltes altres les comarques de Catalunya que ho pronuncien igual».

§ 35
Mots especials de Llofriu (Empurdà)

La nostra heroica i may cansada col·laboradora D.ª Irene Rocas, viuda de Bassa, nadiua de Llofriu, ens envià, fa devers [365] un any, un saborós comentari a l'article de *agre (*< llat. *agru)* i a les *notes dialectals* del BOLLETÍ de mars d'entany, p. 33-42, procedents d'Igualada, Santa Coloma de Queralt i Pallars. Era romàs en là com là jaya Miquela lo comentari de Na Rocas ab l'andarivell i marruell que hem passat tota aquesta temporada d'haver de donar ventim, recapte o calsa d'arena an els *antifilològics* de l'*Institut* i llur capitost En Puig i Cadafalch, perque s'ho mereixen massa.

Vetassí el comentari de Na Rocas:

«Això de l'*agre* em fa memòria que, quant una persona se refreda de coses que molt li plavien i se'n va desprenent i res li surt encertat per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manca de bona voluntat, se diu: *Fulana hi ha ben perdut l'*AGRE *ab tal o tal cosa.*

«Això de BESSOGRA (la mare de la *sogra,* d'Igualada) may ho havia sentit nomenar. Abans de *joves (casades* ab *hereus)* an els seus sogres, elzi deyen PARE-SOGRE i MARE-SOGRA. Ara ab prou feynes si elzi diuen *l'Abi o l'Abia de casa.* I si les tenen de cuydar, no elzi diuen ni una cosa ni altra (ni ase ni bèstia). Si no se'n poden escusar, hi envien un dels nets. ¿Què hi farem?

«LLIT DE PEU DE GALL (d'Igualada). Els conec i encara hi ha cases que en tenen.

«També conec el GARRIC-GARRAC (del Pallars) de la maynada però no ès per usarlo per MATÀ-JUEUS el dia del *Dijous-Sant.* D'allò en diuen *rud[é]t.* El popular GARRIC-GARRAC ès una cosa que té mànec i ès com un *tubo* rodó, regularment de llauna, tapat a cada cap, i adintre hi ha pedretes o perdigons, i a la canalleta molt menuda que encara no camina, elzi plau perque fa fressa.

«D'EMPARRARSE (de Santa Coloma de Queralt) se'n diu ENCAMALLARSE *amb un abre* per menjarse els brots.

«GURMANT (de Santa Coloma) se diu i tot, però no molt [això ès, golós, llaminer, afectat de dols]. —GURMANDDINES son trossets de llenya, prims i de bon cremar, tronquets, branquillons prims que se troben ja boy trencats i que ningú ho ha aplegat. Se'n arreplega un brinc aquí un més enllà, i se'n fa un manat que se porta sota s'aixella. Ho fan servir, per exemple, quant trebayen a fora i se tenen d'escalfar es dinar.

«TECA (de Santa Coloma) [manjua, concert de menjar]. També li donem el mateix nom. Però quant se va a cumplir alguna prometensa amb alguna ermita, diuen que van a DEVÒTA [Santuari], i diu l'adagi que *no se pot* ANÀ A DEVÒTA *sense* XACOTA, *sensa* TECA. [366]

«També me recorda que els homes trebayadors de la terra portaven un MURRAL, fet de *drap de casa,* ben gruixat. Hi clavaven unes cordes primes de cànem; eren fluixetes i se'l penjaven a l'espatlla [la *taleca* dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pagesos mallorquins] per anar a trebayar, i després el penjaven amb un abre. I els pobres moltes vegades el trobaven ple de formigues o amb algún *dragó o rata* que s'elzi menjava el recapte que hi tenien per FER PA I BEURE.

«Les ALFORGES (de Santa Coloma) no les usem.

«DUNAR EL MURRALET (de Santa Coloma) [recapte als animals de treball] també ho diem.

«FORA (de Santa Coloma) [*pessetja* per tirar pedres], no s'usa. Em diem un MANDRÓ.

«MATÓ (de Santa Coloma) [el *requeson* dels castellans] no s'usa; en diem RECUYT.

«ESCABOT (de Santa Coloma) [guarda petita de bestiar]: en diem ESCAMOT, que son pocs xays com també un ben petit aixam de abeyes que les adjunten amb altres.

«Esquelles de bous, vaques, cabres, etc. Una ESQUELLINADA. May he sentit dir que els grossos en portessin. PICAROL només s'anomena quant una dona o noya xerra ab molta fúria, i diuen: *¡Quin* PICAROL *que té Na Fulana.*

«LA SAMARRA (de Santa Coloma) [abric de pell]: també en duyen els homes terbayadors per fer feynes fortes. Era com les bruses dels pescadors, de bayeta blaua, uberta una mica de cada costat i llargament del pit per deixarse veure tota sa robusta i recremada pitrera.

«Els BOTS (de Santa Coloma) [odres per vi i per oli]: no els usaven pas an el meu temps ni per vi ni per oli. Ningú n'hauria volgut. Les criatures sí que FEYEN EL BOT. *Qui* BOTA, *no sopa ni tasta'l vi de bona* BOTA. Es lo que s'elzi diu quant *boten. Ja en tinc el* BOT *ple, que no puc aguantar més.* Se diu quant s'està cansat d'una persona o de qualsevol altra cosa».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 36
Més mots especials de Santa Coloma de Queralt

Les mos remet lo benvolgut amic i diligent colaborador En Josep Ferrer i Esplugues.

«RAURE *(anar a):* vol dir *anar a parar.*

«També diem RAURE referintnos al passar la RAORA [rasadora] a la mesura per deixarla RASA. [367]

«RAU-RAU. Ho diem quant sentim un doloret sumort, però continuat, com si fos un rosec de rata. RAU-RAU també l'usen per indicar certa intranquilidat de conciència, v. gr. *La conciència em feya un* RAU-RAU *que no'm deixava tranquil.*

«ESTAR RAS: ho diuen del cel quant està del tot clar sensa cap brometa o boyra.

«RAS. A Talavera, poblet de la banda de Lleida, a uns vuyt kilometres d'aquí, usen RAS com adverbi: immediatament, tot seguit: v, gr. *Noy, ves a buscar tal cosa i torna* RAS.

«SAULEDA: no l'usem; diem SALZEREDA.

«AGRE: l'usen en tal sentit de habitut, costum, etc. v. gr. *aquell té l'*AGRE *del treball,* hi està acostumat.

«VI PUNTER: que comensa a tornar *agre,* que té punta d'*agre.*

«BOTA AGRERA: eyna de fusta que dona regust an el vi. Cal arreglar la bota treyentli aquell regust ans de posarhi vi de lo contrari, el vi hi torna *agre.*

»AGRÓ: el regust del vi que el fa tornar *agre.*

«COR-AGRÓ: dolència o defecte de l'estomac. L'usen també en sentit figurat. i així diem, v. gr.: *An aquell lo treballar li fa* COR-AGRÓ.

«CARRAU: ès lo *garric-garrac* del Pallars: fòtil de fusta ab que la canalla fa fressa la Setmana-santa *per matar jueus.* També usem CARRAU en sentit figurat. D'un nen parlador, esvalotador, qui may calla; d'un gran

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que ab la seua xarrameca se fa pesat; d'un músic que desafina molt, solem dir: *Sembla un* CARRAU.

§ 37
Mots especials del Penedès

Les mos envia l'apreciat amic i ferm colaborador En Ramon Puig i Bosch d'Avinyonet.

RAURE. Usem ANAR A RAURE en el sentit d'*anar a parar.* v. gr. *Beshi! beshi* A RAURE, *ja'l coneixeràs, ja sabràs qui ès.*

També diem: *a*) *Ves* A RAURE! en el sentit d'anar a tallar brossa d'un marge, netejarlo. —b) *Li* RAU *molt això!* (li dol, li sap greu). —c) *Li* RAUCABA (li dolia). —d) *Aquell* RAU-RAU (remordiment) *no el deixava».*

Tot això confirma que el sentit primitiu i radical de *raure* ès el RADERE llatí.

Ens diu també En Puig i Bosch que a Avinyonet diuen: [368] —) EMBRANCARSE per *enfilarse* a un arbre les cabres i d'una persona qui fuig de la qüestió; —*b*) GURMANT en sentit de golós, llaminer; —*c*) TECA en sentit de menjua, recapte de menjar; i fins diuen: *Ja's cou la* TECA (lo dinar o sopar); —*d*) DONAR MORRALETS (menjar an els animals de treball sensa establarlos); —*e*) BESSETJA (fona, per tirar pedres); —*f*) ESCABOT (remat petit de bestiar); diuen: *sembla un* ESCABOT *sensa pastor* (una cosa abandonada, desgavellada, sensa orde); d'aquí ès que, quant se pert algún cap de bestiar, diuen: *L'han* ESCABUTAT; —*g*) ESQUELLA: en posen a l'ovella mansa, a qualque cabra: ès una campana petita; —*h*) PICAROL O PICAROLA (lo que a Mallorca diuen: *cascavells;* de la persona molt ralladora i enraonadora diuen: *té bon* PICAROL; i de les dones que perden el temps rallant, diuen: *Al redera de la* PICAROLA *no se cuyden de casa;* —*i*) BOT (odre per vi i per oli); —*j*) BOTET (odre menut de tres o quatre porrons de cabuda).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un gironí, amic nostre, mesos enrera ens envià lo següent article, que fins avuy no mos ha cabut an aqueixes columnes.

"Flairar" o "enflairar" (368-370)

«He lletgit dins *La Veu de Catalunya* la *Visita espiritual a la Mare de Deu de la Mercè,* que forma part de l'EUCOLOGI *de la Mercè* que suara ha publicat Mn. Lluís Carreras.

«I m'ha cridat la atenció assò que diu en la *deprecació V*= «Flor graciosa de Natzaret, nard divinal que enflairàveu la casa del Senyor, doneu a nostres llars cristianes aires de cel, que avivin l'esperit de familia i purifiquin els costums de nostra terra. «Ave Maria».

«Qualsevol qui, com jo, del Bisbat de Girona, on tal vegada tinguin l'us exclusiu, dins Catalunya propriament dita, del verb *flairar o enflairar,* llegeixi la transcrita deprecació, quedarà segurament admirat de que la Mare de Deu, essent «flor graciosa, nard divinal», anés a «enflairar», ço ès, «olorar», ensumar, aspirar la *flaire* de «la casa del Senyor», en lloc de *perfumar* tal «casa» o escamparhi la seua pròpia «flayre», la seua bona olor, lo seu aroma, com sembla que fora l'efecte propi d'una flor dins d'un temple.

«Dins el Bisbat de Girona, on son d'us corrent les paraules [369] *flaire, flairar o enflairar,* no les usem mai en altre sentit, com pot veure's en els exemples següents trets del llenguatge vivent:

—*Mira quina rosa més bonica.*

—*¡Ay si! ¿me la vols deixar* FLAIRAR (O ENFLAIRAR?) [o bé: —*Gicame la* FLAIRAR!].

—*Noi iquin clavell més vermell que dus!*

—*Te!* FLAIRA'L (O ENFLAIRA'L)

—*¡Quina* FLAIRE *que fan aquestes flors!*

—*¡Fa molta* FLAIRE *aquella rosa!*

—*¡Quina* FLAIRE *més fina que ha deixada aquella esència!*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera que *flairar o enflairar* significa sempre aspirar la *flaire.* D'*escampar la* FLAIRE se'n diu *fer* FLAIRE, *deixar* FLAIRE o *la* FLAIRE, però mai que ès mai *enflairar.*

«Es llàstima que persones com Mn. Carreras, que tenen bona voluntat i lluc d'escriptors, no tinguin més cura d'apendre bé la llengua abans d'escriure llibres, perque son causa de molta confusió per als llegidors i en últim resultat de gran detriment per la nostra llengua.

«I també ès llàstima que llibres de pietat, per un mal entès culteranisme, o afany de semblar literats i cultes, no s'escriguin amb aquella dolsa senzillesa que tan fretura i escau a l'ànima quant se dirigex a Deu».

Per la nostra part, hem de fer avinent en quant a *enflayrar* que no duen tal mot: Appel, *Provenzalische Chrestomathie,* Leipzig, 1902; Bartsch-Koschwitz, *Chrestomathie;* Nebrija, *Lexicon,* Barcelona, 1585; La Cavalleria *Gazophylacium,* Barcelona, 1696, ni els *Diccionaris* d'Escrig-Llombart, Labèrnia-Salvat, Saura ni Bulbena. Ara dins la nostra *Calaixera* sí que le hi trobam. En Josep M. de Sucre, de Barcelona, ens envià una cèdula, treta de *Rondalles del Poble* d'En Fr. Badenes i Delmau, ab lo mot *enflairar* (= flairar); —Mn. Ramon Pinyes, Rector de Rocallaura (la Segarra), Mn. Josep Riera de Girona i D. Pau Colomar de Sabadell ens enviaren sengles cèdules de tal verb. Totes aqueixes cèdules donen a *enflayrar* lo sentit de *flayrar.*

I ¿quin sentit té *flayrar* dins la nostra llengua? Surt del llat. *frăgrāre, flăgrāre;* exhalar olor, deixar anar olor, aroma, en castellà: *oler;* en francès: *flairer.* Exactament aquest sentit té dins els monuments primitius que duen Appel, Bartsch-Koschwitz, Raynouard, *Lexique Roman,* III, 336; Emili Levy, *Provenzalisches Supplement-Wörterbuch,* Leipzig, 1902, III, 449; [370] aqueix mateix sentit li donen els moderns diccionaris anomenats (Escrig-Llombart, Labèrnia-Salvat, Saura i Bulbena). Totes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aqueixes fonts donen a *flayrar* un valor *intransitiu,* cap el fa sinònim ni equivalent de *perfumar,* cap li dona el sentit que li atribueix Mn. Carreres. I ¿d'on el s'ha tret Mn. Carreres tal sentit? Valdria la pena de fermosho a sebre. ¡Que parl Mn. Carreres! Que Crist parlava estant en la creu!

Fins ara per falta d'espay no hem pogut publicar aqueix curiós articlet del nostre coral amic N'Àngel Sallent i Gotés, tan benemèrit de la ciència gramatical catalana.

De Re Etymològica (370-371)

En Francesc Carreras i Candi publica en el *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès,* n.º 13, janer-març (1918) unes *etimologies ibèriques* (acabament).

A la pàgina 9 parla de l'arrel ibèrica CANT.

Diu aixi textualment:

«De l'arrel ibèrica *cant* se n'ha format la paraula *cantal,* viva en la llengua catalana, com sinònima de la pedra que's pot llençar ab la mà».

Cantal ès sin. de *roc,* com *mac* ho ès de *còdol, pera* ès fòssil de *pedra: Matadepera.*

I a la plana 10 segueix dient:

«Una ciutat antiga, formada ab la paraula de que tractem, ès *Canta-brigia,* l'actual Cambridge (Anglaterra), acusant relació ab lo *Canta-ber* d'Hispania».

No hi ha res de tot això.

Cam, diu James Stormonth, ès cèltic, [*cam, crooked*], the crooked river on which stands Cambridge; a prefix in may names of places (això ès *toponímia*) denoting situation on or near the bend or crook of a river.

O el que diu un altre autor de més a la vora: Cantabrigia (Cambridge) sur la *Cam* (d'où le nom de la ville *pont sur la Cam).*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Altres textos fidedignes son aquests, comparatius: Brugg o Brück, a Suïssa, sobre l'Aar, aprop d'allà on desemboca la Reuss, pren el nom aquell, que vol dir pont.

Innsbruck (o Inspruck) vol dir igualment Pont de l'Inn, [371] Oenopontum en llatí, al confluent de l'Inn i del Sill, Zeebrugge: al mar del Nord.

Per últim aquesta cita d'una obra alemanya:

Cam Flusj, an dem Cambridge liegt: cam: Krumm; schief, verkeht.

No estarà de més fer notar aquí que la pronunciació de *Cam* i de *Cambridge,* no ès igual, i això passa molt en casos semblants en anglès: *Cambridge* es pronuncia *Keim.*

Terrassa, maig de 1918.

ÀNGEL SALLENT I GOTÉS.

Més clarícies sobre els articles personals *En Na* (371-372)

Les mos envià l'arxiuer municipal d'Igualada, lo bon amic i fervent colaborador En Gabriel Castellà i Raich. Deu li pagui la caritat.

«En el llenguatge ara parlat, no s'empleen dits articles en aquesta localitat d'Igualada; però trovo que foren d'ús —quan menys en el llenguatge escrit— en altres èpoques.

«A continuació i cronològicament van qualques textes demostratius, trets del *Liber Universitatis* dels diferents anys que's citen, obrant en l'arxiu municipal d'aquesta ciutat.

Any	**Any**
1363 les quals son stades fetes... per l'honrat *en* Ramon Garcia,	id. lo senyor rey *en* Johan, are regnant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

procurador meu	
id. noble egregi baro *N*anrich, comte de Trestamara	1405 als honrats *N*anthoni Granell, batle d'aquesta vila
1366 *en* Jaume Castell e *en* G. Spelt manleven XX quarteres de civada	1412 per *N*andreu Dolivella, cap de guayta meu, he reheguts tres guascons
1367 alcuns castells qui foren *den* Bernat de Cabrera	1420 lonrat *en* Berenguer Reverdit principal vostre ha pres *na* Catarina, serventa d*en* Joan Ferrer
1376 en lo carrer anomenat d*en* Queralt	1421 per raho del debat e questió d*en* Perico Vuyastrosa
1381 contra *en* Pere dez Caus	1422 al discret *en* Bernat Canaletes, notari
1388 lo dit senyor *N*amfós, apres que fou rey	id. per rao de la sepultura e novena del senyor rey *en* Ferrando [372]
id. lo noble *en* Ramon Folch	
id. lo noble *N*uch, ladoncs vescomte	

1437 lo honrat *N*anthoni Maçana, conseller	hora de dinar e dreça en casa d*en* Maçart, hostaler
1440 lo discret *N*uguet de Serralonga, notari	1475 lo carrer d*en* Garí
id. foren fetes certes nafres en persona d*en* Simon Fonoyl e de sa muller	1475 es stat ab nosaltres en aquesta vila *en* Johan de Robio, familiar del senyor Baró de Cervelló
id. los censals de la almoyna d*en* Çabata	1483 en lo carrer d*en* Riumajor
1433 *en* Pau de Claramunt fill d*en* Lluis de Claramunt; donsell, senyor de la Torra de Claramunt	1497 vostra Rma. senyoria manaria e fer certs euantaments contra *en* Gonsalbo de Tries batle
1451 *en* Pere Pons missatger e sindich de la vila	1503 lo fill d*en* Pere Lledó
1452 rovoca lo consell la missatgeria d*en* Sabata	id. I ballesta d*en* Miró texidor
id. havem entes e sabut que la	id. I broquer d*en* Vicenç Ballester

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

muller d*en* Serra seria stada treta de casa	
id. e lo batle e altres officials del dit loc.... liuren *na* Johana muller d*en* Anthoni Serra	id. I cervellera (armadura) de *na* Vall, vidua
1462 De nos *en* Baltesar Bages, sotsveguer de la vila	1506 per quant lo honorable *en* Felip Valls, portador de aquesta
id. lo qual es special servidor e facturia d*en* Altariba, procurador del comte de Frades	1516 *en* bernadí Sala
id. Sabem mes per los dits homens lo dit *N*altariba	id. *en* Pere Ferriol
id. lo qual loch es d*en* Bernat Guerau de Boxadors	id. Na Museta del carrer nou
1463 deuria venir en aquestes partides alguna de les gombardes apellades d*en* Mayans	id. la mossa d*en* Sala specier
id. Torra d*en* Olzina	1518 la bandosidat de micer Tries i d*en* Bonastre
id. Torra d*en* Balp	1536 feu manament als hereus d*en* Francesch Gili ques (qui es) hosteler
id. Torra d*en* Truyols	1559 Primo, *en* Nofre Carles
id. fins a la torra de *na* Ripolla	1570 De nos *en* Jaume Ferrer, sotsveguer de Agualada
id. de la dita torra de *na* Ripolla fins a la torra d*en* Perera exclusive	1589 fa dita universitat al benefici de la Sma. Trinitat instituit per *na* Rovira Ferrera
1472 los honrats *en* Pere Muset, conseller, e *en* Gonsalvo de Tries, habitant en la dita vila	id. per la casa que fonc de *na* Josua Busqueta
1473 arriba de Muntmaneu a la hora de dinar e dreça en casa d*en* Maçart, hostaler	id. los hereus d*en* Pere balaguer, not. de Barcelona, en la dona *na* Fratina, muller sua
	id. la cabanya de la badia d*en* Garreta
	1595 la casa dels pubills Vilamara al

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

	carrer dit d*en* Vives
	1598 per scaldar tota la roba que ere stada al tint d*en* Susanna».

GABRIEL CASTELLÀ I RAICH

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1919

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[373][*]

Triunf colossal de l'Obra del Diccionari (373-374)

L'ha obtengut, gràcies a Deu i a la Mare de Deu, en tota l'estensió de la paraula, com may podíem imaginar ni somiar.

Quant els balitres de l'*Institut d'Estudis Catalans* ab En Puig i Cadafalch per cap i per escolans d'amèn la Lliga Regionalista i la Mancomunidat i casi tota la Prensa Catalanista, deixats tots de la ma de Deu i ben destituits de sentit comú, volien a totes passades afonar i esveir la nostra *Obra*, l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*, i ja se creyen, desenfreits y babaluets, haverho conseguit; —Sa Majestat lo Rey N'Alfons XIII d'Espanya, que Deu guart, ab son Govern y els polítics caporals de Madrid (¡¡¡el Govern i els polítics de Madrid!!!) han salvada aquesta bona d'*Obra del Diccionari*; l'han salvada de les ires nefandes, de la follia verinosa de l'*Institut d'Estudis Catalans*, dels caps-pares, somia-truytes, de l'*Autonomia Integral* i del *Nacionalisme Catalanista*, que ab la mort d'En Prat de la Riba perdé la búixola, el nort i el timó, i constitueix avuy un vertader atentat contra Catalunya, contra la Mare-Pàtria.

[*] T. X. —Juny de 1919. —N. 11.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿En què consisteix aqueix triunf de l'*Obra del Diccionari*? Doncs que per voluntat terminant de S. M. lo Senyor Rey N'Alfons XIII i per acort del seu Govern i ab lo beneplàcit de tots els caporals de la Política de Madrid, l'Estat pren come cosa seua l'*Obra del Diccionari*, se compromet solemnement a sufragar tot lo llayt, totes les despeses de l'*Obra*, posant dins el Presupost la consignació necessària per dur a cap lo *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

Això ès la sustància del triunf. Per avuy just deym això perque ho puguen ensaborir i celebrar tots els bons catalans, valencians i balears. Lo BOLLETÍ de juliol, que serà doble o triple dels altres, ho contarà tot a pedres menudes, fil per randa i ben especificat. Per això lo present BOLLETÍ ès just de vuyt [374] planes, per pendre alè per l'altre, que no sabem quantes en tendrà, totes les que mos sortiràn, i ès segur que en sortiràn moltes, puys tenim moltes coses que dir, i no solem esser afectats de que mos romanga res dins el gavatx.

Milions de gràcies sien donades a Deu nostre Senyor i a la Benaventurada sempre Verge Maria i a tots els Angels Custodis i Sants Patrons de totes les terres de la nostra cent voltes estrènua, heroica, gloriosa i benvolguda llengua catalana.

¡Visca Catalunya! ¡Visca València! ¡Visquen les Balears!

¡Visca S. M. lo Sr. Rey N'Alfons XIII d'Espanya!

¡Visca N'Alfons Sala, Diputat per Terrassa! causa ocasional de que S. M. lo Rey N'Alfons XIII d'Espanya, mos cridàs a Madrid dia 11 d'abril i mos digués dia 3 de maig, d'acort ab el Govern, que l'Estat s'encarrega de tot el cost de l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*, que iniciàrem fa denou anys.

¡Visca la Mare-Espanya!

¡Visquen tots els qui volen fer i fan costat a l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*!

A tots els nostres contraris ¡que Deu elze do seny i una bona hora per penedirse del mal que han fet i corretgir les passes tan esgarrades

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que no s'aturen de donar fora del camí de la raó, del patriotisme i de la sindèresis! Mesquinets! Fan més compassió que altra cosa.

Notes Dialectals (374-375)

§ 38
Especialitats de Torelló

Elze mos envia lo nostre bon amic En Joan Subirachs i Pujol de Torelló mateix.

«En aquesta població ès molt generalment usat lo verb *atrequeyar,* en lo sentit de rependre, reprovar, apostrofar, etc. Axí, per eczemple, una criada torna de la compra, y diu a sa mestressa:

—Miri, senyora, quina carn m'ha donada la carnicera; tot pelleringa! Jo bé he volgut quexarme, però ella encare m'ha *atrequeyat,* dihentme *lleminera, farta, busca-raons,* y... què sé jo! [375]

Pregunta un hom:

-Què ha passat entre la Pepa y la Munda?

Resposta:

-Que després d'*atrequeyarse* de valent, s'han arribat a la esquena...

No sabem que aquest verb ecsistesca en cap altra població. Al menys, fora de la nostra comarca, podem assegurar que no l'havem sentit en boca de ningú.

¿Podrà provenir del llatí *attrecto, -as, -are,* que significa *rebregar, tenir entre mans?*

Un altre verb que solament havem sentit aquí ès *berganyar aberganyar,* que ès usat en lo sentit de *magolar, descompondre, espatllar, fer mal-bé,* etc. Eczemple:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—Quina llàstima! Sò collit al jardí aqueix pom de flors, que era una preciositat; l'he dexat en aquest banch; la goceta s'hi ès ajassada al demunt, y mira com me l'ha *berganyat!*

Un altre:

—Filla meua: si aqueix vestit nou —tan goig que fa!— lo portes per diari, ab quatre dies lo tindràs *aberganyat...*

No sabríem pas trobar la etimología d'aqueix verb, que en cap altre lloch havem sentit.

Digne també ès de notar que aquí lo poble fa del verb *ésser* lo participi *sét.* Y axí sentim a dir, molt sovint:

—Qui ha *sét* que ha fét axò?

—No he *sét* pas jo: ha *sét* En Rafel.

La tal modalitat no ès exclussiva d'aquesta vila. També a Vic y a altres pobles de la Plana la he experimentada.

Prou per avuy».

Amics morts (375-378)

†

En Salvador Genís i Bech

L'honorable Genís i Bech era tot un patrici i tot un pedagog, com ho demostra la seua vida, tota plena de servicis a la Pàtria, i les seues *obres,* que publicà després de molts d'anys d'estar consagrat a l'ensenyansa del jovent, a on se coronà de glòria. Les seues *obres* principals foren: *a*) *Lectura Bilingüe: Exercicis per apendre de llegir en català y de llegir y* [376] *traduir en castellà, els noys y noyes de les escoles de Catalunya.* La 3a edició ès de 1908 i feta a Barcelona. La 1a, feta també a Barcelona, meresqué una *Real Orde* de 2 de janer de 1903 que l'aprovà per servir de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

text en les escoles de Catalunya; —*b*) *El Auxiliar del Maestro Catalán en la enseñanza de la lengua castellana,* dividida en dues *parts:* la 1a encaminada a l'ensenyansa *oral* del castellà; la 2a a l'ensenyansa *escrita* del mateix. De la 1a *Part* hi ha 9 edicions; de la 2a n'hi ha 5. Just això demostra l'importància pedagògica que l'obra té, regoneguda per una *Real Orde* de 26 de febrer de 1906 declarantla de text per les Escoles de Catalunya; —*c*) *Estampa i Ploma: mètode de lectura catalana en imprès i manuscrit, basat en la fonètica peculiar de les vocals de la nostra llengua:* —*d*) *Vocabulari català-castellà per a les escoles de primera ensenyansa de Catalunya. Conté més de 13.000 veus i gran nombre de frases adverbials i modismes, ordenat tot amb la deguda separació en seccions, a fi de facilitar als nois i noies la busca dels mots que ells en necessitin correspondencia castellana;* —e) *Hores Escolars: segon llibre de Lectura Bilingüe per a les escoles de primera ensenyansa de Catalunya,* — Barcelona, 1915. —*f*) *Llibre per a felicitar en català,* sortit no fa gayre de la prensa. Aquests llibres valgueren an En Genís una gran anomenada entre la gent docta d'Espanya i el feren un dels primers pedagogs de la nostra terra, que ell amava de tot cor, fent de l'amor a la Pàtria una mateixa cosa ab l'amor a Deu i a l'Església, portantse sempre com home de fe ben acorada i catòlic de nom i de fets. Mort ell dia 27 de mars, el seguí an el camí cap a l'eternidat la seua companya conjugal D.ª Carme Horta i Torrent. Rebi llur fill D. Emili i la demés família nostre condol més coral.

Lo Dr. En Joan J. Permanyer i Ayats

Era un cap admirablement equilibrat, una intel·ligència robustíssima, un jurisconsult de lo més cepat, catedràtic de Dret de l'Universitat barcelonina, catalanista de cor, educador capdal del jovent universitari, inspirador de les cèlebres *Bases de Manresa,* oracle del periòdic *La*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Renaixensa i de la primitiva *Unió Catalanista.* Fou Degà del Collegi d'Advocats de Barcelona, President de l'Acadèmia de Jurisprudència i Llegislació de la mateixa ciutat, de *La Lliga de Catalunya,* de l'*Unió Catalanista,* de l'*Ateneu Barcelonès,* dels *Jocs Florals* de l'any 1891, [377] pronuncianthi discursos que foren de gran resonància; redactà l'*Apèndic del Dret Català al Còdic Civil* i posà un pròleg sapientíssim a l'edició que En Josep Foguet feu del *Llibre de les Costums de Tortosa;* intervengué i sovint presidí un sens fi d'aplecs i assamblees catalanistes que se celebraren a tot arreu de Catalunya entre els anys 1880 i 1892. «Entre aquella atmòsfera caldejada per la explosió de sentiments ardorosos diu En J. Franquesa i Gomis (*Catalana,* 18 maig, 1919), sortia la veu tranquila de don Joan Permanyer, la veu del capità d'aquell estol de jovent, qui explicava pausadament la trascendència d'aquells actes y la virtut de la nova doctrina, fins que animantse per graus y encomanantseli l'entusiasme general, enlayrant lo to, esclatava en valentes frases y contudents afirmacions fins a commoure tot lo públich en ovacions immenses y fins a tornar a asseures, altra volta seré, però ab la veu perduda y completament afònich». «Era criteri irreductible d'En Permanyer que els catalanistes no devien acceptar cap càrrech públich a fi de no desacreditar o comprometre la seua causa y encara molt menys colaborar en l'obra dels Governs». Era tot lo contrari de *La Veu de Catalunya* i de *La Lliga Regionalista,* lo qual va mantenir En Permanyer retret i separat de l'actual moviment catalanista. L'Historia dirà qualque dia qui tenia més bona orientació: En Permanyer o els de *La Lliga.* En Permanyer era un gran cap i un gran cor, un home de fonda i viva fe cristiana i patriòtica i una gloria per Catalunya. Passà d'aqueixa vida dia 12 d'abril, quant encara a Barcelona no se publicaven periòdics de resultes de la feresta vaga sindicalista.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Na Dolors Monserdà de Macià

An aquell entremitx ens deixà també per la vida eterna aquesta meritíssima poetessa, exemplar egregi de dona i senyora catalana, de la qual se pot dir que passà per aqueix mon fent bé i escampant bona llevor per tot arreu, ab les seues poesies, novel·les i obres de caritat a luf. Entre les novel·les seues se distingeixen ventatjosament *La Montserrat, La Familia Asparó, La Fabricanta i La Quiteria.*

¡En Salvador Genís! ¡Lo Dr. Joan J. Permanyer! ¡Na Dolors Monserdà de Macià! ¡Tres benemèrits de la Pàtria i de les [378] Lletres Catalanes! ¡Que el Bon Jesús les haja trobats en estament de gràcia! I si encara estàn entretenguts an el purgatori ique les trega i els admeta a l'etern descans de la santa Glòria! i doni a la familia de quiscún molts anys de vida per pregar per ells i el conort i conformansa que tant i tant necessiten per suportar un cop tan terrible com ès estat cada mort d'aqueixes! ¡Al cel los vegem tots plegats! Amèn!

Notes Bibliogràfiques (378-380)

23. —**Flors Lul·lianes** | *Ramell de místiques metafores* | *del llibre de* | *"Amich e Amat"* | del | Bt. Mestre Ramon Llull | Rimades per | Agustí Valls i Vicens | amb pròleg de | Mn. Lluís Carreras, Pvre. —Barcelona, 1918. —XXIV-378 planes de 200 x 145 mm.

Grans mercès de l'exemplar que ens ha enviat l'autor i l'enhorabona més coral per tal publicació, que posa una volta més de relleu l'alta valor

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espiritual i poètica de l'amic estimadíssim D. Agustí Valls i Vicens. Rendint a l'incomparable B. Ramon Llull un tribut tan fervent i vibrant de devoció i poesia, En Valls i Vicens s'ès enaltit a sí mateix i ha enaltides les nostre Lletres. Recomanam aqueix *ramell* de flors lul·lianes, que deixen anar tota la bona olor del *verger* paridisíac que ab son càntic d'*Amich e Amat* plantà l'incomparable Mestre Ramon dins lo camp de la nostra Literatura. L'obra d'En Valls i Vicens ès la nata per introduir ànimes dins aquell verger inefable, per anostrarles i ferles volar cap a l'*Amat* per les delitoses dresseres de l'*Amic.*

24. —*Josep Saderra* | **Casolanes** | —Olot: imprenta de Ramón Bonet | 1918. —96 planes de 192 x 127 mm.

Agraim de tot cor a l'autor, un dels bons amics que tenim a Catalunya, l'exemplar ab que ens obsequia, posantmoshi una coral dedicatòria. L'obra resulta un gentil ramell de flors, esquisides per llur trassa i bones olors, brollades dins lo verger de la llegítima poesia catalana. Coneixíem En Saderra come prosador llampant i ple de saba i de llecor; no el coneixíem come poeta. Aquest llibret el denuncia per tal, predominanthi la nota humorística, sempre escayent i sanitosa, que, com fa notar lo prologuista, l'altre amic benvolgut Mn. Jaume Collell, ès tan característica de la gent d'Olot. Surt dins les cansons d'En Saderra una bona part de la modalidat llingüística olotina, però ès una llàstima encara que no n'hi surta més, que [379] no hi surta tota. Si la sintaxis hi compareix massa tarada de *castellanismes,* com dins casi tot Catalunya, —lo vocabulari s'hi balluga i hi vibra ab tota la seua puresa, netedat i galania; així ès que hi hem floretjat prou treentne un preciós ramell de mots per la nostra *Calaixera lexicogràfica.* Lo que ès una llàstima que En Saderra se deixàs dur tant de l'influència de la prosòdia castellana, que fa diptong allà on may n'hi ha hagut en català, en mots com «Fluv*ià*», «contin*uades*», «pla*her*», «sua*us*», grac*ios*a», «mister*ios*a», «sab*ie*sa».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Qualque volta observa la prosòdia catalana dins certs versos com aqueys: «... te dona per extendres | tos nous carrers i places más amples set*ia*ls», «llum d'un glo*rios* passat», «en cada full té una glòria | per contar de ta av*ior*», no fent diptong an els aplecs de vocals subrallades, que no toca fern'hi. En Saderra en punt a prosòdia no ha fet més que seguir l'endonsada de casi tots els poetes de l'actual reneixement, una mica massa desmemoriats de la genuina i llegítima tradició catalana. Prescindint de tot això, enviam an En Saderra la nostra més coral enhorabona p'el seu xamós llibret. Que no siga lo derrer que public.

25. —*I. Macabich* | **Mots de bona** | **cristiandat** | *(De la secció folklòrica de "Canostra"* agrupació | d'estudis ivicencs constituïda an el «Centre d'Acció Social») | —Iviça | Impr. Prensa Iviçenca | 1918. —VIII + 36 planes de 185 x 118 mm.

Mn. Macabitx (així pronuncia tothom a Eivissa aqueix llinatge i així pertoca escriure'l) ès un home d'empenta. Llàstima que no gaudesca de més salut i que no tenga una mica més d'*ambició...* ben entesa (les *passions,* ben dirigides per la carretera real de la lley de Deu, son un gran element de vida, progrés i benestar per l'ànima i p'el cos, devant Deu i els homes). Mn. Macabitx està cridat a fer molt per la cultura d'Eivissa. A ell més que a cap altre pertoca escriure l'historia d'Eivissa p'el suc de cervell que ha demostrat tenir per aqueix ram del sebre humà i per motiu d'esser l'arxiver del M. I. Capítol de Canonges de la Seu, essent aqueix arxiu una de les fonts més polents de l'historia d'aquella delitosa i poètica illa. L'opuscle que acaba de publicar i que ens ha enviat ab coral dedicatòria ès una bona obra que ha feta a les nostres lletres per l'elegància i bon tranc ab que l'ha sabut engarbullar i enllimonar i per la sanitosa sustància de que l'ha farcit, sustància ben eyvissenca i ben cristiana. Això ès lo comensament d'una tasca gloriosa i patriòtica que ha presa Mn. Macabitx ab sos companys del *Centre d'Acció Social,* la tasca de replegar tota la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sabiduria popular d'Eivissa, que ès molta i [380] d'alt preu, això que diuen *Flok-lore,* mot inglès ja aficat per tot arreu de mon i que ja no hi ha manera de desllapissarse'n.

¡Per amor de Deu que seguesca Mn. Macabitx ab tots sos companys l'obra comensada fins a durla a bon terme! ¡Fora vessa! ¡fora sòn! ¡Germans eyvissencs, no ès hora de becar ni de dormir, sino d'anar ben ulls espolsats i de no deixar may per demà lo que podem fer avuy!

L'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca (380)

Dins el maig, segons lo que ens havien promès tots els caps de les fraccions polítiques que integren la Corporació, votà aquesta 500 pessetes per l'*Obra del Diccionari* per enguany.

Beníssim! ¡Que Deu els ho pac i els ho aument de gloria a tots els Regidors que hi donaren el vot! ¡Ab aquestes 500 pessetes porem retribuir milenars de cèdules que els nostres colaboradors ciutadans mos ompliràn, de llenguatge vivent i de llenguatge escrit! ¡Que'n venguen de donatius així, de llevant i de ponent, de tramuntana i mitjorn! ¡I com més en vendràn i més grossos seràn, més contents n'estarem i més xaravel·los anirem!

Advertència (380)

Ja no mos queden exemplars del tom I del BOLLETÍ; i, en demanarmosne col·leccions, les hem de servir sensa el tom I. Per això, si hi ha suscriptors que no col·leccionen el BOLLETÍ i conserven el tom I i el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mos volen enviar, les ne donarem el doble de lo que elze costà, això ès, **vuyt pessetes**, i encara ens faràn un favor.

¡Amèn que mos n'enviin una bona partida d'exemplars del tom I!

¡Està enrocat! (380)

I tant com hi està lo *Butlletí de Dialectologia Catalana* i tot per culpa dels *antifilològics* de l'*Institut d'Estudis Catalans.* Sembla que la cap-grinosa *Secció Antifilològica* no va d'aglans ni de *Butlletins de Dialectologia Catalana.*

No hi ha que estranyarho gens, essent, com ès, una vertadera *boval d'Augies,* segons la desxuiadora espressió de Mr. Grammont, Professor de Filologia de Montpeller i Director de la meritíssima *Revue des Langues Romanes.* [381]

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1919

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[381][*]

Triunf colossal de l'Obra del Diccionari
contra l'*Institut d'Estudis Catalans* i *La Lliga regionalista*
ab En Puig i Cadafalch per cap i En Cambó per còmplic (381-508)

A tots els amadors de la llengua

Ab lo segón *Manifest* que enfloquí per a Nadal (BOLLETÍ de janer-mars d'enguany) replicant an el paperot noningú de Barcelona *La Veu de Catalunya* i an En Puig i Cadafalch, En Bartrina i N'Estapé, que en la famosa sessió de la Diputació de Barcelona de dia 9 de juliol tants de doys i guitzeries me despararen, figurantse haverme desxuiat i afonat baix de la llosa engrunadora de l'oblit més absolut de part de tothom *in aeternum et ultra;* —doncs ab mon segón *Manifest* donava per acabada la qüestió ab els *antifilològics* de l'*Institut* i el seu amparador En Puig i Cadafalch ab tots els escolans d'amèn i *sogueus* que li serven el tafetà; però els fets sobrevinguts han duyt an el conflicte un desenllàs tan inesperat, tan gloriós per mi i tan aclaparador i acubador per mos contraris, que me posa an el cas de donarne conte fil per randa

[*] T. X. —Juliol-agost-setembre de 1919. —N. 12.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espinzellantho a luf per que cada cosa romanga an el seu i cada cubertoreta tapi la seua olleta.

§ 1

Circunstàncies desfavorables en que sortí la *Manifest:* l'espectació delirant de l'*Autonomia Integral*

Un dels defectes del segón *Manifest* fonc estar tants de mesos a sortir. Si jo hagués suspesa l'eixida d'estudi de la conjugació catalana p'el Reyne de València i Catalunya occidental, el *Manifest* hauria pogut sortir per l'agost. Considerí més important l'*eixida* que no el *Manifest,* i aquest no [382] pogué sortir fins a Nadal per motiu d'haver la *grippe* capturats els caixistes de compondre durant casi tot l'octubre. I sortí lo *Manifest* en les circunstàncies més desfavorables que hi pogués haver, quant l'acabatall de la guerra mundial tenia tan fondament preocupada l'atenció pública i Catalunya se trobava baix de l'obsessió més feresta i formidable que fa sigles hagués patida, de creure-se l'*Autonomia Integral* demunt, que just li faltava allargar la ma per atenyerla, per posseirla absolutament. Eren aquells dies que els caporals com En Cambó anunciaven que la consecució de la ditxosa *Autonomia* dins pocs dies seria un fet. La Mancomunidat havia formulada la petició de l'*Autonomia,* senyalant en què havia de consistir ella; era anada una comissió a Madrid a presentar an el Govern la petició. El Govern que En García Prieto presidia, perque no hi estava conforme, hagué de caure; puja lo Comte de Romanones, que se manifestava favorable; En Maura pronuncia dins les Corts son formidable discurs, espressant el sentit general de l'opinió pública espanyola sobre l'*Autonomia* que's poria concedir a Catalunya; el Govern de Comte de Romanones constitueix la *Comissió extraparlamentària,* composta de representants de tots els sectors d'opinió d'Espanya, inclús els catalanistes, aqueys i els elements republicans i socialistes no s'hi volen arrambar, sino que s'apleguen dins la Mancomunidat per formar ells un *Estatut d'Autonomia,* fent a sebre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que, si el Govern dia 10 de janer no havia concedida l'*Autonomia* que ells exigien, posarien en vigor aquell *Estatut,* constituint un Govern Autònom dins Catalunya. I traullaven com uns desesperats diputats a corts i provincials en lo formatjament de tal *Estatut* a fi de tenirlo llest per dia 10 de janer per inaugurarlo, sortís del llevant sortís del ponent, ancque el pern del mon se rompés i el dimoni en passàs. Els periòdics catalanistes cada set o vuyt dies repetien l'anunci solemnial de l'*Autonomia per la setmana qui vé;* i arribaven notícies de Barcelona de que fins i tot les persones més devotes rompien sovint en la pintoresca jaculatòria: *Jesús, Jusep i Maria! doneumos l'Autonomia!* Devers aquells dies vengué a Mallorca un barceloní de lo més respectable per molts de conceptes. Li demàn jo com tenien lo de l'*Autonomia,* i me contesta: *—¡Sembla que aquesta volta vindrà! —Però ¿com ha de venir,* li dic jo, *si fora de Catalunya negú la vos vol donar? ¿d'on vos ha de venir? —No ho sé!* Respòn el bon senyor tot apurat... *La qüestió ès que diuen que vé sens falta. Bé que se pot dir que ja la tenim perque a la Mancomunidat se reuneixen els Diputats i discuteixen* [383] *tranquilament l'Estatut, i el Govern no ha tengut pit per aturarho, allà on aufegà la reunió de Parlamentaris aquest any passat.* Després m'afegí aquell senyor que En Puig i Cadafalch havia cobrat tant de prestigi i que no poria sortir p'els carrers que el públic no l'aclamàs, i que En Cambó s'era fet tan fort i tan formidable i estava tan segur d'atènyer l'*Autonomia Integral,* que no hi hauria *spiritu tuo:* vendria l'*Autonomia,* mal s'hi oposàs tot lo mon junt. El qui me deya això era una de les persones més eminents de Catalunya en diferents conceptes, que no figura en la política militant, entusiasta això sí de Catalunya, però molt equilibrat de cervell i de seny. Quant una persona així, anava tan a l'ayre i tan embirombada en lo de creure tenir l'*Autonomia* dins les mans, ¿què havia de fer l'altra gent?

Ara bé, el mitx d'una escitació tan formidable i d'una obsessió tan feresta, que'ls catalans no pensaven més que en l'*Autonomia Integral,* que la se veyen ja a sobre, com mira la gent un aereoplà que amunt ben amunt fa la barca com una aliga real i cop en sec pren la fua cap avall cap

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avall i un ja el veu en-terra triunfador o fet una coca; en mitx d'aquell estat de vertader deliri que patien els catalans dins el desembre, que no pensaven més que en l'*Autonomia Integral,* i no sabien parlar d'altra cosa les persones ni els periòdics, i d'*Autonomia Integral* berenaven, dinaven, sopaven i resopaven i la bevíen i la fumaven i la dormien i la somiaven fins i tot de desperts; al mitx de tot aquell tràngol, rebeubeig, terrabastall i rebumbori aborronador, a on no hi havia pany qui servàs ni romana que tregués i anava tot fora de pollaguera; —¿què li havia de succeir an el meu segón *Manifest?* ¿Com el s'havien d'escoltar ni menys lletgirlo? ¿Com no li havien de dar les portes p'els ulls? ¿Com no l'havien d'enviar allà on no hi plou o a fregir ous de lloca?

§ 2

Com s'esplica el silenci aclaparador que guardà Catalunya devant el segón *Manifest*. –Sistema del *boycot* a tots els qui no's someten an el Cacicat de *La Lliga* i que Catalunya sol acceptar

Ho he de confessar ab tota la cruesa pròpia del meu caràcter: me'n vaig dur un desencant ferest. Ni un periòdic no ja de Barcelona, de cap endret de Catalunya, en va dir ni mitja paraula. Just *Correo Catalán* en publicà els títols dels article, sensa ferhi lo més petit comentari. Lo bell esbart de [384] periòdics que havien aclamat, victorejtat i comentat lo primer *Manifest*, el del juny, no tengueren a bé dir ni mitx mot del segón, abandonant per complet la causa del *Diccionari*, de la qual s'eren demostrats sempre tan entusiastes i fervents. Una partida d'amics barcelonins que an el juny m'havien escrit felicitantme p'el primer *Manifest*, oferintse a lluytar an el meu costat come soldats de fila, ni si fossen estats morts haurien guardat un silenci més aclaparador devant el segón *Manifest*... ¿Tal volta s'eren girats contra mi els qui de tants anys se proclamaven per activa i per passiva amics i admiradors? Res d'això. Basta dir que de tot Barcelona just vengueren tres baixes an el BOTLLETÍ (dues de persones *insignificants*, l'altra d'una que lo *Manifest* l'aplanissava

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

granat ferm); llavò en vengué una de Terrassa i una de Valls (aquesta fonc la que més vaig sentir per venir d'un senyor que jo el considerava un de mos millors amics, que m'havia favorit sempre fora mida i que és un dels qui més m'aydaren en l'*Obra del Diccionari*). Això foren totes les *baixes* que el segón *Manifest* ocasionà; en canvi vengueren una partida d'*altes* de Barcelona i d'altres endrets de Catalunya i un bell estol de Mallorca. El primer *Manifest* just ocasionà dues *baixes* en tot Catalunya, Reyne de València i Balears: la d'En Puig i Cadafalch i la d'En Casas Carbó. No calen pus comentaris.

Un dels amics més fins i més feels que tenc a Catalunya m'escrigué al cap de tres o quatre setmanes d'esser sortir lo segón *Manifest*, i me deya: *Fa poc que, per atencions de la meua professió, he trescada Catalunya de cap a cap. Per tot arreu la gent que se preocupa d'aqueixes coses de llengua, l'he trobada a favor vostro, just a un poblet de Muntanya trobí un que vos era contrari. Lo que hi ha que la gent no gosa escriurevos ni parlarvos perque llavò ho posau tot demunt el BOTLLETÍ. Feu por ab aqueix sistema que teniu de publicarho tot!*

La carta d'aqueix amic coral pintava la situació ab tota la seua realidat i cruesa. No, no s'eren girats contra mi els amics i admiradors que tenia a Catalunya. Si s'hi fossen girats, se serien esborrats del BOTLLETÍ, allà on no se'n esborraven llavò ni se'n son esborrats després. Lo que hi ha que's troben devant una lluyta a mort entaulada entre En Puig i Cadafalch i Mn. Alcover: *a*) Mn. Alcover, el del *Diccionari*, que just té lo BOLLETINEL·LO per repartir bescuyt i donar ventim an els qui li fan el perque; *b*) En Puig i Cadafalch, Diputat Provincial, Vice-President d'una *Secció* de l'*Institut d'Estudis Catalans*, President de la Mancomunidat, que s'ès fet amo de les mel·les [385] de la Diputació de Barcelona, de l'*Institut*, de la *Lliga Regionalista* i de tot lo Nacionalisme catalanista, i fa trucs i baldufes, talla i cus, i mana dins Barcelona i tot Catalunya pitjor que no lo Rey Herodes, com ho feya el Zar de Rússia, exercint un *cacitat* repugnant i envilidor, consentintlehi tots els caporals del catalanisme, comensant p'En Cambó. Jo just fas por per lo que desde les columnes del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

BOTLLETÍ m'atans a enflocar a qui's posa a tir, ab lo qual no he posat en perill els *sigrons* de negú (ni els hi posaria maldament pogués: massa ho sap tothom). En canvi, la gent sap massa com se'n desfà En Puig i Cadafalch ab tota la seua tropa, com se'n desfàn els de *La Lliga* i de *La Veu* ab els que no elze van cou-cou i amèn amèn, ab els que gosen pararlos clot, ab els que no's vinclen ni allarguen el coll a totes les exigències dels gats-vayres de *La Lliga*, ab tots els que no's someten a entonar a tota veu devant En Puig i Cadafalch o En Cambó: *Quoniam tu solus sanctus! tu solus dominus! tu solus Altissimus!* Massa que ho saben els catalans la sort que els espera an els qui's posen a tu per tu ab aqueys revel·lers; massa saben que s'esposen a perdre irremissiblement el tros de pa que tenguen, si aqueix dependeix directa o indirectament de la Diputació o de l'Ajuntament de Barcelona, de la Mancomunidat, de tot organisme a on tenga gens d'influència *La Lliga Regionalista*. Sí, el malanat que té la dis·sort d'incòrrer en l'indignació o el desafecte dels manyucladors de *La Lliga*, aquesta per boca de la cap-esflorada *Veu de Catalunya* li declara *boycot*, li decreta la *mort civil*; i aquesta persona, per més benemèrita i honorable que sia, romàn anul·lada, els elements *lliguencs* li fan el buyt més absolut, li neguen l'aygua i el foc, l'enterren en vida, i ja negú en parla pus d'aquella persona, per coses grosses i glorioses que fassa. Això ès el sistema de *La Lliga* i *La Veu* ab els que los fan nosa, ab els que no els entren per l'ull dret. Contra tal sistema, propi de sectaris reconsagrats, he sentides maixanta protestes a diferents bandes de Catalunya. Aqueix sistema se figuraren *La Veu* i En Puig i els gats-vayres de l'*Institut* poderme aplicar a mi; i per això la noninguna de *La Veu* dia 2 de juliol i En Puig i Cadafalch en la famosa sessió de la Diputació dia 9 del mateix mes me fulminaren llur flametjant anatema, declarantme *bosquerol, ignorant de set soles i homes de baix llivell científic i de més baix llivell moral*, figurantse que ab aquestes quatre cosses me deixaven arrenyonat i esbudellat per a sempre i enterrat baix de la esfereidora llosa de llur despreci i del consegüent i fatal oblit [386] a que tothom per forsa m'havia de condamnar, obeint a llur desxuyador

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anatema. I dugueren els de l'*Institut* llur odi i ràbia africana contra mi a l'estrem d'anarse'n a la gent del Palau Bisbal de Barcelona a fer sebre que, si Rdm. Sr. Bisbe seguia tenintme per oste en esser jo a Barcelona, com ho havia fet des que entrà a la Diòcesi, els de la Mancomunidat pendrien allò com un tir i una ofensa a ells, i que el Bisbe en sufriria les conseqüències. Arribà a orelles meues aqueixa nova infàmia de les males ànimes de l'*Institut*, i escriguí an el Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona que no me tornaria acostar pus an el Palau per no aumentarli les amargors que li procuren els de *La Lliga Regionalista* i de l'*Institut*, puys jo no havia dit encara tot lo que tenia que dir de tan mala gent, sino que just havia comensat i me quedava a dir molt més que no havia dit. Així respecten llur Rdm. Bisbe els garameus de *La Lliga Regionalista* i de l'*Institut*. Ni la llibertat de tenir a casa seua qui vulla, li deixen. ¡Si ho seràn de *lliberals!* ¿S'ès vista may insolència, desenfreiment ni selvatgisme igual? Ni an el Rif ni a la Cafreria ni a cap boval, si m'apurau!

Desgraciadament els fets demostraren en part que *La Veu* i En Puig coneixen prou la gent catalana, la qual se somet massa mansuetament a tal sistema, atentatori en grau superlatiu a la dignidat natural de que no's pot despendre cap poble del mon. Sí, *La Veu i La Lliga* n'han fulminats una partida d'anatemes sensa to ni so i contra tota raó envers de persones meritíssimes, i ha semblat que Catalunya se sometia servilment a tals anatemes, donantlos en definitiva per ben fulminats i per ben anatemisades aquelles persones, que sovint han acabat per considerarse resignadament afonades i soterrades per sempre més. Això ni més ni pus anava a ma de succeirme a mi. Totd'una de sortir el primer *Manifest*, se'n parlà molt dins Catalunya i se'n preocupà fondament l'opinió pública; en parlaren i ho comentaren llargament els periòdics; però ab la troncada que m'etzibaren En Puig dia 9 de juliol a la Diputació i nou o deu dies mès tart l'*Institut d'Estudis Catalans en ple* per boca de son President de Torn i son Secretari General, romanguí devant la generalidat de la opinió pública catalana come capxifollat i definitivament arreconat, segons me pronosticava *La Tradició Catalana* d'Olot dia 24 de juliol, dolentse'n ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tota la seua ànima. Es ver que a tots els punts de Catalunya que visití durant lo juliol i tot l'agost tothom me rebé afectuosíssimament i me feren mil protestes contra l'actitut d'En Puig i Cadafalch i l'*Institut* envers de mi; però tornat jo a [387] Mallorca i passats una quants mesos i esclatant aquell rebumbori estafaril·lador de l'*Autonomia Integral*, que tothom estava segur que mos venia demunt sens falta per obra i gràcia precisament d'En Puig i Cadafalch, que a tall d'*angel exterminador* m'havia fulminat el ferèstec anatema *capbussantme* del cap-curucull de la Diputació de Barcelona, —l'opinió pública de Catalunya semblà haverme oblidat completament, semblà donarme per mort i soterrat com si may n'hi hagués hagut de Mossèn Alcover dins Catalunya. ¿Feu cas negú públicament del meu segón *Manifest*? ¿en parlà cap periòdic de Catalunya? ¿N'hi hagué cap que tengués pit per sortir en defensa meua? Totes les apariències, totes les senyes eren de que Catalunya acceptava la sentència que m'havien fulminada *La Veu* i En Puig i Cadafalch. D'amagat, dins qualque recó de llurs cases els catalans porien estar i estaven sens dupte moltíssims per mi; en públic, devant Deu i tot lo mon, negú demostrà estarhi, negú gosà confessarme; ni un n'hi hagué que no se'n empegueís. Això ès la pura veritat sensa embuts ni revoltaries.

§ 3.
Feresta inconseqüència de l'opinió pública catalana respecte de mon conflicte ab l'*Institut* i En Puig i Cadafalch, contrastant ab l'opinió pública de Madrid

Enterada la gent de Madrid del meu conflicte ab l'*Institut* i En Puig i Cadafalch, el diari de més circulació i més lletgit d'Espanya, *ABC*, sortí en defensa meua i de l'*Obra del Diccionari* ab un article ben vibrant d'un catedràtic de l'Universitat de Valladolid, el famós D. Antoni Royo Villanova, i ademés me demana *ABC* un article sobre la Llengua Catalana: n'hi enviy tres i los me publicà devant de tot. El gran diari madrileny *El Debate*, un dels més lletgits d'Espanya, m'envia un de sos redactors a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tenir una entrevista ab mi, i en dona conte ben espinzelladament, fent la meua defensa i la de l'*Obra del Diccionari* contra En Puig i Cadafalch i els balitres de l'*Institut*. L'*Ateneu* de Madrid m'ofereix la seua càtedra per donar una *Conferència* de lo que vulla. Senyalat dia i anunciat el tema, desistesc d'anar a l'*Ateneu* per motius que no ès el cas de manifestar; m'ofereixen la càtedra de l'*Acadèmia de Llegislació i de Jurisprudència*, a on desplec dia 14 de maig el tema anunciat ja a l'*Ateneu*, devant un nombrós i selecte auditori, i s'acordà publicarme tal *Conferència*. La *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* me publica un article [388] sobre *Bibliografia filològica de la Llengua Catalana*, mentres que *La Sociedad de Excursionistas Españoles* me demana un estudi sobre el gran poligraf balear D. Josep M.ª Quadrado p'el centenari del naixement d'aquest que tal *Sociedad* anava a celebrar; i prou que envií l'estudi, i m'escriuen de Madrid que el publicaràn ab els altres de l'*Homenatge* que's celebrà dia 22 de juny a la *Reyal Acadèmia de la Llengua Espanyola* devant S. M. N'Alfons XIII, Rey d'Espanya, que Deu guart. Amèn.

Retrec això per fer veure el contrast pintoresc i eloqüent que forma l'opinió de Madrid respecte de mi i de l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana* ab l'opinió pública de Barcelona i de tot Catalunya envers del present conflicte. ¿Tal volta m'han oferit ni proposat *L'Ateneu Barcelonès, L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona,* de la qual son *corresponent* fa molts d'anys, *L'Acadèmia de la Llengua Catalana* ni cap altra entidat científica ni literària, de donarhi cap conferència sobre la ditxosa *Obra del Diccionari* o mon conflicte ab l'*Institut*? ¿N'hi ha haguda cap de totes aqueixes entidats que haja tengut pit per ferme cap demostració de simpatia ni de consideració? ¿Hi hagut cap diari, setmanari o revista de Barcelona o de Catalunya que haja treta cara per mi o per la meua *Obra* ni que haja demostrat preocuparse'n gota? La contesta a totes aqueixes preguntes desgraciadament té que esser en rudes negativa. ¿Era tal volta que tots els periòdics catalans i totes aquelles entidats donassen raó a l'*Institut* contra mi, que fossen partidaris d'En Puig i Cadafalch i d'En Fabra i companyia i per lo mateix contraris meus? Res d'això. Es públic i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

notori que aquelles entidats son contràries fins a les ultres d'En Fabra i de l'*Institut* i que En Puig i Cadafalch hi té ben poques simpaties. I què en direm dels periòdics? Tret de *La Veu de Catalunya* i dels setmanaris comarcals que sostèn *La Lliga Regionalista*, ¿quin diari ni setmanari hi ha devot de l'*Institut* ni d'En Puig i Cadafalch? Recordau lo que retreguérem an el segòn *Manifest*, d'un dependent d'En Puig, que me confessà que aqueix està barallat ab mitx Barcelona. ¿Com s'esplica, doncs, aquest mutisme de la Prensa catalanista i de les entidats científiques i literàries de Barcelona i fora de Barcelona i l'opinió pública catalana devant mon segòn *Manifest*?

No crec que negú tract d'esplicarho dient que això s'esplica per la meua insignificància, perque no fas la mida per haver de preocupar l'atenció pública de Catalunya ni ocuparse de les meues coses els periòdics i entidats catalanistes. Si quant [389] l'any 1901 publiquí la *Lletra de Convit*, endressada a tots els amadors de la llengua catalana, Catalunya hagués fet el sort, i ni periòdics ni entidats catalanistes m'haguéssen escoltat, jo me'n seria guardat com de caure d'arrambarme devers Catalunya; no hi hauria feta gens de nosa, i me seria tancat dins Mallorca per treballar en l'*Obra* magna del *Diccionari*. Però ès públic i notori que Catalunya m'escoltà prou a les hores, que me cridaren a Barcelona per donar sobre el projecte del *Diccionari* conferències a l'*Ateneu*, an el *Centre Excursionista de Catalunya*, a la *Agrupació Escolar Ramon Llull,* a la *Lliga Espiritual de Montserrat*, a la *Secció Catalanista* de la *Congregació Mariana* del Jesuites, a la *Lliga Regionalista*, a l'*Acadèmia de Medicina*, a una partida més d'entidats catalanistes. He de recordar que tot un estol d'escriptors catalanistes, compost d'homes tan prestigiosos com En Francesc Mateu, En Ramon Picó i Campamar, En Narcís Oller, En Jaume Massó i Torrents i una vintena més m'obsequiaren ab un esplèndit dinar, proclamantme caporal de l'*Obra del Diccionari* i que tots hi volien treballar a les meues ordes. He de recordar també que el *Centre Excursionista de Catalunya* i l'*Unió Catalanista* acordaren fer i feren una tercera edició de la *Lletra de Convit* per escamparla per tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya. Es públic i notori que a les principals poblacions de Catalunya se constituiren *juntes d'acció* per fer anar avant l'*Obra del Diccionari*, proclamantme'n director i Mestre. Es públic i notori que, recorrent Catalunya per estudiarhi la llengua de comarca en comarca, per satisfer les pregàries i instàncies dels entusiastes de per tot arreu, me viu obligat a anunciar demunt els periòdics mon itinerari ab vuyt o nou dies d'anticipació per que me poguessen rebre així com desitjaven i tenirme preparada la cosa. Es públic i notori que haguí de multiplicar les meues anades a Barcelona i a altres grans centres de vida catalanista per atendre a les demandes de direcció i d'instrucció que els entusiastes m'endressaven per fer anar avant l'*Obra del Diccionari*. Es públic i notori que, quant publiquí *Qüestions de Llengua i Literatura Catalana* contra el famós article *Cataluña bilingüe* (*El Imparcial* de Madrid, 15 de desembre, 1902) del Dr. D. Ramón Menéndez Pidal, tota la prensa catalanista en feu mil elogis dedicantli tot un vol d'articles que he tenguda la curiosidat de reunir i formen un volum més que regular. —Es públic i notori que a proposta meua se celebrà a Barcelona dins l'octubre de 1906 lo grandiós *Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, a on concorregueren 3.000 congresistes, l'Ajuntament i la [390] Diputació de Barcelona ens concediren molts de milenars de pessetes de subvenció i se'n ocupà tota la Prensa Espanyola i bona part de l'estrangera. Es públic i notori que l'Ajuntament de Barcelona m'ha subvencionada qualque pic ab moltes de pessetes l'*Obra del Diccionari*. Es ben cert que la Diputació de Barcelona l'any 1908 acordà subvencionarme la mateixa *Obra* fentme formar un presupost de les cantidats que s'eren mester per durla a cap; presupost que presentí i m'aprovà la Diputació, però que no el pogué fer efectiu per la *desgravació del vi o del blat* que decretà justament el Govern d'aquell any. Es també ben cert que per insinuació meua an En Prat de la Riba la Diputació de Barcelona acordà enviar i envià tres joves (En Barnils, En Montoliu i En Griera) a estudiar filologia a Alemanya, a on elze sostengué tres anys. És públic i notori que, quant En Prat de la Riba conseguí que la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diputació fundàs i constituís la *Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans*, me'n feu Membre i mos companys me'n elegiren President.

Recort tots aquests fets per fer veure que a mi no me poren dir que som massa insignificant, que no fas la mida per haver de preocupar l'atenció pública de Catalunya ni ocuparse de les meues coses els periòdics i entidats catalanistes. Modèstia a part, pretenc tenir ara més títols i més mèrits per que Catalunya me consideri i m'atenga que no devers els anys 1901, 1902 i següents respecte de l'*Obra del Diccionari*. Pretenc sebre ara més de filologia catalana i estar més preparat per la gran tasca lexicogràfica que no l'any 1902 i 1903. ¿Qui m'ha seguit ni m'ha passat devant en sacrificis, afanys i desteixinament per tal tasca?

¿Com s'esplica, doncs, que els anys 1901, 1902 i següents fessen a Catalunya públicament tant de cas de mi i de la meua feyna lexicogràfica, i que en fessen públicament tan poc com sortí el tercer *Manifest*? ¿Què he fet jo per haverme d'abandonar d'una manera tan absoluta l'opinió pública de Catalunya, la Prensa, les entidats catalanistes, les corporacions culturals? Una de dues: o Catalunya l'any 1901 i els anys següents fins a 1912 m'atribuí un prestigi que jo no mereixia ni era gens fundat, un prestigi buyt, fals, una farsa de prestigi, o el prestigi que m'atribuí llavò Catalunya i me proclamà tothom durant anys i anys, era vertader, fundat, llegítim. Si lo primer, Catalunya prengué per un prestigi una nul·litat; proclamà per apòstol de la Llengua, per Director de l'*Obra del Diccionari*, per President del *Congrés Internacional de la Llengua*, per President [391] de l'*Institut d'Estudis Catalans,* un *bosquerol*, un *ignorant*, un home *socialment intractable*, de *baix llivell científic* i de *més baix llivell moral*, segons definició *ex cathedra* de la noninguna *Veu de Catalunya* i d'En Puig i Cadafalch, President de la Mancomunidat, Cacic Major de la Lliga i altres... atrocidats. Si lo segón, si el prestigi que Catalunya l'any 1901 y anys següents me regonegué i proclamà, ès ver, fundat i llegítim, — l'opinió pública de Catalunya, que representen i personifiquen periòdics, corporacions culturals i entidats catalanistes, ha feta una pífia, ès cayguda en una garrafal inconseqüència, ha oblidada horrorosament la llògica, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les persones sèries no poden oblidar may per no pegar de cap i rompre-se la crisma. I ha fet això l'opinió pública catalana o per buydor de closca o per fretura de suc de cervell o per fluixor i esveuvament de caràcter o per magror d'esperit o per egoisme, ès a dir, per por an el Cacic Major de *La Lliga*, Diputació de Barcelona i Mancomunidat, En Puig i Cadafalch, per dirho tot dret sensa anar a voltar.

¿No ès ver que resulta un contrast ben eloqüent i *instructiu* entre l'opinió pública de Catalunya, representada per la Prensa catalana i per les corporacions culturals de Barcelona i entidats catalanistes, i l'opinió pública de Madrid, representada p'els periòdics i entidats culturals d'allà, respecte de l'*Obra del Diccionari*? ¿No ès ver que cal pendre'n bona nota?

Dues escepcions gloriosíssimes hi ha hagudes, gràcies a Deu, de l'atonia, afonia i esveuament de l'opinió pública catalana: *a*) lo digníssim Diputat per Terrassa, D. Alfons Sala, que, enterat de la situació indigna que En Puig i Cadafalch ab els de l'*Institut d'Estudis Catalans* i *La Lliga* m'havien creada, se'n anà a contarho an S. M. lo Rey Alfons XIII d'Espanya (que Deu guart); i Sa Majestat en feu tan de cas que'm cridà per telegraf a Madrid per sentirme sobre l'*Obra del Diccionari* i declarantse'n protector acorat; i *b*) lo Tinent de Bal·le de Barcelona Sr. Martí i Ventosa, que la derreria de juny proposà a l'Exm. Ajuntament de la Ciutat Comtal i *Junta de Vocals Associats* que dins el Presupost Municipal de Barcelona votassen **tres mil pessetes** *p'el Diccionari de Mn. Alcover;* i l'Ajuntament de Barcelona ab la *Junta de Vocals Associats* votà **tres mil pessetes** per mon *Diccionari*.

D. Alfons Sala i el Sr. Martí i Ventosa ab l'Ajuntament de Barcelona i la *Junta de Vocals Associats* han feta quedar bé Catalunya, l'han salvada de l'inconseqüència feresta de l'opinió pública catalana, representada per la Prensa i les entidats [392] culturals i catalanistes, que ara han fet tan poc cas de l'*Obra del Diccionari* i de son iniciador, després d'haverne fet tant i tant l'any 1901, 1902 i els anys subsegüents.

D. Alfons Sala i el Sr. Martí i Ventosa ab l'Ajuntament de Barcelona i la *Junta de Vocals Associats* han representada la vertadera opinió pública

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de tot de Catalunya, superlativament favorable a l'*Obra del Diccionari* i a son iniciador. Cal enviarlos l'enhorabona més coral per llur valentia, per llur magnanimidat, per llur superioridat d'esperit, defiant les ires i la betzèrria del vergonyós i sublevador caciquisme de la *Lliga Regionalista*, devant el qual tremolen come fulles de poll (¡o vergonya!) els *intel·lectuals* de Barcelona, allà on confidencialment no li deixen part sana ni se'n treuen paraula bona. Covardia, esveuvament de caràcter i magror d'esperit s'anomena aqueixa figura. Bon profit elze fassa. Amèn.

§ 4.

A mi no m'enterren ni m'arreconen Puigs ni Cadafalchs ni *Instituts*

He dit més amunt que se veu que En Puig i Cadafalch i *La Lliga Regionalista* coneixen la gent catalana quant apliquen an els qui los fan nosa, an els qui no se presten a esser escolans d'amèn d'ells, el sistema de declararlos el *boycot*, de decretarlos la *mort-civil*, de negarlos l'aygua i el foc i *enterrarlos en vida*, puys aquells a na qui apliquen tal sistema, acaben per sometre-s'hi a discreció, donantse per morts i per soterrats. En Puig i Cadafalch i els de l'*Institut* se veu que se figuraven que jo faria el meteix, que m'arreconaria dins Mallorca, m'arrufaria a un recó de ca-meua, i ja no se'n resaria pus de Mn. Alcover ni en cantarien pus galls ni gallines. Aqueys balitres l'erraren de cap a peus. Si els catalans continentals son tan mansuets i tan ximples que s'adonden resignadament an el *boycot* d'En Puig i Cadafalch i de *La Lliga Regionalista*, els catalans de Mallorca som una mica més asprius i de pel més arreveixinat; no mos deixam cualcar tan fàcilment; sabem fer pegar de folondres i de copes el cualcador més empiulat. Se veu que la sanc catalana que corre per les nostres venes, lluny de perdre gens la virtut, lluny de desmayar gota de briu ni de vigor tot passant la mar, més tost se retrempà ab l'aygua salada, i se conserva més rabent, més llampant, més altiva, més valenta, més coratjosa que no la que corre p'els varals del Principat. Per això En Puig i Cadafalch ha trobada a Mallorca sabata de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[393] son peu; n'ha trobat un de català que no n'hi mena gens de por, que se riu a esclata bufetes dels seus ridículs, còmics i bajoquencs anatemes, i se'n fa mil vegades trons de totes les vergues de llamp que en la seua betzoleria cacical tenga a bé entafarrarli.

Dia 21 d'abril d'entany me profetisà En Puig i Cadafalch que me'n penediria jo si publicava el meu *Manifest*. La seua profecia resultà falsa; puys no sols en publiquí un de *Manifest* contra ell i els balitres de l'*Institut*, sino que ara public el *qui fa tres*, contra ell i sos companys de caciquisme; i el segón fou més pitjat que el primer, i aqueix ès més pitjat i carregat d'espícies i de pebre que no el segón. I lluny de penedirme'n gota, com més va, més satisfet n'estic i més dispost que may a fiblarlo ab tota la forsa.

Si se fos tractat just de la meua personeta an el conflicte ab l'*Institut*, aviat haguera finit. Milanta vegades mos germans, nebots i amics, i fins i tot el meu criat, veyentme tan atrafegat i tan bruixat ab les meues curolles literàries i llingüístiques, m'han tractat de beneyt perque no ho enviava tot a rodar, allà on poria estar jo el més tranquil, regalat i descansat del mon dins ca-meua, escrivint *rondayes*, fent la pretxa ab aquest o ab aquell altre, donantme la gran vida, sensa cap necessitat d'haver se servar el tafetà a negú nat del mon. Si mon ideal no fos lo que ès, faria molts d'anys que m'hauria escoltats aquells consells, i sobre tot els hauria seguits quant els *antifilològics* de l'*Institut* me feren aquella noningunada dins el juliol de 1917. Llavò sí que ho hauria enviat tot a rodar, publicant abans un *Manifest* i contant fil per randa tot lo que m'havien fet aquells subjectes, a mi i a l'*Obra del Diccionari*, i no hauria volgut sebre res pus de tal *Obra* ni de la Llengua Catalana ni me seria tornat a acostar pus may a Barcelona ni a Catalunya, per anys i sigles que hagués viscut. Però com resulta que mon ideal ès lo que ès, no m'he poguts escoltar may aquells consells, ni he pogut atendre a lo que me deyen mos amics corals Mn. Miquel Costa i Llobera i D. Joan Alcover i Maspons, que me desconsellaven de que publicàs mon primer *Manifest*, dientme que no volgués sebre res pus dels elets de l'*Institut*, que elze

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

deixàs en porret i m'afluixàs d'ells i de qui prega per ells. Aqueys amics, egregis per tant[s] de conceptes, no son temperaments lluytadors; però ho som jo, i per la qualque cosa m'hi deu haver fet el Bon Jesús.

Jo vaig concebre l'*Obra del Diccionari*. Abans d'envestirla, hi pensí mesos i mesos, donantli mil voltes, estudiant la cosa [394] ben d'aprop. La consultí ab la gent de més pes que coneixia, no sols de Mallorca, sino de fora-Mallorca, entre altres, lo Rdm. Bisbe Campins, Mn. Costa, N'Alcover i Maspons, En Menéndez Pelayo, lo Dr. Balari i Jovany, lo Rdm. Bisbe Carsalade de Perpinyà, Mn. Jacinto Verdaguer, lo Dr. Rubió i Lluch, Mn. Jaume Collell. Tots me digueren: *Endavant les atxes!*

Ab una gent tan cepada d'esperit i de *qui hi ha dalt* que'm donava el sus, ¿com no havia jo de pendre la fua? ¿I com voleu que m'atur ara ni me reta, mentres Deu me conserv la sanitat, el seny i allò que no'n venen a plassa? ¿Per quatre revel·lers desenfreits, com els *antifilològics* de l'*Institut*? Per un atrabiliari engaumeit ab la caporalia de la Diputació de Barcelona, de l'*Institut d'Estudis Catalans*, de *La Lliga Regionalista* i de la Mancomunidat? Per un Puig i Cadafalch? Ja hi van calsats per aygua els qui això se creyen! Bé demostraren no coneixerme gota.

La fua que prenguí l'any 1901, que me feu trescar Catalunya espanyola i Catalunya francesa, el Reyne de València i les Balears; que'm feu esbroncar per dins França, Anglaterra, Bèlgica, Alemanya, Àustria, Suïssa i Itàlia i travessar la Sardenya fins a Alguer, per espigolar i pellucar a totes aqueixes bandes recapte per l'*Obra del Diccionari*; —aqueixa fua no poria acabar ni abolirse assetsuaixí perque a quatre caps-esflorats de Barcelona elze passàs per l'escudeller. Si tals pifolers haguessen feta l'alsada de tres ous, si llur ayguardent fos estada dels graus que's necessiten per retgir un poble civilisat com ells pretenen retgir Catalunya, si llur cap de guayta, En Puig i Cadafalch hagués conservat gens de semblansa d'En Prat de la Riba, com pretén esserne la continuació, allà on just n'ès la caricatura, l'en-revés i l'antitesis; —ell i els titiuers de la seua cassoleta haurien comprès que, si'm treyen a cosses de l'*Institut* i de tot l'alou de la Diputació i de la Mancomunidat, a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mi me sobrava sanc, briu, coratge i gosadia per anarme'n fins i tot a Madrid, a on era bo de veure que m'escoltarien, per poc que los sabés parlar i destapar les buranyes de l'estol baldufenc d'aixerits que ab la bandera de l'*Autonomia Integral* botxinegen, atabuixen i tiranisen desenfreidament Barcelona i Catalunya, desgavellantles, destrempantles, congestionantles, maretjant i treguent del solch mitja Espanya i enverinant i exasperant l'altra mitja. [395]

§ 5
La Autonomia llegítima i la illegítima que Catalunya no alcansarà may

Els meus contraris en llur insensatesa i soberga aldèssia no veren ni sospitaren el perill de que jo m'espitxàs a Madrid i elze desbaratàs la potranca. Segurs i re-de-segurs de llur triumf, complet, absolut i espatarrant demunt mi, envestiren sensa cap ni centener llur colossal, esbojarrada i delirant empresa d'implantar cop en sec a Catalunya la ditxosa *Autonomia Integral*, tant si Espanya volia com si no volia.

Som un partidari, convençut i acorat de l'*Autonomia*, no sols de Catalunya, sino de totes les regions històriques d'Espanya; he defensada mil voltes l'*Autonomia* de paraula i per escrit, en converses particulars i en discussions i conferències públiques i desde les columnes de molts de periòdics. I no som partidari d'una *Autonomia* de dos doblers i un *menut*, de *passa tu! passa tu!* ni de riure, sino d'una *Autonomia* acorada, sustancial, de bon de veres; no just en profit d'una entidat ètnica d'Espanya, sacrificanthi, supeditanthi les altres entidats ètniques; sino en profit, armònic i concordat, de totes les entidats ètniques, de totes les regions històriques, de tots els boldrons de pobles propins que constitueixen la Mare Espanya. Això sí, la *Autonomia* dels meus ensomnis, la que he defensada i professada tota ma vida, sempre ha tenguda per base, per pern, per marc, per ànima, per forma sustancial la Mare Espanya. Ab això ja ès bo de veure que may he sostengut ni pretengut

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que Catalunya tenga el dret absolut de dictarse l'*Autonomia* ni donarla-se sensa que negú altri la hi puga condicionar, intervenir ni escapsar en cap de les maneres. Catalunya ès una de tantes regions històriques d'Espanya, una de tantes de *nacionalidats* espanyoles, que totes plegades, la suma, conjunt i aplec de totes, son i componen l'Espanya; i les ha d'incloure totes un vincle comú, han de ballar totes demunt un sol pern: el Poder, el Govern Central, que indispensablement, imprescindiblement ha d'esser suprem. I així com els indivíduus, per viure en sociedat (i e(l)s indispensable viurehi), necessiten sacrificar qualque cosa de llur llibertat i de llurs conveniències i ventatges en ares de la mancomunidat que juntament ab altres indivíduus formen, així les entidats ètniques, les regions històriques, tenen que haver de sacrificar qualque cosa en ares de l'armonia i concòrdia ab les altres regions històriques i entidats ab les quals han de [396] conviure formant, constituint una altra entidat ètnica més ampla, més estensa, rigurosament històrica, que se diu Estat o Nació i an el nostre cas Espanya. De manera que Catalunya en principi, en tesi general, té un dret absolut a l'*Autonomia sustancial*, de *bon de veres*, però totes les altres entidats ètniques d'Espanya, totes les altres *regions o nacionalidats històriques* d'Espanya tenen el mateix dret que Catalunya. Per lo mateix hi ha que *armonisar i concordar* tots aqueys drets, igualment absoluts en sí, però que en la pràctica s'han de *confrontar*, s'han d'*armonisar* uns ab altres, *cedint* tots qualque mica fins allà on la raó, l'equidat i la justícia demanen, per arribar a la indispensable i imprescindible *armonia i concòrdia* de totes les entidats, regions i nacionalidats que componen i constitueixen Espanya.

Si En Puig i Cadafalch, En Cambó i els altres caps-pares de *La Lliga Regionalista* i de la Mancomunidat haguessen tengut en conte aqueys principis que acap d'indicar, tan evidents, tan inconcusos, tan irrefutables, no haurien formulada ni exigida l'*Autonomia* que anomenen ells *integral*, suscitant contra ells totes les altres regions d'Espanya, tota l'opinió pública d'Espanya fora de Catalunya. Entesa l'*Autonomia Integral* així com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ells l'entenen i la formulen i l'exigeixen, i sobre tot en llurs mans i comandantne ells; així com la practiquen dins l'*Institut d'Estudis Catalans*, dins la *Diputació de Barcelona*, dins la Mancomunidat i dins tots els organismes que en dependeixen; així com la practiquen els caporals de *La Lliga Regionalista* contra els qui no los van *amèn! amèn!;* així com l'han practicada i la practiquen contra l'*Obra del Diccionari*, anul·lantla, fentla impossible *in aeternum et ultra*, impedint, capturant el progrés de la filologia catalana, endogalant, cruixint, vilipendiant i botxinetjant la mateixa Llengua Catalana baix del pretest de referla, dignificarla i sublimarla, de lo qual protesten airadament la majoria dels escriptors catalanistes, que no son *carn venuda*; entesa i practicada l'*Autonomia Integral* així com l'ha practicada i la practica contra mi En Puig i Cadafalch ab la sòrdida complicidat de l'*Institut d'Estudis Catalans* i el consentiment d'En Cambó i demés caps-pares de *La Lliga*, suspenentme de President de l'*Institut*, negantme tots els drets i prerogatives de tal i tota *comunicació de relació*, com si jo fos un criminal de la pitjor espècie, declarantme ells home de *baix llivell científic i més baix llivell moral*, trepitjant ab això En Puig i l'*Institut* el *Reglament de la Diputació,* la mateixa lley que la Diputació donà a l'*Institut* per que [397] s'hi retgís, establint que el càrrec de President fos *Vitalici* (art. 7); tirant ells a baix tal estatut de la manera més insensata i desenfreida: —entesa i practicada l'*Autonomia Integral* així com l'entén i la practica En Puig i Cadafalch dins l'*Institut* i dins la Diputació; oprimint, vexant i tiranisant la gent sensa respecte ni consideració a raó, equidat ni justícia, manant allà dins com un Rey Herodes per l'estil d'així com manava el Zar de totes les Rússies; —entesa i practicada així l'*Autonomia*, ancque l'encerolin i l'enramellin ab lo pompós títol d'*Integral*, jo no l'he professada, entesa ni sostenguda may. I si l'*Autonomia* fos això, jo renunciaria a ella, abominaria d'ella, la condamnaria ab totes les meues forses, considerantla molt pitjor que el *Centralisme* que patim i suportam perque no hi ha altre remey, i més funesta p'el bé públic *nacional*, més depressiva de la dignidat humana, més fatal a la cultura literària i científica de Catalunya, més xereca,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

disolvent i abrusadora per la mateixa llengua catalana. No, de tal *Autonomia*, ni *integralisada* ni sensa *integralisar*, no en vull *mudes* per empeltar cap arbre meu, no en vull nàscia ni llevor de cap casta, sino que la rebrotx, la rebuig i li don les portes p'els ulls perque la consider un perill gravíssim p'el progrés, prosperidat, cultura, avenç i bon nom de Catalunya i d'Espanya.

¿Què tot Catalunya vol i exigeix l'*Autonomia* així com la proclamen i l'exigeixen En Puig i Cadafalch, En Cambó i tota la tracalada de *La Lliga Regionalista i illes adjacents*? Ho nec en rudes; no hi ha un tal, senyorets! Sou massa afectats d'arrogarvos la representació de Catalunya, allà on hauríeu d'esperar que Catalunya la vos donàs. I fins al present no la vos ha donada ni d'un bon tros. Proves: en les eleccions llegislatives del febrer d'entany Catalunya elegí **20** diputats de *La Lliga*, **dos** *nacionalistes* rònecs i **tres** *republicans nacionalistes*: total 25 diputats, *francament* partidaris de l'*Autonomia*. ¿Quants de diputats a Corts elegeix Catalunya? 44. De manera que casi hi havía l'any 1918 la mitat de districtes catalans que no's demostraren gayre *autonomistes*, així com entén *La Lliga* l'*Autonomisme*. ¿S'hi son fets més *autonomistes* els districtes catalans del febrer d'entany ensà? Vegem lo que mos diuen les eleccions llegislatives que's feren ara p'el juny. An aquestes eleccions derreres, el triunf de *La Lliga Regionalista* ès estat tan... fenomenal, tan... espatarrant, que, en lloc de treure *vint* diputats a Corts com entany, just n'ha trets *quinze*. I no sols això, sino que n'ha obtengut un altre de triunf la *mar* de fenomenal, la *mar* d'espatarrant: no sols no ha pogut derrotar [398] N'Alfons Sala a Terrassa, i això que le hi volia derrotar; —fort i no't mogues— i fins En Cambó anà allà a sermonar els capellans, fentlos avinent que *en conciència* no podien votar En Sala (¡iencara diràn que En Cambó no té zel de la salvació de les ànimes!); sino que l'*Unió Monàrquica Nacional* que té N'Alfons Sala per cap, ha trets an aquestes eleccions **catorze diputats a Corts.** *La Lliga* just li guanya d'un. Quaranta quatre Diputats elegeix Catalunya. Doncs an aqueixes eleccions just n'ha trets quinze *La Lliga Regionalista,* que pretén tenir la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

representació de tot Catalunya. ¿Es o no evident que una part grossíssima de Catalunya no vol ni demana ni exigeix l'*Autonomia* així com la volen, la demanen i l'exigeixen En Puig i Cadafalch, En Cambó i tota la tracalada de *La Lliga*? I si no fos així; si en realidat tota Catalunya volia o demanava o exigia l'*Autonomia Integral* que els de *La Lliga Regionalista* s'han formatjada per llur us i profit particular; —ab tota la meua ànima de català balear ho sentiria per Catalunya, senzillament perque la manera de formular i demanar tal *Autonomia* seria el remey més segur i el recurs més infal·lible per no conseguirla may may, per més que brancatjassen i palanquetjassen tots els catalans passats, presents i futurs, i per molts de sigles que duràs Catalunya... Mirau quina hora vos ho dic io catalans benvolguts! l'*Autonomia Integral* que heu permès que els elets de la Mancomunidat formulassen en nom vostre i l'exigissen d'Espanya sensa poderne llevar ni una lletra, ni una til·la, no l'haureu may per may, mentres l'Espanya no's gir demunt devall, mentres no's capgir tota, i vosaltres, de tres milions mal contats que sou, per art d'encantament o per un altre art qualsevol, no arribeu a esser desset milions, i els desset milions dels altres espanyols no devallin a tres milions. No, catalans! ès un amic, ès un germà, ès un català de Mallorca, que vos ho diu, no per mal, sino p'el vostre bé: mentres dels vint milions d'espanyols vosaltres no en tengueu desset i els no-catalans just siguen tres o quatre milions, creysme, si no voleu perdre els temps i l'ase i les magranes, si no voleu que els altres pobles veins i germans se riguen de vosaltres, deixaula córrer l'*Autonomia Integral* que En Puig i Cadafalch i En Cambó ab tota llur escolania han formatjada i encitronada; no hi penseu pus, preniu altres vareres i curolles més formals, més entretengudes, més profitoses, més inofensives. [399]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 6

Fracàs vergonyós de la campanya de l'*Autonomia Integral*

No hi puc donar volta, no m'hi cap dins el cervell ni m'ho esplic en cap de les maneres com ab això de l'*Autonomia Integral* ¡o catalans! vos sou deixats emblanquinar tan xemaroyament, tan primitivament. Vos passàreu tres o quatre setmanes esperant l'*Autonomia,* això sí, ben *Integral,* per la *setmana qui venia.* I bé en *vengueren* de *setmanes;* però l'*Autonomia* no arribà a *venir* ni *integralisada* ni sensa *integralisar.* Pot esser que arrip en... treure dents les gallines o el dia del Judici Final, en haver tocades *Vespres.*

Llavò vos feren creure que, si dia 10 de janer no la vos havien donada, ben *integral, integralíssima,* vosaltres mateixos la vos donaríeu, la posaríeu dins tot Catalunya, i ¡a veure qui seria l'atrevit que gosàs piular ni moure peu ni cama contra ella!

I arribà dia 10 de janer. ¡Vaja si arribà! Lo que no arribà fonc l'*Autonomia* ni *integral* ni sensa *integralar!* Els caps verjos que la vos havíeu promesa per tal dia, contaven que les... gèl·leres del Govern Central no s'atansarien a dur els famosos *implantadors autonomisants* a Montjuïc, perque això seria fer rebrotinar la formidable *llegenda de Montjuïc;* i ¿qui hi havia dins Espanya que tengués reguinyols per afrontar la reprovació, l'anatema que li llansaria tota l'Europa *concient?...* Això me deya un dels més eminents professors de l'Universidat de Barcelona, que no ès polític, però entusiasta de Catalunya com el primer, i molt equilibrat i equànim. I quant un esperit com aquell estava així, ¿què havien de fer els altres? ¿Com no havíeu d'estar casi tots ¡o catalans! en ple deliri? desvarietjant a la descosida?

Però ¡ay! que el bony no sortí ni esclatà per la banda de Montjuïc, sino per la banda d'uns embalums estranys que caplleven per bandes homides, per allà on hi ha molt de brou, per la mar, ab una paraula; uns embalums, que, si mal no m'err, se diuen *acorassats,* de molt mals

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

averanys per molta casta de gent, i que sembla que feren tanta de feredat a la colla d'*implantadors autonomisants integrals,* que elze fugiren totes les ganes que tenien, que no eren poques ni fluixes, de provar de fer la meravellosa *implantació integralisant.* I vos quedàreu ¡o catalans! sensa l'*Autonomia Integral,* que tan solemnement En Puig i Cadafalch i En Cambó i demés *super-homes* de *La Lliga* vos havien promesa. [400]

Això no vos bastà per obrir els ulls, tan clucs los dúyeu, tan tapats i emblanquinats anàveu. Vos digueren aquells elets: —Res, no ha pogut esser dia 10, perque En Barrufet hi ha bufat; però serà dia 25 ab la assamblea d'Ajuntaments, que elze semetrem [sic] l'*Estatut*; el se faràn seu i ¿qui tendrà pit ni coratge d'oposarse a la voluntat de Catalunya? I vengué el fatal dia 25, i se celebrà la tremenda assamblea d'Ajuntaments; i, en lloc de proclamar aqueys l'*implantació* de l'*Autonomia Integral*, enviaren a Madrid una *Comissió* ab l'*Estatut nou* flamant devall xella per presentarlo a les Corts i ferlosho acceptar, sensa llevar una lletra ni una til·la, com se suposa.

I la *Comissió*, ab l'*Estatut* devall xella ¡cametes me valguen! Cap a Madrid. I encara no son a Madrid aquells elets, com ja's planten dins les Corts i ¡plaf! Ja hi han etzibat l'*Estatut*; i... allà hagueren de deixar *an el siti* els bons de *comissionats*. Allà ¡O Catalans! El teniu *mort*... de rialles i *soterrat per omnia saecula saecularum*! Allà li deixàreu aixamplar els potons i acabar els alens perque vos sentíreu, vos esclataren dos bonys malignes, maligníssims: la vaga de *La Canadiense* i llavò la *Vaga Sindicalista*, que ab un poc més fa fer flamada a Barcelona i a totes les poblacions veines, a on el dimoni ballà de capoll una partida de dies, i tothom perdé tant els jocs i el delit, que romangué morta i esveida cop en sec la tremenda campanya de l'*Autonomia Integral*.

Sembla mentida que aqueixes coses hagen passat a Catalunya! Sembla mentida que hi haja tants de caps lleugers a Catalunya, que fossen llegió els qui creguessen que, si no los havien donada l'*Autonomia Integral* primer dia 10 de janer, llavò dia 25 del mateix mes, la s'haguessen de donar ells mateixos cop en sec, tot amb u, i negú

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Espanya hagués de tenir pit per oposars'hi! ¡Sembla mentida que arribassen a creure-se això fins i tot catedràtics de la Universidat de Barcelona, dels més il·lustres d'Espanya! ¡Sembla mentida...!

A Mallorca, a Madrid, a moltes d'altres bandes d'Espanya abans del dia 10 i del 25 de janer hi hagué vertadera ansiedat, vertadera por de lo que podia succeir a Barcelona. Jo no en vaig tenir gota, senzillament perque conec una mica... el *drap*; i parodiant la frase: *te conec, erbeta! poriol te dius!* puc dir an En Puig i Cadafalch, an En Cambó i a tota la tracalada que elze va cou-cou: —*Vos conec, erbetes! intel·lectuals, superhomes vos deys!* No, no sou *de semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel*! No, a mi no m'ha agradat may rentar a negú la cara ab pedàs aixut! A mi m'agrada dir les coses tot dret, així com [401] les me sent! No, no ho sou del llenyam d'En Fivaller, d'En Pau Claris, d'En Bach de Roda, d'En Rafael Casanova! Alguns de vosaltres sou gent de suc de cervell, talents privilegiats; casi tots teniu molta de llengua, molta de parola; molts sou grans oradors; tots sou trempats ferm per rallar p'els colzos i tot. Ara per *posarhi les mans*, com demostraren sebreleshi posar els incomparables patricis En Joan Fivaller, En Bach de Roda, Mn. Pau Claris, En Rafael Casanova; per *posarhi les mans* ja no sou tan patricis ni trempats. Si romàn nissaga d'En Fivaller, d'En Bach de Roda, d'En Claris, d'En Casanova a Catalunya, no ès entre vosaltres io xarrims *autonomistes integrals*!

El qui haja trescada una mica Catalunya i haja vists d'aprop els *catalanistes militants*, ho sap massa que en general son elements tallats de lluna, come comanats, magnífics ferm per organisar i fer anar avant un moviment polític, per guanyar eleccions i ocupar políticament totes les posicions estratègiques i fer triunfar políticament llur causa política. Per lo que no valen un gafet ni una gulla escossada, ès per un acte de forsa, a on siga precís esposar la pell dels diumenges i dels dies feners. El partit carlista en moments de gran exaltació patriòtica i relligiosa ha pogut intentar actes d'aqueys i a voltes no s'hi ha faltat gayre per triunfar, fent un acop de les *Institucions lliberals*. Es evident de tota evidència que els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catalanistes no han estat may en situació d'intentar res d'això. ¿A on eren els Tristanys, els Mirets, els Galcerans, els Castells, els Savalls, ab coratge per fer tenir veres les amenases del dia 10 i 25 de janer, que corregueren de cap a cap de Catalunya i d'Espanya? I maldement aquells *capitosts* fossen compareguts, ¿a on era la gent per seguirlos acoradament i a tota ultransa?

No haventhi res d'això, com no hi havia, i tots els qui coneixem una mica Catalunya, sabíem massa que no hi havia absolutament res d'això, —may vaig témer gota que succeís res dia 10 ni dia 25 de janer. La gran errada, la gran porcada fonc fer córrer aquelles amenasses, que no hi havia manera de fer efectives. La gran errada, la gran porcada fonc no haver els caporals del catalanisme desmentides aquelles amenasses, haverles fomentades i engreixades de tots vents i de mil maneres. I això ès una de les travelades més grosses que ha pegades i una de les pasterades més agres que ha fetes En Cambó, talent polític extraordinari, d'una talla colossal, però que ho sacrifica tot, fins lo més alt i sagrat, a les seues mires polítiques de cada moment, desentenentse massa sovint de [402] l'ideal suprem de la Pàtria, que tot Generalíssim de la política no ha d'oblidar ni perdre de vista may, com no l'oblidava ni el perdia de vista en cap moment En Prat de la Riba.

¿Hi poria haver un final més desastrós i més desgraciat que el que tengué la campanya de la *Autonomia Integral*? I tot per lo malamentíssim que la dirigiren. Semblava dirigida esclusivament d'En Puig i Cadafalch, per lo desbaratada i sensa cap ni centener que sortí. ¿Vol dir això que jo n'estiga content de que no se conseguís l'*Autonomia sustancial* de Catalunya? El qui ho diga, falta an el *vuytè manament*, me posa un fals testimoni, me calumnia, m'ofén. Tota la culpa del fracàs de tal campanya ès dels qui la dirigiren, perque demanaven i exigien massa, i ho demanaven i ho exigien d'una manera tan altiva, provocadora i punyent, que no hi havia manera d'accedirhi i concedirlosho. Ells tenen la culpa principal de no haverho conseguit. May a Madrid havien estat en tan bona disposició ni ab tantes ganes de concedir l'*Autonomia*, tota l'*Autonomia*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

compatible ab l'*Unidat Espanyola*. Els caporals de *La Lliga* no se'n saberen aprofitar, perderen aquella magnífica avinentesa, fins a l'estrem que allò que a les hores els caporals de la Política de Madrid estaven disposts a donarlos i ho haurien fet votar a les forses polítiques que comanden, a l'hora d'ara ja no serien capaços de ferlosho votar perque l'opinió pública de Madrid i d'Espanya els ha perduda la feredat i la por que feyen els *campions* de l'*Autonomia Integral* desde el moment que's va veure que derrera aquelles ferotges amenasses de dia 10 i dia 25 de janer, no hi havia Catalunya ni cap sector capital de Catalunya, sino un esbartinyol d'*intel·lectuals*, falaguers de llengua i de barram, però xerecs ferm per passar a *vies de fet*. Si Catalunya no té avuy l'*Autonomia*, possible en les circunstàncies actuals, ho deu esclusivament an els qui dirigiren la campanya de l'*Autonomia Integral*. Aquesta vegada no tenen la culpa els de Madrid; la tenen tota els caporals de *La Lliga Regionalista* i *illes adjacents*.

§ 7.
El cas de N'Alfons Sala. —La Mancomunidat coacciona els Ajuntaments de Catalunya i l'*Obra del Diccionari*

Es tanta la presunció i l'aldèssia de *La Lliga Regionalista* que pretén que ella i sols ella ès el cervell i el cor de Catalunya i que negú més que ella sap res de lo que convé a Catalunya ni de lo que Catalunya vol i no vol; i tot aquell qui's permet [403] dissentir de *La Lliga* en res ni per res, *La Lliga* l'escomunica i el declara mal català i traydor a la Pàtria.

Quant se discutia dins les Corts devers el febrer l'*Autonomia Catalana*, lo Diputat per Terrassa N'Alfons Sala, fent ús del dret que té tot Diputat de proposar lo que honradament creu convenient p'el bé de la Pàtria, s'alsa un dia dins les Corts i demana que se concedesca l'*Autonomia* an els Ajuntaments, i que ab aquests, ja autònoms, se podrà constituir l'*Autonomia Regional*, i serà una obra més espontània, sensa la coacció que la Mancomunidat exerceix ara demunt els Ajuntaments.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Bona la va haver dita En Sala. Els de *La Lliga* s'hi llansaren demunt i no hi hagué nom lleig, ofensiu i baldrumer que no li diguessen, declarantlo *urbi et orbi* i *ex cathedra* mal català, traydor a la Pàtria, Judes i no sé quantes de coses més.

Jo a les hores no coneixia N'Alfons Sala més que de sentirlo anomenar an els de *La Lliga* com una persona digníssima, com un català de cor i mereixedor de tot respecte encara que no fos d'ells. Tenint present tot això, ¿com podia admetre jo que aquest bon senyor cop en sec fos tornat un mal català, hagués feta traició a la Pàtria i en fos devengut un Judes? i tot perque havia dit que la Mancomunidat *coacciona els Ajuntaments* de Catalunya. Per mi ès evident tal *coacció*. *La Lliga Regionalista* per via de la Mancomunidat, Diputacions i Ajuntaments exerceix un cacicat demunt Catalunya, contra el qual clamen casi totes les comarques catalanes. Per convencerse'n, basta recórrer tals comarques i sentir la gent lo que diuen dels qui manetgen *La Lliga*, que no se'n treuen paraula bona ni elze deixen part sana. Jo en puc donar fe de tot això per lo que he sentit i vist trescant per aquelles comarques o rebentne clarícies confidencials. Lo que hi ha que li menen por a *La Lliga* perque saben que té els jocs feixucs i que balda i crucifica els qui li fan el perque. La *coacció* de la Manomunidat demunt tots els organismes polítics, administratius, municipals i *catalanisants* ès tan evident, està tan a la vista de tothom, que un de mos amics més fins me digué confidencialment que may havia d'haver atacat en mon *Manifest* En Puig i Cadafalch, President de la Mancomunidat, perque tota la Mancomunidat ab tots els organismes que en dependeixen o hi estàn entrebaulats, se girarien contra mi, naturalment per la *pressió*, per la *coacció* que En Puig elze faria. Això mateix succeí dins la Diputació de Barcelona quant el meu *Manifest* provocà l'informació sobre la manera com l'*Institut* gastava els fondos públics que la Diputació li consignava per l'*Obra del Diccionari*. [404] Per tot Barcelona corregué que casi tots els Diputats estaven indignats contra els abusos i desgavell de la *Secció Antifilològica* en la manera de gastar els diners públics, i que estaven resolts a fer un escarment; però que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llavò En Puig els amenassà que, si no li feyen costat contra Mn. Alcover, el dimoni se'n duria les títeres i tota l'obra de *La Lliga* se'n vendria per avall. Desde aquell moment, ab tot i esser estats sempre els elements de *La Lliga* tan favorables a l'*Obra del Diccionari* i tan entusiastes de la meua actuació, ja no s'hi son manifestats pus, sino que m'han fet i me fan el buyt i se manifesten contraris reconsagrats de tot lo que fassa olor del *Diccionari de Mn. Alcover*. ¿Es o no evident la *coacció* d'En Puig i Cadafalch demunt la Mancomunidat, demunt la Diputació de Barcelona, demunt tots els organismes dependents de la Mancomunidat o entrebaulats ab ella? I si la Mancomunidat ha fet això en la meua qüestió contra l'*Obra del Diccionari* ¿què no voleu que fassa ab els Ajuntaments? May dirà que no vulga que siguen *autònoms*. Això seria mostrar massa la filassa també. *La Lliga Regionalista* i la Mancomunidat no volen que siga el Poder Central que don l'*Autonomia* an els Ajuntaments primer que a la Regió; sino que volen esser ells que elze donin la ditxosa *Autonomia*, perque els Ajuntaments els ho hagen d'agrair, per donarlosho de modo i manera que no s'esllavís ni s'enderroc aquell tan indigne com reproductiu *Cacicat* que *La Lliga Regionalista* exerceix demunt tot Catalunya. Si els Ajuntaments *autònoms* han de constituir i establir l'*Autonomia Regional*, de criats que son ara de les Diputacions i de la Mancomunidat, en tornarien amos i senyors, i ibona nit *cacicat* de *La Lliga* i de Barcelona demunt tot Catalunya! I com la proposta de N'Alfons Sala anava tot dret a enderrocar aqueix *cacicat*, per això En Cambó i tota la tracalada de *La Lliga* retxen les espases contra ell; i si les forses els hi arribaven, el se menjarien frit. Doncs jo io catalans! que conec una mica Catalunya, que l'he trescada tota diferents vegades, aturantme a totes les comarques, sentinthi escobletjar la gent sobre els gats-vayres de *La Lliga Regionalista*, que fan bons els de Madrid, —dic, afirm i sostenc que N'Alfons Sala sentà una veritat com un temple quant digué que la Mancomunidat exerceix *coacció* demunt els Ajuntaments en totes les coses que pot i que convenen i interessen an els seus caporals, En Cambó

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i companyia, com en fa de *coacció* dins tot Catalunya contra tots els qui no li entren per l'ull dret. [405]

De manera que N'Alfons Sala per lo que digué dins les Corts, lluny de merèixer blasmes, insults ni vituperis, mereix una corona per haver dita una gran veritat, per haverla confessada i proclamada valent i solemnialment per bé de Catalunya i d'Espanya.

§ 8

En Cambó ha abandonada l'*Obra del Diccionari* i el conreu científic de la Llengua Catalana a les ires desenfrenades d'En Puig i Cadafalch i dels *antifilològics* de l'*Institut*

En Cambó figura come cap del Catalanisme de *La Lliga* des que ès mort En Prat. En Prat dirigí sempre ell, negú may s'atansà a desobeirlo a la descuberta. No n'hi pren lo mateix an En Cambó. El meu *cas*, el meu conflicte ab l'*Institut* i En Puig ho demostra. En Puig se veu que en definitiva no volgué acatar l'autoridat d'En Cambó, favorable a mi totd'una, i en sortí ab la seua fent fer an En Cambó i an En Vallès i Pujals un paper tristíssim i desayradíssim. ¿Com s'hi resignaren En Cambó i En Vallès i Pujals? Això ès la queixa que tenc d'ells, sobre tot d'En Cambó.

Pocs admiradors tendria En Cambó tan fervents i tan desinteressats com jo. Ho sabíen prou tots els qui me tractaven, lo qual me valia i ocasionava molts d'entreversos, topades i esclips i esclops. May li havia demanat res per mi, ni a ell ni a cap altre polític de Mallorca ni de fora-Mallorca, de Catalunya ni d'Espanya.

M'armen el conflicte els caps esflorats de l'*Institut*, i un dels meus amics més feels se'n va a contarho an En Cambó, que, com ho sentí, se pegà un cop an el cap fent una esclamació de blasme de tal conducta, afeginthi: —¡I no recorden aquests senyors que a Mn. Alcover l'aplaudiren al mitx de la Rambla? (Quant férem el *Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, l'any 1906). Per cert que com els cap-buyts de l'*Institut* saberen que En Cambó havia dit això, un d'ells se permeté calificarlo de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

baixa mentalidat. Aquell amic m'aconsella que vaja a veure En Cambó; el veu i li anuncia la meua visita. Me'n hi vaig dia 28 de novembre; i, com comens a contarli el conflicte, m'interromp cop en sec i me diu: —*Es evident tot això! No se cansi més? ¿Qui ho pot arretglar? —El President de la Diputació que ès el qui paga!* dic jo, —*Doncs jo*, [406] diu ell*, diré an el President de la Diputació que ho arretgli!* Me despedesc d'ell donantli les gràcies, i aquell dia mateix me crida el President de la Diputació, En Vallès i Pujals; m'hi present, el trop ab En Puig i Cadafalch, i tots dos me diuen:—*Diga, Mn. Alcover, com s'ha d'arretglar això*. Jo els ho dic en bloc; ells ho accepten, i quedam que jo els enviaré la solució per escrit, ben espinzellada i especificada. Les ho enviy; el President la se mira; me crida a Barcelona, ausent En Puig, que capllevava devers Andalusia preparanthi la campanya electoral. Tenim ab En Fabra una acarada devant el President de la Diputació: acceptam tots dos la proposta del President; jo exigesc que En Barnils, Mn. Griera i En Montoliu entrassen a l'*Institut*; En Fabra s'hi resisteix. I jo, com allò formava part principal de la meua proposta de solució que el President de la Diputació i En Puig me havien demanada, manifestí an el President que no poria passar per la postergació, absurda i injustificada, dels digníssims filòlegs Barnils, Griera i Montoliu, i que per lo mateix no hi havia *solució*, i me'n venguí a Mallorca aquell mateix dia (5 febrer, 1918). Arribat a Mallorca, escric una carta an En Cambó espressantli el meu disgust de que no haguessen acceptada la *solució* que ell m'havia promesa i el President de la Diputació i En Puig i Cadafalch m'havien demanada dia 28 de novembre avespre (1917). I En Cambó a volta de correu me contesta ab la següent carta: «Barcelona, 8 febrer, 1918. —Rvnt. mossèn Antoni Maria Alcover, pbre. —Benvolgut amic: la seua carta me dóna molta pena, i n'és la part més grossa el no veure clar lo que pugui fer jo, després de lo fet fins ara, per evitar que es consumi una injusticia amb qui, com V., tant ha fet per Catalunya. —Qualsevol cosa que a V. li sembli pugui fer jo, no té més que manar a son affm. amic F. CAMBÓ».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueixa carta me causà una impressió estranya. Venia, ès ver, amarada d'afecte coral i de consideració envers mi; però ¿com esplicar que En Cambó «no ves clar lo que podia fer» «després de lo fet» fins llavò per la solució que tan solemne i terminantment m'havia promesa dia 28 de novembre? ¿Era que ja En Puig i Cadafalch li havia fet avinent, desde la seua cadira presidencial de la Mancomunidat, que no tenia dia 28 de novembre i que l'esperava d'En Cambó i gràcies an En Cambó s'hi pogué encamellar? ¿Era que En Puig ja li havia dit que no estava dispost a deixar passar la *solució* que jo proposava i que ell tan rendidament m'havia demanada dia 28 de novembre avespre? Se veu que En Cambó devant l'actitut [407] rebeca i irreductible d'En Puig, no's donà ab coratge de imposarse an En Puig per cumplirme la paraula que dia 28 de novembre m'havia donada, solemne, absoluta, parentòria; i l'home comensà a fer anques enrera. I arribà a ferleshi tant, que, quant jo *pro bono pacis* renuncií a que En Barnils, Mr. Griera i En Montoliu formassen part de l'*Institut* i acceptí la transacció del President de la Diputació, i En Puig i Cadafalch s'hi declarà contrari a tota ultransa, fentse trons del compromís que En Cambó havia concret envers de mi, aquest escrigué a un amic seu i meu que «en tal qüestió no podia fer res més que llamentar lo que passava». En Cambó escrigué això de Madrid, essent ja Ministre de Foment. Abans de dia 21 d'abril, que fou ma ruptura ab En Puig, unes quantes de vegades li vaig escriure, manifestantli la fe absoluta que tenia en la paraula que dia 28 de novembre m'havia dada; però ell may me contestà. Allò me caygué molt avall, perque els Ministres de la Corona fins llavò, sempre que els havia escrit, me contestaven. I resultava un contrast ben eloqüent ab lo silenci del gran Ministre català, que jo el considerava el *non plus ultra*.

Romput ab En Puig dia 21 d'abril avespre, dia 22 escric an En Cambó lo que m'acabava de passar ab lo President de la Mancomunidat; i, recordantli lo que ell havia escrit an aquell amic de que en tot aquell entrevers meu ab l'*Institut* «no poria fer més que llamentar lo que passava», li escriguí, entre altres coses, tot això: «Donchs jo, Sr. Cambó,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

me veig an el cas de dirli que, per sortirme V. ara ab aquestes, —quant vaig venir a casa seua dia 28 de novembre, no m'havia d'haver promès que el President de la Diputació ho arretglaria, sino que m'havia d'haver dit lo que diu ara, que "no hi pot fer més que llamentarho". I jo me'n seria anat de casa de V. agrait de la bona acullida, llamentant que no m'hagués pogut ajudar. Però ara me trop que V. me prometé una solució favorable; jo quedí confiat i segur de la seua paraula, que considerava formal i forta; i ara resulta... ¿com vol que la califiqui? ¿Què no la vol cumplir? Això may! ¿Què ès impotent per cumplirla? ¿En Cambó *impotent* devant En Carner i comparsa? Això no ho creurà negú... ¿Com queda V. en tota aqueixa cosa? ¿Com queda lo President de la Diputació, que come tal President dia 4 de febrer me proposava una solució devant En Fabra, que no era tot lo que jo demanava, però era lo principal; jo accept, vuyt dies després, tal proposició del President per indicació del mateix President feta a don J. R.; —i ara En Puig me nega [408] tot lo que m'oferí el President dia 4 de febrer? —¿Com queda ab tot això la paraula del President de la Diputació, de dia 4 de febrer i la de vosté de dia 28 de novembre? Queda anul·lada, potetjada i desfeta. Doncs jo, Sr. Cambó, no pas per això». Tot seguit li anunciava que publicaria mon primer *Manifest*, a on, li deya: «han de sortir una partida de coses que no fan gens de favor a la Diputació ni a *La Lliga*, si, sabentles, les consenten; i naturalment hauré de contar que vostè i el President de la Diputació me prometeren una solució que han resultat impotents per ferla efectiva».

En Cambó se feu tan curt ab aquesta carta meua, que a volta de correu me contesta ab aquesta carta: «El Ministre de Foment. —24—4—18. Rnt. mossen A. M.ª Alcover. —Distingit amic: el contingut de la seua carta'm priva en absolut d'ocuparme més en el seu assumpto. A. CAMBÓ».

Sens dupte se figurà En Cambó ab aquesta canonada esbaltirme i ferme una coca, i l'errà de mitx a mitx. Se veu que ni ell ni En Puig i Cadafalch may me conegueren més que de lluny, per més que me tractassen anys i anys. Salta a la vista que se figuraren que jo seria un de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tants que elze rodetgen per engospar les tallades o miques o bul·lafes que ells se dignin llansarlos. Aquests tals naturalment no elze planten cara ni elze tornen les pilotes an el joc ni elze canten Santa Clara.

An En Cambó li deya en la referida carta de dia 22 d'abril, ademés de lo que més amunt retrec: «Si jo anava derrera cap negoci personal, si jo pretenia res d'aquesta vida, escalar alts càrrecs, omplirme la butxaca ab sous d'assí i d'allà, seria més bo de fer el capturarme. Jo no servesc més que el meu ideal: la causa de Déu i de la Llengua Catalana. Això me dona una gran llibertat d'acció i m'allibera de moltes traves que aturen molta de gent».

El sistema d'intimidació, eficaç i decisiu per moltíssims, no serveix per capturarme a mi, sino per infudirme més coratge i més empenta. En Cambó i En Puig i Cadafalch se figuraren que jo no havia de gosar may a posarme a tu per tu ab tot un Ministre de Foment, ab tot un President de la Mancomunidat, ab els amos omnipotents de tota l'influència vivent de Catalunya. A la vista està que la bollaren de mitx a mitx.

Per mala sort, el President de la Diputació de Barcelona, En Vallès i Pujals, boníssima persona, prengué lo mateix sistema d'En Cambó, de tancarse a la banda i no voler sebre res pus de mi ni del meu conflicte. Si ells m'haguessen dada una mica d'esplicació de conort i d'esperansa per quant poguessen [409] saltetjar els esculls i emperons que elze barraven el pas i elze dificultaven la cosa per arribar en definitiva a la solució que m'havien oferida i promesa, jo me seria armat de santa paciència aguantant així com hagués pogut lo furient trebolí d'En Puig i Cadafalch, tot lo temps que fos estat precís per donar lloc a una solució pacífica, que negú més que jo desitjava; però ells no me volgueren guardar cap consideració, abandonatme a mercè de l'atrabilis d'En Puig i Cadafalch, i vengué... lo que forsat havia de venir.

Tot lo mal d'això estigué en que En Cambó no va voler o no va poder imposarse an En Puig i Cadafalch, per mantenir la paraula solemne que m'havia dada dia 28 de novembre de 1917. En Prat de la Riba no me'n donà may cap de paraula que no la cumplís ell i no la fés cumplir an els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altres. En Prat de la Riba se sabé imposar sempre a tots els elements de *La Lliga*. ¿Com? Rendint culte fervent i indefectible a l'ideal de la Pàtria, que per ell era lo suprem després de Deu, ideal que encoblava sempre ab la Justícia, l'Equidat i el Seny. En Cambó ab això no se demostra gayre sucessor d'En Prat per motiu de no tenir ordinariament altre ideal suprem que l'interés de la seua particular visió de cada moment polític, dispost casi sempre a sacrificarho tot an aqueix interés, fentse trons de tot lo altre; per lo qual se troba qualque pic empenyalat de mala manera demunt els ressingles de la seua política maquiavèlica. I ¿què fa ell? Per sortir del pas i salvar les apariències, deixa comandar desiara i a redols els caparruts i forts de morro, com En Puig i Cadafalch, els quals, mort En Prat de la Riba, no respecten Meco, en pegarlos la mosca de casta forta. Dels caporals polítics que, per salvar llur caporalia, fan aqueixes fantasies, fiauvosne tan poc com d'unes cases que cauen, si no voleu que vos cayguen demunt: no us embarqueu ab ells, si no vos ne voleu anar a fons irremissiblement.

Gros era lo prejudici que tenia jo a favor d'En Cambó; però tot una sèrie de fets d'ell, absolutament innegables, massa evidents, han esveit de mon cor tal prejudici i m'han fet tocar ab les mans que p'En Cambó lo suprem no ès el bé de Catalunya ni de la Llengua Catalana, sino el seu interés particular i personal, an el que supedita, subordina i sacrifica el bé de Catalunya i de la Llengua Catalana. En tants d'anys com vaig batallar les batalles de la Llengua an el costat d'En Prat de la Riba, may el vaig aglapir ni guipar que abandonàs ni preterís gens la causa de la Llengua ni fluixetjàs gota en la seua defensa i enaltiment; may deixà de fer costat a l'*Obra del* [410] *Diccionari* ni a res que afectàs an el conreu científic i glorificació de la nostra llengua. No puc dir lo mateix d'En Cambó, que dins menys d'un any d'esser el Caporalíssim del Catalanisme militant i Ministre de la Corona d'Espanya, després de haverme demostrat dia 28 de novembre de 1917 que amparava ab tota la seua autoridat l'*Obra del Diccionari*, —per fogir d'un conflicte ab En Puig i Cadafalch, s'oblida completament de la paraula que ab tanta de solemnidat m'havia donada i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

abandona de la manera més absoluta l'*Obra del Diccionari* a la atrabilis d'En Puig i Cadafalch. Doncs això no fa caporalíssim ni senyor ni home, i que'm dispens En Cambó allà on ès.

§ 9
¿Me poden negar els de *La Lliga Regionalista* competència per parlar de política catalanista?

Com la política ès una cosa de la qual arriben els esquitxos a tothom, tothom n'ha de poder parlar, en no esser que en ple reynat de les *llibertats públiques*, ara soterrem la *lliura emisió del pensament* o la declarem contrabàndol de... *pau*.

Ademés qualque cosa devia trobar En Prat de la Riba que sabia jo i entenia de política, si dins l'octubre de 1905 me pregà que l'acompanyàs a veure si convenceríem vàries persones respectabilíssimes, entre altres, D. Ferran de Segarra, de que allargassen el coll a figurar come candidats per les llavò properes eleccions municipals de Barcelona. Qualque cosa devien trobar que jo sabia de política, si la primeria de l'any 1907 me cercaren els caporals de *La Lliga* perque donàs an el *Centre* o *Comité de Defensa Social* de Barcelona una *Conferència*, no sobre la lluna o la manera de *posar lloques* o de curar *ulls de poll*, sino sobre *eleccions*, sobre lo que calia an els catòlics catalans fer a les hores respecte d'*anar a votar*, això ès, si hi havien d'anar o no i qui havien de votar. I qualque poc elze degué agradar la *Conferència* an aquells Caporals quant En Prat de la Riba i En Miquel Junyent del *Correu Català* s'espitxaren a la Curia Esglesiàstica de Barcelona per conseguir la corresponent *Llecència* del Rdm. Sr. Bisbe, que conseguiren, i estamparen aquell discursot meu, i en feren una tirada de deu o quinze mil exemplars, i els escamparen per tots aquells districtes de Catalunya que més fretura en passaven; i alguns diputats confessaren després que devíen llur triunf an aquella bona de *Conferència* meua; i dins Barcelona se'n veneren tants d'exemplars, que del sobrant compràrem una màquina [411] d'escriure de les millors que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llavò hi havia per un dels més doctes i benemèrits Relligiosos de Barcelona que m'havia donat el croquis de l'argumentació de la *Conferència*, després d'haverlo discutit llargament ab alguns germans seus d'hàbit, tots lletra-ferits ferm. Si vaig sortir llavò al mitx per dir an els catòlics catalans lo que trobava que elze calia fer en matèria d'eleccions, me concretí a recordarlos les ensenyanses pontifícies sobre tal matèria i en vista de que els Rdms. Srs. Bisbes de Catalunya no creyen del cas haverne de dir res an aquelles circunstàncies. Si els bisbes haguessen parlat, jo no hauria fet més que repetir i esclovellar allò que ells haguessen dit; jamay me seria atansat a alsar altar contra altar ni a donar altres orientacions que les senyalades dels Bisbes. May per may hauria duyta la meua gosadia a l'estrem que la dugué no fa gayre, poc abans de les derreres eleccions llegislatives, *La Lliga Espiritual de la Mare de Deu de Montserrat*, constituintse oracle dels catòlics en matèria d'eleccions després de l'admirable Pastoral del Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona sobre els devers dels catòlics en tal matèria, donantne les fites tan netes, tan perentòries i terminants. Oblidà desgraciadament *La Lliga Espiritual* que *allà on hi ha Patró no manden mariners*. Aqueixes intromisions en la direcció de les conciències contra les orientacions dels *Pastors d'Israel*, *posats de Deu Esperit Sant per retgir l'Esglèsia de Deu*, foren sempre fatals a tots els partits polítics que les se permeteren, senzillament perque són *usurpacions* de dret i de *jurisdicció*, que Deu no deixa may sense castigar. Si el Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona no hagués publicada aquella memorable Pastoral, que tota la Prensa catòlica d'Espanya tant i tant celebrà, bellament hauria pogut *La Lliga Espiritual de Montserrat* donar el seu parer sobre eleccions an els seus associats; publicada aquella Pastoral, si *La Lliga* volia parlar d'eleccions, no podia fer més que acatar la Pastoral i repetir totes les seues ensenyanses i no treure un peu de les orientacions de la Pastoral. Tota altra cosa per forsa havia de resultar una *inoportunidat*, una... *impertinència*. A la llegua se veya que *La Lliga Espiritual* feu allò a impugnes de qualque caporal de *La Lliga Regionalista*, i això ès una nova prova de que *La Lliga Regionalista*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que se gloria d'esser *aconfessional*, que no vol proclamar la Relligió per base ni norma de la vida pública, vol manyuclar la Relligió, la vol esplotar, en vol fer roba de corsari.

Essent *La Lliga Regionalista* l'obra d'En Prat de la Riba i resultant, dirigida d'ell, una gran forsa política de tendència [412] francament conservadora en el sentit enlayrat de la paraula, destinada a prestar grans servicis a Catalunya i a Espanya, a la Relligió i a la causa de l'orde i de la cultura, i que no ès gens duptós que'n prestà molts d'aqueys servicis (això al menys era la meua honrada i sincera convicció); —jo mil vegades a Catalunya i fora de Catalunya, de paraula i per escrit, en públic i en privat i desde les columnes de molts de periòdics he alabada *La Lliga Regionalista* en tot lo que hi trobava alabable; i an els de *La Lliga* elze semblaven molt bé les meues alabanses. No les rebutjaven come de cap persona *incompetent*, sino que les daven per ben autorisades i hi feyen grans mans-balletes.

Doncs així com alabí tantes de voltes les coses de *La Lliga* que jo considerava bones i laudables i meritòries; ara me cal denunciar i censurar les coses dolentes que *La Lliga Regionalista* se permet massa sovint, sobre tot des que En Prat de la Riba, primer per la seua malaltia, llavò per la seua mort, deixà de dirigirla, i caygué en mans d'En Puig i Cadafalch i d'En Cambó. Per fogir jo de tota la responsabilidat que'm podria quebre en les males obres de *La Lliga* si no protestava d'elles, així com tantes de voltes li alabí i celebrí les bones que feya, això ès, les que jo tenia per bones; —me pertoca cantar clar per fixar posicions i definir actituts, perque negú me puga culpar de que vituper lo que primer alabava i don per dolent lo que primer donava per bo, allà on may he fet altra cosa més que donar testimoni de lo que me sent dins el cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 10

Jo acús i denunciy els Caporals de *La Lliga Regionalista* com un perill, com un mal, com una calamidat per la Relligió, per la Pàtria, per la nostra Llengua, per la nostra Cultura

Aqueix concepte que tenc de la direcció de *La Lliga Regionalista* i de *La Veu de Catalunya*, trompeta de *La Lliga*, ès una ilusió meua per lo que m'han fet en motiu del conflicte ab l'*Institut*? Me sembla que no hi ha res d'ilusió. Envers del concepte en que tenc aquells Caporals en quant a Relligió, no he tengut altre remey que reformar i rectificar l'idea que en tenia, del tot favorable, en vista del concepte del tot desfavorable que he aclarit que té d'ells la majoria del Clero Regular i Secular català, que he tractat en les meues derreres escursions per Catalunya ab més intimidat i [413] detenció que no en les primeres, que me'n anava d'un poble a altre com un passa-volant, fenthi unes aturades massa curtes. En les derreres escursions per l'Empordà, La Selva i la Costa de Llevant, per tota la Catalunya occidental desde Tortosa a Balaguer i Organyà, per Tarragona, Vilafranca del Penedès, Igualada, Ponts i Manresa, casi sempre me volgueren per hoste els reverents Srs. Rectors o Venerables Cases Relligioses o Convents (Escolapis, Franciscans, Jesuites); i si may m'ostatgí a cap fonda o posada (poques vegades ferm), els estudis de la conjugació elze feya o a la Sacristia o a la Rectoria del poble, sempre ab lo concurs de Rts. Rectors, Vicaris o Capellans llisos. Això me donà avinentesa de comunicar més íntimament ab lo Clero Regular i Secular i aclarir quin era el concepte que tenen format dels homes i de les coses de Catalunya. De tot d'una me cridà fort l'atenció no trobar ni veure a cap Rectoria, Convent ni Casa Relligiosa *La Veu de Catalunya*. Just d'un Rector vaig sebre per son Vicari que tenia *La Veu*, però per compromís. A totes les Rectories i Convents trobava el *Correo Catalán*, a moltes *El Debate*, *El Siglo Futuro*, *El Correo Español*. D'aquests diaris me parlaven Rectors, Capellans i Frares, alabantlos, celebrant lo que hi lletgien. De *La*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Veu, si en parlaven, era casi sempre per censurarla, per desjectarla come poc afecta a la Relligió, com a partidària de la *aconfessionalidat*, com indigna de que els catòlics i sobre tot lo Clero li fassen costat. I encara parlaven més desfavorablement de *La Lliga Regionalista* i sobre tot d'En Cambó i de casi tots els altres caps-pares que'l secundaven, tractantlo fins i tot alguns d'*ateu*, tractantlo casi tots d'altres coses ben impròpies d'un bon fill de l'Esglèsia, de lo qual ja havia sentida remor, encara que confusa i indefinida, devers Barcelona. Casi tots aquells Rectors, Capellans i Frares inculpaven d'*aconfessionalidat La Lliga Regionalista* i sobre tot En Cambó, censurantlosho ben granat. Cap en vaig trobar de Rector, Vicari, Capellà llis, Frare ni Relligiós que defensàs l'actitut i tarannà de *La Lliga* ni d'En Cambó en matèria relligiosa. Allò m'impressionà fondament; no ho manifestí tot d'una, preferint pensarhi bé, sospesarho bé, remugarho, madurarho. Tot un any he esperat a ferne una crida; i ara la fas per descàrrec de la meua conciència. Sí, jo que tantes de vegades en públic i en privat, de paraula i per escrit i desde les columnes de la Prensa, havia defensada *La Lliga* i En Cambó perque creya honradament, sincerament que eren un bé per Catalunya i per Espanya desde el punt de vista relligiós i polític; en conciència he de [414] manifestar públicament lo que he aclarit respecte de tal entidat política i de tal polític en mes eixides de cap a cap de Catalunya, tractant d'aprop lo Clero Regular i Secular. He de dir que el judici que el Clero en forma, el concepte en que el Clero elze té son desfavorables; no elze consideren un bé, sino un mal per la Relligió i per la Pàtria. He de dir que jo, juntant aqueix concepte i aqueix judici del Clero Català sobre *La Lliga* i *En Cambó* ab les coses que per altres vents he vistes i aclarides, me veig an el cas d'adherirme an aquell concepte del Clero Català i ferlome meu i publicarlo devant tot Catalunya, per espolsarme i eludir tota la responsabilidat que puga tenir devant Catalunya dels elogis i alabanses i defenses que de tal entidat política i de tal polític havia fetes ab tota la bona fe i sinceridat del món.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Efectivament la *aconfessionalida*t de *La Lliga* i d'En Cambó ab tots els qui el segueixen en l'acció política, social i de cultura a favor de la restauració i enaltiment de Catalunya, ès la característica d'En Cambó i de *La Lliga Regionalista*, i resulta una solemne equivocació, un gros perill, un mal ferest, una calamidat horrenda per Catalunya. I no son just els Rts. Rectors, Vicaris, Capellans, Frares i Relligiosos catalans que ho diuen i ho escampen per tot arreu: son tots els Bisbes de Catalunya que venen a dirho, no anomenant *La Lliga Regionalista* ni En Cambó, sino condamnant de la manera més esplícita clara i perentòria lo sistema polític i social de la *aconfessionalidat* ab llur memorable, veneranda i sapientíssima *Pastoral Colectiva* de 26 de setembre d'entany. Podria transcriure assí els trossos culminants de tan venerable monument del zel pastoral del Bisbat Català, a on se posa tant de manifest tota la horribilidat de tal error, fundantse els Rdms. Srs. Bisbes en molts d'oracles terminantíssims de la Seu Apostòlica que condamnen i anatematisen l'absurda, petulant i blasfema *aconfessionalidat,* i també se funden en paraules llampants i sobre manera lluminoses del gran Bisbe de Vic, Rdm. Doctor Josep Torras i Bages, que els de *La Lliga Regionalista* sempre el retreuen come Mestre i Oracle d'ells, allà on tan poc se cuyden d'acomodar ni adondar llur política i conducta pràctica a les ensenyanses de tan eminent Prelat, que ells, els revel·lers de *La Lliga*, ab llurs fets neguen, potetgen i anul·len ab cínica impudència, ab sublevador desenfreiment. ¿Qui no recorda l'actitut altament equívoca i *la mar* de significativa que els elements de *La Lliga*, els acòlits d'En Cambó, prengueren envers de la veneranda *Pastoral Colectiva* dels Bisbes Catalans? [415] En lloc d'aclamarla come veu del cel, en lloc de sometre-s'hi sensa reserves ni escuses de mal pagador, en lloc d'acatarla i pendrela per norma i per guia; lo que feren ells, no parlarne ni motarne, li feren tot el buyt que pogueren, feren orelles de cònsol; llurs periòdics (diaris, setmanaris i revistes) tot lo més publicaren la *Pastoral* sensa dirne ni mitja parauleta ni tornarne resar ni aludirhi en lo més mínim, com si may els Bisbes de Catalunya l'haguessen publicada ni haguessen uberta boca sobre una tal cosa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No som jo el primer, ni el segón ni el terç que als la veu contra tal atrocidat i atentat de *La Lliga Regionalista*, més ben dit, dels qui la comanden i la dirigeixen. Tres periòdics hi ha haguts que m'han precedit d'una manera especial, fent quedar be la prensa catòlica catalana: *La Gaceta de Cataluña* de Barcelona, *L'Acció Integrista* de Manresa i *La Tradició Catalana* d'Olot, que continuament espolsen la murta i donen tronc i branca a *La Lliga Regionalista* i a tota la seua tropa per la seua estantissa, insensata i antipatriòtica *aconfessionalidat*, per la manera obstinada, carabassenca i desenfreida com la practiquen els acòlits d'En Cambó per tot arreu a on tenen influència: dins els Ajuntaments, dins les Diputacions, dins les entidats culturals. ¿Qui no sap la manera escandalosa com la descapdellen? per exemple: *a*) dins la Mancomunidat en lo de les *Biblioteques Populars* que estableixen ensà i enllà de Catalunya, reblintles d'obres prohibides per la Santa Mare Esglèsia, plenes de verí i de pesta, grumeyosa i cernuda, d'aquella que no fa pont, ab lo qual els mesquinets que hi vagen a lletgir, se puguen enverinar i ferse mal-be l'ànima i pegar de bec dins infern; *b*) ab els *Quaderns d'Estudi* que la *Direcció d'Instrucció Pública de la Mancomunidat i del* Consell *de Pedagogia de la Diputació de Barcelona* publica i reparteix de franc a tots els *Mestres públics* de Catalunya, omplintlosho de metzines materialistes i atees massa sovint, fent ab això naturalment més mal que l'oruga i més naufraig que una pedregada d'aquelles tan assoladores; *c*) i ¿què en direm de l'*Institut d'Estudis Catalans*? Allà dominen absolutament els *aconfessionalistes*. Recordareu l'escàndol que donaren entany comanant an el celebèrrim anarquista i llibertari Fabra-Ribas un curs de conferències a l'*Institut*. Ja sabeu qui ès En Fabra-Ribas, un dels lloc-tinents del promotor i director de la *Setmana Tràgica*, d'En Francesc Ferrer. ¡A un home com En Fabra-Ribas l'*Institut d'Estudis Catalans* li comana un curs de conferències! Item més: lo Secretari de la *Secció Filològica* de l'*Institut*, [416] Secretari Particular que fou d'En Cambó durant la campanya parlamentària de 1916, actua dins l'*Institut* com un apòstol de l'*aconfessionalisme*, allà on el coneguí devotíssim Congregant de Maria

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Immaculada i Sant Lluís Gonzaga els anys 1901, 1902 i anys següents. Un any hi hagué qui proposà a l'*Institut* d'assistir en corporació a la festa de Sant Jordi que la Diputació de Barcelona celebra el dia del Sant a la seua esglesieta an el Palau de la Generalidat, a on assisteix la Diputació en pes. Doncs sortí aquell bo de Secretari oposantse a tal proposta dient que l'*Institut d'Estudis Catalans* era *aconfessional*, i fonc causa que no's prengué cap acort i l'*Institut* no assistí a la festa de Sant Jordi, Patró de Catalunya, festa que la Diputació de Barcelona paga i hi assisteix ab tot i haverhi Diputats no catòlics o ateus. Item més: L'*Institut* comanà a Mn. Clascar (Deu l'haja perdonat) una versió catalana del *Gènesis*, que essent ell capellà, hagué de presentar a la Censura Esglesiàstica; i, com els *Censors* li posaren algunes til·les, ell cregué del cas justificar la seua obra ab una sèrie de *notes* per fer veure la seua completa ortodòxia. Aquelles *notes* hagueren de sortir ab la *versió* del Gènesis que l'*Institut* publicà. Doncs aquell mateix Secretari de la *Secció Filològica* s'oposava a que l'*Institut* pagàs la publicació d'aquelles *notes* p'el caràcter *confessional* que tenien dant per raó que l'*Institut* ès *aconfessional*. Aquest mateix *Secretari* aficà a llibreter de l'*Institut* En López, Editor de la *Campana de Gràcia* i de l'*Esquella de la Torratxa*, famosos paperots anticlericals. — Totes aqueixes enormidats, tots aqueys atentats contra la Relligió i la Pàtria Catalana, que, segons l'immortal Bisbe Torras i Bages té que esser cristiana o deixarà d'esser; totes aqueixes enormidats i atentats els ampara, elze sostèn i mantèn *La Lliga Regionalista*, composta en sa immensa majoria de catòlics, molts d'ells fins i tot fervorosos cristians dins casa llur i dins qualque església i també a qualque processó.

Aquests bons senyors son en últim terme els responsables de totes aqueixes enormidats i atentats contra la Relligió i la Pàtria Catalana que cometen els directors de *La Lliga Regionalista*, precisament ab la forsa, i l'influència que *La Lliga* elze dona. Si aqueys senyors se quadrassen i fessen entendre an els directors i caporals llurs que no estàn disposts a ferlos costat en tals enormidats i atentats i que desistesquen de cometre'ls immediatament o que no contin pus ab ells, —tots aquests

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

atentats i enormidats, tota aqueixa sacrílega i atea infàmia de la *aconfessionalidat* hauria acabat. Aquests senyors se [417] poden riure del meu avís i ferne xangleta i *tres dies*; però jo els emplàs per devant el Tribunal Etern de Deu, an el qual no veig manera de que puguen sortir absolts. Per mi ès evident que en sortiràn condamnats ab totes les costes (Deu n'alliber tota criatura nada). Es esglayador, aborronador, horribilíssim (els cabells s'alsen del cap just de pensarhi) el mal que ha fet i fa En Cambó dins Catalunya haventhi arrelada i entronisada la *aconfessionalidat* per ma de *La Lliga Regionalista*, conseguint que centenars i milenars de bon catòlics, ab l'esca de l'*Autonomia* i de les ventatges materials que sempre du el *tenir la pella p'el mànec*, els ha allunyats de la professió pràctica de la Santa Fe en la vida política, allà on estaven cridats i inclinats desde llur minyonia a esser, com els catalans d'en temps primer, homes de fe cristiana pràctica i fills obedients, dòcils i sumisos de la Santa Esglèsia i Relligió Catòlica. Demunt ell cau principalment la responsabilidat horrorosa i tremenda d'haver arrelada i entronisada la *aconfessionalidat* dins Catalunya per via de *La Lliga Regionalista*. ¿Que ell se'n riu de tal responsabilidat? Ja fa moltíssims de sigles que n'hi ha a betzefs de caporals que se'n riuen d'aqueixes coses de Deu i de la conciència. Lo que no n'hi ha hagut cap may que a la fi no sia caygut en les *mans de Deu vivent*, que no passa negú ab aygua beneyta i se cobra de tots els que li deuen, fins a dobler i malla. ¡Que hi juc gayre En Cambó ab l'infinita Justícia de Deu!... ¡Oh i quin conte més estret no haurà de donar un dia devant el Tribunal de Déu d'haver duyta i arrossegada *La Lliga Regionalista* a pendre per norma política la *aconfessionalidat* que tan funesta i desastrosa resulta per l'actuació relligiosa dels centenars de socis i dels milenars d'influits de tal entidat, catòlics de cor i que la *aconfessionalidat* elze té del tot desorientats i destrempats i en flagrant contradicció i mancament dels seus devers relligiosos en la vida privada i en la vida pública!

I lo cèlebre ès que En Cambó no vol parlar may de Relligió come polític ni vol proclamarla ni regoneixerla per lo que ès, come base,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fonament i pern de la sociedat i de la vida humana en tots els ordes i conceptes. I llavò resulta que, al mateix temps que no vol proclamar ni regonèixer la Relligió come base, fonament, ànima i pern de la sociedat humana, la vol influir sobiranament, la vol comandar, la vol dominar, intervenint en la provisió de les Seus Bisbals Catalanes i en la provisió de les altres prebendes esglesiàstiques, no per favorir ni sublimar l'Esglèsia, sino p'els fins de la seua política personal, fins a [418] l'estrem de sebre-se espitxar an el Ministeri de Gràcia i Justícia a pegar porros an els Bisbes, aficantlos anticanònicament subjectes ben taliquins dins llurs Capítols. I s'esquitxa a Terrassa a sermonar els clergues d'allà contra N'Alfons Sala, fentlos el cuc de l'orella malalt de tant de dirlos que en conciència no havien de votar aquell bon senyor perque... ell, En Cambó, l'havia declarat *ex cathedra* traydor a la Pàtria i Judes. I té pit per anarse'n a amenassar el Bisbe d'una de les primeres diocèsis de Catalunya de que serà *el derrer Bisbe valencià que allà hi haja*, com si ell hagués sustituit Deu Esperit-Sant en la provisió de les Seus Bisbals de l'Esglèsia del Senyor. De manera que, si no admet per cap banda la Relligió come base, fonament i pern de la sociedat i vida humana, per totes les bandes imaginables vol influir demunt la Relligió i en vol comandar, jugant a la pilota els mateixos Bisbes, *posats de Deu Esperit-Sant per retgir l'Esglèsia de Deu*. I així ja no ès mica estrany que els seus acòlits de la Diputació i de l'Ajuntament de Barcelona per una qüestió, en la qual eren del tot incompetents, promoguessen enguany el dia del *Corpus* l'escàndol de fugir tumultuàriament de la processò de la Seu, desacatant lo Santíssim Sagrament (¡Sia per a sempre beneit i alabat!). Així tampoc no ès entany que el seu *alter ego* En Puig i Cadafalch desde les columnes del diari madrileny *El Sol* s'atans a pegar una enfuyta an el mateix Eminentíssim Sr. Cardenal Arquebisbe de Toledo, Primat d'Espanya i desparar bala rasa an el Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona, son propi Pastor, posat a Barcelona de Deu Esperit-Sant per comandar aquella Santa Esglèsia, això ès, els feels que la componen, un d'ells En Puig i Cadafalch. Si tracta ab tan poc mirament el seu Bisbe i el Cardenal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arquebisbe de Toledo, no ès cap mica estrany que m'hi tractàs a mi, que no arrip a homonet de colzada comparat ab aquells egregis Prelats!

I si ès desastrosa l'acció i l'influència d'En Cambó en les coses relligioses, no ho ès menys en les polítiques, científiques i culturals. ¿Qui mès que ell ès responsable del ferest fracàs de la campanya de l'*Autonomia Integral*. Si ell n'hagués sabut prou de dirigir la campanya de l'*Autonomia*, no hauria demanades coses impossibles, que ès evident que Espanya no concedirà may. Si ell hagués tengut més seny i més maneig, ab la bona disposició en que estava el Govern del Comte de Romanones, Catalunya hauria conseguida l'*Autonomia*, tota la conseguible en les circunstàncies actuals.

La mala direcció política de *La Lliga Regionalista*, de la [419] qual ès responsable En Cambó, ja li proporcionà entany aquell ferest desengàn, aquell esfereidor desastre de les eleccions llegislatives a on ell se figurava treure tants de diputats a Corts dins tot Espanya, que el Rey li hauria d'encarregar la formació de Govern. Sé de bona tinta que ell esperava això i que, per conseguirho, petxucà ben fort els industrials de Barcelona, exigintlos, segons deyen amics seus, **cinc milions de pessetes** per untar les corrioles i que anassen ben falagueres. Vengueren les eleccions; i, en lloc dels docents o més diputats que esperava tenir, just en tregué **trenta cinc** (20 de *La Lliga*, uns quants més de *nacionalistes catalans* no *lliguers* i uns quants de bascs i prou). Me consta que ja tenia pensat qui havia d'enviar a Roma d'Embaixador devant el Papa, el dia que formàs *Ministeri*. I n'hi hagué un altre de desastre an aquelles eleccions dins Catalunya: la compra escandalosíssima de vots, perque una partida de districtes rurals se sindicaren, i el qui hi volgué sortir elegit, hagué de monyir *cent mil pessetes*, *docentes mil pessetes*, *trecentes mil pessetes*, i qualcún n'hi hagué que'n va haver de monyir *quatrecentes mil*. I n'hi hagué una partida de candidats que, ab l'esperansa de la propera consecució de l'*Autonomia* que En Cambó els assegurava, consentiren a sometre llur bossa a tan tremenda patgellada. I se donà el cas escandalosíssim de que el Tribunal Suprem proposàs i les Corts

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

declarassen nul·la l'elecció d'un diputat de *La Lliga* i condamnassen el districte que l'havia elegit a no tenir diputat fins a unes altres Corts en càstic de la *compra de vots* que hi havia haguda an aquell districte.

Així se son posades les coses electorals a Catalunya, a on l'influència de *La Lliga* ès la predominant, per no dirli senyora absoluta. I de tota aqueixa brutorada vergonyosa i inflamant no n'està gens neta *La Lliga Regionalista*, sino que n'està tan sollada i untada com els altres partits polítics o un poc més. Això explica la veu que corregué per Catalunya i tot Espanya, com se convocaren les derreres eleccions llegislatives, que *La Lliga* no trobava *candidats* que volguessen sometre llur bossa una altra patgellada com la d'entany. El fet ès que, allà on entany *La Lliga* tregué *vint diputats*, an aquestes eleccions llegislatives just n'ha trets *quinze*. ¡Ab 44 diputats a Corts que elegeix Catalunya, *La Lliga* just n'ha pogut treure *quinze*! I ha cuydat a aixordar el mon i la bolla ab els crits i remeulos de *victòria* i *triunf*! ¡Bona victòria! bon triunf mos do Deu!

La direcció de *La Lliga Regionalista*, això ès, d'En Cambò i d'En Puig i Cadafalch ès un ferest desastre, no sols en l'orde [420] relligiós i en l'orde polític, sino també en l'orde científic i cultural. Ho demostra més que res la manera com l'*Institut d'Estudis Catalans* cumpleix els fins de la seua institució. L'actuació de l'*Institut* en les seues tres Seccions (*Històrica-arqueològica*, *Filològica* i *de Ciències*) ès un enfilall d'errors, desacerts, sopegades, injustícies i desgavells contra la vertadera Ciència en sos diferents rams, contra el conreu de la historiografia, contra l'esplendor de les nostres lletres, contra el conreu científic de la nostra llengua, contra l'*Obra del Diccionari* i *de la Gramàtica* i contra la recta administració dels fondos públics, com he demostrat en mos anteriors *Manifests* que negú ha tengut pit ni braons ni remeys per refutar ni desmentir, i que reproduesc aquí en totes llurs parts i m'hi ratific i m'hi confirm de la manera més absoluta. Sí, En Cambó ha donada carta blanca an Puig i Cadafalch per fer dins les tres *Seccions* de l'*Institut* lo que li dona la *presidal* gana, tot quant li passa per l'escudeller, i així l'*Institut* està fet una vertadera calamidat en tota l'estensió de la paraula.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La *Secció de Ciències* no's pot reunir que no hi haja una baralla i no ha fet casi res per promoure de bon de veres l'*Obra de les Ciències Naturals* a Catalunya en sos múltiples rams i aspectes, a on casi tot està per a fer. ¿Què ha fet la *Secció de Ciències* per l'*ictiologia catalana*, per l'*ornitologia catalana*, per totes les altres branques de la fauna Catalana? Dins el maig de 1917 el Secretari de la *Secció* m'hagué de confessar que just havien fets alguns estudis d'*entomologia*. Doncs si la *Secció de Ciències* no envest l'*Obra de la Fauna Catalana*, ¿què fa? ¿de què serveix? ¿Per cobrar bones dietes els senyors que la componen? ¿Per poder cobrar el gran *Xenius* **vint i dues mil pessetes**, p'el cap baix, cada any? ¡¡¡22.000 pessetes per un tot sol!!! allà on no hi ha un cèntim p'els colaboradors que repleguen vocabulari lexicogràfic, ab tot i haverhi consignades per ells 12.000 pessetes cada any de devers l'any 1913!!! I ¿què en direm de la *Secció Històrica-Arqueològica*? En Puig i Cadafalch n'ès Vice-President, i gasta casi tot lo presupost en escavacions assí i allà per il·lustrar la *prehistòria*, deixant abandonada l'*Historia Catalana*, que just està comensada; i l'*Institut* no hi pot fer la mitat de la mitat de lo que caldria ferhi, publicant críticament les grans cròniques catalanes, els grans escriptors nostres dels sigles XIV, XV i XVI, lo Bt. Ramon Llull, Fr. Francesc Eiximenis i tants i tants d'altres monuments de llengua catalana que resten inèdits, mentres que's gasten [421] 18.000 pessetes just per un *Anuari*. Es tan inaguantable la conducta absorbent i esclusivista d'En Puig i Cadafalch dins la *Secció Històrica-Arqueològica*, que l'egregi i meritíssim Dr. Rubió i Lluch, que n'era President, acabà per dimitir irrevocablement, afluixantse de la tassa i de l'aixerop, per deixar lliure el camp an En Puig i Cadafalch. Jo ab alguns amics mallorquins i ab l'ajuda del Govern de Madrid, de la Diputació de Barcelona i de la de Mallorca me som sabut enginyar per publicar *catorze* volums ben revenguts i de quatrecentes a setcentes planes quiscún, de les *Obres del Bt. Ramon lLull*, tal com ell les escrigué, en català. Devers l'any 1912 l'*Institut* se volgué encarregar de seguir tal publicació fins a deixar publicades totes les *Obres del Beat*; però, com vengué l'estrènyer, feu l'arròs per la trompa, se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

declarà impotent, per... falta de diners, allà on bastaven i sobraven per acabar tal publicació els molts de milenars de pessetes que s'ha gastat l'*Institut* a Mallorca en escavacions i xirimindangues per aclarir lo dels *talayots*, *talayetes* i *poblacions prehistòriques* perque així li dona la gana an En Puig i Cadafalch. ¿Dins quin cervell, que estiga an el seu lloc, cap el donar més importància an els *talayots* i *talayetes* que no a les Obres del Bt. Ramon Llull i a l'altra vida catalana que el Rey En Jaume i sos sucessors trasplantaren a Mallorca i hi ha donada tan esplèndida florida? Això ès evident per tothom, fora En Puig i Cadafalch. Per ell valen més els *talayots* que el Bt. Ramon Llull! ¡Si la sent la *catalanidat* En Puig i Cadafalch! En tots els ordes obra així el President de la Mancomunidat: sensa cap ni peus, sensa to ni so ni cavallera porta. I si ès grossa la seua responsabilidat per lo que fa i deixa de fer dins la *Secció Històrica-Arqueològica* i *de Ciències*, ès encara molt més grossa la que li cap respecte de la *Secció Filològica*, creada d'En Prat de la Riba principalment per fer lo *Diccionari*, per lo qual entre la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona li donen prop de 40.000 pessetes cada any, que les gasta ab altres coses, no dedicant casi res a l'*Obra del Diccionari*, de la qual son els pitjors inimics els senyors que componen tal *Secció*, i En Puig i Cadafalch els ampara i sostèn en tots llurs desgavells, enormidats i guitzeries. Allà hi ha un Secretari que, per ferhi, cobra 150 pessetes cada mes, i no fa més que firmar de correguda les actes que un altre li escriu; i tot el temps que no tengué qui les hi escrigués, durant uns dos anys, no estengué casi cap acta i la *Secció* ara està sensa. Aquest Secretari l'any 1915, sensa despedirse de la *Secció*, s'espitxà a Xile per [422] casar-s'hi, tornantne després de sis o set mesos, i llavò cobrà les 150 pessetes mensuals de tot aquell temps; i a les hores sortí En Puig i Cadafalch dient devant la Diputació que allò no era més que un *migrat regal de boda* que l'*Institut* havia fet an el Secretari. ¡¡¡Vuytcentes o noucentes pessetes de fondos provincials per un regal de boda!!! —Els balitres de la *Secció Filològica* enganaren els Diputats demanantlos 10.000 pessetes p'el *Diccionari* per destinarles llavò a una altra cosa que no tenia res que veure ab lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari. Jo vaig denunciar tal atrocidat an En Puig i Cadafalch, i ell lo més fresquet me contestà que aquella feta **no tenia res de particular!** En Puig i Cadafalch ès un home així. Ell du a la broca, vexa i posterga qualsevol que no li entri per l'ull dret, per benemèrit i eminent que siga en ciència, art o literatura. Això fa ab un arqueòleg tan digne i tan sabi com En Bosch i Gimpera, catedràtic de l'Universitat de Barcelona; això fa ab els únics filòlegs catalans que han fets a Universidats els estudis de la facultat, En Barnils, Mn. Griera i En Montoliu, a costes i despeses de la Diputació de Barcelona.

I n'ha fet un altre d'atentat En Puig i Cadafalch contra la Llengua Catalana i les Lletres catalanes ab la complicidat d'En Cambó i de *La Lliga Regionalista*: ha posat en mans d'un sectari, d'un cap de bandolina antigramatical com En Fabra, tot el poder de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunidat i de *La Lliga Regionalista* per imposar a tot Catalunya una reforma ortogràfica, morfològica i sintàctica de la Llengua Catalana que l'inmensa majoria dels escriptors catalans repugnen, avorreixen i rebrotxen, retxant les espases contra ella, dientne la mala pèssima, no deixantli part sana. ¿Qui no recorda els esclips i esclops i el terrabastall que promogueren les *Normes Ortogràfiques* quant se publicaren l'any 1913 per la obstinada i sectària pretensió d'En Fabra i companyia de imposarles a tothom nat i escellar i baldar el qui no s'hi subjectàs? ¿Qui no recorda la tremenda derrota que l'*Institut* se'n dugué per lo de les *Normes* dins el *Cos d'Adjunts dels Jocs Florals* l'any 1915, seguida d'aquella protesta contra l'imposició de les *Normes* que feren pública *noranta quatre* autors catalans premiats o mantenedors dels *Jocs Florals*? A les reformes ortogràfiques han seguit les reformes insensates, desvarietjants, barroeres, ridiculíssimes i antipatriòtiques del vocabulari i de la sintaxis del nostre venerable idioma, que du a cap En Fabra ab el bras que En Puig i Cadafalch i En Cambó li donen i l'*Institut en ple* acata com un cunillet de guix, [423] ancque interiorment i confidencialment els Membres de l'*Institut* no se'n treguen paraula bona; però no gosen piular per la por que tenen an En Puig i Cadafalch o per magror inconcebible de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caràcter. Contra aquella reforma *fabrenca* i *puig-cadafalenca* clama tot Catalunya, fora l'escabotell de jovensans *intel·lectuals* que se volen assegurar l'escayola i no haver de girar el barram an el vent. ¿Qui no ho sap que, si s'aplegaven en *plebiscit* els escriptors catalanistes vells i joves, els amadors efectius de la llengua catalana, els coneguts de tota la vida per l'entusiasme fervent que senten per ella, i hi hagués qui formalment elze posàs a redòs de les ires d'En Fabra i d'En Puig i Cadafalch, —no s'hi alsaria casi cap veu a favor d'aquests, sino que l'inmensa majoria de veus s'alsarien contra ells i elze cridarien morts o vius? I ès senzillament que les reformes d'En Fabra son una sèrie d'atentats contra la Llengua Catalana. Doncs dins mon segón *Manifest* (p. 295-302) jo acús l'*Institut en ple* come còmplic covart de tals atentats; jo hi acús En Fabra de que desconeix, desfigura, botxinetja i confón molts de problemes de la nostra *Gramàtica*, que dins dit *Manifest* especific i espinzell. ¿Creys que ell ni cap escolà dels seus ha tengut pit per contestarme? Ah! ès que me desprecien, s'ho tenen a manco haverles ab mi; fan lo mateix que Mestre Gabriel Alomar, que el vaig combatre tres o quatre anys desde les columnes de *La Aurora*, refutantli les moltes de barbaridats que enflocava dins els seus articles contra la Relligió, contra l'Història, contra la Sagrada Escriptura; y may s'atansà a sortir al mitx, invocant el pretext de que jo no mereixia contesta. Lo mateix fa En Fabra. Com ni ell ni tota la seua casta son capaços de desfer els càrrecs que jo li faig, surt del pas dient que no's vol rebaixar a contestarme. Ara bé, l'*Institut* i *La Lliga Regionalista* ab En Puig per cap i En Cambó per còmplic han regonegut el *Cacicat* suprem d'En Fabra en matèries llingüístiques i filològiques, en tot lo referent a Llengua Catalana, i obliguen tota ànima vivent a sometre-se an aquest *Cacicat*, potetjant totes les conciències catalanes, vexant i esclavisant tots els amadors de la Llengua Catalana, ofenent els sentiments més íntims de la majoria dels escriptors catalanistes, resultantne un mal inmens per la llengua Catalana, un desastre aborronador per les lletres catalanes; resultant ab tot això *La Lliga Regionalista*, el *Nacionalisme Catalanista*, a les ordes d'En Puig i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cadafalch i d'En Cambó, un vertader atentat contra la Llengua i contra la Pàtria Catalana. [424]

De manera que l'*Institut d'Estudis Catalans* per obra i gràcia d'En Puig i Cadafalch i per complicidat d'En Cambó està fet una vertadera calamidat, un horrorós entrebaulat i envitricollat de desgavells, desordes, doys i oprobis, fins a l'estrem de que un filòleg tan egregi com Mr. Grammont, Catedràtic de l'Universitat de Montpeller i director de la *Revue des Langues Romanes*, l'ha hagut de calificar de *boal d'Augias*, aquella *boal* tan bruta del fill del Sol i Rey d'Elida, que hi tenia tres mil bous i feya trenta anys que no l'havien escurada; i s'hi arribà a posar tanta de sutzura i brutorada, que se declarà una pesta per tot allò, fins que ginyaren N'Hèrcules, el Samsó dels grecs, que escuràs tal *boal*; i per escurarla, hi hagué de girar el riu Alfeu. Això ès l'*Institut d'Estudis Catalans baix del poder de Pons*... Puig i Cadafalch perque En Cambó le hi deixa comandar i ferhi trucs i baldufes.

Per totes aqueixes raons jo devant tot Catalunya denunciy i acús En Cambó i En Puig i Cadafalch ab tots els qui remenen les cireres dins *La Lliga Regionalista*, com un perill permanent, com un mal gros, com una feresta calamidat per l'Esglèsia Catalana, per la Pàtria Catalana, per la Autonomia llegítima de Catalunya, per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la Llengua de Catalunya, Reyne de València i Balears i per la Ciència, Lletres i Cultura de lo que fou l'antic reyalme d'Aragó. Per això dic i sostenc que *La Lliga Regionalista*, que el *Nacionalisme Catalanista* així com funciona i actua baix de la direcció d'En Cambó i d'En Puig i Cadafalch ab tots els altres caps-pares que elze fan costat, ès un vertader atentat contra Catalunya i la Mare-Pàtria. Sí, ès un perill, un mal, una calamidat per l'Esglèsia, per la Pàtria, per la Llengua, per la Ciència, per la Cultura de Catalunya, perque la gran forsa política, la gran influència política que té el *Nacionalisme Catalanista*, en mans d'En Cambó i d'En Puig i Cadafalch, s'exerceixen molt malament, molt torsudament, molt desbaratadament, segons se desprèn de tot lo que acap de retreure i d'espinzellar: s'exerceix aqueixa forsa[,] aqueixa influència, no p'el be

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

relligiós, polític, científic, literari, llingüístic, económic i social de Catalunya, sino per arrelar, estendre, consolidar i entronisar un cacicat odiós, dèspota, tirànic, abrusador de la dignidat humana, aufegador de tot impuls, briu i energia que no se vullen sometre servilment a tal cacicat. Sí, l'idea capital que mou els directors del *Nacionalisme Catalanista*, de *La Lliga Regionalista* i anima tots llurs plans, tota llur actividat, tota llur actuació, ès de dominar Catalunya, de comandar [425] Catalunya, per usufructuarne tota la sustància, tota la llecor, tota la vida per fers'hi amos de les 'mel·les i aturarse els bessons tots per ells i p'els altres just les clovelles i els secalls i encara. En teoria proclamen come fòrmula sublim de llur política aquell epifonema espatarrant d'En Cambó: *Monarquia? República? ¡¡¡Catalunya!!!* Ara en la pràctica l'epifonema ès un altre: *¡Tot Catalunya dins el nostre puny per treure'n tot lo suc just en profit nostre i p'els altres un llamp o ronya per gratar!*

§ 11

La meua Instància an el Govern Central demanant per fer lo *Diccionari* la mateixa cantidat que la Diputació de Barcelona dona a l'*Institut* per això i l'*Institut* ho gasta ab altres coses

La derreria del janer el meu germà petit me diu un dia, parlant de l'*Obra del Diccionari*: *—Si jo fos de tu, escriuria una carta an el Comte de Romanones i an En Maura contantlos lo que t'han fet a Barcelona i elze demanaria ajuda.* —Ancque allò de totd'una me semblàs una cosa fora de lloc, recordant lo que diu l'adagi: *De consells no'n vages fart i tu pren la millor part*, i que els *petits* casi sempre m'han aconsellat millor que no els *grossos*, —hi vaig pensar una partida de dies d'assegut i de prim conte, fins que resolguí seguir tal consell, passant una *Instància* an el Govern Central demanant, per acabar i publicar lo *Diccionari*, la mateixa cantidat que la Diputació de Barcelona dona per això a l'*Institut* i l'*Institut* ho gasta per altres coses. Agaf la ploma i *zas zas*, escric l'*Instància* del tenor següent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Al Gobierno de S. M. el Rey de España

Por Dios y por España ruego encarecidamente a V. E. que se fije en lo que voy a exponer, estrechamente relacionado con la peliaguda cuestión de la Autonomia Catalana. Si soy algo largo, es que el caso es muy recio. En 1900 concebí el proyecto de formar el diccionario de la lengua que hablan Cataluña, Baleares y el Reino de Valencia, lo más completo posible, de modo que contuviese todo el tesoro de esa lengua, tal como aparece en sus monumentos escritos de todos los siglos de su existencia y tal como se habla hoy por más de cuatro millones de españoles. Para realizar obra tan ardua y formidable, hice un llamamiento a todos los que hablan esa lengua para que [426] me ayudasen a recoger el inmenso caudal de vocablos, frases y formas flexivas que en aquellas comarcas se usan y existen además recónditas en sus archivos. Mi pensamiento fué acogido con entusiasmo, especialmente en Cataluña, ofreciéndome sus servicios centenares de colaboradores, quienes en siete u ocho años me recogieron y me mandaron unas ochocientas mil papeletas lexicográficas, cada una con su vocablo, frase o forma flexiva correspondiente, que guardo como oro en paño. Debióse tal éxito a que no cesé ni un momento de impulsar y compeler a todos en la tarea por medio de un BOLLETÍ mensual que publico desde 1901, del cual llevo publicados diez tomos de más de 400 páginas cada uno, consagrados al fomento de la *Obra del Diccionari* y al enaltecimiento, restauración y defensa de nuestra materna lengua, tan española como la castellana, rechazando siempre toda tendencia y asomo de *separatismo*. —Para dar cima a tan ardua empresa, recorrí todas las comarcas que hablan dicha lengua, para estudiarla a fondo en todas ellas, en 1900, 1901, 1902, 1906, 1909, 1910, 1917, 1918, sumando todas esas excursiones de estudio unos quince meses, gastándome de mi bolsillo particular de once a doce mil pesetas en estos viajes y en los que hice por Francia, Suiza, Italia, Alemania, Bélgica y Austria para concurrir a las Universidades de aquellas naciones en que se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estudia de firme la lingüística romance, y trabé amistad con los grandes profesores de ellas, Dr. Guarnerio de Pavia, Dr. Salvioni de Milán, Dres. Gauchat y Jud de Zürich, Dr. Suchier de Halle a. S., Dr. Holle de Berlín, Dr. Schädel de Hamburgo, Mr. Morel Fatio, Mr. J. Gilliéron y L'abbé J. Rousselot de París, Mr. Ronjat de Vienne sur Rhône, Mr. Grammont de Montpeller, Dr. Oiva Tallgren de Helsingfors (Finlandia), Dr. T. Zanardelli de Bolonia y otras varios. Me fué, además, preciso adquirir toda una biblioteca filológica, que en Mallorca no existía ni en Cataluña, para poseer y aprovechar la muchedumbre de estudios que los grandes romanistas han publicado sobre gramática y lexicografia de las lengua romances, una de ellas la catalana-valenciana-balear. En estas obras me habré gastado también de ocho a nueve mil pesetas, sin que nadie me haya subvencionado ni dado un céntimo.

En Cataluña, Prat de la Riba, que santa gloria haya, siempre me apoyó decididamente con la mayor parte de los escritores y políticos catalanistas. Al formarse *L'Institut d'Estudis Catalans*, Prat de la Riba me hizo miembro de esta corporación y [427] Presidente de la *Sección Filológica* del *Institut*, creada para llevar a cabo el tal *Diccionari*, dotándola con 32.000 pesetas anuales dentro del presupuesto provincial, añadiendo unas 6.000, anuales también, el Ayuntamiento de Barcelona. Con estas cantidades habíamos de retribuir a los colaboradores que nos completasen la recolección del caudal lingüístico en todas las comarcas de la lengua, para poder empezar la redacción definitiva de la obra; y así prometía yo a todos los colaboradores que se les pagaría el trabajo que irían haciendo, pues hasta entonces hacían trabajo *gratis et amore Dei*, con lo que resulta el inmenso cúmulo de papeletas remitidas a mí, muy desigual y con grandes lagunas, pues de las regiones en que no había habido persona alguna que pudiese dedicarse a recoger el vocabulario, naturalmente brillaba por su ausencia en mi colección tal vocabulario. De modo que cuando en 1911 se fundó la *Sección Filológica* del *Institut*, el entusiasmo por la lengua había dado de sí todo lo que podia dar en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

materia de llenar papeletas lexicográficas; para completar la recogida era indispensable pagarla.

Esto prometía yo a mis colaboradores contando con las 32.000 pesetas del presupuesto provincial de Barcelona; pero me llevé chasco, porque, al llegar la hora de pagar a los colaboradores, mis compañeros de *Sección* inventaban mil pretextos para no votar el pago, y me ví obligado a suspender la redacción de cédulas que tenía encargada. En vista de esto, los Doctores filólogos Barnils y Griera, formados en Alemania y en París a expensas de la Diputación de Barcelona y dependientes de la *Sección Filológica*, proponen a ésta con mi anuencia un nuevo plan para acabar de recoger el caudal lingüístico, y hallan cerca de doscientos colaboradores en Cataluña, Baleares y Valencia para llevar a cabo tal recolección. La *Sección Filológica* lo aprueba, empiezan los colaboradores aquellos su tarea, mandan a centenares las papeletas lexicográficas; pero como mis compañeros no llegan nunca a votar el pago a los colaboradores, éstos empiezan a desfilar, hasta dejarnos en cuadro. Mis compañeros de *Sección* no sólo me hacen imposible la prosecución de mi *Obra del Diccionari*, sino que me arman conflicto tras conflicto, hasta que en julio de 1917 me piden la dimisión de Presidente del *Institut*. Muere entonces Prat de la Riba, que era quien los tenía a raya, acudo a Puig y Cadafalch, a Cambó, a Abadal, a Vallès y Pujals (Presidente de la Diputación); todos me prometen solucionar el conflicto y Cambó empeña su palabra de que todo se arreglará a mi gusto; pero [428] mis compañeros de *Secció* embravecen contra mí con sus malas artes a Puig y Cadafalch, el cual me exige condiciones que repugnan a mi dignidad, y hace imposible todo arreglo y toda solución, dejándome Cambó, Abadal, Vallès y Pujals y Duran y Ventosa en la estacada. Entonces (junio de 1918) dí un *Manifest* a Cataluña, Valencia y Baleares, contando todo lo que pasaba en lo de la *Obra del Diccionari*, esto es, que el *Institut d'Estudis Catalans* con Puig y Cadafalch a la cabeza era el peor enemigo de tal obra. Puig y Cadafalch se puso hecho un basilisco contra mí, y la Diputación de Barcelona celebró en 9 de julio una sesión famosa acerca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de mi caso, en que Puig y Cadafalch estuvo tan atroz y destemplado, que *La Veu de Catalunya*, que había mandado taquígrafos a recoger el discurso de Puig para publicarlo, no se atrevió a poner más que algunos párrafos, quitándole todo lo que tenía de gravemente injurioso para mí y que ponían a Puig bajo la acción del Código Penal. Puig logró con amenazas que los diputados de *La Lliga* y sus aliados votassen contra mí en el amaño de información que abrió sobre las gravísimas denuncias de mi *Manifest* por inversión indebida e ilegal de fondos provinciales. Allí no se quiso averiguar, sin ahogar la verdad. Y no se contentó Puig con esto, sino que hizo reunir *L'Institut* en pleno (las tres *Seccions:* de Arqueologia e Historia, de Ciencias, y de Filología, y se me reprobó, se me suspendió de Presidente de l'*Institut*, esto sin oirme, fundándose en una serie de falsedades y siendo así que, según el *Reglamento* que la Diputación dió a l'*Institut*, mi Presidencia es *Vitalicia*. Puig pretendió hundirme para siempre porque me atreví a toserle, porque no me plegué ciegamente a su capricho de déspota desatentado.

Y ¿por qué mis compañeros de la *Sección Filológica* hicieron todo esto conmigo? Sencillamente porque yo sostengo que todas las variedades que el catalán presenta en Cataluña, Baleares y Valencia son igualmente legítimas y que todas han de figurar absolutas y autónomas dentro del *Diccionari* y la *Gramática* que vamos a hacer; porque sostengo que Barcelona no es el solar de la lengua catalana ni menos debe considerarse el dialecto barcelonés como catalán normal, sacrificando a él las demás variedades de la lengua, como el balear, el valenciano, el catalán de Tarragona y de Lérida, el de Andorra, Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdaña y Capcir, sino que ha de reconocerse a todas las modalidades lingüísticas de esas regiones la misma categoría literaria que al catalán de [429] Barcelona. Y esto es cabalmente lo que no quieren los que mangonean la Diputación de Barcelona y la Mancomunidad. Los de la *Sección Filológica* sostienen que el catalán de Barcelona es el catalán normal, el catalán literario, y que a él se han de sacrificar todas las demás modalidades lingüísticas de Cataluña, Baleares y Valencia. Esto

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sostiene el *Institut*, esto ampara y mantiene Puig i Cadafalch, arrastrando a su favor a toda *La Lliga*, la *Mancomunidad* y demás gente gorda del Catalanismo militante; y Cambó no ha tenido el valor de oponerse a ello (Abadal es ya un inválido). De modo que estos señores del *Institut* que claman tan alto y tan fuerte contra el centralismo de Madrid, a lo que van decididamente, encarnizadamente, furiosamente, es a constituir un centralismo lingüístico en Barcelona; pretenden extirpar todas las modalidades lingüísticas de Cataluña, Baleares y Reino de Valencia para levantar sobre el pavés y hacer reinar doquiera el dialecto barcelonés; pretenden centralizar el catalán, balear y valenciano en Barcelona. Jamás pretendieron tal ni los más exagerados centralistas de Madrid para el castellano, pues sería una enormidad de lo más estrafalario el querer reducir toda la lengua castellana a la modalidad de Madrid, que dista mucho de ser la más pura y floreciente, como es notorio.

De modo que el origen, la raíz y la razón de mi conflicto con el *Institut* y con Puig y Cadafalch y *La Lliga* estriba en esto: en que ellos quieren centralizar el catalán en Barcelona, sacrificando todas las modalidades lingüísticas de Cataluña, Baleares y Valencia al dialecto de Barcelona, que es por cierto de los más corrompidos y adulterados: y yo quiero iguales derechos e igual categoría y consideración literaria para todas aquellas modalidades, porque todas juntas, y no una sola, constituyen la lengua catalana.

En Cataluña, Valencia y Baleares están prontos a secundarme casi todos los amadores de la lengua; sólo tengo enfrente a Puig i Cadafalch con *La Lliga*, *La Veu de Catalunya* y los que participan del presupuesto de la Diputación y de la Mancomunidad. La inmensa mayoría de los que siguen a Puig, le siguen por el miedo que le tienen, porque saben que, si se manifestasen a mi favor, les plantaría irremisiblemente en la calle, pues manda en la Diputación de Barcelona i en la Mancomunidad como mandaba el Zar de todas las Rusias hasta que la revolución le volcó el trono. Este verano recorrí yo media Cataluña, después de haberme excomulgado Puig desde la Diputación, y en todas partes prorrumpían los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[430] catalanistas en protestas e improperios contra tal excomulgador y contra los del *Institut* i *La Veu*.

De modo que tanto en Baleares como en Cataluña como en el reino de Valencia, cuento yo con una legión de colaboradores, prontos a recogerme todo el caudal lingüístico que necesito para poder emprender la redacción del *Diccionari* y darle cima en algunos años. Más estos colaboradores son gente modesta, que necesitan ganarse la vida con su trabajo y que no pueden dedicarse al de recoger caudal lingüístico, si no se les paga, si no se les da una modesta retribución. Con lo que la Diputación y el Ayuntamiento de Barcelona consignan cada año a la *Sección Filológica* de l'*Institut*, se podría retribuir muy bien ese trabajo de los colaboradores; pero el *Institut* no quiere hacerlo por lo que he dicho, porque no quiere más catalán que el que se habla en Barcelona.

En vista de todo esto, como no soy hombre que fácilmente desista de mis planes, y no desisto de ellos, sino después de agotar todos los medios que mi obstinación me sugiere, acudo al Gobierno de la Nación, al Estado Español, que nos lo presentan los catalanistas como enemigo feroz e implacable de todo espíritu e iniciativa regionales; y acudo a este Gobierno, a este Estado en demanda de auxilio y de amparo contra la tiranía insoportable, contra el centralismo atroz de los campeones de la *Autonomía Integral*, del *Nacionalismo Catalán*, que *La Lliga* debería llamar más própiamente *barcelonés*. Sí, acudo a este Gobierno Español, a este Estado Español en nombre de los centenares de colaboradores con que cuento en Baleares, Cataluña y Reino de Valencia para llevar a cabo la *Obra del Diccionari* de nuestra lengua, que es tan española como la castellana, como nosotros somos y quisimos siempre ser tan españoles como los castellanos. La redacción de nuestro *Diccionari* es una obra de alto españolismo. Nuestra lengua es una realidad española, es un hecho español; y el buen gobernante no puede despreciar ni desatender las realidades, los hechos de los territorios que gobierna. Aquí no se trata propiamente de ningún particularismo, sino de un interés general. Todas las naciones civilizadas en que se hablan varias lenguas y en el seno de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

éstas varios dialectos, poseen vocabularios más o menos completos de todas esas lenguas y dialectos, pues está en el interés de todos el poseer tales obras, para poder averiguar el valor de todas las palabras que viven en la nación y que puedan dar motivo hasta a conflictos jurídicos y administrativos y que pueden [431] favorecer el comercio, la industria, la ciencia, la sociedad. Actualmente en Suiza se hace por el mismo sistema nuestro el *Diccionario* de los dialectos franceses, italianos y alemanes que allí se hablan, y se hacen tales *Diccionarios* con subvenciones de los Cantones respectivos y del Gobierno General. Me hallo en estrecha relación con los Profesores que dirigen tales obras y he visitado sus oficinas y se me han ofrecido para nuestro *Diccionari* en cuanto puedan ayudarme, ofrecimientos que hace años aprovecho para bien de nuestra cultura.

Por qué el Gobierno Español, por qué el Estado Español no ha de hacer lo que hacen los Cantones y Gobierno General de Suiza, lo que hicieron los Gobiernos de las naciones civilizadas? Por qué el Gobierno Español, por qué el Estado Español no ha de subvencionar la formación del *Diccionario* de una lengua tan española como la que hablan Cataluña, Baleares y Valencia?

Para dar cima a esta obra cuento con una preparación de veinte años, con una cuantiosa biblioteca filológica y la amistad de los filólogos romanistas de más nombradía de Europa, y además dispongo, como he dicho[,] de centenares de colaboradores esparcidos por Baleares, Cataluña y Reino de Valencia, dispuestos a trabajar de firme, mientras con ello puedan completar modestamente su presupuesto ordinario: colaboradores que tienen acreditado su desinterés y patriotismo con los miles de papeletas lexicográficas que muchos de ellos, años atrás, me mandaron gratuitamente y que guardo con mucho cuidado.

Si el Gobierno me concediese una subvención por el estilo de la que la Diputación de Barcelona consigna cada año a la *Sección Filológica*, 32.000 pesetas, yo tendría en tres o cuatro años, Dios mediante, el *Diccionari* a punto de empezar la impresión.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Creo haber demostrado con todo lo que por el tal *Diccionari* hice, que no voy tras de ningún negocio pecuniario ni trato de levantarme con el santo y la limosna. Puede el Gobierno tomar todas las precauciones y exigirme todas las garantías razonables para la inversión legítima y legal de la subvención que pido. Al buen pagador no le duelen prendas. No me importa que se me dé ni un céntimo. El Gobierno puede él mismo pagar a los colaboradores que presenten el trabajo hecho, dando yo testimonio de que el tal trabajo es aceptable y utilizable. De modo que se podría pagar a los colaboradores en las Delegaciones de Hacienda de Baleares, Barcelona y Valencia. Me bastaría que ahí se pagase el trabajo puntualmente, sin demasiadas trabas y embajes que hiciesen imposible o muy difícil el cobro. [432]

Concediendo el Gobierno Español esta subvención a la *Obra del Diccionari* catalán-valenciano balear, la obra se haría y se terminaria con suma rapidez, y el Gobierno Español daría una insigne lección de regionalismo a Cambó, a Puig i Cadafalch y a *La Lliga Regionalista*, quienes, después de pasarse muchos años halagándome, haciéndome un caso extraordinario, prometiéndome el oro y el moro para la *Obra del Diccionari* porque comprendían que favorecía sus planes, —ahora porque creen que ya no me necesitan y por el genio atrabiliario de Puig i Cadafalch y por la sórdida envidia y malquerencia del *Institut*, me han declarado guerra a muerte, negándome el agua y el fuego, pretendiendo enterrarme en vida. Concediéndome el Gobierno Español esta subvención, probaría ante toda España y ante el mundo civilizado que no le anima ningún odio ni prevención contra Cataluña, Baleares ni Valencia; probaría que se toma por la lengua y por la literatura de estas regiones, tan prósperas y tan dignas, el debido interés, la debida solicitud, y desde luego mayor interés y mayor solicitud que los que hasta ahora han demostrado la Diputación de Barcelona, la Mancomunidad de Cataluña y *La Lliga Regionalista* con todos los campeones de la *Autonomía Integral*. Demostraría el Gobierno Español, concediéndome tal subvención, que no está dominado por ningún espíritu centralista, sino por un amplio espíritu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de protección y de amparo de todas las realidades y efectividades de la vida española, del bienestar y satisfacción de todas las regiones españolas; demostraría que es más regionalista y descentralizador que la Mancomunidad de Cataluña y que la Diputación de Barcelona con todos sus organismos científicos y literarios.

Concediéndome el Gobierno Español esta subvención a la *Obra del Diccionari*, daría honda satisfacción a todas las comarcas catalanas, baleares y valencianas, pues todas saldrían beneficiadas, favorecidas y enaltecidas en sus legítimas aspiraciones y deseos a favor de su lengua, que todas aman, no por odio al castellano ni a España, sino por amor a lo suyo propio, amor que no puede con razón ni justicia ser tildado de agravio ni ofensa para nada ni para nadie.

Es evidente de toda evidencia que esta subvención sería un bien singularísimo por muchos conceptos, desde luego, para fomentar en Cataluña, Baleares y Valencia, pero sobre todo en Cataluña, el amor a España y al Gobierno Central. Créame el Gobierno: nada hay que apasione tanto como la cuestión de la lengua propia. Los catalanistas han esgrimido siempre, como [433] arma preferente contra Madrid y Castilla, la cuestión de la lengua; esta cuestión es la que les conquistó más voluntades. A mí me favorecieron tanto en mis trabajos para la formación del *Diccionari* porque veían el gran partido que de ello sacaban, al ver que en todas las comarcas catalanas se me recibía en triunfo, pues no hay ningún catalanista que las haya recorrido todas predicando en ellas como lo hice yo para lo del *Diccionari*. En estas excursiones saqué la convicción de que, si a los catalanes se les satisface en lo de la lengua, se habrá ganado mucho para llegar a una avenencia con ellos en sus otras demandas y aspiraciones. De modo que subvencionando el Gobierno la *Obra del Diccionari*, se quitaría a los catalanistas el arma más poderosa que esgrimen contra Madrid y Castilla. Además hay que tener en cuenta la prevención que existe contra el centralismo absorbente de Barcelona en casi todas las comarcas catalanas, como lo he podido comprobar recientemente en Gerona, en S. Feliu de Guíxols, en Tortosa, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tarragona, en Lérida, en Ponts, en Igualada, en Manresa. Más todas las regiones temen a los de Barcelona y no se atreven a levantar el gallo contra ella para no ser víctimas. Concediéndome el Gobierno esa subvención, esas regiones se animarían viendo que es posible ponerse en frente de Barcelona y que en Madrid se les atiende y se les defiende en una cuestión tan recia como la de la lengua. —Por el amor de Dios y de España que se fije el Gobierno en este punto, que considero de gran trascendencia. Hablo como amigo leal que soy de todas las regiones españolas.

De manera es que por todos conceptos conviene que se me conceda la subvención que pido, no para mí, sino para los que me han de ayudar a dar cima a la *Obra del Diccionari*, con lo que se dará un gran paso para llegar a una más cordial unión de los españoles que hablan nuestra lengua materna, con los que hablan la castellana, y además se enaltecerá a España dotándola de un instrumento de cultura tan poderoso y eficaz como es un diccionario completo de una lengua que hablan más de cuatro millones de españoles.

Se honra el Gobierno actual contando en su seno a egregios representantes de Cataluña, Valencia y Baleares. Pueden éstos asesorar a los demás Ministros y atestiguar si es exacto lo que yo afirmo del sentir y pensar de todas aquellas regiones acerca de su lengua propia, que todas quieren entrañablemente, pero que en Cataluña tal amor reviste caracteres extraordinariamente entusiastas y vehementes, capaz de levantar hasta [434] tempestades, que todo gobernante debe evitar previsoramente. ¿Que sería mejor que en España no se hablase más que una lengua? No hay duda; pero el hecho es que se hablan varias, y hemos de tomar a España no así como debería ser, sino así como es. Por lo demás es una gloria altísima de España la lengua que inmortalizaron hablándola y escribiéndola los Jaimes, Pedros y Alfonsos de Aragón, los Jaimes y Sanchos de Mallorca, los Borrells y Berengueres de Barcelona, el Bto. Ramón Llull, S. Vicente Ferrer e ingenios tan peregrinos y tan famosos en la República Literaria mundial como Ausiàs March, Bernardo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Metge, Joanot Martorell, Jaume Roig, Fr. Antonio Canals, Mn. Febrer, Fr. Eiximenis y en nuestros días Mn. Jacinto Verdaguer, Milà y Fontanals, Mariano y Tomás Aguiló, Teodoro Llorente y otros muchos, prez y gloria todos ellos de nuestra Madre común la heroica España.

En una palabra, esta subvención de 32.000 pesetas pido al Gobierno de España para la formación del *Diccionario General de la Lengua* que hablan Cataluña, Baleares y el Reino de Valencia, y entiendo con ello laborar para el buen nombre, la cultura y el esplendor de España, a que todos los bien nacidos debemos aspirar, mejor que con buenas palabras, con buenas obras, por aquello de que *obras son amores*, *que no buenas razones*.

Es gracia que firmemente espero alcanzar del magnánimo corazón y levantado patriotismo del Gobierno de S. M. el Rey de España, cuya vida y actuación guarde y prospere Dios por muchos años. Palma de Mallorca a los 26 días de febrero de 1919.

ANTONIO M.A ALCOVER, pbro.

Aquesta *Instància* la fiu estampar i tirarne una setentena d'exemplars. N'enviy un firmat i ab la *pòlissa* corresponent a l'Exm. Sr. President del Consell de Ministres i una carta de presentació per ferli més boca. N'enviy exemplars també an els Exms. Srs. Ministres de Governació (que era valencià), de Instrucció Pública (que era català) i de Gràcia i Justícia (que era mallorquí) ab una carta perhom per tocarlos més an el viu; llavò a tots els Diputats per Mallorca i an els Senadors per Balears un exemplar i una carta perhom demanantlos que me fessen costat devant els seus respectius caporals i devant el Govern. I no me vaig aturar assí, naturalment, perque jo a lo que vaig més alerta sempre ès a romandre ab cap bras arronsat. Així ès que vaig enviar una còpia de l'*Instància* a tots els [435] caps-pares de la Política de Madrid, de València i de Catalunya, estranys a *La Lliga Regionalista*, i a cada un d'aqueys una carta acomodada a les circunstàncies, caràcter i significació d'aquella persona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Basta dir que en dos o tres dies escriguí coranta quatre cartes, de dues i tres planes quiscuna, i n'hi hagué tot un raig de quatre planes.

Duc la còpia de l'*Instància* a mon estimadíssim amic don Juan Valenzuela, Senador del Reyne; li esplic la cosa, i me promet ferme costat en tot i per tot i llavò recomanarho eficaçment an el Caporal del seu Partit, l'Exm. Sr. Marquès de Alhucemas.

Un amic meu de Madrid, l'Exm. Sr. D. Rafel Alvàrez-Sereix, Director que fou de la *Revista Contemporánea*, i Governador Civil de Balears en temps del Govern Silvela i que ocupa un dels primers llocs a l'*Institut Geogràfic i Estadístic*, rep la meua *Instància* i me'n demana per telegraf **vint exemplars** més per ferne propaganda entre la gent grossa de la Cort; i els hi enviy més que depressa.

Passen ab això set o vuyt dies, i comensen a venir contestes d'aquells que havien rebuda còpia de l'*Instància* i carta. Velestassí per orde de dates:

De l'Exm. Sr. D. Josep Socies i Gradolí, Diputat a Corts i Caporal dels Conservadors *Datistes* de Mallorca:

«M. I. Sr. D. Antonio María Alcover. Mi respectable y muy querido amigo: cumplo con decidido interés y mucho gusto el encargo de V. recomendando su formidable *Obra del Diccionario* al Gobierno. —Si el extraordinario y perseverante designio de V. no fuera título sobrado para todo buen mallorquín, estimulándole a la cooperación, sentiría siempre Mallorca el deber de gratitud y el deseo de reivindicar lo propio, dentro del españolismo. —Afectuosamente le saluda su affmo. amigo y b. s. m. —JOSÉ SOCÍAS.—1.º marzo de 1919».

De l'Exm. Sr. D. Antoni M.ª Fabié, Senador del Reyne per Castelló de la Plana:

«Senado-Particular. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. Muy distinguido señor: He sido favorecido con su carta e impreso. Cuente V. desde luego con lo poco que puedo hacer en favor del *Diccionari*, obra de tan extraordinario interés filológico, que celebraré ver realizada como amante de la cultura nacional. —Conozco muy bien la máquina administrativa de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mi país y a consecuencia de ella le aconsejo pierda la esperanza de obtener una subvención del Estado de 32.000 pesetas anuales durante tres o cuatro años para la confección del *Diccionari*. [436] En el presupuesto de Instrucción Pública, que he manejado mucho, no encuentro partida que resista semejante saca, e introducir en su cuerpo una nueva resulta es tarea más árdua que la de arrancar una estrella del cielo. Para llevar adelante el *Diccionari* era preciso hacer algo parecido a lo que hizo el nunca bastante llorado Cánovas del Castillo al desenterrar la *Historia de Felipe II* escrita por Cabrera de Córdoba, que V. seguramente conocerá. D. Antonio envió a París en 1876 al eminente polígrafo Rodríguez Villa a recopilar los documentos que forman parte integrante de la primera edición, tarea en la cual invirtió el comisionado más de veinte meses; al mismo tiempo copiaba el original en Londres minuciosamente D. Pascual de Gayangos de imperecedera memoria. Entre compras de documentos y remuneración de trabajos se gastaron unas 100.000 pesetas, obtenidas los años 1876, 1877 y 1878 del capítulo de comisiones extraordinarias del Ministerio de Fomento. Cánovas, a parte de sus condiciones geniales de hombre de Gobierno, era un enamorado del estudio, que tendió la mano siempre a los aficionados a él sin preguntarles la procedencia; por ello realizó en orden a la metodización de las fuentes históricas nacionales verdaderos milagros a fuerza de constancia y entusiasmo. Usted necesita un Cánovas del Castillo para su *Diccionari*; pero como los gobernantes actuales, sienten hacia la investigación histórica y lingüística inclinaciones idénticas a la que yo tengo por los toros, presumo con gran sentimiento que la obra, realizada por V. con paciencia benedictina, se perderá, si no encuentra Mecenas generoso. Queda suyo afmo. q. b. s. m. —ANTONIO M.A FABIÉ. —Madrid, 5—3—919.

De l'Exm. Sr. D. Antoni Maura i Muntaner:

«El Diputado a Cortes por Palma de Mallorca. —6 Marzo 1919. —Sr. D. Antonio Mª Alcover. —Palma de Mallorca. —Querido amigo: Leo su carta y claro es que deseo para sus iniciativas, el mejor suceso. —Las

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

circunstancias no ayudan mucho, por desgracia a la pretensión. —Las Cortes a quienes, por propuesta del Ministro, correspondería acordar el gasto que Ud. indica para continuar sus estudios de la Lengua catalana, no llevan por ahora trazas de volver a continuar. Cuando lo hagan, preveo que se eliminará de la discusión de Presupuestos, todo motivo de grandes discusiones. No sé tampoco si ahora el deseo de Ud. tendria en la Comisión, acogimiento favorable. —Pero dicho esto, en lo que de veras yo alcance, me será muy grato tener ocasión de hacer prosperar sus empeños filológicos. De Ud. amigo afmo. q. e. s. m. —ANTONIO MAURA. [437]

De l'Exm. Sr. D. Miquel Villanueva, President del Congrés de Diputats:

«El Presidente del Congreso de los Diputados: particular. —6 Marzo 1919. —Sr. D. Antonio María Alcover. —Muy Sr. mío y de mi consideración más distinguida: Recibo su carta de 28 del pasado mes de Febrero con la copia de la instancia que dirije al Gobierno de S. M. el Rey de España, que he leído con todo detenimiento, fijando en ella muy cuidadosamente mi atención, no sólo por corresponder a su deseo, sino a la vez porque recuerdo perfectamente la visita que tuve el honor de hacer a V. en compañía de D. Bernardo Amer y la impresión que el examen del fruto de sus estudios y trabajos me produjo. Ya he tenido noticia de lo que ha ocurrido a V. con el señor Cambó y *La Lliga Regionalista*, habiendo escuchado comentarios muy desfavorables para esa entidad y altamente honrosos para V. y para sus trabajos. Esté V. seguro de que, hasta donde yo alcance, no le ha de faltar mi apoyo para su meritoria y elevada empresa, que deseo lleve a feliz término. Y le saluda muy expresivamente su afmo. s. s. q. b. s. m. —M. VILLANUEVA.

De D. Víctor Pradera, Diputat tradicionalista:

«El Diputado a Cortes por Pamplona B. L. M. a D. Antonio Maria Alcover, Pro. Canónigo Magistral de Mallorca, y al acusarle recibo de su atta. del 2 del corriente, le manifesta que hará cuanto le sea dado en pro de sus deseos, agradeciéndole sus cariñosas frases. —VÍCTOR PRADERA,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aprovecha gustoso esta ocasión para expresarle la seguridad de su más distinguida consideración. San Sebastián 6 de Marzo de 1919.

De l'Exm. Sr. Dr. D. Dalmau Iglesias, Catedràtic de l'Universitat de Barcelona, Senador del Reyne, tradicionalista:

«Senado particular.—M. I. Sr. N'Antoni M.ª Alcover, Pbre. Molt distingit senyor: serà gran honor pera mi apoiar ab totes les meues petites forçes l'admirable treball de V., digne per tots conceptes de lloança. He rebuts els nombres del BOLLETÍ; més no l'instància. De tots modos tingui la seguretat de que faré l'esforç màxim ab l'esperança d'obtenir del Gobern la subvenció (crec que serà això lo que V. demana) qu'el caciquisme que pretén monopolisar fins la ciència, l'art i l'amor a Catalunya, li ha negada. Aviat aniré a Madrid i me ocuparé personalment de l'asumpte. Coralment felicito a V. pels seus treballs aixís com per l'honradesa, la valentía i la galanura de la seua defensa, i em poso en tot i per tot a les ordres de V. oferintme affm. amich i admirador S. S. Q. B. S. M. —DR. DALMAU IGLESIAS. [438]

De l'Exm. Sr. Comte de Montornés, Diputat per Xiva:

«El Diputado a Cortes por Chiva. —Valencia 7 Marzo de 1919. —Ilmo. Sr. D. Antonio M.ª Alcover, Canónigo Magistral de Mallorca. Muy Sr. mío de mi consideración distinguida: Recibo su atenta carta del 2 del corriente acompañada de una copia de la Instancia que eleva al Gobierno de S. M., de cuyo contenido me he enterado con mucho gusto. —En cuanto se abran las Cortes, si esto llega a realizarse, lo que dudo mucho, tendré mucho gusto en interesarme por esa su labor tan patriótica y de verdadera cultura y para que sus trabajos de tantos años en el *Diccionario* tengan la recompensa que se merecen. Queda suyo atento affmo. S. S. Q. L. B. L. M. —EL CONDE DE MONTORNÉS.

De l'Exm. Sr. D. Bernat Amer, Senador del Reyne per Balears i Caporal del Lliberals de Mallorca:

«Bernardo Amer y Pons, Senador del Reino, B. L. M. al Ilmo. Sr. D. Antonio M.ª Alcover y tiene la satisfacción de participarle haber escrito

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

con el interés que desea, recomendando el asunto de que trata su grata de 28 de febrero último. Aprovechando etc. Palma 8 de Marzo 1919».

De D. Miquel Maura i Gamazo, Diputat per Pego (Reyne de València):

«El Diputado a Cortes por Pego. —8 Marzo de 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover, pbro. —Muy Sr. mío y de mi consideración: Enterado de cuanto me indica en su atenta del 2 tengo el gusto de manifestarle, que desde luego tendré en cuenta sus deseos y procuraré con gusto complacerle tan pronto como el asunto que le interesa tenga estado parlamentario. —De V. att. S. S. Q. B. S. M. —MIGUEL MAURA.

De l'Exm. S. D. Rafel Alvarez-Sereix:

«Consejo del Servicio Geográfico, Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. —8 de Marzo de 1919. —Ilmo. Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Mi respetado y querido amigo: se va el correo y seré breve. —Apruebo con entusiasmo la idea de Ud., y por telégrafo le he pedido 20 ejemplares más de su instancia, porque pienso hacer propaganda activísima, en la que me ayuda mi suegro, que es catalán, pero no de Cambó. —Sería muy acertado que recabase Ud. el apoyo de persona de tanto prestigio como lo es don Alfonso Sala. —Otro día seré más extenso. —Amicísimo de Ud.—RAFAEL ALVAREZ SEREIX.

De l'Exm. Sr. D. Juan de La Cierva:

«El Diputado a Cortes per Mula. —Madrid 8 de Marzo de 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. Muy Sr. mío y de mi [439] distinguida consideración: fué en mi poder su grata de 3 del corriente a la que acompañaba copia de la instancia elevada por Ud. al Gobierno de S. M. que leeré con mucho gusto. —Tendré muy en cuenta sus indicaciones y me reitero de usted atto. s. s. q. e. s. m. —J. DE LA CIERVA.

De l'Exm. Sr. D. Antonio Royo Villanova, Catedràtic de l'Universidat de Valladolid i Senador del Reyne:

«Antonio Royo Villanova, abogado, Madrid, Príncipe de Vergara, 8, teléfono núm. 5.757. —9 de Marzo 1919. —Ilmo. Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Muy respetable señor mío: con satisfacción recibo la amable carta con que V. me honra. Soy un antiguo admirador de sus trabajos y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

muy entusiasta de la lengua catalana (siempre que no *atrofie* la castellana, medio *común* de unidad y comunión espiritual entre todos los españoles). Una de mis abuelas (por afinidad) era catalana, de Tarragona, tía carnal de León Fontova, el gran actor, y de niño me han cuneado, dormido y endechado en catalán. Amo, pues, el catalán, lo leo a diario... pero no soy *catalanista*. Conocía los folletos de V., los números del BOLLETÍ... pero los tenía que devolver a quien me los prestaba y ahora con la fineza de V. podré conservarlos. —Amo, pues, lo espiritual de Cataluña, de Valencia y de Mallorca. No puedo olvidar que las famosas barras se llamaron en sus tiempos gloriosos las *barras de Aragón*. Soy de los pocos políticos españoles que leen *a diario periódicos y libros catalanes*. Y alguien me llama enemigo de Cataluña porque combato la política *catalanista*. Siendo diputado a Cortes, redacté una enmienda al presupuesto (no pudo haberlo por la actitud de Cambó) pidiendo una subvención del Estado para el teatro *catalán*. Excuso decirle a V. que defenderé entusiásticamente la obra de V. Mándeme lo que quiera. Bendigo esta ocasión de ofrecerme de V. afmo. amigo, admirador y paisano en la gloriosa Corona de Aragón. —ANTONIO ROYO VILLANOVA. —Salude afectuosamente al Sr. Valenzuela.

De l'Exm. Sr. D. Santiago Alba:

«El Diputado a Cortes por Albuñol. Madrid 10 de Marzo de 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Muy distinguido señor mío. —He leído con la atención que merece su carta y el documento que la acompaña, en el que tan sincera y noblemente explica V. sus trabajos para la formación del *Diccionario Gramática de la Lengua Catalana* y los obstáculos con que ha tropezado. —Esa labor, que estimo utilísima y patriótica, merece mi cordial simpatía. Creo que es digna de obtener el apoyo [440] que V. reclama del Poder público y, por lo mismo, mis amigos de la Comisión de Presupuestos cooperarán, con mucho gusto de mi parte, a procurar que se le complazca, cuando las sesiones del Parlamento se reanuden. —Una vez obtenido de las Cortes el crédito necesario, podrían vencerse con buena voluntad las dificultades de orden práctico y las trabas que las

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

disposiciones vigentes sobre inversión y entrega de fondos públicos pudieran oponer al cobro por los que sean sus colaboradores, del importe de los trabajos que realicen para contribuir a esa magna labor a que V. ha consagrado, con plausible celo, gran parte de su vida. —Celebraré muy de veras que el apoyo, que desde luego me complazco en ofrecerle para su meritoria empresa, pueda resultar tan eficaz como yo deseo. —Me es grato aprovechar esta ocasión para ofrecerme de V. atto. S. S. q. e. s. m.—SANTIAGO ALBA. —Cuente resueltamente conmigo».

De D. Manuel Senante, nadiu d'Alacant, Director de *El Siglo Futuro* i Diputat per Azpeitia:

«El Diputado a Cortes por Azpeitia. —Madrid 11 de Marzo de 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. Palma de Mallorca. —Mi distinguido amigo: He recibido el documento que tiene V. la bondad de mandarme y con mucho gusto me pongo a su disposición para todo cuanto pueda ayudarle. —He encargado al Sr. Marín del Campo que sobre esta materia escriba algo, pues bien vale la pena que en ello nos ocupemos. —Con mucho gusto se ofrece de Ud. atento S. S. Q. S. M. B. —M. SENANTE.

De l'Exm. Sr. D. Eduard Dato:

«El Diputado a Cortes por Vitoria. —12—III—1919. —Señor D. Antonio M.ª Alcover. —Muy Sr. mío de mi consideración distinguida: Ha sido en mi poder su carta de 28 de febrero último con la copia de la instancia que ha dirigido al Gobierno, la que ha leído con todo el interés que inspira la obra a que viene V. dedicando su actividad y que me era conocida. —Deseoso de complacerle, he recomendado su petición, que considero muy interesante, y celebraré que haya posibilidad de atenderla. —Con este motivo, queda de V. afmo. amigo. S. S. Q. B. S. M. —E. DATO.

De D. Alfons Sala, Diputat per Terrassa:

El Diputado a Cortes por Terrassa. 12 Mars 1919. —Rt. Don Antoni M.ª Alcover. —Molt senyor meu i de tota ma consideració i respecte. —Per haber estat ausent no he pogut contestar avans la seva estimada carta. —No he rebut la copia de la [441] Instancia que m'anuncia en la mateixa, i com desitjo complaurel, li prego que, a volta de correu, me la envii, per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

apoyarla com se mereix. —Aprofita aquesta ocasió, pera oferirse com a seu amic, i servidor. —ALFONS SALA.

En vista de lo que me deya, a volta de correu li remet una altra còpia de l'*Instància* i llavò una carta molt més pitjada que la primera sobre la actitut de *La Lliga* contra l'*Obra del Diccionari* i la situació de les coses a Catalunya envers la política catalanista, convertida en cacicat desenfreit.

De l'Exm. Sr. D. J. Roig i Bergadà, Senador Vitalici:

«Senado particular. —Rnt. Mossèn Antoni M.ª Alcover. —Molt Sr. meu i amic: plenament convensut de l'importancia i utilitat de l'obra que V. porta cap, recomenaré al Ministre d'Instrucció Pública amb el major interés l'instancia a que V. fa referencia a na la seva lletra del 5 del mes corrent. —Escuso dirli que seria pera mi molt satisfactori que dita instància trovés la millor acullida. —Conti sempre amb l'efecte i admiració del seu amic i servidor q. l. e. l. m. —J. ROIG Y BERGADÁ. —Barcelona 12 mars 1919.

De l'Exm. Sr. Marquès de la Cènia, nadiu de Mallorca, Senador del Reyne per Balears:

«Senado particular. —M. I. Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Muy Sr. mío y buen amigo. —He recibido con suma complacencia su carta, como la razonada exposición que dirige al Gobierno de S. M. la cual apoyaré con todo interés. Es en extremo interesante la curiosa relación de los hechos contenidos en sus folletos que me envía con el diario de sus excursiones lingüísticas por todas las regiones que hablan nuestra lengua; aparte su mérito literario, pone a la vista con clarísima diafanidad las malas artes e indelicadezas de la tan decantada Mancomunidad, y siento como buen amigo y paisano, las amarguras y desvelos sufridos en tal larga y meritísima labor. Me asombra todo lo que voy conociendo de la vida íntima del catalanismo de *La Lliga*, que no son por cierto los puros ideales y alientos de verdadera renovación los que imperan. Los mallorquines tenemos una esquisita percepción ideológica del problema regional que pugna con el sentido utilitario y semítico de *La Lliga*. —Queda muy suyo afectísimo amigo y s. s. q. b. s. m. —CENIA.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De D. Lluís Garcia Guijarro, Diputat per València:

«El Diputado a Cortes por Valencia. —Madrid 13 de Marzo de 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Mi distinguido amigo: Su carta de Ud., fecha 2, me produjo complacencia y pesar. [442] Complacencia por reanudar, siquiera por correspondencia, un trato que, como el de su persona, me es agradabilísimo; pesar, porque todos sus esfuerzos, sus méritos incontables, su desinteresada y asidua labor de muchos años no ha encontrado el galardón debido ni aún por aquellos a los que estimábamos puritanos, sin duda por el hecho de que propalaban guerra a la política vieja, cuando en su campo la cultivan con bastante predilección. —Me anuncia Ud. copia de una instancia que eleva al Gobierno de S. M., instancia que no he recibido por lo que le ruego me remita un duplicado, pues tengo vivo interés en servirle, apartes las razones de amistad y personales por el objeto de sus trabajos, nuestra querida y gloriosa lengua valenciana. —Si alguna vez fuera por Palma, tendría el gusto de saludarle; pues me interesan grandemente sus trabajos, llenos de erudición y paciente investigación. —El Sr. D. Gabriel Palmer a quien veo alguna otra vez, vive en la calle de Ventura Rodríguez, adonde podrá Ud. escribirle. —De Ud. afectísimo Q. B. S. M. —GARCÍA GUIJARRO.

De l'Exm. Sr. D. Valerià Weyler, Capitá General de l'Exèrcit i Cap de l'Estat Major Central:

«El Capitán General, Jefe de Estado Mayor Central, Inspector General del Ejército. —B. L. M. a D. Antonio M.ª Alcover, su distinguido amigo y le ruega que, para poder recomendar su asunto, es preciso le diga a qué Ministerio envió la instancia a que hace referencia, aprovechando esta oportunidad para reiterarle las seguridades de su más distinguida consideración y aprecio. —Madrid 15 de Marzo de 1919.

De l'Exm. Sr. D. Eduard Dato:

«Eduardo Dato Iradier. —B. L. M. al Sr. D. Antonio M.ª Alcover y se complace en remitirle la adjunta carta del Sr. Castel, Presidente de la Subcomisión de presupuestos de Instrucción Pública, a quien ha recomendado su aspiración; y aprovecha con gusto esta oportunidad para

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

expresarle la seguridad de su consideración más distinguida. —Madrid 14 de Marzo de 1919. —S/C Alcalá, 93.

Vetassí la carta del Sr. Castel que'm remeté En Dato:

El Diputado a Cortes por Montalban. —Excmo. Sr. Don Eduardo Dato. —Mi distinguido Jefe y amigo: Recibo su carta viendo por ella el interés grande que le inspira la petición del Sacerdote de Palma de Mallorca D. Antonio M.ª Alcover. Suspendidos los trabajos de la Comisión de Presupuestos, el primer día que se reanuden, veré cuanto pueda hacerse en favor de las pretensiones de dicho Sr. y excuso decirle cuan [443] grato me sería poder darle buenas noticias sobre el asunto. —Ya sabe que en absoluto dispone de su afmo. amigo S. S. Q. E. S. M. —CARLOS CASTEL».

De l'Exm. Sr. Marquès de Alhucemas:

«Senado. Particular. —Madrid Marzo 15 de 1919. —M. I. Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Muy señor mío y de mi distinguida consideración: En contestación a su atenta carta tengo el gusto de manifestarle que, con todo empeño, llamo la atención del Gobierno acerca de la instancia elevada por V. y muy de veras celebraría que hubiera medio de complacer sus deseos. —Aprovecho con gusto esta ocasión para ofrecerme a la consideración de V. atento S. S. Q. E. S. M. —M.GARCÍA PRIETO.»

Del Sr. D. Fernardo Weyler, Diputat a Corts per Mallorca:

«El Diputado a Cortes por Palma de Mallorca. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Muy señor mío y de toda mi consideración y respeto: He tenido mucho gusto en recibir su grata con la copia de la instancia que ha dirigido V. al Gobierno de S. M. y no necesito decirle que, conociendo como conozco el mérito que le enaltece y sus infatigables trabajos, he de prestar mi decidido, aunque modesto concurso, a la importante obra de cultura que representa el *Diccionario Catalán* que se propone V. llevar a cabo. —No se le ocultarán las dificultades que tropiezo en estos momentos, pero no por eso he de trabajar con menos entusiasmo. —De V. afmo. amigo y S. S. Q. E. S. M. —FERNARDO WEYLER. —17—3—19».

De l'Exm. Sr. D. Rafel Álvarez-Sereix:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El Presidente del Consejo del Servicio Geográfico. —Saluda a su muy querido amigo, Ilmo. Sr. D. Antonio M.ª Alcover y le acusa reciba de su cariñoso volante. —Tiene excelente atmósfera el proyecto de Ud. y confío que las Cortes le concederán la subvención para su empresa patriótica. —RAFAEL ÁLVAREZ SEREIX aprovecha esta ocasión para ofrecerle el testimonio de su afecto, —Madrid, 26 de Marzo de 1919. —S/C Serrano, 5.

De l'Exm. Sr. D. Valerià Weyler, Capità General de l'Exèrcit:

«El Capitán General, Jefe de Estado Mayor Central. —Particular. —Madrid 5 de Abril de 1919. —Sr. D. Antonio María Alcover. —Mi distinguido amigo: En respuesta a la recomendación que hice en favor de Ud. se me contesta por el Sr. Conde de Romanones que ha recomendado al Sr. Ministro de Instrucción Pública el que se conceda a Ud. una subvención para formar un *Diccionario general de la lengua* que hablan Cataluña, Baleares y el reino de Valencia y que celebrará mucho que [444] quede complacido. —Es de Ud. muy atento amigo y S. S. Q. E. S. M. —VALERIANO WEYLER».

Prou que ho eren d'esperansadores casi totes aqueixes cartes; prou que me'n donaren de coratge. Però aviat vengué lo que jo may poria esperar, sospitar ni somiar. Lletgiu una mica més, i vos treureu el gat del sac.

§ 12

S. M. lo Rey N'Alfons XIII d'Espanya me crida telegràficament a Madrid per parlarme del *Diccionari* i declarantse'n protector

Dia 12 d'abril, dissapte del Ram, dia senyalat, devers les vuyt del matí rep dos telegrames ab un pic; n'obr un i veig que diu:

«Palma —Madrid. —4—11—16/30. Con satisfacción comunícole que Su Majestad el Rey ha tomado bajo su protección su *Instancia* elevada al Gobierno para publicación *Diccionario Lengua Catalana* y me encarga ruegue a usted tan pronto pueda

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

venga Madrid y se presente al Rey que desea conocerle, y recibir sus impresiones pronta publicación *Obra* que considera muy necesaria a cultura española. Conteste decisión Tarrassa para donde salgo hoy. Afectuosamente le saluda. —Alfonso Sala».

Grossa, fora mida fonc l'impressió que tal telegrama me causà, com poreu creure. De dret que estava, m'haguí d'asseure. Torn lletgir una, dues, tres vegades aquell bo de telegrama per cerciorarme bé de que era ver que deya tot allò, que espressaven les paraules que veya escrites demunt aquell paper blavenc i que ja no porien esser més terminants ni perentòries.

Però ¿i l'altre telegrama de que era? de qui venia? què deya? Nirviosament l'obr i veig que diu:

Palma —Madrid. —11—22/15. —Secretario Particular de S. M. De orden de S. M. el Rey ruégole se sirva venir a Madrid, pues S. M. desea conocer su pensamiento acerca de su *Obra del Diccionario* al que tanto tiempo lleva V. dedicado, por el interés que inspira a S. M. cuanto se relaciona con la historia y la cultura de nuestra Patria. Le saluda respetuosamente.

Haguí també de lletgir quatre o cinc vegades aquest altre telegrama per assegurarme de que no somiava de despert i de [445] que era ver tot allò que tenia devant i dins les mans. —Però bé, me deya jo, ¿com pot esser això? ¿com pot esser? ¿Sa Magestat lo Senyor Rey N'Alfons XIII d'Espanya declararse protector de l'*Obra del Diccionari*? ¡Ell no ès cap caporal de la Política espanyola no! ¡ell no ès cap Ministre ni cap President de Ministres no! ¡ell ès el Rey que s'hi declara i no de qualsevol manera, no per sortir del pas ni per llevarse de devant cap demanador castís, enfadós ni grémola! S'hi declara espontaniament, obeint a un de tants d'impulsos nobilíssims, que distingeixen i sublimen la Reyalesa i que espliquen i justifiquen la preponderància perennal i perpetual dels Reys a travers dels sigles demunt els pobles! Sí, el Rey se declara protector de l'*Obra del Diccionari* de la nostra Llengua Catalana! s'hi declara a lo Rey! ab tota la seua ànima de desxendent llegítim dels antics Comtes de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Barcelona i dels Reys d'Aragó i de Mallorca, els Borrells, els Berenguers, els Peres, els Jaumes, els Anfosos, els Martins, els Juans, els Ferrans, que tots tenien per llengua pròpia la Llengua Catalana. L'amor que li tenien i els ablamava la sanc que elze corria per les venes, que de generació en generació ès venguda a parar dins les venes del nostre Rey, aquella amor no s'hi ès esveida may; se mantenia latent dins aqueixa sanc, i a les hores brolla llampant, magnànima, munífica, tota delit, tota briu. Per això ès i no per altra cosa que Sa Majestat lo Senyor Rey N'Alfons XIII d'Espanya me crida immediatament a Madrid perque me vol conèixer i vol sentir de la meua boca tot això de l'*Obra del Diccionari*, que fa devuyt anys que me du a l'ayre i que, si no hi he perdut el corbam, ès perque Deu del cel no ho ha volgut! Sí, ès la sanc dels Borrells i dels Berenguers, dels Peres, dels Jaumes, dels Anfosos, dels Juans, dels Martins, dels Ferrans que corre encara dins les venes del nostre Rey; ès aqueixa sanc nobilíssima, generosíssima, ablamada d'amor a la nostra Llengua; ès aqueixa sanc que m'ha fets posar aqueys dos telegrames cridantme a Madrid i ha mogut N'Alfons XIII a declararse protector de l'*Obra del Diccionari* precisament quant tota la Prensa catalana, que's diu orga de l'opinió pública, quant tota la gent grossa de Catalunya havien abandonada completament la defensa de tal *Obra*, deixant de preocuparse en absolut de la formació del *Diccionari*, com si se tractava de la llengua xina o de la llengua patagònica; allà on ni l'Ajuntament ni la Diputació de Barcelona se cuyden gota de com gasta l'*Institut d'Estudis Catalans* la quarantena de mils de pessetes que li donen cada any per la formació de tal *Diccionari*, gastantles l'*Institut* [446] ab altres coses! De manera que Sa Majestat lo Sr. Rey N'Alfons XIII se demostra de fet més català i més amador de la Llengua Catalana que l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, que tota la Prensa i la gent grossa de Catalunya! Ah! ès que sabeu quina sanc més fina, més generosa, mès acorada, més estrènua que era la dels Borrells, Berenguers, Peres, Jaumes, Anfosos, Juans, Martins i Ferrans! Allà on la dels altres catalans desmaya i fa flaca, aquella se mantén ferma, tot briu, tot coratge, incontrastablement,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amparadora i agomboladora de tot lo que sia bé, profit, glòria i vitalidat de la Nació, i per lo mateix de la Llengua Catalana, espressió la més esquisida, la més alta, la més forta de la rassa i de la Pàtria. No en volgueu sebre pus! ¡ès Sanc Reyal i basta! I no me crida el Rey de qualsevol manera ni per un vetassí, sino ab tota la resolució del mon, per dos conductes tan autorisats, com son un diputat de la Nació i el seu propi Secretari Particular!

Sí, un diputat de la Nació ès que me telegrafia de part del Rey perque m'espitxi a Madrid i me present a Sa Majestat. Aqueix diputat ès el mateix Alfons Sala, el bó d'En Sala, blanc de les ires i de la betzèrria d'En Cambó i de tota la tracalada de *La Lliga*, que el se menjarien frit si porien! Se veu que N'Alfons Sala se deu esser presentat an el Rey i li ha contat tota la enrevisclada i enmaleida i sorollosa qüestió de l'*Obra del Diccionari*; i el Rey s'ès sentit *carn de la carn i os dels ossos* dels Borrells, dels Berenguers, dels Peres, dels Jaumes, dels Anfosos, dels Juans, dels Martins, dels Ferrans, sos antepassats; s'ès sentit rebroll, caluix i hereu de tots ells, i tots li han feta obrir la boca i declararse protector de l'*Obra del Diccionari*.

Devuyt anys fa que emprenguí aqueixa bona d'*Obra*. ¡Si me'n he pensades de coses per ferla anar avant i durla a cap! ¡Deu del cel ho sap els plans que he fets i les enfuytes que he pegades de tramuntana, de mitjorn, de llevant, de ponent per poderne sortir ab la meua! Lo que no havia pensat may, lo que no m'era passat may per l'escudeller, lo que may havia ni somiat, que en tots els dies de la meua volandera vida Sa Majestat lo Senyor Rey d'Espanya m'hagués de cridar per lo del *Diccionari*, per declararse'n protector, per pendre tal *Obra* come cosa d'ell! May m'havia ocorregut ni havia sospitat que m'haguessen de cridar an el Palau Reyal de Madrid i que m'hi hagués de cridar el Rey per amparar l'*Obra de Diccionari*, precisament quant tots els grossos de Catalunya estàn come conjurats contra ella per falta d'energia contra un atrabiliari enfobiolat i fora corda com En Puig i Cadafalch! [447]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquí sí que hi escau allò de: *visquem i veurem coses!* ¡La plana major del Catalanisme militant i políticant conjurada contra l'*Obra del Diccionari*, trencantli el devant Sa Majestat lo Senyor Rey de Espanya, declarantse'n protector!

Totes aqueixes coses i moltes d'altres s'abocaven tropell tropell dins la meua imaginació i dins mon cor. Bé poreu creure que estiguí una partida d'hores que no sabia que'm passava ni quin cap m'anava devant ni me'n temia de res que hi hagués a mon entorn.

Ab lo meu cor i ab tota la meua ànima doní milions de gràcies a Deu nostre Senyor i al seua Santíssima Mare la Benaventurada sempre Verge Maria, an el meu Angel Custodi, al Sant del meu Nom i a tots els Angels Custodis i Sants Patrons de les terres de Llengua Catalana per aquell acte tan gros, tan fort, tan trascendental de socós i protecció, defensa i agombol de la meua *Obra del Diccionari* contra tots els contraris d'ella i meus, proporcionantme una victòria tan decisiva, tan llampant, tan colossal, tan incontrastable, tan aclaparadora, tan afonadora per mos contraris, que Deu fassa uns sants i bons. Amèn!

No era cosa de perdre ni un moment de temps. Redact els dos telegrames de contesta an el Secretari Particular de Sa Majestat i N'Alfons Sala, dientlos que m'embarcava an el primer vapor que sortiria de Mallorca cap el Continent; me'n vaig an el Rdm. Sr. Bisbe ab els dos telegrames rebuts de Madrid a demanarli permís per poder deixar la Seu en dies de tanta de solemnidat com el dia del Ram i la Setmana Santa, segons mana el novell Còdic Canònic vigent en l'Esglèsia de Deu fa prop d'un any. Mostr an el Rdm. Sr. Bisbe de Mallorca els dos telegrames; me concedeix lo permís de faltar de la Seu lo temps que fos precís, i me despedesc del Rdm. Prelat i dels amics més íntims a na qui comunic la fenomenal notícia, que elze deixa sensa polsos, com m'hi havia deixat a mi, i comens a fer la trosselleta per esquitxarme a Madrid.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 13

Cap a Madrid son les feynes. Hi arrip. Me present a ca'l Rey. Entrevista ab lo Secretari Particular de S. M. i ab N'Alfons Sala. Finesa que el Rey me fa

El dia del Ram hora baixa, tot sortint de pendre el sus devant el Santíssim a la capella de Sant Pere de la Seu i travessant el chor per devant la capella alta de la Trinitat, a on estàn [448] enterrats els nostres reys En Jaume II i En Jaume III (En Sanxo, mort a Formiguera de Capcir, l'enterraren a Sant Joan Vell de Perpinyà, i ès tornat tot pols; ni un trist osset en romàn), semblà que els ossos d'aquells dos Reys feyen sentiment, sortintne una veueta cap a mi, que me deya ben viu ben viu: —*Ja el mos comanaràs molt aqueix gentil rebroll i hereu nostre que t'envia a demanar en defensa i enaltiment de la nostra llengua. Ancque sia nat a Madrid, ès tot sanc nostra, que no ment ni se ret may. Ja ho veus: com tants i tants t'abandonaven; ell te crida i te dona la ma! Veshi ben confiat!*

Ab quatre gambades m'esquitx an el Moll; i, pres comiat dels amics i gent meua, puig an el vaixell i icap a Barcelona manca gent! Hi arribam lo endemà dematinet; desembarc, i me rep felicitantme un amic que jo li havia telegrafiada la cosa (no dic qui ès per que En Puig i Cadafalch no li fassa una xicotina de les seues). Prenim la fua cap a l'Estació de França; aquell amic me pinta la situació tremenda a que la *vaga sindicalista* havia reduida Barcelona, a on no's publicava cap periòdic més que una fulla del *Bolletí Oficial* del Capità General; m'enterà igualment de la vergonyosa fogidíssima d'amics de l'*Obra del Diccionari* per por a les corretjades d'En Puig i dels seus acòlits.

Prenc comiat d'aquell bon amic i ab el tren correu ide d'allà cap a Madrid! I ¿que me'n direu? Ell com passàvem el pont del riu Gaià, que devalla de devers Santes Creus, l'antiga abadia benedictina, l'esglèsia de la qual guarda els ossos dels grans Reys d'Aragó En Pere III i En Jaume II, sembla que entre la remor de l'aygua corrent se sentia una veueta ben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fina i ben misteriosa, que m'acompanyava tota insistent fins que a l'endret de Tarragona l'embatol que venia de la venerable metròpoli romana, me'n dugué una altra de veueta per l'estil d'aquella de Santes Creus, que'm semblà que venia de dins la mateixa Seu tarragonina, que guarda els ossos de N'Alfons II, d'En Jaume I, d'En Pere IV, d'En Joan I, d'En Martí I, d'En Ferran I, de N'Alfons V i d'En Joan II que la tolerància *lliberal* de 1835 no deixà reposar pus a la Abadia de Poblet. I ¿que deyen aquelles veuetes casi imperceptibles, però ben fines i ben misterioses? Veutassí lo que me deyen: —*Som els enterrats a Poblet que haguérem de pendre redòs a la Seu de Tarragona; som els enterrats a Santes Creus. Som els antepassats del qui t'envia a demanar en defensa de la nostra llengua. Si no li poguérem trametre la meteixa llengua, l'amor d'ella sí que la hi trameterem. Ja ho veus si hi ès feel! ¿Qui de tot Catalunya ha* [449] *demostrat sentirla tant com ell? Es ben be sanc nostra, que no ment ni falla! ¡Ja el mos comanaràs molt! Rendeixli homenatge de part nostra ben coral, ben coral!*

Fins devora Reus vaig sentir lo dolsíssim, lo misteriosíssim saluet, que tenia tot l'ayre y tot lo demble de celestial.

Arribats a Reus, dinam; i dinats ¡cap a Saragossa! Hi som a entrada de fosc; i per lo que pogués esser, sopam; i llavò de bell nou dins el wagó i de d'allà cap a Madrid, a on arribam lo dia 14, dimar[t]s sant, entre les nou i les deu.

Surt de l'*Estació del Mitx-dia* (de l'any 1902 no era estat a Madrid), un pollastrell molt atent m'anuncia l'*Hôtel Canarias* —Santa Cruz, 24-26 —prop de la *Porta del Sol*; m'agraden les condicions que m'ofereix i mos hi esquitxam.

Me rent i m'encitron una mica; i ab una *Guia* i un *Pla de Madrid* que compr a la fonda mateixa me tir an el carrer, me plant a la *Porta del Sol* per orientarme i pendre búixoles; i per lo carrer *del Arenal*, *plassa d'Elisabet II* i *carrer de Carles III* surt a la *Plassa d'Orient*, devant Ca'l Rey. Me ve de nou aquell revoltell d'estatues de Reys d'Espanya que endiumengen aquella plassa, alsantse al bell mitx la d'En Felip IV a cavall.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sembla que de totes aquelles estàtues surt una veu que'm diu: —*No hages por! passa envant! Assí trobrarás el qui t'envia a demanar! Es la nostra sanc, ès un rebroll de tots nosaltres! Fiate'n!*

Cobr coratge ab allò, contempl una mica la grandiosa, la magnífica, la verament règia mole del palau reyal que tenc devant. Desset anys feya que no l'havia vist; el trop allà mateix i just així com l'havia deixat l'any 1902. Totes les coses muden a Espanya. Tanta de sort que ca'l Rey no muda.

M'acost a la Portassa, el flotó de centinel·les i de portalans, tots ben enllestits, me saluden respectuosos i me deixen passar. Més endins demàn el despatx del *Secretari Particular de S. M.* i el me mostren. M'ofereixen l'*ascensor* per pujarhi, pero en dic gràcies per aprofitar la bona avinentesa de fer una micoya de gimnàsia de tot el cos.

El despatx del *Secretari Particular* està en el... *primer pis* que troben devallant del cel.

I no vos cregueu que sia un despatx de dobler u: hi ha una partida de departaments i tot un escabotell d'ordenanses i d'oficials. Demàn el Sr. Secretari, i me diuen que encara no ès vengut, però que ja no pot estar gayre a venir. Me fan entrar dins una quadreta senyorivolment moblada i adesada. M'hi assec, i al temps de dir dos o tres *Parenostres*, *tac*! se'n entra [450] un ordenansa i me diu: —El Sr. Secretari ja ès arribat i l'espera dins el seu despatx.

A les hores jo estava pensa qui pensa quina casta d'home seria el Sr. *Secretari Particular de S. M.* per lo quant mos haviem escrit una partida de vegades sensa coneixermos ni un sant remey i no per cap interés propi. En temps de la derrera guerra, cent voltes maleida i que, si no s'aturaven de maleirla fins a la fi del mon, encara no la maleiríen prou —lo gran filòleg italià Dr. Carles Salvioni, que tenia dos fills a la guerra i tots dos acabaren per deixarhi la pell (¡al cel sien ells i tots los morts!), m'escrigué que els austriacs n'hi havien pres un tal dia i a tal punt i no n'havia sabudes pus noves, i que per Itàlia corria la fama de que el Rey d'Espanya se consagrava a assistir an els presoners de guerra, ferits i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sensa ferir, tant si eren dins hospitals com a camps de concentració, i que a ell acudien de totes les nacions beligerants, sobre tot los que porien comunicar lliurement ab Espanya per que aclarís a les famílies per on capllevaven els pobres presoners i per que intercedís per ells devant les Autoridats que elze tenien per la ganya; i per això me suplicava que jo acudís an el nostre Rey per que vés si aclariria per on parava aquell fillet seu i si intercederia qualque poc o qualque molt per ell. Jo vaig sentir una satisfacció molt fonda de veure la bona fama que corria del nostre Rey devers Itàlia. Demàn an el Bal·le del Reyal Patrimoni de Mallorca, mon bon amic l'Exm. Sr. D. Enric Sureda, com ho hauria de fer per endressarme a Sa Majestat per aqueixa cosa, i me diu En Sureda que el Rey N'Alfons XIII tenia montada tota una oficina per atendre a totes les peticions que li venien de les nacions beligerants per assistir a tots els desgraciats de la guerra, i que me havia de dirigir a l'Exm. Sr. D. Emili de Torres, que era el Cap de tal Oficina. Escric an aquest senyor esposantli el cas i espinzellantlehi, i dins pocs dies en rep contesta de que's faràn totes les passes i diligències possibles a favor del pobre presoner i sa família; i, al cap de tres o quatre setmanes me torna a escriure D. Emili, donantme tota la clarícia que desitjàvem. Li contest donantli les gràcies i comanantli que les donàs de part nostra a Sa Majestat, i tramet totes aquelles clarícies an el Prof. Salvioni. Allò se sabé a Milà i acudiren una partida de famílies de soldats italians per via del Dr. Salvioni a mi, i jo ihala a escriure a l'Exm. Sr. D. Emili de Torres! que sempre se desturmellà per atendre a totes les demandes de socós i d'adjutori. Per aquell motiu jo tenia vertadera curiositat de veure quina casta d'home era [451] aquest bo de D. Emili, que tantes de vegades li havia escrit, no per res meu, sino per aquelles obres de caritat, tan indispensables a tot cristià.

Entr dins el despatx i me trop un senyor d'una quarantena d'anys, primetxol, de mitges talles, ple de distinció, respirant bondat i simpatia. Me rep amabilíssimament. Li dic que acap d'arribar a Madrid i que la primera casa a on he posats els peus, fora la fonda, ès dins el seu despatx i que allà me té a son manar i a disposició de Sa Majestat. Ell me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dona la bona nova de que ès pujat un Govern Maura, que deyen que ja no n'hi havia d'haver cap pus may. Me diu que he de posar un mot an el Majordom Major de Sa Majestat, l'Exm. Sr. Marquès de Torrecilla, dientli que, haventme cridat el Rey a Madrid, allà me té, esperant ordes. Allà mateix fas la carta, el Sr. Secretari Particular s'encarrega de ferla arribar an el Majordom Major; li demàn quines ritualidats hi havia prescrites per les Audiències Reyals, puys no m'hi era vist may; ell bondadosíssim me diu tot lo que feya al cas; li don la direcció de la fonda a on pos, i me despedesc d'aquell sant home, l'Exm. Sr. D. Emili de Torres.

De ca'l Rey m'esquitx a l'*Hôtel Paris* per veure si trobaria l'egregi D. Alfons Sala. No le hi trop; me diuen que l'hora millor per aglapirlo ès entre dues i tres, l'hora d'acabar de dinar. Me'n vaig a la fonda a posar miques; i, tallat aquest cap, torn a l'*Hôtel Paris*. Me diuen que D. Alfons acaba de dinar ab lo Sr. Marquès de Sentmenat i el banquer Sr. Marcet de Terrassa; me fan pujar an el menjador. Cap de aquells tres senyors coneixia jo més que de nom. En veig tres que s'aixequen quant me veuen entrar, col·letgesc que son ells, m'hi arramb, elze salut i ells a mi, plens d'amabilidat. Me veig obligat a demanar quin ès D. Alfons Sala; ell mateix me respòn i me presenta sos companys i quedam a l'acte com amics de tota la vida.

Me conta D. Alfons que, quant rebé la còpia de l'*Instància* meua an el Govern sobre l'*Obra del Diccionari* i la segona carta meua, s'entrega a Madrid i se presenta a Sa Majestat contantli tot lo que passava respecte de la meua *Obra*, mostrantli la meua carta, que el Rey volgué sentir. En Sala se posa a traduirlehi; el Rey nota les returades que feya En Sala per traduirli la carta; i, com En Sala li diu que ès que la carta està escrita en català, el Rey la hi fa lletgir tal com està escrita, i llavò la s'atura per lletgirla ell tot sol i amerarse'n bé. Me convida En Sala a anar a saludar l'Exm. Sr. Nunci Apostòlic. Mos n'hi anam, mos rep tot magnànim, demostrant un gros [452] afecte an el Diputat per Terrassa ab tot i haverlo declarat *La Lliga* «mal català», «traydor a la Pàtria» i «Judes»; arribam a ca'l Rey per despedirse En Sala del Secretari Particular de S. M.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i, com lo topam, torna an En Sala de part del Rey aquella bona carta meua que s'havia aturada S. M. i que vos assegur que feya flamarada contra *La Lliga* i tots els seus adherents.

Com acabava jo de sopar, se presenta un criat de ca'l Rey a la fonda ab una carta per mi. L'obr i fonc que el Majordom Major de Sa Majestat m'enviava de part del mateix Rey una invitació per assistir el dijous Sant an el Pontifical que hi havia d'haver a la Capella del Palau ab assistència de Sa Majestat i tota la Cort i llavò an el *Llavatori de Peus de dotze pobres* que havia de fer el Rey mateix dins una de les sales més esplèndides i suntuoses del Palau. Després persones inteses me digueren que tals invitacions son molt solicitades i cercades i que no hi arriba qui vol. Jo no l'havia demanada, i així resultava més grossa la finesa que me feya el Rey convidantme espontàniament a tan augustes i solemnials funcions.

§ 14

Entrevista ab lo General Weyler, Dr. Royo Villanova, Marquès de la Cènia, Comte de Sallent i Marquès d'Ariany. —Pontifical a la Reyal Capella i Llavatori de Peus. —Divenres Sant. —Conversa ab D. Aleixandre Rosselló

D. Alfons Sala que se'n havia d'anar a Terrassa, hagué de romandre fins lo endemà hora baixa, i me convida per anar la banda del matí a saludar l'Exm. Sr. D. Valerià Weyler, Capità General de l'Exèrcit i Cap de l'Estat Major Central. Ens hi espitxam dia 16 devers les deu i mitja ab N'Alfons Sala an el Ministeri de la Guerra, i mos hi rebé atentíssim i ple d'amabilidat, i se demostrà resolt de lo més a fer per l'*Obra del Diccionari* tot quant pogués i m'oferí el seu vot de Senador del Reyne i el del seu fill Diputat, si la qüestió del *Diccionari* s'havia de dur a les Corts, com li havia escrit l'Exm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública que seria lo més curt i lo més segur durlehi, contestant a la recomanació que el Sr. Capità General havia feta an el Ministre. El General Weyler ès així: sempre s'ès interessat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per totes les coses de Mallorca; sempre que ha pogut, hi ha fet costat a totes. [453]

Sortim del Ministeri de la Guerra, me despedesc de l'estimadíssim D. Alfons Sala que se'n va sens falta a Terrassa i deixa el Sr. Marquès de Sentmenat encarregat d'assistirme en tot quant s'oferís i fos mester.

Puig a un tranvia, *carrer d'Alcalà* amunt, devall an el *carrer del Príncep de Vergara* i me present a ca D. Antoni Royo Villanova. Le hi trop i me rep ab los brassos uberts. Parlam llargament de la meua qüestió ab els de l'*Institut* i se demostra ell molt enterat de totes les coses del Catalanisme, del qual ès inimic franc, però no de Catalunya ni de la Llengua Catalana, i me repeteix els seus oferiments de ferme costat en tot i per tot en l'*Obra del Diccionari*. Me diu que ès de la *Junta de l'Ateneu de Madrid* i me proposa de donarhi una conferència del tema que jo vulla. Accept en principi, reservantme el demanar permís an el meu Prelat, segons lo prescrit an el vigent *Còdic Canònic*. Me dona un exemplar de la traducció castellana que publicà ell l'any 1917 de l'obra del gran Prat de la Riba *La Nacionalitat Catalana*, com un homenatge d'admiració i de respecte an el gran patrici català, declarantse'n, això sí, contrari. L'article que *ABC* publicà a mitjàn mars en defensa meua i de l'*Obra del Diccionari* contra l'*Institut*, era del Dr. Royo Villanova, Senador del Reyne i Catedràtic de l'Universitat de Valladolid, *albista* en política, caràcter franc come bon aragonès, ubert a totes les corrents de cultura humana, defensor acorat de tot(s) moviment vital de qualque entidat ètnica d'Espanya. La Prensa Catalanista presenta el Dr. Royo Villanova com un inimic mortal de Catalunya. Per tal el tenia jo, influit d'aqueixa Prensa; per veure que diria de la meua *Instància* an el Govern sobre el *Diccionari*, n'hi envií una còpia, i la contesta que m'hi donà, que pos més amunt, me vengué molt de nou. Hem parlat estensament de totes aqueixes coses i hem quedat molt amics, cadascú encastellat, això sí, en les pròpies idees. Quant ès bona veritat que molts d'homes se tenen per contraris i llavò sovint resulta que no ho son, quant el cas ès intès, i que an el fondo defensen la mateixa causa baix de diferents aspectes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arrip a veure la Biblioteca Nacional i m'hi trop mon amic benvolgut l'Exm. Sr. Marquès de la Cènia (D. Pere Cotoner i Verí), mallorquí de neixensa i ben mallorquí d'ànima, Senador del Reyne, que està a Madrid des que's casà, i ja té sis o set infants, molt afectat dels estudis històrics i que visita sovint l'*Arxiu Històric Nacional* i du ab lo seu germà l'Exm. Sr. Marquès de Ariany entre mans la publicació d'un parell d'*aplecs* [454] *de documents històrics* d'allò més interessants. M'entrec el vespre a ca'l seu oncle l'Exm. Sr. Comte de Sallent, Diputat per Mallorca fa devers coranta anys i sogre del Sr. Marquès d'Ariany. Compareix també el Sr. Marquès de la Cènia i allà tots quatre tiram junta sobre lo que convé fer per l'*Obra del Diccionari*. Me diuen que n'han parlat ab l'Exm. Sr. D. Eduard Dato, que està d'allò més ben dispost, perque ells, *datistes* fervents, le hi han recomanat ab tota eficàcia; i quedam que passat Pàsqua l'anirem a veure i m'asseguren que en romandré ben content.

El Dijous Sant assistesc an el Pontifical de la Capella Reyal i an el *Llavatori de Peus* dels dotze pobres representants dels dotze Apòstols. Fa el Pontifical l'Exm. i Rdm. Sr. Nunci Apostòlic, assistinthi el Rey, el Príncep d'Astúries i altres membres de la Reyal Família i llavò els Rdm. Srs. Bisbes de Siòn i de Sant Lluís de Potosí i tota la Cort. Jo estava dalt el Presbiteri, just derrera les cadires dels oficiants i just tres o quatre passes lluny del trono de Sa Majestat. Quant comensà l'ofici un gentil-home entrega an el Rey un devocionari ubert i Sa Majestat hi tengué clavada la vista casi sempre en actitut devotíssima. Per dir els *Kiries*, el *Gloria in excelsis* i el *Credo*, els Rdms. Srs. Bisbes de Siòn i de Sant Lluís de Potosí se plantaven devant el trono del Rey, tot dient aquelles oracions, comensant i acabant ab una gran capada a Sa Majestat, que també elze ne feya a ells. Lo que me cridà molt l'atenció fonc la veu dels qui feyen de diaca i subdiaca an el Pontifical: tant un com l'altre se treyen una veu, no ja de primatxer, sino de tro; les paraules que elze sortien semblaven canonades. El Pontifical resultà solemníssim i severíssim. I ¿què en direm del *Llavatori de Peus*? No sé quina sala se deya allà on fonc; just sé que era molt gran, ben espayosa i suntuosíssimament decorada. El Rey,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

assistit dels Bisbes de Siòn i de Sant Lluís de Potosí i d'un bell estol de gentils-homes, rentà els peus an aquells dotze pobrets; i no cregueu que se'n demostràs gens estugós de rentarlosho ni que just fes l'ensigne de rentar. No, rentava de bon veres, i llavò una bona besada demunt cada peu rentat. Fonc una de les coses que m'hagen impressionat més fort may el contrast esglayador que oferia aquella gran sala tan esplèndidament decorada, plena de prínceps, grans senyors, grans dames, gentils-homes, tot el Govern, tots los Diplomàtics, tothom vestit de seda i d'or, i perles i diamants i pedres precioses a luf per colls i brassos femenils i dominant demunt tots Sa Majestat lo Senyor Rey N'Alfons XIII d'Espanya rentant [455] els peus an aquells pobrets i besantlosho tan resolt, tan rabent, tan... cristianament. Bé's demostrà Sa Majestat ab allò un vertader deixeble del Bon Jesús, que, com hagué rentats els peus an els Apòstols, elze digué: *Me deys Mestre i Senyor i feys bé de dirm'ho perque ho som. Doncs si jo vos he rentats els peus, essent Senyor i Mestre vostre, vosaltres també uns ab altres vos heu de rentar els peus. Vos he donat l'exemple perque del mateix modo que ho he fet jo, ho fasseu vosaltres*. De manera que Sa Majestat lo Rey d'Espanya segueix l'exemple que el Bon Jesús donà a tothom la nit de la Cena. —I acabada la rentada de peus, llavò el Rey repartí a quiscún d'aquells pobres un dinar complet, una trentena de plats, ab pa i vi i tots els altres ingredients d'un dinar de primera i ab tanta de balquena que cap família, per nombrosa que siga, ès capaç d'acabars'ho en dues ni tres menjades. Lo que donaren a quiscún d'aquells pobrets ¿qui sap lo que valia? Jo no'm voldria posar al devant per docentes pessetes de lo que s'en dugué quiscún. Vaja! Era ben bé un dinar de Rey.

Tot sortint del Palau d'Orient me'n aní a visitar *Cases-Santes*, i hora baixa i lo endemà de bon matí fiu lo mateix per rendir a la Institució Eucarística l'homenatge que pertocava. Casi tot lo Divenres Sant dematí el me pas a l'esglèsia de les *Calatraves*, a on feu de Pontifical l'Exm. i Rdm. Sr. Nunci Apostòlic i hi tengueren Capítol els *Cavallers de les Ordes Militars de Calatrava*, *Alcàntara* i *Montesa*. Sa Majestat el Rey ès el qui hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

convida. M'hi convidà a mi, i per això no hi fiu falta. Perque hi comparesc de bona hora, puc arribar a un cornaló de caixa, i així poguí seure. L'esglèsia s'omplí de gom en gom. En sortírem passat la una.

Aqueys dos dies no he fetes altres visites que a les esglèsies perque no son dies per cap altra cosa.

Com no sabia a on estava de casa mon bon amic l'Exm. Sr. D. Aleixandre Rosselló, que tot just era sortit de Ministre de Gràcia i Justicia i n'era sortit ab molt bon nom, li escric un mot demanantli que m'enviy la direcció de ca-seua per anarlo a veure. L'home s'entrega aquell mateix dia a la fonda, i gràcies a Deu m'hi troba. Fèrem una conversada orba, molt llarga i coral. Li cont perque era que havia comparegut jo a Madrid, i n'estigué contentíssim de l'acte de Sa Majestat de cridarme per lo del *Diccionari*, i me digué casi lo mateix que m'havia dit una persona de Mallorca que ha capllevat molt devers la Cort i un altre de Barcelona, que està enterat de moltes de coses íntimes del Catalanisme i de Madrid: que el Rey ès molt viu [456] de potències, molt instruit del ram de govern i molt enterat de les coses d'Espanya en general i de cada regió en particular, demostrant un gros interés per tot lo que sia avenç, progrés i profit d'Espanya, i per això sorprèn casi tothom que el va a veure perque sap tocar totes les tegles, i no les toca a la babal·lana, sino així com cal. Lo mateix m'han dit els Exms. Srs. Comte de Sallent i Marquesos de la Cènia i d'Ariany, fentme avinent que estic esposat a que no me fassa qualque pregunta de coses de Catalunya i de Mallorca ben diferents de tot lo del *Diccionari*, puys Sa Majestat sol aprofitar totes les caygudes i avinenteses per entre-sentirse de tot lo que li puga servir per fer son cap envant come Rey, ja que ell no fa de Rey per cap vetassí ni per sortir del pas, sino que hi fa ab tota l'ànima. Jo els he dit a tots aqueys amics que no en tenia cap mal de cap de tot quant me puga demanar el Rey, perque sempre he duyt per regla dir la veritat així com la me sent en totes les coses i may dir aderrera lo que no puga dir devant quisvulla, i que el dir la veritat així may m'ha compromès. D. Aleixandre Rosselló m'ha dit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

textualment: —*Me crega: si per una cosa o altra el Rey faltava (Deu no ho permeta), seria molt mal de sustituir!*

Me mou també D. Aleixandre sobre la *qüestió catalanista*, disgustadíssim del procediment d'En Cambó i companyia, dientme que tant lo Sr. Comte de Romanones com tots els altres Ministres estaven disposts de tot cor a donar l'*Autonomia* a Catalunya tan vertadera, tan eficaç com fos possible, i això no sols el Govern, sino casi tots els caporals de la Política de Madrid, però que els senyors catalanistes se'n desferen tan malament que no hi hagué manera de poders'hi entendre. Fonc allò de dirlos: —*Entrau p'el portal, que vos obrim de pinta en ample!* i ells digueren: *No, ès que hem d'entrar per la finestra!* I els hagueren de dir: —*Doncs per la finestra no entrareu!* I no entraren! ¡Que havien d'entrar! —Hi ha que tenir en conte que D. Aleixandre ès un enamorat i convençut de l'*Autonomia*, no d'ahir ni de despuysahir, sino de tota la vida; i ab tot i això l'actitut d'En Cambó i de tota la seua tracalada, lluny de fer mangívola l'*Autonomia*, lluny de guanyarse les voluntats dels qui estaven tan ben disposts com D. Aleixandre i molts d'altres de Madrid, de Mallorca i de tota Espanya, la feren repulsiva i antipàtica i sublevaren els esperits contra d'ella. I els *catalanistes* van tan tapats i tan lluny d'osques i tan esbarrats de seny i de sentit comú, que no ho veuen ni se'n fan càrrec, però en toquen les conseqüències. D. Aleixandre Rosselló ha [457] confirmada completament la meua impressió de que la qüestió de l'*Autonomia Integral*, tant a Madrid com a Mallorca com a tota Espanya, ès una gran batalla perduda p'els catalanistes i per Catalunya, però perduda de tot i per molts d'anys, Deu sap fins quant.

D'una cosa se queixava amargament D. Aleixandre: de que En Cambó, després d'haver aconsellat an el Comte de Romanones que constituís una *Comissió Extraparlamentària* per dictaminar sobre la *Autonomia* i el Govern haver constituida tal *Comissió* posanthi representants de tots els sectors de la política espanyola, especialment els que s'eren manifestats més favorables a l'*Autonomia*; —llavò En Cambó i los seus no acceptaren el formar part de tal *Comissió* ni s'hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acostaren may per res, sino que la combateren a foc i a sanc. En Cambó i els seus digueren que no acceptaven tal càrrec perque les *Esquerres* no havien *acceptat*. ¡Quina raó de peu de banc! De manera que, si les *Esquerres* se tiren de cap dins un pou, En Cambó i els seus i*pata-plum*! també s'hi tiraràn. ¡O la companyia de les *Esquerres*! ¿Quines son aqueixes *Esquerres*? ¡Els republicans, els socialistes, els baladrers més baladrers de la Revolució anàrquica! ¿Que les ha de succeir an En Cambó i los seus anant ab tan... bones companyies? Allò que diu l'adagi: *Qui va ab un coix, al cap d'un any ho son tots dos*. ¿Que pot esperar Catalunya de les *Esquerres* més que desastres, oprobis, afrontes, desgavells, la desfeta, el dalt-abaix? Massa clar ho diu l'història dels sigles XIX i XX.

El dissapte de Pàsqua, atenent a l'embassada feresta de feynes i mal-de-caps que tan fort petxuquen l'Exm. Sr. President de Ministres, en lloc d'anarlo a veure, li pos un mot fentli a sebre que era a Madrid i perque hi era, oferintme a ell en tot i per tot, i que fés lo favor de dirme a on s'estimava més rebre'm: a casa seua o a la *Presidència*; i me contesta que a la *Presidència* qualsevol dia que no hi haja *Consell de Ministres* a les dotze i mitja. En vista d'això creguí del cas esperar a haver vist el Rey.

§ 15

Dinada ab D. Aleixandre Rosselló. —Una cosa que Sa Majestat m'envia a dir el dia de Pàsqua. —Entrevista ab En Dato, En González Besada, el Rdm. Sr. Bisbe de Siòn i En Rodríguez Marín

El dia de Pàsqua l'Exm. Sr. D. Aleixandre Rosselló me volgué tenir a dinar, obsequiantme fora mida, i me tornà fer [458] grans elogis del Rey, cridantme l'atenció demunt el fet de que ab tants d'anys com fa que ell ès Notari de Madrid, may ha pogut notar que hi haja allà cap prevenció ni cap tendència contra cap regió espanyola ni contra la gent de províncies, sino una gran simpatia per totes i p'el bé i prosperidat de totes i un esperit molt pronunciat d'encoratjament a totes les persones que duen entre mans obres de cultura i d'il·lustració, siguen d'on siguen i venguen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'on venguen. I jo he de confessar que diria mentides si digués que, en tots els dos mesos de capllevar per Madrid i de tractarhi ab gent grossa, haja vist res que desmenta o contradiga les afirmacions i judicis de l'Exm. Sr. Aleixandre Rosselló; i més dec haver de dir que per lo que se refereix a la meua personeta i a les meues curolles literàries i especialment a l'*Obra del Diccionari*, no he trobat més que simpatia encoratjadora i costat entusiasta, puys tothom per tot arreu han fet un cas de mi fora mida, i en quant a l'*Obra del Diccionari*, en tantes de voltes com els meus amics m'han presentat com autor i director de tal *Obra* a un sens fi de persones de *qui fa fer*, cap n'hi ha haguda may que haja demostrat gens de menyspreu envers de la Llengua Catalana ni indiferència per l'*Obra del Diccionari*; cap n'he aglapit que no haja reconeguda l'importància de tal *Obra*. Molts han fiblat el *catalanisme* per separatista o desafecte a Espanya; cap ha desjectada en lo més mínim la Llengua Catalana ni li ha tirat per injúria que sia cap dialecte. La magnitut i empenta escepcional del moviment catalanista se veu que ha esvait casi de tot allò que tan sovint escapava a certs castellans, en sentir parlar català: *No ladre V! Hable V. cristiano!* D'altre vent no hem d'oblidar que la repugnància contra tota llengua estranya, que no l'entenen, com succeeix an els castellans ab la catalana, no ès cap cosa esclusiva del poble castellà, sino pròpia de tots els pobles de la terra. ¿Tal volta no la sent també el poble català envers del castellà? Es un d'aquells moviments de la *natura cayguda*, una de les conseqüències del pecat original, que tots estam an el cas d'aufegar.

Avuy, la Festa de totes les Festes que celebra la Santa Mare Esglèsia, Sa Majestat lo senyor Rey, m'ha feta una altra finesa que no sé com agrairlehi. L'Exm. Sr. Marquès de Sentmenat l'ha vist i saludat a l'Ofici Pontifical de la Real Capella, i li ha recordat que jo ja era a Madrid, esperant que me donàs Audiència, i el Rey li ha fet de resposta: —*Ya lo sé, como que yo le mandé llamar. Dile de mi parte que ahora estoy ocupadísimo y que dentro de algunos días le recibiré, pues deseo* [459] *mucho hablar con él*. Com se suposa, el Sr. Marquès de Sentmenat tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'una m'ha tramesa tan falaguera com honrosa i espressiva comanda. ¡Que Deu nostre Senyor li pac a Sa Majestat tal finesa! que le hi pac de gràcia i de dons espirituals i temporals tants com en necessita i n'hi calen per desempenyar així com pertoca son ofici suprem de Rey, que no més té Deu i el Papa part demunt ell.

Mos amics corals els Exms. Srs. Comte de Sallent i Marquesos de la Cènia i d'Ariany me proposen d'anar a veure l'Exm. Sr. D. Eduard Dato, Caporalíssim dels *Conservadors*, per interessarlo més i més en lo del *Diccionari*. Ja ho crec que dic que sí, i mos espitxam dia 22 d'abril tots quatre. En Dato ja estava avisat, i le hi trobam. Mos rebé brassos uberts i feu un cas de mi extraordinari, demostrantse resolt de tot a fer per l'*Obra del Diccionari* tot quant sabria i podria, i l'alabà una cosa grossa, alabant també mateix la Llengua Catalana i son conreu literari, que considera un gran bé i una glòria per Espanya. Me va moure del conflicte que m'armaren els *antifilològics* de l'*Institut* ab En Puig i Cadafalch per cap i En Cambó per còmplic, condamnant en absolut la conducta i el procediment de tals subjectes, reprovant que ells que criden tan fort contra el *Centralisme de Madrid*, en vullen fer un de més ferest i més odiós a Barcelona, sacrificant les altres comarques catalanes. Digué En Dato que tenia moltes de proves de que *La Lliga Regionalista* pretén monopolisar l'opinió pública catalana i s'atribueix la representació esclusiva de Catalunya, que Catalunya may li ha dada, com s'ès vist en totes les eleccions llegislatives, provincials i municipals que hi ha hagudes, essent moltíssims els catalans que no estàn conformes en la política, orientacions i procediments de *La Lliga*, particularment en lo que se refereix a l'*Autonomia Integral*. I contà D. Eduard que hi eren anats una bona partida de catalans a dirli: *¡Por Dios, D. Eduardo, que no se nos dé esa Autonomía! que tendríamos que emigrar!*

Es bo de veure que els caps-buyts de *La Lliga* espediràn a l'acte a tots els catalans que anaren a dir això an En Dato, la patent de *mals catalans*, *traydors a la Pàtria* i *Judes*, com l'espediren an el bo de N'Alfons Sala, que no havia dit tant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueys dies hi havia el pla entre el Govern i les Minories de les Corts que les *Comissions de Presuposts* del Congrés i del Senat, donassen dictamen dels presuposts que hi havia preparats, i que les Corts ab una sessió votassen aquell dictamen i així ja hi hauria *presuposts*. Doncs bé, En Dato indicà que [460] podrien incloure en dit *dictamen* la consignació necessària p'el *Diccionari* i ens oferí que els amics que ell tenia dins la *Comissió de Presuposts* pendrien la iniciativa proposant tal inclusió. A tots ens semblà meravellosa i estupenda aquesta idea de l'Exm. Sr. D. Eduard Dato, i ja ho crec que l'acceptàrem, i n'hi donàrem milions de gràcies.

No sé si fou lo Comte de Sallent o lo Marquès de la Cènia que proposà de parlarne a l'Exm. Sr. D. August González Besada. An En Dato i an els altres semblà beníssim; i despedintmos del magnànim D. Eduard, que ès una meravella d'amabilidat, galania i esquisidesa, *tris-tras tris-tras* tots quatre icap a Ca'n González Besada!

Per bona sort le hi trobam, mos rep ab gran afabilidat i finura, li ensatam lo del *Diccionari* i l'idea de D. Eduard per aficar dins els *Presuposts* la aludida consignació, i li semblà molt bé, prometent ferhi tot el costat que podria.

Aquelles manifestacions tan esplícites i terminants a favor de l'*Obra del Diccionari* que m'acabaven de fer aquells dos caporals dels conservadors de tot Espanya, me deixaren esglayat; no sabia que'm passava, no me'n poria avenir de que tot allò fos ver. —Sobre tot! sobre tot! pensava i deya jo, ¡això me diuen i això s'ofereixen a fer per l'*Obra del Diccionari* i per la Llengua Catalana aqueys grans senyors de la Política Espanyola, que un estava avesat a creurelos uns grans inimics! allà on els grans senyors de la política catalana m'han abandonat completament i no volen sebre res de mi ni de l'*Obra del Diccionari*, de la qual se proclamaren cent voltes defensors i mantenedors entusiastes! Aquí ja puc esclamar ab aquella jaya: *¡Visquem i veurem coses!*

Visit lo Rdm. Sr. Mn. Jaume Cardona, Bisbe de Siòn, eyvissenc de neixensa, i demostra una satisfacció fora mida de sebre que som a Madrid per haverm'hi cridat el Rey per parlarme del *Diccionari* de la nostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llengua i declararse'n protector acorat. Feym una conversada ben coral, i la refermam lo endemà perque Sa Il·lma. me convida a dinar i me tracta esplèndidament, conversant sempre de coses nostres i contantme'n ell un enfilall del nostre Rey, que Sa Il·lma. el tracta des que Sa Majestat era infant de mamella i que pinten d'una manera admirable les grans qualidats d'esperit, d'enteniment i de cor de l'alt Senyor que per gràcia i misericòrdia de Deu retgeix els destins d'Espanya.

Me pos a anar cada dia a la Biblioteca Nacional per consultar una partida de fonts d'història catalana, valenciana i balear [461] i tot un aixam de monuments de la nostra Llengua materna, que m'interessen ferm, no sols estampats, sino manuscrits. La Biblioteca ès uberta de les nou del matí fins a les sis del cap-vespre, i m'hi pas totes les hores que puc. N'ès Director l'Exm. Sr. D. Francesc Rodríguez Marín, un dels deixebles més il·lustres del gran Menéndez Pelayo, el més notable replegador de la *sabiduria popular espanyola*, *folklorisme* que diuen, Acadèmic de la Llengua i caporal del cervantisme sà. Mos amics els Marquesos de la Cénia i d'Ariany m'hi presenten, i me rep brassos uberts i posantme dins el seu cor, com aquell qui diu. Me mou tot d'una del *Diccionari* i del conflicte dels *antifilològics* de l'*Institut*, del *centralistes de Barcelona*, dels monopolisadors de l'opinió pública de Catalunya, rendint un homenatge fervent d'admiració i afecte coral a la Llengua Catalana i an el moviment literari català, condamnant tot alsurat la reforma insensata que En Fabra i tots els seus *escolans d'amèn* de l'*Institut*, baix de la protecció omnímoda d'En Puig i Cadafalch i d'En Cambó van introduint dins la Llengua del Rey En Jaume, el Bt. Ramon Llull i St. Vicens Ferrer, sacrificantla an el putrefacte dialecte barceloní i a les xirimindangues que aquells búgueres se treuen del carabassot o van a captar del francès o de l'inglès (la qüestió ès fogir d'Espanya), desfigurant, deprimint i botxinetjant lo matern idioma. Jo li he dit an En Rodríguez Marín que la raó li vessava per demunt les espal·les; i m'ha donada la enhorabona i la s'ha donada a sí mateix de que Sa Majestat lo Rey d'Espanya m'haja cridat a Madrid per parlarme del *Diccionari* i declararse'n protector a luf.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 16

Tasca a la Biblioteca Nacional: Secció de Manuscrits. —L'Exm. Sr. Comte de Cedillo. —Entrevista ab l'Exm. Sr. D. Santiago Alba. —La famosa estratègica d'En Puig i Cadafalch. —D. Aureli Ribalta. —Perque doní la meua *Conferència*, no a l'*Ateneu*, sino a l'Acadèmia de Jurisprudència. —Lo Decret de dissolució de les Corts

I feu més En Rodríguez Marín: me recomanà de bon veres an els seus dependents de la *Secció de Manuscrits*, que m'han donades les majors facilidats per fer jo tots els estudis que vulla, desturmellantse tots aquells bons senyors per favorirme ab llur [462] assistència i cooperació. Ells m'han donada notícia de tota una pila de manuscrits mallorquins que fa una cinquantena d'anys que anaren a parar allà, tots de la vida o de la llengua de Mallorca, que negú hi era anat a demanarlos de noves ni a mirarlos-se per res. Son una partida de còdics del Dr. Joan Binimelis (1538-1616), de D. Antoni Furió, de D. Lloatxim M.ª Bover, del Fiscal de la Reyal Audiència de Mallorca D. Juan Pérez Villamil (primeria del sigle XIX), el *Llibre* anomenat de *N'Abelló* (una còpia de l'original, guardat dins l'*Arxiu Històric de Mallorca*), *Monumenta Seraphica Ord.s Minorum Observantium S.ti Fan.ci Majoricarum Provinciae* (anys 1540-1750), i nombroses carpetes de quaderns de notes sobre l'*Inquisició Balear*, la *Constitució i règim econòmic* de l'Il·lm. Capitol i Clero de la Seu de Mallorca, l'*Hospital General* (avuy Provincial), *Gremis*: *a*) *de Moliners*, *b*) d'*Apotecaris*, *c*) de *Sucrers*, *Especiers*, *Candelers*, *d*) de *Blanquers* (assaonadors de pells), *e*) i fets diferents de l'*Història esglesiàstica* de la nostra illa. Tots aqueys còdics i quaderns els he estractats i n'he trets milenars de mots p'el *Diccionari*, omplint quatre llibretes de cent planes quiscuna i de lletra molt atapida. Per poder dur a cap tal feynada me som privat d'anar a veure els *Museus* i moltes d'altres coses de Madrid que m'hauria agradat ferm veure, afluixantme de tot lo que no fos agenciar lo del *Diccionari*, per poder beneficiar aquelles mines tan abundoses i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

polents de la nostra història i lexicografia. Fins el mateix dia que me vaig espitxar de Madrid (14 de juny) treballí com un negre dins la *Secció de Manuscrits de la Biblioteca Nacional* hores i més hores per poderme'n dur dins aquelles 400 planes de mes llibretes tot aquell tresor d'història balear i de lexicografia catalana que aquell nombrós esbart de còdics i quaderns atresoren, procedents de Mallorca. ¡Tanta sort que, quant prengueren el vol de Mallorca, pegaren a Madrid i hi donaren fondo, no emigrant com tants d'altres a l'estranger per la nostra vergonya i ignomínia.

De qui m'han fet amic també els Marquesos de la Cènia i d'Ariany ès de l'Exm. Sr. Comte de Cedillo, Acadèmic *de l'Història* i Bibliotecari de tal entidat, devot i fervent de les lletres catalanes, autor d'una esquisida versió castellana del gran poema verdaguerià *Canigó*, publicada l'any 1898, promotor de l'homenatge que la *Sociedad Española de Excursiones* ha volgut tributar i ha tributat a Madrid, dia 22 de juny, baix de la presidència del Rey, a la memòria del gran poligraf balear D. Josep M.ª Quadrado en motiu del primer centenari de son [463] neixement. El Sr. Comte, amabilíssim ab mi, estava enterat de la noningunada dels *antifilològics* de l'*Institut* contra mi i contra l'*Obra del Diccionari*, a on ha fet de Ponç Pilat En Puig i Cadafalch; i n'hem parlat llargament, condamnant lo Sr. Comte lo *centralisme llingüístic de Barcelona* que *La Lliga Regionalista*, ab En Cambó per cap, patrocina i que n'ès profeta i Sum Pontífic En Fabra, fentli de testaferro i editor responsable l'*Institut en ple*, compost per més burla i afronta d'un escabotell de senyors que no n'hi ha cap que el puga sofrir an En Fabra i que en diuen la mala pèssima, però que callen i... *cobren* per la por que menen an En Puig i Cadafalch que hi fa de *Rey Herodes*, i ells s'estimen més esser *innocents* embutxacants que no *morents* ni màrtirs de la *fe catalana*. Bon profit elze fassen les *dietes* ab totes les altres lleteroles i agatges que hi pelluquen. Amèn.

Dia 26 d'abril, després d'unes tres hores de treüllar demunt els manuscrits mallorquins de la Biblioteca Nacional, als el cap i ja li he copat cap a veure l'Exm. Sr. D. Santiago Alba, que està... a les *mars perdudes*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a l'altre cap de mon, ès a dir, al cap d'allà de tot del carrer del *Príncep de Vergara*. El tranvia no hi arriba ni d'un bon tros. Si demanant demanant troben Roma ¿com no han de trobar també la casa d'aquest Exm. Senyor? La m'ha mostrada lo Rt. Sr. Rector d'una Parròquia de per allà que l'he topat p'el carrer, persona simpàtica i de bona part ferm. A la fi arrip a ca-D. Santiago: hi puig, el demàn, le hi trop, però té gent, i me fan entrar dins una *saleta d'espera*, a on hi ha quatre o cinc senyors que esperen també i parlen de política. La cosa s'allarga, se fa la una, i resolc estrenyerli cap a la fonda a posar miques. Me despedesc d'aquells senyors, i quant dic an el portalà que me'n vaig perque no puc esperar pus, ès tan amable i atent i demostra un interés tan viu per mi, que me diu que m'esper un moment sensa tornar entrar a la *saleta d'espera*, i que, en sortir el senyor que D. Santiago ja acaba de despatxar, m'introduirà a mi. ¿Que me'n direu? Ell encara el portalà no m'acabava de dir això com *tac!* surt aquell senyor despa[t]xat, i *zas!* m'afic jo dins el despatx, i me trop devant un senyor de bones talles, de mitjana edat, ni gras ni primetxol, d'aspecte resolt, de vista travessadora. Es D. Santiago Alba. Per la targeta que el portalà li havia passada, ja veu jo qui som: me rep brassos uberts, me fa gran festa, dientme que està tot encantat de la meua *Obra del Diccionari* perque la considera d'una alta cultura i mereixedora de que tothom m'hi fassa [464] costat; i ell s'ofereix a ferme'nhi tot quant puga, i me demana que ès lo que desitx que ell fassa per tal *Obra*, p'el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, i ensemps ja se treu una llibreta i una ploma per apuntar lo que jo li diré. Jo li indic l'idea que l'Exm. Sr. D. Eduard Dato havia tenguda d'incloure dins el dictamen de la *Comissió de Presuposts* la consignació p'el *Diccionari*, i que els *datistes* de la *Comissió* pendrien la *iniciativa*, i li pregava jo que els *albistes* secundasen els *datistes*. Ell me diu que està conforme de tot en tal cosa; i allà mateix en pren nota, i me demana: *—Bien ¿y qué cantidad necesita V. para llevar adelante su Obra? —Pido*, li dic jo, *32.000 pesetas, que es lo que da la Diputación de Barcelona cada año a l'*INSTITUT *para hacer el* DICCIONARI, *y no lo hace. ¡32.000 pesetas!* diu ell, *y ¿por qué no han de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ser 35.000? Pues, ponga V. 35.000! li dic jo, que per això ni per altre tant no mos barallarem. Ell apunta *35.000 pessetes*, afegintme que donarà a sos amics les oportunes instruccions envers d'això; i a les hores m'aixec, li don milions de gràcies de tanta bondat i magnanimidat com me demostrava; ell me repeteix sos magnífics oferiments, i ¡a re-veure ab Deu siau! de d'allà cap a veure si aglapesc qualque tranvia. N'aglapesc un que me deixa devers les dues a la *Porta del Sol*, i d'allà ab quatre bots som a la fonda, i din per lo que pogués esser, tot agrait an aquell bo de D. Santiago Alba, que jo sempre l'havia tengut per un gran contrari de la Llengua Catalana, fins que rebí carta d'ell, contestant a la que li escriguí i li envií ab la *copia* de l'*Instància an el Govern* sobre el *Diccionari*, a on me deya: *Cuente V. conmigo decididamente.*

¡O miracles de l'estratègia d'En Puig i Cadafalch envers de la Llengua Catalana! Ab la seua actitud insensata, seguintlehi per por de mosques l'*Institut en ple* i *La Lliga* contra mi, contra l'*Obra del Diccionari*, contra la restauració integral de la Llengua Catalana, ha donat peu an els polítics de Madrid per poderli pegar a ell, a l'*Institut*, a *La Lliga* i a tot lo catalanisme militant la gran galtada, com ho ès i d'aquelles que deixen els dits senyats per molt de temps, això de que els polítics de Madrid surtin en defensa de l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana* declarantse'n protectors, contra la persecució enfobiolada i barroera del President de la Mancomunidat, de l'*Institut* i de *La Lliga Regionalista*. Era lo que mos faltava veure: Madrid amparant l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*, abandonada o perseguida per Barcelona; En Dato i N'Alba amparant l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana* contra En Puig i Cadafalch, l'*Institut* i *La Lliga Regionalista!* [465] ¿Que En Dato i N'Alba i altres de Madrid fan tot això per política? Ho fassen per lo que ho fassen, la qüestió ès que defensen i amparen la Llengua Catalana, l'*Obra del Diccionari*, mentres que per política l'han abandonada i la persegueixen En Puig i Cadafalch, l'*Institut* i *La Lliga*. ¡Maleida política, tan deixada de la ma de Deu, que abandona, persegueix i voldria poder afonar l'*Obra del*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari de la Llengua Catalana! i Que la se'n duguen allà on no hi plou per fatxenda i per criminal!

En tants de dies d'esser jo a Madrid encara no havia vist mon benvolgut amic D. Aureli Ribalta, benemèrit filòleg gallec, escriptor públic distingit, entusiasta de Catalunya i del moviment catalanista, professor de l'*Ateneu de Madrid*. Està de casa a un estrem de Madrid, an el carrer de *Teruel*; mos encalsàvem i no mos trobàvem; a la fi mos arribam a trobar, i hem feta una grandiosa conversada, especialment del meu conflicte ab l'*Institut*. N'ha tengut un disgust de mort, perque diu que això ès donar greix an els de Madrid, an els inimics del Regionalisme. Jo li he fet avinent que els pitjors inimics del Regionalisme i de Catalunya no son els polítics de Madrid, sino la gent de *La Lliga Regionalista*, que deshonren Catalunya i fan mal-bé i tiren a fons l'obra restauradora d'En Prat de la Riba, l'obra d'En Milà i Fontanals, Rubió i Ors, Mn. Verdaguer, Dr. Torras i Bages, Balari i Jovany. No seria caridat, sino complicidat aguantar en silenci l'obra insensata, desenfreida i esveidora dels *antifilològics* de l'*Institut* ab En Puig i Cadafalch per cap i En Cambó per còmplic i *La Lliga Regionalista* per *mata-rates*. En Ribalta no ha sabut que contestar a tota aqueixa descàrrega meua, sino dient que tal estat de coses del catalanisme li xapava el cor, ablamat fa tants d'anys d'amor i d'admiració a Catalunya.

La meua conferencia a l'*Ateneu* havia d'esser dia 24 d'abril; sortiren emperons i l'haguérem de perllongar per dia 30. Però justament aquells dies n'hi donaren de conferencies, destituides de tot carácter científic, despullades de tot mirament acadèmic, ubertament revolucionàries i anti-monàrquiques, essent els conferenciants homes com N'Indaleci Prieto i En Besteiro (En Lerroux n'hi dona una, i no agradà per massa moderat i gubernamental). En vista d'això, me'n vaig an el Dr. Royo i Villanova i li desnón la conferencia meua, que ja estava anunciada i ja m'havien enviades les *invitacions* p'els amics. En Royo Villanova se feu càrrec de les raons poderosíssimes que me capturaren de poder jo anar a l'*Ateneu* an aquelles [466] circunstancies, i m'indicà que la donàs a l'*Acadèmia de Llegislació i Jurisprudència.* En parlaren an el President l'Exm. Sr. D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

August González Besada, que acullí ab entusiasme el pensament, avisà el Sr. Secretari, D. Adolf Pons i Umbert; ens vérem, i romangué selietjat el dia 14 de maig per la bona de conferencia. Aquest dia la doní devant un públic no gayre nombrós, però selectíssim, dissertant prop d'una hora sobre: *El Latín como punto de partida para el estudio científico las Lenguas Romances*. La qüestió ès fer atmósfera a favor de la bona orientació dels estudis llingüístics. M'han donades moltes i espressives enhoresbones i ha acordat l'*Acadèmia* estampar la *Conferencia*, i ab lo Sr. Secretari hem duyt l'original a l'imprenta, que s'hi posaràn tot d'una, si Deu ho vol.

Aquella idea que tengué D. Eduard Dato i que D. Santiago Alba acceptà ab tant d'entusiasme, de incloure la consignació p'el *Diccionari an* el *Dictamen de la Comissió de Presupost* del Congrés, no pogué tenir efecte perque el Govern no se pogué entendre ab les Minories per aprobar els Presuposts ab una sessió, tal com elze *dictaminàs* aquella *Comisió;* i donà per resultat que el Rey cregué que pertocava donar an el Govern el *Decret de dissolució de les Corts* actuals, i ab aquest Decret romangueren disoltes elles i el Govern en cridà de noves, establintse una nova situació política.

§ 17
L'Audiència Reyal

Aquesta envitricolladíssima i enmaleidíssima qüestió política ha tengut el Rey preocupadissim, impedintli donarme l'*Audiència* per la qual me feu venir a Madrid. A la fi dia dos de maig avespre m'arriba la següent comunicació: «S. M. el Rey (q. D. g.) se ha dignado conceder a V. la audiencia que ha solicitado, sirviéndose señalar el día 3 del corriente, a las 11 y ½ de la mañana para que tenga efecto. —Lo que participo a V. para su conocimiento. —Dios guarde a V. muchos años. —Palacio, 2 de Mayo de 1919. —El Marqués de la Torrecilla. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diria mentides si deya que aquella comunicació no m'impressionà. — De manera, me diguí, que ha d'esser demà que he de comparèixer devant Sa Majestat lo senyor Rey N'Alfons XIII d'Espanya! Ja ès cosa de posarme bé ab Deu i d'estudiar bé la llissó, si no vull que'm donen carabassa. Me cal pensar bé que ès que li he de dir an el Rey. Me diuen que [467] ès tan viu Sa Majestat i que no li escapa res de lo que una volta li han dit, i que ès capaç de demanarme les coses que jo manco esper, entremesclades ab lo del *Diccionari*. Jo tenc els meus contes fets: dir la veritat de lo que'm demanarà, sensa llevar ni afegir mica de res. De dir la veritat may m'ès vengut cap mal que no haja acabat per esserme un bé. Respecte dels punts que hem de tractar, com me diuen que an el Rey no li pregunten res, que ès ell que pregunta, responent allà on ell me demàn, tot romandrà pla i igual.

Sobre tot, el memorable dia tres de maig, devers les deu i mitja m'enllestesc tan bé com vaig sebre de la roba millor que tenia, m'afic els guants, que m'havia comprats a posta, i era la segona vegada que me'n posava (la primera fonc per assistir an el Pontifical de la Reyal Capella el Dijous Sant), i ja li he estret per *Carretas*, *Porta del Sol*, *Arenal* i de d'allà cap an el *Palau d'Orient.*

—Sobre tot! deya jo ab mi mateix, ell aviat se farà l'esclafit! Aviat me toparé cara a cara ab el Representant, ab el Desxendent Caporal, ab el fill, ab l'Hereu de totes les Dinasties que han donats Reys a totes les nacionalidats espanyoles des que hi ha Reys a Espanya. Ell no son berbes no! Ell les he de haver ab lo Representant, ab l'Hereu de les gloriosíssimes Dinasties d'Astúries, d'Aragó, de Galícia, de León, de Castella, de Navarra, dels Comtes de Barcelona, Rosselló i Urgell, dels senyors de Biscaia. Sí, de totes aqueixes tantes de generacions de prínceps, sobirans i Reys que umplen tota l'Història d'Espanya, surt la sanc nobilísima que corre per dins les venes d'aquest Senyor que ara vaig a veure! I no ès just d'aqueixes tantes i tantes de dinasties que surt la sanc d'aquest Alt Senyor, sino que també en du de sanc i molta de les dinasties caporals que reinaren prop de mil anys dins França i que ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carles X s'hi esveiren per mala sort, com també de moltes que reinaren sigles i sigles dins Alemanya, dins Àustria, dins Hongria, dins Itàlia, i que totes ¡ay! n'han descomparegut per mal d'aquelles nacions. ¿A on en romàn cap de Príncep de tan noble ascendencia com aqueix que aviat me veuré devant, si Deu ho vol i Maria? ¿A on n'hi ha cap de Rey en tota la terra que reunesca en sí tantes de Nissagues Reyals, que represent tantes de dinasties, reynants per tants i tants de sigles dins tantes i tantes de nacions que umplen casi tota l'Història de la Civilisació humana de mil anys an aquesta part? No ès gens duptòs que no n'hi ha cap altre de Rey ni Príncep demunt la terra que represent i personific tantes de dinasties, [468] tantes de soques i branques de Famílies Reyals, com en representa i personifica aquest alt Senyor que, si el dimoni no hi bufa, dins manco d'una hora ja hauré feta una conversada ab ell. En la seua augusta Persona vaig a rendir plet homenatge an els Pelays i Favilas d'Astúries, an els Anfosos, Ramirs, Sanxos, Ferrans, Enrics i Elisabets de Castella i Lleó, i an els Sanxos i Garcias de Navarra. I en vaig a rendir d'homenatge sobre tot an els Guifres, Borrells i Berenguers de Barcelona, i an els Ramirs, Anfosos, Peres, Jaumes, Joans, Martins i Ferrans d'Aragó, de Mallorca i de València, que feren de la nostra nissaga una de les primeres del mon, constituint i consolidant a travers dels sigles la majestat, la sobirania, la reyalesa de la nostra Llengua Catalana, cent voltes estrenua i benvolguda, fentla Reyna, Sobirana i Senyora d'un dels Estats més polents de l'Europa mitgeval; Reyna, Sobirana i Senyora d'una de les literatures modernes més opulentes, genials i delitoses, asegurantli la vida per tant com dur la nostra nissaga, que té coratge de durar ab les seues germanes neollatines fins a la fi del mon. Es ver que tots aquells egregis Comtes de Barcelona i Reys d'Aragó, de Mallorca i de València fa molts de sigles que passaren a millor vida; però jo elze sent que tots me criden del fondo de llurs tombes, ben viu i llampant: —"De tots nosaltres surt aquest alt Senyor que t'ha enviat a demanar i que vas a veure; nostra ès la sanc que li corre per dins les venes, que ja ho veus si encara conserva tota la nostra virtut, que brolla tan rabent i resolt en defensa de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la nostra llengua, declarantse'n Protector acorat, quant casi tots els grossos de Catalunya t'abandonen i te bescanten per amor de l'*Obra del Diccionari*. Ell tot sol se demostra més català que tots els catalans! Es Fill nostre i basta! ¡Deu lo vos conserv molts d'anys. Amèn!».

Ab això arrip a la *Plassa d'Orient* i me trop devant aquella rol·lada d'estatues colossals de Reys d'Espanya, i com que tots me diguen, magnànims i amatents: —«Passa envant, home sant de Deu! Fora por! que aquest Senyor t'espera assí devant, ès la suma, la quinta esencia de tots nosaltres; ès la personificació, l'encarnació de la Pàtria. No t'hi camparàs malament ab ell! Te'n donam... *paraula* come Reys que fòrem; i massa ho saps tu de les rondalles: *paraula del Rey no pot mentir*».

I jo ab tant de coratge com aquells Reys d'Espanya me donaven, me'n entr resolt dins el Palau d'Orient; demàn per on he de pendre, citat com estic per Audiència Reyal; m'ho [469] diuen; pass sales i més sales, una bona i l'altra millor, prodigis totes de suntuosidat, bon gust i magnificència... Cauen les onze i mitja, me fan esperar vuyt o nou minuts; surt un senyor de la Cambra Reyal, que no sé qui ès ni repar si ès tenral o xarruc ni si ès ben o mal carat, perque el Gentil-home m'obri una porta, la porta suprema; m'hi fa entrar, i me trop devant un galant jove, alt, primetxol, d'ayre principesc, respirant magestat, excelsitut i senyoria, augustament agermanades ab una amabilidat suma, atractiva i corprenidora: ès Sa Majestat l'Alt Senyor N'Alfons XIII Rey d'Espanya, que Deu guart! Tot fentli una reverència anava a besarli la ma que m'allargava, i no m'hi deixa arribar la boca, sino que me fa seure an el sofà que hi ha a ma esquerra com entram, i s'asseu ell a una butaca i ja ès partit a parlar amabilíssim, tot treguentse una petaca de plata i oferintme un xigarro. N'hi dic gràcies fentli avinent que may he fumat. Jo duya un sermonet preparat per endressarli tot d'una; però ca! no m'ha donat lloc, comensant per dirme com era que havia deixats passar tants de dies sensa rebre'm, perque volia sortir primer de l'enrevisclament de la situació política que el tenia molt preocupat i que n'ès sortit donant an el Govern el Decret de Dissolució de les Corts. Jo li he dit que cap esplicació

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'una tal cosa me devia Sa Majestat, puys a mi no me calia més que estarli agraidíssim tota la vida de l'altíssima distinció i honra que m'havia feta cridantme i rebentme tan magnànimament. Llavò me mou del *Diccionari*: comensa per dirme que lletgí la meua *Instancia* an el Govern i diu que ès l'atac més formidable que haja lletgit may contra *La Lliga Regionalista*. Me demana si persistesc en l'idea de posar an el nostre *Diccionari* totes les paraules de la llengua especificant les diferents formes que presenten en totes les comarques que parlen lo nostre idioma i en tots els sigles de la seua existència a cada comarca, segons els monuments escrits o estampats que s'hi conservin. Li dic que sí, i a les hores s'esclama: —*Doncs* no hi haurà cap llengua que tenga un *Diccionari* així! —D'això anam! li dic jo. —Així haurien d'esser tots els *diccionaris*, diu ell. M'ha dit que ell havia pensat de convertir la *Reyal Acadèmia de la Llengua Espanyola* en *Reyal Acadèmia de les Llengues Espanyoles*, això ès, de totes les llengues que's parlen dins Espanya i de les nostres antigues colònies americanes i d'Oceania; però que això oferia una partida d'inconvenients, puys trastocaria massa la manera d'esser la *Reyal Acadèmia* existent i d'altra banda seria massa mal de fer el ginyar les diferents repúbliques [470] hispanes-americanes a rebre normes llingüístiques d'Espanya per lo quant n'hi ha de Repúbliques d'aquelles que duen el cap molt calent ab l'idea de ferse una llengua particular per son mester, especialment a l'Argentina a on envitricollen dins llur castellà *galicismes* i *anglesismes* a roys i llavò pretenen reduir a *regulars* tots els verbs *irregulars*, cosa que no ha fet cap poble de la terra. Jo li he dit que ab la manera que té la ciència llingüística actual de considerar les llengues literàries come conjunts i aplecs de *modalidats* o *variedats*, diferents entre sí, però no tan divergents que deixin de tenir un vincle comú, constituint cada boldró de *modalitats* i *variedats* anàlogues i consemblants altres tantes de llengues o idiomes, conservant cada *modalidat* i *variedat* la seua peculiar autonomia; ab aqueixa manera de considerar les diferents modalitats que presenta el castellà dins la península i dins les Repúbliques hispanes-americanes i dins les Filipines, se podria bellament

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

establir una *Acadèmia* que concordàs, armonisàs i encoblàs totes les energies, impulsos i orientacions de tots els filòlegs d'Espanya i de l'Amèrica un temps espanyola i de les Filipines, puys si may per may no's poden admetre *galicismes* ni *anglesismes* ni *forasterismes,* no's poden rebutjar els desplegaments espontanis i llògics que la llengua experimenta en sos sons i en sos fenòmens morfològics en cada una de les diferents comarques que la parlen, i més si aqueixes son tantes i tan estenses i dilatades com les que parlen el castellà. Sa Majestat ha estat conforme en tot això, però troba que duria molta de música i l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana* no faria tanta de via com ell vol que fassa; i per això m'ha dit que ha pensat una altra cosa d'acort ab lo Govern, que s'hi conforma ab entusiasme, i ès d'aprofitar la grossa consignació que hi ha cada any p'el *Centre d'Estudis Històrics* dins lo Presupost del Ministeri d'Instrucció Pública; de manera que d'aqueixa consignació sortirà la cantidat que s'ès mester per dur avant i acabar lo *Diccionari*. Jo li he dit que tant m'era si la treyen d'un vent com de l'altre, puys per mi lo esencial ès que la treguen i la posin a la meua disposició per poder tirar endavant. Aquí el Rey ha insistit en que l'Estat s'encarrega de tot el gast que duga l'*Obra del Diccionari*, en lo qual està entusiasmat En Maura i tot lo Govern; i ha afegit Sa Majestat: —Vull que lo que comensà a Barcelona, siga l'Estat Espanyol que ho acabi! —Dispens, Senyor Rey! li dic jo. L'*Obra del Diccionari* no comensà a Barcelona, sino a Mallorca l'any 1900, i la comansí jo. A Catalunya lo que me feren molt de costat, i l'any 1911 [471] En Prat de la Riba fundà la *Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans* principalment per acabar lo *Diccionari*, i per això me feren President de tal *Secció.* I aquí el Rey ha reprès, dient: —Doncs lo que comensà a Mallorca, l'Estat ho acabarà.

—Això ès que hem mester! dic jo. Me demana el Rey quina cantidat i quin temps necessitam per enllestir lo *Diccionari*? Jo li he fet de resposta que, si me donen durant quatre o cinc anys 32.000 pessetes cada any, jo responc de que el *Diccionari* romandrà llest; i que, si me donaven major cantidat de diners més aviat l'enllestiríem perque hi posaríem més gent a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ferhi feyna. I li he esplicada una mica la manera an el meu entendre, com cal dur avant i acabar l'*Obra del Diccionari*. Hi ha que acabar la replega de materials a totes les comarques de Catalunya, Reyne de València i Illes Balears, i llavò hi ha que elaborar aquells materials ab tots els altres que ja tenim. Per acabar la replega de materials, hem mester moltes de dotzenes de colaboradors a totes les comarques de la llengua. Jo en tenc a totes de disposts a treballarhi, però pertoca pagarlos la feyna, perque son gent que han de viure de llur treball, i no exigeixen cap retribució exorbitant, sino una retribució decent, i sobre tot puntual. No podem fer lo que feu l'*Institut*, que al principi prometé pagar tothom, i no ha donat un cèntim a cap *colaborador* dels qui li replegaven mots. En general aqueys colaboradors ab qui jo cont, son capellans, frares, seminaristes i qualque Mestre d'Escola. Per obrar, per elaborar aqueys materials i redactar els articles del *Diccionari*, s'ès mester gent entesa, tècnica, ab la deguda preparació científica. També la tenc aqueixa gent, gràcies a Deu; i pertoca pagarla millor que no l'altra, que just fa de replegadora. Ara bé, jo he de poder pagar tota aquesta gent i pagarla puntual, sens falta, per poderlos exigir que la'm fassen d'hora i que la'm fassen bé. Sa Majestat ha estat molt conforme ab tot això; i m'ha dit que serà precís montar unes oficines per dur tota aqueixa cosa. Li he dit que, tenint diners fan culleres, això ès, que son bones de montar unes oficines, i més allà on disponc de gent ben trempada per tot lo que se refereix a ram de *Diccionari* i de *Gramàtica* de la nostra llengua estimadíssima.

Com li explicava allò de les diferents *modalidats* que presenta cada llengua i que jo sostenc que cada *modalidat* d'aquelles ha d'esser autònoma i no l'han de sacrificar a cap altra, cayent a dir que aquest criteri meu me valgué el conflicte ab els de l'*Institut*, que de lo que van ès de constituir un *centralisme llingüístic* a Barcelona, molt pitjor que el de Madrid, Sa [472] Majestat m'ha alabada ferm aqueixa actitut meua i m'ha dit que ell vol que cada comarca i cada regió conserv i mantenga i li respectin la seua modalitat llingüística, la seua variedat i especialidat idiomàtica, basta i prou siguen comarques i regions espanyoles, puys ell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ès Rey de tots i per lo mateix defensor i escut i corassa del pret de tots, tan castellans com catalans, tan gallecs com viscains, tan valencians com balears; i vol que tots parlin llur llengua i que tots la conrin, la restaurin i la mantenguen i se'n servesquen en totes les ocasions i que hi escriguen i hi publiquin revistes, periòdics i llibres, perque ab tot això, essent comarques i regions espanyoles, essent Espanya la suma de totes elles, tot ès enaltiment, profit, honor i glòria per Espanya.

Bé poreu creure si m'hauràn omplit de goig, satisfacció i gaubansa fora mida aquestes manifestacions tan terminants, espressives i perentòries del Rey; i estic segur, seguríssim de que se'n alegraràn i s'hi entusiasmaràn ab mi tots aquells catalans, valencians i balears que amen de cor la nostra llengua, no certs catalanistes que la fan servir com arma de propaganda política per satisfer llur odi a tot lo que no siga català, llur odi contra Castella, i que s'estimen més que els de Madrid perseguesquen la llengua catalana que no que la protegesquen; puys protegintla els de Madrid, ells, aquesta casta de *catalanistes*, que no cregueu que siguen pocs ni insignificants, queden desarmats i en evidència llur farsanteria.

Jo de totes maneres he manifestat an el Rey així com millor he sabut mon coral agraiment per veure confirmat ab les seues mateixes reyals paraules lo que jo ja fa temps creya que eren els sentiments del seu Reyal cor.

Ell s'ès demostrat gojós d'aquestes manifestacions meues, i m'ha dit en rudes que cridarà el Sr. Ministre de Instrucció Pública per dur a la pràctica inmediatament tot això que m'acabava de dir que l'Estat s'encarrega de tot lo llayt que puga dur l'*Obra del Diccionari.*

Jo ja m'anava a aixecar, considerant acabat l'objecte de l'Audiència; però el Rey m'ha entretengut més, puys m'ha demanat d'on era jo i si feya molt de temps que capllevava per Mallorca. Li he dit que som mallorquí de neixor com mos pares (al cel sien ells i tots los morts), i de Manacor per més senyes. —Manacor! Ha dit Sa Majestat. ¿I que no cau això devers Sóller? —Ja se veu, dic jo, que vossa Reyal Magestat sap geografia, si bé fa una mica de confusió. No gayre lluny de Sóller hi ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mancor, tan consemblant a Manacor, que just [473] se'n diferencia d'una lletra. —Doncs, diu el Rey, ¿que ès devers Pollença Manacor? —No, Senyor, dic jo: més cap a mitjorn, an el sur-est de l'illa. Me demana si Manacor es població gayre antiga i si hi ha monuments històrics importants, i contest que n'hi ha així mateix, sobre tot alguns d'antiquíssims: els fonaments i qualques despulles de basíliques cristianes dels primers sigles de l'Esglèsia devora el Port i a So'*n Peretó* i llavò una làpida arábiga que l'any 1909 trobaren dins una paret de l'esglèsia parroquial, que l'ha lletgida i desllatigada D. Ferran Montilla, Professor d'aràbic vulgar de l'Escola de Comerç de Mallorca, que me dona llissons d'aràbic, que prou en fretur per poder desllatigar tantíssims de *noms de lloc* de rel aràbiga que umplen les Balears i el Reyne de València, i que han de figurar dins el *Diccionari*, naturalment. El Rey ha dit que li feya molta de gràcia que jo m'afiqui a estudiar l'aràbic per lo del *Diccionari*, però que feya molt bé d'aficarm'hi i que ho celebrava ferm. Llavò ha volgut sebre que deya tal làpida aràbiga, i li he dit que era una inscripció sepulcral ab alguns versets del Corà i que acabava dient que l'enterrat s'era mort «l'any sis cinquanta tres cents», els anys de la *Hegira* sens dupte, que corresponen a l'any 968 de l'era cristiana, quant feya una xixantena d'anys que els serrains s'eren ensenyorits definitivament de l'Illa.

M'ha fet llavò un gros elogi de la Seu de Mallorca, dientme que, quant un hi entra, el cor s'aixampla de delit i d'esplay, ben diferent de quant un entra dins la Seu de Barcelona, que hi experimenta funestedat. M'ha demanat quines Seus conexia d'Espanya; le hi he dit, i ell me'n ha recomanades unes quantes, que just conec per gravats i descripcions de llibres, però que son molt celebrades. Bé se coneix, li he dit[,] que Vossa Reyal Majestat té el paladar fi i que hi diu de prim en monuments arquitectònics. M'ha demanat si havia vist el projecte dels sepulcres dels Reys En Jaume II i III de Mallorca que D. Faust Morell ha fets per la nostra Seu i que ha de pagar Sa Reyal Majestat; li he dit que sí, i que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'agradaven molt, com tot lo que fa D. Faust Morell, que ès un artista molt recolat i d'un llenyam que no corca ni crivella.

Per incidencia li he anomenat En Prat de la Riba, i m'ha fet un elogi ben espressiu i ha acabat per dir que era molt diferent dels qui avuy dirigeixen la Política Catalanista. Jo li he dit que tenia moltíssima de raó, puys els directors actuals van tan lluny del camí que duya En Prat com les *Cabrelles* del Sol. [474]

Aquí jo me som aixecat i el Rey també, repetintme Sa Majestat que acudís sempre a ell en qualsevol dificultat i entrevers me trobàs i que no haja por d'això del *Diccionari*, que ho ha pres per conte seu i no ho deixarà que no estiga acabat. Jo li he dit i repetit que li donava milions de milions de gràcies de tot lo que ha fet per mi i per la meua *Obra*, que no sé com agrairlehi ni demostrarli una regoneixensa que contrapassa totes les fites i no trop paraules per espressarlehi ni de cent llegues així com caldria.

M'ha acompanyat fins an el portal, i ab una gran capada i una grandiosa reverència me som despedit de Sa Majestat, desapareixent derrera la cortina que ha amollada i derrera la porta que ha tancada el Gentil-home molt ceremoniosament saludantme a mi i saludantlo jo a ell ab tot lo respecte del mon; i de d'allà cap a defora per aquelles sales una bona i l'altra millor, totes prodigis de suntuosidat i magnificència, devallant llavò per una escala superlativament monumental, fins que, travessant un parell de corredors, arrip a la portassa principal i surt a la Plassa d'Orient, saludantme el flotó de portalans, guardes i centinel·les que s'hi estàn sempre mirant la feta.

Me trobava jo vertaderament dins una escitació nirviosa fora mida. Me'n acabava de dur una sèrie d'impressions tan fortes i tan fondes i ensems tan agradables i afalagadores, que no sabia que'm passava, ni veya casi allà on posava els peus.

Repar ab això que elze pos dalt els rails del tranvia que passa per devant Ca'l Rey, i allò m'ha fet recordar que no calia ferhi gayre pusses, no fos cosa que se'n vengués un tranvia i me passàs per demunt. Prenc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'acera del revoltell de la plassa, i alsant sense voler la vista, me trop de bell fresc devant la rol·lada d'estàtues dels antics Reys d'Espanya, i par que tots me diguessen: —«Que tal? T'hem enganat de res? Ho veus com la nostra sanc no ment ni falla? Ho veus com aquest Alt Senyor no se menja negú, sino que se posa la gent dins el cor?».

—¡Tenen raó vosses Reyals Magestats, Senyors antics Reys d'Espanya! elze dic jo. ¡La raó elze vessa part demunt les espal·les! Es ben fill de vosses Reyals Magestats aquest Alt Senyor que acap de veure i que m'ha honrat i distingit mil vegades més que jo no mereixia! ¡Que Deu del cel lo guart de tot perill i de tota cosa dolenta! ¡Que'l favoresca de totes les gràcies i carismes naturals i sobrenaturals que més li convenguen en aqueixa mortal vida i a l'altra la Glòria Eterna com a mi mateix. Amèn!

I ja li he hagut estret cap a la fonda perque ja era hora de dinar. [475]

Camina caminaràs p'els carrers de Carles III, *Arenal, Porta del Sol, Carretas* i *La Cruz*, m'ès vengut lo dupte de si quant me despedia de Sa Magestat he cumplida la regla de l'Etiqueta Reyal que me digueren que hi havia, això ès, que, en sortir de la Cambra Reyal, may han de girar l'esquena an el Rey, sino caminar cap enrera. No ho sé si ho he fet. Si no ho he fet, estic segur que el Rey m'ho haurà perdonat, perque haurà vist que no ho feya per mal. Bo està Sa Magestat per no perdonar una cosa d'aquestes a un mesquinet com jo!

Lo que resultava que el Rey no m'havia feta cap d'aquelles preguntes de coses tan diverses i tan estranyes com molts m'asseguraven que me faria.

Lo que resulta que el Rey parla ab una sobirana correcció, ab una serenísima elegància i llavò que ès la mateixa amabilidat, tota brufada de discreció, seny i simpatia. Resulta Sa Majestat un formidable robador de cors.

Lo que sí resulta ben ver allò que m'havien dit tants i tants de que el Rey ès de lo més viu i desxondit i entes en totes les coses que's

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

presenten; talla un cabell a l'ayre, pesa el sol abans de sortir, malavetja enterarse de tot, no du altra preocupació, idea ni curolla que exercir l'Ofici de Rey tan bé i llealment com sap; i que té l'obsessió del bé, de l'avens, de la prosperidat, de l'enaltiment, de l'honor i de la glòria d'Espanya, que mira come cosa seua pròpia. Es la persona que jo haja vista may més semblant an En Prat de la Riba. En Prat vivia i alenava per Catalunya; el Rey viu i alena per tota Espanya i per cada recó i talabant d'Espanya.

A la fi arrip a la fonda, i din per lo que puga esser. Llavò enllestesc feynes precises i tot seguit ja li he copat cap a ca'l Marquès de la Cènia i ab aquest cap a ca'l Comte de Sallent i Marquès d'Ariany a contarlos de l'Audiència Reyal i en parlam fins que se feu hora d'anar a sopar. Jo aquell dia anava fora corda, no sabia parlar de res pus que de la memorable, de l'estupenda, de la meravellosa Audiència. Senyors, se tractava del triunf definitiu, may esperat ni sospitat de mi ni de negú, de l'*Obra del Diccionari*, a on fa denou anys que treull, palanqueig i me desturmell; i si no hi he perdut el corbam, l'ase i les magranes, ès perque Deu i la Mare de Deu no ho han volgut, ès perque la ma de Deu està visiblement demunt aqueixa *Obra*, i per això a tots els seus contraris sempre elze toca el perdre. Idò fort! Més se'n mereixen per fatxendes i per caps esflorats. [476]

§ 18

Entrevista ab l'Exm. Sr. D. Antoni Maura, President del Consell de Ministres. —Carta D. Dalmau Iglesias. —Entrevistes ab N'*Azorín* i En Menéndez Pidal. —Certa cosa del Ministeri d'Instrucció Pública. —Cartes del Secretari Particular de S. M., del President del Consell de Ministres, del Ministre d'Instrucció Pública i d'En Menéndez Pidal. —Croquis de Presupost p'el *Diccionari* an el Ministre

Ab tot això encara no havia vist l'Exm. Sr. D. Antoni Maura, President a les hores del Consell de Ministres. I ¿que fas jo? Dia 9 de maig als el cap i a la Presidència del Consell de Ministres manca gent! Demàn l'Exm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sr. President, me diuen que hi ès i té la Sala d'Espera plena de gent que també l'ha de veure. M'hi fan entrar, m'assec i repar un senyor que gruava per allà, molt distingit i atent i que anava saludant tothom i els *favorits* s'hi arrambaven i li feyen un escolt. Considerí que era de casa i com introduia la gent a D. Antoni, me figurava que era el *Secretari particular* del President. Llavò resultà esser el mateix Subsecretari de la Presidència, l'Exm. Sr. Comte de los Andes. Li dic l'objecte de la meua visita a D. Antoni; i quant me tocà, m'hi fa entrar. D. Antoni me rep amabilíssim, li dic que Sa Majestat m'havia concedida l'Audiència dia 3 sobre l'*Obra del Diccionari*. —Prou que n'estic enterat, me diu ell. Doncs lo Govern se fa seu tot quant li digué Sa Majestat referent an el Diccionari, i el Sr. Ministre d'Instrucció Pública té la comanda d'executarho. —Doncs milions de gràcies, li dic jo, a tot lo Govern i especialment a vocència, i que Deu els ho pagui de dons i gràcies per la part que més elze convenga. Ell m'agraí mos bons desiys i me repetí els seus corals oferiments de sempre, i prenc comiat d'ell ab una gran capada i barret envant peu enrera, i ja li he copat com un coet cap a la fonda perque ja passava d'hora de posar peus devall taula.

Vist En Maura, m'arriba la carta següent: «Senado. —Particular. —M. I. Sr. Antonio M.ª Alcover. —Muy distinguido Sr. y amigo: Acaba de participarme el Ministro que en el Consejo de ayer se trató de la subvención a su monumental *Diccionari* y que se le concederá. —Mucho celebro poder participarle esta nueva tan grata para las letras y la filologia catalana, con lo que [477] se hace justicia al talento, trabajo y constancia de V. —Siempre suyo affo. amigo y s. s. q. b. s. m. —DALMACIO IGLESIAS. —Madrid, 9 Mayo, 1919».

Passen uns quants dies i me crida lo Exm. Sr. D. Cèsar Silió, Ministre d'Instrucció Pública, i me diu per via de l'Exm. Sr. D. Josep Martínez Ruiz (*Azorín*), son Subsecretari, atentíssim ab mi, que, haventse de treure la subvenció del *Diccionari* de la consignació del *Centre d'Estudis Històrics*, convendría que fes de veure D. Ramón Menéndez Pidal, President del *Centre*. Aquell mateix dia (17 de maig) m'espitx an el *Centre*, no hi trop

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el President, però el trop a ca-seua dia 19 dematí. Me rep admirablement, coralment. Me fa contar lo conflicte ab l'*Institut*, li dic lo que Sa Majestat i el Govern han resolt sobre l'*Obra del Diccionari*, me'n dona l'enhorabona i se'n demostra ben gojós, me demana clarícies sobre el pla que tenc per dur avant i acabar lo *Diccionari* i quin ès mon criteri en matèries ortogràfiques; i ens entenem perfectament d'orientacions i de sistema. Me diu En Menèndez Pidal que la dificultat per treure inmediatament la cantidat necessària p'el *Diccionari* de la consignació que té el *Centre d'Estudis Històrics*, està en que tal consignació la comparteix el *Centre* a principi d'any entre les diferents obres que fa i publica, i per lo mateix per enguany ja està compartida i aplicada; de manera que fins l'any qui vé no serà possible donarme la cantidat que demàn. No obstant diu que farà de veure tot d'una lo Sr. Ministre d'Instrucció Pública per romandre intesos i veure si ja me podrien dar qualque cosa tot d'una.

D. Ramón Menéndez Pidal cumplint relligiosament la paraula que m'havia dada, se'n va a parlarne an el Sr. Ministre d'Instrucció Pública; però com an els Ministres s'hi acaramullen i hi desemboquen tantes de coses de tota l'Espanya i més llavò que érem demunt les *Eleccions Llegislatives*, me tem de que devers el Ministeri d'Instrucció Pública com que hi fessen la torniola certes bubotes sospitoses; en parl an el Marquès d'Ariany, i icap a veure tots dos el Sr. Secretari Particular de Sa Majestat! N'hi donam conte, i el mateix dia hora baixa ja me remet la següent carta:

«El Secretario Particular de S. M. el Rey. —Palacio Real de Madrid, 3 Junio de 1919. —Rvdo. P. Antonio Maria Alcover: Mi respetado y distinguido amigo: Con el mayor gusto puedo decirle que, cumpliendo órdenes de Su Majestad (q. D. g.), se ha reiterado con todo empeño la recomendación al Sr. Ministro de Instrucción Pública para que sea pronta y favorablemente [478] despachada la solicitud de Ud. referente al auxilio que espera del Estado para proseguir su hermosa e importante *Obra del Diccionario Mallorquín y Catalán.* —Con este motivo, se reitera de Ud.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

como siempre su afectísimo amigo y s. s. q. b. m. —EMILIO M.ª DE TORRES».

Lo endemà pos una carta a l'Exm. Sr. President del Consell de Ministres, que'm contesta tot d'una això altre:

«El Presidente del Consejo de Ministros. —Particular. —Señor D. Antonio M.ª Alcover. Mi distinguido amigo: Sin demora he dado cuenta al Ministro de Instrucción Pública del contenido de su carta del día 4 y con la misma premura me manifiesta que es grande y muy sincero su interés por la publicación del *Diccionario*, obra que considera meritíssima y que se propone patrocinar en la forma más eficaz y más rápida. Si ello puede lograrse mediante el *Centro de Estudios Históricos*, se solucionará el asunto desde luego, y para tratar de ello, ayer mismo se puso al habla el Ministro con el Sr. Menéndez Pidal. De otra suerte, sería preciso esperar a que el futuro presupuesto diera las necesarias facilidades pecuniarias para la empresa. —Celebraré que estas explicaciones puedan dejar a V. satisfecho y aprovecho la ocasión para reiterarme suyo affmo. amigo s. s. q. e. s. m. —A. MAURA. —5 Junio, 1919».

Jo a les hores me dirigesc an els Exms. Srs. D. Eduard Dato, D. Santiago Alba, Comte de Romanones i Marquès de Cerralbo pregantlos que recomanassen eficaçment la cosa an els amics que tenen an el *Centre d'Estudis Històrics.* Tots me contestaren al cap de dies que ho havien recomanat, i els ho vaig agrair ab tota l'ànima.

Dins pocs dies rebí les següents cartes:

«El Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes. —Particular. —9-VI, 19. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Muy distinguido Sr. mío: Como yo dije a V. anteriormente, es grande mi interés respecto al *Diccionario Catalán-Valenciano-Balear.* Como V. no ignora, la dificultad está en que no hay para el objeto que se desea cantidad consignada en Presupuestos, más he de ver si existe algún medio de arbitrarla con cargo a los *Estudios Históricos*, para lo cual estoy al habla con el señor Menéndez Pidal, y veré igualmente si puede hacerse algo con relación a las pensiones que otorga la Junta para ampliación de estudios. —Crea V. en mi sincero interés para

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el asunto y en mi ferviente deseo de complacerle. —De V. atto. s. s. q. e. s. m. —CÉSAR SILIÓ».

«Junta para ampliación de estudios. *Centro de Estudios* [479] *Históricos.* —Madrid. —6 de Junio de 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Mi querido amigo y señor: En efecto he hablado con el Sr. Ministro y está empeñadísimo en hallar la forma de publicación para el gran *Diccionario* de Ud. Me pidió apremiantemente el concurso de este *Centro*, que, según Ud. lo desea, le parece muy bien, y estudiaremos la manera de poder prestar tal concurso. Por de pronto el Sr. Ministro tropieza con la dificultad del presupuesto, que espera resolver. Pero claro está que no puede ser cuestión de unos días ni aun de unas semanas. —Yo le ruego a Ud. que no dude del gran interés que su obra de verdadero valor nacional me inspira. Crea que mi sincero deseo de ver en un día no lejano publicado su monumental *Diccionario* procurará ser eficaz para allanar alguna dificultad que surja y que esté en mi mano vencer. Sé lo mucho que ha trabajado Ud. en esa obra y que no puede quedar sin fruto tanto esfuerzo. —Ahora sólo ruego a Ud. que tenga la calma natural que el asunto exige y que nunca dude del interés y la buena amistad de su siempre affmo. S. S. Q. S. M. B. —R. MENÉNDEZ PIDAL».

«Ramón Menéndez Pidal. —Ventura Rodríguez 21. —Madrid 9 Junio de 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Mi querido amigo y señor: Leo su carta de hoy y me apresuro a contestarle, aunque sólo pueda reiterarle mi carta anterior. La dificultad que impone el no tener nuevos presupuestos es insuperable y por tanto no puedo dar más esperanzas que las que ya le daba en mi última. —El Ministerio necesitará para incluir en el presupuesto la subvención necesaria tener nota detallada de la inversión de la cantidad que Ud. pide; y, si Ud. me la envia, yo mismo se la presentaré. —Repitiéndole mi interés por su asunto se despide de Ud. su atento amigo y S. S. Q. S. M. B. —R. MENÉNDEZ PIDAL».

En vista de lo que me deya D. Ramón Menéndez Pidal, engarbull ab quatre plomades un croquis de presupost de lo més necessari per dur avant i acabar l'*Obra del Diccionari*, especificant el destí de totes les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

partides, que pujaven a 32.000 pessetes, i dia 14 de juny m'esquitx an el Ministeri d'Instrucció Pública, i entrec dit croquis an el mateix Ministre, que'm rep magníficament i se demostra de bell nou interessadíssim en l'*Obra del Diccionari*; i prenc comiat d'ell cap a Mallorca. [480]

§ 19

Visites an el Comte de Romanones, D. Lluís García Guijarro, Marquès de Cerralbo, Comte de la Viñasa, D. Manuel Gómez Moreno, D. Miquel Asín, D. Bernadí Martín Minguez. —Dos inventaris de l'Arxiu del Comte de Sallent. —Badau els ulls, valencians. —Impressió de Madrid i dels madrilenys. —Cap a Mallorca

Pocs dies després d'haverme rebut, Antoni Maura a la Presidència, arrip a ca-l'Exm. Sr. Comte de Romanones per saludarlo, oferirli mos respectes i agrairli les bones disposicions que repetidament havia demostrades a favor del *Diccionari*. Me diu el portalà que té un senyor, i me fa entrar a una *saleta d'espera*, plena de senyors que també anaven derrera parlar ab el senyor Comte, i rallaven d'eleccions, com se suposa. Espera qui espera, i veyent que la cosa s'allargava massa, vaig buydar cap a la *Biblioteca Nacional*, i pos quatre mots an el senyor Comte, dientli per escrit lo que li havia de dir de paraula, i ell tengué l'atenció de contestarme ab lo següent:

«El Diputado a Cortes por Guadalajara. —Sr. Don Antonio María Alcover. —Mi distinguido amigo: Sentí mucho no hallarme en casa cuando tuvo Ud. la atención de venir a saludarme. Hubiera tenido mucho gusto en corresponder a su saludo por la alta consideración que me merece. —El interés que me inspiró su propósito de publicar un *Diccionario Catalán-Valenciano-Balear* está sobradamente justificado por la gran utilidad de esa empresa para la cultura patria; y pocos reunen las circunstancias y calidades de Ud. para acometerla y realizarla. Creo, pues, que deben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

apoyarla cuantos se interesan por aquella. Es su att.º amigo y s. s. q. b. s. m. —EL CONDE DE ROMANONES».

La derreria d'abril visití D. Lluís Garcia Guijarro, Diputat a Corts per València, tradicionalista, de la *Comissió de Presuposts* de les passades Corts, per demanarli que dins tal *Comissió* fes costat a l'*Obra del Diccionari*. No el trobí, i m'endressà la següent:

«El Diputado a Cortes por Valencia. —Madrid 7 de Mayo de 1919. —Señor Don Antonio María Alcover. —Mi distinguido amigo: Mucho sentí no encontrar oportunidad de saludar a Ud. a su paso por ésa, cuando fué recibido en audiencia por el Rey. En cuanto a mi disposición sobre sus trabajos y la [481] consiguiente subvención en el Presupuesto de Instrucción Pública, excuso decirle que había de estar por entero a su devoción y servicio. Pero ya ve Ud., amigo Alcover, como las cosas de nuestro país son para desalentar al más entusiasta. Nos convocaron con urgencia para que reanudaramos los trabajos de la Comisión; y cuando en ello estábamos y ya casi habíamos terminado, vino el Decreto disolviendo las Cortes y haciendo nuestra labor completamente estéril. —Cuente Ud. en toda ocasión con el apoyo y admiración de su afectísimo qu. e. s. m. —LUÍS GARCÍA GUIJARRO».

Aquesta carta no m'arribà fins que jo fonc a Mallorca (16 juny); la contest, y com En García Guijarro tornava esser diputat per València, li demàn la seua influència a favor de l'*Obra*, i me remet la següent:

«El Diputado a Cortes por Valencia. —Madrid, 24 Junio, 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Mi querido amigo: Acusole recibo de su grata 20 del actual y cuénteme como un incondicional defensor de su magna *Obra* que Ud. con gran abnegación emprendió del *Diccionario* de nuestra lengua. —Le saluda muy afectuosamente su att.º s. s. y a. q. s. m. e. —LUÍS GARCÍA GUIJARRO».

Altres cinc personatges coneguí i tractí una mica, quiscún notable p'el seu vent: l'Exm. Sr. Marquès de Cerralbo, l'Exm. Sr Comte de la Viñaza, D. Manuel Gómez Moreno, lo Rt. Don Miguel Asín i Palacios, i D. Bernadí Martín Mínguez. Me presentà an els tres primers mon amic lo Sr. Marquès

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Ariany. Lo Marquès de Cerralbo ès de la *Junta del Centre d'Estudis Històrics* i *President de la Secció de Prehistòria*. Ja sabia jo que era una eminència en prehistòria espanyola lo senyor Marquès; però com el vaig haver sentit descapdellar més d'una hora sobre tal ram, en romanguí esglayat de la fondària formidable dels seus coneixements i competència en tot lo que's referesca a los primers batuts i a les primeres passes de la vida humana de que hi ha rastre dins Espanya. Es una sobirana delícia, una menja de Deu sentir el Sr. Marquès de Cerralbo descapdellar de prehistòria. També hi hagué un paragraf ben afavorit sobre mon conflicte ab l'*Institut*, condamnant el Sr. Marquès lo que m'han fet els estornells que el componen, demostrantse molt contrari del centralisme llingüístic i polític que *La Lliga Regionalista* pretén fer a Barcelona i censurant fortament els carlistes que com *Correo Catalán* se son fets missatges de manament i escolans d'amèn de *La Lliga*, i ha acabat el Sr. Marquès per oferirse a ferme tot [482] el costat que puga dins el *Centre d'Estudis Històrics* a favor de l'*Obra del Diccionari*.

L'Exm. Sr. Comte de la Viñaza, *Acadèmic* de *L'Espanyola*, autor de la monumental *Biblioteca Històrica de la Filología Castellana*, l'obra més forta, casi l'única que en tal ram haja feta cap espanyol i que devant els grans romanistes mundials fa molt bon paper, —se demostrà igualment molt interessat a favor de l'*Obra del Diccionari* oferintse a ajudarhi en tot quant pogués, i me dedica ab mots ben falaguers un exemplar de l'edició que ha feta de *Arte grande* | *de la* | *Lengua Castellana* | *compuesto en 1626* | *por el* | *Maestro Gonzalo Correas* | *Catedrático de Salamanca* | — Madrid, 1903.

El Dr. Gómez Moreno, *Catedràtic d'Història de l'Art Aràbic* de l'Universidat Central, de la Junta del *Centre d'Estudis Històrics*, de gran il·lustració en molts de rams, especialment en l'art islamita, —me feu contar fil per randa lo conflicte meu ab l'*Institut*, i els assetja un vestit nou an els subjectes *instituters* d'allò més emplomat, condamnant llur esperit sectari, llur intolerància, llur arbitrariedat absolutament anticientífica i antihumana, i sobre tot escandalosament anacrònica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo Rt. Dr. Asín i Palacios, Catedràtic també de l'Universitat Central, arabista eminent, colossal en tota l'estensió de la paraula. ¿Quina persona, per poc il·lustrada que siga, no coneix lo Rr. Dr. Asín? Jo desitjava consultarli tot una llista de *noms de lloc*, que figuren dins el *Llibre del Repartiment de Mallorca,* fet tot d'una d'haverla reconquistada lo gran Rey En Jaume I, *noms* ab que el sarrains anomenaven aquells *llocs* i que son ubertament de *rel* llatina, però d'una *desinència* un poc mala de calificar, puys si d'un vent sembla aràbiga d'un altre vent sembla *romànica*. Li deix la llista de noms an el gran arabista, la se mira de rampellada, i respecte d'un enfilall d'aquells noms ja me donà son parer tot d'una, que fou per mi un raig de llum meridiana. Envers dels altres noms me contestà al cap de set o vuyt dies, també molt lluminosament. Me mogué del conflicte meu ab En Puig i Cadafalch i l'*Institut*, demostrantse'n prou enterat i etzibant un esplet de clotellades an els *instituters* d'aquelles que fan pegar de bec sensa ganes. Recort una espira que tregué contra En Puig i Cadafalch, dient: *Assi tenim* els *catalanistes* calificats uns de *discrets* i els altres d'*indiscrets*: En Puig el tenim entre els *indiscrets*. Sí que ho ès trempat el Dr. Asín per un cop de llanseta! [483]

D. Bernardí Martín Mínguez ès un exemplar interassantíssim d'home de talent, de grans dots per molts de rams de la ciència divina i de la ciència humana. Té tots els estudis de Teologia i de Filosofia, propis dels Jesuites. Sens dupte per seguir dins la Companyia just li mancà la vocació, lo demès de ciència i virtut prou que ho tendria, com ho té encara. Se passa la vida dins la *Biblioteca Nacional: secció de Manuscrits, Arxiu Històric* i *Secció de Llibres Rars. —Me voy a mi sección*! me digué un dia dins *la de Manuscrits*. —I ¿quina ès ella? Li dic jo, i ell me contesta fent la torta: —*La de raros*! I se'n hi anà. Me mostrà un estudi seu sobre l'*Assunció de la Benaventurada sempre Verge Maria a los cels*, vertaderament solidíssim i originalíssim: el presentà a un *Congrés Científic* no sé si de Suïssa o d'Alemanya i n'hi feren grans elogis; ara va a publicarlo. El vaig sentir descapdellar demunt punts d'alta teologia, d'allò més enrevisclat i mal d'anar entorn, sobre la manera que tenien els antics

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

profetes d'Israel de presentar les coses, i en romanguí esglayat de lo fondo que cavava i de lo amunt que feya la retxa. Parlàrem un dia de les llengues primitives d'occident i de la civilisació dels pobles que elze parlaven, i també en quedí admiradíssim de lo bé que en discorria i de lo allumat que hi estava. Ara me digué que s'ocupava de cercar actes notarials dels sigles IX, X i XI que incloguen sustància històrica aprofitable per un estudi de la vida espanyola d'aquell temps; s'oferí a enviarme les que me puguen servir per l'*Obra del Diccionari*, i més me digué que n'havia trobades un raig que tiren en-terra i desmenten moltes d'afirmacions que dins l'obra L'*Arquitectura Romànica a Catalunya* fan sos autors En Puig i Cadafalch, N'Antoni de Falguera i En J. Goday i Casals. Es un inimic declarat de l'*Institut* i de L*a Lliga Regionalista* i també del *Centre d'Estudis Històrics*, com ho era d'En Menéndez Pelayo. Es la flaca d'En Martín Mínguez: posar massa temps en donar ventim a la gent i combatre aquest i aquest altre. Es una vertadera llàstima que no se dedic més a fer *feyna positiva*, a *construir*. No va bé tampoc enderrocar tant i tant. Cal esser *constructiu*. En Martín Mínguez té grans dots per la filologia romànica i una preparació molt sòlida de llatí i grec, llengues que domina a luf.

Els vuyt o nou dies derrers d'esser a Madrid me passà per l'escudeller de gruar una mica dins l'arxiu de l'Exm. Sr. Comte de Sallent, que inclou la documentació d'una partida de grans famílies castellanes, entre altres, la de Mondèjar, que anà a l'Arxiu de Sallent per via del títol de Marquès de Benavites, [484] que duya també la casa de Belvís de Montcada i lo llinatge Eixarch. D'aqueix llinatge hi ha un pergamí, vertaderament colossal, son devers vint pergamins afegits un a l'altre, d'uns 60 cent. d'ample i que tiren entre tots la miquèria de 12'20 metres de llarc. A l'*Arxiu Històric* de la *Biblioteca Nacional* no n'hi ha cap que s'hi puga comparar. Sembla que el més llarc que tenen, ès just de cinc metres. Doncs aqueix grandiós pergamí, que bé el podem calificar de *Reys dels pergamins espanyols*, està tot en Valencià. Es un *Inventari dels bens* de la família Eixarch, fet l'any 1517. Tenguí la paciència de lletgirne devers

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

once metres. No quedantme temps per acabar la lectura, lo Sr. Marquès d'Ariany me feu la finesa de copiarme lo que jo no havia tengut temps de lletgir, i m'ha enviada la còpia. Aqueix pergamí ès tot un monument del *Català de València,* avuy anomenat *valencià*, tal com se parlava a València la primeria del sigle XVI. Aquest *Inventari* està brufat, massell de noms de robes, vestits, joyes, mobles, instruments i arreus de casa, curiosíssims i interassantíssims per la nostra lexicografia, per l'*Obra del Diccionari*; n'he fetes més de mil cèdules. I no sols això, sino que n'hem trobat un altre d'*Inventari* demunt paper, dels bens del cavaller En Jaume Bertran i de sa muller Dona Maria Costa, fet a València l'any 1614 devant lo Notari Gaspar Juan Grau, i que té 147 fols en 4.t Lo Sr. Marquès d'Ariany dugué la seua amabilidat a l'estrem de deixarme tal *Inventari* per que el tenga tot lo temps que sia mester per treureli tot lo suc... *lexicogràfic* i *gramatical*, que ès re-de-molt, i constitueix també un monument importantíssim del *català de Valencià*, de la *modalidat catalana* que parlaven els valencians de la primeria del sigle XVII. — Aqueys dos *Inventaris*, com tots els altres *monuments valencians* d'aquells sigles desmenten formidablement i deixen sensa polsos tots aquells que sensa cap fonament sòlid i just a la babal·lana *somien* que el *valencià* no ès *català* ni cap *modalitat del català*, sino una *llengua* diferent de la *catalana*. ¿Era *valencià* lo que se parlava a València an el sigle XV i an el XVI i XVII? ¿Qui s'atrevirà a negarho? Doncs ¿que era allò més que pur *català*? ¿Qui ès capaç de demostrar, qui ha gosat may, qui ha intentat may provar lo contrari? ¿Parla ara València la mateixa llengua que parlava an els sigles XV, XVI, XVII? Si ès una *llengua* diferent, que no diguen els valencians que son d'ells els grans escriptors clàssics: Ausiàs March, Sant Vicenç Ferrer, En Joanot Martorell, En Jaume Roig, Fr. Antoni Canals, Sor Elisabet de Villena, En Roís de Corella. Si la Llengua d'ara no ès la de [485] llavò, romàn desheretada de tots aquells grans escriptors! ¡València se queda sensa ells! ¿Que son de València a totes passades? Absolutament conformes, però també estàn obligats els *valencians* d'ara a regonèixer que la llengua que ara parlen, exactament com la que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parlaven i escrivien aquells escriptors del sigle XV i XVI, ès pur *català*, una de tantes de *modalitats* del *català*, com la de Lleida, com la de Balears, com la de Barcelona, com la de Girona, com la del Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya, Capcir, Andorra, Alguer, qualque mica diferents totes entre sí, però constituint totes plegades la mateixa llengua del Rey En Jaume lo Conqueridor, Sant Vicenç Ferrer i lo Bt. Ramon Llull. Cal rendirse a la veritat, a la evidencia io germanets meus que beveu les aygues del Túria i del Xúquer! No treu cap en-lloc obstinarse en cloure els ulls a la llum del mitx-dia! Es senzillament fer... *la trista figura*! Que ès lo que no ha de fer may un poble tant de l'ull del vent com pretenen esser i son els valencians.

Arribat lo moment de fogir de la Cort perque ja feya massa temps que hi era, me cal dir un mot sobre l'impressió general que m'han feta Madrid i els madrilenys. L'impressió que m'ha feta la ciutat ès molt més bona que la que me feu devuyt anys enrera quant hi vinguí per primera vegada. Trop que ara Madrid fa més cara de gran ciutat moderna; sobre tot la part nova té més ayre monumental. La part vella pateix de magra i de prosaica, lo mateix que a Barcelona, i fins i tot a París i a Berlín; els passeigs i els edificis públics nous son molt superiors a lo vell, que resultava massa estantís. L'impressió que m'ha feta la gent de Madrid, ès estada bonísima per lo que afecta a mi personalment. Diria mentides si digués que negú, en tots els dos mesos de capllevarhi, m'haja feta la més petita desatenció ni n'he vista fer cap a negú nat del mon. Tothom ès molt atent, amable i respectuós, especialment ab els capellans; no n'he vist insultar cap ni de prop ni de lluny. Fins i tot els bergantellets i els betzos venedors de periòdics i d'altres brolleries son de lo més correctes i ben parlants. Una cosa m'ha cridada fort l'atenció: que els cotxers ni els carreters no reneguen ni blasfemen. N'he topats a centenars p'els carrers amples i estrets de Madrid, sovint apurats i enrabiats ab el bestiar que elze queya o envestia per allà on ells no volien; lo que no he sentit may que els enflocassen cap blasfèmia. Ni n'he sentida cap en tots els dos mesos de potoyar per Madrid més que una que n'etzibà un betzolot que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'anava devant ab un altre un dia devers L'*Ateneu*, conversa qui conversa, i l'entaferrà [486] assetsuaxí l'alcatràs, Deu lo perdó. De manera que els cotxers i els carreters de Madrid per lo que jo vaig veure son de lo més condret que's passeig en punt a parlar be, gràcies a Deu. Lo que vaig notar més ofensiu de Madrid ès l'inmodèstia exagerada dels vestits femenils. Se veu que a Madrid cares poren estar les subsistències, però més cares han d'estar per forsa les robes ab que les bergantelles fan com que taparse la còrpora. Quant estalvien tant la roba per baix i per dedalt, quant van tan curtes i tan despitellades, forsat ha d'esser que la roba costa massa i per això ho companetgen tan granat. Qualsevol persona que tenga el cap an el seu lloc i li romanga gens de suc de cervell i de sentit moral, té que haver de regonèixer i condamnar tal abús i tal bordell. I ¿que'n direm dels xabalets, tenrals, jovensans i fins i tot barba-grisos que, fent taringa, sobre tot devers la *Porta del Sol* i sos contorns, veuen passar els remolins d'elegantíssimes estornelles, unes a peu, altres dins carretel·les, mirantles-se tots desenfrenats, que com que les s'hagen de beure ab la vista els grans golafres, botintlos de la boca a forfollons els mots concupiscents, deixant anar un tuf de lubricidat d'allò més desenfreit. Ni a Berlín ni a Londres ni a París recort haver notat res consemblant, sens dupte perque allà saben guardar més les formes, no que jo crega que els pollastrells i els garruts d'aquelles grans capitals siguen les capsetes del bon seny i els de Madrid uns poques vergonyes. — Això ès un cayre de Madrid que no li fa mica de favor; i també n'hi fa ben re-de-poc el vici de la gent d'anar tant de nit. No sé que deuen fer d'ivern: el temps que jo hi som estat, la gent anava a l'ayre fins devers les quatre de la dematinada. Parlaré del *carrer de la Creu* a on jo tenia la finestra de la meua cambra. Sempre me solec despertar entre les dues i les tres. May me despertí an aqueixes hores que no sentís la gentada que tranzitava p'el carrer, cridanthi fins i tot periòdics i *billets de la lotería*. Devers les quatre i mitja s'acabava el trapitx i el bogiot del carrer, alba clara i sol ixent. A les hores s'entregaven molts de companys meus de fonda; jo elze sentia entrar dins les cambres veines. A les cinc ja no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sentien una mosca p'el carrer; quant jo a les sis (oficials) devallava per anar a dir missa, en tot el carrer no veyen una ànima en no esser qualque femeter, agrenador *vigilant* aperduat. A Barcelona també passa molta cosa d'això, fent un contrast massa gros ab lo que passa a les grans capitals d'Europa, Berlín, París, Londres, que a les nou del vespre ja no veuen una ànima per plasses ni carrers, en no esser en casos extraordinaris o [487] devers qualque endret sospitós ferm i esbarrat. De manera que aqueix desgavell de Madrid i de Barcelona no fa *gran ciutat*, sino ciutat esbordellada. —Pero si Madrid té aqueys cayres xerecs, en té d'altres de ben bons. Un d'ells ès que va molta de gent a les esglèsies. Sens dupte n'hi ha molts que no s'hi arramben gens may, i molts que hi fan poques pusses ferm, i qualcún que valdria més que no hi entràs; però d'altra banda n'hi ha molts de milenars que son ben afectats d'anarhi i que hi estàn ab tota la devoció del mon. A mi me succeí una partida de vegades, no sols en diumenge, sino en dies feners, entrar dins esglèsies de cap vespre o de vel·lada per ferhi una estació an el Santíssim o passar el Rosari, i ho trovaba tot ple de gent que escoltaven qualque sermó o assistien a qualque piadós Exercici. Això me succeí maixanta vegades ab gran edificació de la meua ànima. —Les esglèsies antigues de Madrid totes son barroques, moltes d'elles mostres excel·lents de bon gust, d'ingeni i magnificència, sobre tot St. Isidro, que fa de Catedral fins que siga acabada la *Almudena*. St. Isidro ès d'una trassa lo més elegant i molt notable per la suntuosidat i galania de la seua decoració, vertaderament meravellosa a la capella de la *Soledad*, a la del *Sagrament*, que fa de Parròquia i llavò dins la Sacristía, massella de retaules per les parets, entre i entre vestides de dalt a baix d'escultures ab daurats i llenya vista. D'esglèsies noves n'hi ha una bona partida, unes ogivals, altres del Reneixement, altres de *bizantines*; les ogivals son generalment magres de gust; les *bizantines* son esquisidíssimes. La cripta de la *Almudena*, románica, ès magnífica; la Basílica que hi alsen demunt ès ogival, de bon gust, però massa esquefida, i devant la grandiosa mole del Palau Reyal, plena de magestat i magnificència, farà sempre un paper... depriment. —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una altra cosa bona de Madrid: la multitut meravellosa de institucions benèfiques, totes de Caritat i de Relligió, la major part novíssimes, que fan un be inmens a les ànimes i agombolen milenars de pobres i satisfàn mil necessitats espirituals i materials. Casi totes aqueixes institucions estàn en mans de frares i monges per voluntat terminant dels qui les fundaren. Aquestes institucions ordinariament tenen edificis magnífics, novells, monumentals. Les Ordes Relligioses hi tenen un sens fi de cases vertaderament caporals i que comprenc que fassen molt de mal de ventre a més d'un quern d'anti-clericals. —Una altra cosa he de consignar en elogi de Madrid: l'homenatge meravellós de fe, devoció i entusiasme que rendí Madrid dia 30 de maig an el Sacratíssim Cor de Jesús, [488] ab motiu de inaugurarse el Monument Nacional an el Sagrat Cor an el *Cerro de los Angeles* i ferhi Sa Magestat lo Senyor Rey N'Alfons XIII ab la Reyal Família, lo Govern en ple, lo Rdm. Sr. Nunci Apostòlic, una partida de Bisbes i milenars de feels la Consagració d'Espanya an el Deífic Cor a on Sa Magestat fonc tan espressiu, perentori i terminant en lo que digué dins l'acte de consagració, que no crec que hagués dit gayre més el mateix Felip II o St. Ferran III lo Sant. Sortint jo de la Biblioteca Nacional, haguí de travessar Madrid en diferents direccions per feynes que hi tenia, i me sorprengué una cosa fora mida veure domassos i banderes en casi totes les finestres i balcons de casi tots els carrers i plasses, i el vespre aparegué tot il·luminat. Endomassats i il·luminats estaven tots els Ministeris, el *Banc d'Espanya*, el *Palau de Correus*, les Acadèmies, tots els edificis públics, moltes de les sociedats bancàries, comercials i recreatives, el *Casino de Madrid*, un estol de *Clubs* d'esplay, i milenars i milenars de cases particulars. May m'hauria cregut jo que a Madrid hi hagués tants de devots del sacratissim Cor de Jesús. Vertaderament aquell dia Madrid digué el *Credo* devant tota Espanya, devant tot lo mon, confessà Jesucrist. Fassem gràcies a Deu nostre Senyor de que encara la Capital d'Espanya siga capaç de donar tan bon exemple...

Sobre tot, m'arribà l'hora de fogir de Madrid, puys ja feya dos mesos que hi potoyava, i ja no hi poria avensar pus feyna del *Diccionari* fins que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fossen presentats, discutits i votats els *Presuposts*. I ¿que fas jo? Prenc comiat de totes les persones de qui fa fer que pertocava i de tots els amics que tant m'havien aydat i favorit, i dient a tothom *A-reveure! ab Deu siau!* prenc el tren ràpid de les 6 i 19 del cap vespre dia 14 de juny, i de d'allà cap a Barcelona, a on arribàrem lo endemà demunt les deu, hi veig qualques amics, i a les sis i mitja prenc vaixell cap a Mallorca, i a la fi toc mare a la Seu i a ca-meua dia 16, i assí me trop de llavò ensà, ple de sanitat i delit per dur avant l'*Obra del Diccionari* contra tots els Puigs i Cadafalchs, Cambons, *Instituts* i *Lligues Regionalistes* d'aqueix mon i l'altre. [489]

§ 20

Segueix la campanya a favor de l'*Obra del Diccionari*: Cartes d'En Dato i d'En Menéndez Pidal. —Telegrama de N'Alfons Sala. —Telegrama de *La Almudaina*. —Cartes del Marquès de la Cènia i de N'Alfons Sala. —Bones noves. —Sa Majestat recomana lo del *Diccionari* an el Ministre novell d'Instrucció Pública

Moltes d'enhoresbones rebí dels amics i coneguts a la meua arribada a Mallorca per l'èxit colossal obtengut a Madrid per l'*Obra del Diccionari* contra els meus contraris de Barcelona i certs *mascarats* de Mallorca. La gent no se'n pot avenir de l'actitut del Rey i dels caporals polítics de Madrid envers de la meua *Obra*. Efectivament, ès una cosa que no té esplicació per tots aquells que sempre m'han tengut per un xemeroy i risible pellucador de mots estrambòtics i faules i rondalles de dones velles i al·lots pussers. No deixa d'esser estrany que a un home així el Rey l'haja cridat a Madrid per sentirlo i declararse protector resolt de les seues taliquines curolles i els caporals polítics i literaris de la Cort s'hi sien demostrats tan favorables. ¡Quines coses que passen an el mon! no ès ver? Molts d'amics se son acostats a renovarme llurs ofertes de treballar de casta granada an el *Diccionari* en esser hora, i fins n'hi ha hagut un, D. Jordi Fortuny i Moragues, que m'ha enviat cinc toms en 4^{t} d'unes 500

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

planes quiscún, tots plens de llistes de *mots mallorquins* que un antepassat seu pellucà sens dupte per fer lo mateix que tract de fer jo, lo *Diccionari* complet de la nostra llengua estimadíssima. Milions de gràcies, bon amic Fortuny! Que Deu vos pac la caritat i que toc el cor an els altres mallorquins i no mallorquins que tenguen cabal lexicogràfic! a fi de que el m'enviïn també com més prest millor, per allò de que *lo que s'ha d'empenyorar, que se venga*, i ¡fora sòn!

Dins pocs dies d'esser jo a Mallorca rep carta de D. Eduard Dato, que deya:

«El Diputado a Cortes por Vitoria. —Ilmo. Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Mi distinguido amigo: tan pronto como transcurra el período electoral recomendaré, con todo el interés que sugiere la importancia de la *Obra* y los merecimientos de su autor, la subvención necesaria para realizarla, muy satisfecho por mi parte de contribuir en la medida de mis esfuerzos a la impresión de su *Diccionario Catalán-Valenciano-Balear* al que viene V. consagrando su actividad. —Me reitero de V. como [490] siempre afmo. amigo s. s. qu. b. s. m. —E. DATO. —12 junio, 1919».

Dia 14 de juliol m'arribà una targeta de D. Eduard, inclouentme una carta del Dr. Menéndez Pidal, del tenor següent:

«Ramón Menéndez Pidal —Ventura Rodríguez, 21. —Madrid, 10 julio, 1919. —Excmo. Sr. D. Eduardo Dato. —Mi distinguido amigo: su interés por la *Obra* de D. Antonio M.ª Alcover aumenta, como es natural, el que yo tenía por mi parte. —Ya he hablado con el Sr. Ministro, que también desea mucho auxiliar los planes del Sr. Alcover y espero poder insistir con el Sr. Silió sobre esto. —Queda de Ud. su atto. a. y s. q. e. s. m. —R. MENÉNDEZ PIDAL».

Dia 27 de dit juliol escric a D. Eduard pregantli que recomanàs lo del *Diccionari* an el Govern novell, i dia 29 següent ja me contesta, entre altres coses, lo següent: «Escribo hoy al Sr. Bugallal exponiéndole mi interés en la realización de la *Obra del Diccionario* y mucho celebraré que haya medios hábiles para aprovechar a ese fin la *fórmula económica* que han de aprobar las Cortes».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 28 m'arriba del meritíssim i estimadíssim D. Alfons Sala lo següent telegrama: «Madrid. —26-7-19. —Mosén Alcover. Recibido todas sus cartas sin haberlas podido contestar por haber estado en contínuos viajes. Conferenciando con nuevo Ministerio asunto *Diccionario*. Mándeme en seguida *Hôtel-París* datos para consignarlos en presupuestos y cantidad que de momento necesitaría hasta esperar los nuevos presupuestos. Saludos afectuosos. —ALFONSO SALA».

El dia 30 ja se'n anaren cap a Madrid i a l'*Hôtel-París* una carta ben repicada p'En Sala i un croquis de *presupost del Diccionari* p'el Ministre novell d'Instrucció Pública.

Se veu que tot això arribà a on calia, puys *La Almudaina* de dia 10 d'agost rebé aqueix telegrama del seu corresponsal de Madrid:

«Madrid 8 a las 23'30. —*El Diccionario de Mossén Alcover*. —«El ministro de Instrucción pública ha recibido peticiones para que se consigne en los próximos presupuestos la cantidad necesaria para el *Diccionario de la Lengua Catalana*, habiendo prometido el ministro atender dicha petición, cuando se voten los presupuestos, para que el canónigo don Antonio M.ª Alcover continúe los trabajos que en este sentido está realizando, subvencionándole en la cantidad mayor posible. —*Corresponsal.* [491]

¿Que me'n direu? Ell lo endemà rep cartes de mos benvolguts amics D. Alfons Sala i el Marqués de la Cènia contantme les passes que havien donades per l'*Obra del Diccionari*, resultatne lo següent:

I. Dit Sr Marquès feu de veure D. Alfons Sala i acordaren que el Representants en Corts de la *Unió Monàrquica Nacional* i els Conservadors Balears s'unesquen per influir tan com puguen a favor de l'*Obra del Diccionari*; comensant el senyor Marquès de la Cènia, Senador, i l'Exm. Sr. D. Josep Socies i Gradolí, Diputat i Cap dels Datistes de Mallorca, per anar an el Ministre d'Instrucció Pública a parlarli a favor del *Diccionari*, i el Ministre se demostrarà dispost a fer per ella tot quant estiga en la seua ma, indicantlos un remey per poder fer ell qualque cosa ja tot d'una fins i tant que hi haja els futurs Presuposts.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

II. D. Alfons Sala aplegà tots els Senadors i Diputats de l'*Unió Monàrquica Nacional* i acordaren per unanimidat fer costat en tot i per tot a l'*Obra del Diccionari*. Se'n van a veure lo Sr. Ministre d'Instrucció Pública, i el trobaren de lo més ben dispost a favor de tal *Obra*, dientlos que S. M. lo Sr. Rey ja la hi havia recomanada. Li entreguen aquell *croquis de presupost* p'el *Diccionari* que jo havia enviat a D. Alfons Sala; el se mira de prim conte, i crida a l'acte el cap del Negociat corresponent que té la comanda de formar el Presupost del Ministeri d'Instrucció Pública, perque le hi inclogués, això ès, dins els Presuposts de 1920 a 1921, prometent el Sr. Ministre que consignaria dins tal Presupost totes les cantidats i conceptes que jo posí dins aquell *croquis*, que pugen 32.000 pessetes per poder acabar lo *Diccionari* dins quatre o cinc anys, sempre que l'Estat me don cada any aquelles 32.000. I també indicà el Sr. Ministre lo remey que hi ha de poder fer ell qualque cosa ja tot d'una a favor de l'*Obra del Diccionari* fins i tant que hi haja el futurs Presuposts.

Per la nostra banda hem posades totes les pedres que pertocaven per alcansar tal *remey*, i la cosa segueix lo seu curs natural. Deu fassa que aviat arrip a *evènit*.

He de fer avinent que jo no he escrit an el Secretari Particular de Sa Magestat des que hi ha lo Govern Sànchez Toca. De manera que si el Rey ha recomanada an el Ministeri l'*Obra del Diccionari*, ho ha fet espontàniament i duyt del seu nobilíssim cor de Rey que no s'oblida de les coses que son d'interés públic i p'el bé d'Espanya. De manera que en Sa Magestat N'Alfons XIII no sols se realisa allò de que *paraula de Rey no pot mentir*, sino que tampoc li *ment el cor*. Així ho [492] fan els Reys que ho son de bon de veres. Per lo mateix que const de la manera més llampant mon coral agraiment, que brolla de lo més endins de la meua ànima envers de Sa Magestat per aqueixa nova finesa que m'ha feta i que tant i tant m'honra i m'enalteix. Que Deu del cel le hi pac així com jo le hi agraesc de tot cor; i, si més poria, més le hi agrairia. No hi ha remey, el bé ès del qui el se guanya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 21

Mestre Biel[45] Alomar contra l'*Obra del Diccionari*

Un escabotell de xabalets *nacionalistes* que li ayden a fer de betzols

Dia 12 d'agost publicà la Prensa de Mallorca aqueix telegrama: «Madrid, 11. El diputado republicano señor Alomar ha pedido al Ministro de Instrucción Pública que no conceda la subvención pedida para la formación del *Diccionario de la Lengua Catalana* del canónigo Alcover, pues entiende que se trata de una maniobra política contra el *Institut d'Estudis Catalans*».

Res que fassa contra mi Mestre Biel Alomar, per gros que siga, me pot estranyar. Abans d'alsar la bandera contra Deu i a favor de Satanàs, érem amics. Quant l'any 1904 en la seua conferència a l'Ateneu de Barcelona sobre el *futurisme* alsà tal bandera, jo considerí que no m'havia de fer pus ab tal home. Per consell de persona molt alta que jo no podia desatendre, no fiu pública la meua absoluta reprovació de tal bandera i conferència. Vengué la celebració del setè Centenari del Neixement del Rey En Jaume I, i Mestre Biel publicà un article la cosa més ofensiva i insultant per aquell gran Rey i tots els qui vengueren ab ell a redimir Mallorca de l'esclavitut de la Mitja Lluna, suposantlos uns bandetjats, una colla de lladres. A les hores no volguí callar pus. Per consideració a dos amics estimadíssims, els dos poetes més de cap de brot de Mallorca i [493] que a Catalunya no n'hi ha haguts an aquest sigle ni a l'altre que els arribin, en no esser Mn. Verdaguer, En Marian Aguiló i En Maragall; per consideració an aqueys dos amics que creyen que seria pitjor si jo

[45] Nota (1) de l'original: Li deym *Mestre* perque ho ès de l'*Institut* de Figueres, i anys enrera se'n anà a Madrid a fer oposicions per millorar de *Mestratge* i no les guanyà per haverhi fetes certes... *fantasies* que, si ès necessari, qualque dia contarem, perque les sabem de bona tinta; les mos conta un senyor molt calificat de Madrid que n'era passat. Li deym *Biel* en lloc de *Gabriel* perque ell, quant comensà a escriure demunt *La Roqueta*, setmanari de Mallorca, se firmava *Biel de la Mel.* Dirli lo que ell mateix se deya, no creym que sia cap injúria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sortia contra aquell articlot de Mestre Biel, vaig atacar i refutar l'article sensa anomenar l'autor, que ho prengué molt tort i sortí insultantme. Arriba l'any 1910 que prenc per conte meu lo setmanari *La Aurora* de Manacor per donar ventim i espolsar la murta a tots els anti-clericals que insultassen la Relligió o l'Esglèsia. Alguns paperots d'aqueix pelatge que sortien a Mallorca, comensen a insertar els articletxos, plens de heregies, blasfèmies i barbaridats, això sí, ab molta de literatura i brillantor d'estil, que Mestre Biel publicava, perque les hi pagaven, demunt lo *Poble Català, La Campana de Gracia i l'Esquella de la Torratxa* de Barcelona; i jo me pos a refutar tots aqueys articletxos demunt *La Aurora,* així com els paperots anticlericals els anaven publicant. *La Aurora* corria per tot Mallorca i arribà a tenir una tirada de més de dos mil exemplars, i tothom lletgia i celebrava els encalsos que donàvem a Mestre Biel, el qual feya flamada, però no gosà may a contestarme; l'home me despreciava. Mos amics me pronosticaven que un dia me pegaria un tir. May en tenguí mica de por perque massa sé fins a on arriba la seua... valentia: tota la que té, la reserva per fer guerra a Deu i a tota cosa bona, per defensar la blasfèmia i Satanàs i per firmarse *Fosfor*, que vol dir *Llucifer*. Com se suposa, resulta un *Llucifer sevillà,* però dels més *sevillans*. Ab els seus articletxos insultava personatges bíblics, sants, grans figures de l'Esglèsia i de l'Història d'Espanya. Jo li vaig demostrar que no sabia que's pescava respecte de totes aqueixes qüestions, citantli noms i armes, i ell iben alerta a contestar may! perque *no hi havia home*. Mestre Biel ès un gran *escriguedor*, un gran *literat*; però d'història, de filosofia, de teologia de ciències relacionades ab la Revelació no en sap gayre més que lo necessari per blasfemar. D'els paperots anticlericals mallorquins arribà que només romania *El Obrero Balear,* i aqueix deixà de copiar els articletxos blasfems de N'Alomar, que, no publicantse a Mallorca, considerava jo que no me pertocava refutarleshi. Així vaig deixar de donarli ventim. De llavò ensà ell no m'ha pogut veure pus; si ell poria, faria molt de temps que m'hauria passat a les mines del sofre o un poc més endins. Com En Prat de la Riba me feu de l'*Institut d'Estudis Catalans*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i President de la *Secció Filològica*, el dimoni el se'n duya a Mestre Biel d'enveja i de rabia, i més com sabé [494] que jo, un dia que el famós Secretari de dita *Secció* indicà que N'Alomar hauria d'esser de l'*Institut*, diguí que s'hi mirassen molt, perque el dia que N'Alomar hi entraria, jo en sortiria.

Ab tant com he combatut N'Alomar, may l'he combatut per res que m'afectàs a mi personalment; sempre que som sortit contra ell, ès estat en defensa de la Relligió, de l'Esglèsia o de qualque gran figura de la nostra història que Mestre Biel havia atacada en odi a la relligiosidat de tal figura. De manera que tenc la conciència ben tranquila de no haverme deixat dur may de cap esperit de venjansa.

¿Que t'he [sic] d'estrany que un home que la du tant de mi, se'n sia anat an el Ministre d'Instrucció Pública a dir que no me concedesquen la subvenció a l'*Obra del Diccionari*? ¡I ha tenguda cara Mestre Biel per dir an el Ministre que tot lo que jo fas per conseguir tal subvenció ès «una maniobra política contra l'*Institut d'Estudis Catalans*»! ¡Falta a la veritat tan alt com ès, Mestre Biel dient això! ¿Per que comensí jo l'*Obra del Diccionari*? Per dotar la nostra Llengua d'un diccionari digne d'ella, no per fer el brou gras a cap partit polític, no per perjudicar cap causa política. Qui diga lo contrari, ment com l'ànima de Judes. Per dotar la nostra Llengua d'un *diccionari* digne d'ella comensí tal obra i l'he seguida sempre de llavò ensà, i la seguiré fins a la mort, mentres Deu me conservi l'enteniment i el seny. L'he seguida i la seguiré sempre just per això, per que la nostra Llengua tenga el diccionari que li cal. Ment com l'ànima de Judes qui diga que jo dirigesc la meua *Obra* a cap causa *política* ni contra cap causa *política*. Precisament per jo no haver volgut consentir a subordinar aqueixa *Obra* a la perversa i detestable política de la *Lliga Regionalista* i d'En Puig i Cadafalch, d'En Fabra i dels noninguns que li serven el tafatà, per això m'han declarada tots ells la guerra que me fan, que, si no m'han desxuyat, si no n'han fet un fogaró de mi i ventades les cenres, ès que no han pogut. Si jo me fos prestat com altres a secundar llur obra *política* de fer un centralisme *polític*, científic, literari i llingüístic

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a Barcelona per endogalarhi i esclavisarhi i botxinetjarhi tot Catalunya i supeditar i sacrificar totes les *modalidats* llingüístiques de Catalunya, Reyne de València i Balears an el dialecte de Barcelona, jo seria estat el gran home, un *superhome* com ells. Perque no m'hi prestí, perque elze parí clot i els he destapada la potranca i he denunciades a tot Catalunya totes llurs manganrufes, ara me fan aqueixa guerra a mort, ara som un *bosquerol,* un *ignorant*, un home *de baix llivell científic i de més baix llivell moral*. Ah idò? [495] De manera que aquí no hi ha altra «maniobra política» que la de l'*Institut d'Estudis Catalans*, fet escolà d'amèn d'En Fabra. Aquí no hi ha altra «maniobra política» que la de Mestre Biel Alomar que vol fer mèrits per que l'afiquin dins l'*Institut*, prenint bona venjansa de les mormes, matalofades, nesples, cireres i rivets que li arrambà *La Aurora* i que encara se veu que li fiblen i li fan veure estels de bell de dia. Sí, aquí no hi ha altra «maniobra política» que la de l'*Institut d'Estudis Catalans*, d'En Puig i Cadafalch i de Mestre Biel Alomar, que «per política», per una venjansa contra mi, per l'esperit rabiosament sectari que elze roega i els alsa en pes contra mi, ara se oposen a una cosa tan justa, tan raonable, tan convenient, tan ventatjosa, tan necessària per la Llengua de Catalunya, Reyne de València i Balears, com ès que l'Estat sufragui tot el llayt de l'*Obra del Diccionari*. Si la passió política no elze tapava la vista, si el dimoni de la *política* no elze tenia enforcats, si la betzèrria *política* no els aturava de veurehi de cap bolla; lluny de oposars'hi gota, n'haurien d'estar contentíssims i donarne gràcies a Deu i agrairm'ho de cor. De manera que sols la passió *política*, sols el dimoni de la *política*, sols la betzèrria *política* de Mestre Biel Alomar l'ha duyt a espitxarse an el Ministre d'Instrucció Pública a dir que s'oposa a que l'Estat subvención l'*Obra del Diccionari*. Sí que s'ès lluit Mestre Biel! sí que s'ès posat en evidència! Sí que ha feta una bona *pastarada!* Casi ès tan grossa com una que'n feu poc després d'esserse convertida Sa Magestat la Reyna d'Espanya D.ª Victòria i casada ab Sa Magestat lo Sr. Rey N'Alfons XIII. No la hi havia retreta may aquesta fantasia, pero la hi retreuré ara per que... no se puga queixar. Doncs Mestre Biel Alomar, poc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

després d'aquella conversió i d'aquell matrimoni tengué el valor i la... *cavallerosidat* de compondre i de publicar una poesia representant una *princesa que mudà de relligió per casarse ab un Rey*, i com s'hi fonc casada, el poble l'arrossegà, fentne benes; i el poeta, lluny de condamnarho, com que ho donàs per ben fet... Així ès N'Alomar. Naturalment ell no anomenava per res Sa Magestat la Reina Dona Victòria d'Espanya; però qualsevol hi pensava tot d'una. Dins aqueixa poesia pot no brillarhi l'estre, el vol, l'inspiració; lo que hi brilla, tractantse d'una dama, ès la... *cavallerosidat*. ¿Com poria faltar a la *cavallerosidat* un Llucifer, encara que *sevillà,* com Mestre Biel?

I ¿quina autoridat té N'Alomar per parlar en nom de l'opinió pública? En té ben re-de poca. A Mallorca la primeria de janer la Diputació Provincial, sens dupte per una distracció [496] llamentable, acordà comanarli que escrigués l'*Història de Mallorca*. Com la gent se'n entresentí sortiren devers trecentes cinquanta sociedats de Ciutat i de la Part Forana protestant indignades de tal comanda, negant a Mestre Biel aptitut, ciència i competència per escriure tal obra. Si jo fos estat encara Vicari General de Mallorca, ell m'hauria donada tota la culpa a mi d'aqueys milenars de veus mallorquines que el condamnaven i rebrotxaven. Ara que, gràcies a Deu, ja no exercesc cap jurisdicció, no sé si també me donarà la culpa. Jo no volguí pendre part en tal protesta per que no diguessen si ho feya per piconia i venjansa. Entre aqueixes sociedats hi ha l'*Arquelògica Luliana*, que prengué l'acort de protestar sensa cap intervenció meua, ab tot i jo esserne Vice-President. L'*Arqueològica* ès l'entidat més calificada de Mallorca per tot lo que se referesca a estudis d'història mallorquina. Aquella protesta fonc vertaderament una solemne sabatada que Mallorca pegà a Mestre Biel. Aquelles *trescentes cinquanta sociedats* eren totes *populars (Obrers Catòlics, Seglars Catòlics, Conferències de St. Vicent de Paul, Mares Cristianes, Comunió Reparadora, Vel·la-Nocturna, Filles de la Puríssima, Centre de Defensa Social, Bona Mort, Bressos del Minyonet Jesús, Associacions del Cor de Jesús, Patronat Obrer, Trescadors, Exploradors,* etc. etc. etc.). Però ¿i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tota aqueixa gentada que compòn tals sociedats, la major part conradors, menestrals, gent modesta, ¿coneixen Mestre Biel ni saben si ès an el mon? Prou que el coneixen per haver lletgides les tupades que li encivellava *La Aurora*. Per això se guardà prou ell de dir ni de fer dir a cap testaferro que aquella gentada hagués firmat en blanc, sensa sebre de que's tractava. Tota la prensa *relligiosa* de Mallorca s'uní an aquella protesta; s'hi uní fins i tot *La Veu de Mallorca*, orga dels *catalanistes* mallorquins de marca-Cambó. L'altra prensa callà; just sortí en defensa de Mestre Biel el paperot socialista *El Obrero Balear*, mort de fam i carregat de deutes fins que cert multimilionari famós deposità 100.000 pessetes a un Banc per que els garameus de tal paperot, caporals del Socialisme mallorquí, n'alsassen els interessos i li guardassen les espal·les. *El Obrero Balear*, rabiosament ateu com se suposa, fa flamada contra la Relligió i no ès capaç d'obrir la boca el mesquinet que no entaferr una blasfèmia, una flastomia o una barbaridat o les tres coses ab un pic.

Però ¿i que no ès N'Alomar Diputat a Corts per Barcelona? tal volta me diga qualcú. Prou que ho ès, però ho deu an els lerrouxistes que l'admeteren a llur candidatura. Basta [497] recordar lo que li succeí en eleccions anteriors que's presentà, no tot sol, sino encoblat ab elements radicals de punta ab els lerrouxistes, i tengué una votació irrisòria. Tot en gros reunia un milenar de vots i encara la major part eren d'aquells altres elements, mentres que per triunfar n'havien mester vint o trenta mil. Anys enrera tractà l'home de formatjarse un partit republicà per ell tot sol, amenassant que, si no s'arremolinaven entorn d'ell, se'n aniria a ca-seua i no se voldria posar pus en política. La gent republicana feu orelles de cònsol, i Mestre Biel s'hagué de pegar un cop a la barra. An els radicals de Barcelona els agrada lletgir els enfilalls de blasfèmies i atrocidats que se treu ell del carabassot contra Deu, la Relligió i tota cosa bona i santa; però per caporalíssim polític no el volen en vert ni en sec perque ès evident que no val un dobler de mac ni una agulla escossada. —Tot això demostra que N'Alomar té ben poca autoridat per parlar en nom de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'opinió pública, tan poca que no ès estat capaç may de publicar i sostenir cap periòdic. ¿Com idò el s'havia d'escoltar el Ministre d'Instrucció Pública? La passa que donà contra l'*Obra del Diccionari* meresqué la reprovació fins i tot dels seus aliats els lerrouxistes; així ès que *El Progreso* de Barcelona, l'orga oficial d'En Lerroux, dia 12 d'agost posà un article a favor meu i de la meua *Obra* i contra En Puig i Cadafalch, acabant ab una estirada d'orelles a N'Alomar per esser anat an el Ministre a parlar contra la subvenció del *Diccionari*, dientli: «No queremos comentar esta actitud del señor Alomar. Vamos a limitarnos a hacerle una pregunta: ¿Qué razón le obliga a adelantarse a los propios diputados *lligueros* en el ataque a Mosén Alcover y en defensa del *Institut*, que en este caso es juguete del carácter atrabiliario de uno de sus mangoneadores? Porque la verdad esa salida del señor Alomar nos parece un poco rara, y sólo con una gran benevolencia podríamos dejarla en poco meditada».

Lluny d'imitar el bon sentit del paper lerrouxista, un escabotell de xabalets *nacionalistes* barcelonins, actuant toixarrudament de comparses de N'Alomar i per fer mèrits devant En Puig i Cadafalch i arribar ancque just siga a qualque tronxo de col dels molts que amolla el President de la Mancomunitat an els afamats que li vel·len el ble, etzibaren un telegrama cap an el Ministeri d'Instrucció Pública per que l'Estat no subvención l'*Obra del Diccionari*. Dia 27 d'agost *La Almudaina* de Mallorca publicà un despatx telegràfic de Barcelona del dia abans que donava conta del *sinistre* ab els termes següents: [498]

«Barcelona 26 a las 22. —El *Diccionario* de Mn. Alcover. —«La Juventud Nacionalista del distrito X» telegrafió al Ministro de Instrucción Pública llamándole la atención sobre la maniobra de la Unión Monárquica Nacional relativa a la subvención que pidió para el *Diccionario* de Mn. Alcover.

«El Secretario del Ministro ha escrito a los firmantes, diciéndoles que se recibió su telegrama en ausencia del Ministro y que se lo remitirá.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Añade que cree saber que el Ministro dispuso que se redactara una Memoria sobre este asunto».

¿Que vos sembla, cavallers de Catalunya, Reyne de València i de les Illes Balears? ¿Que vos sembla d'aqueys caps esflorats del *Districte* X de Barcelona? ¿No ès ver que se son acreditats de *nacionalistes*... de l'engàn? ¡Uns *nacionalistes* que s'oposen a que l'Estat sufragui el gast d'acabar i publicar lo *Diccionari de la Llengua* NACIONAL d'ells mateixos!

¡I s'anomenen *nacionalistes* aqueys mesquinets aixalabrats! Sí, son del *Nacionalisme* que demunt lo BOLLETÍ de juny vaig dir que «constitueix un atentat contra Catalunya i la Mare-Pàtria»!

¡Si en farà de carrera ab bordegassos així *La Lliga Regionalista!* ¡O si En Prat de la Riba treya el cap de la fossa i ¡El tornaria enfonyar tot d'una per no veure tan còmic i oyós espectacle! ¡Tot vos siga enhorabona, Sr. Cambó, Sr. Puig i Cadafalch, Senyors Caporals, caporalets, caporalins, caporalinoys, caporalinoyets, caporaletxos, caporalingos, caporalel·los i caporalul·los de *La Lliga Regionalista*!

Per consol de tots, escoltau ara aqueys tres documents que tot seguit vos enflocam.

§ 22

Una carta del Ministre d'Instrucció Pública i una Reyal Orde. —Una carta de N'Alba

Dia 15 d'agost rebí la carta següent:

«El Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes. —Agosto 9/ 1919. —Sr. D. Antonio María Alcover. —Mi distinguido amigo: Las interesantísimas cuestiones planteadas en su nota al recabar el apoyo del Gobierno para la terminación del *Diccionario Catalán-Valenciano-Balear*, han sido, al conocerlas, apreciadas por mí en su justo valor. Es verdaderamente admirable la labor que sobre Ud. pesa y juzgo de positiva importancia la finalidad que persigue no sólo en su aspecto

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

científico [499] puro, sino en su alto sentido patriótico, de que es segura prenda su misma personalidad.

«Tengo el decidido propósito, y así se lo he manifestado al Señor Sala que ha empleado en favor de la obra todo su valimiento, de contribuir a la realización de su plan, estudiado tan concienzudamente, y para ello me propongo llevar al proyecto de presupuestos de este Ministerio la mayor cifra posible, dentro, claro es, de las disponibilidades económicas y en relación con los demás interesantes servicios que me están encomendados.

«Lo que no es tan factible es el anticipo de la concesión, que realizarán las Cortes en el nuevo presupuesto, hasta que comience la vigencia de éste y mucho menos el señalar una consignación mensual fija para su obra y la razón es sencillamente que no hay en presupuesto ninguna partida aplicable.

«Pero en mi deseo ferviente de contribuir a esa obra de cultura, le ofrezco una pequeña cantidad que signifique sólo la sanción de sus trabajos.

«Para ello dispongo de un solo Capítulo en el presupuesto, el destinado a "Trabajos y organización del intercambio universitario, viajes en prácticas de alumnos y Profesores de los Centros oficiales de enseñanza y remuneraciones por trabajos especiales".

«Decirle sólo que, para atender a esos servicios para toda España, disponemos de 45.000 pesetas anuales o sea 3.750 pesetas mensuales de las cuales, claro es, está comprometida ya la mayor parte en los viajes de los distintos grupos de alumnos de Universidades, Institutos, Artes, etc., será bastante para que comprenda lo pequeño que puede ser el auxilio y cuan distante su cuantía de sus peticiones y de mis deseos.

«Sólo podremos, pues, encargar a V. de momento una memoria acerca del tema relacionado con sus trabajos que más le agrade, remunerándole tan pronto como se reciba con 500 pesetas, y otra para el mes de Octubre, por la que podrá librársele igual suma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Le agradecería pues, que tan pronto como reciba esta carta, me comunique los títulos de las memorias para expedir la Real orden relativa a la primera de un modo inmediato y tener en cuenta la de Octubre cuando llegue el momento oportuno.

«La misma extensión de esta carta y las explicaciones que contiene, son seguramente prueba de mi deseo de prestarle esa ayuda que juzgo un deber nacional y que tendrá su expresión [500] numérica en el proyecto de presupuestos que he de presentar, Dios mediante, a la aprobación de las Cortes.

«Con este motivo me reitero de Ud. aftmo. s. y amigo qu. e. s. m. —J. PRADO PALACIO».

Així descapdella el Sr. Ministre a na qui anà Mestre Biel a parlar contra l'*Obra del Diccionari*. Cap Ministre m'havia parlat d'aquesta *Obra* d'una manera tan coral, tan resolta, tan espressiva, tan perentòria a favor meu i del *Diccionari*. I lo bo ès que jo ni coneixia tal senyor ni sabia que fos an el mon ni li havia escrit ni li havia fet parlar fins que hi anaren els Diputats Srs. Sala i Socies i el Sr. Marquès de la Cènia. ¿No ès ver que ès ben esperansadora i encoratjadora la carta del Sr. Ministre? Es escrita ab lo cor, ple d'amor i d'entusiasme per l'*Obra del Diccionari*. Beníssim!

Dies després rep dins una carta de l'Honorable D. Alfons Sala una Reyal Orde del tenor següent: «Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. —Subsecretario. Sección 2.ª —Con esta fecha me comunica el Excmo. Sr. Ministro la Real Orden siguiente: —"Ilmo. Sr.: S. M. el Rey (q. D. g.) ha tenido a bien conferir a D. Antonio M.ª Alcover el encargo de redactar una Memoria sobre el tema: *Importancia y trascendencia del Diccionario Catalán-Valenciano-Balear tanto para el Estado como para todo español*, concediéndole para los gastos propios de este encargo la subvención de quinientas pesetas con cargo al cap. 3.º art. 3.º concepto *Para auxilios de trabajos*, etc. del presupuesto vigente de este Ministerio". —Lo que traslado a V. para su conocimiento y efectos. —Dios guarde a V. muchos años. Madrid, 16 de agosto de 1919. —El Subsecretario, BULLÓN. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquella carta i aqueixa Reyal Orde proven si N'Alomar feu tec o fetxida ab la seua anada an el Ministre d'Instrucció Pública contra l'*Obra del Diccionari*. ¡Ja se veu si el s'escoltà gayre el Sr. Ministre!

Passen uns quants dies més i m'arriba aqueixa altra carta:

«El Diputado a Cortes por Albuñol. —Madrid, 15 agost de 1919. —Sr. D. Antonio M.ª Alcover. —Mi distinguido señor y amigo: los buenos propósitos para atender sus deseos, tan simpáticos para mí, se han estrellado ante la resistencia a incluir en la autorización general otras específicas, porque han sido muchas las que pretendían obtener trato de favor, sin aguardar el presupuesto venidero, y fué preciso cortar por lo sano. Crea que siento no haber tenido medio de complacerle y que seguiré procurando hacerlo en la primera ocasión. Ahora [501] realmente no la ha habido. —No habrán pasado inadvertidos para V. los trabajos de la *otra banda* y los sueltos oficiosos publicados en la prensa, en contra de sus pretensiones. —Muy reconocido por la amabilidad con que me juzga y por las ausencias que de mí hace, le saludo y quedo suyo afmo. amigo s. s. q. e. s. m. —S. ALBA. —Espero que en noviembre con el Presupuesto, le dejaremos cabalmente servido, como merece».

Devant aquesta carta i les altres que m'ha escrites i les coses que'm digué dia 26 d'abril l'Exm. Sr. D. Santiago Alba ¿que puc fer jo més que estarli agraidíssim i dirho a tot lo mon vivent sempre que me'n ve avinentesa? Sempre som estat així, Deu no m'ho tenga en retret ni vanaglòria: duc per regla el fer una crida de tot el be que'm fan i... també del mal, sempre que finis finis n'haja de resultar cap be, salvant la justicia i l'equidat.

§ 23

A un «Torra-pipes» de Vic i a molts d'altres bandes tan «torra-pipes» com ell. —Un mot a la *Prensa Catalanista*

Demunt *La Gazeta de Vich* de 12 de juliol sortí un «Torra-pipes», cara-tapat (coses tan incorrectes i incongruents volia dir, que s'hagué de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tapar la cara per dirles), calificant de «locura» la nova que dins el BOLLETÍ de juny donàrem del triunf que l'*Obra del Diccionari* acabava d'obtenir a Madrid. Diu que «babetjam contra l'*Autonomia de Catalunya*», i s'escandalisa de que alabem D. Alfons Sala, de qui diu que m'ha «posat en comunicació ab la gent de Madrid», que m'«han promès pessetes». «I ara, content com un gínjol», (Mn. Alcover) «alsa» «l'incenser i dona vitors a la *mare-perla*». Vertaderament, sols un «torra-pipes» desenfreit i sensa cervell ès capaç d'amagar la veritat i desfigurar els fets fins a l'estrem de dir «gent de Madrid» a Sa Magestat lo senyor Rey N'Alfons XIII d'Espanya. En lloc de confessar que N'Alfons Sala me «posà en comunicació» ab Sa Magestat lo senyor Rey, —per llevar tota l'importància a la cosa, just diu que me «posà en comunicació ab la gent de Madrid». ¡I després té valor aqueix «torra-pipes» per acusarme a mi de mala fe! Dient ell que era el Rey d'Espanya que m'havia cridat a Madrid per declararse protector de l'*Obra*, els lectors haurien vist que no se tractava de cap «locura» ni de cap indignat meua, sino d'un gran triunf que la Llengua Catalana [502] acabava de conseguir per mediació de N'Alfons Sala i per mediació meua. Fer constar tal fet seria estat un acte de noblesa, de sinceridat i de bona fe; però se veu que aqueix «torra-pipes» no n'ès capaç; no *ès feta la mel per la boca* de... «torra-pipes» com ell. I ¿que li he de dir jo a un poca-alatxa d'aqueix calibre, si ell mateix està empegueit de que li vegen la cara, com antaferra tals atrocidats? Ell aparenta escandalisarse de que demunt el BOLLETÍ digués jo que «el Nacionalisme Catalanista constitueix avuy un vertader atentat contra Catalunya, contra la Mare Patria». Això diguí llavò i repetesc ara, i pretenc haverho provat ab els anteriors articles. Parl del «Nacionalisme Catalanista» de *La Lliga Regionalista,* d'En Puig i Cadafalch i d'En Cambó.

Diu també aqueix «torra-pipes» que jo som «l'inventor de alguna de les mès estrafalaries innovacions» ortogràfiques de l'*Institut.* No diu quines son tals «innovacions». ¿Que no ès capaç de dirho i manco de provar tal «estrafalariedat»? Veyam! que ho prou per un gust aquest «torra-pipes»! Me retreu que jo «esbroncava ab pintoreschs termenatxos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els que no acceptaren la imposició» de les *Normes*. Es fals que jo may haja volguda tal «imposició». Sempre en fonc inimic! may la volguí! Lo que sí vaig singlar els qui oposaven a les *Normes* raons *foradades* i *guitzeries* impertinents i ridícules. Llavò me diu que «com a bon pica-plets» «els he volgut pintar» an els catalans «el Sant Cristòfol *nano* y els he fets jochs de prestidigitació per rahonar la *i*, esplicantlos que no hem tinguda norma tradicional per escriure».

Se veu que li caygueren avall an aqueix «torra-pipes» els milenars de frases d'autors catalans dels sigles XIV i XV, tretes de llurs millors manuscrits ab les quals proví no fa gayre demunt lo BOLLETÍ que no existia un sistema ortogràfic, uniform i constant dins la literatura catalana, ni durant aquells dos sigles que foren la nostra edat d'or. Si aqueix «torra-pipes» no fos tan «torra-pipes», en lloc de sortirme ab aqueixes virollades, hauria agafat els codis catalans dels sigles XIV i XV, així com els agafí jo, a veure si ab ells me refutava i me desfeya la tesis que jo vaig sentar negant que poguem parlar de *sistema ortogràfic tradicional* dins la nostra Llengua. Això d'invocar la nostra *ortografia tradicional,* ès molt bo de fer; el provar que haja existit may en el sentit de que may hi haja hagut un *sistema d'ortografia uniform* i *constant*, això ja ès més mal de fer; i no ho han sabut fer ni ho han intentat fins i tot la tracalada de «torra-pipes», inimics perque sí de les *Normes* dels quals se [503] veu que ès caporal aqueix de Vic, que surt contra mi com un pinyol de cirera. He de fer constar que no tinc per «torra-pipes» tots els inimics de les *Normes*; lo únic que dic que de «torra-pipes» inimics de les *Normes* n'hi ha tot una tracalada.

També fa grans estabetxos i escarafalls lo «torra-pipes» de Vic perque parl del «Diccionari Català-Valencià-Balear», i té molta de por de que no arrip jo «a tractar d'una Parla Rosselló-Aràn-Català-Valencià-Balear-Serdà-Andorrana». No hàgeu por, «Torra-pipes» assoleyat, de que may fassa jo un tal, senzillament perque per la meua duana no passa el mot barbatxo «parla», traducció servil i desmanyotada del «habla» castellà, que no figura dins el *Lexique Roman* de Mr. Raynouard ni dins el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Provenzalisches Supplement-Wörterbuch del Prof. Emili Levy ni dins el *Lexicon* d'En Nebrija ni dins el *Gazophylacium* d'En Lacavalleria ni dins lo *Diccionari català-castellà-llatí-francès-italià* que «Una Societat de Catalans» publicà a Barcelona l'any 1839. Es precís arribar an els *Diccionaris catalans* fets a lo «torra-pipes» per trobarhi tal paraula. No la cerqueu dins cap monument anterior a lo reneixement actual; just la trobareu en aquells escriptors de pan-fonteta dels quals pot esser bellament caporal i capitost aqueix «torra-pipes» de Vic, que seria molt curiós i.... edificant poderli veure la cara, per lo respectuós que se demostra ab Sa Magestat N'Alfons XIII d'Espanya, a na qui pos messions que deu molts de favors, sino a ell, a son august pare lo Rey N'Alfons XII, que Deu tenga. Que estiga tranquil aqueix «torra-pipes»! No en «tractaré» may d'«una Parla...» com ell se matgenca «Rosselló-Arán-Català...-Serdà-Andorrana». Si jo fos cap «torra-pipes» com ell, poria creure que a la Vall d'Aran parlen una *modalitat* catalana, allà on ha de sebre aqueix «torra-pipes» que la Vall d'Aran parla una *modalitat gascona*. En quant a lo que s'embolica de «Serdà» no sabem a na que se puga referir. Se veu que li ha cogut an aqueix «torra-pipes» que jo calific mon *Diccionari de Català-Valencià-Balear.* Sí, «torra-pipes» xemaroy! així s'ha d'anomenar mon *Diccionari*, mentres hi haja tants de «torra-pipes» dins Catalunya que ab llurs «torra-pipades» desacrediten i malfamen el nom de *Català* en les terres veines de Catalunya, donant origen a l'adagi que corre p'el Reyne de València i les Balears i que diu: *«Català? o l'ha feta o la farà»*; mentres hi haja a Catalunya «torra-pipes» que ab llurs «torra-pipades» mantenguen viva la repugnància que dins el Reyne de València i les Balears s'esperimenta per tot arreu a dirse *catalans*, i molts fins [504] s'indignen si elze diuen que ho son. Sí, aqueixa repugnància ès un fet innegable, que no ès possible donarne tota la culpa a l'enveja i rivalidat de les terres veines. ¿Creuen els catalans no haver donat may gens de motiu ni ocasió per tal repugnància? Si tots els catalans fossen com molts que jo n'he coneguts i en conec, com En Prat de la Riba, com el Bisbe Torras, com el Dr. Sardà, com N'Eusebi Güell (al cel sien tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ells), com En Ramon d'Abadal, no existiria aquell adagi que he retret ni se seria donat lo cas de que un home tan benemèrit i un orador tan eminent com N'Abadal no pogués parlar en públic i en català a una ciutat tan culta com Castelló de la Plana; no se seria donat lo cas de que un polític tan colossal i un orador tan egregi com En Cambó no pogués parlar en públic i en català a una ciutat tan civilisada com València, sensa que li donassen la gran siulada del sigle. ¿S'ho mereixen N'Abadal i En Cambó lo que los feren entany a Castelló i a València? Clar està que no; però tampoc me meresc jo, que me he gastat gran part de la meua vida i del meu patrimoni en servir Catalunya treballant per la seua Llengua, que «torra-pipes» com aqueix de Vic i els noninguns de l'*Institut d'Estudis Catalans* ab tots els qui los guarden les espal·les i elze fan el brou gras, m'hagen de tractar de la manera que'm tracten, pitjor que si fos un animal de quatre potes. Cal que hi pensin una mica els catalans en tot això. Cal que no oblidin que elze falta molt encara per tenir guanyat el cor i la simpatia de les terres que parlen la mateixa llengua que ells. Cal que tenguen en conte que no ès cap bon sistema, per esveir les prevencions que reynen contra ells dins aquelles terres, tractar fins i tot els qui els han anat ajuda [sic] tants d'anys com jo, així com ara me tracten el «Torra-pipes» de Vic i els caps-buyts de l'*Institut d'Estudis Catalans* i de *La Lliga Regionalista.* Cal que se fassen càrrec de lo molt i molt que elze queda a fer encara per poder pendre les Balears i el Reyne de València com un alou d'ells. ¡S'ès mester que valencians i balears els ho regoneguen de llur plana voluntat! ¡I no els ho regoneixeràn mentres hi haja tants de «torra-pipes» dins Catalunya com aqueix de Vic! ¡Que hi pensin bé en tot això els catalans de bona voluntat, tantíssims com n'hi ha! ¡Els ho demana i els ho prega qui ha demostrat estimar Catalunya! No, que no l'oblidin may els catalans de bona voluntat la prevenció que hi ha contra el nom de català dins les terres que parlen la mateixa llengua que ells! No fa gayre que un tenraló seminarista de València que entany conquistí per l'*Obra del Diccionari* i me prometé fer propaganda [505] entre sos companys de Seminari, m'escrigué que no n'havia pogut ginyar cap a cercar paraules per fer el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari Català perque li deyen que ells no eren catalans, sino valencians. Be elze deya ell que *valencià* i *català* era tot u. Com més los ho deya, manco ho creyen i més fort le hi negaven i fins i tot l'insultaven. Per això io «torra-pipes» de Vic! he resolt que mon *Diccionari* no se diga just *Català*, sino *Català-Valencià-Balear*. ¿Tal volta actualment hi ha més sustància llingüística catalana a Catalunya que an el Reyne de València i a les Balears? ¡Que hi ha d'haver! ¡N'hi ha molta més an el Reyne de València i a les Balears que no a Catalunya! ¡N'hi ha molta més just a Mallorca que no en tot Catalunya! Per això, sí senyor «torra-pipes» de Vic, mon *Diccionari* s'ha de dir *Català-Valencià-Balear*. Així s'ha d'anomenar, perque no vull que, en tenirlo fet, llavò valencians i balears, en sentir *Diccionari Català*, no diguen: —¿Ay **Català**? *Doncs no ès per nosaltres! ¡Duyslo an els de Catalunya!*

No, no vull esser pus víctima de la prevenció que hi ha a València i a les Balears contra lo *català*; ja ho som estat massa anys víctima de tal prevenció, i més ab la manera com m'ho agraeixen els... «torra-pipes» de Vic, de Barcelona i d'altres bandes que no importa anomenar. Sí, en duc la post an el forn d'aqueixa prevenció contra lo *català* que reyna devers les Balears i València, a on mon entusiasme per Catalunya i mes defenses del nom de *català* me proporcionaren molts de disgusts i entreversos i molts de contraris, fins que la conducta salvatge dels de l'*Institut* ab En Puig i Cadafalch per cap i En Cambó per còmplic i acompanyats de tants de «torra-pipes» com aqueix de Vic i els que surten d'altres enfonys no menys repropis, m'han arribat a fer caure la bena que duya devant els ulls, i m'han fet compendre que no'm convé en cap manera donar peu a certes confusions ofensives; m'han fet compendre la altíssima de que el meu *Diccionari* espressi just ab el nom tot lo que ès, a fi de que negú el puga pendre per lo que no ès. Lo meu *Diccionari* ha d'esser de la Llengua que parlen Catalunya, lo Reyne de València i les Illes Balears, i per això vull que se diga *Diccionari Català-Valencià-Balear*, perque això i no altra cosa ha d'esser. I si an els «torra-pipes» de Vic i de fora Vic no els agrada, que prenguen prim i n'hi haurà p'els altres o que no prenguen de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap casta, que per res els he mester ni m'importa mitx gafet llur carabassenc judici.

Acaba el «torra-pipes» de Vic tractantme de «burinot [506] molestós» que els de l'*Institut* haurien fet callar «ab unes quantes centes pessetes». ¿A mi taparme la vista «ab unes quantes centes pessetes»? ¡Ja hi va errat aqueix «torra-pipes»! Els fets demostren tot lo contrari. No, no basten totes les «centes pessetes» que tots els «torra-pipes» de Vich, de Barcelona i de tot Catalunya puguen reunir per ferme callar, per torserme. A mi no m'ha feta may gens d'impressió aquell adagi català: *ovella qui bela, pert el bossí*. No hi ha bossí valent per aturar lo meu *bel*. Be ho saben ara els de l'*Institut,* En Puig i Cadafalch, En Cambó i tota la tracalada que elze serva el tafatà.

Poc cas hauria fet jo del remeulo d'aqueix «torra-pipes» de Vic si no l'acompanyaven certes circunstàncies. *La Gazeta de Vich* no ha dit ni una paraula de l'acte de Sa Magestat lo Sr. Rey N'Alfons XIII d'Espanya i de son Govern declarantse protectors de l'*Obra del Diccionari* i oferintse a sufragar tot el gast que tal *Obra* duga. D'un acte tan important, tan significatiu, tan trascendental per la sort de la nostra Llengua *La Gazeta* no n'ha dit ni mitja paraula, no ha amollat més que aquell remeulo per boca d'un de sos «torra-pipes», que no sabem qui ès perque hi ès sortit cara-tapada. I l'altra prensa catalanista ¿que n'ha dit? Fins avuy no hi ha hagut més que *La Costa de Llevant* de dia 20 de juliol, *El Batallador* de Barcelona del mes d'agost i *El Pais* de Lleida de dia 26 de dit mes que n'hagen parlat felicitantse'n i celebrantho ab tota l'ànima. *La Veu de Catalunya* ab tots els setmanaris comarcals que mengen de la grípia de *La Lliga* o li tenen el cap llogat i llavò els jaumins i tots els d'altre pelatge no han uberta boca demunt un fet tan important. M'ho esplic molt be de *La Veu de Catalunya* i de tots els seus escolans, escampats per diferents endrets de Catalunya: son uns sectaris i no hi ha que esperarne més que *sectarismes*. Primer, quant de Barcelona no elze venien ordes contra mi, me posaven tots partdemunt els núvols fent de mi uns elogis fenomenals. Ara cumpleixen cegament, servilment les ordes de Barcelona i ¡visca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'independència de caràcter dels catalans! —I els periòdics jaumins, comensant p'el *Correu Català* ¿per que han callat i segueixen boca closa sobre el fet de que Sa Magestat lo senyor Rey N'Alfons XIII d'Espanya i son Govern se son declarats protectors de l'*Obra del Diccionari* i se son oferits a sufragar tot el gast que tal *Obra* duga? ¿Per que no han piulat referent an això els periòdics *jaumins*? Per dos motius: perque casi tots son de la cassoleta de *La Lliga* perque gràcies a ella tenen *retgidors*, diputats provincials i a Corts i fins i tot qualque senador, i llavò que hi ha p'el mitx Sa [507] Magestat D. Alfons XIII en lloc de... *Sa Magestat Don Jaume*. —Lo que'm dol més, veure confusos ab aqueixa tracalada certs periòdics *catalanistes*, tan... *distrets* per no dirlos una altra cosa, certs periòdics de bona voluntat i entusiastes de cor de tot lo que sia be per Catalunya. ¿Com ès que aqueys tals han callat com uns morts sobre tal fet. Es ben mal d'esplicar satisfactoriament tal silenci. Aqueix silenci tan absolut de casi tota la prensa *catalanista* sobre un acte tan trascendental de Sa Magestat lo Senyor Rey d'Espanya i son Govern a favor del *Diccionari de la Llengua Catalana* declarantse'n protectors i oferintse a sufragar tot lo gast que duga tal obra, se presta a consideracions molt depriments i desfavorables envers del patriotisme de tal Prensa. Si son silenci segueix després de sortit el present BOLLETÍ, si no l'espliquen aqueys periòdics *catalanistes* llur silenci demunt tal fet, que no se queixin si qualcú els acusa de que an el fondo no els interessa la Llengua Catalana més que com un instrument de protesta contra Madrid i les altres regions de llengua castellana, més que com un arma contra el Poder Central i no per cap ideal patriòtic, sino per satisfer baixes i inconfessables passions i rivalidats domèstiques, interiors, locals, de veins esquitarells i mals d'anar entorn. Que no se queixin els aludits periòdics si qualcú, en cas de seguir ells en la present actitut, els acusa de que en el fondo s'estimarien més que el Rey i el Govern del Rey i els Polítics de Madrid en general perseguissen i vexassen la Llengua Catalana, que no que la protegesquen, rendintli el magnífic tribut de consideració i d'apreci de pendre baix de llur protecció l'*Obra del Diccionari* i sufragar tot lo gast

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que duga l'*Obra*; i que s'estimen més tal persecució i vexació que no la protecció i l'enaltiment de la Llengua per poder acusar d'inimics i opressors de Catalunya el Rey, el Govern del Rey i els Polítics de Madrid en general. Que no ho oblidin aqueys periòdics *catalanistes* que, si persisteixen en llur actual silenci, qualcú elze porà acusar de que tant d'amor i d'entusiasme per la Llengua Catalana que ells se fan grossos de tenir, no ès tal amor ni entusiasme per la Llengua Catalana, sino la quinta essència de l'egoisme i de la farsanteria, i que per ells lo essencial i suprem ès dominar Catalunya sensa fre ni lley de raó ni de patriotisme ni temor de Deu ni respecte an el *Sursum Corda*, flastomant Madrid, malparlant del Govern, llevant la pell an els castellans, fent jutipiris an el Rey i a tot lo que no sia llur conveniència particular; i an el proisme el dimoni que el se'n duga o que el pos ab aygua-sal. [508]

§ 24
Bomba final

S'ès acabat a la fi mon tercer *Manifest*. Ja ho veys: el segón me sortí més llarc que el primer i el tercer m'hi ès sortit més que el segón, i això sensa ferho a posta cap vegada; ho ha duyt la mateixa cosa. Moltes en tenia que dir, i les he dites tal com les me sentia; així me som desengavatxat. ¿He acabada la posta? Per ara sí. La meua llealtat emperò m'obliga a fer avinent que estic dispost a escriure el doble i fins el triple de tot lo que he escrit del maig d'entany ensà si la defensa de l'*Obra del Diccionari* més envant ho reclama. Comensí aqueixa *Obra*; i ancque el dimoni en pas i s'hi rompin les banyes per esborrossonarlame tots els Puigs i Cadafalchs, *Instituters* i Fabras d'aqueix mon i l'altre, mentres Deu me conserv com fins assí la vida i el delit, jo duré endevant l'*Obra* fins a tenirla acabada. Just dos camins hi ha per ferme callar: que Deu me fassa acabar els alens o que En Puig i Cadafalch i En Cambó deixin d'amparar En Fabra i els altres revel·lers de l'*Institut* i elze capturin de fer trucs i baldufes del presupost que la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona posen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a disposició llur per fer el *Diccionari*, que ells no volen ni son capaços de fer, i venga tal presupost a mans meues. ¿Que no estàn conformes ab això? Doncs que contin ab la meua *ofensiva*. Perque lo que's diu jo no hi sé estar a la *defensiva*; ès en la *ofensiva* que floc i pos popes. ¿Que n'hi ha dels amics que morretgen tal sistema? Doncs que *buydin* i que sàpiguen que en tots aqueys focs contra l'*Institut*, per cada suscriptor que he perdut, n'he cobrats a dotzenes de novells, i ara son tants els qui esperen com el gat la rata la sortida del present BOLLETÍ prevent que hi han de poder llogar cadiretes, que just un amic de Catalunya ens ha comanada a conte seu una *tirada* extraordinària de **mil exemplars**. Ho dic per conort i satisfacció d'En Puig i Cadafalch, d'En Fabra i tots els estornells de l'*Institut d'Estudis Catalans*, que Deu fassa uns sants i bons. Amèn.

I ara ifins a una altra, amics benvolguts de totes les comarques de Catalunya, Illes Balears i Reyne de València! i a re-veure! ab Deu siau!

Ciutat de Mallorca, a 7 de setembre de 1919.

ANTONI M.ª ALCOVER, *pre*.

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1919

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[509][*]

Notes de Gramàtica Catalana (509-524)

I

Origen i nissaga de les llengues romàniques

Brollat el llatí an el Laci an els temps prehistòrics, an aquella regió central d'Itàlia cresqué i se va estendre una cosa de no dir ab el vol may vist que prengué la seua ciutat principal, Roma, que a poc a poc estén el seu domini demunt totes les altres regions d'Itàlia, Sicília, Sardenya, Còrsega, Espanya, nort d'Àfrica, les Gàl·lies, Rètica, Il·lírica, Dalmàcia i més envant Grècia, Egipte, tot l'Orient, Dàcia, Escítia i bona part de Germània. Així la seua llengua s'estén també ab les seues lleys i sàbia administració a totes aqueixes altres nacions, fora les que parlaven grec, perque eren d'una civilisació superior an el llatí; i els pobles de civilisació superior may deixen llur llengua per la d'un poble inferior; per això els pobles d'occident, conquistats dels romans, de civilisació inferior an aqueys, acceptaren el llatí de Roma, romanisantse en tots sentits, sobre tot en la llengua. Per això tot l'occident parlà llatí; però no el llatí de Ciceró, Juli Cèsar, Tit Livi, Virgili, Horaci, Ovidi, que era una refinació i

[*] T. X. —Novembre-desembre de 1919. —N. 13.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alambicament de llengua que may la parlà el poble, sino just la gent polida, il·lustrada, no els analfabets. Això dugué una divisió del llatí: *llatí sabi*, refinat conegut p'el nom de *clàssic* i *llatí vulgar*, *sermo plebeius*, llengua del poble. El *llatí vulgar* ès bo de veure que havia de tenir una gran forsa, una gran virtualidat i que havia d'acabar per vèncer el *clàssic*, que després de tot era *artificial*, i per lo mateix *violent* i ja's sap que *nihil violentum durabile*. Els mateys poetes clàssics iniciaren la decadència i desfeta de llur llatí: duyts de les exigències de la metrificació dels versos, comensaren a emprar formes [510] vulgars que los venien bé p'els *peus* dels versos (ab això consistien i això eren les anomenades *llecències poètiques*, que no foren may paraules que els poetes se treguessen del cap), aquelles *formes* acabaren per esbroncar no sols dins la poesia, sino també dins la prosa, esclatant així la decadència del *llatí sabi, literari, oficial,* que ensenyaven les escoles que l'Imperi sostenia en tot l'occident. Invadit aquest dels bàrbars del nort la primeria del sigle V i esfondrat del tot ben pronte, se'n anà en orri la altre temps poderosa i entenimentada Administració Romana, desapareixent el centre d'on sortien les lleys i les ordes redactades en la llengua oficial, el *llatí sabi*, que els gramàtics defensaven a tota ultransa contra les nombroses(,) invasions del *llatí vulgar*, que amenassava ab la forsa que duya fers'ho tot seu. Desapareguda l'Administració Imperial, estaló del *llatí clàssic*, que ja negú parlava, ni els mateys gramàtics; el *llatí vulgar*, sensa les traves ni barreres que fins llavò l'havien assocat, dominà absolutament i seguí ab més forsa que may el desplegament i evolució que ès natural a tota llengua, i que en fa més de les seves en no tenir el fre ni el vincle de la literatura, que sempre la detén i l'ambarriola. Quant s'esfondrà l'Imperi, ja feya sigles que s'era perduda la *quantidat* de sílabes (*llargues* o *breus)*; de la *declinació* casi no quedaven més que dos *casos*, lo cas *regent* i lo cas *regit*, suplintse el règim dels altres *casos* per via de les *preposicions*; també s'era abolit el genre *neutre*, confonentse ab el *masculí;* havia desaparegut la forma *passiva* sustituintla per *circumloquis* mitjansant el verb *esse*; havien sustituit també el *futur* per les dificultats i confusions

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que resultaven, servintse també de *circumloquis* per via de l'infinitiu del verb que s'havia de *conjugar* i el present de *habeo* o *teneo*; molts de *pretèrits perfets* havien deixada anar llur forma simple adoptant la composta de participi passiu i el *present* o *imperfet* de *habeo*; casi per tot havien arreconat l'*imperfet de subjuntiu* donant el sentit d'aquest an el *plusquamperfet*, que perdé així el sentit propi. I no sols eren les *formes* de paraules que se tramudaven a la vela, sino els sons *vocals* i *consonants*, que feien llur via capgirantse de tots vents segons llur jaent i circunstàncies. —Tot això constituia una evolució de la llengua tan grossa, que per forsa n'havia de resultar no ja una sola llengua nova, sino tot un esbart de llengues, essent tant grandiosa l'estensió del territori romanisat i obranthi agents llingüístics tan diferents (totes les influències de les llengues locals antigues i les dels pobles invasors). Així resultaren dins uns quants de sigles les llengues [511] neollatines d'Itàlia, França, Espanya, Rètia, Il·liria i Dàcia, que no son totes elles més que un desplegament, una evolució del llatí tramudantse, desplegantse, caminant a través dels sigles, això sí esbrancat ab aquella partida de llengues, immortalisantse en un sens fi d'obres-mestres, que constitueixen un dels contingents més capdals de la literatura humana.

II

Com ès que se formà la Llengua Catalana separadament del castellà i del francès

Per esplicarho hi ha que tenir en conte l'història política d'Espanya i del Mitx-dia de França. Desfet l'Imperi Romà i apoderats d'Espanya els Visigots i dominant casi tota la Gàl·lia meridional, fondament romanisades Espanya i la Gàl·lia i els Visigots mateys, el *llatí vulgar*, influit a cada regió dels elements subsistents de les llengues locals antigues, seguia evolucionanthi i desplegants'hi, accentuant sempre més i més les seues especialidats i particularidats, congriants'hi la llengua novella. Si aquella monarquia visigòtica se fos mantenguda ferma a travers dels sigles, dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tota ella hauria dominat i haurien parlada la mateixa llengua; però ab l'invasió dels alarbs de Tarik i de Mussa la primeria del sigle VIII, se'n anà a fons tal monarquia, els alarbs s'en senyoriren de tota la península ibèrica i de bona part de la Gàl·lia meridional. Els vençuts cristians, per no romandre esborrats come poble, prenen redòs a les regions muntanyenques del nort (serres cantàbrica i pirinenca), congriantse una sèrie de núcleus de resistència que ab el temps resulten altres tants d'Estats cristians, que ara units, suara separats, lluytant sempre contra la Mitja Lluna, anaven recobrant tot quant aquesta los havia pres. Aqueys Estats parlaven dialectes neollatins consemblants, que acabaren per formar en el centre el castellà i a l'estrem occidental el galayc-portuguès. ¿Com no succeí lo mateix a la regió nort-est? Fonc que, resistint dins la serra pirinenca els cristians ibers-romans-visigots contra la polent Mitja-Lluna, que desgraciadament los era massa superior, Deu elze suscità uns auxiliars poderosíssims: Carles Martell, Pipí el *Breu* i Carlemany. Aquells feren recular els alarbs, que ja eren devora Tours fins a obligarlos a passar els Pirineus i Carlemany los feu buydar de casi tota la Catalunya-vella (Girona, Solsona, Vic, Manresa); per ma del seu fill Lluís *el Piadós* los pren l'any 801 Barcelona; fa de tot això una província, la *Marca hispànica*, que romàn subjecta [512] an el *Sacre Romà Imperi* d'occident, entrant a formarne part, prenent d'ell lleys, costums i cultura quedant de fet separada tota aqueixa regió dels altres Estats que s'anaven congriant dins Espanya, i separada seguí sigles i més sigles, mentres que continuà estretament unida ab les diferents regions del Mitx dia de França, fins i tot quant l'Imperi de Carlemany se desfeu en mans de sos sucessors i ab el sistema feudal s'establí en totes aquelles regions un cantonalisme pronunciadíssim, resultant els Comtes de Barcelona, independents ja de l'Imperi desde la derreria del sigle X, uns dels prínceps més poderosos i influyents de totes aquelles regions, a on per la comunidat de sanc, geni, inclinacions, costums, règim polític i cultura s'anà congriant i concretant una modalitat llingüística, prou diferent de totes les altres veynades, per l'evolució naturalíssima del parlar de cada poble; i aquell estol de parlars

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consemblants de la Provença, Alvèrnia, Llemosí, Tolosa, Gascunya, Montpeller, Narbona i Catalunya constituí una sola llengua, que prengué el nom de *Llengua d'Oc* (de *hoc*, adverbi llatí d'afirmació), a on s'alsa aquell esbart, tan nombrós com brillant, de *Trovadors*, que crearen la primera literatura moderna, posantla de moda dins tot l'occident durant els sigles XI, XII i XIII. Una d'aquelles modalitats llingüístiques, que totes plegades constituien la *llengua d'Oc,* fou la *Catalana*, que cobrà gran importància ab la que arribaren a tenir els Comtes de Barcelona dins aquell esbart de pobles i regions del Mitx-dia de França que s'estenien del riu Loira fins an el Mediterrani, riu Ebre, Ribagorça, Vall d'Aran i Bascònia i de l'Atlàntic fins an els Alps.

III

Creixensa, estensió, edat d'or, decadència i reneixement del català

Aquesta llengua cobrà una gran importància i s'estengué prodigiosament ab les conquistes del rey En Jaume I i sos sucessors, que s'ensenyoriren de les Illes Balears, Reyalme de València i Múrcia, Sicília, Nàpols, Sardenya, fins a formar a Grècia mateix els comtats d'Atenes i Neopàtria. Els poetes catalans fins devers el sigle XIV solien compondre llurs *troves* en la llengua literària dels Trovadors d'allà dessà els Pirineus, però aviat la deixaren, adoptant la pura modalitat llingüística que parlaven, i no n'empraren may d'altra els prosadors catalans, que ja comensen a guaytar la primeria del sigle XII, creixent com més va més, fins que an el sigle XIII surten el [513] Rey En Jaume I ab sa Crònica i llavò el Bt. Ramon Llull, escampant dins tot lo mon un sens fi d'obres; i segueixen els *Cronistes* En Ramon Muntaner, En Bernat Desclot, En Descoll, En Boades, En Turell, En Tomich i més envant lo poligraf Fr. Eiximenis, Fr. Antoni Canals, En Bernat Metge, En Joanot Martorell, Sor Elisabet de Villena, ab l'estol brillantíssim de poetes com el mateix Bt. Ramon Llull, Fr. Anselm Turmeda, N'Arnau March, En Jordi de St. Jordi, En Febrer, En Cerverí de Girona, N'Ausiàs March, En Jaume Roig, Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fonollar, els dos Auleses de Mallorca i molts d'altres, que crearen una literatura tan polent i tan esplèndida com poques n'hi havia dins Europa la derreria del sigle XV. —Unit el Reyne d'Aragó ab el de Castella p'el matrimoni d'En Ferran V ab N'Elisabet la *Catòlica*, l'element castellà anà preponderant demunt Aragó; deixà d'esser la nostra Llengua, com ho era estada sempre, la dels Reys, la de la Cort, i ab allò se'n dugué un cop mortal, deixà d'esser de moda, i els escriptors a poc poc l'abandonaren p'el castellà i lo mateix feren tots els altres elements directius de Catalunya, Balears i València. Ab tot i això lo Poder Central no arreconà la nostra llengua, que seguí essent oficial per les lleys i tots els actes de govern i d'administració fins ben entrat lo sigle XVIII. De manera que el Poder Central en mans de castellans i resident a terres castellanes, no arreconà la llengua catalana de les regions oficials fins quant ja feya prop de dos sigles que l'havien abandonada els elements directius de l'opinió catalana, valenciana i balear, que massa aviat li feren flaca i se'n oblidaren. Aquella falta de cultura literària de més de dos sigles li fonc un altre mal grossíssim a la nostra llengua, perque el parlar popular sensa lo fre de la literatura, accentuà la seua evolució divergent, fentse més fondes les diferències dialectals entre aquelles diverses regions i feu perdre casi de tot a les Balears i a València la conciència de llur catalanidat i unidat llingüística ab Catalunya. Introduint la Dinastia borbònica per tot arreu el castellà come *llengua oficial* de fet i les Corts de Cadis i els Governs Constitucionals consumant i consolidant l'imposició del castellà i la total esclusió del català, resultà la nostra llengua desterrada i foragitada de totes les *regions oficials*, de les escoles i fins i tot de la trona a moltes de bandes, entenentse [sic] la creència de que just servia p'els mesters ordinaris de la vida i per les sàtires desenfreides i que era inepta en absolut per les altres especulacions del esperit i p'els esplays del cor i volades sublims de la poesia caporal. —Gràcies a Deu, a mitjàn sigle [514] XIX esclatà un moviment generosíssim de restauració i enaltiment d'aquella llengua heroica i cent voltes gloriosa, que iniciaren N'Aribau, En Rubió i Ors, En Tomàs i En Marian Aguiló, En Milà i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fontanals, En Jeroni Rosselló, N'Antoni Bofarull; i derrera aqueys vengueren esbarts de poetes i prosadors i fou un fet transcendentalíssim l'admirable reneixement literari a totes les antigues regions que parlen fa tants de sigles aquesta estimadíssima llengua nostra. Avuy el reneixement s'ès fet senyor del camp que ab tanta de ràbia i aldècia n'hi havia que li disputaven, i queda gloriosament refermada, consolidada i perpetuada la nostra tradició literaria, interrompuda an el sigle XVII, i, gràcies a Deu! ja no hi ha forses humanes que la puguen capturar, mancabar, aufegar ni esveir.

IV

Nombre, geografia i estadística de les llengues romàniques i llurs dialectes

Les *llengues romàniques* son, anant de llevant a ponent, lo *romanès, rètic-romànic, italià, sard, francès, provensal, català, castellà, portuguès-gallec*.

Romanès: se parla a Romania i a ses veines Besaràbia, Transilvània, Bucovina i part d'Hongria, ab 8.497.533 ànimes, que parlen lo dialecte *daco-romanès*, que ès la llengua literària, i llavò una clapa de població *Valac-Meglen*, an el nort oest de Salònica i una altra a Macedònia, Albània, Tessàlia i Epir, formant un conjunt d'unes 600.000 ànimes, que parlen lo dialecte *macedoni-meglen-romanès*.

Rètic-romànic. Lo seu solar ès l'antiga *Rètia,* devers l'actual *Cantó dels Grisons* (Suïssa oriental), formant dues clapes de valls i muntanyes, això ès, *les fonts del Rin*, que parlen lo dialecte *romanx*; i l'*Engadina*, que parla *ladí*. Entre els dos dialectes just conten unes 40.000 ànimes. Cap a llevant, dins lo Tirol meridional s'estén una altra clapa, estreta i llargadura, de *rètic-romànic*, lo dialecte *tirolès*, que el parlen just unes 11.000 ànimes; i llavò hi ha l'altra clapa més grossa de *rètic*, casi tot lo Friül (Itàlia) entre els rius Piave i Isonzo, contants'hi 480.000 ànimes, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parlen lo dialecte *friulenc*. La llengua literària ès lo *ladí* i qualque mica *lo romanx*.

Italià: inclou casi tota Itàlia, estenentse a les costes i illots de Dalmàcia, península d'Ístria (Pola, Fiume, Trieste) i se'n entra dins lo Tirol fins a Trent, dins Suïssa (Cantó del Tessino) i llavò Còrsega, ab 33.511.617 ànimes que parlen tal llengua, la [515] qual conta tot un esbart de dialectes; son els principals lo *còrsic, sicilià, calabrés, napolità o tarentínic, capitanenc, abruzzenc, romà, úmbric, toscà, venecià, emilià, llombart, piamontès, genovès o ligúric.* Lo toscà ès la *llengua literària*, lo que s'entén comunment per *italià.*

Sard: ocupa l'illa de Sardenya, no gayre poblada, de 27.450 km. quadrats i 725.883 ànimes, parlant quatre dialectes: *campidanès, logudorès, gallurès* i *sassarès*, anant de sur a nort.

Francès: inclou casi tota la banda central i septentrional de França, i s'estén a les *Illes Normandes*, a tota la Bèlgica meridional, dins Suïssa occidental i qualque mica dins Itàlia (devers lo Piemont) i llavò dins les colònies africanes i asiàtiques i les que per temps ho foren, d'Amèrica del Nort, Central i Meridional, sumant 30.444.825 ànimes de llengua francesa, essent els dialectes principals lo *fràncic* o *francès* propiament dit (la *llengua literària*), lo *xampanyès, burgunyès, waló, lorenès, picard, normand, bretó oriental o angeví, peiteví* i els dialectes *francs-provensals* (Delfinat, Savoia, Franc-Comtat, Suïssa francesa). Aqueys *dialectes* constituien l'antiga *Llengua d'oil.*

Castellà: inclou la península ibèrica, fora Portugal, Galícia, la província de Guipúscoa, la banda oriental de la de Biscaia, la septentrional de la de Àlaba, la banda nort-oest de Navarra i tot lo territori de llengua catalana. Lo castellà s'estén a les possessions espanyoles d'Àfrica, illes Canàries i a totes les regions americanes que un temps foren d'Espanya i a les Illes Filipines. La població de llengua castellana de la península i illes adjaents puja a 14.110.269 ànimes, i la de les antigues colònies d'Amèrica i Oceania a 49.000.000. Els *dialectes* principals son: *castellà, montanyès* (Santander), *bable* (Astúries), *lleonès, viscaí, alavès,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

navarrès, aragonès, charro (salamanquí-estremeny), *murcià, andalús, espanyol-jueu* (el parlen els desxendents dels jueus trets d'Espanya an el sigle XV) i llavò els dialectes *hispano-americans* i *filipins,* que n'hi ha tants com regions.

Português-gallec: inclou Portugal i Galícia i llavò les illes de l'Atlàntic i possessions d'Àfrica i Àsia que conserva Portugal i ademés lo Brasil. A Portugal i a les illes de l'Atlàntic (*Madeira* i *Açores)* hi ha 5.428.662 ànimes; ab la població de les colònies i del Brasil, resulten uns 18.000.000 d'ànimes de llengua portuguesa. Els *dialectes* principals son: *dialecte d'Alemtejo, dialecte extremeny* (Lisboa), *dialecte de Beira, dialecte entre Douro i Minho, dialecte de Tras-os-Montes;* dialectes de les illes i colònies del Brasil; dialectes de Galícia (meridional i septentrional), que conten una població de 1.900.000 ànimes. [516]

Llengua d'oc o *occitànic* (provensal-alvernyès-llemosí-llengadocià-gascó): inclou tota la Provença que banyen lo Rose (Roine), Durançe i Drome; l'Alvèrnia (Auvergne), casi tot lo Departament de Marche, els departaments de Llemosí, Perigord, Quercy, Ruerga, Dordonya (Dordogne), tota la Gascunya fins a la Vall d'Aran dins Espanya i llavò tot lo Llanguedoc (regions de Tolosa, Ariège, Carcassona, Narbona, Montpeller, Nimes). Totes aqueixes regions estàn afrancesadíssimes: encara que en família parlen llur idioma nadiu, tothom entén i fins parlen mitjanament lo francès. Si tots aqueys milions d'ànimes estimassen de cor llur llengua i mantenguessen viu i vibrant llur antic esperit nacional, seria un fet la restauració de la *Llengua d'oc*. Aquest nom ja consta dins documents de 1291 (P. Meyer, *La Langue Romane du midi de la France en ses differents noms*, Ann. du Midi-Toulouse, 1889, I, II). Ara si aquella gent occitana segueix com fins assí, ès molt de tèmer que dins alguns sigles s'esveesca de tot tal idioma.

Dialectes occitànics: ocupen tota la França meridional: son les branques de la gloriosíssima *Llengua d'oc*; vetassí els principals: —*a*) Lo *provensal*, que el parla la Provença, que confronta p'el nort ab lo *Delfinat*, per l'est ab l'Itàlia, p'el sur ab lo Mediterrani i per l'oest ab lo gran riu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rose (Ròdane). —*b*) L'*alvernienc* que el parla l'Alvèrnia (Auvergne), que reguen els rius Allier i Loira i confronta p'el nort ab la Marche i Bourbonnais, per l'est ab lo Vivarais, per sur ab lo Gevaudan i la Ruerga i per l'oest ab Quercy, Llemosí i la Marche. —*c*) Lo *llemosí*, que ocupa les regions de Limoges, Perigord, Quercy. —*d*) Lo *gascó*, que s'estén per tot lo territori que banyen la Garona, l'Adour i lo Gave, això ès, la Gascunya, de Bordeus fins a Baiona; toca a lo país vasc, la província d'Osca, lo Pallars, Tolosa, Ruerga, Quercy i Perigord; i inclou les regions d'Albret, Armanyac, Bearn, Bigorra, Comminges i la Vall d'Aran (Espanya). —*e*) Lo *llengadocià*, que s'estén a les regions del Vivarès, Nimes, Ruerga, Montpeller, Narbona, Carcassona, Foix, Tolosa, Montalban.

Bibliografia dels dialectes occitànics: ès molt nombrosa i fonamentada; la dona prou completa lo professor H. Suchier, Grundriss de G. Gröber I, 758-69: La font principal ès *Revue des Langues Romanes* de Montpeller, fundada l'any 1870 i que encara surt, i està casi tota consagrada a l'estudi dels dialectes occitànics. [517]

V

Geografia i estadística de la Llengua Catalana

Lo *català*: ès la branca més valenta, esponerosa i estrènua de tota la llengua d'oc: I) La ciutat d'Alguer (Sardenya) ab devers 15.000 ànimes i Bisbe propi. —II) Les Illes Balears; —III) casi tot lo Departament dels Pirineus Orientals (Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir i mitja Cerdanya). —IV) Lo Principat (província de Girona, Barcelona, Tarragona i Lleida fora la Vall d'Aran). —V) Les valls d'Andorra, que formen un menut Principat independent que té lo català per llengua oficial i per Príncep lo Rdm. Sr. Bisbe d'Urgell, que hi exerceix ab França, un any per hom, lo *poder judicial*; té 452 kil. quadr. i 6.000 ànimes. —VI) Un bon talabant de la província d'Osca, comensant baix de les *Muntanyes Maleides* per la *vall de* Barravés, la conca de l'Isàvena fins a Soler, que la deixa, passant la partió llingüística ran de les viles de Laguarres, Porciello, Benavarri,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Purroi, Valón, Gabasa, Peralta de la Sal, Quatrecorts, Rocafort, Pelegrinyó, Tamarit de Llitera, Algayón, Esplús, Bellver, Ossó, Almudàfar, Saidí, Velilla de Cinca, les Casetes, Fraga, Torrent de Cinca, Sant Salvador, a on acaba la província d'Osca. Totes aqueixes viles la partió llingüística, anant de nort a sur, les deixa a ma esquerra i per lo mateix parlen català, això ès, una *modalitat catalana*, i de les més interessants que's coneguen. Aquesta regió de llengua catalana inclou 54 Ajuntaments, de 362 que en té la província d'Osca, això ès, 38 del partit judicial de Benavarri, que en té 52; 9 dins lo partit judicial de Tamarit de la Llitera, que en té 19; i 7 dins lo partit judicial de Fraga, que en té 17. La població de Llengua Catalana d'aqueys 54 Ajuntaments puja a 44.196 ànimes, segons lo Cens de 1910. —VII) Un talabant de la Província de Saragossa, que inclou 5 viles d'Ajuntament, ès a dir, Mequinensa, Faió, Nonasp, Favara i Maella, contant entre totes una població de 12.650 ànimes, formant part del partit judicial de Casp. —VIII) Un talabant de la província de Terol que inclou 27 Ajuntaments, això ès, Aiguaviva del partit judicial de Castellot, la Codonyera, la Ginebrosa, Massalió, Valldeltormo i Valljunquera del partit judicial de Alcanyís i els altres 16 fan tot lo partit judicial de Vall-de-roures. Aqueys 27 Ajuntaments conten de població 27.192 ànimes. La partió llingüística, anant de nort a sur, passa ran de Massalió, Valldeltormo, Mas del Llaurador, Valljunquera, la Codonyera, Fórnols, Cerollera, la Ginebrosa, Aiguaviva, Torre d'Arca deixant totes aqueixes viles a ma esquerra. —IX) [518] Casi tota la província de Castelló de la Plana, puys anant de nort a sur forma la partió llingüística lo riu *Bergantes*, afluent del Guadalope, que ho ès de l'Ebre, deixant a ma esquerra Zorita, Ortells, Villores fins a Forcall, prop de Morella, a on la partió deixa aquell riu i gira a man dreta, passant entre Todolella, de llengua aragonesa, i Saranyana, de llengua nostra, fins a la Mata, també catalana, a on gira a l'esquerra, agafant la partió de la província, fins que la deixa devers Vistabella del Maestrat, de llengua valenciana, i segueix per avall deixant sempre a ma esquerra Benafigos, Xodos, Atzeneta, Llucena, Figueroles, Useres, Costur, Alcora, Ribes Albes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Suera, Artesa, Tales, Betxí, Artana, Eslida, Vilavella, Alfondeguilla, Vall d'Uixó i Algar del riu Palància, a on acaba la província de Castelló. De manera que romàn fora del domini de la nostra llengua tota la regió de Segorb. Perque vegeu la preponderància absoluta que té la nostra llengua dins aqueixa província, notau que de 322.213 ànimes que s'hi conten (cens de l'any 1910), just n'hi ha 72.461 de llengua *churra* (aragonesa); les altres son de llengua catalana. De 140 Ajuntaments que té la província, 81 son de la nostra llengua; de 9 Partits judicials, just n'hi ha dos de llengua *aragonesa* (Segorb i Viver), la qual té ademés 3 Ajuntaments dins lo Partit de Morella i 12 dins el de Llucena, que se compòn de 23 Ajuntaments, essent els altres 11 de llengua catalana. —X) Una quarta part del territori de la província de València, però que ella tota sola té més de tres quartes parts de la població total. La part que parla *valencià* o *català* ès tot lo litoral. La partió llingüística ab l'*aragonès* (*churro* li diuen per allà), anant de nort a sur deixa a ma esquerra tots aqueys pobles: Algímia, Torres, Estivella, Albalat, Petrés, Gilet, Serra, Olocau, Casinos, Llíria, Benaguassil, Vilamarxant, Riba-roja, Manises, Xirivella, Aldaia, Alaquàs, Torrent, Paiporta, Picanya, Massanassa, Catarroja, Albal, Alcàsser, Picassent, Montserrat, Turís, Montroi, Llombai, Catadau, Carlet, Alcúdia de Carlet, Guadassuar, Massalavés, Benimuslem, Alberic, Carcaixent, Vilanova de Castelló, Sellent [Sallent de Xàtiva], Estubeny, Llosa de Ranes, Rotglà, Torrent, Llanera, Torrella, Cerdà, Alcudia, Montesa, Vallada, Moixent, Font de la Figuera, a on acaba la província de València. Dins aqueixa província també prepondera absolutament la població de la nostra llengua; basta dir que, essent la població total de 884.298 ànimes (cens de 1910) n'hi ha 726.067 de llengua valenciana (catalana) i just 158.067 de llengua aragonesa (churro). De 263 Ajuntaments que conta la província, just n'hi [519] ha 69 de *churros*, i 194 de la llengua nostra. De 18 Partits judicials just n'hi ha quatre d'esclusivament *churros*, i llavò n'hi ha alguns dins els Partits de Llíria, Carlet, Alberic i Enguera. —XI) La major part de la província d'Alacant. —La partió llingüística, anant de nort a sur, deixa a ma

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esquerra Banyera, Benejama, Camp de Mirra, Canyada, Biar, Onil, Castalla, Tibi, Petrell, Monòver, Pinós, Novelda, Agost, Sant Vicent de Raspeig, Vall-llonga, Elx, Crevillent i Santa Pola, port de mar. Aquí també la nostra llengua té absoluta preponderància demunt la castellana, puys essent la població total de la província 512.634 ànimes (cens de 1910), n'hi ha 277.362 de llengua valenciana, això ès, catalana, i 135.272 de llengua castellana; de 139 Ajuntaments que conta la provincia, just n'hi 32 de llengua *murciana* (castellana) i per lo mateix 107 de llengua *valenciana*. —Sumada la població de tots aqueys territoris de llengua catalana puja fins a 4.077.594. I si ès ver que tant a Barcelona com a València hi ha un contingent de molts de mils de població castellana, no seràn gayre més que els milenars de balears, catalans i valencians que caplleven per França, Alemanya, Nort d'Àfrica, Amèrica del sur i del centre i fins del nort i també per l'Oceania. Ens ès estat impossible aclarir la quantia d'aqueixes colònies, però no ès gens petita. Per això consideram que la cifra que donam de la població de llengua catalana, fundats en les clarícies oficials, ès ben aproximada a la realidat. Ja no ès gota despreciable una llengua que té més de quatre milions de gent civilisada que la parlen (*Instituto Geogr. Estad. Nomenclator de España*, 1906; J. Hadwiger, *Sprachgrenzen und Grenzmundarten des Valencianischen,* Zeitsch. f. R. Ph. —1906 —p. 712 ss.; Gröber *Grundriss,* I, 544).

VI

Dialectes catalans i llur estensió i característiques principals

Fins avuy negú s'ès cuydat de donarne les fites clares. No ès gens bo de fer senyalar la partió territorial entre dialecte i dialecte perque les notes característiques que los distingeixen no tenen la mateixa estensió territorial i les partions s'entrecualquen i s'invadeixen desigualment i per això a certs endrets resulta confusió de partions. Per evitar una tal cosa, prenc per característica la desinència de la primera persona singular del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

present dels verbs de la primera conjugació, puys tal forma, com ès tan [520] freqüent en la conversa, imprimeix caràcter i segell especial an el parlar. Dins lo català primitiu tal *persona* anava sensa *desinència* vocal (*jo am*, *jo guart*). Ja devers lo sigle XIII (BOLLETÍ DICCION. T. I, p. 492) a certes regions s'hi afegí una *-e* (*jo amE, jo guarde)*; a altres regions, una *-i* (*jo amI, jo guardI);* a altres regions s'hi afegí una *-o (jo amo, jo canto, jo guardo)*, i a altres *-u (jo amU, jo guardU)* en lloc de *i* i de *-e.* Mes tart dins el territori de cada una d'aqueixes *desinències* se formaren qualques clapes territorials ab aquelles *desinències* reforsades per una *-c* i a qualque endret per una *-t*, i així brollaren aqueixes altres formes: (*jo ámIc, jo guárdIc; jo ámEc, jo guárdEc, jo ámOC, jo guárdOC; jo ámUC, jo guárdUC; jo ámUT, jo guárdUT.* Per tot això prenc per característiques dels dialectes catalans les desinències *-i, -e, -o, -u*. I com dins el domini de *-u* hi ha una clapa molt grossa de *-uc* i *-ut*, prenc come característica d'un dialecte aqueixa doble *desinència*, això ès, la *-u*, reforsada per *-c* o per *-t.* Segons aqueys principis, establesc la distinció, estensió i característica dels *dialectes catalans*, del tenor següent:

A) Català pirenenc-oriental, que abriga lo Capcir, la Cerdanya (espanyola i francesa), lo Conflent, lo Vallespir, lo Rosselló, l'alt Empordà, ès a dir, les regions de Cadaqués i Campmany, les de Maçanet de Cabrenys, Olot, Camprodon, Rocabruna, Ripoll i Vall de Ribes. Aqueix dialecte per característica té la primera persona singular del present en *-i* (*jo caminI, jo trobI);* i a bandes com Camprodon, Rocabruna, Olot i Campmany també fan *-ic (jo caminIc, jo tròbIc)*, i també fan *-u, -uc* (*amU, ámUC)* per invasió dels dialectes veins. —B) *Català oriental,* que abriga l'Empordà de Figueres an avall fins a Palamós i Sant Feliu de Guíxols, regió d'Amer i de Girona fins a Tossa. La característica d'aqueix dialecte ès la *-uc, -ut (jo cántUC, jo cántUT).* També s'hi usa la *-u* (*jo cantU)*, però ès per invasió del dialecte veí, lo *català central*. —C) Lo *català central*, que abrassa lo restant de la província de Girona (regions de Lloret, Blanes, Caldes de Malavella i les *Guilleries*, tota la província de Barcelona i més de mitja de Tarragona (Penedès, Santa Coloma de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Queralt, Conca de Barberà, el Vendrell, Camp de Tarragona. Aqueix dialecte té per característica la *desinència -u (jo estimU, jo cantU)*; i, perque és lo parlar de Barcelona, invadeix horrorosament els altres dialectes, sobre tot els veins, amenassant la vida de tots. Dins aqueix domini dialectal hi ha qualque clapa de *-uc,* i no precisament a la banda de Girona. A l'altre estrem, a Vilanova d'Escornalbou, ran de la partió del dialecte occidental trobí l'any 1914 *la desinència -uc (jo cántUC).* —D) Lo *Català* [521] *occidental*: el parlen Andorra, l'alt Urgell i lo Pla d'Urgell, la banda nort i nor-oest de la Segarra, lo Pallars, Ribagorça, la Llitera, Ribera baixa del Cinca, les Garrigues, això ès tota la província de Lleida fora la Vall d'Aran, que parla gascó, i llavò lo Priorat i Ribera d'Ebre, ès a dir, la mitat occidental de la província de Tarragona i tota la banda nort de la província de Castelló, fins a la linea que determinen Alcalà de Xivert, Vilanova d'Alcolea, Benlloch, Useres, Xodos, Vistabella del Maestrat, ès a dir, més de dues terceres parts de la província. Tots aqueys pobles anomenats fan en *-o* dita primera persona singular del present i això ès la característica del dialecte *occidental*, que abriga totes les regions anomenades. A qualques endrets d'aqueix domini dialectal se troben clapes de desinències *-oc (càvOC, àmOC)* devers lo Priorat entre altres la vila de Porrera, més amunt de Falset. —E) Lo *valencià*: s'estén a la resta de la província de Castelló que no parla *aragonès* o *churro*, a tota la banda de la província de València no *churra*, i a tota la d'Alacant que no parlà *murcià* o *oriolà*. La característica del *valencià* ès la desinència *-e (io parlE, io caminE)* en dita primera persona singular del present. També dins aqueix domini dialectal se troben clapes de desinència *-ec (io pàrlEC, io camínEC)*, com ès Torreblanca, entre Castelló i Alcalà de Xivert. —Entre lo *valencià* i lo *català occidental* podria fixarse una altra partió adoptant un altre *criteri*. Ja sabeu que les regions valencianes tenen un altre distintiu ben marcat: en lloc de l'optatiu en *-ás, -és, -ís (amÁS, tenguÉS, partÍS)*, fan *-ara-, -era-, -ira (amaRA, tinguERA, partIRA).* Aqueixa forma d'*optatiu* abriga de Santa Pola, Elx, Crevillent i Monòver fins a Morella i devers Alcalà de Xivert. Alcalà, Vinaròs i tota la regió tortosina i Ribera

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Ebre ja fan els *optatius* en *-ás, -és, -ís.* Tal volta seria millor pendre aqueix *criteri* divisori entre els dos dialectes, *valencià* i *català occidental,* que son tan consemblants, que's podrien considerar com un sol dialecte, que tendria per característica lo manteniment de la *a, e, o* àtones no finals come vocals *clares*, a la castellana, no com dins altres dialectes catalans que confonen en la pronuncia la *a* i la *e* i tots ells, fora Mallorca, confonen la *o* i la *u*. Prenint per *criteri* divisori la desinència de l'optatiu, l'estrem sur del *català occidental* romandria inclós dins l'estrem oest i sur de la província de Tarragona, fent una entrada dins la de Castelló per la banda de Vinaròs i d'Alcalà de Xivert. Aqueixa divisió s'acomodaria més a la realitat objectiva de la banda nort i central de la província de Castelló, a on la gent no se sent *catalana* ni de la banda de Lleida, sino *valenciana*, [522] i n'hi ha que s'enfaden i tot si elze diuen *catalans*. —F) L'*alguerès*, circunscrit a la ciutat d'Alguer (Sardenya), d'unes 15.000 ànimes. Conserva la forma primitiva de la primera persona singular del present, sensa *desinència vocal (io cant, io compr)*, lo mateix que les Balears. Per això tal *desinència* no serveix de *distintiu* d'aqueix dialecte, que ab altres coses s'allunya de tots els altres dialectes catalans, i per lo mateix cal considerarlo com un dialecte apart, que's caracterisa: *a*) per fer ordinàriament *a*, ben clara, no sols tota *a* àtona, sino tota *e* àtona (v. gr. *tu cántAS, tu cantávAS; pélDA [pèrDRE], rAssiví [rebre <recipere], AntendrA [entendre]; —b*) per tramudar sovint la *r per l* i la *l* per *r* i fer altres tramudanses de consonants que no solen fer els altres dialectes nostres. Així *r devant t* torna *lt* (de *vert, sort, mort,* fan *velt, solt, molt)*; *r* devant *n* i devant *b* torna *l* (de *cisteRNa* i *baLBa); d* entre vocals torna *r* (de *neboda, cunyADA, cADira fan Nabora, cunyARA, carIa); dr* entre vocals tornen *rr* (de fADRI i *p*ADRÍ fan *Farrí, pARRÍ); l* entre vocals torna *r* (de *fill[ɔ]La, ortoLÀ,* fan *fill[ɔ]ra, ortoRà*). Aqueixes i altres tramudanses de consonants que no retrec per no allargar massa i allò de la *e* àtona son la característica d'aqueix *dialecte*, que el separen dels altres dialectes catalans. —*c*) Lo *Balear*, que's parla a Mallorca, Menorca, Eivissa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Formentera i Cabrera, ès a dir, a totes les Balears, i té per característica la forma primitiva de la primera persona singular del present dins lo català, això ès, sensa desinència vocal (*jo am, jo camín, jo contempl).* Lo dialecte *balear*, sobre tot lo *mallorquí*, se distingeix entre tots els dialectes catalans per esser lo més feel i acostat a la llengua primitiva, an els clàssics catalans i valencians dels sigles XIV i XV, fins a l'estrem de que tots aqueys clàssics, lletgits ara, semblen mallorquins, son molt més mallorquins que no valencians ni catalans continentals.

L'han feta d'ase i seca! (522-524)

La *Prensa Catalanista*, sensa altres escepcions que la *Costa de Llevant* de Canet de Mar i La *Tradició Catalana* d'Olot, no ha dit una paraula de que Sa Majestat lo Sr. Rey N'Alfons XIII d'Espanya se sia declarat Protector resolt de l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*, ni que me cridàs a Madrid per amor de la Llengua Catalana ni que me concedís una Audiència Particular, proclamant tots els drets sagrats de la nostra llengua [523] i la seua Reyal Voluntat de que l'Estat sufragui tot el gast i el llayt del *Diccionari* que l'any 1901 tenguí la glòria d'iniciar ab la cooperació entusiasta de Balears, Catalunya i Reyne de València, obra que Sa Majestat veu ab fonda simpatia i vol que la duguem avant i l'acabem com més aviat millor.

De tot això n'he donat conte demunt lo derrer BOLLETÍ ab tots els *uts* i els *ets* i a pedres menudes; i la *Prensa Catalanista* no s'ès dignada dirne ni un mot.

Demunt lo mateix BOLLETÍ doní conte de que l'Exm. Sr. D. Antoni Maura, President del Consell de Ministres dia 9 de maig, cinc dies després de l'Audiència ab que lo Sr. Rey m'honrà tant i tant, me declarà dins lo palau de la Presidència que lo Govern se feya seu tot quant Sa Majestat m'havia dit que l'Estat s'encarregava de tot lo cost i llayt de l'*Obra del*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari de la nostra Llengua, considerantla una obra Nacional per esser lo català una llengua espanyola com lo castellà. I no sols declarà això lo Sr. President del Consell de Ministres, sino que de paraula i per escrit manifestà la ferma resolució del Govern de incloure an el Presupost de l'Estat la cantidat suficient per dur a cap aquesta bona d'*Obra del Diccionari.*

¿Quant lo Govern de la Nació havia fetes declaracions ni manifestacions consemblants, d'una tal trascendència i altíssima significansa? May.

Doncs de tot això tampoc no n'ha dit ni un mot la *Prensa Catalanista*.

¿Com s'esplica tal silenci, tal mutisme? S'esplica perfectament: aqueixa *Prensa* no ès patriota ni en fa olor, no ès amadora de la Llengua Catalana ni defensora de la Pàtria ni de Catalunya.

Es senzillament *sectària*, rònegament amadora i defensora del caciquisme desvergonyit i sensa solta, del caciquisme colossalment immoral i desmoralisador de la *Lliga Regionalista*. Poc li importa an aqueixa *Prensa Catalanista* la Pàtria, Catalunya, la Llengua Catalana, si tots aqueys noms sagrats no li han de servir per consolidar el Cacicat de la *Lliga Regionalista*, per oprimir, esplotar i tiranisar Catalunya.

Sí, aqueixa *Prensa Catalanista* no ès més que un ramat de sectaris, rabiosament, cegament inimics de Madrid i dels castellans i dels qui comanden a la Cort, no precisament perque allà hi ha lo Poder Central que ells considerin dolent, sino perque volen dit Poder Central a Barcelona per exercirlo ab molta de més tirania i despotisme que no l'han exercit may a Madrid. [524]

Aquí està el re de la qüestió: aqueixa *Prensa Catalanista* s'estima més que el Rey i el seu Govern i els Polítics Caporals de Madrid perseguesquen la Llengua Catalana que no que la protegesquen i ens paguin lo *Diccionari*. Perseguint la Llengua i l'*Obra del Diccionari* els de Madrid, a les hores la Llengua i lo *Diccionari* son una arma preciosíssima en mans de tal *Prensa* i de *La Lliga Regionalista* per dur endevant llur obra política infamiosa, llur Cacicat opressor i envilidor de Catalunya. Si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els de Madrid protegeixen la Llengua Catalana i l'*Obra del Diccionari, la Prensa Catalanista* i *La Lliga Regionalista* romanen desarmades, aquelles armes de la Llengua i del *Diccionari* ja deixen d'esser armes per ells i ja no els interessen gota, ja no els importen poc ni gens, se'n fan trons.

Per això i just per això ès que devant mon tercer *Manifest* la *Prensa Catalanista*, sensa altres escepcions que *La Costa de Llevant* i *La Tradició* Catalana, s'ès tancada dins aqueix silenci, dins aqueix mutisme tan absolut, tan... espatarrant. Es horriblement llògica i d'una dialèctica brutal aqueixa *Prensa Catalanista*: aqueixa actitut seua, espressa meravellosament, ab claredat de verga de llamp, ab claredat meridiana lo que ès ella an el fondo: *sectària*, sens altra amor que la grípia que el Cacicat de *La Lliga* li proporciona, i ablamada d'odi africà a Madrid, no perque Madrid siga dolent, sino perque el Poder de Madrid el volen a totes passades a Barcelona i en mans d'ells, com se suposa, i no per fer la felicidat d'Espanya, sino la felicidat d'ells, sacrificant tota l'Espanya, potetjantla, engolintli tota la sustància, tota la llecor. Això ès la finalidat última i suprema d'aqueixa *Prensa Catalanista*, com ho demostra la seua actitut devant mon tercer *Manifest,* no consagrant ni mitja paraula an aquelles glorioses, an aquelles llampants manifestacions i declaracions de Sa Majestat lo Sr. Rey N'Alfons XIII d'Espanya i son Govern i els caporals de la Política de Madrid que informen i dirigeixen la Política i la Governació de tota Espanya.

Vertaderament aqueixa *Prensa Catalanista* ha *consumada* la seua farsa, la seua falta absoluta de patriotisme i d'amor a la Llengua Catalana.

¡Que la se'n duguen allà on no hi plou! Amèn!

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1919

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.